

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Публічне управління та адміністрування

Том 35 (74) № 1 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Головний редактор:

Горник Володимир Гнатович – доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.

Члени редакційної колегії:

Дегтяр О.А. – доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри управління та бізнес-адміністрування Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Марова С.Ф. – доктор наук з державного управління, професор, провідний науковий співробітник Науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад Донецького державного університету внутрішніх справ;

Корнєєв В.В. – доктор економічних наук, професор, декан факультету фінансів та цифрових технологій, Державний податковий університет;

Кравченко С.О. – доктор наук з державного управління, професор, головний консультант відділу правової та антикорупційної політики Національного інституту стратегічних досліджень;

Кучабський О.Г. – доктор наук габілітований, професор кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (м. Гданськ, Республіка Польща);

Міхальські Томаш – доктор наук габілітований, професор кафедри океанографії Гданського університету (м. Гданськ, Республіка Польща);

Шведун В.О. – доктор наук з державного управління, професор, Начальник наукового відділу з проблем управління у сфері цивільного захисту навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського
(протокол № 10 від 21 березня 2024 року).**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського».

Серія: Публічне управління та адміністрування» зареєстрований Міністерством юстиції України (свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ серія КВ № 24804-14744ПР від 08.04.2021 року).

Журнал включений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» відповідно до Наказу МОН України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)

До 8 квітня 2021 р. журнал виходив під назвою «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління».

У зв'язку зі зміною назви журналу було внесено відповідні зміни до Переліку наукових фахових видань України на підставі Наказу МОН України від 29.06.2021 № 735 (додаток 3).

Журнал включений до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща).

Сторінка журналу: www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua

ISSN 2663-6468 (print)

ISSN 2663-6476 (online)

© Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2024

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Ангел А.А. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНА ПОСЛУГА В СТРУКТУРІ СЕРВІСНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	1
Іоффе М.І. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЛІДЕРСТВА В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ.....	6
Марченко А.В. СТАБІЛЬНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЯК ЗАПОРУКА ШВИДКОГО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	11
Огурцов О.В. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ.....	17
Ревич А.В. ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ ТА ЇЇ ФОРМИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ.....	22
Савосько Т.О. ЗМІСТ ТА ФУНКЦІЇ ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	28
Худий А.П. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	33
Царук В.В. ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	39

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Арутюнян В.Е. ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ: ДОСЛІДЖЕННЯ КРАЩИХ ПРАКТИК ТА СТРАТЕГІЙ.....	50
Боніславська А.А. ВИКЛИКИ ВІЙНИ ДЛЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛІСОВОГО СЕКТОРУ.....	57
Горник В.Г., Євмешкіна О.Л., Сімак С.В. ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ В РОЗРІЗІ УДОСКОНАЛЕННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	62
Горник В.Г., Євмешкіна О.Л., Сімак С.В. СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	67
Грабар Л.Ю. ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ: ВПЛИВ ПОЛІТИКИ КРАЇН-РЕЦИПІЄНТІВ.....	73
Дзюрах Ю.М., Гуц Р.Б. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	78
Добрянська Н.В. КЛАСИФІКАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ.....	85
Зубрицький О.В. КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВИХ ОРГАНІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ.....	91
Кобиліна Ю.М. СУТНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	97
Коцупал Д.В. АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛОБІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ УКРАЇНИ.....	103
Лапичак Н.І. ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКИ ЧЕРЕЗ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ: ВПЛИВ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	112
Майстренко К.М., Акімова Л.М., Акімов О.О. РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У БОРОТБІ З КОРУПЦІЄЮ ТА КОЛАБОРАЦІОНІЗМОМ: ВІД ПРАКТИКИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	117

Масик-Бєсова М.З. ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	122
Мунько А.Ю. РЕГУЛЯТОРНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	127
Назаренко І.В. СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ.....	132
Олійник Д.А. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ.....	137
Панчишин Б.І. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	146
Самков О.М. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ МІСТОБУДІВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.....	151
Сяська О.В., Поліщук О.Ю., Савченко О.Р. НОВІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	157
Твердохліб О.С. МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ.....	164
ПУБЛІЧНА СЛУЖБА	
Нинюк І.І., Нинюк М.А. РЕФОРМА ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ІНШИХ КРАЇН.....	169
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ	
Герасимюк Л.С., Ольхова-Марчук Н.В. УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ЯК НАПРЯМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	174
Тарасюк Л.М., Стасюк Л.Л., Олейчук Б.В. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ГРОМАДСЬКІСТЮ.....	179
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ	
Лисецький Ю.М., Старовойтенко О.О., Семенюк Ю.В. ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ МІЖНАРОДНОЇ КІБЕРБЕЗПЕКИ.....	184
Мартьянова Р.А. ДОСВІД КРАЇН ЄС У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	189
Споришев К.О. ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	196
Фердман Г.П. КОРУПЦІЯ ЯК ОДНА З ГОЛОВНИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦИ УКРАЇНИ.....	201
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	
Герасименко Р.В. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	206
Яровой Т.С. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯК СКЛАДОВОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	213
Керекеша О.І. РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.....	218
Мотрич В.А., Харченко О.А. ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК РЕГІОНІВ.....	222

Помаза-Пономаренко А.Л. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ І РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ПРАВОПОРЯДКУ.....	227
Кучеровський О.О. НАДАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОСЛУГ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	233
Ніколаєв К.Д., Дангадзе С.Д. СТРАТЕГІЇ МІНІМІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ ЕКОЛОГІЧНИХ КАТАСТРОФ В РАМКАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	240
Савченко В.Ю. СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ “ТАЛАНТ” У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ.....	245
Захаров М.В. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	252
Лихач Ю.Ю., Компанець О.М. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СТАРОСТ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	258
Молочко Т.В. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	266
Руденко О.М., Вігер Д.В. ПРОДУКТИВНА ЗАЙНЯТІСТЬ В СИСТЕМІ ПРЕДИКАЦІЇ ДЕТЕРМІНАНТ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....	271
Серьогіна Н.О. ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ.....	277
Сикалюк Д.Л. СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ВЗАЄМОДІЄЮ ВЛАДИ, БІЗНЕСУ ТА ГРОМАДИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....	282
Литвин І.І. ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ТА ПЕРЕДУМОВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ.....	288
Семенець-Орлова І.А., Дакал А.В., Капеліста І.М. ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	294
Kiktenko O.V., Naboka K.O. PROSPECTS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE CIRCULAR ECONOMY IN ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES AS A FACTOR OF STATE REGULATION FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR.....	298
Покатаєв П.С. МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИЗМУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ВИКЛИКІВ.....	304
Лисенко С.О. ВДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ У СКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	311
Венгер І.В. ЕФЕКТИВНІ МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	317
Журавель Ю.В. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	323
Коваленко І.І. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	330
Панченко В.А. МЕХАНІЗМИ ПЛАНОВОЇ ТА ЕКСТРЕНОЇ РЕЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ: ДЕРЖАВНІ СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ТА АДАПТАЦІЯ ДО КРИЗОВИХ УМОВ.....	340
Тишко Д.Ф. ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ.....	346
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	351

CONTENTS

THEORY AND HISTORY OF PUBLIC ADMINISTRATION

Angel A.A. THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF ADMINISTRATIVE SERVICE IN THE STRUCTURE OF THE SERVICE POLICY OF THE STATE.....	1
Ioffe M.V. CONTEMPORARY LEADERSHIP CHALLENGES IN PUBLIC ADMINISTRATION.....	6
Marchenko A.V. STABILITY OF PUBLIC AUTHORITIES AS A KEY TO RAPID POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE.....	11
Ogurtsov O.V. THEORETICAL AND LEGAL PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE FIELD OF PROVIDING MEDICAL SERVICES.....	17
Revych A.V. CIVIC ACTIVISM AND ITS FORMS IN THE SYSTEM OF PUBLIC GOVERNANCE.....	22
Savosko T.O. CONTENTS AND FUNCTIONS OF THE CONCEPT OF PUBLIC INFORMATION POLICY.....	28
Khudy A.P. THEORETICAL FOUNDATIONS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF HEALTH CARE.....	33
Tsaruk V.V. EVOLUTION OF THE SYSTEM OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF TOURISM IN UKRAINE.....	39

MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION

Arutiunian V.E. INNOVATIVE APPROACHES TO PUBLIC MANAGEMENT: THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CREATING OPEN AND ACCOUNTABLE GOVERNMENT ADMINISTRATION.....	50
Bonislavska A.A. CHALLENGES OF WAR FOR THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF THE FOREST SECTOR.....	57
Hornyk V.H., Yevmieshkina O.L., Simak S.V. PROBLEMS OF STATE REGULATION OF BROKERAGE ACTIVITIES IN THE REAL ESTATE SPHERE IN THE SECTION OF IMPROVING PROPERTY RELATIONS IN UKRAINE.....	62
Hornyk V.H., Yevmieshkina O.L., Simak S.V. MODERN PRINCIPLES OF EFFECTIVE CONTROL IN THE SPHERE OF TOWN-BUILDING ACTIVITIES.....	67
Hrabar L.Yu. RETURNING UKRAINIAN REFUGEES: THE IMPACT OF RECIPIENT COUNTRIES' POLICIES.....	73
Dziurakh Yu.M., Huts R.B. STATE REGULATION OF THE TOURISM INDUSTRY DEVELOPMENT OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW.....	78
Dobrianska N.V. CLASSIFICATION OF PUBLIC EDUCATION MANAGEMENT MECHANISMS.....	85
Zubrytskyi O.V. PERSONNEL SUPPLY OF JUDICIAL AUTHORITIES AS ELEMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION OF JUDICIAL SYSTEM REFORMING.....	91
Kobylina Yu.M. THE ESSENCE AND TASK OF INFORMATION AND ANALYTICAL ENSURING THE ACTIVITIES OF PUBLIC GOVERNMENT BODIES.....	97
Kotsupal D.V. ANALYSIS OF NORMATIVE-LEGAL SUPPORT OF LOBBYING ACTIVITY IN UKRAINIAN PUBLIC GOVERNANCE.....	103
Lapychak N.I. CREATING SAFETY THROUGH INCREASING PRODUCT QUALITY: INFLUENCE OF THE GOVERNMENT REGULATION SYSTEM.....	112
Maistrenko K.M., Akimova L.M., Akimov O.O. THE ROLE OF LAW ENFORCEMENT BODIES IN THE FIGHT AGAINST CORRUPTION AND COLLABORATION: FROM PRACTICE TO IMPROVING PUBLIC ADMINISTRATION.....	117

Masyk-Biesova M.Z. INSTITUTIONAL STABILITY OF STATE AUTHORITIES IN ENSURING NATIONAL SECURITY OF UKRAINE.....	122
Munko A.Yu. REGULATORY MECHANISMS OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY: THE EUROPEAN UNION EXPERIENCE.....	127
Nazarenko I.V. THE ESSENCE AND MECHANISMS OF STATE REGULATION OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT AT THE REGIONAL LEVEL IN UKRAINE.....	132
Oliinyk D.A. COMPETITIVE STATE POLICY AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEM OF THE REGION.....	137
Panchyshyn B.I. REGULATORY AND INSTITUTIONAL PROVISION OF FINANCING THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES.....	146
Samkov O.M. FOREIGN EXPERIENCE OF THE STATE ADMINISTRATION OF URBAN PLANNING ACTIVITIES.....	151
Syaska O.V., Polishchuk O.Yu., Savchenko O.P. NEW INFORMATION TECHNOLOGIES IN PUBLIC ADMINISTRATION: PROBLEMS AND PROSPECTS.....	157
Tverdokhlib O.S. METHODS OF EVALUATING THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE.....	164
PUBLIC SERVICE	
Ninyuk I.I., Ninyuk M.A. PUBLIC SERVICE REFORM IN UKRAINE: EXPERIENCE OF OTHER COUNTRIES.....	169
LOCAL GOVERNMENT	
Herasymiuk L.S., Olkhova-Marchuk N.V. IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT AS A DIRECTION OF DIGITALIZATION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT.....	174
Tarasiuk L.M., Stasiuk L.L., Oleichuk B.V. POSSIBILITIES OF USING SOCIAL NETWORKS FOR THE INTERACTION OF LOCAL GOVERNMENTS WITH PUBLIC.....	179
PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF STATE SECURITY AND THE PROTECTION OF PUBLIC ORDER	
Lysetsyi Yu.M., Starovoytenko O.O., Semenyuk Yu.V. FORMATION OF THE MECHANISM OF INTERNATIONAL CYBERSECURITY.....	184
Martianova R.A. EXPERIENCE OF THE EU COUNTRIES IN COMBATING ILLEGAL MIGRATION: CHALLENGES AND SOLUTIONS.....	189
Sporyshev K.O. GEO-INFORMATION SYSTEMS IN THE STATE MANAGEMENT OF THE ACTIVITIES OF THE SECURITY FORCES OF UKRAINE.....	196
Ferdman H.P. CORRUPTION AS ONE OF THE MAIN THREATS TO THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE.....	201
CURRENT PROBLEMS IN THE SPHERE OF PUBLIC ADMINISTRATION	
Herasymenko R.V. CONCEPTUAL APPROACHES TO STATE REGULATION OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL AREAS.....	206
Yarovoi T.S. FEATURES OF MODERN PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF URBAN PLANNING ACTIVITIES AS A COMPONENT OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICY.....	213
Kereksha O.I. DEVELOPMENT OF POLITICAL INSTITUTIONS IN THE POLITICAL SYSTEM OF MODERN UKRAINE.....	218
Motrych V.A., Kharchenko O.A. THE INFLUENCE OF TAX POLICY ON THE DEVELOPMENT OF REGIONS.....	222

Pomaza-Ponomarenko A.L. ENSURING PUBLIC SECURITY: FEATURES OF THE PROVISION OF PUBLIC SERVICES AND IMPLEMENTATION OF THE MECHANISM OF LAW ORDER.....	227
Kuchеровsky O.O. FUNDAMENTALS OF POLICE SERVICE PROVISION IN THE PUBLIC SECURITY SYSTEM: MANAGERIAL ASPECT.....	233
Nikolaev K.D., Dangadze S.D. STRATEGIES FOR MINIMIZING THE CONSEQUENCES OF ENVIRONMENTAL DISASTERS WITHIN THE FRAMEWORK OF NATIONAL SECURITY.....	240
Savchenko V.Yu. THE ESSENCE OF THE “TALENT” PHENOMENON IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE.....	245
Zakharov M.V. CONCEPTUALIZATION OF APPROACHES TO ENSURING INFORMATION SECURITY OF THE STATE IN CONDITIONS OF WAR.....	252
Lykhach Yu. Yu., Kompanets O. M. PRIORITY AREAS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT THE HEADMEN TERRITORIAL COMMUNITY IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION, TERRITORIAL COMMUNITY DEVELOPMENT AND POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE.....	258
Molochko T.V. EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE: A CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL ASPECT.....	266
Rudenko O.M., Viter D.V. PRODUCTIVE EMPLOYMENT IN THE PREDICATION SYSTEM DETERMINANT OF THREAT TO NATIONAL SECURITY: THEORETICAL ASPECTS.....	271
Serohina N.O. IMPACT OF DIGITALIZATION PROCESSES ON PROVIDING PRODUCTIVE EMPLOYMENT IN UKRAINE.....	277
Sykaluk D.L. STRATEGIC MANAGEMENT OF THE INTERACTION OF GOVERNMENT, BUSINESS AND SOCIETY: THEORETICAL ASPECTS.....	282
Lytvyn I.I. STUDY OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES AND PREREQUISITES FOR THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE POLICY IN THE FIELD OF EDUCATION.....	288
Semenets-Orlova I.A., Dakal A.V., Kapelista I.M. ETHICAL ASPECTS OF STATE REGULATION OF FORENSIC MEDICAL EXPERT ACTIVITIES.....	294
Kiktenko O.V., Naboka K.O. PROSPECTS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE CIRCULAR ECONOMY IN ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES AS A FACTOR OF STATE REGULATION FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR.....	298
Pokataev P.S. MECHANISMS OF STATE MANAGEMENT OF TOURISM DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF MODERN TRENDS AND CHALLENGES.....	304
Lysenko S.O. IMPROVEMENT OF STRATEGIC PRINCIPLES OF STATE MANAGEMENT OF INFORMATION SECURITY AS PART OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE.....	311
Venger I.V. EFFECTIVE MECHANISMS FOR SUPPORTING HEALTHCARE INSTITUTIONS IN UKRAINE: STRATEGIC SOLUTIONS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....	317
Zhuravel Yu.V. CURRENT CHALLENGES AND DIRECTIONS FOR ENHANCING THE COMPETITIVENESS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN UKRAINE.....	323
Kovalenko I. I. SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE STATE IN THE SPHERE SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION IN MODERN CONDITIONS.....	330
Panchenko V.A. MECHANISMS FOR PLANNED AND EMERGENCY BUSINESS RELOCATION: STATE STRATEGIC APPROACHES AND ADAPTATION TO CRISIS CONDITIONS.....	340
Tyshko D.F. BASIC PROVISIONS OF THE STATE POLICY ON MEDICAL TOURISM DEVELOPMENT.....	346
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	351

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 331.5

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/01>

Ангел А.А.

Відділ державної реєстрації актів цивільного стану у місті Мукачеві Мукачівського району
Закарпатської області

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНА ПОСЛУГА В СТРУКТУРІ СЕРВІСНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

У статті розкрито сутність поняття адміністративна послуга в структурі сервісної політики держави, які виступають головним інструментарієм реалізації публічного управління. Визначено сутність поняття «послуга» та «адміністративна послуга». З'ясовано, що адміністративна послуга – це врегульована на законодавчому рівні публічна робота адміністративних органів, які наділена повноваженнями в сфері надання немайнових послуг фізичним та юридичним особам при її власному волевиявленні на їх одержання. Наведено головні ознаки адміністративних послуг, зокрема надаються відповідно до заяви, написаною як фізичною, так і юридичною особами; торкаються прав і/чи обов'язків тої чи особи; надаються адміністративними органами лише через виконання владних повноважень; право на одержання особою адміністративних послуг і належні повноваження адміністративних органів повинні безпосередньо передбачатися на законодавчому рівні.

***Ключові слова:** публічне управління, послуга, адміністративна послуга, сервісна політика держави, ознаки адміністративних послуг, адміністративна реформа.*

Постановка проблеми. На даний час адміністративні послуги вважаються головним інструментарієм реалізації публічного управління. Покращення процесу надання адміністративних послуг виступає найважливішою передумовою для проведення різних реформ в роботі державних органів влади на засадах «сервісної» держави. Водночас адміністративні послуги – це головна та найбільш поширена форма співпраці суспільства з державними органами влади, в результаті якої населення має змогу формувати індивідуальне розуміння ефективності роботи державних інституцій в цілому. Найважливішим індикатором соціально-економічного розвитку держави вважається рівень задоволеності суспільства якістю адміністративних послуг. В сучасних умовах розвитку нашої держави виникає необхідність у теоретичній розробці напрямів вирішення всіх законодавчих недоліків, адже вони неодноразово перешкоджають громадянам здійснювати свої гарантовані права та обов'язки. Це можна вважати безпосереднім порушенням громадських прав на доступність адміністративних послуг, що в результаті може посилити соціальну напругу у суспільстві. Тому, проблематика розкриття сутності поняття адміністративна послуга та меха-

нізмів її надання набуває виняткової актуальності в сучасному публічному управлінні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику адміністративних послуг в структурі сервісної політики держави досліджували такі науковці О.В. Карпенко, В.О. Коваль, І.В. Ковбас, І.Б. Коліушко, А.Б. Лис, В.В. Литовченко, Ю.А. Опанасюк, М.І. Ославський, Я.О. Романченко, В.П. Тимошук, Ю.П. Шаров, А.В. Юрмача інші.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розкритті сутності поняття адміністративна послуга в структурі сервісної політики держави.

Виклад основного матеріалу. На нинішньому етапі спостерігаються намагання України функціонувати як соціально-відповідальна («сервісна») держава. Така країна веде політику, пов'язану з наданням послуг, завдяки якій формуються такі умови, що можуть гарантувати гідний життєвий рівень і розвиток кожного громадянина. Всяку співпрацю між владою та громадськістю можна вважати послугою. Як адміністративну (публічну, державну, управлінську й т.д.) розглядають таку послугу, котру надає будь-який структурний державний елемент на кожному управлінському рівні та в будь-якій царині, де реалізується життєдіяль-

ність вітчизняного соціуму. Концепцію «сервісної держави» було поширено та втілено на практиці в роботі, яку здійснюють органи публічного управління США та велика кількість західноєвропейських країн, протягом 1980–1990 років. Розбудувати належні стандарти, відповідно до яких буде відповідально й ефективно обслуговуватися населення, – це для України надзвичайно складне й надто вагоме завдання. Щоб зрозуміти, наскільки серйозними є виклики, з якими зіткнуться владні вітчизняні структури, необхідно вивчити зарубіжний досвід того, яким чином якісно надавати адміністративні послуги [4, с. 44].

Розвивати систему державного управління під егідою сервісної ідеї можна, спираючись на класичну економічну схему «виробник послуг – споживач», в якій прослідковується залежність стійкості й легітимного характеру, що ними володіють публічні інститути, від того, чи якісно змодельовані, встановлені та втілені індивідуальні та групові інтереси й потреби. Така форма організації управління забезпечує основний фактор ефективності – вона сприяє тому, що споживач задовольняє свою потребу. Безпека й життєзабезпечення перебувають у зоні відповідальності держави, якою гарантуються задоволені інтереси й потреби, що їх мають окремі громадянин та групи громадян [1].

Перехід до принципу сервісної держави, здійснення якого передбачала адміністративна реформа, продиктований тим, що змінилося підґрунтя, на якому в адміністративно-управлінському напрямку взаємодіяли населення й державні структури, адже людину почали сприймати не в ролі підлеглого суб'єкта, вона отримала статус клієнта, стала одержувачем адміністративної послуги. Надто очевидними такі відносини стають, коли адміністративні дії, в разі їхнього здійснення, мають бути оплачені: бюджет відповідного рівня має отримати певну плату за те, що вчинені юридично значущі дії. Такому підходу притаманні суттєві переваги, якщо брати до уваги ефективну реалізацію адміністративно-правових обов'язків, адже ним визнається, що головна ціль, заради якої існує держава, – забезпечити умови, за яких суспільство й людина в ньому як вища цінність існують максимально комфортно та гідно, а права та свободи громадян є пріоритетними. На тому рівні, на якому нині перебуває розвиток державного управління, концепція сервісної держави загалом отримує від спеціалістів позитивні оцінки. Процес, під час якого термін «державні послуги» займає свою нішу в нашому житті, не варто вважати звичайним запозичен-

ням зарубіжного досвіду: це є результатом значно серйозніших причин, які вказують на те, що роль і завдання держави, які вона виконує для суспільства, змінилися, що утверджуються новітні цінності й акценти, надто коли почали надаватися електронні послуги [5, с. 11].

Термін «послуга» українська мова розглядає як «дію», «вчинок», корисні або такі, що допомагають іншим, його значення також полягає в готовності прислужитися іншим людям, а також у діяльності, яку ведуть підприємства, організації та окремі особи заради того, щоб задовольнити чийсь потреби; в обслуговуванні. Інакше кажучи, в сукупності словникові тлумачення говорять про те, що надання послуги означає вчинення дії, яка спрямована на те, аби задовольнити потреби, яка корисна людині (тобто характеризується корисним ефектом) [2, с. 238].

Якщо проаналізувати, як трактується поняття «адміністративна послуга», то під ним розуміють публічну послугу, яку громадяни отримують від органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, інших уповноважених осіб та яка має відношення до втілення владних компетенцій. Суть поняття «державна послуга» варто сприймати як вимоги, що містяться в нормативно-правових документах й об'єктом яких є об'єм, якість та умови надання послуги. Виділити адміністративні послуги необхідно, щоб розмежувати публічно-службову роботу підрозділів, які виконують розпорядчо-виконавчу діяльність, і господарські відносини, а також щоб підвищити рівень надання адміністративних послуг. Аби в нашій країні реалізувати доктрину адміністративних послуг, надавати якісні адміністративні послуги, варто застосувати системний підхід до того, щоб у правовому руслі відрегулювати цю сферу суспільних відносин [6, с. 164].

Енциклопедичний словник з державного управління трактує адміністративну послугу як явище, що є результатом виконаних владних функцій, якими наділений уповноважений суб'єкт, котрим, згідно із законом, забезпечується процес, під час якого юридичним чином оформляються умови, за яких фізичні та юридичні особи втілюють права, свободи і законні інтереси на підставі їхніх заяв (видаються дозволи, ліцензії, сертифікати, довідки, здійснюється реєстрація та ін.). Адміністративну послугу розглядають як вагому частку, якою володіють державні й муніципальні послуги [12].

Закон України «Про адміністративні послуги» від 6 вересня 2012 року № 5203-V трактує адмі-

ністративну послугу як явище, котре є результатом виконаних владних функцій суб'єктом, який надає адміністративні послуги відповідно до заяви фізичної або юридичної особи, спрямоване на те, щоб набути, змінити чи припинити права та/або виконання обов'язків такої особи згідно із законодавством. Крім того, цей акт вперше на рівні закону сформулював терміни, пов'язані з суб'єктами, замовниками адміністративних послуг та суб'єктами їхнього надання. Тож у ролі суб'єктів звернення виступають фізичні та юридичні особи, які звертаються, щоб отримати адміністративні послуги. Суб'єктом, який надає адміністративну послугу, названі органи виконавчої влади, інші державні владні структури, органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи, які, згідно із законодавством, наділені повноваженнями надавати адміністративні послуги [8].

Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади бачить адміністративну послугу у вигляді результату, отриманого внаслідок того, як виконав владні функції уповноважений суб'єкт (орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, державні підприємства, установи, організації), що юридично оформляє умови, в яких фізичні та юридичні особи втілюють права, свободи і законні інтереси відповідно до їхніх заяв (видає дозволи (ліцензії), сертифікати, посвідчення, здійснює реєстраційні дії та ін.). Функції уповноваженого суб'єкта в цих правових відносинах здійснюються органом виконавчої влади, органом місцевого самоврядування, державним підприємством, установою, організацією, якими, відповідно до законодавства, надається адміністративна послуга [9].

Більш доцільно, стверджують І. Коліушко та В. Тимошук, користуватися терміном «адміністративні послуги», оскільки, на їхню думку, під «широким» розумінням управлінських послуг фактично побутує визначення «державні послуги», під яке підпадають і послуги, за надання яких підрозділи державної влади та місцевого самоврядування опосередковано відповідальні, в той же час не надаючи їх прямо. Спочатку спеціалісти запропонували користуватися саме поняттям «управлінські» послуги. Його обґрунтовано критикували, адже управлінські послуги нерідко ототожнюють із обслуговуванням безпосередньо управлінського процесу, приміром коли йдеться про приватний сектор виробництва. Однак варто зауважити, що в управлінській послугі є остаточна форма індивідуального адміністративного акту, її розглядають як результат адміністратив-

ного провадження, тож доречно послуговуватися терміном «адміністративні послуги» [3, с. 170].

О. Карпенко вважає, що в нинішньому тлумаченні під управлінські послуги потрапляє кожен із видів функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які реалізуються заради інтересів як окремої людини, так і суспільства в цілому. Державно-управлінськими послугами має займатися сучасна сервісна держава, адже їхнє надання залежить від повноважень і компетенцій, якими наділений конкретна владна структура [1]. На думку М. Ославського, адміністративні послуги є такими публічними послугами, які надають органи виконавчої влади, виконавчі органи місцевого самоврядування та інші уповноважені суб'єкти, і їхнє надання має безпосереднє відношення до провадження повноважень влади [7, с. 45].

Термін «адміністративна послуга» в загальнонауковому розумінні означає, що цю послугу розглядають як господарсько-економічне, культурне чи інше важливе для особистості, зумовлене присутнім приватним інтересом благо, сенсом якого є одержаний однією зі сторін ефект. Якщо адміністративна послуга розглядається в розрізі роботи органів виконавчої влади, яка має на меті втілити права заявників, котрі прагнуть одержати відповідні блага, то слід зауважити на її суттєвому критерій – суб'єктові не обов'язково користуватися правом її одержати (він не може бути вимушений це зробити), він вільний у своїх діях у площині дозволеного. В цьому випадку наявний зв'язок адміністративно-регулятивного правового впливу та конкретного суб'єкта, який виявляється через його обережні цілеспрямовані та правомірні дії стосовно користування правом, коли ніхто не є відповідальним за його невикористання. Відповідно до вищевикладеного, за своєю суттю адміністративна послуга як адміністративно-правова категорія полягає в тому, що вона надається в тісному зв'язку із втіленням людьми під час прямої співпраці з підрозділами виконавчої влади своїх конкретних прав, що покликані змінити на краще правове становище суб'єкта або задовольнити його матеріальні, духовні чи нематеріальні потреби [5, с. 12–13].

Надавати адміністративні послуги населенню – це пріоритетний напрямок у роботі органів виконавчої влади, він потребує, аби суспільством було терміново переосмислено роль та призначення держави, кардинальної зміни відносин, у яких перебувають влада й громадяни, – починаючи суто розпорядницькими й закінчуючи обслуго-

вуючими, де, як слушно зауважують В. Тимошук та А. Юрмач, «громадяни є не прохачами, а споживачами адміністративних послуг» [11, с. 37].

Вчені розробили багато дефініцій поняття «послуга», аналізуючи його як: специфічний товар, специфіка якого полягає в «невідчутних якостях», що впливає на нормальну чи більш ефективну діяльність учасників ринку», який споживають та котрим забезпечується додаткова користь споживачеві, адже задовольняються його нематеріальні інтереси (у вигляді зручності, комфорту, задоволення); дію, результатом якої користуються під час того, як вона відбувається, та яка характеризується фактичним «відчутним результатом», який має на меті задовольнити певні потреби чи зручності, що надані будь-кому», результатом чого є обов'язковість «корисного ефекту», що його чекає отримувач послуги від її надавача і який не є «осяжним» матеріалізованим результатом, а важливий власне процесом надання послуги; різновид зобов'язальних правовідносин, який характеризується економічною доречністю, систематичністю та правомірністю, який є нематеріальною, неречовою формою діяльності людини; особливий об'єкт цивільних прав, оригінальний продукт корисної діяльності, що не володіє майновим вираженням, результат котрої не відіграє юридичної ролі та який не можливо гарантувати; процес із залученням різноманітних видів діяльності, що володіє полісемантичними ознаками [2, с. 240–241].

Розгляд адміністративної послуги можна здійснювати у двох виявах:

а) публічно-владної діяльності, яку провадить адміністративний орган, завдяки якій забезпечуються (юридично оформляються) умови, в яких фізична або юридична особа реалізуватиме свої права, що виконувалася відповідно до її заяви;

б) результату, отриманому через публічно-владну діяльність, яку провадить адміністративний орган і яка має на меті забезпечити (юридично оформити) умови, в яких фізична чи юридична особа реалізуватиме свої суб'єктивні права, що виконувалася відповідно до її заяви [11].

Зважаючи на вище наведені формулювання сутності поняття адміністративних послуг, на нашу думку, слід навести такі спільні їх ознаки:

1. Адміністративні послуги надаються відповідно до заяви, написаною як фізичною, так і юридичною особами.

2. Адміністративні послуги торкаються прав і/чи обов'язків тої чи особи. Іншими словами, надання адміністративних послуг має на меті забезпечення особі передумов для їх отримання, зміни або припинення.

3. Такі послуги надаються адміністративними органами лише через виконання владних повноважень, оскільки саме адміністративний орган є своєрідним монополістом в сфері надання адміністративних послуг.

4) право на одержання особою адміністративних послуг і належні повноваження адміністративних органів повинні безпосередньо передбачатися на законодавчому рівні.

Висновки. Таким чином, на основі вище наведеного можна дійти висновку, що проведений аналіз наукової літератури щодо розкриття сутності поняття «адміністративні послуги» дав можливість дійти висновку, що не існує єдиного трактування даної термінології. Через це, на сьогоднішній день все більш дискусійним лишається питання розкриття сутності поняття «адміністративні послуги» у вітчизняних умовах. Відтак, на нашу думку, адміністративна послуга – це врегульована на законодавчому рівні публічна робота адміністративних органів, які наділена повноваженнями в сфері надання немайнових послуг фізичним та юридичним особам при її власному волевиявленні на їх одержання. Водночас, варто при визначенні сутності даного поняття зважати на професійну роботу певних осіб (публічних службовців, фахівців інших державних інституцій тощо). На законодавчому рівні не передбачається кінцевого результату надання адміністративних послуг (чи це повинна бути певна документація, рішення або консультації), а зазначено, що безпосередньо послуга є результатом виконання владних повноважень адміністративних органів. Тому, через наявність різних підходів до розкриття сутності поняття «адміністративні послуги» необхідно створити єдиний нормативно-правовий механізм, що забезпечив би належне регулювання надання адміністративних послуг, адже на процес надання таких послуг впливає передусім ефективність роботи виконавчих органів влади та безпосередньо публічних службовців. Саме розробка такого механізму потребує більш ґрунтовних подальших досліджень.

Список літератури:

1. Карпенко О.В. Управлінські послуги в Україні: механізми надання органами. К.: АМУ, 2014. 408 с.
2. Ковбас І.В., Коваль В.О. Поняття, ознаки та сутність адміністративних послуг в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2023. Випуск 29. С. 236–243.
3. Коліушко І.Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні: монографія. К.: Факт, 2002. 260 с.
4. Лис А. Б. Світовий досвід надання послуг населенню державними і самоврядними органами влади. *Аспекти публічного управління*, 2015. № 9. С. 43-50.
5. Литовченко В.В. Теоретичні підходи до визначення механізмів надання адміністративних послуг у публічному управлінні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 4 (31). С. 9–13.
6. Опанасюк Ю.А., Романченко Я.О. Державне управління у сфері надання адміністративних послуг. *Вісник СумДУ*. 2020. № 2. С. 163–173.
7. Ославський М.І. Виконавча влада в Україні: організаційно-правові засади: навч. посіб. К.: Знання, 2009. 233 с.
8. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.
9. Про схвалення Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.02.2006 р. № 90-р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/90-2006- %D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/90-2006-%D1%80#Text)
10. Тимошук В. Адміністративні послуги: посібник. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». К.: ТОВ «Софія-А», 2012. 290 с.
11. Тимошук В.П., Юрмач А.В. Оцінка якості адміністративних послуг. К.: Факт, 2005. 88 с.
12. Шаров Ю.П. Адміністративна послуга. Енциклопедичний словник з державного управління. К.: НАДУ, 2010. 220 с.

Angel A.A. THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF ADMINISTRATIVE SERVICE IN THE STRUCTURE OF THE SERVICE POLICY OF THE STATE

The article reveals the essence of the concept of administrative service in the structure of the service policy of the state, which are the main tools for the implementation of public administration. Improving the process of providing administrative services is the most important prerequisite for carrying out various reforms in the work of state authorities on the basis of a “service” state. At the same time, administrative services are the main and most common form of cooperation between society and state authorities, as a result of which the population is able to form an individual understanding of the effectiveness of state institutions as a whole.

The essence of the concept of “service” and “administrative service” is defined. It was found that administrative service is regulated at the legislative level public work of administrative bodies, which are empowered in the field of providing non-property services to individuals and legal entities upon their own manifestation of will to receive them.

The main characteristics of administrative services are given, in particular, they are provided according to the application written by both physical and legal entities; affect the rights and/or obligations of a person; provided by administrative bodies only through the exercise of authority; the right for a person to receive administrative services and the appropriate powers of administrative bodies must be directly provided for at the legislative level.

In the modern conditions of the development of our state, there is a need to theoretically develop directions for solving all legislative shortcomings, because they repeatedly prevent citizens from exercising their guaranteed rights and obligations. This can be considered a direct violation of public rights to the availability of administrative services, which as a result can increase social tension in society. Therefore, due to the presence of different approaches to the disclosure of the essence of the concept of “administrative services”, it is necessary to create a single regulatory and legal mechanism that would ensure proper regulation of the provision of administrative services, because the process of providing such services is primarily influenced by the efficiency of the work of executive authorities and directly public servants.

Key words: public administration, service, administrative service, service policy of the state, features of administrative services, administrative reform.

Іоффе М.І.

Приватний підприємець

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЛІДЕРСТВА В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Стаття присвячена визначенню сучасних викликів лідерства в державному управлінні, яке вважається складним феноменом, який віддзеркалює різні управлінські процеси. Розкрито сутність поняття лідерства в системі публічного управління, яке є управлінською співдією в контексті «лідер – послідовники», в основі якої лежить найефективніше поєднання різноманітних владних джерел для обставин, які мотивують людей на досягнення загальних цілей. Визначено головну мету лідерства в публічному управлінні, яка полягає у досягненні нового рівня організаційної співдії, яка забезпечує оптимізацію роботи публічних органів влади, які виступають суб'єктами управління, та їх взаємовідносини з громадянами, як об'єктів управління. Наведено основні завдання та складові елементи лідерства на державній службі.

Визначено головні переешкоди, які існують для розвитку лідерства в державному управлінні. Розкрито проблеми правового регулювання розвитку лідерства в органах публічної влади України, що дало можливість зробити висновок про те, що діючому нормативно-правовому забезпеченню притаманна певна фрагментарність відбору об'єкта, тобто лідерства, та недостатня гармонізація законодавчих норм, які використовуються. Тому, варто зосередити більше уваги на упорядкуванні категоріального апарату стосовно лідерства і термінів у законодавчих актах щодо розвитку даного поняття у публічній службі. З'ясовано, що головні виклики лідерства в державному управлінні, пов'язані із неповнотою нормативно-правового забезпечення, яке не достатньо акцентує увагу на вітчизняній та міжнародній практиці в галузі людського розвитку публічного управління; недостатньою імплементацією передової практики в управлінні кадровим потенціалом публічної служби, браком інформаційно-комунікаційного простору, який би забезпечив аналіз проблем та прийняття державно-управлінських рішень; існування суперечностей сучасним викликам статусу кадрових підрозділів в органах публічної влади; недосконалістю та неефективністю системи професійного навчання та фахової підготовки керівників-лідерів серед публічних службовців.

Ключові слова: лідерство, державне управління, мета, завдання, складові елементи, проблеми правового регулювання, виклики лідерства.

Постановка проблеми. Процес формування ефективної публічної служби та її законодавчої бази є доволі складним та затратним, оскільки її проходження є довготривалим та вимагає досвіду та керівників з лідерськими здібностями та високим рівнем компетенції. У вітчизняних умовах публічна служба безперервно переживає багато проблем державотворення, які тягнуться ще з радянських часів та пов'язані з браком досвіду у сфері публічного управління. Тому, очевидно, що з метою здійснення реформування у державній політиці варто не тільки забезпечити високу ефективність системи публічного управління та публічної служби, але й значну кількість висококваліфікованих та порядних державних службовців. Дана проблематика є доволі актуальна в сучасних умовах, оскільки у владі є чимало невідготовлених людей, а подекуди і без жодної практики в сфері управління. Тому, це все потребує лідерів, які

можуть бути досить дієвими в сучасних кризових динамічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику лідерства в державному управлінні досліджували різні вітчизняні науковці, серед яких В.Д. Бакуменко, С.М. Верба, І.В. Драган, І.О. Драган, В.М. Ємельянов, О.А. Єрмоленко, О.І. Клімова, В.І. Ковальчук, В.Г. Кузьменко, В.М. Лугова, О.Ф. Романюк, С.Ф. Смерічевський, В.В. Толкованов, Л.М. Усаченко, О.В. Червякова, О.М. Штиршов, Л.С. Ярошенко та інші.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сучасних викликів лідерства в державному управлінні.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні думки вчених сходяться на тому, що поняття лідера (не лише у політичній сфері) має високу емоційну насиченість. Це тривожна, спокуслива, але водночас відповідальна позиція. Багато «вічних» проблем у державному управлінні

та політичному знанні зосереджуються в лідерстві: проблема моралі, прагматики, осмислення цінностей, здатності управління в суспільстві. З часів Калікла, Сократа і Платона мають місце, як мінімум, дві точки зору: з одного боку, політичний лідер та його уявлення про владу зосереджуються у досягненні та здійсненні цієї самої влади у власних інтересах; з іншого боку, на противагу цій теорії існує доктрина політичного лідера, який займається «лікуванням душ людських», тобто. який прагне суспільного благополуччя. Так чи інакше, домінуючим розумінням стає боротьба політичних лідерів за владу, яка ніяк не може полягати в їх пасивності, небажанні та не прагненні до панування [1].

Як стверджують науковці, лідерство акцентує увагу передусім на комплексі технік, які забезпечують досягнення, розповсюдження та використання особистої влади. Безкінечне бажання бути залученим до управлінських процесів, що передбачає так звану «боротьбу» вважається первинним етапом кожного лідера. Лідеру притаманні різноманітні характеристики, які також властиві самій владі, не обов'язково політичній. Так, вплив, власний авторитет та переконання у повсякденній діяльності є також вираженням лідерських властивостей, спрямованих на досягнення певного результату.

Лідер має здатність впливати на людей, що дає змогу йому оперувати владою та авторитетом своїх послідовників. Будь-який (політичний) лідер спирається на ресурси: як матеріальні, і нематеріальні. За допомогою зосередження ресурсів лідер забезпечує собі досягнення цілей влади. У реальному житті слід зрозуміти її джерела. Це і традиція, і наслідування, і багатство, і харизма, і насильство. Ф. Бекон додає до цього списку джерел влади ще і розум. Отже, джерела, зміст і інструменти влади мають історичні, еволюційні, динамічні процеси, адже з часом змінюються ці ресурси, наслідки, інструменти влади [2].

В.Д. Бакуменко, Л.М. Усаченко, О.В. Червякова вважають, що сучасні лідери спираються на зовсім іншу базу влади на відміну своїх попередників. Трансформація джерела влади, засобів влади, компонентів та вимірювань влади, впливу на світовій арені в результаті деяких процесів (глобалізації; зростання взаємозалежності; інформаційна революція – поширення інформації у глобальних масштабах, чого раніше не було; роль демографічних зрушень, міграційних тенденцій; поява нових недержавних гравців у світовій політиці (кліматичні зміни) – все це вимагає від сучасних лідерів модель нової поведінки, зосередження

в собі нових якостей та формування нових типів лідерського впливу, тому що колишні моделі вже не можуть ефективно брати на себе повноваження у державному управлінні [3].

Отже, лідерство в системі публічного управління є управлінською співдією в контексті «лідер – послідовники», в основі якої лежить найефективніше поєднання різноманітних владних джерел для обставин, які мотивують людей на досягнення загальних цілей. Головна мета лідерства в публічному управлінні полягає у досягненні нового рівня організаційної співдії, яка забезпечує оптимізацію роботи публічних органів влади, які виступають суб'єктами управління, та їх взаємовідносини з громадянами, як об'єктів управління.

Лідерство в публічному управлінні в Україні потребує постійної модернізації. Одним із основних змістів є підвищення професійного рівня публічних службовців, здійснення довгострокового та ефективного планування їхньої діяльності, що вплине на зміст їхньої діяльності щодо прийняття рішень та управління в цілому. Відповідно постає питання професійних компетенцій лідера. У Всесвітній доповіді ООН про стан державного сектору за 2005 рік «Розкриття людського потенціалу задля підвищення ефективності державного сектору» зазначалось, що здатність державних органів щодо надання можливості своїм співробітникам ефективно працювати в інтересах суспільства повністю залежить від компетентності, мотивації та чесності осіб, які працюють у цих установах, а також від їхніх лідерських якостей. У світі дедалі частіше поширюються дискусії про нові типи політичних лідерів, адже стійкі класичні типи старіють із трансформацією політичної реальності. Слід визнати той факт, що головними цінностями є інформація та люди, а не будівлі та обладнання. Люди можуть оновлюватися до нескінченності, але це потребує інвестицій. Здатність думати, аналізувати методи більш ефективної роботи, подавати раціоналізаторські пропозиції, ідеї щодо зниження часу обробки інформації та пошук способів підвищення якості обслуговування клієнтів, дозволять вийти на нові рівні управління персоналом [4].

Основними завданнями розвитку лідерства на державній службі є: становлення та розвиток вищого корпусу державної служби, створення інституціональних передумов для проведення реформи державної служби та державного управління, сталості і наступності функціонування системи державної служби, а також її оперативного реагування на вимоги та виклики, що виникають

у зв'язку з процесами суспільної трансформації, економічного розвитку, європейської інтеграції України. Складовими елементами розвитку лідерства на державній службі та в органах місцевого самоврядування є:

- ефективна комунікація та мистецтво ведення переговорів;
- стратегічне управління людськими ресурсами з орієнтацією на досягнення результатів;
- проведення ефективних реформ;
- розвиток особистісного потенціалу та впровадження профілів компетентності посад на державній службі [5].

Досвід роботи в органах державної влади і виборчих органах дає можливість стверджувати, що як такого лідерства в повному розумінні трактування цього феномену в державному управлінні не існує. Головними перешкодами, які існують для розвитку лідерства на державній службі і в органах місцевого самоврядування є:

- перш за все радянська модель управління, за якої кожний державний службовець є виконавцем від якого залежить тільки своєчасне виконання своїх службових обов'язків (доручили-зробив);
- постійна зміна діючого законодавства. Приходить до влади нових Президентів докорінно змінюють склад державних службовців, особливо категорії А, ті, в свою чергу, змінюють службовців категорії Б; – посадові інструкції, робота посадовців за якими не дає змоги проявляти здатність державного службовця до самореалізації, в повній мірі розкрити свої можливості до лідерства; – відсутність ділової комунікації між керівниками і підлеглими. Багато керівників не зацікавлені у розвитку своїх співробітників;
- обрання за «прозорим» конкурсом на керівні посади в органи державної влади людей з «вулиці», які жодного дня не працювали на державній службі чи в органах місцевого самоврядування і відразу ототожнюють свою посаду як лідер колективу, але, слід розуміти, якщо ти прийшов керувати новою групою людей – ти починаєш все спочатку. Одна справа отримати керівну посаду, інша – заслужити у своїх підлеглих довіру, побудувати довірливі відносини і отримати можливість керувати колективом. При цьому самому потрібно цілеспрямовано, продуктивно працювати, стати керівником команди, вміти згуртувати людей, пропонувати нові ідеї [6].

Отже, дослідивши вітчизняне законодавство, можна стверджувати, що в Україні уже є певні напрацювання, які становлять добру основу для нормативно-правової бази щодо розвитку фено-

мену лідерства в органах публічної влади. Проте при змістовному аналізі відповідних законів та підзаконних актів, ми дійшли висновку, що нормативно-правове забезпечення розвитку лідерства в органах, влади як частини системи правового регулювання державного управління, розвинуто недостатньо, що відповідно зменшує потенціал державної служби України та негативно впливає на її подальший розвиток загалом. Окрім того, погоджуємось із твердженням В.Г. Кузьменко, що неповнота законодавчої бази, яка не забезпечує юридичної чинності, врегулювання та захисту кадрових процесів, не відповідає європейським стандартам у сфері людських ресурсів [7].

Власне сам підхід до формування нормативно-законодавчих засад розвитку лідерства в органах публічної влади України, з погляду когнітивного аспекту спровокував низку проблем правового регулювання, а саме:

- відсутність чіткої ієрархічної відповідності та підпорядкованості нормативних документів стосовно лідерства в публічному управлінні, що зумовлює суперечливе тлумачення цього феномену в разі застосування на практиці та ускладнює оцінку нормативно-правової урегульованості в системі державної служби;
- чимало нормативно-законодавчих документів і підзаконних актів стосовно розвитку та впровадження лідерства в публічне управління нанизані один на другий, що значно ускладнює їх пошук, аналіз і узгодження між собою під час застосування та дослідження;
- окремі правові акти у публічному управлінні доволі часто концептуально не погоджені з раніше прийнятими нормами вітчизняного або міжнародного законодавства, що іноді призводить до правового хаосу або колапсу під час їх практичного застосування [8].

Відмінність у формулюванні термінів, передбачених різними нормативно-правовими актами, обумовлює появу суб'єктивізму у їх трактуванні, що зумовлює недостатню ефективність правозастосовного досвіду, а в дослідницькій роботі – унеможлиблює формулювання однозначних чітких визначень. На нашу думку, діючому нормативно-правовому забезпеченню притаманна певна фрагментарність відбору об'єкта, тобто лідерства, та недостатня гармонізація законодавчих норм, які використовуються. Тому, на даний час варто зосередити більше уваги на упорядкуванні категоріального апарату стосовно лідерства і термінів у законодавчих актах щодо розвитку даного поняття у публічній службі.

Передумовою впровадження програм розвитку лідерства на державній службі в Україні стало вивчення світового досвіду діяльності інституцій з розвитку вищого корпусу державної служби. Отже, у спробі досягти більш високого рівня ефективності державні службовці шукають кращих підходів до лідерства й намагаються адаптувати моделі, що існують у бізнесі. Найбільш важливими моделями лідерської поведінки для прогнозування організаційної ефективності є:

- аналіз майбутнього впливу рішень та їх розуміння на рівні всієї організації;
- чітке вираження думок та ідей, а також інформування співробітників про те, що від них очікують;
- підтримання глибоких знань і досвіду у своїй галузі;
- пробудження ентузіазму оточуючих і спонукання їх до дії;
- прояв активної турботи та формування тісних підтримуючих відносин;
- відчуття комфорту від турботи про інших і можливості бути впливовим;
- відчуття комфорту у швидко мінливому середовищі, готовність піти на ризик і використовувати інноваційні підходи;
- прагнення ініціативи від співробітників;
- здатність ефективно переконувати для отримання довіри до своїх ідей та ініціатив [9].

При здійсненні комунікації у соціумі лідеру має бути притаманна така властивість як володіння авторитетом, оскільки в основу авторитету закладено суспільно визнані норми. Авторитет лідера у суспільстві, як правило, легітимний. Існують різні типи цього легітимного панування, типи лідерів у державному управлінні. За класифікацією професора Ємельянова В., в основі типології лідерства лежать три основні критерії: зміст, стиль та характер діяльності [10]. Перший тип лідерства – це традиційний тип, який ґрунтується на звичних соціальних відносинах. Традиційний тип лідерства складається з урахуванням авторитету історичних прецедентів. Прикладом такого легітимного панування вважатимуться англійську королеву Єлизавету II. Другий тип – це харизматичний, який ґрунтується на володінні

особистим авторитетом лідера. В основі такого легітимного панування може бути незвичайний дар, властивий саме цьому лідеру, який відрізняє його від інших чи специфічні людські характеристики. Прикладів харизматичних лідерів в історії безліч: це і Черчілль, і Гітлер, і пророк Мойсей (володів даром спілкування з Богом). І, нарешті, третій класичний тип – це раціонально-легальний, який ґрунтується на авторитеті прийнятих суспільних норм та законів [11].

Висновки. Таким чином, на даний час існує доволі велика потреба у лідерах, зокрема у сфері державного управління, не лише в Україні, але й у світі в цілому, адже лідерство вважається досить рідкісним стратегічним ресурсом. Сучасний лідер повинен бути передусім носієм інноваційно-організаційної культури, оскільки є головним фактором безперервних змін в середині держави. На сьогоднішній день лідерство в сфері державного управління є складним феноменом, який віддзеркалює різні управлінські процеси. Беручи до уваги все вище наведене можна зробити висновок, що головні виклики лідерства в державному управлінні, пов'язані із:

- неповнотою нормативно-правового забезпечення, яке не достатньо акцентує увагу на вітчизняній та міжнародній практиці в галузі людського розвитку публічного управління;
 - недостатньою імплементацією передової практики в управлінні кадровим потенціалом публічної служби, браком інформаційно-комунікаційного простору, який би забезпечив аналіз проблем та прийняття державно-управлінських рішень;
 - існування суперечностей сучасним викликам статусу кадрових підрозділів в органах публічної влади;
 - недосконалістю та неефективністю системи професійного навчання та фахової підготовки керівників-лідерів серед публічних службовців.
- Тому на даний час варто докласти усі зусилля для вирішення вище наведених проблем, оскільки це дасть змогу вивести розвиток сфери публічного управління на якісно новий рівень, а також забезпечити публічну службу державними службовцями з високим рівнем лідерських здібностей.

Список літератури:

1. Драган І.В., Драган І.О. Формування та розвиток лідерства в системі державного управління. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. Випуск 32. С. 258–264.
2. Лугова В.М., Єрмоленко О.А. Напрями розвитку лідерської компетентності керівників українських підприємств. *Проблеми економіки*. 2012. № 1. С. 64–67.

3. Бакуменко В.Д., Усаченко Л.М., Червякова О.В. Теоретичні засади державного управління: навч. посіб. К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. 174 с.
4. Бертуччі Г. Розкриття людського потенціалу задля підвищення ефективності державного сектору: міркування щодо головних висновків Всесвітньої доповіді UNDESA'S 2005 про стан державного сектору. URL: https://ipas.org.ua/old/doc/Congress_ukr.pdf (дата звернення: 06.02.2024).
5. Толкованов В., Ковальчук В. Основні результати реалізації програми розвитку лідерства. *Вісник Державної служби України*. 2012. № 4. С. 9–15.
6. Ємельянов В.М., Штиршов О.М., Вєрба С.М., Ярошенко Л.С. Лідерські якості на державній службі: проблемні питання. *Public Administration and Regional Development*. 2020. № 10. С. 1059–1091.
7. Кузьменко Г. Стан та проблеми кадрового забезпечення в державному управлінні. *Наукові перспективи*. 2021. № 4(10). С. 61–72.
8. Романюк О.Ф. Нормативно-правове забезпечення розвитку лідерства в органах публічної влади. *Ефективність державного управління*. 2022. Випуск 1/2(70/71). С. 45–50.
9. Смерічевський С., Клімова О.І. Лідерство у державному управлінні: сучасні виклики. *Університети і лідерство*. 2015. № (1). С. 63–67.
10. Ємельянов В. М. Удосконалення механізмів відбору кандидатів на керівні посади державної служби України з урахуванням лідерських компетентностей. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 11. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1922> (дата звернення: 06.02.2024).
11. Драган І.В., Драган І.О. Формування та розвиток лідерства в системі державного управління. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. Випуск 32. С. 258–264.

Ioffe M.V. CONTEMPORARY LEADERSHIP CHALLENGES IN PUBLIC ADMINISTRATION

The article is devoted to the definition of modern leadership challenges in public administration, which is considered a complex phenomenon that reflects various management processes. The essence of the concept of leadership in the system of public administration is revealed, which is a managerial cooperation in the context of «leader – followers», which is based on the most effective combination of various power sources for circumstances that motivate people to achieve common goals. The main goal of leadership in public administration is determined, which consists in achieving a new level of organizational cooperation, which ensures the optimization of the work of public authorities, which act as subjects of management, and their relationship with citizens, as objects of management. The main tasks and constituent elements of leadership in the public service are given.

The main obstacles that exist for the development of leadership in public administration are identified. The problems of legal regulation of the development of leadership in the public authorities of Ukraine were revealed, which made it possible to conclude that the current legal framework is characterized by a certain fragmentation of the selection of the object, that is, leadership, and insufficient harmonization of the legislative norms used. Therefore, it is worth focusing more attention on organizing the categorical apparatus in relation to leadership and terms in legislative acts regarding the development of this concept in the public service. It has been found that the main challenges of leadership in public administration are related to the incompleteness of regulatory and legal support, which does not sufficiently focus attention on domestic and international practice in the field of human development of public administration; insufficient implementation of best practices in the management of personnel potential of the public service, lack of information and communication space that would ensure the analysis of problems and the adoption of public management decisions; the existence of contradictions to modern challenges to the status of personnel units in public authorities; imperfection and ineffectiveness of the system of professional training and professional training of managers-leaders among public servants.

Keywords: leadership, public administration, goal, tasks, constituent elements, problems of legal regulation, leadership challenges.

Марченко А.В.

доктор філософії у галузі публічного управління та адміністрування

СТАБІЛЬНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЯКЗАПОРУКА ШВИДКОГО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто причини та умови, які впливають на стабільність функціонування органів публічної влади. Проаналізовано наслідки порушення стабільності функціонування органів влади в Україні. Окреслено періоди в історії України, в яких переривалась незалежність українських земель, проаналізовано причини та умови, що цьому сприяли. Основними серед них виокремлено такі: міжусобиці, боротьба за владу, розкол серед правлячої еліти, не здатність консолідувати народ на основі розбудови української державності, географічне розташування українських земель між європейською та азійською цивілізаціями. На основі офіційних документів доведено, що російська держава як сто років назад, так і тепер, посягала на нашу територіальну цілісність і незалежність. У новітній історії України виділено періоди, в які особливо гостро відчувалось порушення стабільності функціонування органів публічної влади: акції «Україна без Кучми», «Помаранчева революція», «Революція Гідності». Проаналізовано передумови та причини їх виникнення та наслідки, до яких вони призвели. Зауважено, що незважаючи на трагічність цих подій, вони дали поштовх до професіоналізації та прозорості публічної служби, цифровізації взаємовідносин громадян із владою, формування сервісності у відносинах влади із населенням. Розглянуто статистичні дані та дані соціологічних опитувань громадської думки щодо рівня довіри громадськості до органів публічної влади за 2013, 2021 та 2023 роки. На основі міжнародних документів розглянуто важливість безперервного функціонування публічних інститутів в Україні, дотримання прав і свобод громадян на шляху членства України до Європейського Союзу (ЄС) та Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та констатовано успіх України в реалізації реформ в умовах воєнного стану. На основі статистичних даних зазначено про те, що знання, досвід, патріотизм та вірність присязі публічних службовців дозволили Україні втримати суверенітет та незалежність України і в 2014 році, і після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. Зауважено, що стабільне функціонування органів публічної влади в Україні є основою нашої державності та запорукою швидкого повоєнного відновлення.

Ключові слова: публічні інститути, повоєнне відновлення, державність, публічні службовці, функціонування влади.

Політик думає про наступні вибори,
державний діяч – про наступне покоління
Джеймс Фріман Кларк

Постановка проблеми. За два роки повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та десять років від дня подій «Революції Гідності» варто осмислити передумови цих надзвичайно трагічних для нашого народу подій та їх наслідки для подальшого функціонування України. Незважаючи на те, що органи публічної влади в умовах неймовірних викликів забезпечили своє безперервне функціонування, вони перебувають під постійним тиском і викликами умов воєнного часу та інформаційно-психологічних операцій країни-агресора. У зв'язку з цим, на наш погляд, потребують аналізу виклики

і загрози, які впливають на стабільне функціонування органів публічної влади України в умовах воєнного стану. Вважаємо, що вирішення вказаної проблеми наукою державного управління матиме вплив на швидке повоєнне відновлення України. В процесі дослідження використані статистичний, історичний, емпіричний методи наукових досліджень, а також методи дедукції, індукції та аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування органів публічної влади в Україні в умовах воєнного стану вивчали такі вітчизняні науковці як В. М. Русін [1],

С. В. Дуліба [2], В. С. Говоров [3], Л. М. Маршук [5], Д. В. Коробцова [5] та інші.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити причини та умови, які впливають на стабільність функціонування органів публічної влади в Україні в умовах воєнного стану, і відповісти на питання чому стабільне функціонування органів публічної влади в Україні є основою для швидкого повоєнного відновлення нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Незалежність України протягом її історії переривалась кілька разів: у XII столітті – у зв'язку із розпадом Київської Русі [6], у другій половині XVII – період Руїни [7], у 18–20 роках XX століття – із падінням Української Народної Республіки (УНР) та Західно-Української Народної Республіки. Причинами цьому історики виділяють міжусобиці, боротьбу за владу, розкол серед правлячої верхівки українського суспільства (козацької старшини) з питань внутрішньої і зовнішньої політики, слабкість гетьманської влади, не здатної консолідувати народ на основі розбудови української державності, зневіра населення у здатності УНР розв'язати нагальні державні питання тощо.

Також, нестабільності функціонування політичних інститутів та втрати Україною своєї державності у вказані вище періоди, на наш погляд, сприяло географічне розташування українських земель між європейською та азійською цивілізаціями, культурним простором. Вказане створювало конфлікт у світогляді та слугувало засобом маніпулювання еліт на свідомість населення, яке мешкало на території українських земель протягом XII–XX століть. І, навіть зараз впливає.

Прикметно, що російська держава як сто років назад, так і тепер, посягала на нашу територіальну цілісність і незалежність.

Приймаючи IV Універсал [8] Українська Центральна Рада УНР зазначала, зокрема, що «... петроградське правительство народніх комісарів, щоб привернути під свою владу вільну Українську Республіку, оповістило війну Україні і насилає на наші землі своє військо, красногвардійців-большевиків. ...петроградське правительство народніх комісарів починає затягати мир і кличе на нову війну, називаючи її до того ще “священною”».

У 1991 році проголошуючи Акт проголошення незалежності України [9] Верховна Рада України констатує «смертельну небезпеку, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року».

Здобувши 24 серпня 1991 року свою незалежність, Україна почала розвиватись демократичним

шляхом, де вся повнота влади належить українському народові, а влада здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову.

За цей час органи державної влади та місцевого самоврядування зазнали свого становлення та еволюційного розвитку. Також почали організовуватись та розвиватись інститути громадянського суспільства.

Першими суттєвими передумовами порушення стабільності функціонування органів публічної влади в Україні є акції протестів «Україна без Кучми» (2000–2001) та «Помаранчева революція» (2004).

Акція «Україна без Кучми» була спричинена оприлюдненням у Верховній Раді України викричаних аудіозаписів, зроблених в кабінеті другого Президента України, на підставі яких його було звинувачено в замовленні вбивства опозиційного журналіста Георгія Гонгадзе. Хоча провину другого Президента України доведено не було, це призвело до вуличних протестів та відставки тодішніх голів Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки України, а також «... остаточно похована імплементація ... референдуму 2000 року, який міг перетворити Україну на деспотію» [10].

Причинами акції «Помаранчева революція» стали масові фальсифікації виборів третього Президента України у 2004 році [11].

Внаслідок цих подій населення України вперше розподілилося за уподобаннями кандидатів у Президенти України на західну Україну – з одного боку та східну Україну та Автономну Республіку Крим – з іншого. Такий розподіл був зумовлений зовнішньополітичним курсом розвитку України в політичних програмах кандидатів, а саме: один кандидат виступав за проєвропейський та північноатлантичний розвиток нашої держави, а інший – проти вступу до ЄС та НАТО та за поглиблення відносин з російською федерацією відповідно. Також, в цей період Верховна Рада України (ВРУ) висловила недовіру Центральній виборчій комісії (ЦВК). Остаточне рішення у долі виборів третього Президента України прийняв Верховний Суд України, який постановив «враховуючи неможливість оприлюднення офіційних результатів другого туру виборів, провести повторно голосування...» [11].

В результаті подій «Помаранчевої революції» Україна перетворилася на парламентсько-президентську республіку [11], де роль і повноваження Президента України дещо послабились

на користь ВРУ у питаннях, в тому числі, формування та контролю за діяльністю виконавчої влади. Було обрано Президентом України особу, яка сповідувала проєвропейський вектор розвитку зовнішньої політики та, відповідно, забезпечила рух нашої держави в цьому напрямку.

Водночас, вказані вище акції протесту не були такими масштабними та не створювали загрози втрати державності для України як події «Революції Гідності». Причинами цих подій стали спроба четвертого Президента України посилити свої владні повноваження, шляхом перетворення України у президентсько-парламентську республіку, та його відмова разом із українським Урядом від європейського зовнішньополітичного розвитку нашої держави, внаслідок невідписання у 2013 році Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Вказані події призвели до масових протестів українців, їх побиттям та переслідуваннями з боку органів влади. Внаслідок подій «Революції Гідності» у 2014 році четвертий Президент України склав свої повноваження, а уряд України був розпущений. Утворилась криза влади, було призначено виконуючого обов'язки Президента України, сформовано новий уряд, призначені позачергові вибори Президента України та ВРУ. Нажаль, цими подіями скористалась російська федерація та окупувала частину території України через підконтрольні їй незаконні збройні формування.

Хоча події «Революції Гідності» несуть в собі темну сторінку новітньої історії України, вони дали нашій державі поштовх до нового етапу її розвитку. За цей період (2014–2024) Україна не звернула зі свого проєвропейського шляху: отримала безвізовий режим та підписала Угоду про асоціацію з ЄС, здобула статус кандидата на членство в ЄС; з урахуванням найкращого світового досвіду провела адміністративну, антикорупційну, судову реформи, реформу державного управління – у найпріоритетніших сферах; наново перебудувала армію за найкращими стандартами НАТО. Також в цей період бурхливо розвивається громадянське суспільство, воно організовується та набуває суттєвого впливу на формування публічної політики в Україні.

За цей час відбулась дерегуляція економіки, очищення влади та професіоналізація публічної служби, цифровізація взаємовідносин громадян із владою, формування сервісності у відносинах органів публічної влади із населенням.

За даними опитування громадської думки за підсумками 2013 року [12] на думку громадян ставище в Україні погіршилося, зокрема, у став-

ленні влади до громадян (61%), дотриманні прав і свобод (52%), дотриманні законності державними службовцями (51%). За балансом довіри-недовіри найвищим рівнем недовіри у 2013 році відзначаються ВРУ (–54%), суди (–52%), прокуратура (–48%), міліція (–48%), уряд України (–36.5%), Президент України (–27.5%), Служба безпеки України (СБУ) (–27%).

У 2021 році [13] серед інституцій найвищий рівень довіри громадян мали Збройні сили України (66%). Водночас, Президенту України довіряли 30% громадян, ВРУ – 12%, уряду – 14%, Національній поліції – 29%, СБУ – 27%.

У 2023 році [14] рівень довіри громадян до Збройних Сил України становив 94%, до ВРУ – 27%, до уряду України – 31%, до Президента України – 68%, до Національної поліції України – 58%, до СБУ – 71%, прокуратурі – 24,2%, державному апарату (чиновникам) – 18,6%.

Отже, якщо у 2013 році, на початок «Революції Гідності» громадяни найбільше недовіряли силовим структурам та Президенту України, то в період воєнного стану українці навпаки більше всього довіряють Збройним Силам України, Національній поліції, СБУ та Президенту України. При цьому, рівень довіри уряду України та ВРУ, прокуратурі та державним службовцям залишається низьким: близько 20–30%.

Варто зазначити, що прозорість публічного управління, боротьба з корупцією та верховенство права були і залишаються серед основних вимог: наших міжнародних партнерів до України з метою її вступу до ЄС та НАТО; при забезпеченні фінансування дефіциту українського бюджету в умовах воєнного стану міжнародними фінансовими організаціями; предметом безпекових угод із союзниками.

ЄС та МВФ відзначають успіх України в цьому напрямку.

У своєму щорічному Звіті про виконання угоди про асоціацію в Україні у 2022 році ЄС зазначив про те, що Україна продовжила свій курс на реформи та євроінтеграцію. У сфері правосуддя, верховенства права та боротьби з корупцією відбулось низка позитивних зрушень, зокрема прийняття ключових законів. Уряд схвалив нову Стратегію реформування державного управління відповідно до принципів ОЕСР та європейських стандартів, а також відновив прийняття на державну службу на основі заслуг [15]. Серед досягнень України в 2023 році ЄС зазначає [16] про те, що законодавчі завдання виконувались системно, закладаючи основу для безперервного демокра-

тичного процесу прийняття рішень; Україна має певний рівень підготовки у сфері реформи державного управління (українська державна адміністрація довела свою стійкість під час повномасштабного вторгнення, цифровізація надання послуг досягла високого рівня); досягнення реформи децентралізації продовжуються, а муніципалітети виступають опорою стійкості України. Щодо функціонування судової системи, то незважаючи на загарбницьку війну з боку росії, Україна продовжувала надавати послуги в галузі правосуддя та досягла значного прогресу у впровадженні реформи органів судової влади, спрямованої на доброчесність та професіоналізм.

У листі про наміри 2023 року, додатком до якого є нова редакція Меморандуму про економічну та фінансову політику з МВФ, вище політичне керівництво України взяло на себе зобов'язання у сфері сприяння середньо- та довгостроковому зростанню України та констатувало, що державний сектор відіграватиме важливу роль у процесі відновлення, і заходи щодо підвищення ефективності та прозорості управління державним сектором матимуть вирішальне значення для сприяння отриманню вкрай необхідного фінансування; стратегія післявоєнної відбудови України відповідатиме найвищим стандартам прозорості та підзвітності. У сфері протидії корупції та верховенства права Уряд та Президент підтвердили, що Україна залишається твердо відданою збереженню незалежних, компетентних і гідних довіри інституцій для боротьби з корупцією на високому рівні; посилення верховенства права, боротьба з корупцією та боротьба з відмиванням грошей є важливими елементами на шляху України до членства в ЄС [17].

За результатами другого перегляду розширеної угоди в рамках Програми розширеного фінансування для України МВФ, у грудні 2023 року, зазначив, що прогрес української влади підкреслює її незмінну прихильність загальній програмі реформ. Органи влади продовжували просувати свою програму управління та боротьбу з корупцією [18].

Отже, в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, українська влада змогла забезпечити свою інституційність, стабільне функціонування та забезпечила виконання реформ у сфері публічного управління, боротьби з корупцією та верховенства права, що вкрай важливі для членства України в ЄС, фінансової підтримки з боку наших міжнародних партнерів та подальшої повоєнної відбудови та розви-

тку України. Вказані досягнення нашої держави в цьому напрямку об'єктивно оцінені ЄС та МВФ.

Прикметно, що знання, досвід, патріотизм та вірність присязі дозволили Україні втримати суверенітет та незалежність і в 2014 році, і після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України.

Згідно даних Національного агентства України з питань державної служби [19] кількість державних службовців, які виїхали за кордон з 24 лютого 2022 року та перебували там станом на 31 грудня 2023 року становить менше 1% (1 384 державних службовців), а кількість державних службовців, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або в межах районів воєнних (бойових) дій – 2,6% (4 089 державних службовців) від фактичної кількості працюючих державних службовців (159 904 державних службовців).

Висновки. За результатами проведеного дослідження можемо констатувати, що на стабільність функціонування органів публічної влади в Україні впливають суспільні настрої, рівень корупції, стан дотримання прав і свобод громадян, стан розвитку економіки, рівень цифровізації та сервісності надання публічних послуг. Ці фактори особливо відчутні в умовах воєнного стану та в часи повоєнного відновлення.

Також, аналіз історичного розвитку нашої країни дозволяє виділити такі загрози функціонуванню та незалежності України: внутрішньополітична боротьба, розкол у поглядах політичних еліт щодо внутрішнього і зовнішнього політичного курсу розвитку, географічне розташування України.

Вказані загрози, у разі їх активації та маніпулюванні громадською думкою, є чинниками, що впливають на стабільність діяльності органів публічної влади в Україні. Оскільки недовіра громадян до влади, масові протести, розкол громадян за мовними, територіальними, культурними ознаками призводить до нестабільності функціонування органів публічної влади та конфронтації.

На нашу думку, дисонанс між соціологічними дослідженнями громадської думки щодо довіри до влади та оцінками наших міжнародних партнерів стосовно стану розвитку України і її руху до вступу в ЄС, можна пояснити кількома чинниками: постійними інформаційно-психологічними операціями держави-агресора на свідомість українців із наративами про корумпованість і продажність державного апарату та низьким рівнем комунікації органів публічної влади із населенням, де б українцям було зрозумілою мовою роз'яснено

завдання, функції та повноваження органу влади, види послуг, які він надає, та спосіб їх отримання, а також механізми захисту громадянами своїх прав у разі їх порушення або бездіяльності з боку органу влади.

Набрання чинності у грудні 2023 року Законом України «Про адміністративну процедуру» дозволило забезпечити ефективний та якісний рівень законодавчої регламентації процедур зовнішньо-управлінської діяльності органів

виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та інших суб'єктів, які законом уповноважені здійснювати владні управлінські функції, та захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у відносинах із державою.

Отже, стабільне функціонування органів публічної влади в Україні є основою нашої державності та запорукою швидкого повоєнного відновлення.

Список літератури:

1. Русін В. М. Особливості функціонування органів державної казначейської служби України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-68> (дата звернення: 24.02.2024)
2. Дуліба Є. Особливості організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4 (32). С. 46–55. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48597/1/Дуліба.PDF> (дата звернення: 24.02.2024)
3. Говоров В. С. Органи місцевого самоврядування та військові адміністрації: актуальні проблеми функціонування в умовах воєнного стану. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 101(2 (Частина 1)). С. 76–83. URL: <https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/558> (дата звернення: 24.02.2024)
4. Маршук Л. М., Мовчан Д. О., Покойовий О. О. Особливості фінансової системи в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-61> (дата звернення: 24.02.2024)
5. Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 141–146. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.27> (дата звернення: 24.02.2024)
6. Історія України курс лекцій. Лекція 1. Київська Русь, її піднесення. Втрата політичної єдності Київської Русі і державності. *History Твоя бібліотека* : веб-сайт. URL: <https://uahistory.co/lesson/bigunhistukr/1.html> (дата звернення: 24.02.2024)
7. Історія України. Опорні конспекти та практичні заняття. Практичне заняття 4 Руїна: причини і наслідки. *History Твоя бібліотека* : веб-сайт. URL: <https://uahistory.co/compendium/ukraine-history-reference-notes-practical-lessons-8-class-serednicka/34.php> (дата звернення: 24.02.2024)
8. Універсал Української Центральної Ради (IV). *Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-18#Text> (дата звернення: 24.02.2024)
9. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради Української РСР 24 серп. 1991 р. № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 24.02.2024)
10. Україна без Кучми. *Національний музей Революції Гідності* : веб-сайт. URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/storinka/ukrayina-bez-kuchmy> (дата звернення: 24.02.2024)
11. Помаранчева революція. *Національний музей Революції Гідності* : веб-сайт. URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/storinka/pomarancheva-revoluciya> (дата звернення: 24.02.2024)
12. Громадська думка: підсумки 2013 року. *Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва* : веб-сайт. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadska-dumka-pidsumki-2013-roku> (дата звернення: 24.02.2024)
13. Державні та соціальні інститути: кому українці довіряють, а кому ні? *Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва* : веб-сайт. URL: <https://dif.org.ua/article/derzhavni-ta-sotsialni-instituti-komu-ukraintsi-doviryaayut-a-komu-ni> (дата звернення: 24.02.2024)
14. Підсумки 2023 року: громадська думка українців. *Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва* : веб-сайт. URL: <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2023-roku-gromadska-dumka-ukraintsiv> (дата звернення: 24.02.2024)
15. У звіті ЄС відзначено важливі кроки у напрямку впровадження програми реформ в Україні. *Європейська Комісія* : веб-сайт. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_22_4706 (дата звернення: 24.02.2024)
16. Основні висновки Звіту по Україні за 2023 рік. *Європейська Комісія* : веб-сайт. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_5631 (дата звернення: 24.02.2024)

17. Лист про наміри. *Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України* : веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/ua/file/download?file=Lol_MEFP_Ukraine_2023-03-24.pdf (дата звернення: 24.02.2024)

18. IMF Executive Board Concludes the 2023 Article IV Consultation and the Second Review under the Extended Fund Facility Arrangement for Ukraine. *International Monetary Fund* : веб-сайт. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2023/12/11/pr23433-ukraine-2023-article-iv-consultation-and-the-second-review-under-the-eff-arrangement> (дата звернення: 24.02.2024)

19. Статистичні дані про кількісний склад державних службовців. *Національне агентство України з питань державної служби* : веб-сайт. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/KSDS/infografika4kv23-1.pdf> (дата звернення 24.02.2024)

Marchenko A.V. STABILITY OF PUBLIC AUTHORITIES AS A KEY TO RAPID POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE

The article examines the causes and conditions that affect the stability of public authorities. The author analyzes the consequences of disrupting the stability of the functioning of government in Ukraine. Outlined the periods in the history of Ukraine when the independence of Ukrainian lands was interrupted, analyzes the reasons and conditions that contributed to this. The main ones are as follows: infighting, power struggle, split among the ruling elite, inability to consolidate the people on the basis of building Ukrainian statehood, geographical location of Ukrainian lands between European and Asian civilizations. On the basis of official documents, it is proved that the Russian state, both a hundred years ago and now, has encroached on our territorial integrity and independence. In the recent history of Ukraine, there have been periods when the stability of public authorities was particularly acutely affected: the “Ukraine without Kuchma” protests, the “Orange Revolution”, and the “Revolution of Dignity”. Analyzed the prerequisites and causes of their occurrence and the consequences they led to. It is noted that despite the tragic nature of these events, they gave impetus to the professionalization and transparency of the public service, the digitalization of relations between citizens and the government, and the formation of service in the relations between the government and citizens. The article analyzes statistical data and data from public opinion polls on the level of public trust in public authorities for 2013, 2021 and 2023. On the basis of international documents, the author examines the importance of uninterrupted functioning of public institutions in Ukraine, observance of the rights and freedoms of citizens on the path of Ukraine’s membership in the European Union (EU) and the North Atlantic Treaty Organization (NATO), and states Ukraine’s success in implementing reforms under martial law. Based on statistical data, it is noted that the knowledge, experience, patriotism and loyalty to the oath of office of civil servants allowed Ukraine to preserve the sovereignty and independence of Ukraine in 2014 and after the full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine. It is noted that the stable functioning of public authorities in Ukraine is the basis of our statehood and the key to rapid post-war recovery.

Key words: public institutions, post-war reconstruction, statehood, public servants, functioning of power.

Огурицов О.В.

Національний університет «Львівська політехніка»

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

У статті здійснено дослідження теоретико-правових засад реалізації державно-приватного партнерства у сфері надання медичних послуг, зокрема виходячи із аналізу наукових джерел та чинного нормативно-правового забезпечення. Досліджено визначення державно-приватного партнерства як явища нового і актуального в сучасних умовах загалом, так і в сфері охорони здоров'я. Розкрито сутність проєктів державно-приватного партнерства в сфері охорони здоров'я, які можуть включати будівництво нових лікарень, навчання медичних працівників і забезпечення медичним обладнанням закладів зазначеної сфери. Досліджено державно-приватне партнерство через такі ключові аспекти як формування партнерства, умови фінансування, можливі ризики та вигоди, управління проєктом, контроль якості та доступність послуг тощо. Розглянуто ознаки, форми та зміст державно-приватного партнерства через ключові аспекти. Розкрито переваги державно-приватного партнерства та здійснено аналіз видів договорів, які сьогодні є дієвими і може використовуватись у сфері надання медичних послуг. Запропоновано кілька ключових етапів та компонентів для запровадження дієвого механізму державно-приватного партнерства у сфері надання медичних послуг, зокрема ініціювання проєкту, процес планування, укладення угоди та її реалізація, моніторинг, оцінка та особливості завершення проєкту. Наголошено на необхідності встановлення правових рамок, що регулюють державно-приватне партнерство, особливо у таких важливих секторах, як охорона здоров'я. Здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення державно-приватного партнерства у сфері надання медичних послуг, основні принципи здійснення зазначеного партнерства та заходи державної підтримки і гарантій для учасників. Досліджено наявні проблеми державно-приватного партнерства у сфері надання медичних послуг, зокрема існуючі бюрократичні процедури співпраці держави і бізнесу.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, сфера надання медичних послуг, держава, приватний сектор, охорона здоров'я.

Постановка проблеми. У ведучих країнах світу використання державно-приватного партнерства для реалізації проєктів має довгу історію успіху в багатьох сферах, що підкреслює його ефективність у наданні додаткових ресурсів для суспільного розвитку. Проте, для ефективного запровадження державно-приватного партнерства потрібно дотримуватися визначених законодавчих та економічних умов, які змінюються в залежності від сфери застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми становлення та розвитку державно-приватного партнерства, в тому числі у сфері надання медичних послуг висвітлені в працях вітчизняних вчених, зокрема які досліджують зазначену проблему, слід відзначити Бабяк Н. Д., Бондар Н. М., Вершигора Ю. З., Гарбариніна В. Ю., Клименко С. Є., Козар Ю. Ю., Лашкул З. В., Матвішин Є. Г., Моговиця Н. Я., Ульяновченко Н. М.,

Панченко К. А., Турчак Д.В., Федорчак О. В., Ярова Л. Д. та інші.

Постановка завдання. Метою дослідження є системний аналіз теоретико-правових засад реалізації державно-приватного партнерства у сфері надання медичних послуг.

Виклад основного матеріалу. У практиці використання терміну державно-приватне партнерство (ДПП) як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні, не існує загальноприйнятого інтегрованого та стандартизованого визначення. Аналіз наукових джерел дозволяє визначити «державно-приватне партнерство» як: 1) невід'ємну частину економічної системи, яка являє собою сукупність економічних відносин, ресурсів, результатів, ефективності тощо; 2) суб'єкт господарських відносин, що характеризується виробничо-господарськими, ресурсними, фінансово-кредитними та соціальними

зв'язками; 3) соціально-економічну систему, яка регулюється інституціональним середовищем та спрямована на надання суспільству необхідних послуг та продукції; 4) як проєкт, що передбачає наявність цілі, ресурсного забезпечення та обмеження у часі; 5) як організаційну структуру, що забезпечує реалізацію проєкту та досягнення поставленого суспільно важливого завдання; 6) як загальну характеристику способу дій, пов'язаних із спільним вирішенням завдань державою і приватним бізнесом; 7) спосіб фінансування суспільно-значущого проєкту [2, с. 122]. Однією з основних ознак ДПП є його застосування в реалізації суспільно значущих проєктів, тому інструменти ДПП можуть бути використані для вдосконалення функціонування секторів сфери послуг, що безпосередньо пов'язані із забезпеченням суспільних потреб, зокрема охорона здоров'я: уряди країн можуть співпрацювати з приватними постачальниками медичних послуг для підвищення якості даних послуг у країні. Проєкти ДПП в даному секторі можуть включати будівництво нових лікарень, навчання медичних працівників і забезпечення медичним обладнанням [1, с. 65].

Державно-приватне партнерство є формою співпраці між державним та приватним секторами, що дозволяє об'єднати ресурси та компетенції обох сторін для реалізації проєктів або надання послуг, які традиційно вважалися винятковою компетенцією держави. Цей підхід використовується у різних сферах, включаючи охорону здоров'я, освіту, транспорт, енергетику, комунальні послуги та інфраструктуру. Зміст ДПП можна розглянути через кілька ключових аспектів:

– формування партнерства, тобто угода між державою та приватним партнером. В основі ДПП лежить договір, що визначає права та обов'язки сторін, фінансові умови, терміни реалізації проєкту, стандарти якості та механізми контролю.

– умови фінансування. Проєкти ДПП часто передбачають спільні інвестиції, де приватний сектор залучає фінансування для реалізації проєкту, а держава може надавати гарантії, субсидії або іншу фінансову підтримку.

– можливі ризики та вигоди. Важливою особливістю ДПП є розподіл ризиків між державою та приватним партнером згідно з принципом, хто краще може управляти певним ризиком. Проєкти реалізуються таким чином, що обидві сторони отримують вигоду – держава покращує якість та доступність послуг для населення, а приватний сектор отримує прибуток від інвестицій.

– управління проєктом, часто передбачає довгострокову співпрацю, протягом якої приватний партнер може будувати, експлуатувати та утримувати об'єкт, перед тим як передати його державі. Приватний сектор зацікавлений у впровадженні інноваційних рішень та підвищенні ефективності проєкту, оскільки це безпосередньо впливає на його прибутковість.

– контроль якості та доступність послуг. Угоди про ДПП чітко визначають стандарти якості послуг, що мають бути надані, та механізми їх контролю, а держава забезпечує, щоб послуги, надані через ДПП, були доступні для широких верств населення, в тому числі через регулювання тарифів.

ДПП має ряд переваг, включаючи можливість залучення приватних інвестицій у сфери, де державні ресурси обмежені, а також впровадження приватного управління та інновацій для покращення якості та ефективності послуг. Водночас успіх ДПП залежить від чіткого законодавчого регулювання, прозорості умов співпраці та ефективного контролю з боку держави. ДПП є відносно простим і зрозумілим механізмом для залучення приватного сектору. Саме бізнес зацікавлений у відкритості та можливості надавати послуги на основі співпраці «державний-приватний сектор», що значною мірою підвищує якість наданих послуг для населення. Така взаємодія бізнесу та влади для реалізації певного проєкту дає змогу швидкими темпами втілювати його в життя, де приватний сегмент отримує гроші, а держава отримує інфраструктурний об'єкт, школу, автомобільну дорогу тощо [4, с. 34].

Державно-приватне партнерство у сфері надання медичних послуг в Україні характеризується такими видами договорів, як концесія (приватний партнер отримує право на експлуатацію державного медичного закладу на певний термін, зобов'язуючись при цьому інвестувати в його модернізацію та управління. В обмін приватний партнер може отримувати дохід від надання послуг), договори про спільну діяльність (держава та приватний партнер спільно інвестують у створення або модернізацію медичних установ, розподіляючи між собою відповідальність за управління, ризики та прибутки); аутсорсинг (зокрема, зовнішнє управління і держава делегує приватним компаніям виконання певних функцій, таких як управління лабораторіями, діагностичними центрами або надання певних видів лікування, зберігаючи за собою контроль за якістю та доступністю послуг); лізинг обладнання (при-

ватні компанії надають державним медичним закладам сучасне медичне обладнання на умовах лізингу, що дозволяє оновити технічну базу без необхідності одноразового значного фінансування); модель Будівництво-Експлуатація-Передача (приватний партнер будує медичний об'єкт за власні кошти, експлуатує його протягом певного часу, після чого передає державі); управлінські контракти (приватні компанії беруть на себе управління певними аспектами роботи медичної установи, наприклад, управління персоналом або логістикою); фінансування через приватні інвестиції (приватний сектор інвестує в медичний проєкт, отримуючи в майбутньому доходи від його експлуатації).

Кожен з цих видів ДПП має свої особливості та передбачає різні форми співпраці та розподілу відповідальності між державою та приватним сектором. Вибір конкретного виду ДПП залежить від цілей проєкту, наявних ресурсів, а також від специфіки медичних послуг, які планується надавати.

Державно-приватне партнерство у сфері надання медичних послуг в Україні є стратегічним напрямком розвитку охорони здоров'я, спрямованим на поєднання зусиль держави та приватного сектору для підвищення якості та доступності медичних послуг для населення. Цей підхід дозволяє залучати інвестиції в медичну інфраструктуру,

впроваджувати інноваційні технології та підходи в лікуванні, а також покращувати управління медичними закладами. У рамках ДПП, приватні компанії можуть виступати як інвестори та оператори медичних установ, пропонуючи населенню послуги високої якості. Держава, у свою чергу, забезпечує регулювання, контроль якості наданих послуг та доступність лікування для всіх верств населення, включаючи соціально незахищені групи. Одним із прикладів може слугувати участь приватних компаній у створенні та управлінні діагностичними центрами, лабораторіями, спеціалізованими медичними установами (наприклад, кардіологічними та онкологічними центрами), а також у розвитку телемедицини та електронних систем охорони здоров'я.

Для успішної реалізації проєктів ДПП в медицині необхідні чіткі правові рамки, ефективне партнерство між державним та приватним секторами, а також відкритість та прозорість процесів. Це дозволить забезпечити стаке фінансування охорони здоров'я, покращити якість медичного обслуговування та зробити медичні послуги більш доступними для широких верств населення України.

Механізм державно-приватного партнерства у сфері надання медичних послуг включає кілька ключових етапів та компонентів, які забезпечують

Таблиця 1

Етапи та компоненти механізму ДПП

Етапи		Дії
Ініціювання проєкту	Визначення потреби	Держава ідентифікує потребу в медичних послугах або інфраструктурі, яку не може задовольнити власними силами через обмежені ресурси або експертизу
	Попередні дослідження	Проводиться оцінка можливостей реалізації проєкту через ДПП, аналіз ризиків, переваг і очікуваних результатів
Планування	Розробка концепції	Створюється детальний план проєкту, включаючи технічні, фінансові та правові аспекти
	Вибір приватного партнера	Зазвичай через відкритий тендер вибирається приватний партнер, який найкраще відповідає вимогам проєкту
Укладення угоди	Підписання договору ДПП	Договір встановлює права та обов'язки обох сторін, умови фінансування, критерії якості послуг, механізми розподілу ризиків та інші ключові аспекти
	Структурування фінансування	Визначаються джерела фінансування, включаючи інвестиції приватного партнера, державні гарантії, можливе залучення кредитів та грантів
Реалізація	Будівництво та модернізація	Приватний партнер здійснює необхідні інвестиції в будівництво або модернізацію медичних закладів
	Управління проєктом	Приватний партнер забезпечує управління медичним закладом або послугами, зосереджуючись на ефективності та якості
Моніторинг та оцінка	Контроль якості	Держава здійснює контроль за дотриманням стандартів якості медичних послуг
	Оцінка виконання умов договору	Регулярно перевіряється виконання умов договору обома сторонами, а також ефективність і результативність партнерства
Завершення проєкту	Передача активів державі	По завершенні терміну дії договору ДПП, приватний партнер передає державі управління медичним закладом або інфраструктурою

ефективну співпрацю між державним та приватним секторами. Основною метою такого партнерства є підвищення якості та доступності медичних послуг для населення через залучення приватних інвестицій та управлінської експертизи. Основні кроки механізму ДПП наведено в таблиці 1.

Успіх державно-приватного партнерства залежить від чіткого розуміння цілей проєкту, ефективного розподілу ризиків та відповідальності між сторонами, а також від забезпечення якісних медичних послуг населенню.

В Україні концепція державно-приватного партнерства ще вважається відносно новим підходом до взаємодії між урядом та приватним сектором. Тому проведення аналізу правових рамок, що регулюють цю взаємодію, особливо у таких важливих секторах, як охорона здоров'я, стає ключовим завданням.

Правове забезпечення державно-приватного партнерства в Україні базується на комплексі законодавчих та нормативних актів, які регулюють відносини між державою та приватним сектором з метою спільної реалізації проєктів у різних сферах, таких як інфраструктура, охорона здоров'я, освіта, паливно-енергетичний комплекс, будівельна сфера тощо. Основні нормативні документи включають:

Закон України «Про державно-приватне партнерство» – основний законодавчий акт, що визначає правові основи створення та функціонування ДПП в Україні. Він встановлює принципи ДПП, види договорів, порядок підготовки та реалізації проєктів ДПП, а також заходи державної підтримки і гарантій для учасників партнерства. У сфері законодавчого забезпечення ДПП існує низка проблем. Зазвичай бюрократичні процедури щодо співпраці держави і бізнесу тривають близько двох років. Це суттєво впливає на бажання приватних партнерів брати участь у реалізації проєктів. Національна рада з відновлення України пропонує реформувати законодавство в цій сфері [5]. Закон України «Про державно-приватне партнерство» [6] і досі не створив належних умов для ефективного реалізації проєктів ДПП. Серйозними чинниками, що стримують залучення приватного бізнесу у проєкти ДПП в Україні, є: декларативність гарантій прав і обов'язків сторін договору ДПП; відсутність механізмів реалізації відповідальності сторін у процесі невиконання взятих на себе зобов'язань (особливо це стосується держави); обмежені можливості щодо вирішення суперечок; відсутність за угодою можливості зміни осіб та умов у зобов'язаннях при-

ватного партнера. Договори співпраці в межах ДПП мають жорсткі рамки. У цьому разі неможливо сформулювати взаємовигідні умови співпраці у сфері ДПП з урахуванням обставин, які можуть виникнути у процесі реалізації проєктів [3].

Закон України «Про концесії» – регулює відносини у сфері концесій, які є однією з форм ДПП. Закон встановлює умови передачі майна в концесію, права та обов'язки сторін, а також особливості реалізації концесійних проєктів.

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, які деталізують процедури підготовки та реалізації ДПП проєктів, критерії відбору приватних партнерів, порядок проведення конкурсів та аукціонів, а також механізми моніторингу та контролю за виконанням договорів ДПП.

Інші законодавчі та нормативні акти, що стосуються окремих аспектів діяльності в рамках ДПП, такі як законодавство медичної сфери, законодавство про інвестиції, екологічне законодавство тощо.

Державно-приватне партнерство не є рішенням будь-яких проблем системи охорони здоров'я. Проте існує низка базових положень, врахування яких при використанні державно-приватного партнерства, може бути ефективним: проблема охорони здоров'я є комплексною і потребує різнобічного підходу, наприклад, не лише проведення інформаційної кампанії, а й створення ресурсної бази, інфраструктури, навчання персоналу, лікарського забезпечення тощо; державні структури не мають можливості самостійно реалізовувати великомасштабні інфраструктурні проєкти, забезпечувати якість послуг, своєчасно здійснювати якісні зміни у сфері забезпечення здоров'я населення; кризові явища у суспільстві вимагають негайної участі багатьох людей та організацій (особливо це проявилось під час повномасштабного вторгнення росії на територію України); у різних сферах ринку незалежно один від одного використовуються подібні моделі надання медичних послуг; тільки структури громадянського суспільства мають достатній кредит довіри, що дозволяє переконати населення в тому, що бізнес або держава діють у суспільних інтересах [7].

Висновки. Здійснений аналіз наукових джерел та чинного законодавства дає можливість стверджувати, що державно-приватного партнерства набуває актуальності та широко застосовується у багатьох сферах для задоволення суспільних потреб, в тому числі і при наданні медичних послуг в Україні. Досліджено ключові етапи та компоненти для запровадження дієвого меха-

нізму державно-приватного партнерства у сфері надання медичних послуг. Правове регулювання ДПП в Україні спрямоване на створення сприятливих умов для залучення приватного капіталу та інновацій у проєкти, що мають важливе соціально-економічне значення, забезпечення балансу інтересів держави, приватних інвесторів

та суспільства. Водночас, для підвищення ефективності та привабливості ДПП у сфері надання медичних послуг в Україні, постійно ведеться робота над удосконаленням законодавчої бази, адаптацією найкращих міжнародних практик та підвищенням прозорості процесів охорони здоров'я населення.

Список літератури:

1. Бондар Н. М. Перспективи використання заходів державно-приватного партнерства для забезпечення конкурентоспроможності сфери послуг. Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка. 2023. Вип. 16. С. 62–69.
2. Бондар Н. М. Розвиток транспортної інфраструктури України на засадах державно-приватного партнерства : монографія. Київ : НТУ, 2014. 336 с.
3. Гарбариніна В. Ю., Федорчак О. В. Роль державно-приватного партнерства у відбудові транспортної інфраструктури України. Демократичне врядування. 2022. Вип. 2. С. 44–57.
4. Матвіїшин Є. Г., Вершигора Ю. З. Перспективи використання державно-приватного партнерства для відбудови України у повоєнний період. Демократичне врядування. 2022. Вип. 2. С. 29–43.
5. Панченко К. Як колаборація бізнесу та держави допоможе відновлювати Україну. Економічна правда. 19.07.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/19/689341/>.
6. Про державно-приватне партнерство: Закон України № 2404-VI від 01.07.2010 р. Відомості Верховної Ради. 2010. № 40. С. 524.
7. Ульяновченко Н. М. Теоретичні засади реалізації державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2023_7_12.

Ogurtsov O.V. THEORETICAL AND LEGAL PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE FIELD OF PROVIDING MEDICAL SERVICES

The article examines the theoretical and legal foundations of the implementation of public-private partnership in the field of providing medical services, in particular, based on the analysis of scientific sources and current legal provisions. The definition of public-private partnership as a new and relevant phenomenon in modern conditions in general and in the field of health care has been studied. The essence of public-private partnership projects in the field of health care, which may include the construction of new hospitals, the training of medical workers, and the provision of medical equipment to institutions in the specified field, has been revealed. Public-private partnership has been studied through such key aspects as partnership formation, financing conditions, possible risks and benefits, project management, quality control and availability of services, etc. The signs, forms and content of public-private partnership through key aspects are considered. The advantages of public-private partnership are revealed and the types of contracts that are effective today and can be used in the field of providing medical services are analyzed. Several key stages and components are proposed for the implementation of an effective mechanism of public-private partnership in the field of providing medical services, in particular project initiation, the planning process, conclusion of the agreement and its implementation, monitoring, evaluation and specifics of project completion. The need to establish a legal framework regulating public-private partnerships, especially in such important sectors as health care, is emphasized. A thorough analysis of the regulatory and legal provision of public-private partnership in the field of providing medical services, the main principles of the said partnership and measures of state support and guarantees for participants was carried out. The existing problems of public-private partnership in the field of providing medical services are analyzed, in particular the existing bureaucratic procedures regarding the cooperation of the state and business.

Key words: *public-private partnership, sphere of medical services provision, state, private sector, health care.*

Ревич А.В.

Національний університет «Львівська політехніка»

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ ТА ЇЇ ФОРМИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню громадянської активності та її форм в системі публічного врядування. На основі вивчення світового досвіду співпраці між державою і громадянським сектором з'ясовано, що взаємодія між урядовими інституціями та громадянського суспільною зазвичай призводить до створення взаємодіювального ефекту, що сприяє досягненню соціальних та економічних цілей. Проаналізовано становлення громадянського суспільства від початку незалежності української державності, його правове забезпечення та виявлено зміни у завданнях і формах громадянської активності. В статті проаналізовано стан розвитку громадянського суспільства в Україні, особливості взаємодії між державними та недержавними організаціями, завдання, мотиви та цілі. Вивчено праці українських вчених щодо громадянської активності та наведено приклади громадської активності за часів Помаранчевої революції у 2004 році та Революції Гідності у 2013-2014 роках. Наголошено на важливості різноманітних форм громадянської активності, зокрема: публічні мітинги та демонстрації; петиції та звернення до влади; активна участь у виборах; громадські обговорення та консультації; активізм в соціальних мережах; участь у неурядових організаціях та громадських об'єднаннях; юридичний активізм; громадські об'єднання та ініціативи; волонтерство; фінансова підтримка; освітня діяльність; громадський контроль та нагляд. Показано, що громадянська активність в Україні відображає зростаючу роль суспільства в процесах публічного врядування та демократичного розвитку. У статті обґрунтовано гіпотезу, що серед всіх можливих шляхів розвитку майбутнього українського суспільства після війни, безальтернативним є шлях до створення демократичного громадянського суспільства, розвиток усіх форм його активності та інтеграція в європейський громадський простір.

Ключові слова: громадське суспільство, громадська активність, форми, держава, система публічного врядування.

Постановка проблеми. Сучасні події в Україні, які можна характеризувати як кризові, особливо ті, що викликані військовими діями, зумовили трансформаційні процеси у всіх сферах життя та посилення громадської активності, що, в свою чергу, породило нові способи взаємодії у сфері публічного управління. Це збільшило вплив громадянського сектору на функціонування публічного врядування. Варто відмітити, що зростання впливу громадянського суспільства на органи публічної влади відбувається в умовах коли останні переживають структурні та функціональні зміни. У початковий період незалежності України, громадська активність спрямовувалася на створення базових інститутів демократичних суспільств. З часом, зі зміцненням української державності та утвердженням західного напрямку зовнішньої політики, громадська активність почала відігравати дедалі більшу роль у сферу захисту національних інтересів України, підтримки реформ, допомоги державним інститутам у протистоянні гібридній та відкритій агре-

сії російської федерації. Європейська інтеграція ставить нові виклики перед громадянським суспільством України. З периферійного елемента та помічника держави, воно має перетворитися у середовище формування суспільних інтересів та вироблення публічної політики.

Громадянська активність та держава, у своєму інституціональному аспекті, є взаємопов'язаними елементами сучасного суспільства, які не можуть існувати одне без одного. Громадянське суспільство нерозривно пов'язане з державою, оскільки держава формує умови функціонування громадянського суспільства, а громадянське суспільство зі свого боку визначає ступінь демократичності держави. Такий дуалізм дає змогу з одного боку запобігти хаосу і анархії, а з іншого обмежує надмірне втручання держави у вільні суспільні відносини.

У цьому контексті, головним завданням громадянського суспільства є активність, тобто діяльність його інститутів, спрямована на підтримку і захист гуманних цінностей, прав людини, розвиток та вдосконалення демократичних інсти-

туцій. Громадянське суспільство формується як активна спільнота, що прагне задовольнити різноманітні потреби громадян, яка водночас сприяє демократичному розвитку держави. Таким чином, питання участі громадськості у прийнятті управлінських рішень, враховуючи сучасні умови, стає ще більш актуальним, а форми цієї участі вимагають додаткового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки інтерес до громадянського суспільства та його активності в Україні значно зріс, що підтверджується великою кількістю монографій та статей, конференцій, присвячених цій тематичі. Проблематику громадянського суспільства в Україні досліджували Колодій А. Ф., Карась А. Ф., Буник М. З., Гурицька М. С., Дмитренко О. Б., Комашко Л. Г., Руденко О. М., Тупиця О. Л. Проте дослідженню форм громадської активності приділено мало уваги, що зумовлює значний інтерес до обраної тематики.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження ролі громадської активності, її форм в системі публічного врядування в сучасних умовах на шляху до післявоєнного відновлення України.

Виклад основного матеріалу. Зі здобуттям незалежності було започатковано двоєдиний процес формування правової держави і громадянського суспільства, однак цей процес здійснювався в умовах, коли суспільно-політична практика здебільшого спиралася на старі структури, неспроможні реалізувати вимоги часу.

В Україні в першій половині 90-х років ХХ століття відбувся перехід від тоталітаризму до патологічного самоствердження окремих суспільних груп, нічим не обмежених, крім сліпих природних законів, до панування егоїстичних інтересів, їхньої запеклої боротьби. У країнах західної цивілізації водночас встановилася така форма відносин яка дає змогу функціонувати громадянському суспільству і державі як самодостатнім утворенням, які тією чи іншою мірою як доповнюють, так і обмежують одне одного [2].

Правовою основою функціонування інститутів громадянського суспільства та його активності є норми Конституції України, насамперед ст. 36, в якій зазначено, що громадяни мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення та захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. У сучасних умовах підвалинами громадянського суспільства є саме організації громадян [4]. Чим тісніші та плідніші контакти держави з цим

сектором, тим ліпше взаєморозуміння органів влади та суспільства, що сприятиме побудові громадянського суспільства [1].

Нинішні трансформації активізують унікальні процеси змін в системі публічного врядування, відкриваючи нові шляхи для співробітництва. Взаємодія між органами публічної влади та неурядовими організаціями на різних рівнях сприяє створенню мережевих форм співпраці, що визначають обличчя сучасного публічного управління в Україні. Ця нова парадигма врядування, рухаючись від низу до верху, від найпростіших форм громадянської взаємодії до вищих шаблів влади, зазнає значних випробувань і має свої унікальні особливості на шляху трансформації. Особливістю української ситуації є більш швидка адаптація громадянського суспільства до змін порівняно з державними інституціями, що відстають у цьому процесі, уповільнюючи розвиток моделі публічного управління, спрямованої на залучення громадянського сектору. В умовах численних викликів, як-от військові конфлікти, економічні труднощі, політична нестабільність та міграція, управлінської моделі повинні бути гнучкими. Ефективна відповідь на ці виклики можлива тільки за умов налагодженого зворотного зв'язку між публічною владою та громадянськістю, що передбачає необхідність інформаційної відкритості.

Розвиток громадянського суспільства повинен йти поруч з удосконаленням державних установ. Проте сучасні виклики ускладнюють досягнення ефективності у цьому процесі. Важливо пам'ятати, що в структурі взаємодії між державою та громадянським суспільством, саме інституції громадянського суспільства відіграють ключову роль у сполученні цих двох сфер. Отже, одними з найважливіших завдань для держави та суспільства сьогодні є розвиток і підтримка таких інституцій. Забезпечення прав і свобод кожної особи та створення умов для розвитку демократії стають особливо важливими у країнах, що зазнають воєнної агресії. Громадянське суспільство служить основою для створення гідних умов життя та забезпечення демократії, тому важливо продовжувати шукати способи його підтримки [5].

Відомо, що громадська активність мотивована різними соціальними цілями, які проявляються через активні дії, ініціативи та захист певних інтересів. Однак, в умовах війни та постконфліктного періоду в Україні ключову роль у розподілі соціальних благ продовжуватиме відігравати держава, до якої звертаються громадські організації та неформальні групи. Це вимагає від держави

певних кроків для регулювання соціальної активності. Соціальний аспект громадянського суспільства постійно зазнає змін, формуючись як традиційними учасниками, такими як профспілки, так і новими гравцями, включаючи експертів, ЗМІ та активних громадян. Волонтерські організації та міжнародні фонди, які реалізують соціальні проекти, також стають важливою частиною громадянського суспільства під час війни, вказуючи на різноманітність соціальних інтересів і необхідність державної регуляції в цій сфері.

Прогрес у сфері громадянського суспільства має відбуватися паралельно з поліпшенням роботи державних інститутів. Сучасні труднощі, однак, ставлять під загрозу ефективність цього процесу. Важливо зауважити, що ключову роль у взаємодії між державою та громадянською активністю відіграють саме організації громадянського суспільства, що об'єднують ці дві сфери. Таким чином, основними завданнями для держави та громадян з активною позицією в наш час є розвиток та підтримка цих інституцій. Громадянське суспільство є фундаментом для створення достойних умов життя і підтримки демократії, тому необхідно продовжувати знаходити способи його підтримки. Інтеграція сучасних управлінських методик у державне управління та збільшення ролі громадськості через участь у соціальних інститутах важлива для подальшого прогресу. Вчені підкреслюють критичну необхідність залучення громадян у розробку та реалізацію публічної політики. Проте, військові дії та військовий стан перешкоджають фокусуванню на демократизації суспільства, створюючи нові виклики для системи державного управління та вимагаючи невідкладного розроблення стратегій для запобігання кризовим ситуаціям [6].

Багато вчених погоджуються, що громадська активність є властивістю індивідуальності, яка будується та розвивається через особистісні цінності, при цьому враховуючи суспільні цінності та правові норми країни. Це направляє дії, поведінку та взаємодію особи на створення громадянських відносин і відображає тип інституційного співробітництва з владою. Вона вважається однією з видів соціальної активності, спрямованої на вплив на прийняття соціально-політичних рішень та втілення власних інтересів. Феномени, такі як дії, поведінка, участь, служать якісними ознаками та зовнішніми проявами активності. Внутрішні аспекти активності охоплюють інтереси, мотивацію, потреби, установки, переконання та цінності. Така активність може варіюватися від

простого дотримання правил до активного сприяння мобілізації та об'єднання навколо конкретної цілі чи ідеї. Вона базується на таких елементах, як зацікавленість у суспільній та громадській діяльності, організаційні навички, ініціативність, самовимогливість, відповідальність за громадські завдання та готовність допомагати іншим.

Відсутність або низький рівень громадської активності може спричинити зловживання владою, поширення корупції та порушення особистих прав і свобод, що, в результаті, призводить до створення соціально-небезпечного оточення. Натомість соціальна безпека створює умови, де людина відчуває зовнішній та внутрішній спокій, комфорт, свободу у мисленні та діях, має можливість задовольняти свої потреби, досягати цілей та забезпечувати особисте благополуччя. Ці аспекти є важливими ознаками життя у демократичному суспільстві, де демократія вимагає активного втручання громади і неперервної участі громадян у процесі будівництва та розвитку держави. Адже прогрес суспільства обумовлений не лише законами і економічним розвитком, але й готовністю людей активно втручатися в захист своїх прав та інтересів [3].

Громадянська активність в Україні відіграє ключову роль у процесах демократизації, реформування та розвитку країни. Вона охоплює широкий спектр діяльності, від участі в громадських ініціативах та волонтерських проєктах до активної участі в політичному житті та громадському контролі за діяльністю влади. З часів Помаранчевої революції у 2004 році та Революції Гідності у 2013–2014 роках, громадська активність в Україні значно зросла, демонструючи важливість громадської участі в процесах суспільних змін.

Отже, громадська активність – це участь громадян у суспільному житті, яка виявляється у волонтерстві, участі в громадських організаціях, політичних рухах, місцевому самоврядуванні, соціальних кампаніях, а також у процесах прийняття рішень на різних рівнях. Громадська активність спрямована на вирішення місцевих і загальнонаціональних проблем, покращення якості життя в громаді, захист прав та інтересів різних груп населення, а також на сприяння розвитку демократії, правової держави та громадянського суспільства.

Громадянська активність включає широкий спектр форм і проявів, які громадяни використовують для вираження своїх інтересів, підтримки своїх переконань і впливу на суспільні процеси.

Форми громадянської активності відображають різноманітні способи, за допомогою яких громадяни можуть брати активну участь у житті своєї громади, країни, або міжнародної спільноти. Ось кілька основних форм громадянської активності:

1. Публічні мітинги та демонстрації – організація або участь у публічних заходах, спрямованих на висловлення позицій з різних питань. Громадяни об'єднуються для вираження своїх поглядів, вимог або протесту через участь у мітингах, демонстраціях або пікетах.

2. Петиції та звернення до влади – формулювання та подання петицій до органів влади з метою звернення уваги на конкретні проблеми або запропонування змін до існуючих законів чи політик. Громадяни можуть збирати підписи для петицій або письмових звернень до органів влади з метою впливу на прийняття певних рішень або законодавчих змін.

3. Активна участь у виборах – це базова форма громадянської активності, яка дозволяє громадянам впливати на політичний ландшафт, обираючи представників влади. Це включає реєстрацію для голосування, участь у виборчих кампаніях, підтримку кандидатів, а також нагляд за процесом голосування. Громадяни України активно беруть участь у виборчих процесах, а також у політичних акціях та протестах, що вимагають від влади прозорості, відповідальності та реформ.

4. Громадські обговорення та консультації – активна участь у засіданнях, які проводяться органами місцевого самоврядування або державними органами, де обговорюються питання, важливі для громади. Участь у громадських обговореннях, консультаціях, громадських слуханнях та інших формах взаємодії з органами влади для обговорення питань громадського інтересу.

5. Активізм в соціальних мережах – створення та поширення інформації через блоги, соціальні мережі або інші медіаплатформи з метою інформування громадськості та впливу на громадську думку. Використання соціальних мереж для мобілізації громадської підтримки, розповсюдження інформації про певні питання та координації дій.

6. Участь у неурядових організаціях та громадських об'єднаннях – активна робота в організаціях, що займаються захистом прав людини, екологією, освітою, охороною здоров'я тощо. Участь у громадських організаціях, благодійних фондах, волонтерських групах для надання допомоги та вирішення певних проблем громади.

7. Юридичний активізм – звернення до судів або інших правоохоронних органів для захисту

прав та інтересів громадян. Це може включати різноманітні дії, такі як подання позовів, здійснення правового тиску на урядові структури, використання законодавства для захисту або розширення прав та свобод окремих осіб або груп. Юридичний активізм часто застосовується для боротьби з дискримінацією, захисту прав людини, збереження навколишнього середовища, реформування законів і політики у сфері здоров'я, освіти та інших важливих аспектах суспільного життя.

8. Громадські об'єднання та ініціативи – створення та підтримка громадських об'єднань, ініціатив та громадських проектів для розв'язання конкретних проблем або впливу на політику. Україна має багатий ландшафт громадських організацій, які займаються різноманітними питаннями, від захисту прав людини до екологічних ініціатив.

9. Волонтерство – участь у добровільних активностях, спрямованих на допомогу іншим людям без очікування матеріальної вигоди. Зокрема, після початку військового конфлікту на сході України у 2014 році та під час повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році, волонтерський рух у країні значно активізувався, надаючи підтримку армії, внутрішньо переміщеним особам та іншим вразливим категоріям населення.

10. Фінансова підтримка – донати або фінансові внески на підтримку соціальних, екологічних, культурних проектів або кампаній. Фінансова підтримка громадської активності відіграє важливу роль у зміцненні громадянського суспільства та сприянні соціальним, екологічним, правозахисним та іншим ініціативам. Така підтримка може надходити з різних джерел, включаючи приватні фонди, міжнародні організації, державні гранти, корпоративні спонсорства, а також через краудфандинг та добровільні пожертви від окремих осіб.

11. Освітня діяльність – проведення та участь у семінарах, воркшопах, лекціях, спрямованих на підвищення обізнаності громадян з різних питань. Багато громадських ініціатив включають розробку та реалізацію інформаційних кампаній та освітніх програм, спрямованих на підвищення обізнаності громадян з актуальних питань.

12. Громадський контроль та нагляд – громадянське суспільство в Україні займає активну позицію в питаннях контролю за діяльністю влади, використовуючи інструменти громадського контролю, такі як публічні слухання, моніторинг, експертний аналіз та адвокацію.

Ці форми громадянської активності можуть варіюватися в залежності від культурних, полі-

тичних та соціальних контекстів кожної країни. Ці форми дозволяють громадянам не тільки впливати на рішення, що приймаються на різних рівнях влади, але й сприяють розвитку демократії, захисту прав людини та покращенню якості життя у суспільстві.

Громадянська активність в Україні відображає зростаючу роль суспільства в процесах публічного врядування та демократичного розвитку. Вона є важливим інструментом у боротьбі за права, свободи та справедливість, а також сприяє формуванню відповідальної та залученої громади.

Висновки. Недбале ставлення влади до потреб громади та її виключення з процесу формування та виконання державних стратегій спричинило ілюзію взаємної відданості між народом і владними колами, що в свою чергу призвело до ряду негативних наслідків, включаючи лицемірство, корупцію та встановлення подвійних стандартів, серйозно підриваючи мораль у суспільстві на різних рівнях. Суспільству належить держава нової формації, орієнтована на демократію, соціальну справед-

ливість та верховенство права, її становлення має відбуватися активно та синхронно з розвитком громадянського суспільства. Таким чином, завдання сучасної української держави полягає у закладенні міцної основи для розвитку та процвітання громадянського суспільства, з одного боку, та в трансформації держави в соціально-політичний орган з новими обов'язками, які б задовольняли вимоги громадянського суспільства, з іншого.

Для подальшого розвитку перетворень важливим є включення сучасних управлінських принципів до державного управління та активізація участі громадськості через соціальні інститути у прийнятті управлінських рішень. Вчені вважають критично важливим залучення громадян до формування та впровадження державної політики. Водночас, військові конфлікти та військовий стан ускладнюють зосередження уваги на демократизації суспільства, що породжує нові виклики для системи державного управління та вимагає термінового розроблення стратегій для запобігання кризовим явищам.

Список літератури:

1. Гурицька М. С. Українське громадянського суспільства в умовах війни. Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу: Збірник матеріалів та доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 квітня 2023 р.). Київ: ВАДЕКС, 2023. С. 28–33.
2. Кін Д. Громадянське суспільство: Старі образи, нове бачення: Пер. з англ. Київ: «К.І.С.», «АНОД», 2000. 368 с.
3. Комашко Л. Г. Громадська активність як засіб побудови соціально-безпечного середовища. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. 2015. Т. 20. Вип. 3 (37). Ч. 1. С. 43–53.
4. Конституція України Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Руденко О.М., Дмитренко О.Б. перспективи розвитку системи публічного управління. Європейський вимір публічного управління: матеріали VI регіональної наукової конференції; 16.12.2022 р., м. Чернігів. НУ «Чернігівська політехніка», 2022. С. 10–12.
6. Тупиця О. Л. Громадянське суспільство в Україні та нові специфічні реалії російсько-української війни. Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу: Збірник матеріалів та доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 квітня 2023 р.). Київ: ВАДЕКС, 2023. С. 85–88.

Revych A.V. CIVIC ACTIVISM AND ITS FORMS IN THE SYSTEM OF PUBLIC GOVERNANCE

The article is devoted to the study of civic activity and its forms in the system of public governance. Based on the study of the global experience of cooperation between the state and the civil sector, it was found that the interaction between government institutions and civil society usually leads to the creation of a mutually reinforcing effect that contributes to the achievement of social and economic goals. The development of civil society since the beginning of the independence of Ukrainian statehood, its legal support, and changes in the tasks and forms of civic activity have been analyzed. The article scrutinizes the state of development of civil society in Ukraine, features of interaction between state and non-state organizations, tasks, motives and goals. The works of Ukrainian scientists on civic activism are studied and examples of public activism during the Orange Revolution in 2004 and the Revolution of Dignity in 2013–2014 are given. The importance of various forms of civic activity was emphasized, in particular: public meetings and demonstrations; petitions

and appeals to the authorities; active participation in elections; public discussions and consultations; activism in social networks; participation in non-governmental organizations and public associations; legal activism; public associations and initiatives; volunteering; financial support; educational activity; public control and supervision. It is shown that civic activism in Ukraine reflects the growing role of society in the processes of public governance and democratic development. The article substantiates the hypothesis that among all possible ways of development of the future Ukrainian society after the war, the path to the creation of a democratic civil society, the development of all forms of its activity and integration into the European public space is the only one.

Key words: *public society, public activity, forms, state, system of public governance.*

Савосько Т.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗМІСТ ТА ФУНКЦІЇ ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглядаються визначення поняття «державна інформаційна політика» таких вітчизняних науковців як І. Арістова, Г. Красноступ, В. Дзюндзюк, І. Березовської та інших. Для більш глибокого та детального дослідження поняття державної інформаційної політики в контексті публічного управління та адміністрування також проаналізовано різні дефініції понять «інформація», «інформаційне суспільство» та «інформаційна політика». Поняття «інформація» проаналізовано відповідно до його визначення такими науковцями як О. Гуровський, Л. Хашиєва та визначення даного поняття Комісією ЄС. Наведено різні класифікації поняття «інформація» (за сферою застосування, за доступністю, за ступенем упорядкованості, за формою закріплення та за емоція під час сприйняття). Розглянуто основні ознаки поняття «інформація». Розглянуті визначення поняття «інформаційне суспільство» за такими науковцями як В. Цимбалюк, В. Ліпкан та В. Ільганаєва. Означені групи характерних ознак поняття «інформаційне суспільство» (за Ю. Петрухно). Виділені основні елементи, що притаманні інформаційному суспільству, а саме: людина, інформація, інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології. Проаналізовано різницю між поняттями «інформаційна політика» та «політика інформатизації», прописані їх особливості. Розглянуто три підходи до визначення державної інформаційної політики, а саме: владний, психологічний та цільовий (за В. Дзюндзюком). Висвітлено основні функції, що притаманні для державної інформаційної політики, серед яких: інформаційна функція, мобілізаційна функція, освітня функція, ініціативна функція, гуманітарна функція та найголовніша функція артикуляції та інтеграції.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, інформаційна політика, державна інформаційна політика, засоби масової інформації.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день ми спостерігаємо розвиток таких пов'язаних між собою процесів як підвищення значення інформації в житті пересічного громадянина та вдосконалення технологій і їх включення в повсякденне життя.

Сучасний стан суспільства можна охарактеризувати підвищенням ролі та значення інформації, новим перерозподілом влади від звичних нам інститутів до центрів володіння інформацією й управління інформаційними потоками. Саме можливість управління інформаційними потоками, перевага в інформаційному просторі та власне володіння інформацією в сучасних умовах стають ресурсами влади.

Перелічені процеси перетворили інформаційну сферу в пріоритетну галузь суспільства і стали одним з ключових об'єктів сфери державного управління. А нові тенденції розвитку інформаційної сфери засвідчують, що на сьогодні жодна країна не може бути конкурентоспроможною без діалогу органів державної влади з громадськістю та без ефективної інформаційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед вітчизняних науковців, які займалися дослідженням питань державної інформаційної політики варто відзначити І. Арістова [1], Г. Красноступ [7], В. Божкова [2], О. Токар [12], О. Гуровський [3], Ю. Петрухно [10], В. Дзюндзюк [4], В. Цимбалюк [13] та інші. Дослідження понять та функцій державної інформаційної політики у даній статті ґрунтується на роботах зазначених авторів.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз різних наукових дефініцій поняття «державна інформаційна політика» та аналіз його функцій.

Виклад основного матеріалу. В 21 столітті стало чітко зрозуміло, що значення інформації суттєво змінилося, а її ролі у житті країни стала надважливою. Сьогодні інформацію можна прирівнювати до стратегічного ресурсу поряд з природними ресурсами країни. Як зазначає, О. Гуровський «інформація набуває властивості потужного засобу впливу на громадсько-політичні, ідеологічні та соціально-економічні процеси, стає свого роду зброєю, яка вимагає створення системи про-

тидії, захисту інформаційних ресурсів, які належать державним органам, що становлять державну, професійну, особисту таємницю» [3].

Виходячи з думки О. Гуровського можемо дійти висновку, що інформація стала тим рушійним важелем, що може призвести навіть до військових конфліктів (перемоги чи поразок у них), організувати та дестабілізувати роботу наукових центрів, органів державної влади, і чим вище рівень інформатизації суспільства, тим більш необхідною є інформаційна безпека, а отже ефективна державна інформаційна політика.

Науковці акцентують увагу на важливості розрізнення «позитивної» та «негативної» інформації, що відрізняються між собою, почуттями й емоціями, що з'являються у громадян під час сприйняття та використання інформації.

«Позитивна» інформація – це висвітлення 50 відсотків об'єктивної реальності, де увага зводиться до добра, успіху, комфорту, безпеки, тощо. «Позитивна» інформація спонукає громадян до розвитку та викликає відчуття впевненості й захищеності.

В свою чергу «негативна» інформація займає інші 50 відсотків об'єктивної реальності, де увага зводиться до таких почуттів як безнадія, тривога, жах, зневіра, відчай, злість, образа, тощо. Коли людина спожила «негативну» інформацію вона переживає негативні емоції котрі впливатимуть на її подальші рішення та дії. Отже можемо дійти висновку, що «негативна» інформація викликає невдоволення власним життям і вчинками, і таким чином, мінімізує бажання брати участь у житті суспільства, або в політичному житті країни.

Окрім класифікації поняття «інформація» на «позитивну» й «негативну» науковці також поділяють дане поняття за такими критеріями [4, с. 27–28]:

- за сферою застосування: масова, що поширюється за допомогою засобів масової інформації та галузева, тобто професійна інформація;

- за доступністю: об'єкти інтелектуальної власності, загальнодоступна інформація, інформація з обмеженим доступом та інформація без права обмеження доступу;

- за ступенем упорядкованості: документована й інша інформація, вільна інформація, що не перебуває в інформаційних системах, систематизована та несистематизована інформація;

- за формою закріплення: на паперовому носії, відеоінформація, аудіо інформація, усна інформація та енергетична (біологічна).

Українські науковці В. Дзюндзюк та Л. Хашиєва визначили основні ознаки поняття інформація до яких відносяться [4, с. 26–27]:

- селективність інформації;
- субстанціональна несамостійність;
- спадкоємність інформації;
- масовість інформації;
- цінність інформації;
- трансформування інформації;
- універсальність інформації.

Ознайомившись з визначенням та ознаками поняття «інформація» можемо перейти до аналізу поняття «інформаційне суспільство», оскільки метою державної інформаційної політики власне і є створення інформаційного суспільства.

У 1993 році Комісія ЄС [6] визначила інформаційне суспільство «як таке, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку».

В. Цимбалюк [3] розглядав поняття інформаційного суспільства як суспільство, де будь – хто має можливість накопичувати, розповсюджувати та отримувати інформацію.

В свою чергу, В. Ліпкан [8] розглядає інформаційне суспільство «як суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних та комунікаційних технологій».

Спираючись на зазначені вище позиції науковців можна погодитися з Ю. Петрухно, який поділив характерні ознаки даного поняття на три основні групи [10, с. 129], а саме:

- вільний доступ будь-якої людини до будь-якої інформації;

- високий рівень розвитку інформаційно комунікаційних технологій

- наявність розвиненої інформаційної інфраструктури суспільства.

Отже, з усього вищенаведеного можна виділити такі елементи притаманні інформаційному суспільству:

- людина,
- інформація,
- інформаційні ресурси,
- інформаційно – комунікаційні технології.

Яка ж різниця в поняттях «інформаційна політика» та «політика інформатизації»?

«Політика інформатизації» означає таку політику, яка орієнтована на створення техніко-технологічної бази переходу країни до інформаційного суспільства (тобто предмети матеріальні). У такої

політики не було місця для поняття інформаційного права громадянина чи узгодження інтересів в ланцюжку людина – суспільство – держава. Фактично така політика уникала всього духовного і була спрямована лише на матеріальне.

І. Арістова пов'язує перехід до інформаційної політики з початком 90-х рр., коли почалася розробка першої концепції політики інформатизації, а також стався суттєвий прогрес телекомунікаційних та інформаційних технологій, а також відбулася зміна суспільного сприйняття інформації, саме тоді інформацію почали розглядати як інструмент для розвитку. Тобто, якщо ще на початку 20 століття говорити про інформацію як інструмент для розвитку країни було неможливо, це було скоріше розмовою наукової фантастики, то вже сьогодні інформація стала, фактично, базисом переходу до більш якісного розвитку, і тому сьогодні, ми сміливо можемо прирівняти інформацію як інструмент розвитку до матеріальної складової розвитку [1].

Якщо підсумувати коротко, то в останні десятиліття почався процес переходу від «технологічної» політики до «соціально-технологічної», що охоплює все, що стосується інформації, і власне, у зв'язку з цим виникла потреба визначити поняття «інформаційна політика».

Визначаючи поняття «інформаційної політики» науковці переважно дотримуються двох основних підходів: у вузькому та ширшому значенні. Науковці, що є представниками вузького підходу визначають інформаційну політику як сукупність напрямів та способів діяльності держави для отримання, використання, збереження та поширення інформації. Однак дехто з науковців вважає такий підхід надто одностороннім.

В. Пашкова розглядає інформаційну політику як «сукупність законів і положень, присвячених створенню, виробництву, збиранню, зберіганню та організації розповсюдження інформації і доступу до неї». На думку науковиці, важливість поняття «інформаційна політика» заключається в тому, що вона має вплив на шляхи, якими людина здатна зробити вибір соціальний, політичний й економічний [9].

Науковці, що розглядають інформаційну політику з більш широкої позиції вважають, що вона є більш складним і багатокомпонентним явищем. Наприклад, Г. Почепцов вважає, що «інформаційна політика визначає закони функціонування інформаційної сфери. До таких законів відносяться: закон ефективної роботи системи ЗМІ, закон адекватної взаємодії влади і населення. Вче-

ний виділяє ще один важливий аспект державної інформаційної політики – посилення інформаційної безпеки» [11, с. 12].

Дещо подібно визначає інформаційну політику й О. Дубас акцентуючи увагу на тому, що «така політика має забезпечувати взаєморозуміння та взаємодію влади з суспільством за допомогою засобів масової інформації та громадські зв'язки, координацію висвітлення діяльності органів влади, захист свободи слова, задоволення інформаційних потреб особи і суспільства, формування високої інформаційної культури громадян» [5, с. 100].

О. Юдін і В. Богуш визначили інформаційну політику досить лаконічно головним напрямом діяльності держави в галузі інформації, а головною метою котрої є створення умов для ефективного та якісного інформаційного забезпечення стратегічних та оперативних завдань соціального та економічного розвитку держави [12, с. 134].

В. Б. Дзюндзюк у своїх працях наводить таке визначення інформаційної політики згідно з яким вона є особливою сферою життєдіяльності людей, що є пов'язаною з відтворенням та поширенням інформації, котра задовольняє інтереси соціальних груп та суспільних інститутів. Науковець наголошує на міждисциплінарному характері явища інформаційної політики [4, с. 165].

Аналізуючи різні дефініції поняття «державна інформаційна політика» варто відзначити думку І. Р. Березовської, котра, визначаючи дане поняття вказує, що така політика має закласти базис для вирішення фундаментальних завдань розвитку суспільства, в контексті України це: формування єдиного інформаційного простору, входження до світового інформаційного простору та гарантування інформаційної безпеки держави, суспільства та особи [12].

Красноступ Г.М. під державною інформаційною політикою розуміє регулюючу діяльність органів державної влади, що спрямована на розвиток інформаційної сфери суспільства, котра охоплює не тільки інформаційні системи, телекомунікації і засоби масової інформації, а й сукупність виробництва і відносин, пов'язаних із створенням, одержанням, зберіганням, обробкою, використанням і поширенням інформації у всіх її видах статистичної, адміністративної, масової, інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, правової інформації, інформації про особу, інформації довідково-енциклопедичного характеру та соціологічної інформації. Тобто, державна інформаційна полі-

тика є важливою частиною системи державного управління, що встановлює умови, відповідно до котрих впроваджується управлінське рішення в інформаційній площині [7].

Провівши ґрунтовний аналіз наявних наукових робіт українські вчені В. Б. Дзюндзюк, В. П. Солових та О. А. Котуков виділяють такі підходи до її визначення: владний, психологічний та цільовий [4].

Перший підхід розглядає державну інформаційну політику і як вид державної політики, і як складову внутрішньої та зовнішньої політики держави через поняття «влади».

Яскравою представницею другого підходу є В. Попова, котра визначає державну інформаційну політику як здатність та можливість суб'єктів політики впливати на свідомість, поведінку, психіку людей та їх діяльність за допомогою інформації в інтересах держави і громадянського суспільства [4].

Ю. Нісевич же являється представником третього підходу, адже визначає державну інформаційну політику сукупністю цілей, котрі відображають національні інтереси в інформаційній сфері, завдання державного управління, управлінських рішень та методів їх реалізації, що розробляє та реалізує державна влада для регулювання й поліпшення процесів інформаційної взаємодії й процесів забезпечення такої взаємодії [4].

Аналізуючи сутність поняття «державна інформаційна політика» необхідно визначити його функції.

Говорячи про функції інформаційної політики маються на увазі дії держави, що сприяють під-

тримці досягнутого стану та подальшого розвитку інформаційної сфери суспільства і його суб'єктів. Основними функціями державної інформаційної політики є [4]:

– інформаційна функція, котра полягає у виробленні та поширенні інформації про значущі для держави та громадян події;

– освітня функція, котра полягає у наданні громадянам знань, на основі яких вони зможуть більш критично сприймати інформацію із засобів масової інформації та вміти правильно орієнтуватися у великих потоках інформації;

– мобілізаційна функція, що полягає у спонуканні громадян певною інформацією до певних політичних дій чи бездіяльності;

– ініціативна функція, що полягає в ініціюванні змін у суспільстві шляхом постановки знакових проблем, привернення до них уваги;

– гуманітарна функція, що полягає у створенні позитивного середовища для життєдіяльності людини, реалізації її прав та свобод та забезпечення громадянського порядку;

– і головна функція державної інформаційної політики – артикуляції та інтеграції, що полягає в артикуляції різних суспільних інтересів за допомогою засобів масової інформації, або простіше кажучи можливість представити публічно свої думки та інтереси на широку аудиторію через засоби масової інформації.

Висновки. Отже, підсумуємо, що державна інформаційна політика є інструментом державного управління інформаційною сферою суспільства, що дає можливість впливати на інформаційні процеси та діяльність суб'єктів інформаційного простору і виконує ряд важливих функцій.

Список літератури:

1. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її правове забезпечення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2000. № 10. С. 83–88.
2. Божкова В. В., Білан А. О. Сутність державної інформаційної політики в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 11. С. 106–110.
3. Гуровський В. О. Роль органів державної влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки України. *Вісник Української академії державного управління при Президентові України*. 2014. № 3. С. 21–31.
4. Державна інформаційна політика / за заг. ред. В.Б.Дзюндзюка. Харків 2012. 344 с.
5. Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: Монографія. Київ. 2004. 208 с.
6. Європа на шляху до інформаційного суспільства / Держкомзв'язку та інформатизації України. Київ. 2000. С. 3.
7. Красноступ Г. М. Сучасний стан та перспективи розвитку державної політики в сфері свободи слова та інформації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 11. С. 152–156.
8. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України: монографія. Київ. 2012. 304 с.
9. Пашкова В. С. Інформаційна політика і бібліотека. *Бібліотека і влада*. Київ. 2000. С. 4–16.
10. Петрухно Ю. Є. Інформаційне суспільство: поняття, основні складові, характеристика. *Вісник Одеського національного університету. Сер.: Бібліотекознавство*. 2014. Вип. 1. С. 127–133.

11. Почепцов Г. Г., Чукут С. А. Інформаційна політика: навч. посіб. Київ. 2006. 663 с.
12. Токар О. Державна інформаційна політика: проблеми визначення концепту. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 131–141.
13. Цимбалюк В. С. Мас-медіа в інформаційному суспільстві. *Інформація і право*. 2011. № 1. С. 30–33.

Savosko T.O. CONTENTS AND FUNCTIONS OF THE CONCEPT OF PUBLIC INFORMATION POLICY

The article examines the definition of the concept of «state information policy» by such domestic scientists as I. Aristov, H. Krasnostup, V. Dzyundzyuk, I. Berezovska and others. For a more in-depth and detailed study of the concept of state information policy in the context of public management and administration, various definitions of the concepts «information», «information society» and «information policy» were also analyzed. The concept of «information» was analyzed according to its definition by such scientists as O. Gurovsky, L. Hashieva and the definition of this concept by the EU Commission. Various classifications of the concept of «information» are presented (by scope, by availability, by the degree of organization, by the form of fixation, and by emotion during perception). The main features of the concept of «information» are considered. The definitions of the concept of «information society» according to such scientists as V. Tsybalyuk, V. Lipkan and V. Ilganaeva are considered. Defined groups of characteristic features of the concept of «information society» (according to Yu. Petrukhno). The main elements inherent in the information society are highlighted, namely: people, information, information resources and information and communication technologies. The difference between the concepts of «information policy» and «informatization policy» is analyzed, and their features are prescribed. Three approaches to the definition of state information policy are considered, namely: power, psychological and target (according to V. Dzyundziuk). The main functions inherent in the state information policy are highlighted, including: information function, mobilization function, educational function, initiative function, humanitarian function and the most important function of articulation and integration.

Key words: information, information society, information policy, state information policy, mass media.

Худий А.П.

Національний університет «Львівська політехніка»

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Стаття спрямована на дослідження теоретичних основ державного управління у сфері охорони здоров'я, сутності охорони здоров'я, медичних послуг в залежності від конкретної діяльності установи. Окреслено особливості ринку медичних послуг та зміни моделей охорони здоров'я. Наведено основні етапи реформування медичної галузі та системи державного управління. Акцентовано на останньому, кризовому етапі, який розпочався у 2020 році та триває до сьогодні. Розкрито особливості кризи системи охорони здоров'я та обґрунтовано необхідність протистояння кризовим явищам, як пріоритет для державного управління.

У статті визначено об'єкти та суб'єкти державного управління у сфері охорони здоров'я та виокремлено основні завдання, зокрема: формування державної політики охорони здоров'я, регулювання медичної діяльності, фінансування та економічне стимулювання, моніторинг та оцінка, міжнародна співпраця, підтримка науки та освіти. Зазначені суб'єкти та об'єкти формують систему державного управління в охороні здоров'я, а вирішення зазначених завдань спрямоване на забезпечення ефективної медичної допомоги, покращення якості життя населення та збереження та зміцнення здоров'я громадян.

У статті зазначено необхідність реформування системи охорони здоров'я, зокрема через впровадження програми медичних гарантій та реформування первинної ланки медичної допомоги, спрямоване на підвищення ефективності управління галуззю та покращення медичного обслуговування громадян.

Наголошено на необхідності вирішення основних проблем державного управління у сфері охорони здоров'я, таких як недостатнє фінансування, брак кваліфікованих кадрів, проблеми доступності медичної допомоги, застаріла інфраструктура та обладнання, корупція, відсутність ефективної системи моніторингу та оцінки, проблеми з якістю медичних послуг, регуляторні та законодавчі виклики, пандемії та надзвичайні ситуації в Україні.

Ключові слова: охорона здоров'я, медичні послуги, державне управління, криза, державна політика.

Постановка проблеми. На сучасному етапі, українське суспільство переживає період значних суспільних перетворень, які визначають курс соціально-економічного прогресу. Особливо важливою є реформа у сфері охорони здоров'я, яка вимагає детального розгляду та постійного оновлення. Останні кілька років проводиться оновлення стратегії реформування охорони здоров'я, що зумовлює необхідність трансформації системи здоров'я та усіх пов'язаних управлінських процесів. Держава докладає значних зусиль для створення ефективних державних механізмів, спрямованих на втілення стратегічних цілей у сфері охорони здоров'я, а проблеми здоров'я громадян України вже давно є предметом занепокоєння, що вказує на актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні засади державного управління у сфері охорони здоров'я розкрито в працях українських вчених, зокрема Бобришева О.В., Горба-

това Д. І., Дацій Н. В., Драган І. В., Звірич В. В., Малачинська М. Й., Приходченко Л. Л. Водночас існує необхідність у теоретичному дослідженні сутності охорони здоров'я та його державного управління у глобальному аспекті із врахуванням сучасних тенденцій в країні та світі.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз теоретичних основ державного управління у сфері охорони здоров'я, сутності охорони здоров'я, медичних послуг в залежності від конкретної діяльності установи для подальшого їх удосконалення в теперішніх умовах.

Виклад основного матеріалу. Охорона здоров'я – це медико-соціальна система, суспільно-значима, метою якої є розробка комплексу державних дій, спрямованих на захист життя, здоров'я людини та всього населення держави, це фактор якості життя, соціально-економічної безпеки. Іншими словами, охорона здоров'я – діяльність із забезпечення, збереження та зміцнення

здоров'я всіх категорій громадян, що здійснюється органами публічного управління державного, регіонального та місцевого рівня, суб'єктами господарювання різних форм власності в умовах зацікавленості у власному здоров'ї та добробуті самого індивіда та включає ринок медичних послуг [3]. Медична послуга – це діяльність або комплекс дій, які здійснюються кваліфікованими медичними працівниками або медичними установами з метою діагностики, лікування, профілактики захворювань, а також забезпечення реабілітації та підтримки оптимального рівня здоров'я пацієнтів. Медичні послуги можуть включати консультації лікарів, медичні обстеження та аналізи, хірургічні втручання, надання лікарських препаратів, фізіотерапевтичні процедури, психологічну підтримку та інші види медичної допомоги. Основною метою медичної послуги є поліпшення або підтримка здоров'я індивідуума, запобігання розвитку та прогресуванню захворювань, а також забезпечення якісного та доступного лікування.

Медична послуга полягає в конкретній діяльності медичного персоналу щодо здійснення конкретних заходів із профілактики, діагностики, лікування, адміністративно-господарських, управлінських та інших дій, спрямованих на збереження, зміцнення, поліпшення, відтворення індивідуального та громадського здоров'я. Ринок медичних послуг є складною системою, що містить державну, муніципальну та приватну системи й потребує державного регулювання, яке підвищувало б доступність та якість надання медичних послуг. Держава виступає основним замовником медичних послуг, що сприяють зміцненню здоров'я пацієнта, підвищенню якості життя й національній безпеці країни. Платність медичної послуги визначається ступенем її соціальної значущості та доступності споживачеві, зважаючи на ранжування доходів населення [1, с. 14].

Розвиток ринку медичних послуг в Україні проходить через поетапний перехід від моделі Семашко-Бевериджа, характеризуваної домінуванням держави в наданні послуг, які формально є безкоштовними та фінансуються за рахунок податків. Цей процес спонукають декілька причин: обмеженість безкоштовної медичної допомоги через брак державного фінансування та його неефективне використання, особливо у системі фінансування за кількістю ліжок-місць; поява і зростання неофіційних медичних послуг у державному секторі, які як надавачі, так і отримувачі прагнуть до їх легалізації, зокрема через недостатню інформацію про якість послуг; виник-

нення бізнес-ініціатив у сфері охорони здоров'я через недостатнє державне фінансування, що веде до створення різноманітних організаційних форм та платних послуг; розвиток малого та середнього бізнесу в галузі медицини, у тому числі через відкриття приватних клінік, хоспісів, діагностичних центрів тощо.

На I етапі – 1991–2000 рр. – відбувалось створення нової системи державного управління у сфері охорони здоров'я в Україні шляхом виділення нових владних структур, організацій та інституцій. Розбудова відбувалась як на рівні центрального управління, так і на рівні місцевого самоврядування. На цьому етапі було закладено базис для всіх організаційно-управлінських засад і принципів функціонування сучасної системи охорони здоров'я. Важливим доробком на даному етапі було формування законодавчої бази регулювання системи охорони здоров'я та апарату управління, з визначенням функцій, прав і обов'язків кожної категорії працівників державного управління.

На II етапі – 2000–2010 рр. – відбувається реформування системи державного управління охорони здоров'я. Це пов'язано зі змінами у стратегічних напрямках розвитку державної політики, зокрема з євроінтеграційним вектором. У 2000 р. Указом Президента України затверджено Стратегію реформування системи державної служби в Україні [4], основні напрями розвитку системи охорони здоров'я України визначаються та закріплюються в Указі Президента України «Про додаткові заходи щодо поліпшення медичної допомоги населенню України», проте основні підходи до реформи системи охорони здоров'я не зазнали радикальних змін.

На III етапі – 2010–2020 рр. – апробація реформи системи охорони здоров'я в пілотних регіонах, зміна управлінських підходів, зокрема в частині фінансування закладів охорони здоров'я. У 2018 році в Україні активно розпочинається процес впровадження інноваційних змін у сфері охорони здоров'я. Однак з розвитком процесу децентралізації, що передбачає принцип субсидіарності, зростає роль місцевої влади, зокрема органів місцевого самоврядування у вирішенні проблем медичного спрямування [5].

IV етап-криза, розпочався у 2020 році і був спровокований заходами припинення наслідків пандемії COVID-19. У 2021 році було введено нову форму управління для медичних установ – як державні некомерційні організації, тоді як у 2022 році відбулися значні інфраструктурні пошкодження

та глибокі кадрові та структурні зміни в системі охорони здоров'я, пов'язані з наданням послуг населенню на фоні викликів, викликаних воєнними діями в Україні.

Особливість системної кризи для системи охорони здоров'я полягає в тому, що вона (криза): по-перше, порушує стабільність будь-якої системи, створює передумови для серйозних руйнівних змін в самій системі через вплив низки чинників; по-друге, вона стосується не лише системи охорони здоров'я, а є комплексною та охоплює багато інших сфер та напрямів суспільно-владної взаємодії, дуже сильно впливає на соціально-економічний розвиток; по-третє, має різний характер впливу – фінансовий, медичний, соціальний, екологічний та інформаційний; по-четверте, відсутні розроблені механізми та інструменти впливу на подолання цих криз; по-п'яте, наслідками системної кризи є зміна інфраструктури, високий рівень кадрового дефіциту, різка зміна організаційних підходів; по-шосте, немає єдиних рішень для подолання системної кризи на глобальному рівні, кожна країна повинна виробити свої підходи та парадигму для досягнення радикальних перетворень у визначених пріоритетних напрямках. Таким чином, системні кризи передбачають загальні структурно-організаційні зміни в межах країни. Забезпечити ефективність впровадження змін у сфері охорони здоров'я у відповідь на протистояння кризовим явищам є стратегічним завданням для державного управління [3].

У сфері охорони здоров'я розрізняють об'єкти та суб'єкти державного управління, які відіграють ключову роль у формуванні та реалізації політики охорони здоров'я. Об'єктами державного управління у сфері охорони здоров'я (рис. 1) є всі елементи, на які спрямована управлінська діяльність. Суб'єктами державного управління є органи та інституції, які здійснюють управління, регулювання та контроль у сфері охорони здоров'я, зокрема є Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України. А суб'єктами, які мають спеціальну компетенцію та безпосередньо реалізують державну політику у сфері охорони здоров'я, виступають Міністерство охорони здоров'я України, Національна служба здоров'я України, Державна служба України з лікарських засобів і контролю за наркотиками, Державна служба з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів і т. п. Властивими рисами державного управління виступають підлеглість об'єкта управління суб'єкту управління, в особі якого постають органи виконавчої влади. Суб'єкт

державного управління наділяється державно-владною компетенцією, через яку реалізує волю держави, її функції та призначення.

Державне управління має зв'язок із наявністю у суб'єктів управління підпорядкованих їм об'єктів, а державне регулювання пов'язується із впливом на організаційно не підлеглі об'єкти. Державно-управлінський вплив більш направлений прямо на об'єкти управління, тоді як державне регулювання спрямоване на стан функціонування суб'єктів і створення певних умов для їх діяльності [2]. Разом ці суб'єкти та об'єкти формують систему державного управління в охороні здоров'я, спрямовану на забезпечення ефективної медичної допомоги, покращення якості життя населення та збереження та зміцнення здоров'я громадян.

Державне управління у сфері охорони здоров'я включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективної організації медичного обслуговування населення, контроль за якістю медичних послуг, розвиток медичної науки та освіти, а також здійснення державної політики галузі.

Основні завдання державного управління у цій сфері включають:

1. Розробка стратегій та програм, спрямованих на покращення здоров'я населення, профілактику захворювань, доступність та якість медичної допомоги. Формування державної політики охорони здоров'я є комплексним процесом, який включає ряд особливостей та складових, важливих для ефективного управління галуззю охорони здоров'я. До ключових аспектів відносяться: визначення актуальних потреб населення в охороні здоров'я, включаючи доступність та якість медичних послуг; створення та оновлення законодавства, що регулює сферу охорони здоров'я, включаючи стандарти надання медичної допомоги, ліцензування та контроль за якістю послуг; визначення механізмів фінансування галузі, включаючи державне бюджетування, страхування та приватні інвестиції; розвиток медичної інфраструктури, включаючи будівництво та модернізацію медичних закладів, забезпечення сучасним медичним обладнанням; підготовка та перепідготовка медичних кадрів, розвиток професійних стандартів та підвищення кваліфікації персоналу; розробка та впровадження програм профілактики захворювань, вакцинації та популяризації здорового способу життя; впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності політики охорони здоров'я, включаючи збір та аналіз статистичних

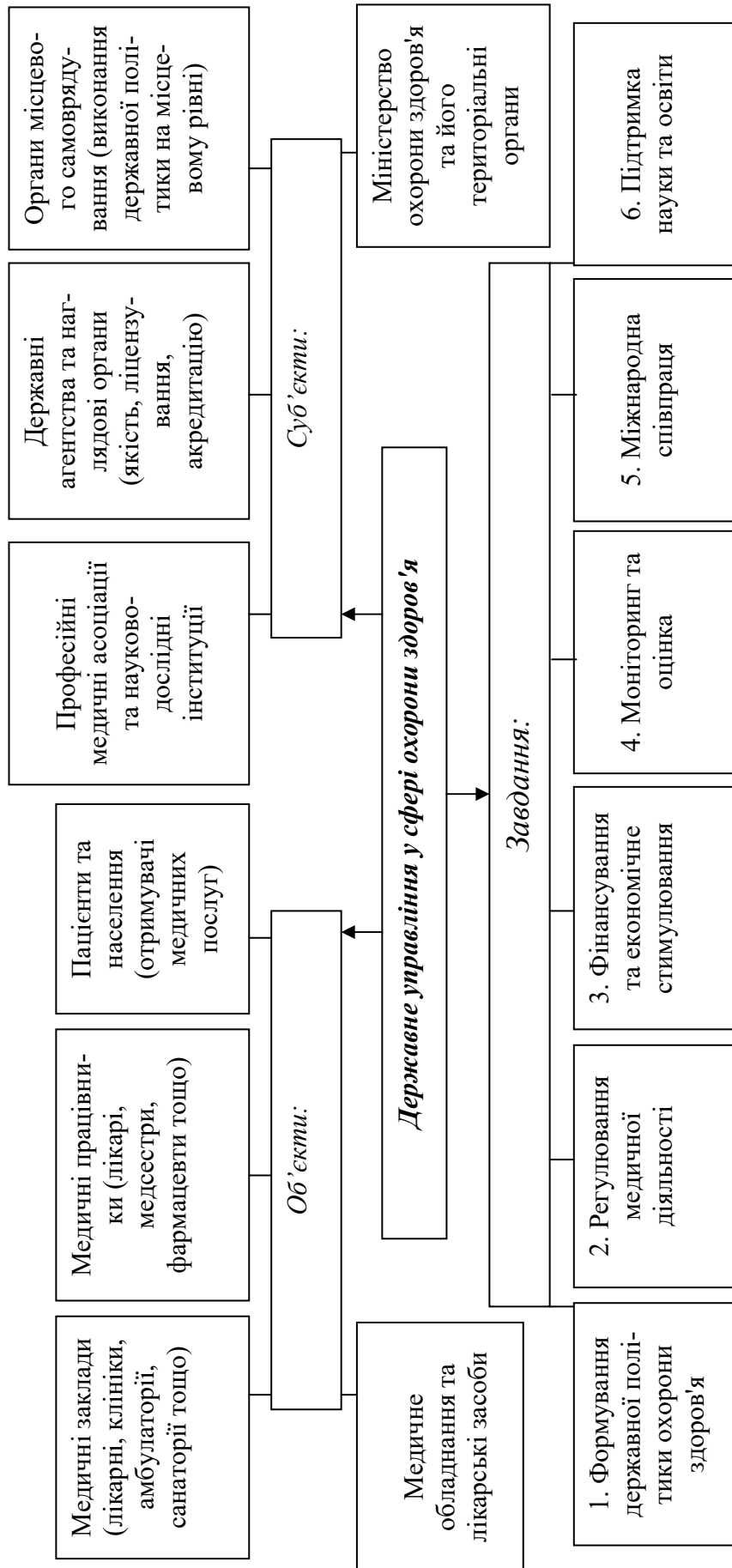

Рис. 1. Об'єкти, суб'єкти та завдання державного управління у сфері охорони здоров'я в Україні

даних про стан здоров'я населення; співпраця з міжнародними організаціями та країнами для обміну досвідом, залучення інвестицій та реалізації спільних проектів у сфері охорони здоров'я. Ефективне формування та реалізація державної політики охорони здоров'я вимагає інтеграції цих складових, адаптації до змінюваних умов і потреб населення, а також забезпечення відповідності між цілями та ресурсами.

2. Встановлення стандартів надання медичних послуг, ліцензування медичних установ та спеціалістів, контроль за дотриманням законодавства в галузі охорони здоров'я.

3. Забезпечення фінансування галузі з державного бюджету, впровадження механізмів страхування медичних ризиків, економічні стимули для покращення якості медичних послуг.

4. Збір та аналіз даних про стан здоров'я населення, ефективність медичних програм та ініціатив, аудит медичних установ.

5. Участь в міжнародних програмах та проєктах, співпраця зі світовими організаціями здоров'я для обміну досвідом.

6. Розвиток медичної науки, підтримка наукових досліджень у галузі охорони здоров'я, забезпечення якісної освіти для медпрацівників.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, державне управління у сфері охорони здоров'я відіграє ключову роль у забезпеченні доступності та якості медичних послуг для всіх верств населення. Реформування системи охорони здоров'я, зокрема через впровадження програми медичних гарантій та реформування первинної ланки та спрямоване на підвищення ефективності управління галуззю та покращення медобслуговування громадян.

Основні проблеми державного управління у сфері охорони здоров'я охоплюють широкий спектр викликів, з якими стикаються різні країни, незалежно від рівня їхнього економічного та соціального розвитку. До найпоширеніших проблем можна віднести:

– недостатнє фінансування, оскільки спостерігається обмеженість бюджетних коштів через кризу останніх років, що призводить до недостатнього фінансування медичних закладів, закупівлі обладнання, медикаментів, а також до низької заробітної плати медичних працівників.

– неефективне використання ресурсів, спровоковане неефективним плануванням, розподілом та використанням доступних ресурсів, включаючи фінансові, людські та матеріальні.

– брак кваліфікованих кадрів, зокрема є нестача висококваліфікованих медичних працівників, особливо в сільській місцевості.

– проблеми доступності медичної допомоги, обмежений доступ до медичної допомоги для певних верств населення, включаючи сільську місцевість, вразливі групи населення, людей з обмеженими можливостями та на територіях близьких до ліній фронту.

– застаріла інфраструктура та обладнання, яка потребує модернізації медичної інфраструктури та оновлення медичного обладнання для відповідності сучасним стандартам.

– корупція, особливо у сфері закупівель, ліцензування, розподілу ресурсів та інших аспектах управління.

– відсутність ефективної системи моніторингу та оцінки, брак систематичного збору даних та аналізу інформації про стан здоров'я населення та ефективність медичних інтервенцій.

– проблеми з якістю медичних послуг, включаючи відповідність медичних протоколів та стандартів.

– регуляторні та законодавчі виклики, а саме необхідність оновлення та адаптації законодавчої бази до сучасних потреб і викликів.

– пандемії та надзвичайні ситуації в сфері охорони здоров'я.

Висновки. Отже, охорона здоров'я – це сфера, яка сприяє формуванню здоров'я як цінності, оскільки люди звертаються за медичними послугами не просто заради отримання певного виду допомоги, але з метою поліпшення свого фізичного стану. Ефективна взаємодія здійснюється через активну співпрацю між трьома ключовими учасниками: особою, державою (через реалізацію завдань державного управління) та об'єктами державного управління у сфері охорони здоров'я. Вирішення зазначених проблем вимагає комплексного підходу ключових учасників, а також збільшення інвестицій у сферу охорони здоров'я, реформування системи управління та фінансування, покращення доступності та якості медичних послуг, а також зміцнення механізмів контролю та підзвітності.

Список літератури:

1. Бобришева О.В. Ефективний розвиток і функціонування ринку медичних послуг в умовах глобалізації економіки та інтеграційних процесів в охороні здоров'я. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». Вип. 8-2. 2014. С. 12–18.
2. Горбатова Д. І. Форми державного управління у сфері охорони здоров'я. Право і суспільство. 2019. № 4. С. 166–173.
3. Дацій Н. В., Драган І. В., Мосюрчак К. О. Публічне управління здоров'ям населення як системою ланкою та кінцевим результатом діяльності системи охорони здоров'я та надання медичних послуг. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2023_10_7.
4. Звірич В. В. Становлення системи державного управління в галузі охорони здоров'я в Україні: історія та сучасні виклики. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2022_6_9.
5. Приходченко Л. Л., Малачинська М. Й. Управління системою охорони здоров'я в умовах системних криз: аналіз проблем та перспектив кризь призму нормативно-правового законодавства. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2023_7_4.

Khudy A.P. THEORETICAL FOUNDATIONS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF HEALTH CARE

The article is aimed at researching the theoretical foundations of public administration in the field of health care, the essence of health care, medical services depending on the specific activity of the institution. Features of the medical services market and changes in healthcare models are outlined. The main stages of reforming the medical industry and the state administration system are given. Emphasis is placed on the last, crisis stage, which began in 2020 and continues to this day. The peculiarities of the crisis of the health care system are revealed and the necessity of confronting crisis phenomena as a priority for public administration is substantiated.

The article defines the objects and subjects of state administration in the field of health care and highlights the main tasks, in particular: the formation of state health care policy, regulation of medical activity, financing and economic stimulation, monitoring and evaluation, international cooperation, support science and education. The specified entities and objects form the system of state management in health care, and the solution of the specified tasks is aimed at ensuring effective medical care, improving the quality of life of the population, and preserving and strengthening the health of citizens.

The article states the need to reform the health care system, in particular through the implementation of the medical guarantee program and the reform of the primary health care link, aimed at increasing the efficiency of the management of the industry and improving medical services for citizens.

It is emphasized the need to solve the main problems of public administration in the field of health care, such as insufficient funding, lack of qualified personnel, problems of access to medical care, outdated infrastructure and equipment, corruption, lack of an effective monitoring and evaluation system, problems with the quality of medical services, regulatory and legislative challenges, pandemics and emergencies in Ukraine.

Key words: health care, medical services, public administration, crisis, public policy.

Царук В.В.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті досліджуються теоретичні засади державно-правового регулювання сферою туризму України в історичному аспекті, проведено системний аналіз завдань та повноважень центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) у сфері туризму та процес їх трансформації від часів розпаду СРСР до сьогодення. У роботі проаналізовано особливості структури управління туристичною сферою на регіональному рівні та підходи до її формування у залежності від підпорядкування сфери туризму до того чи іншого центрального органу виконавчої влади.

Автором проаналізовані основні завдання і цілі ЦОВВ у сфері туризму у період від 1993р. до 2024 рр., що включені до Положень про їх створення. У роботі показано зміну державної політики щодо визнання пріоритетності розвитку окремих напрямів туризму та поступове визнання підтримки в'їзного та внутрішнього туризму як пріоритетних напрямів державної політики у сфері туризму України. Обґрунтовано важливість розробки та прийняття загальнодержавних та регіональних програм розвитку туризму щодо пришвидшення розвитку туризму у регіонах. У роботі проведено функціональний аналіз діяльності ЦОВВ у галузі туризму у різні роки їх існування та виявлено зміни у підходах держави до побудови системи управління сферою туризму в Україні.

У дослідженні показано еволюцію змін у державно-правовому регулюванні сферою туризму України у залежності від підпорядкування сфери туризму до того, чи іншого центрального органу виконавчої влади починаючи зі створення Державного комітету по туризму України у 1993 році.

У статті на основі системного аналізу та порівняння організаційних структур обласних державних адміністрацій відслідковано зміни функціональної ролі туризму та курортів у діяльності регіональних органів державної влади до і під час російського вторгнення в Україну.

Ключові слова: туристична сфера, публічне управління, державне регулювання, регіональне управління, програми розвитку туризму.

Постановка проблеми. Згідно з міжнародно визнаним рейтингом «Конкурентоспроможності країн у сфері туризму» (The Travel & Tourism Competitiveness Index) (далі – TTCI), який публікується раз на два роки і відображає місце кожної держави за привабливістю подорожей та розвитку туризму, Україна посіла лише 78 місце зі 140 країн, які потрапили до рейтингу у 2019 році. Аналіз складових даного рейтингу (зокрема, оцінювалися «Політика в сфері подорожей та туризму» та «Сприятливе середовище» – охорона здоров'я та ведення бізнесу), показує, що успішність країни залежить від компетенції та функціональної ролі, яку відіграють органи державної та регіональної влади у сфері туризму, а також ефективності державної політики та управлінської моделі у туристично-курортній сфері.

За 23 роки Незалежності в Україні 9 разів змінювався центральний орган виконавчої

влади, що відповідав за реалізацію державної політики у сфері туризму і курортів. Така зміна підходів щодо управлінських моделей розвитком туризму негативно впливала на розвиток курортно-туристичної сфери України, що не давало можливості здійснювати системну роботу щодо реалізації державних програм розвитку туризму та положень Закону України «Про туризм». Лише у 2016 році у Положенні про створення Департаменту туризму і курортів Мінекономрозвитку України відображено завдання щодо сприяння розвитку в'їзного та внутрішнього туризму. Відсутність чіткої системи управління туристичною сферою на регіональному рівні, яка б передбачала створення у структурі облдержадміністрацій окремих структурних підрозділів, що відповідали за реалізацію державної політики у сфері туризму і курортів, унеможливила як залучення інвести-

цій у сферу гостинності, так і розкриття туристичного потенціалу регіонів України.

Чимало питань щодо державно-правового регулювання розвитком курортно-туристичної сфери України ще не знайшло достатнього відображення у науковій літературі і потребує додаткового вивчення. Зокрема, потребує розгляду проблематика формування державного управління туризмом на регіональному рівні у контексті запровадження воєнного стану в Україні, а також нової функціональної ролі Державного агентства розвитку туризму. Плани повоєнного відновлення України уже сьогодні змушують експертів шукати нові моделі управління сферою туризму і курортів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням державно-правового регулювання системи управління у сфері туризму України приділяли увагу чимало дослідників. Зокрема, ці питання знайшли відображення у роботах Ю.В. Алексеевої, О.О. Любіцевої, В.Ф. Кифяка, К.М. Манойленка, А.Т. Матвієнка, О.І. Угоднікової, В.К. Федорченка. Моделі державного управління сферою туризму знайшли відображення у працях вітчизняних науковців С.С. Галасюка, Н.А. Опанасюк, А.Г. Охріменко, О. Царука та А. Чечель. Чимало вітчизняних науковців досліджували і тематику системи управління туризмом на регіональному рівні – зокрема, ці питання висвітлені у роботах Є.О. Бойко, І.М. Григорчака та Л.О. Оніщук. Дослідженням використання в Україні можливостей міжнародного досвіду управління туристичною сферою присвячені роботи О.О. Ахмедової, В.Г. Герасименка та В.К. Кіптенко.

Водночас у сучасній вітчизняній науковій літературі спостерігається брак досліджень, які б комплексно розкривали нові аспекти, пов'язані з державним управлінням сфери туризму під час воєнного стану та повоєнної відбудови України.

Постановка завдання. Метою статті є теоретико-методологічний аналіз системи державного управління у сфері туризму, проблем становлення і розвитку державно-правового регулювання туристичної сфери України на загальнодержавному та регіональному рівнях з часу відновлення Незалежності України, а також дослідження функціональних змін в управлінні туристичною сферою на регіональному рівні в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняна туристична сфера охоплює величезну кількість людей і ресурсів, а тому не може залишатися без

спеціальних правових, організаційних та економічних важелів впливу. У Конституції України невід'ємною її складовою записано право кожного громадянина України на відпочинок (стаття 45), а також свободу пересування (стаття 33) [1]. Безпосередньо через туризм сьогодні реалізується як право людини на свободу пересування, так і важлива соціальна мотивація для його здійснення – оздоровлення, відпочинок, ділова поїздка тощо [2, с. 14].

Правовою основою для здійснення туристичної діяльності в Україні є Конституція України, міжнародно-правові акти у сфері туризму, Закон України «Про туризм», а також підзаконні нормативно-правові акти у сфері туризму [3]. Реалізація державної політики України у сфері туризму здійснюється шляхом визначення і реалізації основних напрямів державної політики, пріоритетних напрямів розвитку туризму, визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони, спрямування коштів державного бюджету на розробку і реалізацію державних програм розвитку туризму, нормативного регулювання відносин у галузі туризму, стандартизації туристичних послуг, встановлення системи статистичного аналізу і звітності [8, с. 26].

Україна визначила туристичну сферу як один із пріоритетних напрямів економічного розвитку країни, що знайшло своє відображення в урядовій програмі «Вектори економічного розвитку-2030», у якій поставлено стратегічну мету у сфері туризму є підвищення у рейтингу ТТСІ з 78 до 45 місця у період до 2030 року та забезпечити розвиток туризму як одного із драйверів соціокультурного та економічного розвитку регіонів» [24, с. 219]. Відповідно до цієї стратегії внесок сфери туризму до ВВП країни до 2030 року мав зрости до 10% (з існуючих станом на 2021 р. – 1,5–2%). Ще однією стратегічною ціллю, занесеною до урядової програми, є «стале зростання кількості, якості та конкурентноспроможності туристичних продуктів на національному, регіональному і локальному рівнях» [24, с. 221]. Задля цього система державного управління сферою туризму повинна була зазнати ряду суттєвих змін та трансформацій, змістивши акценти у бік посилення регіонального розвитку (йшлося, зокрема, про створення регіональних організацій з управління DESTINATIONAMI, Національної туристичної організації як єдиної державної маркетингової організації з просування вітчизняного турпродукту та регіональних туристичних фондів), що знайшло своє відображення

у положеннях нової редакції Закону України «Про туризм», прийнятого Верховною Радою України у першій редакції у лютому 2021 року [25].

За часів СРСР система управління туризмом була класифікована за декількома напрямками – в'їзний іноземний туризм, виїзний, а також внутрішній туризм, якими опікувалися різні відомчі управлінські структури [4, с. 10–12]. Зокрема, відома розгалужена система «Інтурист», яка мала свої представництва та засоби розміщення майже у кожній з областей України, відповідала за прийом виключно іноземних туристів. Бюро молодіжного міжнародного туризму (БММТ) «Супутник» займалося як внутрішнім туризмом (відпочинок молодіжних та студентських груп), так і виїзним – організацією групових поїздок молоді закордон (переважно до країн соцтабору). Організацією внутрішнього відпочинку громадян займалися переважно профспілкові організації – Укрпрофтур та Укрпрофоздоровниця. Така система дозволяла чітко сегментувати роботу на туристичному ринку та здійснювати тісну координацію з організаціями постачальниками туристів. Після розпаду СРСР для управління туристичною сферою України було створено державну корпорацію «Укрінтур». Але розрив налагоджених зв'язків щодо реалізації турпродукту, а також відміна державних преференцій для розвитку в'їзного туризму (уведення податку на в'їзний туризм) призвели до того, що на початку 90-х в Україні різко зменшилася кількість іноземних туристів (1992 р. – 120 тис.), хоча у середині та наприкінці 80-х їх кількість складала не менше 500 тис. за рік [7]. Внаслідок відсутності державної підтримки та зміни підходів до оподаткування в'їзного туризму, державний бюджет України на початку 90-х втратив майже 80% валютних надходжень від іноземного туризму, у той же час кількість виїзних туристів з України (переважно шоп-тури) зросла у декілька разів і склала майже 10 млн. осіб [9, с. 20]. Не змогла адаптуватися до нових ринкових умов і стати ефективною і регіональна структура управління вітчизняним туризмом, яка складалася з відділень «Укрінтуру».

У зв'язку з цим, для більш ефективного управління сферою туризму, впорядкування туристичної діяльності та налагодження міжнародних зв'язків 12 серпня 1993 року Постановою Кабінету Міністрів України (КМУ) було створено Державний комітет по туризму України (Держкомтуризм), який став першим центральним органом виконавчої влади у сфері туризму за часів відновлення незалежності України [5]. Його голо-

вними завданнями стали — участь у формуванні й реалізації державної політики у галузі іноземного та внутрішнього туризму, формування нової нормативно-правової бази туризму, забезпечення формування ринку туристичних послуг. На Держкомтуризм була також покладена важлива контролююча функція щодо проведення сертифікації готелів, мотелів, ресторанів та інших об'єктів туризму, що мало суттєво підвищити рівень якості надання послуг підприємств сфери гостинності України. Діяльність Держкомтуризму розпочалася з розробки основних нормативно-правових документів, що змогли унормувати діяльність учасників туристичного ринку України. З 1994 року була введена обов'язкова система ліцензування туристичних підприємств різної форми власності, а 1995 року було затверджено державну статистичну звітність у галузі туризму і введено поняття звітності – «форми спостереження, згідно з якою кожний суб'єкт регулярно подає інформацію про свою діяльність до державних органів статистики у вигляді звітів спеціально затвердженої форми» [6, с. 22]. Це дозволило щороку збирати актуальну інформацію від туристичних фірм різної форми власності, готелів та санаторно-курортних закладів щодо кількості обслугованих туристів. Система збору статистичних даних від туристичних фірм (туроператорів та туристичних агентств) 1-Тур ще й до сьогодні є важливим чинником для подальшого формування напрямів ефективної державної політики у галузі туризму.

Держкомтуризм вперше з часу незалежності розпочав процес удосконалення системи регіонального управління туризмом України, створивши у регіонах систему регіональних представництв – генеральних агентств Держкомтуризму на базі діючої пострадянської системи «Інтурист» [22]. Вони, з одного боку, мали можливість займатися комерційною діяльністю, а з іншого – їх було наділено повноваженнями щодо видачі ліцензій іншим туристичним компаніям. Подібна модель системи управління туристичною сферою у регіонах, на жаль, не змогла вплинути на покращення розвитку туризму у регіонах, оскільки не було жодних важелів впливу на прийняття рішень на рівні областей, а також ці структури так і не отримали від Держкомтуризму фінансових ресурсів для здійснення своєї діяльності.

У 1997 році в Україні було прийнято «Програму розвитку туризму в Україні до 2005 р.», до якої було внесено завдання щодо створення структурних підрозділів з туризму у складі органів виконавчої влади в Автоном-

ній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, підпорядкувавши їх також Держкомтуризму [18]. Протягом 90-х років деякі з регіонів (Закарпатська, Львівська та Одеська області), розуміючи важливу роль і місце туризму і курортів у їх економічному зростанні, почали процес створення у складі обласних державних адміністрацій відповідних структурних підрозділів (відділів та управлінь), які відповідали за розвиток туризму у цих регіонах. У 1995 році у АР Крим було створено Міністерство курортів і туризму, що позитивно вплинуло на розвиток туристично-курортного сектору регіону. Але у більшості областей структурних підрозділів, які б відповідали за розвиток туризму, у системі виконавчої влади тоді створено так і не було. Саме тому в Указі Президента України від 19.08.1999 р. «Про Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 р.» ще раз було наголошено про необхідність КМУ «вжити заходів щодо створення підрозділів з питань туризму в місцевих органах виконавчої влади» [19].

На жаль, реалізація цього положення Указу Президента була призупинена через серію реорганізацій, яка спіткала центральний орган виконавчої влади з управління туризмом, що відбувалися протягом 1999–2001 рр. І лише з утворенням Держтурадміністрації України (2001 р.) протягом 2001–2005 рр. окремі структурні підрозділи, що відповідали за реалізацію державної політики щодо розвитку туризму і курортів з'являються у Чернівецькій, Херсонській, Рівненській, Одеській та Тернопільській областях [20]. Завдяки напояганню Держтурадміністрації у 2003 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено «Типове положення про управління (відділ) з питань туризму і курортів обласних державних адміністрацій» [21]. До цього документу внесено важливий пункт, що свідчить про намір створити чітку вертикаль управління туризмом на загальнодержавному рівні – відтепер призначення керівників, відповідальних за розвиток туризму у регіонах, повинно було погоджуватися з ЦОВВ у сфері туризму. Чергова реорганізація органу управління у сфері туризму у 2005 році і утворення Державної служби туризму і курортів України у складі нового міністерства культури і туризму призвела до поступового переходу структурних одиниць (секторів та відділів туризму) облдержадміністрацій до складу управлінь культури. Результатом цього процесу стало розбалансування існуючої вертикалі управління туризмом у регіонах. У деяких з них туризм так і залишився у складі

економічного блоку (Івано-Франківська, Київська та Чернівецька області), або ж окремим структурним підрозділом (Львівська, Одеська області). Лише у 2009 році з'явилося Типове положення про управління культури і туризму облдержадміністрації [23].

2011 року туристичну сферу Указом Президента було передано до сфери управління міністерства інфраструктури України, що спричинило чергове переформатування структурних підрозділів, які відповідали за державну політику сфері туризму і курортів на регіональному рівні. Утім, регіональна влада тепер уже не поспішала знову перекроювати функціональні повноваження структурних підрозділів ОДА. Саме тому у більшості областей склалася парадоксальна ситуація з точки зору регіонального управління – на загальнодержавному рівні сфера туризму і курортів була віднесена до управління міністерства інфраструктури України, а на регіональному рівні структурні підрозділи продовжували залишатися у складі департаментів та управлінь культури.

Дещо покращилася ситуація зі структурою управління туризмом на регіональному рівні після передачі туризму та курортів у підпорядкування Міністерства економіки і торгівлі України (2015 р.) та створення у його складі окремої структурної одиниці – Департаменту туризму і курортів (2016 р.). До його Положення увійшло, що «метою діяльності Департаменту є забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів)» [17]. Головними завданнями новоутвореної структури було визначені наступні: розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму, визначення основ безпеки туризму, нормативне регулювання відносин у сфері туризму, установа системи статистичного обліку та звітності у сфері туризму та курортно-рекреаційного комплексу. З нововведень варто відзначити, що вперше ЦОВВ у сфері туризму був позбавлений функції видачі ліцензій на туropераторську діяльність, хоча функція контролю за діяльністю суб'єктів господарювання продовжувала залишатись за Департаментом туризму і курортів.

У 2015–17 рр. активізувалась робота експертної групи з туризму та курортів при Комітеті молодіжної політики, спорту і туризму Верховної Ради України щодо внесення змін до Закону України «Про туризм». Серед основних нововведень пропонувалось змінити систему фінансових

гарантій для здійснення туроператорської діяльності та створити Реєстр суб'єктів туристичної діяльності, удосконалити та розширити понятійний апарат у галузі туризму відповідно до міжнародних визначень, а також визначити пріоритетність розвитку в'їзного та внутрішнього туризму над виїзним та ін. [28]. Більшість цих нововведень увійшли до Проекту змін до Закону України «Про туризм», який було прийнято у першому читання народними депутатами ВРУ IX скликання у лютому 2021 року [25].

Протягом 2017–19 рр. обласні державні адміністрації почали активно створювати окремі структурні підрозділи, які відповідали за реалізацію державної політики щодо розвитку туризму і курортів у регіонах. Станом на кінець 2019 року у 6 областях (Закарпатська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Тернопільська та Херсонська області) та місті Києві були створені окремі управління туризму, ще у 8 областях діяли окремі відділи у складі управлінь, чи департаментів і лише у 10 регіонах сфера туризму в управлінській вертикалі облдержадміністрацій була розмита і представлена відділами та секторами, до сфери відповідальності яких входили також культурна спадщина, музеї, чи інвестиції [27, с. 62]. Все це дало змогу прискорити розвиток туризму у регіонах та значно збільшити податкові надходження від туристично-курортної сфери до Державного бюджету України. Станом на початок 2022 р. деякі з вітчизняних експертів наводили цифру прямого внеску туризму до ВВП України на рівні 3,9% [30]. Варто зазначити, що у цей

період (2015–2019 рр.) у більшості областей України були розроблені та затверджені обласними радами довгострокові регіональні програми розвитку туризму і курортів, що давало можливість закласти до бюджету відповідні фінансові ресурси для реалізації цих програм [28, с. 5–6].

Утім, державне управління туризмом на регіональному рівні потребує суттєвого удосконалення. Організаційна структура облдержадміністрацій показує, що керівництво ОДА у багатьох випадках не помічає прямої залежності збільшення надходжень від туристично-курортної сфери від рівня управління розвитком туристичної сфери на регіональному рівні. Такі перспективні у плані розвитку курортно-туристичного потенціалу області як Вінницька, Полтавська та Хмельницька станом на 2021 рік так і не мали у складі ОДА окремих структурних підрозділів, до функціональних обов'язків яких належав би розвиток туристично-курортної сфери. Повномасштабне вторгнення росії в Україну спричинило оптимізацію управлінської вертикалі більшості облдержадміністрацій. Насамперед це торкнулося структурних підрозділів, які відповідали за розвиток туризму і курортів. З 6 областей, де у складі ОДА діяли управління туризму і курортів, станом на 1 січня 2024 року такі структури залишилися лише у трьох – Закарпатській, Львівській та Київській областях (див. Таблиця 1). Хоча у Київській області управління туризму у 2022 році втратило статус окремого структурного підрозділу, увійшовши до складу новоутвореного Департаменту культури і туризму ОВА.

Таблиця 1

Зміни структурних підрозділів ОДА, що відповідають за державну політику у сфері туризму, під час дії воєнного стану (станом на 01.01.2024)

№	Обласна державна адміністрація	Структурний підрозділ, що відповідає за розвиток туризму (до 2022 р.)	Структурний підрозділ, що відповідає за розвиток туризму (станом на 01.01.2024)
1	2	3	4
1.	Волинська	Відділ туризму (Департамент економіки та європейської інтеграції)	Відділ туризму та курортів (Департамент економічного розвитку, зовнішніх зносин та з питань туризму і курортів)
2.	Івано-Франківська	Відділ туризму (Управління міжнародного співробітництва, євроінтеграції, туризму та інвестицій)	Відділ туризму (Управління євроінтеграції громад і туризму)
3.	Київська	Управління туризму	Управління туризму (Департамент культури і туризму)
4.	Миколаївська	Управління туризму та курортів	Відділ туризму (Департамент економічного розвитку та регіональної політики)

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
5.	Одеська	Управління туризму, рекреації та курортів	Відділ культури і туризму (Департамент фізичної культури, спорту і туризму)
6.	Тернопільська	Управління туризму	Відділ туризму (Департамент культури та туризму)
7.	Херсонська	Управління туризму та курортів	-----
8.	Хмельницька	Відділ охорони культурної спадщини, туризму, національностей та релігій (Управління культури, національностей, релігій та туризму)	Відділ туризму, курортів, транспорту та поштового зв'язку (Управління інфраструктури)

Джерело: розробка автора (аналіз офіційних веб-сторінок облдержадміністрацій станом на 1 січня 2024 р.).

Функціональний аналіз діяльності ЦОВВ у галузі туризму у різні роки їх існування виявив зміни у підходах держави до побудови системи управління сферою туризму в Україні (див. Таблиця 2).

З часу створення першого ЦОВВ у галузі туризму у 1993 році у його Положенні одним з головних завдань була – «участь у формуванні та реалізації державної політики з питань туризму».

З того часу цей пункт практично у незмінному варіанті був присутній у всіх подальших Положеннях новостворених ЦОВВ, що опікувалися розвитком туризму в Україні. Щоправда, при створенні Міністерства культури і туризму України (2006 р.) і у його структурі Держслужби туризму і курортів у її Положенні серед головних завдань залишили

Таблиця 2

Основні завдання, покладені на ЦОВВ у період 1993–2024 рр. щодо реалізації державної політики у сфері туризму

№	Орган центральної виконавчої влади України, що відповідає за державну політику у сфері туризму	Нормативно-правовий акт щодо створення	Дата створення	Основні завдання щодо реалізації державної політики у сфері туризму (згідно Положення)
1	2	3	4	5
1.	Державний комітет України по туризму	Постанова Кабінету Міністрів України №625	12 серпня 1993 р.	1. Формування й реалізація державної політики у галузі іноземного та внутрішнього туризму 2. Формування нової нормативно-правової бази туризму 3. Забезпечення формування ринку туристичних послуг 4. Проведення сертифікації готелів, мотелів, ресторанів та інших об'єктів туризму
2.	Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму	Указ Президента України «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» №193	15 грудня 1999 р.	1. Участь у формуванні та забезпечення реалізації державної політики з питань дітей, молоді, жінок, сім'ї, фізичної культури, спорту, туризму 2. Забезпечує координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, а також туристичних підприємств, оздоровчих закладів та закладів відпочинку з питань організації туризму 3. Видає відповідно до законодавства ліцензії суб'єктам підприємницької діяльності, які надають туристичні послуги населенню, здійснює контроль за їх діяльністю, веде Державний реєстр суб'єктів туристичної діяльності, розробляє та затверджує зразок туристичного ваучера

1	2	3	4	5
3.	Державний департамент туризму	Постанова Кабінету Міністрів України №1001	09 серпня 2001 р.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Участь у формуванні та реалізації державної політики з питань туризму 2. Розроблення та реалізація державних цільових програм розвитку туристично-рекреаційної сфери, удосконалення ринку туристичних послуг з метою становлення туризму як високорентабельної сфери економіки; 3. Здійснює відповідно до законодавства ліцензування організації іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму, екскурсійної діяльності 4. Участь в організації роботи з відкриття туристичних представництв в зарубіжних країнах
4.	Державна туристична адміністрація України	Указ Президента України №331/2002	11 квітня 2002 р.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Участь у формуванні та забезпечення реалізації державної політики у туристичній та курортній галузях 2. Розроблення та реалізація загальнодержавних програм розвитку курортів та туристично-рекреаційної сфери, ринку туристичних послуг, забезпечення захисту і безпеки туристів 3. Визначення перспектив і напрямів розвитку внутрішнього, міжнародного та іноземного туризму, розбудови матеріально-технічної бази туристичної галузі 4. Сприяння перетворенню санаторно-курортного комплексу України у високорентабельну та конкурентоспроможну галузь економіки
5.	Міністерство культури і туризму України (Державна служба туризму і курортів України)	Постанова Кабінету Міністрів України № 132	13 лютого 2006 р.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Участь у реалізації державної політики у туристичній і курортній галузі 2. Узагальнення практики застосування законодавства у туристичній і курортній галузі, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення 3. Визначає перспективи і напрями розвитку внутрішнього і міжнародного туризму, зміцнення матеріально-технічної бази туристичної і курортної галузі 4. Здійснення регулятивних і дозвільно-реєстраційних функцій у туристичній і курортній галузі щодо фізичних та юридичних осіб
6.	Міністерство інфраструктури України (Державне агентство України з туризму та курортів)	Указ Президента України №444/2011	08 квітня 2011 р.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Реалізація державної політики у сфері туризму та курортів, а також внесення пропозицій Міністру інфраструктури України щодо її формування. 2. Забезпечує розвиток в'їзного та внутрішнього туризму та курортів 3. Встановлює відповідні категорії об'єктам туристичної інфраструктури 4. Видає ліцензії на право здійснення туроператорської діяльності та здійснює контроль за додержанням ліцензійних умов

1	2	3	4	5
7.	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. (Департамент туризму і курортів)	Наказ Мінекономрозвитку № 116	27 січня 2016 р.	1. Розроблення пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері туризму та курортів 2. Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму 3. Реалізація основних пріоритетних напрямів державної політики у сфері туризму, у тому числі: забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць; 4. Створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання
8.	Міністерство культури, молоді та спорту України (Державне агентство розвитку туризму України – ДАРТ)	Постанова КМУ №1162 «Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму»	24 грудня 2019 р.	1. Забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері туризму та курортів 2. Забезпечення розвитку в'їзного та внутрішнього туризму 3. Встановлення відповідних категорій об'єктам туристичної інфраструктури 4. Здійснює заходи щодо підвищення конкурентоспроможності туристичного ринку, які пов'язані з інтеграцією національного тур.ринку в єдиний європейський туристичний простір
9.	Міністерство інфраструктури України (Державне агентство розвитку туризму України – ДАРТ)	Рішення засідання Уряду про зміну Положення Міністерства культури та інфор. політики	08 вересня 2021 р.	Див. пункт №8

Джерело: розробка автора (аналіз прийнятих Положень ЦОВВ у сфері туризму з 1993 по 2024 рр.)

тільки «участь у реалізації державної політики у туристичній і курортній галузі», прибравши чомусь слово «формування» [16].

Підвищення ролі і вагомості туризму у економічному зростанні країни було зафіксовано Указом Президента України № 331/2002 від 11 квітня 2002 року про створення нового центрального органу виконавчої влади у галузі туризму Держтурадміністрації України (ДТАУ), серед головних функціональних завдань якої було внесено новий пункт щодо «реалізації державної політики у курортній галузі», а також «сприяння в межах своєї компетенції перетворенню санаторно-курортного комплексу України у високорентабельну та конкурентоспроможну галузь економіки» [12]. Переведення курортної сфери у підпорядкування державного органу виконавчої влади в галузі туризму дало можливість ДТАУ вже наступного року розпочати системну роботу у цьому напрямку – створення Державного кадастру природних територій курортів Укра-

їни, розробку Положення «Про статус курорту державного значення», напрацювання змін до Закону України «Про курорти». Робота над стратегічними документами щодо розвитку курортної сфери дещо загальмувалась у 2014–2017 рр. при зміні органів державної влади у сфері туризму, але вже навіть під час воєнного стану у 2023 р. експертами було напрацьовано проект нової Стратегії розвитку курортів України.

Напередодні проведення в Україні фінальної частини чемпіонату з футболу Євро-2012 у квітні 2011 року Указом Президента України № 444/2011 у складі міністерства інфраструктури було створено Державне агентство України з туризму та курортів. До його Положення увійшли більшість завдань та повноважень, що визначали діяльність його попередника — Державної служби туризму і курортів (ДСТКУ). Водночас наявними були і деякі відмінності. Зокрема, вперше серед завдань ЦОВВ у 17 пункті було вказано – «забезпечує розвиток в'їзного та вну-

трішнього туризму та курортів». У всіх попередніх положеннях йшлося виключно про розвиток туризму загалом, не акцентуючи увагу на в'їзному туризмі, який є надзвичайно важливим чинником для економічного зростання країни. Після ліквідації у 2014 році Держагентства з туризму і курортів, сфера туризму згідно Постанови КМУ перейшла у підпорядкування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, яке у січні 2016 р. створило управління, а згодом і Департамент туризму і курортів [17]. Таким чином вперше туризм перейшов до сфери управління економічного блоку уряду. В історичній перспективі такий варіант не є чимось новим. На початку 2000-х обласні державні адміністрації створювали структурні підрозділи – відділи та управління туризму, які входили до складу управлінь чи департаментів економіки та інвестицій, або зовнішньоекономічної діяльності. Це стосується таких туристично привабливих регіонів як Івано-Франківська, Київська, Полтавська, Одеська та Херсонська області.

2019 року туристична сфера перейшла до підпорядкування Міністерства культури та інформаційної політики України, де було створено Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ). Його головними завданнями стали: реалізація державної політики у сфері туризму та курортів та внесення пропозицій щодо її формування, забезпечення розвитку в'їзного та внутрішнього туризму, здійснення відповідно до законодавства встановлення відповідних категорій об'єктам туристичної інфраструктури (готелям та ін. Засобам розміщення) [31]. ДАРТ зміг успішно провести маркетингову кампанію «Мандруй Україною» під час епідемії Covid-19, розробив Державну програму розвитку туризму і курортів до 2026 р., активізував роботу з регіонами. Протягом 2020–2021 рр. ДАРТ разом з професійними асоціаціями та представниками турбізнесу розробив пропозиції щодо внесення змін до діючого Закону України «Про туризм» значна частина яких увійшла до прийнятого ВРУ у першому читанні проєкті Закону у лютому 2021 р. Прийняття оновленого Закону дозволить удосконалити управління туристичною сферою України, привести деякі положення законодавства у відповідність до стандартів та директив ЄС, а також стимулювати розвиток державно-приватного партнерства [25].

У вересні 2021 року ДАРТ було переведено у підпорядкування міністерства інфраструктури, але його структура та положення залишилися

без змін. Під час повномасштабного російського вторгнення в Україну ДАРТ змінив напрями своєї діяльності, зосередившись на трьох проєктах – фото та відеофіксація збитків індустрії гостинності від російського вторгнення, розробка державної програми «Маршрути пам'яті», а також активна робота з міжнародними організаціями у сфері туризму (ЮНВТО та Європейська туристична комісія). Вже під час російського вторгнення у 2022 р. Україна поновила своє членство у Європейській туристичній комісії [14], а також очолила Європейський Комітет Всесвітньої туристської організації (UN Tourism), що безумовно сприятиме посиленню ролі і статусу України у цих впливових міжнародних організаціях.

Висновки. Роль та місце туризму у системі органів державного управління з часів здобуття Незалежності і до сьогодні значно змінилися. Урядовими програмами вітчизняна курортно-туристична сфера розглядається у якості високорентабельної галузі економіки України та один із драйверів її майбутнього економічного зростання та повоєнного відновлення. Водночас часті зміни у підпорядкуванні туристичної сфери до того чи іншого центрального органу виконавчої влади, не сприяють її стабільному зростанню. Система державного управління розвитком туризму на регіональному рівні пройшла декілька етапів свого розвитку і на сьогодні у структурі більшості облдержадміністрацій є окремі підрозділи, які відповідають за реалізацію державної політики розвитку туризму і курортів.

На жаль, з початком повномасштабного російського вторгнення в Україну та введенням режиму військового стану змінилось і місце туризму у структурах багатьох облдержадміністрацій. У деяких регіонах (Київська, Миколаївська, Одеська та Херсонська області) окремі структурні підрозділи, що відповідають за реалізацію державної політики у сфері туризму та курортів, були реорганізовані та приєднані до інших структурних підрозділів ОДА, або ж ліквідовані у зв'язку із воєнним станом та окупацією частини території (Херсонська область). Утім, у деяких регіонах (Закарпатська, Івано-Франківська та Львівська області) туристична сфера продовжує розвиватись і є одним із локомотивів їх економічного зростання. Процеси активного відновлення туристичної сфери спостерігаються у Житомирській, Київській та Вінницькій областях, що дає сподівання на швидке зростання туристичної сфери після закінчення воєнного стану в Україні.

Список літератури:

1. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 01.03.2024).
2. Опанасюк Н.А. Конституція України як правова основа розвитку туризму в Україні/ Н. А. Опанасюк //Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. № 6. С. 14–24. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmj_2013_6_4 (дата звернення: 01.03.2024)
3. Туризм в Україні: Збірник нормативно-правових актів: В 5 т. – Ужгород: ІВА, 2000. Т. 5. 280 с.
4. Попович С.І. Туристичні ресурси України : збірник наукових статей. – К. 1996. 124 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1993 року № 625. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/625-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.03.2024)
6. Підгорний А. З., Милашко О. Г. Статистика туризму: Навчальний посібник. – Одеса : ОНЕУ, рота-принт. 2014. 204 с.
7. Спектор Г. «Туризм с приставкой ретро» // «Дзеркало тижня» 26.09.1997. URL: https://zn.ua/allnews/turizm_s_pristavkoj_retro.html (дата звернення: 01.03.2024)
8. Манойленко К.М. Нормативно-правове регулювання туризму в Україні // Південноукраїнський правничий часопис. 2017. № 4. С. 26–28.
9. Матвієнко А.Т. Державно-правове регулювання туристичної галузі в Україні: історичний аспект// Юридична Україна. – 2014. – № 2. – С. 19–23. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_2_6 (дата звернення: 01.03.2024)
10. Закон України «Про туризм» (1995 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.03.2024)
11. Указ Президента України «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» від 15 грудня 1999 року № 193. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1573/99/ed19991215#Text> (дата звернення: 01.03.2024)
12. Указ Президента України від 11 квітня 2002 року N 331/2002 Положення про Державну туристичну адміністрацію України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331/2002#Text> (дата звернення: 01.03.2024)
13. Бартошук О.В. Моделі розвитку індустрії туризму (зарубіжний досвід) /О.В.Бартошук// Держава та регіони, серія: Економіка та підприємство.– Запоріжжя, 2011. № 2. С. 62–68.
14. European Travel Commission (ETC). URL: <https://etc-corporate.org/> (дата звернення: 01.03.2024)
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.03.2024)
16. Постанова Кабінету міністрів України від 13 лютого 2006 року №132 «Про Державну службу туризму і курортів». URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/29187274> (дата звернення: 01.03.2024)
17. Наказ Мінекономрозвитку від 22.07.2016 №1202 «Про затвердження Положення про департамент туризму та курортів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1202731-16#Text> (дата звернення: 01.03.2024)
18. Постанова Кабінету Міністрів України №702 від 28.06.1997 р. «Про програму розвитку туризму в Україні до 2005 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702-97-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.03.2024)
19. Указ Президента України від 10.08.1999 р. «Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973/99#Text> (дата звернення: 01.03.2024)
20. Оніщук Л. Філософія державного регулювання туристичної галузі: регіональний аспект / Л. Оніщук, П. Ворона // Державне будівництво. 2010. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_2_14
21. Типове положення про управління (відділ) з питань туризму і курортів обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації: Постанова Кабінету Міністрів України № 727 від 15 травня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7272003%D0%BF> (дата звернення: 01.03.2024)
22. Щодо Генеральних агентств по туризму: Наказ Державного комітету України по туризму No 299/01 03 від 15 серпня 1993 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v103309> (дата звернення: 01.03.2024)
23. Типове положення про управління культури і туризму обласної, Севастопольської міської, Головне управління культури, Головне управління охорони культурної спадщини, управління туризму і курортів Київської міської, відділ культури і туризму районної, районної у м.Севастополі, відділ культури, туризму та охорони культурної спадщини районної у м. Києві державної адміністрації: Постанова Кабінету України № 1415 від 25 листопада 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/14152009> (дата звернення: 01.03.2024)

24. Постанова КМУ №179 від 03.03.2021 «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 01.03.2024)
25. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про туризм» та деяких інших законодавчих актів щодо основних засад розвитку туризму. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4162&skl=10 (дата звернення: 01.03.2024)
26. Опанасюк, Н., & Попович, С. (2021). Історичні витоки правового регулювання туризму. *Часопис Київського університету права*, 2021. №2. С. 182–188. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/746>
27. Григорчак І. М. Особливості функціонування регіональних органів державного управління в сфері туризму та курортів: організаційно-структурний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 14. С. 58–64. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6761&i=10>
28. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» щодо удосконалення державної політики у сфері туризму». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/gh6f100a?an=3&ed=2018_04_20 (дата звернення: 01.03.2024)
29. Бондаренко Л. А. Дослідження програм розвитку туризму в регіонах України. //Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі 2023. № 8 С. 5–10. Режим доступу – <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/tourism/article/view/1309>
30. Іван Ліптуга: Частка туризму в економіці України уже як в Італії // РБК-Україна 07.02.2022. URL: <https://travel.rbc.ua/rus/show/turist-priletet-biznes-klasse-poselitsya-1644051083.html>
31. Постанова КМУ № 1162 від 24 грудня 2019 р. «Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.03.2024)

Tsaruk V.V. EVOLUTION OF THE SYSTEM OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF TOURISM IN UKRAINE

The article examines the theoretical foundations of state-legal regulation of the tourism sphere of Ukraine in a historical aspect, carried out a systematic analysis of the tasks and powers of the central executive authorities (CEOs) in the field of tourism and their transformation from the time of the collapse of the USSR to the present day. The work analyzes the peculiarities of the structure of the management of the tourism sphere at the regional level and approaches to its formation, depending on the subordination of the tourism sphere to one or another central body of executive power.

The author analyzed the main tasks and goals of the Center for Tourism in the period from 1993 to 2024, which are included in the Regulations on their creation. The work shows the change of state policy regarding the recognition of the priority of the development of certain areas of tourism and the gradual recognition of the support of inbound and domestic tourism as priority areas of state policy in the field of tourism of Ukraine. The importance of the adoption of national and regional tourism development programs for accelerating the development of tourism in the regions is substantiated.

In the article, a functional analysis of the activities of the central executive authorities in the field of tourism in different years of their existence was carried out and changes in the state's approaches to the construction of the tourism management system in Ukraine were revealed.

The study shows the evolution of changes in the state-legal regulation of the tourism sphere of Ukraine in connection with the subordination of the tourism sphere to one or another central body of executive power starting with the creation of the State Committee on Tourism of Ukraine in 1993.

In the article, based on a systematic analysis and comparison of the organizational structures of regional state administrations, changes in the functional role of tourism and resorts in the activities of regional state authorities before and during the Russian invasion of Ukraine were investigated.

Key words: *tourism sphere, public administration, state regulation, regional administration, tourism development programs.*

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351:004

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/09>

Арутюнян В.Е.

Класичний приватний університет

ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ: ДОСЛІДЖЕННЯ КРАЩИХ ПРАКТИК ТА СТРАТЕГІЙ

Стаття зосереджена на ролі штучного інтелекту (ШІ) у публічному управлінні, описуючи виклики та можливості, які він пропонує для розвитку відкритого та відповідального державного адміністрування. Автори досліджують різні підходи урядів до інтеграції ШІ у свої стратегії та процеси прийняття рішень, підкреслюючи значення національних стратегій та політик. Вони аналізують, як ШІ може сприяти підвищенню ефективності публічних послуг, забезпечуючи при цьому відповідальність і прозорість у відносинах між урядом та громадянами. Через порівняльний аналіз різних країн та їх підходів до управління ШІ, стаття висвітлює важливість адаптації та інновацій у публічному управлінні, враховуючи соціальні, економічні та етичні виклики, пов'язані з використанням цих технологій. Результати дослідження підкреслюють необхідність глибшого розуміння впливу ШІ на державне управління, а також важливість розвитку компетенцій та знань серед державних службовців для ефективного використання цих технологій.

На основі аналізу викладеного в статті, можна виділити ключові напрямки використання штучного інтелекту у публічному управлінні, які включають автоматизацію адміністративних процесів, покращення прийняття рішень на основі даних, розробку інноваційних публічних послуг та зміцнення демократичного контролю через забезпечення прозорості та відповідальності. Також розглядається вплив ШІ на підвищення доступності та якості публічних послуг, ефективність управління ресурсами та оптимізацію внутрішніх процесів у державних органах.

Особлива увага приділяється етичним аспектам використання ШІ у публічному секторі, включаючи необхідність розробки чітких правил та стандартів для забезпечення захисту даних, приватності громадян та недопущення дискримінації. Автори наголошують на значенні міжсекторальної взаємодії та співпраці між урядом, науковою спільнотою, приватним сектором та громадянським суспільством у розробці та імплементації інноваційних рішень на базі ШІ.

Завершальною частиною є рекомендації щодо подальшого розвитку та інтеграції ШІ у стратегії публічного управління. Підкреслюється необхідність постійного аналізу впливу технологій на суспільство, адаптації нормативно-правової бази, розвитку навичок та компетенцій державних службовців, а також залучення широких верств населення до дискусій про майбутнє публічного управління в епоху цифровізації.

Це дослідження відкриває перспективи для подальших наукових розвідок у сфері публічного адміністрування, акцентуючи на потенціалі штучного інтелекту як інструменту для досягнення більш ефективного, інклюзивного та відкритого управління.

Ключові слова: штучний інтелект, публічне управління, відкрите управління, відповідальне адміністрування, ефективність публічних послуг, прозорість уряду, етичні аспекти ШІ.

Постановка проблеми. У сучасному світі публічне управління стикається з різноманітними викликами, що вимагають інноваційного підходу до своєї організації та виконання. Значний потенціал у цьому контексті представляє штучний інтелект (ШІ), який може радикально трансформувати

механізми публічного адміністрування, зробити їх більш ефективними, прозорими та відповідальними. Однак інтеграція ШІ в державне управління порушує ряд питань, зокрема стосовно етики, безпеки даних, приватності, а також ризику посилення нерівності та дискримінації. Постановка

проблеми полягає у визначенні шляхів ефективного використання ШІ у публічному секторі, що вимагає глибокого аналізу потенційних переваг та ризиків, розробки стратегій адаптації та впровадження технологій, які відповідають вимогам сучасного суспільства та державного управління.

Необхідно врахувати вплив на законодавчу базу, забезпечити права та свободи громадян, водночас підвищуючи ефективність та доступність публічних послуг. Також критично важливим є розвиток навичок та знань серед державних службовців для роботи з новітніми технологіями. Розгляд цих аспектів дозволить сформувати комплексний підхід до використання ШІ у публічному управлінні, що сприятиме формуванню відкритого та відповідального державного адміністрування.

Інтеграція штучного інтелекту у публічне управління має стратегічне значення для підвищення його ефективності та реактивності перед викликами сучасності. Це вимагає не лише технологічних інновацій, а й зміни в організаційних культурах, розвитку політик, які сприяють етичному застосуванню ШІ, та забезпечення належного рівня прозорості та залучення громадянства. Подолання інституційних бар'єрів, створення механізмів для захисту даних та приватності, а також розробка адекватних навчальних програм для підвищення кваліфікації службовців є ключовими завданнями на шляху до інтеграції ШІ в державне управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всебічний огляд досліджень, присвячених застосуванню штучного інтелекту (ШІ) в галузі публічного управління, розкриваючи виклики, можливості та перспективи, які ШІ відкриває для державного управління. Крістіан Джефал та ін. зосереджуються на викликах управління ШІ для політиків, аналізуючи національні стратегії 22 країн та Європейського Союзу. Вони виявляють значні варіації в підходах урядів до управління ШІ, включаючи сприяння саморегулюванню та комбінації підприємницьких та регулятивних підходів [1]. Олександр Бухман та ін. наголошують на важливості відповідального інноваційного підходу до ШІ, що вимагає публічних дискусій та включення громадян у процес прийняття рішень [2]. Жоао Рейс та ін. аналізують вплив ШІ на цифрову еру в політиці та управлінні, підкреслюючи необхідність поглиблених наукових досліджень у галузях, де цифрова трансформація переважає над ШІ [3]. Роксана Раду досліджує національні підходи до управління ШІ з точки зору гібридного управління, виявляючи етично-

орієнтовані системи та функціональну невизначеність у стратегіях урядів [4]. Двіведі Ю.К. та ін. звертають увагу на трансформаційний потенціал ШІ у підвищенні ефективності в різних доменах, зазначаючи про необхідність подальших досліджень для оцінки впливу та потенційних викликів [5]. Штрауб В. та ін. пропонують концепції для аналізу систем ШІ у державному управлінні, з метою сприяння оперативності, міждисциплінарного діалогу та демократичного управління [6]. Девід Вальє-Крус та ін. досліджують алгоритмічний підхід до обробки бюджетних даних за допомогою ШІ, що може підвищити ефективність урядового прийняття рішень у процесі використання бюджетних ресурсів [7]. Даніель Толл та ін. досліджують представлення ШІ у шведських політичних документах та асоціації ШІ з покращенням ефективності та якості обслуговування [8]. Ахмет Ефе з IFRC в Анкарі, Туреччина, аналізує зв'язок між ШІ, застосунками електронного уряду та концепцією Суспільства 5.0 в Туреччині [9].

У цілому, всі дослідження висвітлюють величезний потенціал ШІ для трансформації публічного управління, підкреслюючи важливість етичних, безпекових та прозорісних аспектів у впровадженні нових технологій. Автори закликають до подальших досліджень для глибшого розуміння можливостей і викликів, пов'язаних з використанням ШІ в урядових процесах, наголошуючи на необхідності розробки та дотримання нових принципів етики ШІ.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження кращих практик та стратегій інтеграції ШІ у публічне управління, аналізуючи як успішні приклади впровадження, так і потенційні ризики та виклики, пов'язані з цим процесом. В контексті глобального переходу до більш цифровізованих урядових структур, розуміння ключових факторів успіху, а також перешкод на шляху до інтеграції ШІ, є критично важливим для забезпечення, що інновації слугують суспільному благу та сприяють створенню більш ефективного, відповідального та включного уряду.

У статті буде здійснено огляд літератури, аналіз кейсів з різних країн і формулювання рекомендацій щодо розробки та впровадження національних стратегій ШІ в урядуванні. Метою є визначення, як ШІ може оптимізувати державне управління, покращити якість публічних послуг і забезпечити більшу прозорість та залученість громадян, а також ідентифікація найкращих методів управління ризиками та викликами, пов'язаними з цифровими інноваціями в державному секторі.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі технології штучного інтелекту (ШІ) революціонізують майже кожен аспект нашого життя, від особистої ефективності до способів ведення бізнесу. З огляду на свої потужні можливості, ШІ набуває все більшої уваги в контексті публічного управління, де його потенціал для оптимізації робочих процесів, підвищення ефективності послуг та зміцнення зв'язку між урядом та громадянами є надзвичайно важливим. Інтеграція ШІ в державне управління відкриває нові перспективи для підвищення якості та доступності публічних послуг, але разом з тим ставить перед дослідниками, політиками та практиками ряд викликів та питань, що стосуються етики, безпеки, прозорості та відповідальності.

Науковці Крістіан Джефал та ін. зосереджують свої дослідження на викликах управління технологіями на основі штучного інтелекту (ШІ) для політиків і вносять вклад у розуміння того, як держави планують управління ШІ, враховуючи роль, яку вони припускають, та спосіб, яким вони розвивають ШІ відповідальним чином [1]. Дослідження охоплює різні політичні інструменти в 22 країнах та Європейському Союзі, виявляючи значні варіації в підходах урядів до управління ШІ, зокрема щодо пропонуваного політичних заходів та їхньої концентрації на громадській відповідальності. Автори аналізують національні стратегії ШІ 22 країн і Європейського Союзу, досліджуючи набір політичних інструментів та регулятивні режими, які включають типи пропонуваного політичних інструментів та підходи до громадської відповідальності. Отримані результати вказують на існування кількох режимів управління ШІ, з основною різницею між сприянням саморегулюванню та ринково-орієнтованими підходами, а також комбінацією підприємницьких та регулятивних підходів управління. Аналіз також показує, що підхід до громадської відповідальності в значній мірі незалежний від обраного набору політики управління ШІ, що свідчить про те, що відповідальність є загальною проблемою, яка не може бути прив'язана до конкретного підходу держав до технології.

Дослідження Олександра Бухмана та ін. зосереджена на важливості відповідального інноваційного підходу до штучного інтелекту (ШІ), що вимагає публічних дискусій з використанням глибокої демократії [2]. Це означає добре поінформований дебат, що залучає респондентів з публічного, приватного та громадського секторів до спільних зусиль з критичного розгляду

цілей і методів ШІ. Основна проблема полягає у непрозорості ШІ та сильних знанневих бар'єрах між експертами та громадянами, що підриває довіру до ШІ та ключові умови для дискусій. Автори розробляють новий фреймворк відповідальності для інновацій ШІ та підхід до деліберативного управління для реалізації цих відповідальностей, показуючи, як виконавці з індустрії ШІ можуть найефективніше взаємодіяти з експертами та неекспертами у різних соціальних майданчиках для сприяння обґрунтованим судженням щодо непрозорих систем ШІ та таким чином забезпечити їх демократичне управління. Автори ідентифікують три типи етичних проблем, специфічних для інновацій ШІ: проблеми доказовості, наслідки та епістемологічні проблеми. Вони пропонують новий фреймворк відповідальностей для інновацій у сфері ШІ, який передбачає розробку та підтримку інституцій, структур і механізмів, спрямованих на сприяння відповідальній інновації в ШІ. Зокрема, це передбачає здійснення управління відповідальностями, пов'язаними з доказами, наслідками та епістемологією.

Дослідження авторства Жоао Рейса та ін. зосереджене на аналізі впливу штучного інтелекту (ШІ) на цифрову еру у сфері політики та управління [3]. Метою дослідження є надання огляду того, як штучний інтелект формує цифрову еру, зокрема в аспектах прийняття політичних рішень та урядування. Дослідження використовує систематичний огляд літератури, що включає бібліометричний аналіз та аналіз змісту для генерації всеосяжних та глибоких знань. Основні результати підкреслюють, що штучний інтелект розглядається як продовження цифрової трансформації, але вказують на необхідність поглиблення наукових досліджень у галузях державного управління, урядового права та бізнес-економіки, де цифрова трансформація все ще переважає над штучним інтелектом. Виявлено переваги співпраці між публічним і приватним секторами в наданні державних послуг, однак також виявлені й негативні наслідки такої співпраці. Дослідження вказує на необхідність глибокого розуміння застосувань штучного інтелекту та пов'язаних з ними викликів, щоб політики могли враховувати нові можливості та їх наслідки при прийнятті рішень. Також зазначено про важливість освіти та урядових інвестицій для просування розвитку ШІ, а також про необхідність співпраці між університетами, публічним та приватним секторами для досягнення значних успіхів у цій області. Автори наголошують на тому, що штучний інтелект може

відіграти ключову роль у формуванні цифрових урядів, але потребує додаткових досліджень щодо конкретних сфер його застосування на урядовому рівні та вивчення соціальних питань, пов'язаних з використанням ШІ для покращення життя громадян.

Дослідження авторства Роксани Раду зосереджене на аналізі національних підходів до управління штучним інтелектом (ШІ) з точки зору гібридного управління [4]. Метою дослідження є надати перший всеосяжний аналіз національних стратегій з ШІ, відображаючи домінуючі регуляторні дискурси та пере(визначення) публічно-приватного порядку. Автор аналізує національні стратегії, опубліковані між 2017 та 2019 роками, розкриваючи різноманітні інституційні логіки, що грають та публічно-приватну взаємодію у дизайні управління ШІ, від етапу розробки до створення нових органів нагляду. Використовуючи квалітативний аналіз змісту, стратегії дюжини країн (настільки різних, як Канада та Китай) досліджуються, щоб визначити, як гібридна конфігурація встановлюється на місці. Висновки показують переважання етично-орієнтованих систем, а не правил, та сильну перевагу функціональної невизначеності як свідомих властивостей гібридного управління ШІ. Основні результати вказують на те, що більшість країн, включених у аналіз, обрали координований підхід з централізованою візією розвитку ШІ. Національні стратегії відображають авторитетні пріоритети, напрямки та розподіл ресурсів, які уряди завершили в порівняно короткі терміни. Однак вони варіюються за обсягом та довжиною, від секторальних візій розвитку ШІ до повноцінних промислових стратегій та всеосяжних урядових підходів, керованих багатьма акторами. В процесі розробки стратегії спостерігається розрив між ранніми приймачами стратегій ШІ та країнами, які знаходяться в процесі проектування своїх стратегій. Ранні приймачі, як правило, є лідерами ШІ та розвинутими країнами, а не країнами, що розвиваються. Замість системи, заснованої на правилах, 12 національних стратегій ввели та надали пріоритет етичній орієнтації. Усі проаналізовані документи (крім китайських та американських стратегій) акцентують на розробці етичних принципів та керівництві розвитком в нормативному напрямку. Відсутність чіткого визначення ролей для публічного та приватного секторів у стратегіях свідчить про високий ступінь функціональної невизначеності. Це вказує на те, що гібридність є як наміром уряду, так і результатом швидкого розвитку ШІ. Роксана

Раду закликає до подальших досліджень, щоб розширити вплив нового порядку ШІ, виявляючи, як його ранній дизайн впливає на розподіл (цифрової) влади, зокрема на рівні приватних стандартів та міжнародних порядків денних. В майбутньому роботи слід ідентифікувати ключові параметри та виміри гібридності, які пронизують практики різних зацікавлених сторін.

Дослідження Двіведі Ю.К. з іншими співавторами з різних університетів та наукових центрів було націлено на висвітленні суттєвих можливостей та дати реалістичну оцінку впливу, виклики та потенційну дослідницьку програму, яку ставить перед собою швидке поширення штучного інтелекту в різноманітних доменах: бізнес та управління, урядування, громадський сектор, наука та технології [5]. Результати дослідження підкреслюють трансформаційний потенціал ШІ у підвищенні ефективності і потенційній заміні людської праці та діяльності в широкому спектрі промислових, інтелектуальних та соціальних застосувань. Швидкість змін у новітніх технологічних досягненнях ШІ, включаючи прориви в алгоритмічному машинному навчанні та автономному прийнятті рішень, породжує нові можливості для продовження інновацій. Вплив ШІ може бути значним, оскільки потенційно може змінити індустрію, такі як фінанси, охорона здоров'я, виробництво, роздріб, ланцюги поставок, логістика та комунальні послуги. Основні виклики, що були ідентифіковані в дослідженні, включають потребу в подальших наукових дослідженнях у галузях державного управління, права та бізнес-економіки, де цифрова трансформація все ще має перевагу над штучним інтелектом. Також було виявлено переваги співпраці між публічним і приватним секторами у наданні державних послуг, але також ідентифіковано потенційні негативні наслідки такої співпраці.

Штрауб В. та ін.. провели інтегративний огляд літератури з метою ідентифікації і кластеризації ключових термінів, які часто зустрічаються у багатодисциплінарному вивченні штучного інтелекту [6]. На основі результатів бібліометричного аналізу, автори пропонують три нові багатоаспектні концепції для розуміння та аналізу систем штучного інтелекту для уряду (AI-GOV) у більш єдиний спосіб: (1) оперативна придатність, (2) епістемічна відповідність, та (3) нормативне розходження. Ці концепції слугують як розміри в концептуальній типології AI-GOV, що зв'язує кожен з них із зароджуваними технічними стандартами вимірювання ШІ для сприяння

оперативності, заохочення міждисциплінарного діалогу та стимулювання дебатів серед тих, хто прагне переосмислити уряд із застосуванням ШІ. Мета дослідження полягала у створенні уніфікованого підходу до аналізу та розуміння систем ШІ для уряду, враховуючи оперативну придатність, епістемічну відповідність та нормативне розходження систем. Ці концепції спрямовані на поглиблення розуміння того, як системи штучного інтелекту можуть бути інтегровані в урядові процеси з урахуванням технічних можливостей, знань та нормативних очікувань суспільства. Отримані результати включають розробку трьох нових концепцій, які допомагають аналізувати і класифікувати системи ШІ в уряді, а також створення концептуальної типології для кращого розуміння взаємодії між ШІ та урядовими структурами. Це дослідження сприяє подальшому розвитку багатодисциплінарного діалогу та дебатів у сфері впровадження штучного інтелекту в урядові процеси, пропонуючи нові шляхи для теоретичного та практичного осмислення ролі ШІ в управлінні.

Дослідження авторства Девіда Вальє-Круса та ін. зосереджене на аналізі потенціалу штучного інтелекту (ШІ) для покращення урядового прийняття рішень у процесі розподілу бюджетних ресурсів [7]. Автори пропонують алгоритмічний підхід до обробки бюджетних вхідних даних (конкретні видатки) для генерації певних виходів (економічні, політичні та соціальні результати). Вони використовують багатошаровий перцептрон і багатоцільовий генетичний алгоритм для аналізу відкритих даних Світового банку з 1960 по 2019 рік, що охоплює 217 країн. Метою дослідження було виявити, до якої міри техніки штучного інтелекту можуть допомогти у розподілі державних витрат для збільшення ВВП, зниження інфляції та зменшення індексу Джині. Встановлено, що використання такого типу системи підтримки прийняття рішень у розподілі державних витрат має переваги завдяки здатності обробляти великі обсяги даних і знаходити взаємозв'язки, які не легко виявити, включаючи численні нелінійні зв'язки. Деякі технічні аспекти процесу розподілу витрат могли б бути покращені за допомогою таких технік. Результати дослідження узгоджуються з висновками наукової літератури про державні бюджети, використовуючи традиційні статистичні методи. Таким чином, дослідження підкреслює потенціал штучного інтелекту в покращенні урядового прийняття рішень шляхом підтримки державних менеджерів та урядових посадовців з симуляціями, новими ідеями та інноваційними підходами

для кращого розуміння даних і динаміки між численними змінними.

Дослідження авторства Данієля Толла та ін., було представлено на 18-ій Міжнародній конференції з електронного урядування (EGOV) у вересні 2019 року в Сан-Бенедетто-дель-Тренто, Італія [8]. Автори досліджують, як штучний інтелект (ШІ) представлений у шведських політичних документах, і які цінності приписуються використанню ШІ. Вони аналізують шведські політичні документи та класифікують переваги, міркування та ризики, пов'язані з ШІ, в різні ідеали цінностей, виходячи з встановленої рамки цінностей електронного урядування. Дослідження виявляє, що існує розбіжність у дискурсі на рівні політики щодо використання ШІ між різними ідеалами цінностей. Висновки показують, що ШІ сильно асоціюється з покращенням ефективності та якості обслуговування, що відповідає попереднім дослідженням політики електронного урядування. Цікаво, що мало переваг виділяється щодо залучення громадян у процес прийняття політичних рішень. Для створення реалістичних очікувань щодо того, як ця технологія може бути корисною для суспільства, потрібен більш нюансований погляд на ШІ. Це резюме охоплює весь обсяг дослідження, надаючи уявлення про те, як шведський уряд бачить потенціал штучного інтелекту для покращення якості та ефективності державного управління, з одночасним вказівкам на потребу в додаткових дослідженнях для глибшого розуміння можливостей і ризиків, пов'язаних з ШІ.

Дослідження авторства Ахмета Ефе з IFRC, Анкара, Туреччина, досліджує взаємозв'язок між штучним інтелектом (ШІ), застосунками електронного уряду та концепцією Суспільства 5.0 [9]. Метою дослідження є аналіз потенціалу та ризиків інтеграції цих технологій, зокрема в контексті підходу Суспільства 5.0 в Туреччині. Автор здійснив всебічний аналіз, включаючи огляд літератури, звіти за галузями та логічні оцінки, з метою максимального використання потенціалу ШІ та застосувань Четвертої промислової революції (4IR). Основні результати дослідження показують, що широке впровадження інноваційних технологій ШІ та застосунків може значно покращити оперативну ефективність, знизити витрати та підвищити загальну ефективність бізнес-процесів. Такий підхід обіцяє не лише трансформувати соціоекономічні структури, але й адресувати глобальні виклики, такі як зміна клімату, нестача ресурсів, пандемії та кризи в галузі охорони

здоров'я. Однак глобальна інтеграція практик ШІ ставить низку питань та викликів, пов'язаних з людськими цінностями, справедливістю, прийняттям рішень, конфіденційністю, безпекою та відповідальністю. У зв'язку з цим важливо розробити та дотримуватися нових принципів етики ШІ, встановлюючи настанови для відповідального використання технології ШІ, забезпечуючи її ретельний нагляд та ефективне керування її розширеними когнітивними можливостями.

Висновки. Широкомасштабне впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) в державне управління відкриває значні можливості для підвищення ефективності, прозорості та відповідальності урядів. Дослідження, проведені різними авторами, підкреслюють важливість розробки інтегрованих стратегій, які враховують етичні, правові та соціальні аспекти використання ШІ. Ключовим є глибше розуміння впливу ШІ на публічне управління, розвиток навичок серед державних службовців та взаємодія з громадськістю для створення адаптивного нормативно-правового середовища.

Аналіз стратегій країн щодо управління ШІ виявив різноманітні підходи, що залежать від

конкретних національних контекстів, з особливим акцентом на громадській відповідальності та етичних орієнтирах. Це підкреслює необхідність міжсекторальної співпраці та глибоких публічних дискусій для забезпечення відповідального інноваційного підходу до впровадження ШІ. Дослідження також вказують на потенційні виклики, зокрема ризики, пов'язані з приватністю, безпекою даних та соціальною справедливістю, що вимагає ретельного нагляду та регулювання.

Перспективи подальших досліджень в області використання ШІ в публічному управлінні включають розширення аналітичних рамок для глибшого розуміння взаємодії між ШІ та державними процесами, вивчення довгострокових ефектів інтеграції ШІ на якість публічних послуг, а також розробку комплексних моделей для оцінки ризиків та переваг використання ШІ в різних сферах управління. Важливо зосередити увагу на розробці механізмів для забезпечення етичного використання ШІ, захисту даних та приватності громадян, що стане ключем до досягнення відповідального і включного цифрового управління, здатного відповідати на сучасні виклики і потреби суспільства.

Список літератури:

1. Djefal C., Siewert M. B., Wurster S. Role of the state and responsibility in governing artificial intelligence: a comparative analysis of AI strategies. *Journal of European Public Policy*. 2022. Vol. 29, № 11. P. 1–23. DOI: 10.1080/13501763.2022.2094987
2. Buhmann A., Fieseler C. Deep Learning Meets Deep Democracy: Deliberative Governance and Responsible Innovation in Artificial Intelligence. *Cambridge University Press on behalf of the Society for Business Ethics*. 2022. Vol. 33 № 1. P. 146–179. DOI: 10.1017/beq.2021.42.
3. Reis J., Espirito P., Melao N. Artificial Intelligence in Government Services: A Systematic Literature Review. *WorldCIST'19 2019*. (16–19 April Galicia, Spain). Galicia 2019. P. 241–252. DOI: 10.1007/978-3-030-16181-1_23
4. Radu R. Steering the governance of artificial intelligence: national strategies in perspective. *POLICY AND SOCIETY*. 2021, Vol. 40, № 2. P. 178–193. DOI: 10.1080/14494035.2021.1929728
5. Dwivedi Y. K., Hughes L., Ismagilova E., Aarts G., Coombs C., Crick T., Duan Y., Dwivedi R., Janssen M. et al. Artificial Intelligence (AI): Multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*. 2019. Vol. 45. P. 1–49. DOI: 10.1016/j.ijinfomgt.2019.08.002
6. Straub V. J., Morgan D., Bright J., Margetts H. Artificial intelligence in government: Concepts, standards, and a unified framework. *Government Information Quarterly*. 2023. Vol. 40, № 4. P. 1–34. DOI: 10.48550/arXiv.2210.17218
7. Valle-Cruz D., Fernandez-Cortez V., Gil-Garcia J.R. From E-budgeting to smart budgeting: Exploring the potential of artificial intelligence in government decision-making for resource allocation. *Government Information Quarterly*. 2022. Vol. 39, № 2. P. 3–19. DOI: 10.1016/j.giq.2021.101644.
8. Toll D., Lindgren I., Melin U., Madsen C. Artificial Intelligence in Swedish Policies: Values, Benefits, Considerations and Risks. *18th International Conference on Electronic Government (EGOV)*. (Sep 2019, San Benedetto del Tronto, Italy). San Benedetto del Tronto 2019. P. 301–310. DOI: 10.1007/978-3-030-27325-5_23
9. Efe, A. An Evaluation on the Relationship of Society 5.0, E-Government Applications and Artificial Intelligence. *Journal of Civilization and Society*. 2023. Vol. 7, № 2. P. 95–113. DOI: 10.51117/metder.2023.38

**Arutiunian V.E. INNOVATIVE APPROACHES TO PUBLIC MANAGEMENT:
THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CREATING OPEN AND ACCOUNTABLE
GOVERNMENT ADMINISTRATION**

The article focuses on the role of artificial intelligence (AI) in public administration, highlighting challenges and opportunities for developing open and accountable government administration. It examines various government approaches to AI integration into strategies and decision-making processes, emphasizing the importance of national strategies and policies. The authors analyze how AI can enhance public service efficiency while ensuring accountability and transparency between the government and citizens. Through a comparative analysis of different countries and their AI management approaches, the article underscores the need for adaptation and innovation in public administration, considering social, economic, and ethical challenges associated with these technologies. The research findings emphasize the necessity for a deeper understanding of AI's impact on state administration and the importance of developing skills and knowledge among civil servants for effective use of these technologies. Key directions for AI use in public administration include automating administrative processes, improving data-driven decision-making, developing innovative public services, and strengthening democratic control through transparency and accountability. The article also addresses AI's impact on enhancing the accessibility and quality of public services, resource management efficiency, and optimization of internal processes in state organs. Special attention is given to the ethical aspects of AI use in the public sector, including the need to develop clear rules and standards to protect data, ensure citizens' privacy, and prevent discrimination. The authors highlight the significance of cross-sectoral interaction and collaboration between the government, the scientific community, the private sector, and civil society in developing and implementing innovative AI-based solutions. The final part offers recommendations for further development and integration of AI into public administration strategies, stressing the importance of continuous technology impact analysis on society, adapting the legal framework, developing civil servants' skills and competencies, and involving the broader population in discussions about the future of public administration in the digital era. This research opens prospects for further scientific explorations in the field of public administration, focusing on AI's potential as a tool for achieving more effective, inclusive, and open governance.

Key words: artificial intelligence, public administration, open governance, accountable administration, public service efficiency, government transparency, ethical aspects of AI.

Боніславська А.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВИКЛИКИ ВІЙНИ ДЛЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛІСОВОГО СЕКТОРУ

У статті розглянуто ключові наслідки війни для лісового сектору України та шляхи їх мінімізації і подальшого відновлення українських лісів після завершення бойових дій. Визначено, що війна може спричинити масштабні знищення лісів, забруднення довкілля, втрату біорізноманіття та гуманітарні кризи, пов'язані з скороченням ресурсів. Так, за 214 днів війни в зонах бойових дій та на тимчасово окупованих територіях лісові пожежі охопили загальну площу в 49,6 тис га, спричинивши 14 336 тисяч т. викидів CO₂. Крім того, ракетами і снарядами випалено понад 59 тис га лісів та інших насаджень, а для їх відновлення знадобиться кілька десятків років. Також, 1 млн га розташовано в окупованій зоні та понад 690 тис га потребують розмінування. Розуміння цих викликів є ключовим для розробки стратегій збереження та відновлення лісових екосистем у воєнний період та після нього. Для цього варто досліджувати досвід відновлення лісового господарства в інших країнах, наприклад Великої Британії, ЄС, Тайланду, Камбоджі, та власний досвід України після Другої Світової війни. Процес відновлення лісових масивів України, що зазнали впливу воєнних подій, має відбуватися відповідно до державних програм. Крім того, для ефективного відновлення важливим є дотримання принципів безпеки, включаючи очищення від забруднень, розмінування, інвентаризацію та проведення санітарних заходів. Необхідною умовою також стане застосування інтегрованого підходу до відновлення лісових ресурсів, який передбачає реалізацію ряду заходів, таких як розмінування, ліквідація сміттєзвалищ, прибирання залишків військової техніки, перезахоронення тіл загиблих та санітарні рубки. Це допоможе відновити стан лісових екосистем та зберегти здоров'я людей та тварин, що є важливим кроком у відновленні екологічної рівноваги та стабільності в регіоні.

Ключові слова: лісове господарство, лісовий сектор, сектор економіки, війна, відновлення.

Постановка проблеми. Дослідження викликів війни для системи державного регулювання лісового сектору є важливим завданням, оскільки воєнні конфлікти можуть суттєво вплинути на лісові ресурси, навколишнє середовище, економіку та людей. Війна може спричинити масштабні знищення лісів, забруднення довкілля, втрату біорізноманіття та гуманітарні кризи, пов'язані зі скороченням ресурсів. Розуміння цих викликів є ключовим для розробки стратегій збереження та відновлення лісових екосистем у воєнний період та після нього. Наукова розробка теми допоможе розробити ефективні стратегії управління лісовими ресурсами в умовах конфлікту, забезпечити їхню стійку експлуатацію, врахувавши гуманітарні та екологічні аспекти. Таке дослідження сприятиме ефективній реабілітації лісового сектору та відновленню екологічної стійкості після військових конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного регулювання лісового сектору відображено у працях цілої низки вітчизняних і закордонних учених: Я. Ковалю,

І. Лицура, М. Попкова, В. Сторожука, Г. Мішеніної, М. Хвесика, Г. Гончаренка, О. Козачука. Тему регулювання природокористування, зокрема лісокористування, досліджували: Р. Бабич, Л. Балджи, А. Бобко, О. Голуб, В. Голян, Ю. Давидюк, О. Кашенко, Я. Коваль, О. Левандівський, І. Лицур, Є. Мішенін, Л. Мельник, М. Попков, І. Синякевич, І. Соловій, Ю. Туниця, М. Хвесик, О. Фурдичко, С. Шершун. Ключовими для цього дослідження стали напрацювання О. Крушельницького, І. Огороднійчука, О. Іванько, А. Кузика, В. Товарянського.

Постановка завдання. Метою статті є ретельний аналіз впливу війни на лісовий сектор та виявлення основних викликів, які стоять перед системою державного регулювання цієї сфери.

Виклад основного матеріалу. Процес відновлення лісових масивів України, що зазнали впливу воєнних подій, має відбуватися відповідно до державних програм. Крім того, необхідною умовою ефективного відновлення є дотримання принципів безпеки, включаючи очищення від забруднень, розмінування, інвентаризацію та проведення сані-

тарних заходів. У світі вже існують країни, які мають великий досвід відновлення лісів у післявоєнний період. Серед основних рольових моделей для України можна виокремити Велику Британію та країни Європейського Союзу (ліси яких постраждали під час Другої Світової війни), цікавим для нас також може стати досвід В'єтнаму, Таїланду та Камбоджі після воєн ХХ століття.

Крім того, Україна також вже мала власний досвід повоєнного відновлення лісів. Аналіз структури лісового сектору свідчить про його специфічні особливості, що стали наслідком історичного розвитку країни та зовнішніх впливів. Перед початком воєнних дій на Сході країни, вікова структура лісового покриву була історично сформована через заліснення великих площ, що були вирубані після Другої світової війни, а також через створення нових лісів на значних площах у 50–70 роки минулого століття [11].

Проте, щоб детально розібрати тему повоєнного відновлення лісового сектору, варто роз'яснити окрему термінологію. Почнемо з того, що розуміємо під поняттям «лісовий сектор».

Національна економіка розділяється на різні сектори відповідно до внеску різних сфер економічної діяльності, таких як промислове виробництво, фінансові послуги, сільське господарство, гірничодобувна сфера та рибне господарство. У «Економічному словнику Коллінса» сектор визначається як частина економіки, що має спільні характеристики, які дають підставу для його виділення з аналітичною або політичною метою. Розмежування може проводитися між видами діяльності, що реалізуються державою, та тими, що здійснюються приватними особами чи підприємницькими структурами. Лісовий сектор національної економіки спеціалізується на відтворенні, охороні та використанні лісових ресурсів з метою виробництва різних продуктів та надання екологічних і соціальних послуг. Цей сектор включає в себе всі аспекти пов'язані з лісом – від висадки нових дерев до кінцевих споживачів лісопродукції. Лісовий сектор пов'язаний з широким спектром економічних діяльностей, включаючи лісове господарство, заготівельні роботи, транспортування, зберігання та оброблення деревини, а також торгівлю лісопродукцією [13].

Згідно з інформацією, опублікованою на офіційному веб-сайті Державного агентства лісових ресурсів, ліси України виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі та інші функції, необхідні для задоволення потреб суспільства у лісових ресурсах, врахову-

ючи їх призначення та розташування. До характерних особливостей лісів та лісового господарства України відносяться наступні моменти:

- низький середній рівень лісистості території країни;
- зростає кількість лісів у різних природних зонах, що призводить до значних відмінностей у лісорослинних умовах, методах лісогосподарської діяльності та використанні лісових ресурсів;
- переважає екологічне значення лісів, які підпадають під режим обмеженого лісокористування;
- висока частка заповідних лісів, що демонструє стійку тенденцію до зростання;
- історично сформована практика призначення лісів для ведення лісогосподарської діяльності підприємствам, установам та організаціям, що належать до різних міністерств і відомств;
- значна площа лісів, що знаходяться в зоні радіоактивного забруднення;
- існування значної кількості штучно створених лісів, які потребують посиленого догляду [3].

Загальна площа лісового фонду України становить 10,4 млн га, із яких 9,6 млн га вкриті лісовою рослинністю. Лісистість території країни складає 15,9%. Протягом останніх 50 років площа лісів зросла на 21%, а запас деревини майже у три рази збільшився [3].

Лісові ресурси є результатом природних біологічних процесів та екологічних сукцесій, що впливають на їхні кількісні та якісні характеристики під впливом людської діяльності. Це впливає на спроможність задовольняти місцеві та національні потреби у лісових ресурсах. Спектр послуг лісового сектору змінюється залежно від особливостей постачання лісоматеріалів, впливу кінцевих споживачів та попиту. Лісовий сектор виступає як значуща складова національної економіки, тісно пов'язана з іншими галузями, такими як сільське господарство, енергетика та будівельна промисловість, при цьому взаємодія між секторами часто переплітається. Наприклад, полезахисні заходи в аграрних ландшафтах можуть бути однією з форм такої взаємодії. Компоненти лісового сектору можуть переходити до інших галузей через інституційні трансформації [6, с. 147].

У контексті економічної діяльності, результатами є продукція і послуги. В лісовому господарстві послуги поділяються за їхнім призначенням на економічні, екологічні і соціальні. Екологічні та соціальні послуги, що надаються лісовими екосистемами, можуть бути як платними, так і безкоштовними. Лісовий сектор об'єднує різноманітні ресурси, що можуть бути розділені на:

- Природні ресурси включають землю, воду, повітря та екосистеми, що на них ґрунтуються, а також мінеральні ресурси, що знаходяться під ґрунтовим покривом.

- Людські ресурси включають працівників підприємств сектора та населення, яке залежить від навколишніх лісів.

- Ресурси капіталу включають фізичні активи, отримані в результаті інвестицій у сектор, такі як будівлі, фабрики, обладнання та машини [6, с. 148].

Крім того, лісові ресурси охоплюють природні ресурси, пов'язані з лісовими землями та насадженнями, включаючи як ліси в природному стані, так і створені людиною лісові культури. Ці ресурси включають не лише дерева, а й землю, воду, ґрунти та місцеві кліматичні умови, що впливають на ріст дерев та існування інших форм життя, що пов'язані з лісом [6, с. 148].

Незаперечно, у зв'язку з широкомасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, цілком очевидно, що всі зазначені ресурси піддалися серйозному скороченню, а в окремих випадках навіть повному знищенню. Ліси функціонують як джерело продуктів харчування та палива, а також, у деяких світових регіонах, виступають в якості притулку для проживання. Частина лісової продукції використовується для подальшої переробки та промислового виробництва в межах власного сектора або ж в інших галузях економіки (наприклад, вода для гідроелектростанцій). Таким чином, знищення лісів ворогом є фактичним ударом по стабільності економіки України.

Повені, вибухові хвилі та інші обломки значно завдають шкоди рослинам, спричиняючи їхнє масове руйнування та механічні ушкодження стовбурів, гілок та кореневої системи, а також викликаючи пожежі. Внаслідок потужних вибухів утворюються воронки, що спричиняють падіння дерев, пошкодження коренів, порушення ґрунтового покриву, потрапляння хімічних речовин у ґрунт та місцеві зміни гідрологічного режиму.

Вибухи також призводять до формування різноманітних неорганічних хімічних сполук, таких як чадний газ, бурний газ, оксиди азоту, а також формальдегід та ряд органічних сполук. Крім того, під час бойових дій пожежогасіння часто не проводиться, що сприяє поширенню вогню на великі площі. На згарищах розмножуються комахи-шкідники та гриби, внаслідок чого ліси втрачають свої важливі функції, такі як ґрунтозахисні, водорегулюючі, санітарно-гігієнічні та екологічні [4]. За 214 днів війни в зонах бойових дій та на тим-

часово окупованих територіях лісові пожежі охопили загальну площу в 49,6 тис га, спричинивши 14 336 тис т. викидів CO₂ [1].

Крім того, ракетами і снарядами випалено понад 59 тис га лісів та інших насаджень, а для їх відновлення потрібно кілька десятків років [2]. Також, 1 млн га розташовано в окупованій зоні та понад 690 тис га потребують розмінування [10]. Проходження військ через лісові території та мінування створює значний ризик для людей і тварин навіть після закінчення бойових дій, оскільки може спричинити загибель і травми внаслідок вибухів. Крім того, війна серйозно впливає на людський капітал. Люди відіграють подвійну роль у лісовому секторі – вони одночасно є виробниками та споживачами лісової продукції. Функціонування лісового сектору без надійного кадрового забезпечення є неможливим. Релокація та мобілізація великої кількості працівників галузі суттєво впливає на її життєздатність. Планове відновлення лісів в Україні буде можливим лише після завершення війни. Природне відновлення починається ще до завершення воєнних дій, проте може бути недостатньо ефективним і тривалим через значні пошкодження довкілля та ймовірність їх повторного виникнення.

Національна рада з відновлення України вже розробила проєкт Плану відновлення України, до якого входять матеріали робочої групи «Екологічна безпека» [7]. Даний план передбачає проведення заходів на трьох етапах:

Під час першого етапу, який закінчився у 2022 році, було розроблено методики оцінки завданої шкоди та збитків внаслідок знищення або пошкодження лісового фонду України, лісових культур та біоресурсів.

На другому етапі основним завданням стало розроблення плану заходів з реалізації Державної стратегії управління лісами України до 2035 року та впровадження проєктів відновлення лісів та лісових територій, що постраждали внаслідок російської військової агресії.

У плані відновлення України передбачено проєкти, спрямовані на відновлення лісів і збалансований розвиток лісового господарства, лісовпорядкування на територіях, що постраждали від війни, покращення системи протипожежного захисту, розвиток лісової інфраструктури, відновлення лісових природно-заповідних фондів та оцінка завданої шкоди довкіллю. Для успішного виконання цих завдань необхідно провести розмінування територій, прибирання залишків військової техніки та боєприпасів, дослідження

лісів, санітарні рубки, рекультивацію порушених лісових ландшафтів та лісовідновлення з урахуванням особливостей ґрунтових і кліматичних умов територій [5, с. 21].

Передусім належить провести демінування лісових та прилеглих територій, що постраждали від воєнних дій, залучивши для цього саперів. У лісових масивах часто важко застосовувати важку техніку для демінування, що уповільнює цей процес та подальше відновлення лісів.

Для прибирання залишків військової техніки та озброєння після демінування слід залучати військовослужбовців, підрозділи цивільного захисту та спеціалізовані підприємства, що мають відповідну техніку.

В той же час, для поліпшення санітарного стану лісів, що постраждали від воєнних дій, необхідно ліквідувати незначні ушкодження, видаляти захащеність та проводити вибіркові санітарні рубки у випадках наявності сухостійних, відмираючих та серйозно ослаблених дерев. У разі значних пошкоджень, коли неможливо провести вибіркові санітарні рубки без значного зменшення лісової маси, слід дотримуватися нижче встановленого рівня заготівлі [8]. Крім означених заходів, необхідно провести ліквідацію незаконних сміттєзвалищ та вивезти тверді відходи, оскільки це може призвести до забруднення лісових ґрунтів та підземних вод [12]. Перезахоронення тіл загиблих осіб здійснюється спеціалізованим комунальним підприємством відповідно до вимог Закону України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 р. № 1102-IV. Процес перезахоронення може ускладнюватися процедурою ідентифікації загиблих осіб та необхідністю отримання відповідних дозволів на проведення

земляних робіт від органів охорони культурної спадщини [9].

Висновки. У результаті воєнних дій та вторгнень, які відбулися на території України, лісові екосистеми та прилеглі території зазнали серйозних пошкоджень та знищень. Це спричинило виникнення загрози для життя та безпеки людей та тварин, а також має потенційні наслідки для навколишнього середовища та економіки країни. Застосування інтегрованого підходу до відновлення лісових ресурсів передбачає реалізацію ряду заходів, таких як розмінування, ліквідація сміттєзвалищ, прибирання залишків військової техніки, перезахоронення тіл загиблих та санітарні рубки. Це допоможе відновити стан лісових екосистем та забезпечити безпеку та здоров'я людей та тварин, що є важливим кроком у відновленні екологічної рівноваги та стабільності в регіоні.

Для успішного відновлення лісів необхідно не лише визначити оптимальні стратегії та методи, але й врахувати зарубіжний досвід в цій галузі. Дослідження зарубіжного досвіду повоєнного відновлення лісів дозволяє уникнути помилок завдяки аналізу ефективності вже існуючих практик та стратегій. Це допомагає зекономити час, ресурси та забезпечити більш успішний результат. Крім того, дослідження зарубіжного досвіду сприяє розробці ефективних стратегій та політик відновлення лісів в Україні на довгострокову перспективу. Врахування найкращих практик дозволяє країні максимально використовувати наявні ресурси та забезпечити стійке відновлення лісових екосистем. Отже, дослідження зарубіжного досвіду є ключовим кроком у розробці та впровадженні ефективних стратегій відновлення лісів в Україні після війни.

Список літератури:

1. Вплив російської війни в Україні на клімат. Проміжна оцінка викидів парникових газів. 1 листопада 2022. URL: <https://ecoaction.org.ua/wpcontent/uploads/2023/02/vplyv-ros-viyny-na-klimat-promizh-otsinkaparn-haziv.pdf>.
2. Державна екологічна інспекція України повідомляє / Державна екологічна інспекція України. Офіційний веб-портал. URL: <https://dei.gov.ua/post/2512>
3. Державне агентство лісових ресурсів України. Офіційний сайт. Напрямки діяльності. Ліси України. Загальна характеристика лісів України. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921&cat_id=32867 (дата звернення: 01.02.2024)
4. Крушельницький О., Огороднійчук І., Іванько О. Ландшафтні зміни навколишнього середовища внаслідок воєнних дій та їх епідемічні ризики. Профілактична медицина. Медичні перспективи. 2016. 16 / Том XXI/ 2. С. 103–106. URL: media.neliti.com/media/publications/355524/landscape-changes-in-the-environment-due304d80fc.pdf.
5. Кузик А., Товарянський В. Вплив воєнних дій на лісові екосистеми України та їх післявоєнне відновлення. Вісник ЛДУБЖД, № 27, 2023. С. 16–22., с. 21
6. Лісовий сектор: аналіз структури, взаємодії з іншими секторами економіки та довкіллям / А. Дейнека // Регіональна економіка. – 2009. – № 3. – С. 144–151. с. 147.

7. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Екологічна безпека». URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recover_urada/ua/environmental-safety-assembly.pdf
8. Про затвердження Санітарних правил в лісах України. Постанова КМУ від 27 липня 1995 р. № 555.
9. Про охорону культурної спадщини. Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III.
10. Публічний звіт голови Державного агентства лісових ресурсів України за 2022 рік. URL: https://forest.gov.ua/storage/app/sites/8/publich_zvit/publichnii-zvit-za-2022.pdf
11. Публічний звіт за 2016 рік / Державне агентство лісових ресурсів України. URL: kyivlis.gov.ua/wpcontent/uploads/2017/11/pz_0303.pdf
12. Korol, K., Popovych, V., Pinder, V., Shyplat, T., Bosak, P. Chemical content of landfill neoreliefs in the territory of the subcarpathia forestry district of Ukraine. *Journal of Ecological Engineering*, 2022. 23(12). P. 233–253. doi:10.12911/22998993/153457
13. Pandey K. D., Wheeler D. Structural adjustment and forest resources: The impact of World Bank operations. Development Research Group. Washington, DC: World Bank, 2001.

Bonislavska A.A. CHALLENGES OF WAR FOR THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF THE FOREST SECTOR

The article discusses the key consequences of the war for the forestry sector of Ukraine and ways to minimize them and further restore Ukrainian forests after the end of hostilities. It is determined that the war can cause large-scale deforestation, environmental pollution, loss of biodiversity, and humanitarian crises associated with the reduction of resources. For example, during the 214 days of war in the combat zones and temporarily occupied territories, forest fires covered a total area of 49.6 thousand hectares, causing 14,336 thousand tons of CO₂ emissions. In addition, missiles and shells have burned more than 59 thousand hectares of forests and other plantations, and it will take several decades to restore them. In addition, 1 million hectares are located in the occupied zone and more than 690 thousand hectares need to be demined. Understanding these challenges is key to developing strategies for the conservation and restoration of forest ecosystems during and after the war period. To this end, it is worth studying the experience of forest restoration in other countries, such as the UK, the EU, Thailand, Cambodia, and Ukraine's own experience after World War II. The process of restoring Ukraine's forests affected by military events should be carried out in accordance with state programs. necessary For effective restoration, it is important to adhere to safety principles, including pollution cleanup, demining, inventory, and sanitation. An integrated approach to restoring forest resources will also be necessary, involving a number of measures, such as demining, elimination of landfills, cleaning up the remains of military equipment, reburial of the dead and sanitary felling. This will help restore the condition of forest ecosystems and ensure the safety and health of people and animals, which is an important step in restoring ecological balance and stability in the region.

Key words: forestry, forest sector, economic sector, war, recovery.

Горник В.Г.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Євмешкіна О.Л.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Сімак С.В.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ В РОЗРІЗІ УДОСКОНАЛЕННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

У статті досліджено, що вирішення питань державного регулювання брокерської діяльності в сфері нерухомості є вкрай важливим в розрізі удосконалення майнових відносин в Україні. Потребує негайного удосконалення система інституційного забезпечення державного управління в сфері майнових відносин, які є одним із ключових моментів для формування сприятливого середовища відновлення України. Встановлено, що на сьогодні сфера брокерської діяльності регулюється на засадах громадського регулювання, на рівні закону не визначені функції спеціалістів, які працюють у сфері нерухомості, законодавчо не закріплена відповідальність суб'єктів господарювання, які надають послуги у сфері нерухомості. Доведена необхідність класифікації учасників ринку нерухомості та визначення їх функцій, що забезпечить всіх учасників ринку нерухомості чіткими законодавчо врегульованими правилами функціонування сфери брокерських послуг. Проаналізовано, що поточний стан надання брокерських послуг у сфері нерухомості створює підґрунтя для надання не якісних послуг, втрати довіри з боку замовників послуг. Крім того, завдяки відсутності будь-якого контролю у сфері брокерської діяльності у сфері нерухомості зростає кількість «чорних» ріелторів та рівень шахрайства. Аналіз процесів на ринку брокерських послуг у сфері нерухомості вказує, що для вирішення проблемних питань, перш за все, необхідно запровадити уніфіковану законодавчу базу, визначити відповідальність брокерів з нерухомості та суб'єктів господарювання, які надають брокерські послуги, чітко визначити коло суб'єктів, які мають право надавати послуги у цій сфері. Законодавче регулювання брокерської діяльності в сфері нерухомості забезпечить соціальний захист громадян, які є споживачами брокерських послуг, детінізацію цієї сфери, надходження коштів до Державного бюджету України.

Ключові слова: брокерська діяльність, державне управління, майнові відносини, нерухомість, послуги.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку України функціонує історично сформований вид господарської діяльності – брокерська діяльність у сфері нерухомості. Проте відсутність законодавчого регулювання, можливості контролю з боку державних органів за діяльністю у цій сфері створює підстави для зловживань, надання не якісних послуг та недовіри з боку замовників послуг. Зазначені обставини негативно впливають на поточний стан інвестиційного клімату в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З позиції розвитку сприятливого інституційного середовища питаннями державного регулювання

брокерської діяльності в сфері нерухомості в розрізі удосконалення майнових відносин в Україні значну увагу приділяють представники української наукової школи. Дослідження в цій сфері розкриваються у наукових працях багатьох вітчизняних вчених, серед яких В. Бакуменко, Н. Грущинська, В. Омельчук, К. Мамонов, М. Міненко, К. Павлов, Н. Шкільова та інші. Однак недостатньо дослідженими залишаються питання, пов'язані з теоретико-методологічними засадами особливостей формування сприятливого інституційного середовища для розвитку брокерської діяльності в сфері нерухомості саме в розрізі удосконалення майнових відносин в Україні.

Постановка завдання. Дослідження механізмів ефективного розвитку майнових відносин в Україні через запровадження законодавчого регулювання брокерської діяльності в сфері нерухомості. Обґрунтування необхідності запровадження уніфікованої законодавчої бази, визначення відповідальності брокерів з нерухомості та суб'єктів господарювання, які надають брокерські послуги.

Виклад основного матеріалу. Ринок нерухомості України є важливою складовою національної економіки. На сьогодні формування ринку нерухомості характеризується стихійністю та нерівномірним розвитком. За роки незалежності України на ринку нерухомості сформувався окремий вид господарської діяльності – брокерська діяльність. Спеціалісти цієї галузі забезпечують надання послуг, предметом якої є супровід операцій з нерухомістю від моменту укладення договору про надання послуги до моменту укладання відповідного правочину з такою нерухомістю.

На сьогодні на ринку нерухомості діють спеціалісти, які називають себе ріелторами (ріелторами), що є невірним, оскільки «REALTOR®» є зареєстрованою торговою маркою, яка належить Національній Асоціації Ріелторів США. З огляду на зазначене в правовому полі України для окреслення професії та діяльності у сфері нерухомості слід застосовувати термін «брокер з нерухомості» та «брокерська діяльність у сфері нерухомості» [5].

Діяльність суб'єктів господарювання, які надають брокерські послуги на ринку нерухомості, законодавчо не регулюється. Законодавчо не визначені функції спеціалістів, які працюють у сфері нерухомості, законодавчо не визначена відповідальність суб'єктів господарювання, які надають послуги у сфері нерухомості. Відсутність законодавчих аспектів, які визначали б важелі контролю за діяльністю зазначених суб'єктів господарювання створило підґрунтя для невдоволення якістю надання брокерських послуг, відсутності довіри до діяльності зазначених суб'єктів господарювання та призвело до появи так званих «сірих» ріелторів, що діють нелегально та присутності на ринку «чорних» маклерів, головним завданням яких є не надання брокерських послуг, а пряме шахрайство.

Відсутність єдиної законодавчої бази для провадження такого напрямку діяльності як брокерська (ріелторська) та відсутність законодавчого регулювання призводить до невисокого рівня якості надання послуг з продажу, оренди/міни нерухо-

мого майна та виникнення істотних проблем під час надання таких послуг. Все це негативно відбивається, як на рівні захисту прав та законних інтересів споживачів брокерських (ріелторських) послуг, так і в цілому на інвестиційному кліматі в Україні та на ринку нерухомості.

Проблема відсутності законодавчого регулювання діяльності суб'єктів господарювання, які надають послуги на ринку нерухомості, була підтверджена Комітетом експертів Ради Європи з питань оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL) під час проведення 5-го раунду оцінки національної системи протидії відмиванню (легалізації) коштів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що проходив з 27 березня по 8 квітня 2017 року [13]. З метою управління ризиком було запропоновано розробити та прийняти відповідний закон, запровадити ліцензування брокерської (ріелторської) діяльності та визначити правовий статус учасників ринку нерухомості, а також запровадити відповідальність брокерів з нерухомості.

На сьогодні сфера брокерської діяльності регулюється на засадах громадського регулювання, яке забезпечується громадськими організаціями, які отримали відповідний статус відповідно до вимог Закону України «Про громадські об'єднання» [6]. Громадське регулювання здійснюється шляхом навчання та видачі кваліфікаційних сертифікатів фахівця з нерухомості (брокера з нерухомості).

За даними, наданими зазначеними громадськими організаціями, було видано 1614 кваліфікаційних сертифікатів. Однак, достовірної інформації про суб'єктів господарювання, які надають послуги на ринку нерухомості, у Фонді відсутня, оскільки жоден орган державної влади не здійснює реєстрацію таких суб'єктів господарювання. Згідно з інформацією, що міститься в мережі «Інтернет», зокрема на сторінках зазначених громадських організацій, на ринку нерухомості здійснюють свою діяльність 30 000 суб'єктів господарювання [5].

З огляду на наявність проблемних питань, які існують на ринку нерухомості, виключно громадського регулювання на сьогодні є недостатньо. З метою розв'язання зазначених проблем доцільно прийняти законодавчий акт, який запровадить правові підстави для діяльності суб'єктів господарювання на ринку нерухомості, визначить відповідальність та права учасників ринку неру-

хомості та забезпечить захист інтересів замовників брокерської послуги у сфері нерухомості.

Перша редакція проекту Закону України «Про брокерську діяльність у сфері нерухомості» подавалася ще 01 липня 2019 року. 09 червня 2020 року у Верховну Раду України надійшов проект Закону про ріелтерську діяльність в Україні (реєстраційний № 3618) [9]. Згідно положень проекту повинна створитись монополія на ринку брокерських (ріелторських) послуг, і, фактично, власники позбавляються права самостійно продавати та здавати в оренду власну нерухомість.

25 вересня 2020 року Фонд державного майна України оприлюднив доопрацьований проект Закону України «Про брокерську діяльність у сфері нерухомості» [5].

Основні положення Проекту передбачають, що провадити брокерську діяльність у сфері нерухомості може виключно суб'єкт брокерської діяльності. З метою набуття такого статусу суб'єкт господарювання має відповідати трьом основним критеріям: мати в штаті хоча б одного брокера з нерухомості або здійснювати діяльність як фізична особа – підприємець, отримати в Фонді свідоцтво на право заняття брокерською діяльністю у сфері нерухомості та бути внесеним до Державного реєстру брокерів з нерухомості та суб'єктів брокерської діяльності; учасниками ринку нерухомості є: суб'єкт брокерської діяльності – суб'єкт господарювання, брокер з нерухомості, агент з нерухомості, замовники брокерської послуги у сфері нерухомості; регулювання брокерської діяльності у сфері нерухомості згідно із положеннями Проекту здійснюється переважно шляхом громадського регулювання, яке забезпечується саморегулювними організаціями брокерів з нерухомості та агентів з нерухомості; контроль за діяльністю суб'єктів брокерської діяльності та брокерів з нерухомості здійснюватиметься кваліфікаційно-дисциплінарною комісією; контроль за діяльністю агентів з нерухомості здійснюється саморегулювними організаціями брокерів з нерухомості та агентів з нерухомості; Фонд є органом державної влади, що здійснюватиме державне регулювання брокерської діяльності у сфері нерухомості та забезпечуватиме ведення Державного реєстру брокерів з нерухомості та суб'єктів брокерської діяльності; необхідним є проходження короткострокового навчання фізичною особою, яка планує працювати агентом з нерухомості, та підтвердження кваліфікації брокера з нерухомості шляхом складання кваліфікаційного іспиту (кожні три роки); за порушення брокером з неру-

хомості та (або) суб'єктом брокерської діяльності законодавства з питань брокерської діяльності до зазначених учасників ринку нерухомості можуть бути застосовані відповідні дисциплінарні стягнення, зокрема: зупинення дії кваліфікаційного сертифіката брокера з нерухомості, позачергове підтвердження кваліфікації, проходження навчання та анулювання дозвільного документа [5].

Державне регулювання брокерської діяльності згідно із Проектом, полягатиме у реєструванні суб'єктів брокерської діяльності та брокерів з нерухомості в державному реєстрі та видачі відповідних документів, які надаватимуть право зазначеним учасникам ринку нерухомості надавати брокерські послуги. Також згідно із положеннями законопроекту державне регулювання брокерської діяльності у сфері нерухомості здійснюватиметься Фондом державного майна України шляхом забезпечення єдиної законодавчої бази, яка визначатиме загальні правила здійснення брокерської діяльності у сфері нерухомості та анулюванні дозвільних документів у разі порушення суб'єктами брокерської діяльності або брокерами з нерухомості зазначеного законодавства.

20 лютого 2023 року Фонд державного майна України розробив та подав на погодження в Державну регуляторну службу новий проект Закону «Про брокерську діяльність у сфері нерухомості» [5].

Що важливо, у цьому проекті змінено та визначено ряд термінів. Так уточнено що «агент з нерухомості – повнолітня фізична особа – громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах, та (або) фізична особа – підприємець, яка пройшла професійну підготовку відповідно до вимог цього Закону, отримала свідоцтво агента з нерухомості та інформація про яку міститься в Державному реєстрі брокерів з нерухомості та суб'єктів брокерської діяльності». Додано новий термін: «брокерська послуга у сфері нерухомості – це послуга, що надається суб'єктами брокерської діяльності, визначеними цим Законом, яка полягає у комплексі дій, передбачених статтею 4 цього Закону».

Змінено термін «державний реєстр брокерів з нерухомості та суб'єктів брокерської діяльності – автоматизована інформаційно-комунікаційна система збирання, накопичення та оброблення інформації про агентів з нерухомості, брокерів з нерухомості та суб'єктів брокерської діяльності, власником, держателем та розпоряд-

ником якої є Фонд державного майна України». Змінено термін: «суб'єкт брокерської діяльності – зареєстрований в установленому законодавством порядку суб'єкт господарювання (у тому числі брокер з нерухомості – фізична особа – підприємець) незалежно від його організаційно-правової форми, у штаті якого працює хоча б один брокер з нерухомості, інформація про якого міститься в Державному реєстрі брокерів з нерухомості та суб'єктів брокерської діяльності». Додано новий термін: «учасники ринку нерухомості – брокер з нерухомості, суб'єкт брокерської діяльності, агент з нерухомості, визнані такими відповідно до цього Закону, а також замовник» [5].

Законопроект спрямований на детінізацію сфери надання ріелтєрських послуг та збільшення доходів до Державного бюджету України, забезпечення прозорості, достовірності та доступу до інформації та послуг у сфері ріелтєрської діяльності, формування єдиної інформаційної бази даних про об'єкти нерухомості, що сприятиме якісному наданню послуг у сфері ріелтєрської діяльності та належному проведенню операцій з нерухомим майном, та забезпечить систематизацію та швидкий пошук перевіреної інформації про нерухоме майно (юридичної, технічної, цінової, тощо), надасть можливість користуватися зручними сервісами при проведенні операцій з об'єктами нерухомості.

Проектом передбачено права та обов'язки замовника брокерської послуги, визначено орган державної влади, до якого можна звернутися з метою надання відповідних роз'яснень з питань брокерської послуги та поскаржитись на дії учасників ринку нерухомості. Крім цього, відкритість Державного реєстру брокерів з нерухомості та суб'єктів брокерської діяльності надасть можливість громадянам самостійно перевіряти правомірність діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання на ринку нерухомості. Прийняття Проекту забезпечить учасників ринку нерухомості нормативно-правовим актом, який створить законодавче підґрунтя для провадження ними діяльності з надання послуг з продажу та оренди (міни) нерухомості. Прийняття Проекту забезпечить позитивні зміни на ринку нерухомості, зокрема:

сприятиме розвитку послуг на ринку нерухомості та поліпшенню інвестиційної привабливості, сприятиме поліпшенню національної безпеки при виконанні суб'єктами брокерської діяльності функції суб'єкта первинного фінансового моніторингу, сприятиме зменшенню кількості зловживань у даній галузі; забезпечить надходження до Державного бюджету України від сплати за адміністративні послуги та сплату податків, встановить чіткі норми щодо громадського та державного регулювання брокерської діяльності у сфері нерухомості, забезпечить суб'єктів брокерської діяльності, брокерів з нерухомості та замовників брокерської послуги законодавчої бази, які регламентуватиме порядок брокерської діяльності [5].

Запровадження норм Проекту щодо ведення Державного реєстру брокерів з нерухомості та суб'єктів брокерської діяльності, що не здійснюється жодним органом державної влади або громадською організацією (спільною), надасть можливість визначити наповнення ринку брокерських послуг у сфері нерухомості та здійснювати контроль з боку держави за діяльністю суб'єктів господарювання у цій сфері.

Висновки. Сучасний стан надання брокерських послуг у сфері нерухомості має негативний вплив на всі майнові відносини в Україні, створює підґрунтя для надання не якісних послуг, втрати довіри з боку замовників послуг. Через відсутність контролю брокерської діяльності у сфері нерухомості зростає кількість «чорних» ріелторів та рівень шахрайства. Для вирішення цих проблемних питань необхідно запровадити уніфіковану законодавчу базу, визначити відповідальність брокерів з нерухомості та суб'єктів господарювання, які надають брокерські послуги, чітко визначити коло суб'єктів, які мають право надавати послуги у цій сфері. Впровадження законодавства у цій сфері сприятиме поліпшенню безпеки при виконанні суб'єктами брокерської діяльності своїх функцій, сприятиме зменшенню кількості зловживань у цій галузі, забезпечить надходження коштів до Державного бюджету України від сплати податків, встановить чіткі норми щодо публічного та державного регулювання брокерської діяльності у сфері нерухомості.

Список літератури:

1. Інституційна структура ринку нерухомості. Прокопенко В.Ю. Київ. 2009. 220 с.
2. Оцінка нерухомої власності. Котик З. Львів. Каменярь. 2009. 130 с.
3. Правове регулювання об'єктів нерухомого майна в Україні. Слободянюк С. О. Київ. Юрінком Інтер. 2008. 352 с.
4. Правове регулювання ринку нерухомості в Україні. Шаркова І. М. Київ. КНЕУ. 2006. 181 с.

5. Про брокерську діяльність у сфері нерухомості. Проект Закону. URL: <https://www.spfu.gov.ua/documents/4742.html> (дата звернення: 18.02.2024 р.)
6. Про громадські об'єднання. Закон України. 22.06.2012. № 5026-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 18.02.2024 р.)
7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України. 04.03.2020. № 524-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 18.02.2024 р.)
8. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні. Закон України. 13.07.2021. № 1630-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text> (дата звернення: 18.02.2024 р.)
9. Про ріелтерську діяльність в Україні. Проект Закону. 09.06.2020. № 3618. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69071 (дата звернення: 19.02.2024 р.)
10. Реєстрація землі та нерухомості. Р. П. Возняк. Львів. ЛДАУ. 2001. 216 с.
11. Ринок нерухомості. Павлов В.І. Кондор. 2006. 160 с.
12. Ринок нерухомості. Кузьмін В. В. Херсон. 2008. 220 с.
13. Стратегія MONEYVAL щодо протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (2023–2027 роки). Варшава. 2504.2023. URL: [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Statements of international organizations/UKR_Strategy_25_04.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Statements%20of%20international%20organizations/UKR_Strategy_25_04.pdf) (дата звернення: 19.02.2024 р.)

Hornyk V.H., Yevmieshkina O.L., Simak S.V. PROBLEMS OF STATE REGULATION OF BROKERAGE ACTIVITIES IN THE REAL ESTATE SPHERE IN THE SECTION OF IMPROVING PROPERTY RELATIONS IN UKRAINE

The article examines that the solution to the issues of state regulation of brokerage activity in the field of real estate is extremely important in order to improve property relations in Ukraine. The system of institutional support of state administration in the field of property relations, which is one of the key points for the formation of a favorable environment for the recovery of Ukraine, needs immediate improvement. It has been established that today the field of brokerage activity is regulated on the basis of public regulation, the functions of specialists working in the real estate sector are not defined by law, the responsibility of business entities that provide services in the real estate sector is not legally established. The need to classify real estate market participants and define their functions has been proven, which will provide all real estate market participants with clear, legally regulated rules for the functioning of brokerage services. It was analyzed that the current state of providing brokerage services in the field of real estate creates a basis for the provision of low-quality services, loss of trust on the part of service customers. In addition, due to the lack of any control in the field of real estate brokerage, the number of “black” realtors and the level of fraud are increasing. The analysis of processes on the market of brokerage services in the field of real estate indicates that in order to solve problematic issues, first of all, it is necessary to introduce a unified legal framework, to define the responsibility of real estate brokers and business entities that provide brokerage services, to clearly define the range of entities, who have the right to provide services in this area. Legislative regulation of brokerage activity in the field of real estate will ensure social protection of citizens who are consumers of brokerage services, the deification of this area, and the receipt of funds to the State Budget of Ukraine.

Key words: brokerage activity, public administration, property relations, real estate, services.

УДК 35.304.39

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/12>**Горник В.Г.**

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Євмєшкіна О.Л.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Сімак С.В.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті сформульовано сучасні принципи ефективного контролю у сфері містобудівної діяльності, серед яких: принцип законності, прозорості та доступності інформації (забезпечення доступу громадськості до інформації про містобудівельні проекти, рішення та процеси для забезпечення відкритості та довіри між владою та громадянами на законодавчих засадах); принцип участі громади (залучення громади до процесу планування, розробки та здійснення містобудівних проектів для забезпечення врахування різноманітних потреб та інтересів мешканців); принцип екологічної стійкості (здійснення контролю за дотриманням екологічних норм та стандартів під час містобудівних робіт для збереження природного середовища та запобігання негативному впливу на екосистеми); принцип ефективного використання ресурсів (мінімізація витрат та оптимізація використання фінансових, людських та матеріальних ресурсів у містобудівних проектах); принцип довгострокової перспективи (планування та реалізація містобудівних проектів з урахуванням довгострокових цілей розвитку міста та підвищення його конкурентоспроможності); принцип міжсекторального партнерства (співпраця між владою, бізнесом, громадськістю та академічними установами для спільного вирішення проблем міського розвитку та забезпечення взаємодії між різними секторами суспільства); принцип системного підходу (розгляд містобудівної діяльності як складної системи, що потребує комплексного аналізу та управління для досягнення гармонійного розвитку міста); принцип гнучкості та адаптивності (здатність до швидкої реакції на зміни у вимогах та умовах, що враховується під час планування та реалізації містобудівних проектів); принцип ефективного моніторингу та оцінки (постійний контроль за виконанням містобудівних проектів, оцінка їх результатів та внесення необхідних коригувань для досягнення поставлених цілей та завдань); принцип міжнародної співпраці (здійснення аналізу кращих практик зарубіжного досвіду щодо реалізації контролю у сфері містобудівної діяльності, зокрема вивчення принципів, з метою впровадження їх у вітчизняну практику); принцип інноваційності та технологічного розвитку (застосування передових технологій та інноваційних підходів у міському плануванні та будівництві для підвищення якості життя та оптимізації використання ресурсів).

Ключові слова: контроль, контрольна діяльність, містобудування, принципи ефективного контролю, інновації, технологічний розвиток.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження сучасних принципів ефективного контролю у сфері містобудівної діяльності виражається в тому, що містобудівна діяльність стає все більш складною та важливою в умовах зростаючого міського населення, швидкої урбанізації та змін в глобальному середовищі. Забезпечення ефективного контролю в цій сфері стає вирішальною проблемою для забезпечення сталого розвитку міст та забудованих територій. Дослідження

у даній сфері покликані допомогти у покращенні якості містобудівної діяльності, оптимізації розподілу ресурсів, підвищенні ефективності процесів прийняття рішень та запобіганні можливим негативним наслідкам для життя мешканців та середовища їх проживання. Враховуючи швидкі темпи урбанізації та розвитку технологій, постійно зростаючі вимоги до якості життя у містах, вивчення та впровадження сучасних принципів ефективного контролю стає критично важливим для забез-

печення сталого, гармонійного розвитку міських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню даної проблематики свою увагу присвятили такі науковці, як Г. Груба [1], А. Матвійчук [2], О. Сергієнко [4], О. Стукаленко [5], І. Ярмач [6] та ін. Незважаючи на значний внесок цих вчених у дослідження даної проблематики, на сучасному етапі залишається актуальним подальше дослідження, спрямоване на виявлення та аналіз принципів ефективного контролю в сфері містобудівної діяльності. Розробка та впровадження цих принципів може відігравати ключову роль у покращенні якості та результативності контролю, сприяючи сталому розвитку міст і забезпечуючи комфорт та безпеку для їх мешканців.

Постановка завдання. Мета статті – окреслити сучасні принципи ефективного контролю у сфері містобудівної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сучасні міста стикаються з безпрецедентними викликами, пов'язаними зі зростанням населення, змінами в урбаністичному середовищі та необхідністю забезпечення сталого розвитку. В умовах такого динамічного та складного контексту та у зв'язку зі зростанням складності та обсягу містобудівних проєктів, виникають нові виклики та потреби у вдосконаленні систем контролю. Сьогодні ми стоїмо перед завданням розробки та застосування сучасних принципів ефективного контролю у сфері містобудівної діяльності. Це передбачає не лише впровадження передових технологій та інноваційних підходів, але й зміну парадигми управління, засновану на взаємодії між різними зацікавленими сторонами та активному залученні громадськості до процесів прийняття рішень.

Принципи контролю в містобудівній сфері становлять фундаментальні засади та ідеї, що втілюють у собі як теоретичні засади, так і практичні віддзеркалення, визначаючи способи виконання контрольних функцій органами влади та громадськістю. Ці принципи лежать в основі правового регулювання контролю у містобудівній сфері, охоплюючи діапазон від контролю за якістю та безпекою будівельних матеріалів до нагляду за експлуатацією будівель. Завдяки цим принципам контрольні заходи, які здійснюються уповноважені особи, спрямовані на постійне вдосконалення та забезпечення ефективності контрольних механізмів.

Насамперед зауважимо, що оскільки контроль є однією з ключових складових публічного управ-

ління, на нього поширюються загальні або основні принципи, які визначають його унікальність у контексті управління в цілому. Ці принципи включають законність, централізацію, планування організаційної діяльності, професіоналізм і багато інших. Щодо принципів контролю, деякі з них відображають загальні принципи публічного управління, тоді як інші є унікальними для конкретних форм управління, таких як контроль. До принципів контролю варто віднести наступні: *законність* (принцип, спрямований на захист прав учасників управлінських правовідносин шляхом суворого дотримання норм чинного законодавства контролюючим органом (посадовою особою) у процесі проведення контрольних дій); *коректність* (полягає в поважанні прав та законних інтересів підконтрольної особи, у недопущенні приниження їх честі та гідності під час проведення контрольних дій); *централізм* (передбачає чітку вертикаль та підпорядкованість контролюючих органів, де рішення контролюючого органу вищого рівня обов'язкове для нижчого); *планова організація діяльності контролюючих органів* (цей принцип забезпечує чітку, послідовну роботу за різними складовими контролю); *фахова спеціалізація контролю* (передбачає організацію контролю та побудову контролюючих органів за окремими напрямками контролю); *професіоналізм* (один з провідних принципів контролю, який передбачає наявність високої фахової підготовки в контролерів, що унеможливорює обман фахівця, який здійснює контроль, з боку зацікавлених підконтрольних структур або осіб); *науковість* (передбачає використання контролерами у своїй діяльності сучасної техніки, наукових досягнень та практичних напрацювань, які можуть бути корисними в процесі підготовки та здійснення контрольних дій); *принцип відповідності заходів впливу*, що застосовуються до порушників, вчиненим правопорушенням тісно пов'язаний із принципами законності та професіоналізму; *реальність контролю* (принцип характеризує динаміку контролю і професіоналізм дій контролерів безпосередньо в процесі здійснення ними контролю); *об'єктивність контролю* (надання контролерами за результатами контролю достовірної інформації, тобто такої, що максимально відповідає об'єктивній істині); *принцип повноти* (передбачає, що в роботі контролюючого органу (контролера) не повинно бути прогалин, недоробок, тобто зібрана інформація повинна бути повною й об'єктивною); *комплексність* (принцип вимагає від контролерів проводити перевірки не

лише повно, а й комплексно, тобто звертати увагу на всі недоліки, які стають їм відомі в ході здійснення контрольних дій); *суттєвість* (відповідно до цього принципу інформація за результатами контролю повинна бути суттєвою, такою, яка допомагає приймати рішення); *неупередженість* (дотримання цього принципу досягається шляхом покладання завдань контролю на осіб, які не зацікавлені в його результатах); *універсальність* (означає, що контроль зобов'язаний охоплювати всі ділянки державного, господарського і соціально-культурного будівництва); *систематичність* (передбачає проведення контролю не одноразово, час від часу, а постійно, за визначеною схемою); *дієвість, оперативність, результативність* (припускають швидке проведення контрольних дій за відповідними повідомленнями про виявлення порушень, а також з метою попередження правопорушень і усунення причин, що їм сприяють); *гласність* (припускає можливість, а в деяких випадках навіть обов'язковість доведення інформації про результати контролю до відомих зацікавлених осіб та відповідних органів); *офіційність* (цей принцип означає, що коло контролюючих органів та посадових осіб, які здійснюють контроль від імені держави, окреслені у відповідних нормативних актах); *принцип взаємодії спеціалізованих контролюючих органів між собою та з правоохоронними органами* (прямо впливає з принципу гласності контролю, але торкається лише юридичної та організаційної (або технічної) сторони принципу гласності); *принцип раціонального розподілу контрольних повноважень між контролюючими органами* (дозволяє уникнути дублювання в роботі контролюючих органів, підбирати за фахом кваліфіковані кадри контролерів, зосереджувати зусилля на відповідному напрямку контролю)» [1].

Законодавство встановлює систему принципів державного контролю у галузі господарювання, проте термін «принципи контролю» не деталізується. У статті 3 Закону України «Про основні принципи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» законодавець встановлює 13 основних принципів державного контролю. Ці принципи включають: 1) «пріоритетність безпеки у питаннях життя і здоров'я людини, функціонування й розвитку суспільства, середовища проживання і життєдіяльності перед будь-якими іншими інтересами та цілями у сфері господарської діяльності; 2) підконтрольність та підзвітність органів державного нагляду (контролю) відповідним органам державної влади; 3) рівність прав і закон-

них інтересів усіх суб'єктів господарювання; 4) гарантування прав суб'єктові господарювання; 5) об'єктивність та неупередженість здійснення державного нагляду (контролю), неприпустимість проведення перевірок суб'єктів господарювання за анонімними та іншими необґрунтованими заявами, а також незворотність відповідальності осіб за подання таких заяв; 6) здійснення державного нагляду (контролю) лише за наявності підстав та в порядку, визначених законом; 7) відкритість, прозорість, плановість і системність державного нагляду (контролю); 8) неприпустимість дублювання повноважень органів державного нагляду (контролю) та неприпустимість здійснення заходів державного нагляду (контролю) різними органами державного нагляду (контролю) з одного й того самого питання; 9) невтручання органу державного нагляду (контролю) у статутну діяльність суб'єкта господарювання, якщо вона здійснюється в межах закону; 10) відповідальність органу державного нагляду (контролю) та його посадових осіб за шкоду, заподіяну суб'єктові господарювання внаслідок порушення вимог законодавства; 11) дотримання умов міжнародних договорів України; 12) незалежність органів державного нагляду (контролю) від політичних партій та будь-яких інших об'єднань громадян; 13) наявність одного органу державного нагляду (контролю) у складі центрального органу виконавчої влади» [3].

На думку І. Ярмака доцільною є класифікація принципів контролю в залежності від джерел їх походження: «на міжнародно-правові принципи контролю і національні принципи контролю. Такий поділ дозволить визначитися з особливостями впровадження міжнародних норм у національне законодавство та спрямувати розвиток останнього, визначивши роль міжнародних принципів контролю у правовій системі нашої держави» [6, с. 105]. Отже, необхідно переглянути систему принципів контролю у галузі містобудівної діяльності, які визначені законодавством України, і включити до міжнародні стандарти та принципи.

Також, «залежно від характеру поширення, принципи контролю доцільно поділити на загальні й спеціальні. Загальні визначатимуть основні вимоги, що пред'являються до організації та здійснення контролю незалежно від того, в якій сфері вони здійснюються, і незалежно, які суб'єкти беруть участь у контрольному процесі. Спеціальними мають бути принципи, що стосуються окремих різновидів контролю, наприклад,

внутрішнього й зовнішнього контролю, залежно від сфери діяльності (виконання ремонтних робіт, реконструкції об'єктів та виведення споруд з експлуатації, створення нового об'єкта тощо). Такій поділ сприятиме визначенню специфіки видів контролю залежно від сфери його здійснення, суб'єктів, мети і завдань, особливостей контролюючих суб'єктів, підконтрольних суб'єктів» [6, с. 106]. Так, серед робіт, які підлягають контролю на етапі будівництва, включаються: укладання фундаментів, будівельно-монтажні операції, з'єднання інженерних комунікаційних мереж, встановлення обладнання промислового призначення, проведення внутрішніх обробних робіт, випробування обладнання та мереж.

На думку А. Матвійчука, «саме на етапі безпосереднього будівництва, контроль держави за об'єктом будівництва повинен бути максимально ефективним і жорстким. Адже саме на цьому етапі закладаються основні технічні й експлуатаційні характеристики об'єкта містобудування, від якості виконання будівельних робіт у кінцевому рахунку залежатимуть показники якості та безпеки об'єкту. І саме на цьому етапі може бути здійснено порушення будівельних та інших норм і правил, деякі з яких у подальшому буде дуже складно виправити, а зазвичай і неможливо» [2]. При цьому, зміни у суспільстві, які пов'язані з децентралізацією влади, призводять до перегляду акцентів у сфері контролю в містобудівній діяльності, звідки вони зміщуються з державних органів на органи місцевого самоврядування.

На основі вище розглянутих підходів, сформулюємо сучасні принципи ефективного контролю у сфері містобудівної діяльності.

1. Принцип законності, прозорості та доступності інформації. Забезпечення доступу громадськості до інформації про містобудівельні проекти, рішення та процеси для забезпечення відкритості та довіри між владою та громадянами на законодавчих засадах.

2. Принцип участі громади. Залучення громади до процесу планування, розробки та здійснення містобудівних проектів для забезпечення врахування різноманітних потреб та інтересів мешканців.

3. Принцип екологічної стійкості. Здійснення контролю за дотриманням екологічних норм та стандартів під час містобудівних робіт для збереження природного середовища та запобігання негативному впливу на екосистеми.

4. Принцип ефективного використання ресурсів. Мінімізація витрат та оптимізація викорис-

тання фінансових, людських та матеріальних ресурсів у містобудівних проектах.

5. Принцип довгострокової перспективи. Планування та реалізація містобудівних проектів з урахуванням довгострокових цілей розвитку міста та підвищення його конкурентоспроможності.

6. Принцип міжсекторального партнерства. Співпраця між владою, бізнесом, громадськістю та академічними установами для спільного вирішення проблем міського розвитку та забезпечення взаємодії між різними секторами суспільства.

7. Принцип системного підходу. Розгляд містобудівної діяльності як складної системи, що потребує комплексного аналізу та управління для досягнення гармонійного розвитку міста.

8. Принцип гнучкості та адаптивності. Здатність до швидкої реакції на зміни у вимогах та умовах, що враховується під час планування та реалізації містобудівних проектів.

9. Принцип ефективного моніторингу та оцінки. Постійний контроль за виконанням містобудівних проектів, оцінка їх результатів та внесення необхідних коригувань для досягнення поставлених цілей та завдань.

10. Принцип міжнародної співпраці. Здійснення аналізу кращих практик зарубіжного досвіду щодо реалізації контролю у сфері містобудівної діяльності, зокрема вивчення міжнародних принципів, з метою впровадження їх у вітчизняну практику.

Окрім перелічених принципів вважаємо за необхідне запропонувати принцип інноваційності та технологічного розвитку, що передбачає застосування передових технологій та інноваційних підходів у міському плануванні та будівництві для підвищення якості життя та оптимізації використання ресурсів. Даний принцип в контексті містобудівної діяльності передбачає використання передових технологій та інноваційних підходів для досягнення певних цілей та завдань у місті. Цей принцип відображає потребу у використанні сучасних технологій для оптимізації різних аспектів міського життя та забудови. Основні аспекти цього принципу включають:

1. Смарт-технології. Застосування Інтернету речей (IoT), датчиків, аналітики даних та інших смарт-технологій для збору та аналізу інформації про міське середовище, що дозволяє більш ефективно контролювати ресурси, стан інфраструктури та забезпечувати безпеку громадян.

2. Цифрові рішення у плануванні. Використання комп'ютерного моделювання, візуалізації та геопросторових технологій для аналізу

та контролю міського простору та розробки оптимальних планів розвитку.

3. Автоматизовані системи планування та моніторингу. Впровадження програмних засобів для автоматизації процесів планування та моніторингу містобудівних проектів, що дозволяє забезпечити більш ефективний контроль за витратами, строками та якістю робіт.

4. Використання сучасних інженерних технологій. Застосування передових інженерних технологій та матеріалів у будівництві для забезпечення якісного та енергоефективного міського середовища.

5. Інноваційні методи планування та дизайну. Використання інноваційних методів та підходів у процесі планування та дизайну містобудівних проектів для створення ефективних та зручних для мешканців міських просторів.

Застосування даних принципів дозволить забезпечити більш ефективний контроль за містобудівними проектами, покращити якість реалізації проектів та створити підґрунтя для сталого та гармонійного розвитку міста.

Висновки. Дослідження сучасних принципів ефективного контролю у сфері містобудів-

ної діяльності підкреслює важливість розробки та впровадження передових методів та інструментів управління для забезпечення сталого розвитку міст. Основні принципи, такі як інноваційність та технологічний розвиток, участь громадськості, екологічна стійкість тощо, стають ключовими елементами сучасної системи контролю, спрямованої на оптимізацію процесів міського будівництва та планування. Застосування цих принципів дозволить містам ефективніше управляти своїм розвитком, зменшувати негативний вплив на довкілля, підвищувати якість життя мешканців та забезпечувати сталу економічну та соціальну динаміку. Відкритість, прозорість та активна участь громадськості у прийнятті рішень, спільна робота між різними секторами суспільства та застосування передових технологій стають ключовими складовими успішного контролю у сфері містобудівництва. Тільки шляхом поєднання зусиль уряду, громадськості, бізнесу та академічних установ можливо здійснювати ефективний контроль у містобудівній діяльності та сприяти створенню міст, які будуть відповідати потребам сучасного суспільства та забезпечувати їх сталий та гармонійний розвиток.

Список літератури:

1. Груба Г. І. Методологічні підходи до контролю в сфері державного управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2011. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_7_3.
2. Матвійчук А.В. Контрольні провадження у галузі будівництва : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К, 2010. 21 с.
3. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. Закон України від 05.04.2007 № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>.
4. Сергієнко О. В. Принцип дієвості як основоположний елемент здійснення громадянського контролю за діяльністю органів публічної влади у сфері містобудування. Право та державне управління, 2017. Вип. № 4 Том 1. С. 236–240.
5. Стукаленко О. В. Принципи контролю в сфері містобудівельної діяльності. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2015. № 4. С. 90–99.
6. Ярмак І.М. Класифікація принципів фінансового контролю. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2013. С. 103–106.

Hornyk V.H., Yevmieshkina O.L., Simak S.V. MODERN PRINCIPLES OF EFFECTIVE CONTROL IN THE SPHERE OF TOWN-BUILDING ACTIVITIES

The article formulates modern principles of effective control in the field of urban planning activities, including: the principle of legality, transparency and availability of information (ensuring public access to information about urban planning projects, decisions and processes to ensure openness and trust between the authorities and citizens on a legal basis); the principle of community participation (involvement of the community in the process of planning, development and implementation of urban planning projects to ensure consideration of various needs and interests of residents); the principle of environmental sustainability (monitoring compliance with environmental norms and standards during urban construction works to preserve the natural environment and prevent negative impacts on ecosystems); the principle of effective use of resources (minimization of costs and optimization of the use of financial, human and material resources in urban development projects); the principle of a long-term perspective (planning and implementation of urban development projects taking into account the long-term goals of the city's development and increasing its

competitiveness); the principle of intersectoral partnership (cooperation between the government, business, the public and academic institutions to jointly solve the problems of urban development and ensure interaction between different sectors of society); the principle of a systemic approach (consideration of urban planning activity as a complex system that requires comprehensive analysis and management to achieve harmonious development of the city); the principle of flexibility and adaptability (the ability to quickly react to changes in requirements and conditions, which is taken into account during the planning and implementation of urban development projects); the principle of effective monitoring and evaluation (constant monitoring of the implementation of urban planning projects, evaluation of their results and introduction of necessary adjustments to achieve the set goals and objectives); the principle of international cooperation (performing an analysis of the best practices of foreign experience regarding the implementation of control in the field of urban planning, in particular, the study of principles, with the aim of introducing them into domestic practice); the principle of innovativeness and technological development (application of advanced technologies and innovative approaches in urban planning and construction to improve the quality of life and optimize the use of resources).

Key words: *control, control activity, urban planning, principles of effective control, innovation, technological development.*

Грабар Л.Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ: ВПЛИВ ПОЛІТИКИ КРАЇН-РЕЦИПІЄНТІВ

У статті розглянуто масштабні міграційні наслідки через вторгнення Росії в Україну у 2022 році та розподіл українських біженців по різних країнах. Вивчено різноманітні політичні підходи до українських біженців країн-реципієнтів, включаючи законодавчі ініціативи, фінансову підтримку та програми повернення. Проаналізовано обсяги фінансової підтримки від різних донорів та світових організацій для України у зв'язку з кризою біженців. Вивчено вплив міграції на демографічну ситуацію та економіку України, а також можливі наслідки в майбутньому. Розглянуто реакції Європейського Союзу та інших країн на прихід українських біженців, включаючи прийняття правових інструментів та програм підтримки. Досліджено політику країн-реципієнтів стосовно повернення біженців назад до України та зусилля з прискорення інтеграції та підтримки тих, хто вирішив залишитися. Проаналізовано політику деяких приймаючих країн щодо скасування тимчасового захисту біженців з України, використання термінів виїзду та програми фінансової підтримки. Виявлено, що урядові стратегії повернення можуть мати важливий економічний вплив на країни прийому, враховуючи витрати на програми підтримки та потенційні витрати від відсутності робочої сили. Розглянуто шляхи співпраці між різними сторонами задля успішної реінтеграції українських біженців, та визначено фактори, що впливають на ці процеси. Виявлено, що успішна реінтеграція вимагає комплексного підходу, а важливою складовою ефективної політики повернення є забезпечення доступу до освіти, медичного обслуговування та житла для біженців, які повертаються в Україну, що матиме позитивний вплив на демографічну ситуацію в Україні та сприятиме відновленню економіки.

Практична цінність результатів статті визначається висвітленням можливих шляхів стимулювання повернення українських біженців та їхню інтеграцію в українське суспільство, включаючи законодавчі нововведення країн-реципієнтів та законодавчі пропозиції української влади.

Ключові слова: українські біженці, повернення, політика країн-реципієнтів, стимулювання, інтеграція, міграція.

Постановка проблеми. Аналізуючи динаміку руху українських біженців після вторгнення Росії в Україну у 2022 році, стаття виявляє неоднорідність у політиці приймаючих країн та програмах підтримки повернення біженців. Ця ситуація створює складнощі в прогнозуванні кількості осіб, які можуть бути готові повернутися назад до України, та ускладнює розробку ефективних стратегій вирішення кризи біженців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міграції та біженців з України вивчаються відомими українськими науковцями серед яких Елла Лібанова, Марія Гавриш, Сергій Соловйов, Ірина Зінкевич-Евдокимова, Михайло Погребінський, Ольга Співак та інші. Ці науковці активно публікуються, проводять дослідження та розробляють стратегії щодо кризи біженців з України.

Останні дослідження та публікації в галузі міграційних процесів та біженців з України нада-

ють додаткові дані та аналізують ключові аспекти кризи біженців. Крім того, звіти Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу надають оцінки ефективності заходів тимчасового захисту та програм підтримки біженців у країнах-реципієнтах. Аналіз цих досліджень та публікацій допомагає у зрозумінні поточної ситуації та визначенні стратегій подальшої дії для врегулювання кризи біженців з України. Аналіз яких дозволяє врахувати останні дані та наукові висновки, забезпечуючи їх актуальність та достовірність.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз впливу масової міграції біженців з України на політику країн-реципієнтів, дослідження ситуації з поверненням українських біженців в Україну з визначенням можливих практичних шляхів підтримки цього процесу; аналіз масштабів, наслідків та стратегій вирішення кризи біженців з України, спричиненої вторгненням Росії у 2022 році;

дослідження стратегій країн-реципієнтів у відношенні повернення українських біженців у військовий та післявоєнний періоди.

Виклад основного матеріалу. З моменту повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року більше 11 мільйонів людей були змушені залишити свої домівки всередині країни або через кордон. Станом на 1 серпня 2023 року в усьому світі було зареєстровано 6 444 800 мільйона біженців з України, з яких половина – у трьох країнах: Росії (1,3 мільйона), Німеччині (1,1 мільйона) та Польщі 990 000. Далі йдуть Чехія (340 000), Іспанія (178 000), Італія (158 000) та Болгарія (157 000). За межами Європи найбільше українців прийняли США та Канада: у США близько 280 000, у Канаді – близько 234 500 [2]. Сусідня з Україною Молдова приймає найбільшу кількість переміщених осіб на душу населення в Європі, оскільки сотні тисяч людей, які втекли від війни, знаходять там притулок. Завдяки підтримці Світового банку уряду Молдови було надано допомогу у розмірі 150 мільйонів доларів США. Дане фінансування допомогло підтримати біженців та домогосподарств, а також підвищити стійкість до майбутніх потрясінь [10].

Потужна хвиля біженців з України виявилася для ЄС безпрецедентною, на що Євросоюз відреагував новим правовим інструментом та вперше активував Директиву про тимчасовий захист. Завдяки цьому українським біженцям було надано від 4 березня 2022 року негайний доступ до захисту, житла, медичного обслуговування, зайнятості та освіти. Принцип тимчасового захисту передбачає вільний вибір країни, в якій громадянин України бажає користуватися правами тимчасового захисту [1].

Держави-члени ЄС запропонували тимчасовий захист приблизно 4 мільйонам осіб. Майже 20% українських дітей знайшли безпечне життя у країнах Євросоюзу. Після вторгнення Росії 24 лютого Єврокомісія мобілізувала всі зусилля для підтримки цивільних осіб, які рятуються від війни, для надання допомоги державам-членам у розміщенні та турботі про них, виплативши авансові платежі на суму понад 3,5 мільярди євро [4].

У березні 2025 року термін дії Директиви про тимчасовий захист завершується, а тому Євросоюз починає уже замислюватися над тим, що можна запропонувати українцям щоб вони залишилися, особливо це стосується країн із низькою статистикою народжуваності, старінням населення та нестачею робочої сили. Протидія

власним інтересам як країни-донора України так і країн-реципієнтів спонукає до прийняття ними важливих рішень, в тому числі на законодавчому рівні.

Так, урядом Німеччини, де знаходяться під захистом найбільша чисельність українських біженців в ЄС, було схвалено законопроект, що передбачає пом'якшення вимог для отримання громадянства, який має на меті значно спростити натуралізацію, у тому числі для громадян країн, що не є членами ЄС. У разі ухвалення закону натуралізація іноземців в Німеччині стане можливою через п'ять років проживання в країні замість восьми, як це передбачено зараз, а у деяких випадках – після трьох років. Це стосується людей, яким вдасться успішно інтегруватися у суспільство, а саме: вивчити мову на високому рівні, мати високі професійні якості та брати активну участь у громадському житті. Враховуючи високий дефіцит кадрів більше ніж у 150 професіях та кількості вакансій по країні понад 1,7 мільйона, така політика Німеччини спрямована на подолання внутрішньо державних проблем пов'язаних із нестачею трудових ресурсів. Важливим доповненням є те, що для отримання паспорта ФРН не потрібно буде відмовлятися від наявного громадянства. Враховуючи те, що українцям притаманний високий рівень патріотизму, фактор не відмови від українського громадянства може сприяти високій вірогідності прийняття рішення про набуття громадянства ЄС. Разом з тим керівництво України також розглядає можливість внесення змін до законодавства щодо запровадження множинного громадянства. Враховуючи те, що згідно з даними різних досліджень, від 29 до 44 відсотків українських біженців від війни у ФРН висловлювали намір залишитися в країні надовго чи навіть назавжди, такі законодавчі нововведення обох країн можуть сприяти зростанню кількості українців, які виявлять бажання залишитися у Німеччині.

Проте політика деяких країн-реципієнтів значно відрізняється від політики Німеччини щодо українських біженців. Деякі країни навіть тимчасово призупинили в'їзд до своєї країни або обмежували програми, інші почали думати, як простимулювати українців повертатися назад на Батьківщину. До таких дій закликає приймаючі країни і українська влада.

Нині чотири країни (Швейцарія, Ірландія, Чехія та Норвегія) вже розробили програми фінансової підтримки українців, які вирішили повернутися на Батьківщину.

Урядова стратегія щодо повернення українських біженців зі Швейцарії передбачає скасування статусу тимчасового захисту «S» 2024 або 2025 року. Такий статус швидкого та небюрократичного захисту біженців Швейцарія активувала вперше, з 12 березня 2022 року, що значною мірою відповідає рішенням, яке прийняли держави-члени ЄС. За даними Держсекретаріату з питань міграції (SEM), близько 66 100 осіб з України зі статусом захисту «S» все ще перебувають у Швейцарії. Назад в Україну повернулися понад 20 000 осіб [6]. Для повернення українських біженців, які перебувають в Швейцарії через війну, розглядається варіант ступеневих термінів виїзду для різних груп, які можуть тривати від трьох до дев'яти місяців та фіксований термін для всіх. Уряд Швейцарії хоче уникнути надання дозволів на проживання для українців та розраховує, що після скасування статусу S близько 56 000 осіб добровільно повернуться, а 14 000 – ні. За врахуванням тривалості статусу захисту, готовність до виїзду ймовірно зменшуватиметься. Винятком можуть бути випадки з учнями, які зможуть спочатку залишитися і завершити своє навчання – не тому що це обов'язково потрібно робити, але тому що швейцарська економіка їх потребує. Також як особливий випадок можуть вважатися пожилі люди, неповнолітні підлітки без батьків, а також особи з серйозними медичними проблемами. Повернення учнів, пожилих людей, неповнолітніх підлітків без батьків, а також осіб з серйозними медичними проблемами Швейцарія планує розглядати на другому етапі та в координації з українськими органами. Щоб полегшити українцям початок життя в рідній країні, уряд також готовий виплатити допомогу для повернення. Для сімей максимальна сума в першій фазі складатиме 9000 швейцарських франків. Якщо вони повернуться в останній можливий момент, їм може бути виплачено максимум 7000 франків. Такі зменшені суми – чим пізніше ви їдете, тим менше грошей ви отримуете – вже відомі Швейцарії з балканських біженців. Така концепція коштуватиме Швейцарії від 123 до 191 мільйона франків [6].

Уряд Норвегії також виділяє додаткову грошову виплату у сумі 1500 євро для українців, які збираються повернутися додому. Дана допомога розрахована на те, щоб українці, які раніше отримали колективний захист у Норвегії, могли повернутися на Батьківщину та осісти там. Такий грант потрібно буде повернути, якщо людина вирішить повернутися назад до Норвегії, пробувши менше ніж 24 місяця в Україні [11].

Спецпрограму з добровільного повернення додому вже підготувала і влада Чехії. Там українці можуть перебувати до кінця березня 2025 року. Якщо ж люди ухвалять рішення повернутися додому раніше, уряд відшкодує частину витрат.

Влада України, просить країни-союзники стимулювати українців повертатися додому й допомагати їм у цьому питанні фінансово, в той час позиція Управління верховного комісара ООН у справах біженців базується на закликах до країн, які приймають біженців, не примушувати біженців до повернення на батьківщину. Разом з тим в Україні продовжує тривати дискусія щодо необхідності забезпечення мобілізації та людських ресурсів задля майбутньої відбудови за якою слідкують країни-союзники. Вирішуючи долю українських біженців у Європейському Союзі, департамент Єврокомісії, що опікується питаннями міграції продовжує залишатися на зв'язку з відповідними компетентними органами влади України. Питання щодо статусу українських біженців після закінчення терміну дії Директиви ще не вирішене, хоча ще є час для напрацювання рішень, задля встановлення порозуміння між усіма причетними сторонами.

Слід зазначити, що неоднотайна поведінка різних країн ускладнює прогнозування щодо кількості українських біженців, які можуть повернутися в Україну. За попередніми оптимістичними прогнозами, можна сподіватися на повернення на батьківщину близько 3 млн людей. Ця величина буде залежати від ряду чинників, до яких варто віднести тривалість війни, безпекову ситуацію в Україні та політику приймаючих країн.

Згідно з проведеними опитуваннями майже половина респондентів зазначають, що кожен, хто виїхав з країни після початку повномасштабного вторгнення, має вирішувати самостійно за себе щодо повернення до України, лише 10 відсотків вважають, що біженці повинні повернутися на батьківщину для відбудови країни [7].

Неповернення мігрантів матиме великий вплив на демографічну ситуацію України на довгі роки. Також це може запобігти очікуваному дефіциту робочої сили, який може становити від трьох до чотирьох з половиною мільйонів людей до 2032 року. Вплив на економіку може сягати втрат від 2,7% до 6,9% ВВП щорічно [10]. Станом на травень 2023 року постійне населення України, за оцінками Українського Інституту Майбутнього, становить 29 млн осіб. Частка українців, які зараз живуть у бідності, збільшилася з 5,5 відсотка до 24,1 відсотка у 2022 році,

що витіснило ще 7,1 мільйона людей на злидні і відклало 15 років прогресу [3] Світовий банк мобілізував близько 38 мільярдів доларів для підтримки України у вигляді надзвичайного фінансування та зобов'язань, які включають гранти, гарантії та пов'язане паралельне фінансування зі США, Великобританії, Канади, європейських країн та Японії [10]. Завдяки такій фінансовій підтримці уряд України продовжує виконувати основні функції: пенсії та заробітні плати державним службовцям виплачуються вчасно. Проте, у 2023 році Україна стикнулася з додатковим дефіцитом фінансування у розмірі 11 мільярдів доларів США для критично важливих економічних та капітальних витрат, особливо у таких секторах, як транспорт, житло, енергетика, соціальний захист та засоби існування, а також сільське господарство. Людський капітал є найважливішим фактором соціально-економічного розвитку країни, підвищення конкурентоспроможності національної економіки [5]. А тому перед Україною гостро стоїть питання повернення біженців.

Для успішного розв'язання кризи необхідно забезпечити також соціальну інтеграцію для українських біженців, включаючи доступ до освіти, медичної допомоги та робочих місць. Це сприятиме їхньому успішному адаптуванню в новому середовищі та зменшить соціальні нерівності. Враховуючи стресові умови, з якими стикаються

біженці, необхідно надавати їм психологічну та психосоціальну підтримку для подолання травм та стресу, пов'язаного з війною та міграцією. Для тих, хто розглядає повернення до України, важливо забезпечити підтримку та ресурси для успішного відновлення життя вдома, включаючи доступ до житла, працевлаштування та інфраструктуру. Вирішення кризи вимагає спільних зусиль та співпраці між урядами країн-реципієнтів, міжнародними організаціями та громадським сектором для забезпечення координації та ефективного реагування на потреби біженців.

Висновки. У результаті аналізу масштабів кризи біженців з України та її наслідків для демографічної ситуації та економіки країни, а також стратегій та політики приймаючих країн, можна зробити декілька висновків. Перш за все, необхідно подальше дослідження та моніторинг ситуації з міграцією біженців з України для ефективного управління кризою та розробки стратегій підтримки для тих, хто залишається та тих, хто розглядає повернення. Крім того, важливо враховувати індивідуальні потреби та ситуації кожного біженця, а також підтримувати розвиток інтеграційних програм та сприяти добровільному поверненню для тих, хто вирішив повернутися до України. Надалі співпраця між урядами країн-реципієнтів та України є ключовим елементом у вирішенні кризи та забезпеченні стабільності та підтримки для українських біженців.

Список літератури:

1. Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001р. Про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому. – UNHCR. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Direkt_ES_2001_55.pdf (дата звернення 03.02.2024)
2. Операційний портал даних. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення 03.02.2024)
3. Оцінка міграційних процесів та настроїв: звіт за результатами онлайн-опитування. Український Інститут Майбутнього : <https://news.uifuture.org/ocinka-migraciy-nikh-procesiv-ta-nastri/> (дата звернення 05.02.2024)
4. Солідарність ЄС з Україною. Європейська Комісія. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-countries-welcoming-those-fleeing-ukraine_uk (дата звернення 08.02.2024)
5. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. – Центр Разумкова, https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf (дата звернення 08.02.2024)
6. Швейцарське інформаційне агентство Keystone-SDA / телеканал SRF / портал SWI Swissinfo. URL: https://www.swissinfo.ch/eng/третина-українських-біженців-у-швейцарії-бажають-повернутися-додому/49078282?utm_campaign=swi-rss&utm_source=multiple&utm_medium=rss&utm_content=ohhttps://www.swissinfo.ch/service/rus/rssxml/ukraine-news/rss (дата звернення 08.02.2024)
7. Фінальний звіт про біженців з України: аналіз та пропозиції. Центр досліджень економіки та суспільства. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (дата звернення 06.02.2024)
8. International Organization for Migration (IOM). (2023). Ukraine: Migration Profile 2023. URL: <https://www.iom.int/ukraine-iom-response-2022-2024> (дата звернення 04.02.2024)
9. Migration Policy Institute (MPI). (2022). The Ukrainian Refugee Crisis: Challenges and Opportunities. URL: <https://www.migrationpolicy.org/programs/mpi-europe> (дата звернення 08.02.2024)

10. World Bank. (2023). Ukraine: Economic Impact Assessment of the Refugee Crisis. URL: <https://www.worldbank.org/en/results/2023/11/30/the-world-bank-and-ukraine-laying-the-groundwork-for-reconstruction-in-the-midst-of-war> (дата звернення 08.02.2024)

11. UDI. ReturnApply for repatriation. URL: <https://www.udi.no/en/return/apply-for-repatriation/#link-30773> (дата звернення 08.02.2024)

Hrabar L.Yu. RETURNING UKRAINIAN REFUGEES: THE IMPACT OF RECIPIENT COUNTRIES' POLICIES

The article examines the extensive migration consequences following Russia's invasion of Ukraine in 2022 and the distribution of Ukrainian refugees across different countries. Various political approaches to Ukrainian refugees by recipient countries are analyzed, including legislative initiatives, financial support, and repatriation programs. The volume of financial support from various donors and international organizations for Ukraine in connection with the refugee crisis is assessed. The impact of migration on Ukraine's demographic situation and economy, as well as potential future consequences, is studied. The reactions of the European Union and other countries to the arrival of Ukrainian refugees, including the adoption of legal instruments and support programs, are considered. The policies of recipient countries regarding the return of refugees to Ukraine and efforts to accelerate integration and support for those who choose to stay are investigated. The article also analyzes the policies of some recipient countries regarding the termination of temporary refugee protection for Ukrainians, the use of departure terms, and financial support programs. It is found that government repatriation strategies can have a significant economic impact on recipient countries, considering the costs of support programs and potential labor force shortages. Ways of cooperation between different parties for the successful reintegration of Ukrainian refugees are discussed, and factors influencing these processes are identified. It is revealed that successful reintegration requires a comprehensive approach, and providing access to education, healthcare, and housing for returning refugees will have a positive impact on Ukraine's demographic situation and contribute to economic recovery. The practical value of the article's findings lies in illuminating possible avenues for stimulating the return of Ukrainian refugees and their integration into Ukrainian society, including legislative innovations by recipient countries and legislative proposals by the Ukrainian government.

Key words: Ukrainian refugees, repatriation, recipient country policies, incentives, integration, migration.

Дзюрах Ю.М.

Національний університет «Львівська політехніка»

Гуц Р.Б.

Національний університет «Львівська політехніка»

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розглядається актуальна проблема державного регулювання розвитку індустрії туризму в Україні в умовах воєнного стану, яка набуває особливого характеру та важливості. Дослідження спрямоване на розуміння різноманітних аспектів розвитку туризму під впливом воєнних дій, виявлення викликів, з якими стикається галузь, та виокремлення ефективних напрямів відновлення та розвитку індустрії туризму в умовах нестабільності та кризи. У статті запропоновано комплекс рекомендацій щодо ефективних стратегій відновлення та розвитку туристичного сектору, а також вдосконалення механізмів державного регулювання для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності індустрії в умовах воєнного стану. Розглянуто такі основні завдання державного регулювання, як: забезпечення безпеки громадян та туристів; стимулювання внутрішнього туризму; розроблення маркетингових кампаній щодо популяризації туризму та бренду туристичної України; фінансова підтримка підприємств індустрії туризму; збереження та відновлення туристичної інфраструктури; сприяння розвитку альтернативних туристичних напрямів. Детальніше висвітлено функції держави щодо збереження і відновлення туристичної інфраструктури, реалізація яких дозволить створити сприятливі умови розвитку туризму як сектору економіки. Наголошено на необхідності державної підтримки туристичних регіонів, які постраждали під час війни, що є важливим етапом для відновлення та розвитку туристичної галузі. Комплекс заходів з фінансової підтримки, реставраційних заходів, маркетингових кампаній та розвитку нових туристичних продуктів дозволить регіонам залучати увагу та підтримку як з боку місцевих мешканців, так і з боку туристів. Стаття має важливе значення для органів державної влади, дослідників та практиків у галузі туризму, які цікавляться питаннями сталого розвитку та управління туристичним сектором в умовах воєнного стану. Розроблення ефективних стратегій відновлення туризму в умовах воєнного стану дозволить країні швидше адаптуватися до нових реалій та залучити туристів після закінчення війни.

Ключові слова: державне регулювання, державна політика, туризм, індустрія туризму, внутрішній туризм, туристична інфраструктура, воєнний стан.

Постановка проблеми. До пандемії коронавірусу й повномасштабного вторгнення, туристична сфера складала 2,3% ВВП України й давала близько 375 тис. робочих місць. Російсько-українська війна суттєво вплинула на розвиток індустрії туризму України. Масштаби впливу воєнних дій на український туризм поки складно оцінити сповна, адже повномасштабна війна триває. Однак уже зараз відомо, що 2023 року туристичних підприємств поменшало на 36% порівняно з 2021 роком [1]. У зв'язку з повномасштабною війною в Україні, туризм зазнав серйозних обмежень та змін. До війни в Україні налічувалося близько 3700 туристичних агенцій: від локальних, які спеціалізувалися на внутрішньому туризмі, до лідерів ринку, що продавали сотні різноманітних

турів за кордон. Нині з цієї кількості працюють і надають послуги лише 800 агенцій. Більшість призупинили роботу через відсутність попиту на відпочинок у перший рік повномасштабного вторгнення, загальну кризу та економічну невизначеність, постійні ракетні обстріли з боку росії [2]. Закриття аеропортів, заборона виїзду за кордон, обмеження внутрішнього туризму та інші заходи були впроваджені для забезпечення безпеки громадян у умовах воєнного стану. Ці заходи суттєво вплинули на туристичну галузь, зменшивши масштаби туристичної діяльності та створивши додаткові виклики для бізнесу та інфраструктури.

Під час війни важлива роль відводиться державному регулюванню розвитку індустрії туризму. Завданням державного регулювання

в умовах воєнного стану, перш за все, мають бути заходи щодо забезпечення безпеки громадян та ефективного управління туристичним сектором. Важливо приділяти увагу не лише запобіганню можливих загроз, але й розвитку стратегій відновлення та підтримки туристичного сектору після закінчення війни. Фінансова, інфраструктурна та маркетингова підтримка може бути ключовими елементами у відновленні та збереженні туристичної привабливості України після вирішення воєнної ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями обґрунтовується необхідність державного регулювання туризму, що в свою чергу сьогодні здійснює не тільки локальний, але й глобальний вплив на соціально-економічні процеси в різних державах світу (О. В. Кучай [3]; Д. М. Тюріна [4]). Дослідниця О. Ахмедова [5] зазначає, що ефективне функціонування туристичного комплексу необхідно забезпечити через активну участь державних органів, які відповідають за його розвиток. Ці органи проводять планування, регулювання, координацію та контроль в цій галузі. Для досягнення цієї мети розробляється та впроваджується державна політика у сфері туризму, яка визначає стратегічні кроки держави у розвитку туризму як на даний момент, так і на перспективний період. В. Степанов [6] визначає, що метою державної політики розвитку туристично-рекреаційної діяльності повинно бути створення сучасного високоефективного і конкурентоспроможного туристично-рекреаційного комплексу для забезпечення розвитку економіки в Україні.

Науковці, досліджуючи розвиток індустрії туризму в Україні, фокусуються на дослідженні різноманітних напрямів державного регулювання. Деякі з основних напрямів, які є предметом наукових досліджень, включають:

- дослідження, спрямовані на розроблення стратегій та довгострокових планів для розвитку туристичної галузі в Україні з урахуванням рівня стратегічного потенціалу туристичної сфери та регіональних особливостей (Н. М. Богдан, А. А. Рябев, І. В. Сегеда [7]);

- дослідження ролі державних інституцій у розвитку міжнародного освітнього туризму та обґрунтування необхідності формування та реалізації державних програм залучення іноземних студентів з метою отримання освіти в Україні, що у свою чергу надасть можливість підняти рівень національної конкурентоспроможності (В. Джинджоян, Р. Г. Ботвінов, К. М. Горб [8]);

- розгляд світового досвіду державного регулювання туристично-готельного підприємства. Встановлено, що державне регулювання та управління розвитком туристичних кластерів є однією з пріоритетних стратегій для подальшого розвитку туристичної галузі країни (О. С. Альбещенко [9]);

- врахування особливостей державного регулювання туристично-рекреаційної діяльності на основі концепції сталого розвитку через оцінювання впливу туризму на навколишнє середовище, розроблення екологічно безпечних підходів до розвитку туристичної індустрії (Н. В. Статівка, М. П. Бублій [10]);

- виявлення особливостей та перспектив організаційно-інституційного забезпечення державної політики розвитку сільського зеленого туризму в Україні (О. В. Ніколюк, В. Є. Хаустова, І. М. Петрів [11]), зокрема обґрунтування необхідності вдосконалення інструментарію державного регулювання інвестиційною діяльністю та механізму залучення інвестиційних ресурсів у розвиток сільського туризму (Дзюрах Ю.М., Кулиняк І.Я. [12]).

Аналіз наукових джерел підтверджує, що, незважаючи на деякі позитивні результати й активізацію в останні роки саме функціонування туристичної сфери, залишається багато не вирішених питань, які потребують особливої уваги зі сторони держави (А. І. Гуменюк [13]). Особливої уваги проблеми державної підтримки індустрії туризму України набувають в умовах воєнного стану. Дослідження науковців, в основному, націлені на висвітлення окремих аспектів державного регулювання розвитку туристичної індустрії в Україні в умовах воєнного стану. Основні зусилля спрямовані на визначення наслідків російсько-української війни на розвиток туристичної сфери в Україні та виявлення основних чинників впливу на соціально-економічну та екологічну ситуацію під час війни (О. Р. Роїк, О. В. Недзвецька [14]); надання рекомендацій щодо удосконалення чинного законодавства в частині розвитку туризму, включаючи внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів у сфері оподаткування, природокористування, екології та захисту прав споживачів (Ю. А. Перегуда, М. М. Кривоберець [15]); розгляд значення ефективного управління ризиками для забезпечення безпеки туристів та стабільності туристичного бізнесу під час конфліктних ситуацій (К. С. Нікітенко [16]; І. Р. Данчевська [17]) тощо.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, необхідне подальше комплексне дослід-

дження, зокрема щодо визначення основних завдань та функцій, які держава повинна виконувати для забезпечення сталого розвитку туризму. Дослідження слід спрямувати на визначення оптимальних інструментів та політичних заходів для підтримки розвитку індустрії туризму, зокрема у період воєнного стану. Такий підхід дозволить виробити ефективні стратегії, спрямовані на відновлення та розвиток індустрії туризму України в умовах складного воєнного контексту.

Постановка завдання. Метою статті є формування актуальних рекомендацій щодо державного регулювання розвитку індустрії туризму України в умовах воєнного стану. Дослідження спрямоване на розуміння різноманітних аспектів розвитку туризму під впливом воєнних дій, виявлення викликів, з якими стикається галузь, та виокремлення ефективних напрямів відновлення та розвитку індустрії туризму в умовах нестабільності та кризи.

Виклад основного матеріалу. Туризм визначається як один із пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури України згідно зі статтею 6 Закону України «Про туризм». Цей закон встановлює зміст державної діяльності щодо регулювання туристичної сфери. Оскільки туризм використовує значні людські, природні та фінансові ресурси, необхідно забезпечити його ефективне управління, включаючи спеціальні правові, організаційні та економічні механізми. Таке регулювання також спрямоване на обмеження негативних аспектів конкуренції та забезпечення соціального захисту населення. Державне регулювання туризму повинно бути орієнтоване на встановлення необхідних та вичерпних стандартів, які враховують інтереси суспільства у відповідності з сучасними реаліями соціально-економічного розвитку [18, с. 23].

В умовах воєнного стану державне регулювання розвитку індустрії туризму в Україні набуває особливого характеру та важливості. Основні завдання повинні включати:

1. Забезпечення безпеки громадян та туристів. Головним пріоритетом умов воєнного стану є забезпечення безпеки громадян та туристів. Держава повинна розробляти та впроваджувати ефективні заходи для мінімізації ризиків та забезпечення безпеки туристичних маршрутів та об'єктів. Введення тимчасових обмежень на території країни для туристів може бути необхідним для забезпечення контролю та запобігання можливим загрозам безпеки.

2. Стимулювання внутрішнього туризму. У військовий період важливим є стимулювання внутрішнього туризму для зменшення залежності від зовнішнього туризму. Це може включати розвиток та просування туристичних маршрутів та об'єктів у внутрішніх регіонах країни. Голова Державної агентства розвитку туризму (ДАРТ) Мар'яна Олесків зазначила, що «внутрішній туризм за час повномасштабного вторгнення став тією основою, завдяки якій тримається туристична галузь країни загалом. Зокрема, це спосіб підтримати економіку країни, яка сьогодні працює виключно на нашу оборону». Відповідно до проведеного опитування ДАРТ, більше 45% українців вказали, що на початку російсько-української війни вони подорожували по Україні з туристичною метою. Організація зазначила, що в даний момент галузь переважно утримується за рахунок внутрішнього туризму [19]. У зв'язку з ситуацією в Україні у внутрішньому туризмі сформувалися певні тенденції, зокрема такі, як: збільшення популярності санаторних (оздоровчих) турів; популярність бронювання турів «на завтра»; зменшення тривалості подорожей; зміна вимог до туристичних закладів; зміна портрету українського мандрівника; зростання популярності соло-туризму; популярність туристичних програм, спрямованих на допомогу Збройним Силам України [20].

3. Розроблення маркетингових кампаній щодо популяризації туризму та бренду туристичної України. Необхідно розробляти нові інформаційні продукти, які будуть привабливими для туристів, а також створювати бренд унікальної та потужної України; розробляти туристичну маркетингову кампанію, яка буде фокусуватися на соціальних, економічних і екологічних реаліях післявоєнної України. Програми повинні враховувати різноманіття вподобань та інтересів туристів [21]. Державне регулювання має включати розробку та впровадження кризових маркетингових стратегій, спрямованих на збереження та відновлення позитивного іміджу країни серед потенційних туристів. Ефективна комунікація є важливою для роз'яснення ситуації та надання важливої інформації. Зростання впливу цифрових технологій на різні сфери життя, зокрема на туризм, робить актуальним вивчення нових підходів та напрямів, які забезпечують ефективну промоцію та просування туристичних продуктів та послуг в онлайн-середовищі [22; 23]. Використання інтернет-маркетингу та соціальних мереж є надзвичайно важливим для активного просування туристичних дестинацій України. Ці інструменти надають

можливість широкому колу користувачів ознайомитися з унікальністю та привабливістю туристичних об'єктів України. Створення привабливого вебсайту, активна присутність в соціальних мережах, використання відеомаркетингу, інфлюенс-маркетингу та інших інструментів дозволяють ефективно привертати увагу та стимулювати інтерес до туристичних можливостей України. Такий підхід сприятиме розширенню аудиторії, залученню нових відвідувачів та підвищенню популярності України як туристичного напрямку. Важливо продовжувати розвивати та адаптувати ці стратегії відповідно до змін в інтернет-середовищі та туристичній індустрії для досягнення успішного розвитку туризму в Україні у післявоєнний період.

4. Фінансова підтримка підприємств індустрії туризму. Досвід 2020-2022 років демонструє, що основним стимулом відновлення в туризмі виступає сектор малого та середнього бізнесу. Його гнучкість дозволяє швидко адаптуватися до змінливих умов і максимально ефективно використовувати власні ресурси в умовах невпевненості. Однак варто відзначити, що в Україні багато підприємств малого та середнього бізнесу часто не мають достатньої фінансової стійкості для подолання кризи, оскільки вони не мають достатньо резервів та фінансових запасів. З цього приводу їх внесок у відновлення, зокрема в сфері туризму, значно залежить від міжнародної та державної фінансової підтримки. Ця підтримка має бути вбудована у чітку державну політику, що дотримується принципів сталого розвитку, включаючи сучасні підходи до містобудування, адаптацію інфраструктури до змін клімату, урахування інтересів місцевих громад і забезпечення доступності подорожей для всіх [1]. Держава повинна здійснювати фінансову підтримку туристичних підприємств, які зазнали збитків через воєнні дії. Це може включати надання податкових пільг, залучення інвестицій, а також спеціальних програм відновлення.

5. Збереження та відновлення туристичної інфраструктури. Згідно з повідомленням пресслужби Міністерства культури та інформаційної політики України «за період з 24 лютого 2022 року по 25 січня 2024 року зруйновано або пошкоджено 902 об'єкти культурної спадщини. З них пам'яток національного значення – 124, місцевого значення – 708, щойно виявлених – 70. Зокрема, пам'ятки архітектури становлять 285 об'єктів, архітектури та містобудування – 269, історії – 213, архітектури, історії – 33, монументального мистецтва – 19, містобудування, монументального мистецтва – 17, археології – 18, архітектури та містобудування, історії – 38, містобудування – 5, науки і техніки – 2, садово-паркового мистецтва – 1, архітектури та містобудування, монументального мистецтва – 1, архітектури, монументального мистецтва – 1. Зазначається, що пам'ятки культурної спадщини пошкоджені або зруйновані у 17 областях. Найбільше пам'яток постраждало у Харківській (234), Одеській (119) та Донецькій (117), Чернігівській (70) та Київській (69) областях» [24].

Для збереження і відновлення туристичної інфраструктури держава повинна розглядати можливість надання фінансової та технічної допомоги для відновлення об'єктів, які постраждали від воєнних дій. Держава повинна виконувати ряд важливих функцій, спрямованих на збереження та відновлення туристичної інфраструктури України, зокрема:

- визначення довгострокових цілей та завдань для розвитку індустрії туризму;
- розроблення стратегії та програм, спрямованих на підтримку та збереження туристичної інфраструктури;
- надання фінансової підтримки для відновлення та розвитку туристичної інфраструктури;
- розроблення та впровадження законодавства, яке сприяє стабільності та розвитку туристичної галузі, зокрема удосконалення нормативно-правового базису, спрощення процедур та створення сприятливого середовища для інвестицій;
- проведення маркетингових кампаній для привертання уваги туристів та партнерів до збереження та відновлення туристичної інфраструктури України;
- забезпечення якісної освіти та підготовки кадрів для туристичної галузі;
- забезпечення сталості політичного та економічного середовища у країні, що сприятиме розвитку туризму.

Здійснення цих функцій дозволить державі створити сприятливі умови для збереження та відновлення туристичної інфраструктури, а також розвитку туризму як сектору економіки.

6. Сприяння розвитку альтернативних туристичних напрямів. Відповідно до проведеного опитування ДАРТ, 54% респондентів надають перевагу міському туризму та пішим прогулянкам. Екскурсії до історичних пам'яток і музеїв обирають 28% українців, відпочинок на пляжі – 23%, подієвий туризм – 23%, гастрономічну подорож – 22%. Активний відпочинок до душі 16%, екоту-

ризм – 11%, рекреаційний – 9% опитаних [25]. Значущим чинником є зростання рекреаційної ролі туризму. Серед українців відзначається зростання популярності подорожей в рекреаційних цілях під час повномасштабної війни. Такі поїздки, здійснювані виключно з метою розваг та відпочинку, часто викликають негативні реакції та почуття провини в суспільстві. У зв'язку з цим підприємства наголошують на цінності своїх послуг як можливості для відновлення як психологічного, так і фізичного. Популярними стали короткі відпустки за кордон (особливо серед жінок і дітей) або в віддалені регіони України, переважно в Карпати. Такі подорожі допомагають на короткий час відірватися від нав'язливого впливу атмосфери тривоги та загрози, що надає сил і енергії для подальшої ефективної роботи або волонтерської діяльності [1]. У воєнний період доцільно стимулювати розвиток альтернативних туристичних напрямів, які не є зонами конфлікту, для збереження потенційних туристичних потоків. Після перемоги в Україні можна очікувати розвитку постмілітарного туризму. Це специфічний вид туризму, який привертає туристів за інтересом до історії та наслідків війни чи військових подій. Розвиток постмілітарного туризму може сприяти вивченню і пам'яті важливих історичних етапів, а також сприяти розвитку економіки через залучення туристів та відбудові туристичної інфраструктури. Однак важливо зберігати баланс між відзначенням подій та повагою до історичної спадщини та визначати етичні межі в експлуатації військових тем для туризму.

Державна підтримка туристичних регіонів, які постраждали під час війни, є важливим етапом для відновлення та розвитку туристичної галузі. Сполучення фінансової підтримки, реставраційних заходів, маркетингових кампаній та розвитку нових туристичних продуктів дозволяє регіонам залучати увагу та підтримку як з боку місцевих мешканців, так і з боку туристів. Залучення місцевих підприємців та операторів туризму, а також навчання та розвиток персоналу, сприяють сталому розвитку туристичної індустрії в умовах відновлення після конфлікту. Участь у туристичних виставках та заходах допомагає привертати увагу зацікавлених сторін та визначати регіон як привабливий туристичний напрямок. Правильно сплановані та впроваджені заходи дозволять відновити туристичну діяльність, стимулювати економіку та сприяти соціальному відновленню постраждалих регіонів.

Державна повинна активно працювати над створенням програм відновлення, які б включали в себе комплексні заходи для підтримки туристичної інфраструктури, підприємств та місцевих громад. Ці програми повинні передбачати конкретні заходи з відновлення та розвитку туризму в умовах воєнного стану. Загальне завдання полягає в тому, щоб забезпечити стабільність та безпеку у туристичній галузі, а також створити передумови для подальшого відновлення та розвитку туризму в Україні після завершення воєнного стану.

Висновки. Умови воєнного стану в Україні накладають особливий виклик на розвиток індустрії туризму, вимагаючи від держави комплексних та ефективних заходів регулювання. Державне втручання в цей сектор виявляється важливим інструментом для відновлення та подолання викликів, що виникають у зв'язку з веденням воєнних дій. Створення програм відновлення, фінансова підтримка, активне маркетингове просування туристичних напрямів та партнерство з місцевими громадами є ключовими аспектами державного регулювання. Програми відновлення повинні не лише враховувати економічні аспекти, а й забезпечувати безпеку та стабільність в туристичному секторі. Важливо наголосити, що успішне державне регулювання туризму в умовах воєнного стану передбачає гнучкість та адаптивність до змін, а також врахування інтересів місцевих громад та забезпечення їхньої активної участі у відновленні.

Таким чином, державне регулювання в умовах воєнного стану в Україні є важливим чинником для відновлення та подальшого розвитку туристичної галузі, сприяючи створенню стійкої та конкурентоспроможної туристичної індустрії в майбутньому.

Дослідження має практичне значення для організації та реалізації ефективних заходів державного регулювання туризму в умовах воєнного стану, сприяючи відновленню та стабільному розвитку туристичної галузі. Розроблення ефективних стратегій відновлення туризму в умовах воєнного стану дозволить країні швидше адаптуватися до нових реалій та залучити туристів після закінчення війни. Подальші дослідження можуть передбачати вивчення досвіду зарубіжних країн у вирішенні туристичних викликів під час воєнного стану, що може допомогти визначити ефективні підходи та стратегії для туристичного ринку України.

Список літератури:

1. Відновлення туризму і туризм для відновлення / Ukrainer. URL: <https://www.ukrainer.net/vidnovlennia-zhytla>.
2. Туризм в умовах повномасштабної війни: куди їхати, який напрям обирати та як планувати свої подорожі / Forbes. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/turizm-v-umovakh-povnomasshtabnoi-viyni-kudi-ikhati-yakiy-parpyam-obirati-ta-yak-planuvati-svoi-podorozhi-20102023-16759>.
3. Кучай О.В. Роль держави в організації туристичного бізнесу: міжнародний та український досвід. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: Історія, економіка, філософія. 2022. Вип. 27. С. 58–67. DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9321.27.2022.276205>.
4. Тюріна Д.М. Державне регулювання та планування розвитку туристичної сфери. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2022. Вип. 1. С. 42–49. DOI: <http://doi.org/10.52363/2414-5866-2022-1-5>.
5. Ахмедова О.О. Загальнотеоретичні засади реалізації державної політики у сфері забезпечення безпеки туристичної галузі: порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Т. 33(72), № 2. С. 144–148. DOI: <http://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.2/24>.
6. Степанов В.Ю. Державна політика розвитку туристично-рекреаційної діяльності: концептуальний аспект. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2023. Вип. 1. С. 62–71. DOI: <http://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-1-7>.
7. Богдан Н.М., Рябев А.А., Сегеда І.В. Інструменти формування стратегії розвитку туризму в Україні: реалізація регіонального туристичного потенціалу. *Інтелект XXI*. 2019. № 5. С. 18–24.
8. Джинджоян В.В., Ботвінов Р.Г., Горб К.М. Роль державних інституцій у просуванні та розвитку освітнього туризму в Україні. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. № 1. С. 156–161. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-81-23>.
9. Альбеценко О.С. Світовий досвід державного регулювання та управління розвитком туристично-готельного підприємництва на прикладі країн Європи та США. *Modern economics*. 2023. № 38. С. 16–21. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V38\(2023\)-02](https://doi.org/10.31521/modecon.V38(2023)-02).
10. Статівка Н.В., Бублій М.П. Особливості державного регулювання туристично-рекреаційної діяльності на основі концепції сталого розвитку. *Теорія та практика державного управління*. 2019. Вип. 4. С. 8–16. DOI: <http://doi.org/10.34213/tp.19.04.01>.
11. Ніколюк О.В., Хаустова В.Є., Петрів І.М. Державне регулювання розвитку сільського зеленого туризму в Україні в умовах пандемії COVID-19. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 5. С. 119–127. DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2020.05.12>.
12. Дзюрах Ю.М., Кулиняк І.Я. Роль інвестування у забезпеченні розвитку сільських територій України як туристичних дестинацій. *Проблеми економіки*. 2022. № 1. С. 26–32. DOI: <http://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-1-26-32>.
13. Гуменюк А.І. Комплексний механізм державного регулювання розвитку туристичної сфери. *Економіка та держава*. Серія: Державне управління. 2020. № 4. С. 16–21. DOI: [http://doi.org/10.46922/2709-0515-2020-1-4\(15\)-16-21](http://doi.org/10.46922/2709-0515-2020-1-4(15)-16-21).
14. Роїк О.Р., Недзвецька О.В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2022. Вип. 46. С. 11–15. DOI: <http://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2>.
15. Перегуда Ю.А., Кривоберець М.М. Державна підтримка підприємств туристичної галузі в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. *Підприємництво та інновації*. 2022. Вип. 23. С. 16–20. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/23.3>.
16. Нікітенко К.С. Управління ризиками в туристичній індустрії в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Льотної академії*. Серія: Економіка, менеджмент та право. 2023. Вип. 8. С. 101–109. DOI: <http://doi.org/10.33251/2707-8620-2023-8-101-109>.
17. Данчевська І.Р. Безпека туризму України в умовах воєнного стану. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 2. С. 193–196. DOI: <http://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.2.24>.
18. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції: монографія / За заг. ред. В.Г. Герасименко, О.Л. Михайлюк. К.: ФОП Гуляєва В.М., 2019. 332 с.
19. Внутрішній туризм. З початку війни понад 45% українців подорожували країною / Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/vnutrishniy-turizm-z-pochatku-viyni-ponad-45-ukraintsiv-podorozhuvali-krainou-08092023-15885>.
20. Зарубіна А., Онойко Ю., Щербатюк Н. Сучасні тенденції розвитку внутрішнього туризму. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. DOI: <http://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-32>.

21. Шиян О. Не забувати і не травмувати / ZAXID.NET. URL: https://zaxid.net/ne_zabuvati_i_ne_travmuvat_i_pro_turizm_v_ukrayini_i_zmini_n1570323.
22. Кулиняк І.Я., Іваницький Н.Б. Тенденції розвитку маркетингових комунікацій туристичних підприємств в умовах цифровізації. *Міжнародний науковий журнал «Механізм регулювання економіки»*. 2023. Вип. 4(102). С. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.102.05>.
23. Копець Г. Р., Кулиняк І. Я., Дзюрах Ю. М., Теоретичні аспекти розвитку туристичних підприємств із застосуванням сучасних концепцій менеджменту при роботі з персоналом. *Modern Economics*. 2019. № 16(2019). С. 27–33. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V16\(2019\)-04](https://doi.org/10.31521/modecon.V16(2019)-04).
24. Через російську агресію в Україні постраждали 902 пам'ятки культурної спадщини. URL: <https://mcp.gov.ua/news/chez-rosijsku-agresiyu-v-ukrayini-postrazhdaly-902-pamyatky-kulturnoyi-spadshhyny/>
25. Мандри під час війни: що відбувається з внутрішнім туризмом в Україні / RFI. URL: <https://www.rfi.fr/uk/ukrayina/20231225-мандри-під-час-війни-що-відбувається-з-внутрішнім-туризмом-в-україні>.

Dziurakh Yu.M., Huts R.B. STATE REGULATION OF THE TOURISM INDUSTRY DEVELOPMENT OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

The article examines the current problem of state regulation of the tourism industry development in Ukraine under the conditions of martial law, which acquires a special character and importance. This study is aimed at understanding various aspects of tourism development under the influence of military actions, identifying challenges faced by the industry, and identifying effective directions for the recovery and development of the tourism industry in conditions of instability and crisis. The article offers a set of recommendations on effective strategies for the recovery and development of the tourism sector, as well as improving state regulatory mechanisms to ensure the stability and competitiveness of the industry under martial law. The main tasks of state regulation are considered, such as: ensuring the safety of citizens and tourists; stimulation of domestic tourism; development of marketing campaigns to promote tourism and the tourism brand of Ukraine; financial support of tourist enterprises; preservation and restoration of tourist infrastructure; promoting the development of alternative tourist destinations. The functions of the state regarding the preservation and restoration of tourist infrastructure, the implementation of which will create favorable conditions for the development of tourism as a sector of the economy, are highlighted in more detail. The need for state support of tourist regions that suffered during the war was emphasized, which is an important stage for the recovery and development of the tourism industry. A combination of financial support measures, restoration measures, marketing campaigns and the development of new tourism products will allow the regions to attract attention and support from both local residents and tourists. The article has important implications for government authorities, researchers and practitioners in the field of tourism who are interested in issues of sustainable development and management of the tourism sector under martial law. The development of effective strategies for the restoration of tourism in the conditions of martial law will allow the country to adapt to new realities and attract tourists after the end of the war.

Key words: state regulation, state policy, tourism, tourism industry, domestic tourism, tourism infrastructure, martial law.

Добрянська Н.В.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

У статті розкрито класифікацію механізмів публічного управління освітою, яка завжди вважалася державно-суспільною функцією, яка орієнтована на забезпечення формування і розвитку соціально важливих якостей будь-якої людини, а також на можливість впливати на суспільну свідомість та регулювання свідомого саморозвитку населення. Визначено сутність терміну «механізм публічного управління» та з'ясовано, що він вважається своєрідним комплексом заходів та інструментів, які використовують публічні органи влади з метою досягнення визначених цілей та завдань. В свою чергу, під механізмом публічного управління освітою визначено вважати своєрідний комплекс заходів та інструментів, що використовуються публічними органами влади, які здійснюють свою діяльність в освітній галузі з метою виконання усіх її функцій, досягнення конкретної стратегічної мети її розвитку із врахуванням існуючих потреб суспільства та вимог сьогодення. Наведено різні класифікаційні ознаки механізмів публічного управління освітою, виділення який сприяє не лише системній оцінці характерних особливостей діяльності органів публічної влади, реалізації їхніх публічно-управлінських рішень і досягнення визначених цілей, але й визначенню перспективних шляхів реформування даної сфери. Встановлено, що основними механізмами публічного управління освітою в сучасних умовах є нормативно-правові (покликаний регулювати державно-суспільні взаємовідносини шляхом ухвалених нормативно-правових актів), організаційні (полягає у визначенні об'єктів та суб'єктів публічного управління, їх мету та функції, а також методи управління шляхом визначених методичних вказівок, інструкцій, правил та нормативів), фінансово-економічні (покликаний забезпечити регулювання фінансово-економічної діяльності через розробку різноманітних програм розвитку, бюджетування та фінансування діяльності освітніх закладів) та інформаційно-комунікаційні (полягає у впровадженні інформаційної бази у публічне управління шляхом складання звітності освітніх закладів, статистичних збірників, а також активного використання інтернет-ресурсів) механізми. З'ясовано, що всі вони на даний час суперечать громадським запитам, що потребує подальшого удосконалення та напрацювання даної проблематики.

Ключові слова: *освіта, публічне управління, механізм публічного управління, механізм публічного управління освітою, класифікаційні ознаки.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах процес формування та реалізації державної політики в сфері освіти відбувається із врахуванням змін не лише на загальнодержавному, але й міжнародному та регіональному рівнях. Варто зазначити, що необхідність подібних змін не лише в освіті, але й інших сферах суспільної життєдіяльності обумовлений європейськими стратегічними пріоритетами нашої держави, а відтак і глобалізаційними та інтеграційними процесами. Завжди освіта вважалася державно-суспільною функцією, яка орієнтована на забезпечення формування і розвитку соціально важливих якостей будь-якої людини. Водночас за рахунок освіти можна впливати на суспільну свідомість та регулювання свідомого саморозвитку населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику механізмів публічного управління освітою досліджували різні вітчизняні науковці, серед яких В.Б. Авер'янов, В.Д. Бакуменко, І.М. Безена, Н.В. Волкова, Ю.Д. Древаль, І.А. Ісаєнко, А.В. Кирпале, Ю.В. Ковбасюк, Т.О. Лукіна, А.М. Михненко, Л.І. Паращенко, О.В. Поступна, Н.А. Серкова, Ю.П. Сурмін, В.П. Трощинський, В.М. Шевченко, А.Г. Шошова та інші.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття класифікації механізмів публічного управління освітою.

Виклад основного матеріалу. Держава – основний інструмент політичної системи суспільства, що здійснює управління системою освіти. Державна влада впливає на процеси в освітянському середовищі за допомогою спеціально

створених органів та установ, які є складниками єдиного механізму державної влади. Механізми державного управління – засоби, важелі, стимули, методи, за допомогою яких суб'єкти управління освітою впливають на освітянську сферу з метою досягнення поставлених цілей. За характером впливу виокремлюються політичні, організаційні, правові, економічні, соціальні механізми. Функціонування механізмів державного управління ґрунтується на певних принципах, за якими здійснюється організаційно-розпорядча та адміністративно-виконавча діяльність органів управління освітою [1].

Як вважає Н.А. Серкова, система освіти в Україні перебуває сьогодні в ситуації чергового реформування. Необхідною умовою успішності реформ є принципові зміни в системі управління освітою. Здійснення процесу державного управління в Україні відбувається за допомогою розроблення та реалізації відповідних механізмів управління, що забезпечують своєчасне й ефективне розв'язання наявних у цій сфері суперечностей. Механізми державного управління – це практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей [2].

Проаналізувавши чималий масив інформаційних даних в сфері публічного управління, можна дійти висновку, що виділення механізмів сприяє не лише системній оцінці характерних особливостей діяльності органів публічної влади, реалізації їхніх публічно-управлінських рішень і досягнення визначених цілей, але й визначенню перспективних шляхів реформування даної сфери. Водночас в наукових джерелах науковці використовують поняття як «механізм державного управління», так і «механізм публічного управління», оскільки вони вважаються взаємопов'язаними, оскільки, на думку науковців, перший термін лежить в основі другого. Беручи до уваги те, що публічне управління ґрунтується на взаємовідносинах між державно-приватним та громадським сектором за допомогою державних, місцевих та громадських організацій з метою задоволення суспільних потреб, на нашу думку, необхідно розкрити сутність терміну «механізм публічного управління». Варто зазначити, що в наукових джерелах відсутнє єдине трактування сутності даного поняття.

Так, поняття «механізми публічного управління» визначається у найширшому розумінні як способи розв'язання суперечностей явища чи процесу в публічному управлінні, послідовна

реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй форм і методів управління. Склад елементів та порядок функціонування механізму публічного управління визначається метою, засобами впливу на об'єкт, зв'язками між елементами системи, наявністю ресурсів та можливостей конкретної ситуації. Обов'язковими складовими є: цілі, принципи, функції, методи, інформація, технологія та технічні засоби [3].

Вітчизняна дослідниця І. Ісаєнко визначає механізми публічного управління як демократичну організацію управлінського впливу на суспільні процеси, що забезпечує ефективне функціонування системи органів державної влади, органів регіонального та місцевого самоврядування, громадських (неурядових) організацій, фізичних осіб та інших суб'єктів громадянського суспільства з метою реалізації державної політики у найрізноманітніших сферах суспільного життя [4].

На думку відомого дослідника В. Авер'янова, механізм публічного управління подається як система органів виконавчої влади та сукупність правових норм, що регламентують як організаційну структуру системи органів виконавчої влади, так і процеси її функціонування та розвитку [5]. Таке визначення механізму публічного управління фактично характеризує зміст так званого організаційно-правового механізму, який є різновидом наявного розмаїття чинних механізмів публічного управління, що широко використовуються в практиці публічного управління, а саме: соціально-економічного, фінансового, мотиваційного, кадрового та ін. Крім того, зважаючи на специфіку галузі освіти та сучасних світових та вітчизняних тенденцій у здійсненні публічного управління нею, на нашу думку, доцільно говорити про механізми державно-громадського управління освітою, реалізація яких передбачає широку й активну участь в управлінських процесах різноманітних інститутів громадянського суспільства, розвиток нових форм державно-приватного та соціального партнерства, що, безсумнівно, змінює традиційне уявлення як про зміст, цілі державної політики у сфері освіти та способи їх досягнення, так і про суб'єктів управлінського впливу, методи, форми, принципи, способи та інструменти їх взаємодії [6].

Тому, на основі вище наведеного можна дійти висновку, що механізм публічного управління вважається своєрідним комплексом заходів та інструментів, які використовують публічні органи влади

з метою досягнення визначених цілей та завдань. В той же час, під механізмом публічного управління освітою слід вважати своєрідний комплекс заходів та інструментів, що використовуються публічними органами влади, які здійснюють свою діяльність в освітній галузі з метою виконання усіх її функцій, досягнення конкретної стратегічної мети її розвитку із врахуванням існуючих потреб суспільства та вимог сьогодення.

Механізми державного управління в сфері освіти визначають різні способи розв'язання суперечливих явищ чи аномальних явищ через послідовні і реальні ефективні дії системи/підсистеми, до яких включено основоположні принципи, цільові орієнтири, функціональну діяльність із використанням відповідних форм та методів управління. Структурно-функціональний зміст процесів управління проходить через взаємодію суб'єкта і об'єкта, єдність стратегій діяльності і відносин, функціонування певної системи або підсистеми. Ключовими питаннями управління у сфері освіти визначаються метою, засобами впливу в контексті «суб'єкт-об'єкт», зовнішніми і внутрішніми зв'язками / відносинами в системі, наявністю всіх видів ресурсів і аналітичної ясності ситуації, стійкої комунікації, різних технологій діяльності тощо. Науковець виділяє такі механізми управління як політичні, економічні, соціальні, організаційні та правові аспекти діяльності у сфері суспільної діяльності. Кожна складова освітньої системи володіє внутрішньою або зовнішньою підсистемою управління, що виконує певні функції управління для забезпечення якісного освітнього простору. Таким чином, механізми управління освіти включають: об'єкти діяльності, процеси взаємовідносин, явища, які визначають процес управління. Практика управлінської діяльності показує наявність певних проблем процесу: адекватність діяльності, механізми розв'язання проблем, ефективність результатів, можливості та переваги, компетентності керівника і механізми керування процесом, проектування та технологія діяльності, врахування ризиків і відповідальність [7].

Н.В. Волкова під час висвітлення тематики ефективності державного управління освітою запропонувала визначити її із урахуванням таких чинників, як: фінансово-економічні (передбачає врахування розвитку та конкурентоспроможності економіки, ресурсозабезпеченості освітньої сфери, пешочерговості бюджетної політики) та організаційно-управлінські (врахування адаптації та відповідності освітньої сфери вимогам

ринку праці, суб'єкт-об'єктивні зв'язки, постійності стратегічних пріоритетів розвитку, політичної волі щодо розв'язання проблемних питань в освітній сфері). Крім цього, визначається імплементацією публічно зазначених стратегічних й оперативних цілей, котрі задекларовані в нормативних документах [8].

Відтак, на нашу думку, ефективність публічного управління освітою потребує використання комплексного та системного підходу, які дозволили забезпечити процес розробки державної політики в сфері освіти у відповідності із міжнародними вимогами та пріоритетними напрямками розвитку освіти, а також із врахуванням вітчизняних суспільних особливостей. Крім цього, використання даних підходів забезпечить налагодження ефективну взаємодію відповідних публічних органів влади, яка ґрунтувалася б на реалізації ефективних механізмів публічного управління освітою.

За переконаннями Шевченко В.М., особливістю формування механізмів державного управління освітою в умовах євроінтеграції та інноваційного розвитку держави є звуження функції прямого впливу держави на сферу освіти, що надасть можливість більше зосередитися на методах непрямого й неформального впливу на освітню сферу. На думку науковця, комплексний механізм державного управління у сфері освіти, повинен передбачати наступні види механізмів: правовий; організаційний; фінансовий; інформаційний. Дослідник Шевченко В.М. пропонує класифікувати механізми державного управління за такими ознаками:

1) за функціональним призначенням: економічно-фінансові, інформаційно-аналітичні; організаційно-управлінські; соціально-політичні; правові; контрольні;

2) залежно від суб'єктів управління виділяють механізми державного управління: на рівні органів законодавчої влади; на рівні Президента; на рівні органів виконавчої влади; на рівні органів судової влади; на рівні органів місцевого самоврядування;

3) залежно від об'єкта управління виокремлюють механізми: загальнодержавні, регіональні, галузеві, територіальних громад, підприємств та організацій [9].

На думку О. Поступної, ще одним із новітніх механізмів державного управління вищою освітою є механізм організаційної освітньої інновації, який спрямований на використання комп'ютерних і телекомунікаційних технологій

у освітній сфері. Під впливом сучасних освітніх технологій і розвитку ринкових механізмів в Україні формуються економічні інновації у сфері освіти, а саме: нові механізми державного фінансування освіти; диверсифікація джерел фінансування освіти; нові механізми фінансування освіти підприємствами; пільгове стимулювання інвестицій у сферу освіти; нові механізми оплати праці робітників освіти; механізми економії від масштабу освітньої діяльності. Всі ці механізми потребують розроблення, реалізації й контролю з боку централізованого державного органу управління у сфері освіти, яким є в нашій державі Міністерство освіти і науки України. Саме від його ефективного управління буде залежати результат розвитку всієї освітньої й наукової діяльності та престижність провідних національних закладів вищої школи [10].

Дослідниця Л. Паращенко вважає, що механізми державного управління є категорією управління, яка відображає складні для однозначної ідентифікації частини державно-управлінської системи, які включають цілі управління, ресурси управління, соціальний та організаційний потенціали, взаємозв'язки різних елементів управління, за допомогою яких здійснюється вплив у суб'єктно-об'єктних взаємодіях. Механізми державного управління будуються за принципом «мотрійки», тобто кожний з механізмів включає в себе усі інші механізми. Їх також необхідно розглядати як систему-конфігуратор, що укладається за різними вимірами. Водночас, механізм державного управління освітою може бути визначений як мультиплікація інституційних механізмів державного управління, які у формі організаційної і регламентованої взаємодії (стратегічної гри) між центром і об'єктами управління забезпечують розвиток педагогічного персоналу, контенту, навчального середовища, оцінювання, цілевизначення (освітньої політики) і менеджменту / фінансування системи освіти, та процедурних механізмів організаційного, правового, економічного, політичного характеру, пріоритетність застосування яких обумовлюється функціями системи освіти, а їх ефективність визначається рівнем людського капіталу учасників освітнього процесу. Водночас науковець аргументує, що для освітньої галузі важливими є наступні механізми: педагогічного персоналу; розвитку навчального середовища (інфраструктури); розвитку контингенту; менеджменту / фінансування освіти; цілевизначення та освітньої політики; оцінювання і моніторингу освіти [11].

Отже, на нашу думку, основними механізмами публічного управління освітою в сучасних умовах є:

– нормативно-правовий механізм, який покликаний регулювати державно-суспільні взаємовідносини шляхом ухвалених нормативно-правових актів;

– організаційний механізм, який полягає у визначенні об'єктів та суб'єктів публічного управління, їх мету та функції, а також методи управління шляхом визначених методичних вказівок, інструкцій, правил та нормативів тощо. Даний механізм сприяє реалізації цілої сукупності завдань, які передбачають узгодження цілей та функцій освіти, а також забезпечують взаємодію між відповідними органами, які відповідають за освітнянський процес. Варто зазначити, що дієве налагодження саме організаційного механізму може забезпечити формування належних передумов для реалізації подальших реформ в сфері освіти в Україні;

– фінансово-економічний механізм, який покликаний забезпечити регулювання фінансово-економічної діяльності через розробку різноманітних програм розвитку, бюджетування та фінансування діяльності освітніх закладів;

– інформаційно-комунікаційний механізм, який полягає у впровадженні інформаційної бази у публічне управління шляхом складання звітності освітніх закладів, статистичних збірників, а також активного використання інтернет-ресурсів.

Як зауважує Ю. Древаль, якісні зміни в системі освіти мають супроводжуватися й вдосконаленням ціннісних пріоритетів українського суспільства. Реформування освіти в Україні має здійснюватися системно, на основі та за допомогою різнобічних механізмів публічного управління. У конкретному чи навіть «конкретно-цільовому» контексті мова першочергово має йти про повноцінне застосування усіх існуючих механізмів публічного управління освітою. Саме на зазначеній основі й видається можливим досягнення такого рівня освіти, що передбачає перетворення набутих знань на здатність людини до професійної та водночас творчої діяльності. Це, власне, і становить основу інноваційної освіти [12].

Висновки. Таким чином, на основі вище наведеного можна дійти висновку, що на даний час усі існуючі механізми публічного управління освітою в сучасних умовах (нормативно-правові, організаційні, фінансово-економічні та інформаційно-комунікаційні механізми) певною мірою супер-

ечать громадським запитам в цілому та не дають можливості досягнути дієве публічне управління галуззю освіти. В подальшому це може призвести до негативних проявів у розвитку не лише держави, але й її суспільства. Тому напрямами

подальших досліджень повинно бути визначення напрямів удосконалення даних механізмів і пошуку напрямів більш дієвого їх використання для забезпечення належного розвитку вітчизняної сфери освіти.

Список літератури:

1. Кирпале А.В. Механізми публічного управління системою освіти під час воєнного стану. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/9705/1/Кирпале.pdf> (дата звернення: 06.02.2024).
2. Серкова Н.А. Механізми державного управління загальної середньої освіти на регіональному рівні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Випуск 13. С. 77–83.
3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. К.: НАДУ, 2010. 820 с.
4. Ісаєнко І.А. Європейські підходи до функціонування механізмів публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 5. С. 114–117.
5. Авер'янов В.Б. Державне управління в Україні: навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
6. Лукіна Т.О., Шошова А.Г. Удосконалення механізмів державного управління спеціальними закладами для дітей з особливими освітніми потребами. *Державне управління: теорія та практика*. 2015. № 1. С. 86–96.
7. Безена І.М. Державна політика у сфері загальної середньої освіти та механізми її реалізації: регіональний аспект. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Випуск 17. С. 23–29.
8. Волкова Н.В. Визначення ефективності державного управління освітою. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Dutp/2009-1/doc_pdf/VolkovaNV.pdf (дата звернення: 06.02.2024).
9. Шевченко В.М. Особливості формування механізмів державного управління вищими навчальними закладами в умовах євроінтеграції та інноваційного розвитку України. *Державне будівництво*. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2010_1_47 (дата звернення 06.02.2024).
10. Поступна О.В. Механізми державного управління вищою освітою України. *Стратегічні пріоритети*. 2010. № 1. С. 107–111.
11. Паращенко Л.І. Державне управління розвитком загальної середньої освіти в Україні: методологія, стратегія, механізми: монографія. Київ: Майстер книг, 2011. 285 с.
12. Древаль Ю.Д. Механізми державного управління вищою освітою в Україні: проблеми формування та вдосконалення. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. 2014. Вип. 2. С. 107–111.

Dobrianska N.V. CLASSIFICATION OF PUBLIC EDUCATION MANAGEMENT MECHANISMS

The article reveals the classification of the mechanisms of public management of education, which has always been considered a state-societal function, which is focused on ensuring the formation and development of socially important qualities of any person, as well as on the ability to influence public consciousness and regulate the conscious self-development of the population. The essence of the term «mechanism of public management» was determined and it was clarified that it is considered a peculiar complex of measures and tools used by public authorities in order to achieve certain goals and objectives. In turn, the mechanism of public management of education is considered to be a unique set of measures and tools used by public authorities, which carry out their activities in the field of education with the aim of fulfilling all its functions, achieving a specific strategic goal of its development, taking into account the existing needs of society and requirements today. Various classification features of the mechanisms of public management of education are given, the selection of which contributes not only to the systematic assessment of the characteristic features of the activities of public authorities, the implementation of their public management decisions and the achievement of defined goals, but also to the identification of promising ways of reforming this sphere. It has been established that the main mechanisms of public management of education in modern conditions are normative and legal (intended to regulate state-society relations by means of adopted normative and legal acts), organizational (consists in determining the objects and subjects of public management, their purpose and functions, as well as management methods through defined methodological instructions, instructions, rules and regulations), financial and economic (intended to ensure the regulation of financial and economic activity through the development of various development programs, budgeting and financing of the activities of educational institutions) and information and communication (consists in the implementation of an information base in

public administration by compiling reports of educational institutions, statistical collections, as well as active use of Internet resources) mechanisms. It was found that all of them currently contradict public requests, which requires further improvement and development of this issue.

Key words: *education, public administration, mechanism of public administration, mechanism of public administration of education, classification features.*

Зубрицький О.В.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВИХ ОРГАНІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

У статті розглядаються питання щодо кадрового забезпечення судових органів в контексті публічного управління реформуванням судової системи. Так, аналізуються основні напрямки реформування судової системи та роль кадрового напрямку у ньому. Автором статті також аналізуються підходи до поняття «кадрового забезпечення» та робиться висновок, що під ним слід розглядати діяльність компетентних суб'єктів щодо визначення кадрових потреб на певному об'єкті, що охоплює прогнозування, планування, визначення кадрових потреб, процедуру добору кадрів та працевлаштування, а у подальшому – вирішення інших кадрових питань, зокрема, щодо підвищення кваліфікації, звільнення кадрів, тощо.

У той же час, під кадровим забезпеченням судової системи слід розуміти діяльність компетентних суб'єктів, врегульовану чинними нормативно-правовими актами, яка спрямована на комплектування судів, проведення конкурсу на посаду суддів, добору суддів, їх призначення, навчання, виховання і вирішення інших пов'язаних з цим кадрових питань.

Одночасно, у статті акцентується увага на проблемах кадрового забезпечення, зокрема, в умовах військових дій внаслідок агресії РФ в Україні, однією із проявів якої є проблема «кадрового голоду», недобору суддів, а також щодо якості складу, тобто рівня професіоналізму суддів.

Окрім того, акцентується увага, що суттєвою проблемою у сфері кадрового забезпечення судової влади була відсутність повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України впродовж майже чотирьох років, що призвело до зупинення, зокрема, процесів відбору та кваліфікаційного оцінювання суддів. Лише рішенням від 1 червня 2023 року Вища рада правосуддя призначила повноважний склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що дало змогу відновити роботу з добору професійних та якісних кадрів на посади суддів і завершити кваліфікаційне оцінювання.

Відзначається, що належний рівень професіоналізму суддів, їхня професійна придатність – це невід'ємна складова якісного правосуддя. Робота з кадрами, їх якісний відбір, професійний розвиток є одним із найефективніших засобів підвищення результатів функціонування судової гілки влади, що в свою чергу має ключове значення в контексті дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Ключові слова: *кадрове забезпечення, реформування, правосуддя, судова влада, судова система, конкурсний добір.*

Постановка проблеми. Незважаючи на військові дії внаслідок агресії РФ в Україні, актуальними та вкрай важливими є питання щодо забезпечення стабільного функціонування судової системи. При цьому, одним із ключових та істотних факторів, які впливають на стабільність роботи судової системи, є належне кадрове забезпечення судових органів.

На етапі формування судових органів вагомого значення набуває прозорий, добросовісний, кваліфікований добір суддів, і в той же час одним із напрямків кадрового забезпечення судових органів має бути недопущення кадрового голоду та кадрової кризи.

Окрім проблеми недостатності в окремих судах потрібної кількості суддів, також іншим не менш важливим питанням є якість складу, тобто рівень професіоналізму суддів та їх компетентності.

Слід констатувати, що проблема недобору суддів та дефіциту суддівських кадрів загострилась після започаткованого у 2016 році оцінювання суддів, наслідком якого стала відставка понад 2000 суддів, а у подальшому вказана проблема загострилась через припинення повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) у 2019 році.

Аналізуючи кадрові проблеми, важливо звернути увагу на статистичні дані. Так, з допо-

віді заступника голови Вищої ради правосуддя Д. Лук'янова, яка була озвучена під час міжнародної конференції з питань правосуддя вбачається, що доволі високими є проблеми щодо «кадрового голоду». Так, за статистикою, озвученою на конференції, із 4966 суддів приблизно 800 суддів не мають повноважень. Продовжується ситуація відтоку кадрів – за 2023 рік звільнилося 278 суддів. Також було відзначено, що найбільш критичною є кадрова проблема в судах апеляційної інстанції. Одним із можливих варіантів вирішення даної ситуації є запровадження окремої спеціалізації суддів для розгляду такої категорії справ. Також важливим є проведення тренінгів та навчань для категорії суддів, що будуть спеціалізуватись на розгляді міжнародних злочинів [4].

Так, із Щорічної доповіді «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» вбачається, що декілька місцевих судів – зокрема, Лугинський районний суд Житомирської області, Устинівський районний суд Кіровоградської області, Ананівський районний суд Одеської області станом на початок 2023 року були позбавлені можливості здійснювати судочинство з огляду на те, що в них були відсутні повноважні судді або ж вони перебували у соціальних відпустках. Також доволі великою є кількість судів, де правосуддя здійснюється лише одним суддею – 23 суди. Також 45 судів здійснюють правосуддя за умов фактичної наявності суддів 50% та менше від граничної кількості суддів, – 45 [10]. Отже, вказані статистичні данні підтверджують суттєві проблеми щодо кадрового забезпечення судів, що є суттєвою перешкодою у забезпеченні права особи на здійснення правосуддя.

Таким чином, питання кадрового забезпечення судових органів як складової публічного управління реформування судової системи є важливим та перспективним напрямком для наукового дослідження та має високу практичну цінність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реформування судової системи, визначення ключових аспектів реформування, а також кадрового забезпечення широко досліджені в наукових джерелах.

Так, проблемі вдосконалення організаційно-правового та кадрового забезпечення присвячено досить широке коло праць дослідників, серед яких можна назвати публікації таких авторів, як: А.І. Виноградова, О. Г. Остапенко, Д.М. Пищида, С.О. Халюк та інші. Слід відзначити, що ґрунтовним дослідженням організаційно-правових засад кадрового забезпечення судової системи України

займається К. Іноземцева, яка опублікувала ряд наукових праць з даного питання, а також фундаментальне дисертаційне дослідження «Організаційно-правові засади кадрового забезпечення судової системи України» [5].

Разом з тим, проведений аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури показує, що в науковому плані аналіз сучасного стану в умовах військової агресії РФ та військових дій на території України, одночасно із окресленням перспективних напрямків усунення проблем кадрового забезпечення в судовій системі України залишається малодослідженим та потребує пильної уваги.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз проблеми кадрового забезпечення судових органів як складової публічного управління реформування судової системи.

У процесі дослідження використовувались загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема загальнофілософський та догматичний методи, методи системного узагальнення, синтезу, дедукції та індукції.

Виклад основного матеріалу. Базою функціонування всіх демократичних інститутів у державі є якісне правосуддя, яке є своєрідним відзеркаленням рівня правової держави, а також мірилом ефективності та дієвості дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Щодо поняття кадрового забезпечення судів, то на сьогодні немає однастайності у розумінні даної правової категорії. За переконанням А.І. Виноградової, «кадрове забезпечення діяльності судів слід розглядати як систему діяльності визначених та уповноважених законом суб'єктів державної влади щодо реалізації кадрової політики у сфері судочинства шляхом формування професійного кадрового складу судів з урахуванням кадрових потреб та установлених вимог до працюючих осіб та кандидатів на посаду, здійснення їх ефективного добору, призначення, розстановки кадрів, підвищення кваліфікації, навчання, заохочення, переміщення, вивільнення та просування по службі» [3, с. 70].

За переконанням К.О. Придачук, кадрове забезпечення можна визначати у наступних аспектах:

- як органічну частину управління організацією;
- як специфічну сферу управлінської діяльності уповноважених осіб, яка має зорієнтованість на забезпечення трудової діяльності працівників організації, що є необхідним для життєздатності організації;
- як певна процедура, що структурно містить цілий ланцюг певних задач, які охоплюють пошук

кадрів, процедуру їх працевлаштування, добору, а також наступної кадрової роботи з ними;

– як сферу наукових досліджень, що має на меті аналіз суті процедури добору кадрів та подальшого керування людським ресурсом в межах конкретної організації в аспекті кадрових питань [8; с. 129].

На нашу думку, під поняттям кадрового забезпечення слід розглядати діяльність компетентних суб'єктів щодо визначення кадрових потреб на певному об'єкті, що охоплює прогнозування, планування, визначення кадрових потреб, процедуру добору кадрів та працевлаштування, а у подальшому – вирішення інших кадрових питань, зокрема, щодо підвищення кваліфікації, звільнення кадрів, тощо.

У той же час, під кадровим забезпеченням судової системи слід розуміти діяльність компетентних суб'єктів, врегульовану чинними нормативно-правовими актами, яка спрямована на комплектування судів, проведення конкурсу на посаду суддів, добору суддів, їх призначення, навчання, виховання і вирішення інших пов'язаних з цим кадрових питань.

Втім, основним напрямком, який потребує найбільшої уваги, на нашу думку є кадрове забезпечення безпосередньо суддів.

Якщо проаналізувати суб'єктів кадрового забезпечення судової системи держави, то в ній доцільно виокремлювати наступні елементи:

1) суб'єкти із загальними повноваженнями, тобто органи, які мають певне коло повноважень в сфері кадрового забезпечення судової системи, однак, цей напрямок не є єдиним у сфері їх діяльності, та вона спрямована не тільки на вирішення питань із кадрового забезпечення судової влади (Верховна Рада України; Президент України);

2) суб'єкти зі спеціальними повноваженнями – до них слід відносити спеціально уповноважені суб'єкти в сфері кадрового забезпечення судової системи держави, які безпосередньо пов'язані з проведенням набору та підбору кадрів у судовій системі, вирішенням питань щодо підвищення кваліфікації, підготовки та перепідготовки кадрів, а також у зв'язку зі звільненням відповідних кадрів у судовій системі. При цьому, їх варто розподіляти на такі, що займаються вирішенням даних питань на загальнодержавному рівні (Вища рада правосуддя; Вища кваліфікаційна комісія суддів; Державна судова адміністрація України; Національна школа суддів України; органи суддівського самоврядування); на локальному рівні (керівництво відповідного суду в особі голови суду та керівника апарату суду);

3) суб'єкти з повноваженнями учасника процесу кадрового забезпечення судової системи – суб'єкти, яким надане право лише брати участь у процесі кадрового забезпечення судової системи держави (Громадська рада доброчесності як представник громадськості) [5; с. 152].

При цьому, аналізуючи організаційну структуру кадрового забезпечення, на сьогоднішній день саме Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів України з огляду на комплекс їх повноважень є основними органами, до компетенції яких відноситься кадрове забезпечення системи судоустрою та безпосередньо займаються наповненням та формуванням добору кадрів у судовій системі.

Так, С.О. Халюк стверджує, що Вища рада правосуддя в Україні має ключове значення у сфері кадрового забезпечення судів різних рівнів стосовно формування корпусу професійних суддів, суддівської кар'єри та участі у формуванні окремих органів та установ системи правосуддя. Переважна частина кадрових повноважень Вищої ради правосуддя передбачають ухвалення кінцевих рішень щодо призначення, звільнення суддів, переміщення суддів, призначення членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України тощо. Вищеозначене свідчить, що незалежна судова система потрібна для забезпечення належного відправлення правосуддя.

При цьому, важливою умовою незалежної та неупередженої судової влади є, в тому числі, дотримання принципу поділу влади, що передбачає розподіл виконавчої, законодавчої та судової влади. До того ж умовою незалежності судової влади є існування та функціонування судових органів, які приймають участь у призначенні суддів, вирішують окремі питання кар'єри суддів та здійснюють заходи дисциплінарної відповідальності і самі повинні бути незалежними з точки зору власних повноважень, своєї структури і гарантій відповідного статусу [9].

На нашу думку, кадрові повноваження Вищої ради правосуддя зводяться, переважно, до наступного:

– формування суддівського корпусу: відбір, призначення, звільнення та припинення повноважень суддів;

– участь у професійній кар'єрі суддів: тимчасове відсторонення, переведення судді, відрадження судді як тимчасове переведення до іншого суду, припинення відставки судді;

– участь у формуванні окремих органів та установ судової влади та їх посадових осіб (наприклад,

Державної судової адміністрації України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, Етичної ради, Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя).

В Україні модель функціонування «судової ради» відрізняється власною особливістю, проявом якої є існування двох окремих органів, відповідальних за формування кадрової політики в сфері судової влади, – Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вища рада правосуддя. Така національна специфіка неодноразово ставала предметом уваги та критики міжнародних інституцій.

За переконанням Л.А. Бурхан-Крутоус, слід сформулювати декілька пропозицій організаційного характеру стосовно вдосконалення організаційно-правової діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. До організаційного блоку слід віднести наступні пропозиції: необхідність покращення матеріально-технічної бази Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; необхідність розроблення національних стандартів професійного навчання кандидатів на посаду судді, підвищення рівня кваліфікації суддів і навчання працівників апаратів судів; залучати до підготовки суддів і спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді досвідчених практиків з числа суддів, прокурорів, адвокатів тощо [2].

Окрім того, слід констатувати, що на сьогодні відбулась дискреція ключових кадрових повноважень в бік Вищої ради правосуддя. Ключовий вплив на кадрові процеси добору, призначення та звільнення суддів концентрується саме у Вищій раді правосуддя. На наше переконання, утвердження незалежності в судових органах потребує підсилення ролі органів суддівського самоврядування на кадрових процедурах.

Із вищевикладеного можна зробити висновок, що положення Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і окремих законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 р. мають бути переглянуті стосовно кадрових повноважень Вищої ради правосуддя.

Також суттєвою проблемою останніх років, що мала безпосередній вплив на кадрове забезпечення судів була відсутність повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України впродовж майже чотирьох років, що призвела до зупинення, зокрема, процесів відбору та кваліфікаційного оцінювання суддів. Лише рішенням від 1 червня 2023 року Вища рада правосуддя призначила

повноважний склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що дало змогу відновити роботу з добору професійних та якісних кадрів на посади суддів і завершити кваліфікаційне оцінювання [10].

Лише 15 грудня 2023 року Вища кваліфікаційна комісія суддів України розпочала безпрецедентний відкритий конкурс на більше ніж 500 вакантних посад суддів апеляційної інстанції. При цьому, слід констатувати, що станом на грудень 2023 року найбільший дефіцит кадрів спостерігався саме в апеляційних судах, оскільки вакантних посад у системі апеляційних судів було 698, що перевищувало кількість працюючих суддів (659) [4].

Також слід відзначити і унікальність даного відкритого конкурсу, що пояснюється декількома факторами:

– принципове значення має сам факт проведення конкурсу на посади суддів апеляційної інстанції, оскільки до цього такі конкурси не проводились, а безпосередньо судді до апеляційного суду призначалися Верховною Радою України виключно з числа працюючих суддів. Отже, в даному аспекті проведення конкурсу є важливим кроком, що призводить прозорість у процес добору кадрів у суди апеляційної інстанції;

– по-друге, безпрецедентною є кількість суддів, яких ВККС планує добрати на відкритому конкурсі – близько 500 суддів апеляційних судів, що становитиме 56% від загальної кількості суддів апеляції в Україні.

На нашу думку, даний конкурс на суддів апеляційної інстанції є визначальним для інституційних спроможностей судової влади ефективно працювати над завданнями, від яких залежить швидкість інтеграції України до ЄС.

Крім того, важливого значення набуває правова процедура добору суддів в Україні, яка відображена в чинних нормативно-правових актах.

На думку Д.М. Пищиди, вона потребує удосконалення, з огляду на наявність проблем законодавчого характеру. Так, науковець висуває наступні пропозиції: внести до Закону «Про судоустрій і статус суддів» [1] такі зміни:

– положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді» доповнити нормою такого змісту: «Конкурс на зайняття вакантних посад суддів місцевого суду має бути проведено протягом розумного строку, але не пізніше, ніж протягом шести місяців з моменту його оголошення»;

– законодавчо визначити, що «За результатами конкурсного добору Вища кваліфікаційна

комісія суддів України не пізніше ніж у десятиденний термін з моменту закінчення формування рейтингу кандидатів на посаду судді надсилає до Вищої ради правосуддя відповідно до кількості вакантних посад суддів рекомендації про призначення кандидатів суддями» [7; с. 44].

Ми підтримуємо вказану позицію, оскільки урахування вказаних вище зміг може удосконалити систему правових та організаційних засобів процедури добору на посаду судді в Україні.

Висновки. Вважаємо, що питання кадрового забезпечення судових органів як складової публічного управління реформування судової системи є важливими та актуальними на сьогодні з огляду на проблему кадрового недобору і «кадрового голоду» в судовій системі України.

Під поняттям кадрового забезпечення слід розглядати діяльність компетентних суб'єктів щодо визначення кадрових потреб на певному об'єкті, що охоплює прогнозування, планування, визначення кадрових потреб, процедуру добору кадрів та працевлаштування, а у подальшому – вирішення інших кадрових питань, зокрема, щодо підвищення кваліфікації, звільнення кадрів, тощо.

У той же час, під кадровим забезпеченням судової системи слід розуміти діяльність компетентних суб'єктів, врегульовану чинними нормативно-правовими актами, яка спрямована на комплектування судів, проведення конкурсу на посаду суддів, добору суддів, їх призначення, навчання, виховання і вирішення інших пов'язаних з цим кадрових питань.

За результатами дослідження організаційної складової зроблено висновок про те, що утвердження незалежності в судових органах потребує посилення ролі органів суддівського самоврядування на кадрових процедурах, а положення чинного законодавства мають бути переглянуті стосовно кадрових повноважень Вищої ради правосуддя.

Також вважаємо за доцільне підтримати пропозицію Д.М. Пищида щодо необхідності внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», доповнивши статтю 79-2 вказаного Закону правовою нормою такого змісту: «Конкурс на зайняття вакантних посад суддів місцевого суду має бути проведено протягом розумного строку, але не пізніше, ніж протягом шести місяців з моменту його оголошення».

Список літератури:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/6-2_2020/part_1/9.pdf (дата звернення: 14.02.2024).
2. Бурхан-Крутоус, Л.А. Проблеми вдосконалення організаційно-правових засад діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Правові новели. 2022. № 17. URL: <http://legalnovels.in.ua/17-2022> (дата звернення: 14.02.2024).
3. Виноградова А.І. Оптимізація кадрового забезпечення судів. Юрид. вісн. Повітр. і косм. право : Наук. пр. Нац. авіац. ун-ту. 2020. № 2. С. 68–74.
4. Гацелюк В. Подолати кадровий голод та відновити довіру: як проходить євроінтеграція судової системи. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023> (дата звернення 13.02.2024).
5. Іноземцева, К.О. Організаційно-правові засади кадрового забезпечення судової системи України : дис. ... д-ра філософії : 081. Суми, 2021. 248 с.
6. Остапенко О.Г. Проблемні питання функціонування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України як органу суддівського врядування в Україні. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2022. № 3 (99). С. 62–74.
7. Пищида Д.М. Нормативно-правове забезпечення процедури добору на посаду судді в Україні та напрями його вдосконалення. *Право і суспільство*. 2020. № 6-2. С. 42–28.
8. Придачук К.О. Сутність кадрового забезпечення діяльності Вищого антикорупційного суду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 62. С. 129.
9. Халюк С.О. Кадрові повноваження вищої ради правосуддя в Україні. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267108/263022> (дата звернення: 14.02.2024).
10. Щорічна доповідь «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2022 рік», затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 24 серпня 2023 року № 851/0/15-23. URL: https://supreme.court.gov.ua/img/files/file_8162.pdf (дата звернення: 14.02.2024).

Zubrytskyi O.V. PERSONNEL SUPPLY OF JUDICIAL AUTHORITIES AS ELEMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION OF JUDICIAL SYSTEM REFORMING

The article examines issues related to the staffing of judicial bodies in the context of public management of reforming the judicial system. Thus, the main directions of reforming the judicial system and the role of the personnel direction in it are analysed. The author of the article also analyses approaches to the concept

of “staffing” and concludes that under it should be considered the activities of competent subjects in determining personnel needs at a certain facility, which includes forecasting, planning, determining personnel needs, the procedure for selecting personnel and employment, and in the future – solving other personnel issues, in particular, regarding professional development, dismissal of personnel, etc.

At the same time, under staffing of the judicial system should be understood the activity of competent subjects, regulated by current legal acts, which is aimed at staffing courts, conducting competitions for the position of judges, selecting judges, their appointment, training, education and solving other issues related personnel issues.

At the same time, attention of the article is focused on the problems of staffing, in particular, on the conditions of military operations as a result of the aggression of the Russian Federation in Ukraine, one of the manifestations of which is the problem of “personnel hunger”, the shortage of judges, as well as on the quality of the composition, that is, the level of professionalism of judges.

In addition, it is emphasized that a significant problem in the field of staffing of the judiciary was the absence of a competent staff of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine for almost four years, which led to the halt, in particular, of the processes of selection and qualification evaluation of judges. Only by the decision of June 1, 2023, the High Council of Justice appointed the authorised composition of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine, which made it possible to resume the work on the selection of professional and high-quality personnel for the positions of judges and to complete the qualification evaluation.

It is noted that the appropriate level of professionalism of judges and their professional suitability is an integral component of high-quality justice. Working with personnel, their quality selection and professional development is one of the most effective means of improving the results of the functioning of the judicial branch of government, which, in turn, is of key importance in the context of observing the rights and freedoms of a person and a citizen.

Key words: *human resources, reformation, justice, judiciary, judicial system, competitive selection.*

Кобиліна Ю.М.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

СУТНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У статті розглянуто питання сутності та завдань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади, та визначено ключову роль у прийнятті обґрунтованих рішень та ефективному функціонуванні державних структур. З'ясовано сутність інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади, що полягає в систематичному зборі, обробці, аналізі та поширенні інформації для реалізації управлінських процесів. Визначено, що забезпечення доступу до актуальних даних та підтримка управлінського процесу в цілому – основні завдання інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади, що включають в себе створення баз даних, розробку інформаційних систем та забезпечення їх безперервної актуалізації, розробку аналітичних звітів, моделювання сценаріїв розвитку подій, а також підготовку прогнозів для прийняття стратегічних рішень. З'ясовано, що аналіз та інтерпретація цих даних допомагають управлінцям розуміти ситуацію, виявляти тенденції та прогнозувати можливі наслідки рішень. Доведено, що у сучасному світі, де швидкість прийняття рішень та їх ефективність мають вирішальне значення, інформаційно-аналітичне забезпечення стає ключовим інструментом для успішного управління державними структурами. Обґрунтовано ефективність запровадження єдиної системи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади в умовах постійного і рівноправного діалогу влади і громадськості. Здійснено спробу узагальнити підходи до класифікації видів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади. Розкрито перспективні напрями розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади в системі публічного управління загалом.

Ключові слова: інформаційно-аналітичне забезпечення, публічне управління, управлінські рішення, органи публічної влади.

Постановка проблеми. У сучасному публічному управлінні визначення сутності та завдань інформаційно-аналітичного забезпечення з огляду на безпосередній зв'язок з розвитком інноваційних технологій та участь нашої держави у глобальних процесах діджиталізації, у тому числі формування єдиного інформаційного простору, набуває особливої уваги. Саме використання сучасних технологій та методів аналізу даних дозволяє підвищити ефективність управлінських рішень та забезпечити стабільний розвиток суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності і завдань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади стали об'єктом дослідження фахівців та практиків з публічного управління, економіки, права, політології, соціології. Дослідженням проблемних питань формування цілісної системи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади займалися провідні вітчизняні фахівці, зокрема: Ганцюк Т.Д., Григораш С.М., Дегтяр О.А., Карпенко І.Й., Пугач А.О.

та інші. Окремі аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності органів публічної влади розглянуто у працях Рейтеровича І.В., Степанова В.В., Телешуна С.О., Титаренка О.Р., Чалої Н.П. Проте, станом на сьогодні залишається ряд актуальних питань щодо підвищення якості та ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади та трансформації публічного управління загалом, що зумовило вибір теми даної статті.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сутності та основних завдань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади, в умовах зростання їх ролі в публічному управлінні та ефективному функціонуванні сучасних публічних структур.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне вторгнення та запровадження воєнного стану в нашій державі призвели до руйнування усталених механізмів публічного управління та діяльності органів публічної влади на місцях,

зниження економічних показників та переорієнтації надходжень бюджетних коштів, загострення соціально-демографічних проблем, посилення бідності, інфляції, а також зниження інвестиційної активності бізнесу. Організація інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади можлива тільки за умови наявності відповідної нормативно-правової бази, спрямованої на регулювання, захист та розвиток вітчизняного інформаційного простору та аналітичної діяльності. Проведений аналіз вітчизняної правової політики в інформаційній сфері, свідчить про відсутність системності та далекоглядності, що призводить до вирішення тактичних, а не стратегічно-орієнтованих завдань, направлених на вирішення актуальних питань належного захисту інформації в інформаційних системах та мережах передачі інформації. Регулювання нормативно-правової бази інформаційно-аналітичного забезпечення дозволить унормувати не тільки єдиний понятійно-категоріальний апарат в системі публічного управління, а й сформувану уніфіковану систему інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади.

Усвідомлення ролі механізмів інформаційно-аналітичного забезпечення ґрунтується на розумінні організаційно-методологічних підходів щодо формування єдиного інформаційного простору публічного управління і передбачає процесний, діяльнісний та методологічний аспекти у зборі, обробці, аналізі, оцінці та представленні цільової інформації про суспільні відносини, з метою задоволення інформаційних потреб суб'єктів прийняття державно-управлінських рішень. Застосування механізмів інформаційно-аналітичного забезпечення дозволяє ефективно управляти ресурсами, планувати діяльність, оперативно проводити моніторинг результатів діяльності публічних структур, здійснювати аналіз та прогнозувати успіхи і недоліки управлінської праці. У цьому контексті, важливо використовувати інноваційні технології збору та аналізу даних, до яких слід віднести штучний інтелект, машинне навчання та аналітику даних. Одним з ключових аспектів інформаційно-аналітичного забезпечення має бути захист безпеки даних та конфіденційності [3].

Інформаційно-аналітичне забезпечення як системне поняття знаходить своє відображення на інформаційному (відносно самостійна діяльність фахівців, зайнятих пошуком, відбором, обробкою, накопиченням, узагальненням, збереженням інформаційних ресурсів) та аналітичному (вироб-

ництво фахівцями на підставі отриманих інформаційних ресурсів нового інформаційного продукту) рівнях [11]. Інформаційно-аналітичне забезпечення публічного управління слід визначити як взаємозалежну та відповідним чином сформовану сукупність організаційних, організаційно-правових, інформаційних, методичних, програмно-технологічних компонентів, що забезпечують необхідну якість управлінських рішень за рахунок раціонального використання інформаційних ресурсів та інформаційних технологій і спрямовані на підвищення ефективності управління суспільно-політичними процесами в суспільстві [10].

Цільове призначення інформаційно-аналітичного забезпечення полягає у реалізації державотворчих засад публічного управління на шляху до безпосередньої взаємодії органів публічної влади та громадськості, спрямованої на забезпечення національної безпеки та конкурентоздатності України на світовій арені. Складність і багатовекторність такої взаємодії вимагає застосування у процесі прийняття державно-управлінських рішень інформаційноємких та адаптивних аналітичних систем, шляхом перетворення зібраної інформації у форму, придатну для сприйняття, яка дозволяє оцінити управлінцю стан об'єкту діяльності, розробляти, приймати і організовувати виконання певних рішень.

Специфіка функціонування інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади базується на принципах структурованості, системності, інтеграційної обробки, методичної єдності, якості, гнучкості, своєчасності, оперативності тощо. Так у Законі України «Про інформацію» визначені основні принципи інформаційних відносин, до яких належать: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя [9]. А в Законі України «Про доступ до публічної інформації» акцентовано увагу на принципах: прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень; вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання інформації; рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак [8]. Поєднання принципів проблем-

ної орієнтації та програмно цільової установки як відносно тематики інформаційного забезпечення, так і відносно вибірковості підготовки інформації, дозволить регулювати не тільки систему публічного управління загалом, а й структурувати розподіл функціональних обов'язків в органах публічної влади залежно від рівня доступу до конфіденційної інформації та в межах наданої їм компетенції. Загалом принципи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади можна розділити на загальні (притаманні усій системі публічного управління), галузеві (визначають порядок роботи з інформацією та засади аналітичної роботи) та спеціальні (обумовлюють порядок організації інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади).

У своїй діяльності органи публічної влади орієнтовані на використання сучасних методів шифрування та захисту даних, з метою захисту від несанкціонованого доступу та витоку інформації, що дозволяє підвищити ефективність управління ресурсами й оптимізувати процеси взаємодії з громадськістю [2]. Інформаційно-аналітичне забезпечення в органах публічної влади направлене на реалізацію основних функцій управлінської діяльності:

- інтеграційну (комплекс завдань щодо формування внутрішніх і зовнішніх зв'язків в органах публічної влади);
- комунікативну (обмін інформацією і підтримка баз даних як з обмеженим, так і з публічним доступом);
- інструментальну (розробка методів та інструментарію з пошуку, реєстрації, обробки, аналізу, узагальнення первинної інформації);
- пізнавальну (відображення об'єктивної реальності дескриптивно);
- організаційно-технологічну (система засобів, що визначають порядок і чіткі правила практичних дій з досягнення конкретного результату у вдосконаленні організації, процесу або соціальних стосунків, рішенні різного роду проблем, таких як підвищення продуктивності праці, вдосконалення організації управління, цілеспрямований вплив на громадську думку через засоби масової комунікації) [10].

За своїм призначенням, зазначені функції умовно можна розподілити на дві групи: внутрішні (інформаційно-аналітичний супровід прийняття управлінських рішень) і зовнішні (інформаційно-аналітичне забезпечення взаємодії органів публічної влади із суспільством). До внутрішньої групи

слід віднести: забезпечення внутрішніх комунікацій органу управління, організація доступу до зовнішніх та внутрішніх інформаційно-аналітичних продуктів; забезпечення необхідного рівня якості прийнятих рішень за рахунок: збору, аналітичної обробки та надання органу управління в різних режимах фактографічної інформації про поточну, бажану та прогнозовану ситуацію в об'єкті управління та в зовнішньому середовищі; «збирання та надання органу управління в різних режимах документів науково-методичного, аналітичного, юридичного характеру та доступу до спеціально організованих фондів вхідних, внутрішніх та вихідних документів; забезпечення необхідного рівня якості прийнятих рішень ній за рахунок поглиблення процедур аналізу та прогнозування ситуацій у об'єкт управління, а також за рахунок оцінки наслідків прийнятих рішень, прогнозування їх розвитку у вигляді: «підготовки змістовної частини управлінських рішень та їх документального оформлення; аналізу обґрунтованості та юридичної правомірності прийнятих рішень; проведення погоджувальних процедур і процесів групового прийняття рішень» [12]. До зовнішньої групи функцій, що забезпечують взаємодію органів державної влади з громадськістю, слід віднести ряд специфічних соціальних функцій: демократизації державного управління; сприяння розвитку інститутів громадянського суспільства; організації соціальної взаємодії органів виконавчої влади та громадянського суспільства; встановлення соціальної згоди у суспільстві; формування соціально-ідеологічних установок громадянського суспільства.

У практичній діяльності виконання цих функцій покладено на відповідні інформаційні служби як структурні підрозділи в системі публічного управління: прес-служби; служби (управління) інформації та громадських зв'язків; інформаційні та інформаційно-аналітичні управління (відділи); апарати консультантів (експертів, помічників); управління (відділи) інформатизації і комп'ютеризації (частково). На реалізацію та ефективність їхньої діяльності впливає ряд факторів: глобалізація управлінських процесів; інформатизація; демократизація та розвиток громадянського суспільства; прогрес в сфері управління і технологій інформаційної діяльності тощо. Інформаційні служби повинні мати відповідні комунікаційні можливості, організаційно-штатну структуру, а також систему захисту від маніпулятивних впливів та інших загроз інформаційної (інформаційно-психологічної) безпеки [6, с. 10].

Дієвість системи публічного управління можлива за умови налагодження постійного та рівноправного діалогу органів влади та суспільства, стимулюванні залучення громадян у процес управління, узгодженні діяльності влади з громадськими інтересами. Основна мета інформаційно-аналітичного забезпечення знаходить своє відображення у діях, направлених на підвищення ефективності управлінської діяльності, оптимізації роботи публічних структур та підвищення якості надання державних послуг громадянам. Тому при досягненні поставленої мети слід враховувати, що інформаційно-аналітична діяльність органів державної влади носить двоєдиний характер, включає не тільки вплив органів влади на інститути громадянського суспільства, а й громадськості на владу. Серед основних завдань слід виокремити:

- інформаційно-аналітичну підтримку діяльності органів публічної влади;
- моніторинг балансу бюджетних витрат на різні напрямки розвитку;
- збір, узгодження, структурування, зберігання, верифікацію і подання поточних та ретроспективних даних щодо показників соціально економічного розвитку;
- формування та ведення бази планових і фактичних індикаторів розвитку;
- забезпечення інформаційної взаємодії усіх векторів публічної влади [4].

Інформаційно-аналітичне забезпечення – це процес створення оптимальних умов задля задоволення інформаційних потреб та реалізації посадових обов'язків органів державної влади на основі формування та використання інформаційних ресурсів, які включають в себе збір та обробку даних; аналіз та оцінку; впровадження інноваційних технологій; забезпечення кібербезпеки та захисту даних [10]. Загалом інформаційно-аналітичне забезпечення відіграє важливу роль у побудові ефективної та компетентної системи публічного управління, допомагаючи уникнути помилок у прийнятті належних рішень на основі обґрунтованих даних, і може використовуватися на різних рівнях управління, від стратегічного до оперативного. Шляхом аналізу даних та використання аналітичних інструментів, органи публічної влади можуть підвищити якість прийнятих рішень та підвищити рівень задоволення громадян з наданих послуг. Серед основних видів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади виділяють:

1. Системи обробки інформації: використання комп'ютерних програм та баз даних для збирання, зберігання, обробки та аналізу інформації.

2. Моніторинг та аналіз даних: збір, аналіз та оцінка даних з різних джерел для прийняття рішень у державному управлінні.

3. Системи прогнозування: аналіз поточних даних та трендів для прогнозування майбутніх подій та розробки стратегій та політик.

4. Інформаційні портали та бази даних: створення та підтримка онлайн-платформ для доступу до інформації та обміну нею між державними службами.

5. Аналітичні звіти та документи: підготовка та розповсюдження аналітичних доповідей та звітів про стан різних секторів економіки, суспільства або території.

6. Геоінформаційні системи (ГІС): використання просторових даних та картографічних інструментів для аналізу та візуалізації інформації, пов'язаної з географією.

7. Бізнес-інтелект та аналітика: застосування технологій та методик для аналізу великих обсягів даних та виявлення прихованих закономірностей та трендів.

8. Системи управління проектами: використання інформації та аналітики для планування, організації та контролю державних проєктів та програм.

9. Інтернет-сервіси та електронні ресурси: створення та підтримка онлайн-платформ для взаємодії між державними службами, громадянами та бізнесом.

10. Аналітичні служби: створення спеціалізованих підрозділів чи відділів, що займаються аналізом даних та наданням інформації для підтримки прийняття рішень у державному управлінні [1].

Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів публічної влади здійснюється на підставі аналізу управлінських дій та дозволяє: визначити пріоритетні напрями управлінських рішень, створювати оптимальні умови ефективного функціонування державних структур, покращувати основні економічні показники, залучати зовнішні інвестиції, підтримувати інноваційні проєкти та програми розвитку, планувати збільшення податкових надходжень, здійснювати ефективне управління та контроль грошових потоків, розвиток інфраструктури та ефективне управління соціальними системами, а також забезпечувати безпеку, охорону здоров'я, освіту, ЖКГ тощо [7].

Перспективними напрямками розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади є: впровадження сучасних технологій інформаційної аналітики для збору, обробки та аналізу даних, що дозволить швидше і ефективніше приймати управлінські рішення на основі об'єктивних даних; розвиток систем автоматизованого збору та обробки інформації, що спрощує процес збору та аналізу даних і дозволяє зосередитися на їх інтерпретації та використанні для вирішення конкретних завдань; професійна підготовка фахівців у галузі інформаційно-аналітичного забезпечення, які будуть володіти необхідними знаннями та навичками для роботи з великими обсягами даних; створення спеціалізованих даних центрів, які будуть відповідати за збір, аналіз та поширення інформації у владних органах; впровадження систем звітності та моніторингу, які дозволять вчасно виявляти проблеми та управляти ними, базуючись на об'єктивних даних; забезпечення відкритості та доступності

публічних даних для громадськості, що сприятиме прозорості та довірі до діяльності владних органів тощо.

Висновки. Таким чином, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів публічної влади виступає ключовим чинником функціонування сучасних урядових структур і допомагає забезпечити ефективне управління та досягнення стратегічних цілей органів публічної влади. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів публічної влади повинна бути орієнтована на відповідність викликам сучасності щодо створення єдиної інформаційної бази публічного управління; організації ефективного руху інформаційних потоків; інформаційного забезпечення діяльності структурних підрозділів і об'єктів публічного управління; автоматизації технологічних і бізнес-процесів публічного управління; обробки й аналізу зовнішньої інформації; забезпечення необхідного рівня безпеки і захисту інформаційних ресурсів публічного управління.

Список літератури:

1. Ганцюк Т. Д. Концептуальні основи модернізації механізмів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності місцевих органів публічної влади / Т. Д. Ганцюк. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Державне управління. 2018. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpsdu_2018_4_3.
2. Григораш С. М. Інформаційно-аналітична діяльність: конспект лекцій. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. 154 с.
3. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К.; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
4. Дегтяр О. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень у діяльності органів державної влади. Теорія та практика державного управління. 2013. Вип. 3. С. 30–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2013_3_7
5. Котковський В. Р. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень у діяльності органів державної влади// Теорія та практика державного управління. Вип. 4 (51). Харків. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/1_21_59214887.pdf
6. Линьов К.О. Інформаційне забезпечення державного управління та державної служби: навчальний посібник. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016. 42 с.
7. Малий І. Й., Цедік М. Г. Інституційний вимір цифровізації державного управління в Україні // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>
8. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
9. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
10. Пугач А. О. Сутність процесу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної виконавчої влади в Україні / А. О. Пугач. // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_8_6
11. Степанов В. Інформаційно-аналітичне забезпечення системи державного управління [Електронний ресурс] / В. Ю. Степанов. // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_1_14
12. Телешун С.О., Титаренко О.Р., Рейтерович І.В. Основи інформаційно-аналітичної діяльності в публічному управлінні: навч. посіб. Київ: НАДУ, 2009. 168 с.
13. Цифрова трансформація публічного управління: кол. моногр. / О. В. Карпенко, І. Й. Малий, Г. В. Муравицька та ін. Київ : НАДУ, 2020. 256 с.

Kobylyna Yu.M. THE ESSENCE AND TASK OF INFORMATION AND ANALYTICAL ENSURING THE ACTIVITIES OF PUBLIC GOVERNMENT BODIES

The article examines the essence and tasks of information and analytical support for the activities of public authorities, and defines the key role in making informed decisions and the effective functioning of state structures. The essence of information and analytical support for the activities of public authorities is clarified, which consists in the systematic collection, processing, analysis and dissemination of information for the implementation of management processes. It was determined that providing access to current data and supporting the management process as a whole are the main tasks of information and analytical support for the activities of public authorities, which include the creation of databases, development of information systems and ensuring their continuous updating, development of analytical reports, modeling of development scenarios events, as well as preparation of forecasts for making strategic decisions. It has been found that the analysis and interpretation of these data help managers understand the situation, identify trends and predict the possible consequences of decisions. It has been proven that in the modern world, where the speed of decision-making and their effectiveness are of decisive importance, information and analytical support becomes a key tool for the successful management of state structures. The effectiveness of the introduction of a single system of information and analytical support for the activities of public authorities in the conditions of constant and equal dialogue between the authorities and the public is substantiated. An attempt was made to generalize approaches to the classification of types of information and analytical support for the activities of public authorities. Prospective directions for the development of information and analytical support for the activities of public authorities in the public administration system in general have been revealed.

Key words: *information and analytical support, public management, management decisions, public authorities.*

Коцупал Д.В.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛОБІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ УКРАЇНИ

У статті висвітлено еволюцію моделей нормативно-правового забезпечення лобізму в Україні, що завершилася прийняттям Закону України «Про лобіювання» в 2024 р. Розкрито переваги запровадженої моделі, серед яких: докладне визначення прав та обов'язків суб'єктів лобіювання; значна деталізація переліку видів діяльності, що не є лобіюванням; запровадження Реєстру прозорості; встановлення вимог щодо розкриття відомостей про лобістську діяльність; наявність обмежень займатися лобізмом колишніх публічних посадовців; окреслення переліку сфер, в яких заборонено здійснювати лобістську діяльність; наявність положень щодо запровадження Правил етичної поведінки суб'єктів лобістської діяльності та врегулювання конфлікту інтересів та ін. Визначено потреби удосконалення Закону України «Про лобіювання» в аспектах чіткості понятійного апарату, розмежування лобістської діяльності та участі громадськості в прийнятті рішень органів публічної влади, відповідальності лобістів, визначення прав та обов'язків об'єктів лобіювання, контрольної діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції тощо.

Узагальнено комплекс нормативно-правових актів, що, поряд зі спеціальним законом, забезпечують функціонування інституту лобізму в Україні. Зроблено висновок про необхідність удосконалення законодавства з погляду забезпечення дієвості даного інституту, принаймні, за наступними напрямками:

- регулювання лобістської діяльності громадських об'єднань в Законі України «Про громадські об'єднання»;
- регламентація взаємодії публічних службовців з лобістами в законах України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування»;
- унормування процедур лобістської діяльності при доопрацюванні проекту Закону України «Про публічні консультації»;
- чітке визначення механізмів лобізму на місцевому рівні в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- регламентація участі суб'єктів лобіювання в діяльності консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах виконавчої влади;
- затвердження правил етичної поведінки парламентарів, урядовців та публічних службовців щодо відносин з лобістами;
- запровадження дієвих санкцій для суб'єктів лобіювання за незаконні дії в Кримінальному кодексі України та Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: лобістська діяльність, публічне управління, нормативно-правове забезпечення, легалізація лобізму, удосконалення законодавства.

Постановка проблеми. В нинішніх суспільних реаліях лобізм відіграє вагомий роль в публічному управлінні, оскільки забезпечує ефективний зворотний вплив суспільства на державу, збалансоване представництво інтересів різних соціальних груп у публічній політиці, виступає складовою системи запобігання корупції. Враховуючи зазначене, Комітет Міністрів Ради Європи в 2017 р. рекомендував урядам держав-членів ЄС запровадити або зміцнити цілісну та узгоджену модель правового регулювання лобістської діяльності в контексті прийняття публічних рішень [29, с. 7].

Тому не випадково однією з умов початку переговорів про вступ України до ЄС стала легалізація лобізму, що була здійснена шляхом прийняття в 2024 р. Закону України «Про лобіювання» (далі – закон про лобіювання). Однак цей крок на наш погляд, є лише початком на шляху створення дієвої моделі нормативно-правового забезпечення лобістської діяльності в публічному управлінні України, що потребує вирішення низки проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нормативно-правові засади лобіювання в Україні в різні періоди досліджувало велике коло науков-

ців, в тому числі, Д. Базілевич, Т. Богиня, М. Брицький, Д. Виговський, Н. Гнатенко, В. Головка, О. Гросфельд, О. Дягілев, Н. Коваль, В. Кравчук, О. Кушніренко, Р. Мацкевич, В. Нестерович, О. Одінцова, О. Порфімович, М. Рачинська, М. Росенко, Т. Рябовол, А. Стельмах, А. Трофіменко, В. Федоренко, Т. Яровой та ін. Зусиллями вчених напрацьовано низку моделей законодавчої інституціоналізації лобістської діяльності, детально визначено їх переваги й недоліки, обґрунтовано доцільність та шляхи запровадження відповідного правового інституту. Разом з тим, сучасне нормативно-правове регулювання, що утворилося після прийняття закону про лобювання, не було предметом спеціального наукового аналізу.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану та визначення потреб удосконалення нормативно-правового забезпечення лобістської діяльності в публічному управлінні України.

Виклад основного матеріалу. Загальною основою лобістської діяльності як цивілізованої прозорої практики є положення низки статей Конституції України [6]. Зокрема, ст. 34 гарантує кожному право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб, за винятком законодавчо встановлених обмежень. Це право є основою отримання та обробки лобістами необхідної інформації, здійснення лобістських інформаційних кампаній. У ст. 36 основного закону встановлено право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом. Наведена норма передбачає, серед іншого, можливість створення лобістських організацій та їх об'єднань. Важливим є також положення ст. 38 про те, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами. Виходячи з цієї конституційної норми, механізми лобювання можуть включатися у процеси прийняття рішень на всіх рівнях публічного управління. Ст. 39 дає громадянам право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації. Таке право може реалізовуватися, в тому числі, шляхом проведення лобістських публічних акцій. В ст. 40 визначено, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів

місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Ця норма є основою для діяльності індивідуальних лобістів [2, с. 499].

Викладені конституційні положення створюють належне підґрунтя для формування чіткої та дієвої моделі нормативно-правового забезпечення лобізму. В напрямі такого формування вітчизняна законотворчість з кінця 1990-х років пройшла довгий і складний шлях, що характеризувався досить великим обсягом проведеної роботи. Так, ще в 1999 р. до Верховної Ради України були подані альтернативні законопроекти «Про лобювання в Україні» (від 13 квітня 1999 р. № 3188) та «Про правовий статус груп, об'єднаних спільними інтересами (лобістських груп) у Верховній Раді України» (від 3 листопада 1999 р. № 3188-1). Обидва законопроекти були піддані досить жорсткій критиці з боку законодавців та суспільства як такі, що мають декларативний характер, тому не розглядалися на засіданнях парламенту. Продовженням зусиль у напрямі законодавчого регулювання лобізму став законопроект «Про діяльність лобістів у Верховній Раді України» (від 9 листопада 2005 р. № 8429), що характеризувався недостатньою практичною спрямованістю, внаслідок чого він був відхилений парламентом [4, с. 132]. Спільними недоліками розглянутих законопроектів раннього періоду були явно недостатній рівень конкретизації механізмів лобізму та слабка орієнтація на реальні потреби практики.

Протягом 2009 р. робоча група Міністерства юстиції України сформувала проект Закону України «Про лобювання», провела його громадські обговорення як на загальнодержавному рівні, так і в різних регіонах України, а також громадське електронне обговорення. Підсумковий законопроект був схвалений на засіданні Кабінету Міністрів України 8 грудня 2009 р., але після зміни уряду в 2010 р. його визнали політично недоцільним [8, с. 40–42]. На базі цих напрацювань у 2010 р. до парламенту був поданий законопроект «Про регулювання лобістської діяльності в Україні» (від 20 жовтня 2010 р. № 7269), проте він отримав негативний відгук Головного науково-експертного управління Верховної Ради України та в підсумку так і не був розглянутий на засіданні парламенту. При цьому конкретних принципів зауважень до законопроекту висловлено не було, крім оціночного судження про те, що він створює зовнішню видимість регулювання законної лобістської діяльності без належного нормативно-право-

вого забезпечення останньої. Отже, законопроект цілком міг на належному рівні врегулювати лобістську діяльність, і це, на думку В. Головка, стало б реальним кроком на шляху формування більш цивілізованих відносин держави та бізнесу [1, с. 95; 4, с. 133–134].

Ще однією спробою активізації роботи щодо законодавчого регулювання лобізму стало формування у 2013 р. Робочої групи з розробки проекту Закону України «Про регулювання лобістської діяльності та громадського представництва (адвокасі) в Україні» на базі Національного інституту стратегічних досліджень та Інституту професійного лобіювання та адвокасі, але відповідні законодавчі ініціативи не втілилися в зареєстрований у Верховній Раді України законопроект. Попри це, як зазначає В. Нестерович, у цілому даний період характеризувався досить активною та кропіткою роботою щодо спеціального законодавчого регулювання лобізму в Україні з широким залученням громадськості до нормопроектної діяльності [8, с. 44].

Поновлення уваги до відповідних питань відбулося в контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 р., оскільки ст. 444 цього документу містила положення про сприяння процесу інституційної розбудови та консолідації організацій громадянського суспільства, у тому числі, лобістській діяльності [28]. Враховуючи це, в 2016 р. до Верховної Ради України були подані законопроекти «Про лобіювання» (від 5 жовтня 2016 р. № 5144-1) та «Про лобізм» (від 20 вересня 2016 р. № 5144). Дані законопроекти представляли два найбільш поширені серед правників підходи щодо визначення сфери дії відповідного закону, а саме, широкий, коли пропонується легалізувати лобістську діяльність в органах державної влади всіх рівнів та в органах місцевого самоврядування (реєстр. № 5144), та вузький, коли лобізм унормовується в межах парламентської практики (реєстр. № 5144-1). Обидва розглянуті законопроекти були відкликані ініціаторами у 2017 р. Поряд з цим, групи народних депутатів послідовно внесли ще два законопроекти щодо регулювання лобістської діяльності, зокрема, «Про публічну адвокацію» (від 19 січня 2017 р. № 5661) та «Про забезпечення прозорості та законності комунікації з суб'єктами владних повноважень» (від 20 вересня 2017 р. № 7129). Ці законопроекти передбачали широкий підхід до лобістської діяльності, пройшли стадію опрацювання у парламентських комітетах, проте на

сесійні засідання не виносилися та у 2019 р. були так само, як і попередні, відкликані ініціаторами. Спільним принциповим недоліком всіх зазначених законопроектів можна вважати нечітке відокремлення лобізму як професійної оплачуваної діяльності від механізмів участі громадськості в прийнятті рішень органами публічної влади.

В 2020 р. парламент повернувся до теми лобізму, і народні депутати внесли одразу чотири альтернативні законопроекти: «Про державну реєстрацію суб'єктів лобіювання та здійснення лобіювання в Україні» (від 11 лютого 2020 р. № 3059); «Про лобізм» (від 28 лютого 2020 р. № 3059-1); «Про правове та прозоре регулювання діяльності з лобіювання» (від 2 березня 2020 р. № 3059-2); «Про лобістську діяльність» (від 3 березня 2020 р. № 3059-3). На наш погляд, ці законодавчі ініціативи досить виразно демонстрували зміну концептуального бачення правового регулювання лобізму від поверхового та ідеалістичного до значно більш ґрунтовного й прагматичного. Проте, в них знову не простежувалося чіткого розмежування лобізму та законодавчо гарантованої діяльності організацій громадянського суспільства і громадян щодо участі в формуванні публічної політики. З цього приводу на початку 2021 р. організації громадянського суспільства виступили із заявою, згідно з якою законопроекти несуть загрозу обмеження права громадськості на участь у виробленні рішень органів публічної влади, оскільки в них немає чіткого визначення лобізму виключно як виду комерційної діяльності [5]. В підсумку три з чотирьох законопроектів були повернуті на доопрацювання авторам і більше не виносилися на обговорення. Лише законопроект № 3059 після певних коригувань залишився на опрацюванні в парламентських комітетах, але на початку 2024 р. був відхилений на сесійному засіданні Верховної Ради України [11].

В цілому, фактично, головною перешкодою на шляху запровадження правового інституту лобістської діяльності донедавна був брак політичної волі. Потужним поштовхом до зміни ситуації стало набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС у 2022 р. Враховуючи рекомендації Європейської Комісії, уряд вніс до парламенту законопроект від 13 грудня 2023 р. № 10337. Щоправда, розглянутий він був у дуже стислі строки без належного обговорення експертним середовищем, зацікавленою бізнесовою спільнотою й широкою громадськістю. Вже в лютому 2024 р. був прийнятий закон про лобіювання, який нарешті легалізував цей інститут та визна-

чив правові засади його функціонування в нашій державі [20].

Виходячи з висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на відповідний законопроект, прийнятий закон про лобіювання значною мірою базується на міжнародних стандартах та належній європейській практиці в сфері регулювання лобістської діяльності. Зокрема, експерти особливо відзначили запровадження Реєстру прозорості, встановлення вимог щодо розкриття відомостей про лобістську діяльність, наявність обмежень займатися лобізмом колишніх публічних посадовців [3].

Прийняття закону про лобіювання передбачає регламентацію цієї діяльності в інших законодавчих актах. Так, на рівні парламенту зміни до ст. 93 Регламенту Верховної Ради України надають право суб'єктам лобіювання під час підготовки і попереднього розгляду законопроектів подавати до них аналітичні матеріали, які направляються головному комітету для розгляду. При цьому останній має право залучати до участі в попередньому розгляді законопроектів представників об'єднань громадян, експертів, фахівців та інших осіб, серед яких можуть бути лобісти. Крім того, зміни до ст. 91 зумовлюють необхідність включати в пояснювальні записки до законопроектів відомості про аналітичні матеріали суб'єктів лобіювання в разі їх надання [26]. Зміни до ст. 48 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» встановлюють обов'язок головного комітету запрошувати на свої засідання з розгляду законопроектів суб'єктів лобіювання, які подали аналітичні матеріали до такого законопроекту, й наділяє лобістів правом виступу з відповідних питань [19].

Ст. 4 Закону України «Про правотворчу діяльність» включає в цю діяльність органів державної влади всіх рівнів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та інших суб'єктів правотворчості механізми лобіювання, оскільки передбачає участь в ній заінтересованих осіб (громадських об'єднань, професійних спілок, організацій роботодавців, окремих громадян та ін.), в тому числі, відповідно до закону про лобізм та лобістську діяльність [23].

Ключове значення для функціонування інституту лобізму має низка положень Закону України «Про запобігання корупції». Зокрема, ст. 1 визначає терміни, що використовуються в законі про лобіювання, а саме, «правопорушення, пов'язане з корупцією», «неправомірна вигода», «потен-

ційний та реальний конфлікт інтересів» та ін. Ст. 3 містить перелік осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які не можуть бути суб'єктами лобіювання. Зміни до ст. 11 встановлюють повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) здійснювати моніторинг дотримання вимог законодавства з питань лобіювання, забезпечувати ведення Реєстру прозорості, надавати рекомендаційні роз'яснення, методичну та консультаційну допомогу з питань застосування актів законодавства з питань лобіювання. Ст. 51-3 визначає сукупність службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, лобістські контакти з якими повинні відображатися у піврічних звітах суб'єктів лобіювання [14].

Досить широке коло законів та інших нормативно-правових актів містить норми, що, фактично, регулюють різні аспекти лобізму. Насамперед, йдеться про інформаційне законодавство, що забезпечує публічність та прозорість як лобістської діяльності, так і процесу прийняття рішень органів публічної влади, водночас встановлюючи обмеження для суб'єктів лобіювання щодо отримання та поширення інформації. Так, відповідно до ст. 5 Закону України «Про інформацію», кожний має можливість вільно одержувати, використовувати, поширювати, зберігати та захищати інформацію, необхідну для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Ст. 7 даного закону передбачає гарантування державою всім суб'єктам інформаційних відносин рівних прав і можливостей доступу до інформації [18]. Такі норми надають можливість отримання, використання та поширення інформації суб'єктами лобізму з метою впливу на процес прийняття нормативно-правових актів [7, с. 609].

Провідним у аспекті забезпечення прозорості діяльності органів публічної влади та прийняття їх рішень, в тому числі для лобістів, є Закон України «Про доступ до публічної інформації» [12]. Згідно зі ст. 1 даного закону, публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом. У загальному вигляді такі випадки визначені у ст. 6, що передбачає обмеження доступу до конфіденційної, таємної та службової інформації, причому обмеженням підлягає саме інформація, а не весь документ, що її містить. Враховуючи сучасні тенденції розвитку електронного уряду, ст. 10-1 передбачає обов'язок розпорядників інформації (органів публічної влади та ін.) надавати публічну інформацію у формі відкритих даних

на запит, оприлюднювати і регулярно оновлювати її на єдиному державному веб-порталі відкритих даних і на своїх веб-сайтах. Ст. 14 зобов'язує розпорядників інформації надавати та оприлюднювати достовірну, точну та повну інформацію, а також за потреби перевіряти правильність і об'єктивність наданої інформації, оновлювати оприлюднену інформацію тощо.

Важливі положення з погляду лобістської діяльності містить Закон України «Про захист персональних даних» [16]. Ст. 5 даного закону визначає, що персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою. Обробка даних про фізичну особу, які є конфіденційною інформацією, неможлива без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ст. 6). Відповідно до ст. 16, порядок доступу до персональних даних третіх осіб визначається умовами згоди суб'єкта цих даних на їх обробку, наданої володільцю персональних даних, або відповідно до вимог закону. Отже, наведених та інших законодавчих обмежень щодо персональних даних мають дотримуватися як суб'єкти лобіювання при збиранні та поширенні інформації в процесі своєї діяльності, так і НАЗК при веденні Реєстру прозорості й здійсненні моніторингу дотримання вимог законодавства з питань лобіювання.

Ст. 9 закону про лобіювання передбачає можливість виступати його суб'єктами для громадських об'єднань, інших неприбуткових підприємств, установ та організацій. Діяльність таких суб'єктів регулюється, насамперед, Законом України «Про громадські об'єднання» [10]. Його ст. 21 надає громадським об'єднанням право здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність, різновидом якої є лобізм, а також права, необхідні лобістам: звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами; одержувати публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень; проводити мирні зібрання; брати участь у розробленні проектів нормативно-правових актів, здійсненні державної регуляторної політики, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами публічної влади.

Доцільно виокремити Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», що, серед іншого, визначає засади взаємодії таких організацій з орга-

нами публічної влади [22]. Згідно із ст. 1 даного закону, такі організації й об'єднання належать до неприбуткових громадських організацій, тобто, серед іншого, можуть займатися лобіюванням. Ст. 5 визначає мету діяльності організацій роботодавців та їх об'єднань як представництво та захист прав та законних інтересів роботодавців у економічній, соціальній, трудовій та інших сферах. Отже, фактично, лобізм виступає змістом діяльності даних структур. Важливе значення у контексті лобізму має Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», оскільки ці спілки також є неприбутковими громадськими організаціями. Фактично, вони виступають лобістськими структурами, так як створюються з метою здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів їх членів (ст. 2) [24].

Ст. 7 закону про лобіювання відносить до методів лобіювання будь-яку пряму чи опосередковану комунікацію з об'єктом лобіювання щодо питань, пов'язаних з предметом лобіювання. Крім того, ст. 14 надає право суб'єктам лобіювання на звернення до його об'єктів, а ст. 15 закріплює обов'язок останніх розглядати такі письмові та електронні звернення [20]. Таким чином, лобістська діяльність може практично здійснюватися, зокрема, за допомогою механізмів участі громадськості у прийнятті рішень органів публічної влади.

На рівні уряду § 3 Регламенту Кабінету Міністрів України передбачає залучення громадян до процесу прийняття рішень з питань, що мають важливе суспільне значення, а також залучення всеукраїнських профспілок, їх об'єднань та всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців до прийняття рішень з питань, що стосуються формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин [15].

Усталеним підходом до участі суспільних суб'єктів, в тому числі з метою лобіювання, у виробленні державної політики в Україні виступають владно-громадські консультації. Ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання» передбачає таку участь у двох формах: проведення консультацій органів публічної влади з громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів; утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах публічної влади за участю представників громадських

об'єднань [10]. § 42 Регламенту Кабінету Міністрів України вимагає від розробників проектів актів уряду забезпечувати проведення публічних консультацій з представниками заінтересованих сторін, а значить – і з лобістами [15].

З погляду практичних механізмів лобізму через публічні консультації необхідно відзначити постанову Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3 листопада 2010 р. № 996, що визначає правила та процедури проведення консультацій з громадськістю з відповідних питань [13]. Документ передбачає залучення до консультацій, серед інших, суб'єктів, які можуть займатися лобізмом – громадських об'єднань, професійних спілок та їх об'єднань, асоціацій, організацій роботодавців та їх об'єднань, інших непідприємницьких товариств та установ, легалізованих відповідно до законодавства.

В подальшому передбачається прийняття спеціального Закону України «Про публічні консультації», проект якого від 23 жовтня 2020 р. № 4254 прийнятий парламентом в першому читанні [25]. Проект зобов'язує всі органи публічної влади проводити публічні консультації із заінтересованими сторонами з питань формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення, підготовки проектів стратегічних та програмних документів, нормативно-правових актів для узгодження публічних та приватних інтересів. Отже, даний закон, в разі його прийняття, буде напряму стосуватися лобіювання, що завжди здійснюється в певних комерційних інтересах.

До механізмів взаємодії лобістів з органами публічної влади доцільно віднести також діяльність громадських рад як тимчасових консультативно-дорадчих органів при органах виконавчої влади, рекомендаційні рішення яких щодо вирішення питань у відповідних сферах, підготовки проектів нормативно-правових актів є обов'язковими для розгляду даними органами [13]. До функцій громадських рад, що можуть використовуватися лобістами, належать також збір, узагальнення та подання органу виконавчої влади пропозицій громадськості щодо вирішення питань, які мають важливе суспільне значення.

Загалом при Кабінеті Міністрів України може діяти кілька типів консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, з яких лобістами для досягнення свої цілей можуть використовуватися: ради, що призначені для вивчення проблемних питань, пов'язаних з реалізацією державної

політики у відповідній сфері; робочі групи, що утворюються для участі у підготовці проектів нормативно-правових актів, інших документів, що подаються на розгляд Кабінету Міністрів України [9].

В аспекті комунікацій суб'єктів лобіювання з органами публічної влади за допомогою звернень базовим є Закон України «Про звернення громадян», ст. 1 якого гарантує громадянам України право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування та ін. із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення [17]. В межах електронного уряду ст. 5 даного закону встановлює особливу форму колективних звернень громадян – електронні петиції, що можуть подаватися до вищих органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

На місцевому рівні ст. 9, 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та ст. 10, 12, 17 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» передбачають механізми лобізму в органах місцевого самоврядування шляхом: ініціювання членами територіальної громади розгляду в раді (у порядку місцевої ініціативи) будь-яких питань, віднесених до відання місцевого самоврядування; внесення пропозицій за результатами громадських слухань, що підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування; подання пропозицій, заяв або скарг громадян до депутатів місцевих рад, зокрема, через особистий прийом; надання виборцями доручень цим депутатам [21; 27].

Висновки. Загальним правовим підґрунтям лобістської діяльності є низка фундаментальних прав людини і громадянина, що гарантовані ст. 34, 36, 38-40 Конституції України. Формування на цій основі вітчизняної моделі нормативно-правового забезпечення лобізму було довгим і складним процесом, що продовжувався більше двох десятиліть і наразі завершився прийняттям в 2024 р. закону про лобіювання. Цей закон легалізував інститут лобізму та визначив правові засади його функціонування в нашій державі. До переваг запровадженої моделі доцільно віднести: докладне визначення прав та обов'язків суб'єктів лобіювання; значну деталізацію переліку видів діяльності, що не є лобіюванням; запровадження Реєстру прозорості; встановлення вимог щодо розкриття відомостей про лобістську діяльність; наявність

обмежень займатися лобізмом колишніх публічних посадовців; наявність детальних обмежень щодо суб'єктів, клієнтів, бенефіціарів, джерел фінансування лобістської діяльності; окреслення переліку сфер, в яких заборонено здійснювати лобістську діяльність; наявність положень щодо запровадження Правил етичної поведінки суб'єктів лобістської діяльності та врегулювання конфлікту інтересів; досить ґрунтовно розроблений механізм контролю лобізму з покладенням відповідних функцій на НАЗК. Поряд з перевагами, закон про лобіювання, на наш погляд, потребує удосконалення, зокрема, в аспектах чіткості понятійного апарату, розмежування лобістської діяльності та участі громадськості в прийнятті рішень органів публічної влади, відповідальності лобістів, визначення прав та обов'язків об'єктів лобіювання, контрольної діяльності НАЗК тощо.

Регулювання різних аспектів лобістської діяльності, крім спеціального закону, фактично, здійснюється низкою інших нормативно-правових актів, що в цілому забезпечують функціонування інституту лобізму в Україні. Проте, для забезпечення дієвості даного інституту в інтересах су-

спільства видається необхідним удосконалення законодавства, принаймні, за наступними напрямками: регулювання лобістської діяльності громадських об'єднань в Законі України «Про громадські об'єднання»; регламентація взаємодії публічних службовців з лобістами в законах України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування»; унормування процедур лобістської діяльності при доопрацюванні проекту Закону України «Про публічні консультації»; чітке визначення механізмів лобізму на місцевому рівні в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні»; регламентація участі суб'єктів лобіювання в діяльності консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах виконавчої влади; затвердження правил етичної поведінки парламентарів, урядовців та публічних службовців щодо відносин з лобістами; запровадження дієвих санкцій для суб'єктів лобіювання за незаконні дії в Кримінальному кодексі України та Кодексі України про адміністративні правопорушення. Зазначені потреби системного оновлення законодавства визначають перспективи подальших досліджень.

Список літератури:

1. Базілевич Д., Нестерович В., Федоренко В. Інститут лобіювання в Україні та за кордоном: походження, проблеми, перспективи розвитку: наук.-інформ. вид. Київ: ФОП Москаленко О.М., 2015. 111 с.
2. Богиня Т.Ю. Перспективи законодавчого регулювання інституту лобізму в Україні. *Держава і право*. 2013. Вип. 61. С. 498–504.
3. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про добросчесне лобіювання» від 5 січня 2024 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43386> (дата звернення: 1.02.2024).
4. Головка В. Становлення лобізму в Україні: проблеми законодавчого регулювання. *Гуманітарний журнал*. 2012. № 4. С. 130–134.
5. Заява організацій громадянського суспільства щодо законопроектів про лобізм в Україні від 24 лютого 2021 р. URL: <https://detector.media/community/article/185203/2021-02-24-zayava-organizatsiy-gromadyanskogo-suspilstva-shchodo-zakonoproiektiv-pro-lobizm-v-ukraini/> (дата звернення: 1.02.2024).
6. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.01.2024).
7. Нестерович В.Ф. Конституційно-правові засади інституту лобіювання: зарубіжний досвід та перспективи для України: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2010. 752 с.
8. Нестерович В.Ф. Легітимація лобіювання в Україні: від ідеї до закону. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка*. 2015. № 4. С. 36–46.
9. Питання консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 599 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2009-п#Text> (дата звернення: 20.02.2024).
10. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 5.02.2024).
11. Про державну реєстрацію суб'єктів лобіювання та здійснення лобіювання в Україні: проект Закону України від 11 лютого 2020 р. № 3059 / Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=68128&pf35401=545261> (дата звернення: 1.02.2024).
12. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 3.02.2024).

13. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п#Text> (дата звернення: 20.01.2024).
14. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 20.01.2024).
15. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-п> (дата звернення: 3.02.2024).
16. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 8.02.2024).
17. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення: 11.02.2024).
18. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 5.02.2023).
19. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр/doc#Text> (дата звернення: 8.02.2024).
20. Про лобіювання: Закон України від 23 лютого 2024 р. № 3606-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-IX#Text> (дата звернення: 5.02.2024).
21. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 8.02.2024).
22. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності: Закон України від 22 червня 2012 р. № 5026-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17#Text> (дата звернення: 8.02.2024).
23. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 8.02.2024).
24. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 р. № 1045-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text> (дата звернення: 11.02.2024).
25. Про публічні консультації: проект Закону України від 23 жовтня 2020 р. № 4254 / Верховна Рада України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70235 (дата звернення: 11.02.2024).
26. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 26.01.2024).
27. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (дата звернення: 5.02.2024).
28. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифікована Законом України від 16 верес. 2014 р. № 1678-VII / Верховна Рада України. *Офіц. вісн. України*. 2014. № 75. С. 83.
29. Legal Regulation of Lobbying Activities in the Context of Public Decision Making: Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe, 22 March 2017 № CM/Rec(2017)2. URL: <https://rm.coe.int/legal-regulation-of-lobbyingactivities/168073ed69> (дата звернення: 17.01.2024).

Kotsupal D.V. ANALYSIS OF NORMATIVE-LEGAL SUPPORT OF LOBBYING ACTIVITY IN UKRAINIAN PUBLIC GOVERNANCE

In this article the evolution of models of lobbying normative-legal support in Ukraine is highlighted culminating in adoption the Law of Ukraine “On Lobbying” in 2024. The advantages of implemented model are discovered, namely: detailed determination of rights and duties of lobbying subjects; considerable concretization of activity kinds not belonging to lobbying; creation of the Transparency Registry; establishment of requirements concerning data disclosure about lobbying activity; presence of limitations to lobbying activity for former public officials; outlining the set of spheres forbidden for lobbying; clauses concerning implementation of the Rules of Ethical Conduct for Lobbying Subjects and conflict of interest regulation, etc. The needs of improvement to the Law of Ukraine “On Lobbying” are determined in aspects of conceptual apparatus clearness, distinguishing between lobbying and public participation in decision making of public authorities, lobbyist liability, determination of rights and duties of lobbying objects, control activity of the National agency on corruption prevention, etc.

The set of normative-legal acts is generalized, besides the special law, providing for functioning of lobbying institute in Ukraine. The conclusion is made on need of legislation improvements in view of providing for lobbying efficiency. Such improvements should be made at least in following directions:

- regulation of lobbying activity for public associations in the Law of Ukraine “On Public Associations”;
- regulation of interactions between public servants and lobbyists in the laws of Ukraine “On State Service”, “On Service in Local Self-Government Authorities”;
- inclusion of lobbying procedures during completion the Draft Law of Ukraine “On public consultations”;
- clear determination of lobbying mechanisms on the local level in the Law of Ukraine “On Local Self-Government in Ukraine”;
- regulation of lobbying subjects participation in consulting, advisory and other subsidiary bodies under executive authorities;
- adoption the rules of ethical conduct for parliamentarians, members of government and public servants concerning their relations with lobbyists;
- efficient penalties for illegal acts of lobbying subjects in the Criminal Code of Ukraine and in the Code of Ukraine for Administrative Offences.

Key words: lobbying activity, public governance, normative-legal support, lobbyism legalization, legislation improvement.

Ланчак Н.І.

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКИ ЧЕРЕЗ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ: ВПЛИВ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Встановлено, що державне регулювання відіграє вирішальну роль у забезпеченні безпеки та високої якості продукції, що життєво важливо з кількох причин. Метою дослідження є визначення особливостей формування безпеки через підвищення якості продукції через систему державного регулювання. Доведено, що сутність безпеки при регулюванні якості продукції полягає в фундаментальному принципі захисту споживачів та забезпеченні того, щоб продукти, які вони використовують у своєму повсякденному житті, були вільними від неправданих ризиків. Визначено, що Державне регулювання має вирішальне значення для забезпечення безпеки та високої якості продукції. Воно уможливорює захист здоров'я та безпеки населення, підтримує довіру споживачів, підтримує економічну стабільність та зростання, відповідає ширшим соціальним та економічним цілям та просуває етичні та стійкі практики. Встановлено, що небезпечна або неякісна продукція може призвести до нещасних випадків, проблем зі здоров'ям та екологічних збитків, і все це має соціальні та економічні наслідки. Виокремлено ключові безпекові засади впровадження державного регулювання якості продукції. Визначено, що вирішальну роль підтримки довіри споживачів грає регулювання якості продукції. Коли споживачі впевнені, що продукти, які вони купують, відповідають певним стандартам, вони з більшою ймовірністю братимуть участь у ринку. Встановлено, що ефективне регулювання допомагає підтримувати довіру споживачів. Коли споживачі впевнені, що продукти, які вони купують, відповідають суворим стандартам безпеки і якості, встановленим урядом, вони з більшою ймовірністю братимуть активну участь в економіці. Визначено, що ефективне державне регулювання має глибокий і багатогранний вплив на якість та безпеку продукції, створюючи позитивний хвильовий ефект у всій економіці та суспільстві. Основною метою такого регулювання є встановлення базового рівня безпеки та якості, якому повинні відповідати всі продукти, перш ніж їх можна буде запропонувати споживачам.

Ключові слова: стандартизація, сертифікація, державне регулювання, безпека, якість продукції.

Постановка проблеми. Державне регулювання відіграє вирішальну роль у забезпеченні безпеки та високої якості продукції, що життєво важливо з кількох причин. На сучасному ринку, де споживачі все більше поінформовані та мають великі очікування, а міжнародна торгівля є значною частиною економіки, роль держави у регулюванні стандартів продукції неможливо переоцінити.

Державне регулювання має важливе значення для захисту здоров'я та безпеки населення. Встановлюючи та забезпечуючи дотримання стандартів безпеки продукції, уряд гарантує, що продукція, що продається споживачам, не становить ризику для здоров'я. Це особливо важливо у таких галузях, як харчова, фармацевтична та автомобільна, де питання безпеки мають першочергове значення. Без державного нагляду існує ризик того, що виробники можуть поставити економію коштів вище за безпеку, що призведе до потра-

пляння на ринок небезпечних продуктів. Наприклад, правила безпеки харчових продуктів запобігають продажу забруднених харчових продуктів, а стандарти автомобільної безпеки гарантують, що транспортні засоби відповідають мінімальним критеріям безпеки для захисту пасажирів та пішоходів.

Вирішальну роль підтримки довіри споживачів грає регулювання якості продукції. Коли споживачі впевнені, що продукти, які вони купують, відповідають певним стандартам, вони з більшою ймовірністю братимуть участь у ринку. Ця довіра має основне значення для функціонування будь-якої економіки. Державні стандарти допомагають зрівняти правила гри серед виробників, гарантуючи, що ті, хто інвестує в якість, не будуть підірвані тими, хто інакше міг би використовувати дешевші та неякісні матеріали чи процеси.

Висока якість та безпека продукції необхідні державі, оскільки вони є основою економічної

стабільності та зростання. Високоякісна продукція найбільш конкурентоспроможна на світовому ринку, що сприяє збільшенню експорту та торговельного балансу країни. Крім того, коли вітчизняна продукція має високу якість, це стимулює місцеву промисловість та може знизити залежність від імпорту, сприяючи економічній незалежності та стійкості. Більше того, забезпечення безпеки та якості продукції відповідає ширшим соціальним та економічним цілям. Небезпечна або неякісна продукція може призвести до нещасних випадків, проблем зі здоров'ям та екологічних збитків, і все це має соціальні та економічні наслідки. Наприклад, небезпечне обладнання на робочому місці може призвести до нещасних випадків та травм, обтяжуючи систему охорони здоров'я та знижуючи продуктивність. Аналогічно, електронні продукти, що не відповідають стандартам якості, можуть призвести до зниження енергоефективності та збільшення викидів вуглекислого газу, що негативно позначиться на екологічних цілях.

Нарешті, в епоху, коли поінформованість споживачів та соціальна відповідальність стають все більш важливими, уряди відіграють роль у забезпеченні того, щоб продукція відповідала не лише стандартам безпеки та якості, а й етичним стандартам. Це включає правила, що стосуються трудових відносин на виробництві, впливу на навколишнє середовище і благополуччя тварин. Забезпечуючи дотримання цих стандартів, уряди просувають більш стійку та соціально відповідальну економічну модель.

Державне регулювання має вирішальне значення для забезпечення безпеки та високої якості продукції. Воно уможливорює захист здоров'я та безпеки населення, підтримує довіру споживачів, підтримує економічну стабільність та зростання, відповідає ширшим соціальним та економічним цілям та просуває етичні та стійкі практики. Тому важливість безпеки та якості продукції для держави є не лише питанням захисту споживачів, а й наріжним каменем стабільного, процвітаючого та відповідального суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти дослідження державного регулювання якості продукції розкривалися в роботах таких вчених як О. Банах, О. Бородіна, М. Малік, Ю. Лупенко, Ю. Лузан, Л. Дейнеко, М. Кваша, І. Федун, О. Силкін, М. Криштанович та інші. Однак ряд теорій і концепцій щодо питання безпеки, досі залишаються не розкритими в повній мірі, що і зумовило вибір даної тематики і її сучасну актуальність.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення особливостей формування безпеки через підвищення якості продукції через систему державного регулювання.

Виклад основного матеріалу. Сутність безпеки при регулюванні якості продукції полягає в фундаментальному принципі захисту споживачів та забезпеченні того, щоб продукти, які вони використовують у своєму повсякденному житті, були вільними від невиправданих ризиків [1–2]. Цей аспект регулювання має вирішальне значення, оскільки він безпосередньо впливає на здоров'я, благополуччя та безпеку населення. Мета та значення регулювання якості продукції з метою забезпечення безпеки обертаються навколо кількох ключових завдань: запобігання шкоді споживачам, підтримка суспільної довіри до ринку, сприяння справедливій конкуренції, просування інновацій та підтримка ширших соціальних та екологічних цілей. Основною метою регулювання безпеки якості продукції є запобігання заподіянню шкоди споживачам. Дефектні, забруднені або небезпечні за своєю суттю продукти можуть спричинити серйозні травми, захворювання або навіть смертельний результат [4–5]. Встановлюючи та забезпечуючи дотримання стандартів безпеки, уряди гарантують, що продукція відповідає мінімальним критеріям безпеки, перш ніж вона з'явиться на ринку. Ці стандарти охоплюють різні аспекти, такі як використання безпечних матеріалів, дотримання принципів безпечного проектування, а також чітке маркування та інструкції щодо правильного використання [6–8].

Визначимо ключові безпекові засади впровадження державного регулювання якості продукції (рис. 1).

Регулювання якості продукції з метою її безпеки має важливе значення для підтримки довіри суспільства до ринку. Споживачі мають вірити, що продукти, які вони купують та використовують, безпечні. Ця впевненість – не просто питання задоволеності споживачів; це наріжний камінь функціонуючої економіки. Коли споживачі впевнені у безпеці продукту, вони з більшою ймовірністю витратять гроші, що, своєю чергою, стимулює економічну активність та зростання. Відсутність довіри, навпаки, може призвести до скорочення витрат, економічної стагнації та залежності від іноземних ринків, які, як вважається, мають вищі стандарти безпеки. Відтак, регулювання безпеки забезпечує чесну конкуренцію над ринком. Коли виробники зобов'язані дотриму-

Рис. 1. Ключові безпекові засади впровадження державного регулювання якості продукції

Джерело: сформовано автором

ватись стандартів безпеки, це зрівнює правила гри. Компанії не можуть отримати несправедливу перевагу, йдучи на компроміс у питаннях безпеки, що може бути дешевшим у короткостроковій перспективі, але шкідливим у довгостроковій перспективі. Таке середовище спонукає підприємства впроваджувати інновації та вдосконалювати свою продукцію у рамках правил безпеки, що призводить до підвищення загальної якості продукції та інновацій.

Визначимо основні заходи системи державного регулювання направлені на забезпечення безпеки й якості продукції (рис. 2).

Ефективне регулювання безпеки якості продукції часто призводить до інновацій. Виробники зацікавлені у пошуку нових способів відповідності стандартам безпеки або їх перевищення, що може призвести до технологічного прогресу та покращення конструкції продукції. Ця інновація не тільки приносить користь споживачам завдяки більш безпечним та ефективним продуктам, а й допомагає підприємствам, створюю-

ючи можливості для розробки нових продуктів та лідерства на ринку. Окрім безпосереднього захисту споживачів, регулювання безпеки щодо якості продукції відповідає ширшим соціальним та екологічним цілям. Нормативні акти дедалі частіше включають міркування стійкості, зниження на довкілля та етичних виробничих практик. Ця ширша перспектива гарантує, що продукти сприятимуть досягненню соціальних цілей, таких як скорочення викидів вуглекислого газу, мінімізація відходів та просування етичних трудових норм.

Зрештою, центральне місце у забезпеченні безпеки та якості продукції займає система державного регулювання. Уряд має унікальну можливість встановлювати та забезпечувати дотримання стандартів, проводити перевірки та накладати штрафи за недотримання. Державне регулювання забезпечує основу, у якій діють усі учасники ринку, забезпечуючи послідовність та справедливість. Воно також відіграє вирішальну роль у міжнародній торгівлі, де дотримання міжнародно визнаних стандартів безпеки

Держава встановлює та оновлює стандарти та нормативи, які визначають мінімальні вимоги до якості та безпеки продукції. Ці стандарти мають бути узгоджені з міжнародними стандартами, щоб забезпечити конкурентоздатність продукції на міжнародному ринку

Впровадження системи сертифікації та акредитації, яка гарантує, що продукція відповідає встановленим стандартам. Це включає оцінку відповідності, тестування та перевірку продукції сертифікованими організаціями

Створення ефективних механізмів державного нагляду та контролю за дотриманням стандартів якості та безпеки на всіх етапах виробництва, імпорту та продажу продукції. Це включає інспекції, моніторинг ринку та перевірки зразків продукції

Забезпечення прозорості інформації про продукцію для споживачів, включаючи маркування, інструкції користування та попередження про можливі ризики. Також важливим є інформування споживачів про їхні права та механізми захисту в разі придбання небезпечної або низькоякісної продукції

Рис. 2. Основі заходи системи державного регулювання направлені на забезпечення безпеки й якості продукції

Джерело: сформовано автором

може полегшити доступ до ринків та глобальну конкурентоспроможність.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що суть безпеки в регулюванні якості продукції – це багатовимірний підхід, який включає захист споживачів, підтримку довіри ринку, забезпечення чесної конкуренції, заохочення інновацій і підтримку ширших соціальних цілей. Держава відіграє незамінну роль у цій системі, забезпечуючи необхідну структуру та нагляд для забезпечення безпеки та якості продуктів, що досягають споживачів.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що ефективне державне регулювання має глибокий і багатогранний вплив на якість та безпеку продукції, створюючи позитивний хвильовий ефект у всій економіці та суспільстві. Основною метою такого регулювання є встановлення базового рівня безпеки та якості, якому повинні відповідати всі продукти, перш ніж їх можна буде запропонувати споживачам. Цей базовий рівень є найважливішим захистом від ризиків, пов'язаних з дефектною чи небезпечною продукцією, тим самим захищаючи здоров'я населення, вселяючи довіру споживачів та сприяючи створенню конкурентного ринкового середовища. В основі цього регулятивного впливу

лежить захист здоров'я та безпеки населення. Державні стандарти гарантують, що продукти, починаючи від продуктів харчування та фармацевтичних препаратів та закінчуючи електронікою та транспортними засобами, не становлять невинуватого ризику для споживачів. Правила диктують допустимі рівні певних інгредієнтів або компонентів, встановлюють стандарти безпеки під час роботи з продуктами та викладають необхідні попередження та інструкції щодо безпечного використання. Наприклад, у фармацевтичній промисловості існують суворі процеси тестування та затвердження, щоб запобігти попаданню на ринок шкідливих ліків.

Відтак, ефективне регулювання допомагає підтримувати довіру споживачів. Коли споживачі впевнені, що продукти, які вони купують, відповідають суворим стандартам безпеки і якості, встановленим урядом, вони з більшою ймовірністю братимуть активну участь в економіці. Ця довіра потрібна для здорового ринку, оскільки вона стимулює споживчі витрати і, у свою чергу, стимулює економічне зростання. Без цієї впевненості споживачі можуть неохоче купувати нові продукти або звернутися на зарубіжні ринки, де, на їхню думку, застосовуються вищі стандарти.

Список літератури:

1. Petro M. Makarenko, Volodymyr I. Pilyavsky, Inna Hr. Mykolenko, Olha O. Varchenko and Anatolii V. Ipatov. Competitive Potential Branding Model of Subjects of Agro-food Economy Sector Ukraine. [ref]: vol. 21. 2023.
2. Pasko, O., Minta, S., Rudenko, S., & Hordiyenko, M. Do poor and good performing companies report differently? The readability and impression management in corporate narrative documents: evidence from Northern Europe. *Business: Theory and Practice*, 21(2), 2020, 835-849.
3. Liučvaitienė, A. The impact of restructuring on the increase of agricultural competitiveness. *Business: Theory and Practice*, 8(2), 2007, 94–106.
4. Alesina, A., & Zhuravskaya, E. Segregation and the quality of government in a cross-section of countries. *American Economic Review*, 101, 2011, 1872–1911.
5. Fan, S., Lin, C., & Treisman, D. Political decentralization and corruption: evidence from around the world. *Journal of Public Economics*, 93, 2009, 14–34.
6. Miswar, D., Suyatna, A., Zakaria, W.A., Wahono, E.P., Saleh, Y., Suhendro, S. Geospatial modeling of environmental carrying capacity for sustainable agriculture using GIS. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 18, No. 1, 2023, pp. 99–111.
7. Sorens, J. The Partisan Logic of Decentralization in Europe. *Regional and Federal Studies*, 19(2), 2009, 255–272.
8. Espolov, T., Espolov, A., Satanbekov, N., Tireuov, K., Mukash, J., Suleimenov, Z. Economic trend in developing sustainable agriculture and organic farming. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 18, No. 6, 2023, pp. 1885–1891.

Lapychak N.I. CREATING SAFETY THROUGH INCREASING PRODUCT QUALITY: INFLUENCE OF THE GOVERNMENT REGULATION SYSTEM

It has been established that government regulation plays a critical role in ensuring product safety and high quality, which is vital for several reasons. The purpose of the study is to determine the features of creating safety by improving product quality through the system of state regulation. It has been proven that the essence of safety in product regulation lies in the fundamental principle of protecting consumers and ensuring that the products they use in their daily lives are free from undue risks. It has been established that government regulation is critical to ensuring product safety and high quality. It protects public health and safety, maintains consumer confidence, supports economic stability and growth, meets broader social and economic goals, and promotes ethical and sustainable practices. It has been established that hazardous or poor quality products can lead to accidents, health problems and environmental damage, all of which have social and economic consequences. The key principles of safety in the implementation of state regulation of product quality are highlighted. It has been determined that product quality regulation plays a decisive role in maintaining consumer confidence. When consumers are confident that the products they purchase meet certain standards, they are more likely to participate in the market. Effective regulation has been found to help maintain consumer confidence. When consumers are confident that the products they buy meet strict safety and quality standards set by the government, they are more likely to actively participate in the economy. It has been determined that effective government regulation has a profound and multifaceted impact on product quality and safety, creating a positive ripple effect throughout the economy and society. The main purpose of such regulation is to establish a basic level of safety and quality that all products must meet before they can be offered to consumers.

Key words: standardization, certification, government regulation, safety, product quality.

Майстренко К.М.

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Акімова Л.М.

Національний університет водного господарства та природокористування

Акімов О.О.

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ ТА КОЛАБОРАЦІОНІЗМОМ: ВІД ПРАКТИКИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Авторами проаналізовано важливість та ефективність діяльності правоохоронних органів у протидії корупції та колабораціонізму. Виявлено практичний досвід правоохоронних органів у цих сферах, а також проведено аналіз перспектив подальшого вдосконалення системи державного управління з метою більш ефективної боротьби з цими явищами. Автором досліджено сучасну ситуацію з корупцією та колабораціонізмом, відзначено загрози, які вони становлять для суспільства, і визначено необхідність ефективної реакції з боку правоохоронних органів. Крім того, розглянуто конкретні приклади практичних заходів, які вживаються правоохоронними органами для боротьби з корупцією та колабораціонізмом. Доведено важливість можливостей вдосконалення системи державного управління з метою більш ефективного протистояння цим явищам. Виявлено та обґрунтовано різні аспекти, такі як зміцнення антикорупційного законодавства, сприяння прозорості та відкритості у діяльності владних структур, а також розвиток співпраці з громадськістю та міжнародними партнерами. Додається аналіз поточних тенденцій та пропозиції щодо подальших кроків у покращенні управління та боротьбі з корупцією та колабораціонізмом. У підсумку статті досліджено важливість ролі правоохоронних органів у забезпеченні правопорядку та ефективного управління в суспільстві, а також про необхідність постійного вдосконалення системи державного управління з метою більш ефективної боротьби з корупцією та колабораціонізмом.

Ключові слова: протидія корупції, колабораціонізм, правоохоронні органи, державне управління, стратегії, співпраця, громадськість, міжнародні партнери, технології, прозорість, відповідальність, ефективність.

Постановка проблеми полягає в тому, що корупція та колабораціонізм є серйозними загрозами для стабільності, розвитку та ефективного функціонування суспільства. Ці явища порушують принципи справедливості, порушують закон та ведуть до втрати довіри громадян до владних структур. Правоохоронні органи, що відповідальні за боротьбу з цими явищами, стикаються з рядом викликів, таких як складність виявлення корупційних схем, відсутність ефективних механізмів попередження, недостатній рівень прозорості та відповідальності. Таким чином, необхідно вдосконалити стратегії боротьби з корупцією та колабораціонізмом та зміцнити систему державного управління для забезпечення стабільності та процвітання суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти проблеми ролі правоохоронних органів у боротьбі з корупцією та колабораціонізмом: від практики до вдосконалення державного управління досліджували такі науковці, як: Ю. Гаруст, В. Мельник, Ю. Ірха, О. Коляда, Л. Павлик, У. Цмоць, С. Попова та інші.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд ролі правоохоронних органів у боротьбі з корупцією та колабораціонізмом, а також виявлення шляхів вдосконалення системи державного управління з метою забезпечення більш ефективної боротьби з цими явищами.

Виклад основного матеріалу. В сучасному світі боротьба з корупцією та колабораціонізмом стала однією з найактуальніших проблем для багатьох країн. Ці негативні явища підривають закон-

ність, порушують громадський порядок та підривають довіру до державних інституцій. У цьому контексті роль правоохоронних органів набуває особливого значення, оскільки вони є ключовими учасниками у забезпеченні законності, протидії корупції та забезпеченні суспільної безпеки.

Важливо наголосити, що правоохоронні органи відіграють центральну роль у виявленні, розслідуванні та припиненні випадків корупції та колабораціонізму. Їхні дії визначаються не лише реактивною роботою на виявлені порушення, а й системною попередньою роботою, спрямованою на запобігання подібним явищам.

Слід розглянути як практичний досвід роботи правоохоронних органів у цій сфері, так і перспективи подальшого вдосконалення системи державного управління з метою більш ефективної боротьби з корупцією та колабораціонізмом.

Необхідно відмітити думку вченого Ю. Ірха [6, с. 97–109], що запобігання корупції та колабораціонізму вимагає комплексного підходу, що охоплює різні сфери суспільного життя. Правоохоронні органи відіграють ключову роль у розробці та впровадженні стратегій для протидії цим явищам. Варто розглянути детальніше кілька важливих аспектів цих стратегій в таблиці нижці.

В цілому, після аналізу основних аспектів та заходів запобігання корупції та колабораціонізму, можна зробити висновок, що ефективна стратегія в цій сфері вимагає комплексного підходу. Зазначені заходи, такі як зміцнення законодавства, впровадження етичних стандартів, моніторинг та нагляд, освіта та підвищення прозорості, є взаємопов'язаними та взаємозалежними [2]. Тільки поєднання цих заходів може створити ефективну систему, яка перешкоджатиме поширенню корупції та колабораціонізму, сприяючи зміцненню правопорядку, демократії та справедливості у суспільстві.

С. Попова [10, с. 175–177] вважає, що проведення розслідувань та переслідування порушень є ключовим етапом у боротьбі з корупцією та колабораціонізмом. Детальний аналіз інформації та збір доказів є необхідним для ефективного виявлення та затримання осіб, залучених до цих негативних дій. Нижче наведено етапи цього процесу.

Отже, проведення розслідувань та переслідування порушень є критичним етапом у боротьбі з корупцією та колабораціонізмом. Детальний аналіз інформації та збір доказів є вирішальним для ефективного виявлення та затримання осіб, залучених до цих негативних дій [5]. Застосування таких заходів, як проведення обшуків, вивчення фінансових операцій, аналіз документів та свідчень, а також затримання винних осіб, допомагає правоохоронним органам ефективно реагувати на корупційні та колабораційні злочини. Ці заходи сприяють забезпеченню належного судового процесу та покаранню осіб, які порушують закон і підривають законність та моральні принципи у суспільстві.

Доречно наголосити, що створення сприятливого середовища для діяльності антикорупційних органів та громадських ініціатив є кроком, що має надзвичайну вагу у боротьбі з корупцією та колабораціонізмом. Правоохоронні органи повинні активно співпрацювати з цивільним суспільством, громадськими організаціями та іншими структурами, які займаються антикорупційною діяльністю [7]. Ця співпраця може включати обмін інформацією про корупційні схеми, спільне проведення аналізу та організацію заходів протидії корупції.

Крім цього, партнерство з громадськістю є важливим елементом успішної антикорупційної діяльності. Правоохоронні органи повинні сприяти активній участі громадських ініціатив у вияв-

Таблиця 1

Аспекти та заходи запобігання корупції та колабораціонізму

Аспект запобігання	Основні заходи
Зміцнення антикорупційних законів	удосконалення законодавства; визначення механізмів відповідальності
Впровадження етичних стандартів	розробка кодексів поведінки; встановлення норм та стандартів
Моніторинг та нагляд	проведення аудитів та перевірок; регулярне оновлення системи контролю
Підвищення свідомості та освіти	організація освітніх програм; інформування громадськості
Створення умов для прозорості та відкритості	забезпечення доступу до інформації; збільшення прозорості діяльності

Розроблено автором.

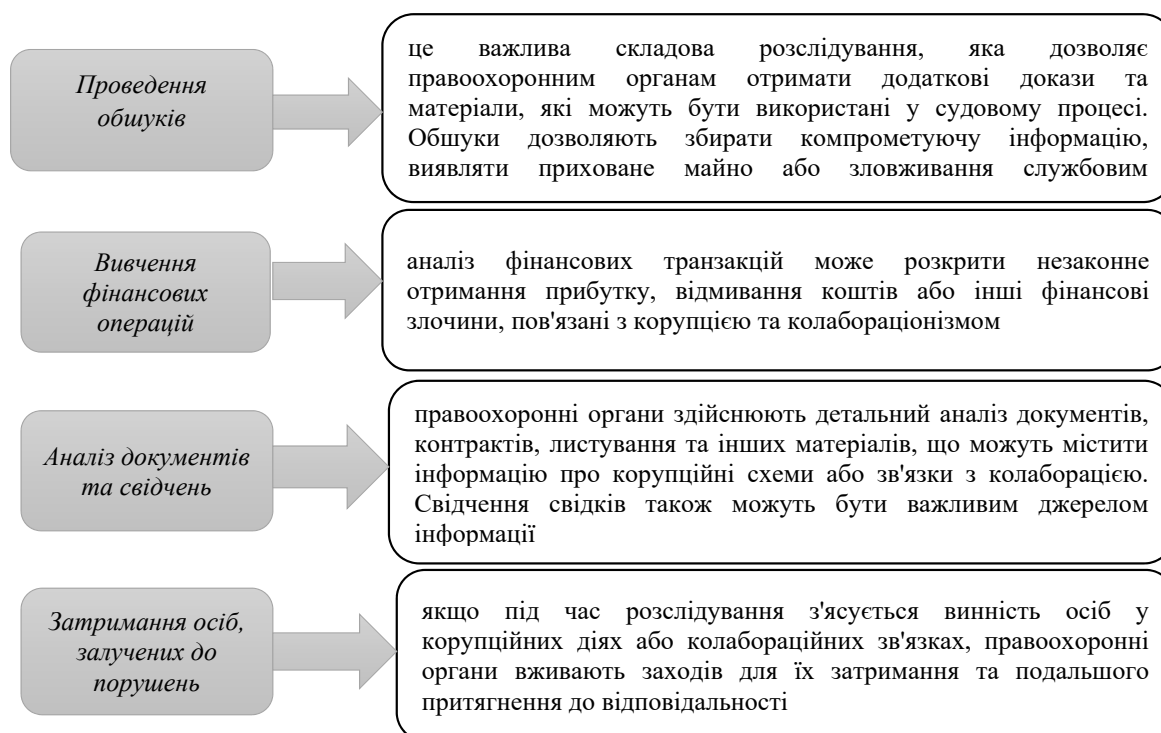

Рис. 1. Етапи розслідування та переслідування корупційних схем та колабораціонізму, розроблено автором

ленні корупційних схем, а також забезпечувати їхню участь у розробці та впровадженні антикорупційних стратегій. Співпраця з міжнародними партнерами є необхідним фактором у боротьбі з корупцією, особливо в умовах глобалізації. Правоохоронні органи повинні активно взаємодіяти з міжнародними агентствами та організаціями для обміну інформацією, спільних розслідувань та координації зусиль у протидії транснаціональній корупції [3].

В цілому, ці аспекти співпраці сприяють зміцненню антикорупційних зусиль та створенню ефективної системи протидії корупції та колабораціонізму. Взаємодія між правоохоронними органами, громадськістю та міжнародними партнерами є ключовим елементом успішної стратегії у боротьбі з цими загрозами для суспільства.

Забезпечення прозорості та відкритості в діяльності правоохоронних органів є не менш важливим, ніж будь-який інший аспект, оскільки воно є куточком каменю фундаменту довіри громадськості та забезпечує ефективне функціонування судово-правової системи. Слід розглянути цей аспект більш детально:

– *публічна доступність інформації*: правоохоронні органи повинні активно надавати інформацію про свою діяльність, включаючи статистику

розслідувань, результати судових процесів, а також інші важливі дані. Це дозволяє громадськості бути обізнаною про дії правоохоронців та виявляти недоліки або корупційні прояви;

– *публічність судових процесів*: забезпечення відкритості та прозорості в судових процесах є важливим для забезпечення справедливості та довіри до правосуддя. Публічність судових засідань, доступ до судових рішень та мотивацій допомагає громадськості зрозуміти процеси прийняття правосуддя та переконатися у їхній справедливості;

– *участь громадськості*: правоохоронні органи мають активно залучати громадськість до діалогу та обговорення антикорупційних заходів. Це може бути здійснено через проведення громадських слухань, роботу з громадськими радами або організацію консультаційних зустрічей;

– *механізми контролю*: важливим аспектом забезпечення прозорості є існування ефективних механізмів контролю за діяльністю правоохоронних органів. Це може включати роботу омбудсменів, громадських комітетів з контролю за правоохоронними органами та інші форми нагляду [9, с. 234–238].

Отже, загальна мета забезпечення прозорості та відкритості в діяльності правоохоронних органів полягає в збереженні довіри громадськості,

підвищенні ефективності боротьби з корупцією та забезпеченні справедливості у суспільстві.

Окремо необхідно відзначити думку вчених Ю. Гаруста та В. Мельника [4], що підвищення професійної підготовки та ефективності діяльності правоохоронних органів є ключовим аспектом у боротьбі з корупцією та колабораціонізмом. Правоохоронні органи повинні мати доступ до високоякісного навчання та професійної підготовки, що охоплює такі аспекти, як правознавство, етика, техніки розслідування, використання сучасних технологій та інші суттєві навички. Це допомагає правоохоронцям краще розуміти та ефективно виконувати свої обов'язки у боротьбі з корупцією.

Крім цього, правоохоронні органи повинні мати доступ до необхідних матеріальних, фінансових та технічних ресурсів для успішного виконання своїх завдань. Це включає наявність сучасного обладнання для проведення розслідувань, доступ до баз даних та інформаційних систем, а також адекватне фінансування для здійснення діяльності [11; 12]. Важливим є також створення сприятливого робочого середовища, де правоохоронці отримують підтримку своїх керівників, можливість професійного зростання та заохочення за досягнення в боротьбі з корупцією та колабораціонізмом. Задачею правоохоронних органів є постійне вдосконалення своєї діяльності, враховуючи нові виклики та технологічні досягнення. Це може бути здійснено через участь у міжнародних тренінгах, обмін досвідом з іншими країнами та постійне вдосконалення внутрішніх процедур та методик роботи.

Отже, забезпечення правоохоронних органів необхідними ресурсами, навчанням та підтримкою є важливою передумовою для їх ефективної ролі в боротьбі з корупцією та колабораціонізмом.

Необхідно відзначити практичний досвід роботи правоохоронних органів у боротьбі з корупцією та колабораціонізмом, підкреслити ключові аспекти цієї діяльності:

– *створення спеціалізованих підрозділів*: багато країн створюють спеціальні антикорупційні агентства або одиниці в рамках правоохоронних органів для спеціалізованої роботи

зі зловживаннями та корупційними схемами. Це дозволяє зосередити увагу та ресурси на боротьбі з цими явищами;

– *використання технологій*: сучасні технології, такі як аналіз даних, штучний інтелект, та інші інноваційні підходи, допомагають правоохоронним органам ефективніше виявляти, розслідувати та запобігати корупційним діям;

– *міжнародне співробітництво*: з міжнародними зусиллями у боротьбі з корупцією стає можливим обмін інформацією, спільне розслідування та навчання, що підвищує ефективність заходів протидії корупції [8, с. 95–98].

Однак, на перспективи подальшого вдосконалення системи державного управління для ефективної боротьби з корупцією та колабораціонізмом також варто звернути увагу. Важливо зміцнювати інституції, які відповідають за контроль за корупцією, забезпеченням правової реформи та виконанням законодавства. Необхідно мати національну політичну волю для впровадження реформ, які спрямовані на боротьбу з корупцією та колабораціонізмом. Важливо активно залучати громадськість до моніторингу діяльності правоохоронних органів та надавати їм можливість брати участь у процесі контролю за корупцією [1].

Взагалі, врахування цих аспектів сприятиме подальшому вдосконаленню системи державного управління і підвищенню ефективності боротьби з корупцією та колабораціонізмом.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши вищезазначене, можна дійти висновку, що правоохоронні органи відіграють важливу роль у протидії корупції та колабораціонізму. Їхня діяльність включає в себе виявлення, розслідування та припинення корупційних схем і колабораційних практик. Проте для подальшого просування у цій боротьбі та вдосконалення державного управління необхідно вдосконалювати стратегії, співпрацювати з громадськістю та міжнародними організаціями, застосовувати передові технології та зміцнювати прозорість та відповідальність в діяльності. Спільні зусилля у цих напрямках допоможуть досягти більшого прогресу в боротьбі з корупцією та забезпечити ефективне функціонування державного управління.

Список літератури:

1. Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 17 лютого 2023 р.). Харків: Юрайт, 2023 р. 379 с.
2. Бобровська, О. Сучасний стан інвестиційної безпеки України в умовах Covid-19 та її вплив на фінансово-економічну ситуацію держави. /О. Бобровська, А. Лисачок, Т. Кравченко, та ін.// *Financial*

and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 1(36), 233–242. <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i36.227770>

3. Борьба с коррупцией: как створювались новые правоохранительные та антикоррупционные органы. 2018 г. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/02/23/infografika/polityka/borotba-korupczijeyu-yak-stvoryuvalys-novi-pravo-oxoronn-ta-antukorupczijni-orhany>

4. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект: монографія Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019 р. 256 с.

5. Інвестиційний менеджмент: навчальний посібник. / Л. Докієнко та ін. Київ : Академвидав, 2011. 408 с.

6. Ірха Ю. Б. Поняття, сутність та роль правових заборон і обмежень у запобіганні та протидії корупції в Україні. *Інформація і право*. № 3, 2022 р. С. 97–109.

7. Клименко В. Фінансовий ринок : навчальний посібник. /за ред. Павлова В. І. та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. – 358 с.

8. Коляда О. С. Проблеми правоохоронних органів у боротьбі з корупцією. *Харківський національний університет внутрішніх справ*. С. 97-98 UR: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_04_2018/pdf/82.pdf

9. Павлик Л. В., Цмоць У. О. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21 жовтня 2022 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022 р. 404 с.

10. Попова С. М. Функції правоохоронних органів у боротьбі з корупцією. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*. Харків, 2019 р. С. 175–176 URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/85.pdf

11. Kryshtanovych M., Akimova L., Shamrayeva V., Karpa M., Akimov O. Problems of European integration in the construction of EU security policy in the context of counter-terrorism. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2022. Vol. 12, No. 4. PP. 501–506. <https://doi.org/10.18280/ijssse.120411>

12. Marchenko A., Akimova L., Akimov O. The current state of ensuring the effectiveness of coordination of anticorruption reform. *Alta: Journal of interdisciplinary research*. 2021. Vol. 11, Issue 2, Special issue XX, 78–83.

Maistrenko K.M., Akimova L.M., Akimov O.O. THE ROLE OF LAW ENFORCEMENT BODIES IN THE FIGHT AGAINST CORRUPTION AND COLLABORATION: FROM PRACTICE TO IMPROVING PUBLIC ADMINISTRATION

The author analyzed the importance and effectiveness of law enforcement agencies in combating corruption and collaborationism. The practical experience of law enforcement agencies in these areas has been revealed, and an analysis of the prospects for further improvement of the state administration system in order to more effectively fight against these phenomena has been carried out. The author investigated the current situation with corruption and collaborationism, noted the threats they pose to society, and determined the need for an effective response by law enforcement agencies. In addition, specific examples of practical measures taken by law enforcement agencies to fight corruption and collaborationism are considered. The importance of the possibilities of improving the public administration system in order to more effectively oppose these phenomena is proven. Various aspects, such as the strengthening of anti-corruption legislation, the promotion of transparency and openness in the activities of power structures, as well as the development of cooperation with the public and international partners, have been identified and substantiated. An analysis of current trends and suggestions for further steps in improving governance and fighting corruption and collaborationism are attached. At the end of the article, the importance of the role of law enforcement agencies in ensuring law and order and effective management in society, as well as the need for continuous improvement of the state administration system in order to more effectively fight corruption and collaborationism, is investigated.

Key words: Anti-corruption, collaboration, law enforcement, public administration, strategies, cooperation, public, international partners, technology, transparency, responsibility, efficiency.

Масик-Бессова М.З.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті розкрито значення інституційної стійкості органів державної влади у забезпеченні національної безпеки України. З'ясовано, що головною проблемою в секторі гарантування інституційної стійкості органів державної влади у забезпеченні національної безпеки України є те, що заходам певного спрямування властиві фрагментарні й несистематичні особливості, а значить, вони вважаються менш результативними. Крім цього, брак термінологічної й концептуальної визначеності стосовно гарантування інституційної стійкості органів державної влади та, крім того, профільних законів, неналагоджена співдія у відповідній галузі – все зазначене значно гальмує процеси посилення інституційної стійкості, порушує головні засади її гарантування. Наведено заходи, які реалізовує держава з метою забезпечення національної безпеки, під якою визначено комплекс певних внутрішніх (масштаби території країни, кількість населення, природні ресурси (кількість чи саме їх існування в неї), політична ситуація в державі, сукупний військово-політичний, економічний та науково-технічний потенціал, результативність діяльності державних інституцій та їхня стабільність (надійність), єдність соціуму, злагода в ньому, стійкість його морального духу) та зовнішніх (геополітичне становище цієї країни в світі, існування партнерів чи союзників та супротивників або відсутність таких, членство в міжнародних організаціях та військово-політичних союзах, чи здійснює вона контроль значущих світових джерел сировини й золотовалютних резервів та наскільки дієво це виконує, чи має в розпорядженні значні для загального розміщення сил в світі сучасні технології, інформаційні ресурси) факторів. Визначено напрями розвитку інституційної стійкості органів державної влади у забезпеченні національної безпеки в Україні. Встановлено, що з огляду на обмеженість ресурсів держави й існуючі системи та механізми гарантування національної безпеки, державного управління й кризового менеджменту доречно створювати таку систему, зважаючи на системні зв'язки, які наявні, методом імплементації принципів стійкості в різних секторах управління.

Ключові слова: інституційна стійкість, національна безпека, органи державної влади, фактори, напрями розвитку інституційної стійкості.

Постановка проблеми. Створення відповідних умов для стабільного й динамічного розвитку суспільства й держави в нинішній ситуації невизначеності, несталості у утворення нових викликів та небезпек є вкрай складним та в той же час вагомим завданням у напрямку євроінтеграції й досягнення демократичного базису розвитку України. Наявні тенденції стосовно існування важливих дестабілізуючих факторів, що активізують процеси зростання фінансово-економічної й соціально-політичної кризи в Україні, істотно посилилися через повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію держави і розгортання широкомасштабних бойових дій на території нашої країни. Існування економіко-правових викликів та загроз державі й суспільству зумовлює потребу гарантування результативного впливу органів державної влади на процеси і явища, які здійснюються в державі, в результаті

чого посилюється проблема зміцнення їхньої інституційної стійкості й здатності оперативно й результативно розв'язувати проблемні випадки. Ефективна система державного управління в державі має здатність гарантувати зростання показників стабільного зростання держави й дієву протидію кризовим ситуаціям. Зрозуміло, що в такому випадку актуальним вважається питання розгляду теоретичних принципів та практичних нюансів обґрунтування характеру й встановлення проблем інституційної стабільності державного управління на тлі зростання економіко-правових викликів та загроз фінансово-економічної діяльності й соціально-політичної кризи України, що вимагає ґрунтовного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти інституційної стійкості органів державної влади були досліджені різними вітчизняними науковцями, серед яких З.В. Гбур,

С.Г. Гордієнко, А. Задубінний, О.М. Майборода, В.А. Омельчук, А.В. Рубан, М.П. Стрельбицький, О.В. Федорук та інші. Проте, незважаючи на численні напрацювання науковцями даної проблематики, на даний час інституційна стійкість органів державної влади саме у забезпеченні національної безпеки України є недостатньо дослідженою.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття значення інституційної стійкості органів державної влади у забезпеченні національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Те, що Україна як незалежна держава й надалі існує і функціонує в складній ситуації, в тому числі на фоні збройної агресії, криз різної природи та ін., вказує на неабиякий потенціал витривалості, що закладений як в існуючих державних інститутах та механізмах, так і в суспільстві. Проте є ряд проблем, що гальмують розвиток згаданого потенціалу. Головна проблема в секторі гарантування інституційної стійкості органів державної влади у забезпеченні національної безпеки України – те, що заходам певного спрямування властиві фрагментарні й несистематичні особливості, а значить, вони вважаються менш результативними. Брак термінологічної й концептуальної визначеності стосовно гарантування інституційної стійкості органів державної влади та, крім того, профільних законів, неналагоджена співдія у відповідній галузі – все зазначене значно гальмує процеси посилення інституційної стійкості, порушує головні засади її гарантування (комплексність, значну взаємодію, адаптивність, прогнозованість, надійність, обізнаність, готовність, мобільність, резервування, постійність, субсидіарність).

Також гарантування інституційної стійкості органів державної влади у забезпеченні національної безпеки України на системній основі в Україні гальмується, зважаючи на невисокий рівень опрацювання відповідного питання в теоретичному розрізі. Наразі дуже незначна кількість наукових праць стосовно методології зазначеного процесу, його механізмів, зв'язків із національною безпекою та ін. Своєю чергою, зазначене зумовлює розбіжності в осмисленні концепту стійкості в секторі національної безпеки та, крім того, труднощі в розробці належного законодавства.

Держава як головний суб'єкт державної політики щодо забезпечення національної безпеки організовує, реалізує і гарантує здійснення таких заходів (зазвичай вони використовуються комплексно):

– прогнозування настання та розвитку можливих надзвичайних ситуацій і катастроф та запобігання їм);

– розроблення нових методів завчасного виявлення природних і техногенних небезпек і загроз, їх поглиблене вивчення, встановлення причин і закономірностей їх виникнення;

– запровадження всеукраїнської системи комплексного моніторингу необхідного для прогнозування надзвичайних ситуацій (в ідеалі з подальшими їх попередженням та/або мінімізацією їх наслідків);

– державна підтримка реалізації цільових і науково-технічних загальнодержавних програм цієї сфері;

– державний нагляд у цій сфері;

– організація експертиз з питань безпеки основних об'єктів, що перебувають під захистом держави, від природних і техногенних катастроф, оцінювання ефективності цих експертиз і нагляду тощо [1].

У законодавстві України національна безпека визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2]. Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України», який втратив чинність 2018 р. із прийняттям Закону України «Про національну безпеку України», у ст. 4 зазначалося, що інституційно «національну безпеку забезпечують: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; Національне антикорупційне бюро України; місцеві державні адміністрації; Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України». Нині чинний відповідний Закон не встановлює чіткого переліку суб'єктів національної безпеки, він значною мірою є націленим на оборонну сферу держави. Хоча Закон України «Про національну безпеку України» і зазначає, що ним «визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони», ці повноваження не стосуються значного обсягу її складників. Зокрема, відповідно до класифікації, наведеної О. Федорук, національна безпека на всіх рівнях (суспільства, держави,

особи) поділяється на військову, екологічну, інформаційну, політичну, економічну, правову, культурну [3]. Розмежування у Законі стосуються перш за все військової сфери, оборони (збройних сил, розвідки, служби безпеки), тобто в цілому національної безпеки. Саме на це вказує у своїх дослідженнях З. Гбур, зазначаючи що законодавством визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони [4].

Підсумовуючи дану проблематику, наголошено, що погоджуємося з твердженням про те, що національною безпекою є комплекс певних внутрішніх та зовнішніх факторів. Водночас до внутрішніх факторів відносяться масштаби території країни, кількість населення, природні ресурси (кількість чи саме їх існування в неї), політична ситуація в державі, сукупний військово-політичний, економічний та науково-технічний потенціал, результативність діяльності державних інституцій та їхня стабільність (надійність), єдність соціуму, злагода в ньому, стійкість його морального духу та інше. Серед зовнішніх факторів можна назвати наступні: геополітичне становище цієї країни в світі, існування партнерів чи союзників та супротивників або відсутність таких, членство в міжнародних організаціях та військово-політичних союзах, чи здійснює вона контроль значущих світових джерел сировини й золотовалютних резервів та наскільки дієво це виконує, чи має в розпорядженні значні для загального розміщення сил в світі сучасні технології, інформаційні ресурси та ін.

Політичне керівництво Україна повною мірою усвідомлює всі можливі загрози, перед якими вона стоїть, що відображено у відповідних стратегічних документах. Так само існує й розуміння інституційної стійкості як значущого фактору безпеки держави. Зокрема, Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 р., стійкість визначено як одну з основних засад, а запровадження національної системи стійкості віднесено до основних напрямів зовнішньо-політичної та внутрішньополітичної діяльності держави. Суттєвим кроком на шляху до розбудови національної стійкості є Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 р., де у якості базового терміну постає «всеохоплююча оборона», а стійкість розуміється як

здатність системи управління державою, сил оборони, національної економіки, інфраструктури та суспільства до швидкого відновлення й адаптування до змін у безпековому середовищі як і до тривалого протистояння в наданні відсічі і стримуванні збройної агресії [5]. Стратегія воєнної безпеки України, у свою чергу, слугує основою для розроблення Стратегічного оборонного бюлетеня України, плану оборони України, а також державних цільових програм та інших програм, спрямованих на забезпечення реалізації державної політики у сфері оборони. Варто також підкреслити, що Президентом України Володимиром Зеленським було наголошено, що Стратегія воєнної безпеки полягає у системному та цілісному підході до політики безпеки, а не тільки у концентрації на військовому компоненті [6].

Указом Президента від 27 вересня 2021 р. було затверджено Концепцію забезпечення національної стійкості, розраховану до 2025 р. Серед іншого до завдань Концепції належать впровадження спеціальних навчальних програм і курсів підвищення кваліфікації для державних службовців та особового складу Збройних Сил України, а також запровадження реформ, спрямованих на зміцнення особливого партнерства з НАТО та набуття Україною повноправного членства в Альянсі [7].

«Зміцнення національної стійкості» у якості окремого розділу виокремлено у Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя від 11 березня 2021 р. У Стратегії наголошується, що Україна впроваджує гуманітарні, соціальні проекти, спрямовані на підвищення рівня соціальної взаємодії та партнерства, посилення національної стійкості, громадської безпеки та цивільного захисту. Крім того, там зазначається, що наша держава протидіє спробам використання етнічного та релігійного чинників для легітимізації окупаційної діяльності Російської Федерації, її окупаційної адміністрації на тимчасово окупованій території чи штучного створення розколів в українському суспільстві. У Стратегії зроблено також наголос на забезпеченні спеціальної підготовки Збройних Сил України та інших передбачених законом України військових формувань, правоохоронних органів для виконання покладених на них функцій [8].

Головними факторами, які впливають на інституційну стійкість органів державної влади у забезпеченні національної безпеки є:

1. Неефективність системи забезпечення національної безпеки і оборони України: неспфор-

мованість сектору безпеки і оборони України як цілісного функціонального об'єднання, керованого з єдиного центру; інституційна слабкість, непрофесійність, структурна незбалансованість органів сектору безпеки і оборони; недостатність ресурсного забезпечення та неефективне використання ресурсів у секторі безпеки і оборони; відсутність ефективних зовнішніх гарантій безпеки України; діяльність незаконних збройних формувань, зростання злочинності, незаконне використання вогнепальної зброї.

2. Корупція та неефективна система державного управління: поширення корупції, її укорінення в усіх сферах державного управління; слабкість, дисфункціональність, застаріла модель публічних інститутів, депрофесіоналізація та деградація державної служби; здійснення державними органами діяльності в корпоративних та особистих інтересах, що призводить до порушення прав, свобод і законних інтересів громадян та суб'єктів господарської діяльності [9].

В аспекті поданого вище з метою розвитку інституційної стійкості органів державної влади у забезпеченні національної безпеки в Україні стали б доречними наступні кроки:

- завершення напрацювання й імплементації Стратегічного оборонного бюлетеня;
- впровадження Концепції забезпечення інституційної стійкості;
- напрацювання оптимальної моделі територіальної оборони в Україні, яка була б відповідною новітнім викликам та сучасним загрозам;
- систематичне здійснення міжвідомчих навчань і тренувань, до яких залучати територіальну оборону, резервістів, цивільних осіб та діючих військовослужбовців;
- напрацювання механізмів зростання ваги громадянського суспільства в гарантуванні національної безпеки, а також в розвитку інституційної стійкості, дотримуючись підходу щодо залучення всього соціуму до гарантування національної безпеки разом із органами державної влади;
- формування регіональних центрів безпеки, залучивши до них представників громадянського суспільства, органи державної та місцевої влади, бізнес і наукові структури;
- покращення національної системи оцінювання загроз;
- забезпечення прозорості в оборонних закупівлях;
- здійснення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення стосовно характеру функціонування територіальної оборони;

– гарантування розвитку системи військової освіти із застосуванням принципів та стандартів НАТО;

– покращення системи стратегічних комунікацій в секторі оборони.

Основні напрями зовнішнього співробітництва України стосовно проблематики інституційної стійкості органів державної влади у забезпеченні національної безпеки є принципово взаємопов'язаними один із одним. Українська держава потребує подальшої інтенсифікації залучення зовнішнього чинника до розбудови сучасних систем інституційної стійкості та національної безпеки. Участь у програмах, започаткованих зовнішньополітичними партнерами України, може слугувати важливим дороговказом до подальшого поглиблення національної політики в цьому напрямі. Втім, це не означає прямого запозичення відповідних політик та їх засадничих принципів, радше, йдеться про збагачення українських політичних розробок у сфері інституційної стійкості та національної безпеки зовнішнім (передусім європейським) досвідом, що, в свою чергу, слугуватиме основою для взаємозбагачення досвідом із зовнішніми партнерами України. Такий підхід здатний забезпечити ефективність зусиль по зміцненню інституційної стійкості органів державної влади, зокрема у забезпеченні національної безпеки, у майбутньому [10].

Висновки. Таким чином, системні механізми гарантування інституційної стійкості органів державної влади у забезпеченні національної безпеки, що мають розв'язувати завдання стосовно зростання адаптивності безпекової політики й управління головними галузями життєзабезпечення держави та суспільства на тлі невизначеності й динамічних змін безпекового простору, та, крім того, усунення умов, які зумовлюють уразливості держави та суспільства, в Україні поки що не сформовані. При цьому є великий потенціал стійкості держави й суспільства, котрий потрібно активізувати та розвивати. На основі поданого можливо говорити, що потреба формування системи забезпечення інституційної стійкості органів державної влади у забезпеченні національної безпеки вважається абсолютно обґрунтованою. З огляду на обмеженість ресурсів держави й існуючі системи та механізми гарантування національної безпеки, державного управління й кризового менеджменту доречно створювати таку систему, зважаючи на системні зв'язки, які наявні, методом імплементації принципів стійкості в різних

секторах управління. Зважаючи на тотожність суб'єктів й об'єктів гарантування національної безпеки та інституційної стійкості, в організаційному контексті відповідну систему можливо утворювати як підсистему системи гаранту-

вання національної безпеки чи споріднену систему. В майбутньому доречно розглядати змогу оновлення й поєднання згаданих систем в комплексну систему гарантування національної безпеки та інституційної стійкості.

Список літератури:

1. Рубан А.В. Державне управління у сфері національної безпеки України: дис. ... канд. наук з держ. управ. Харків, Національний університет цивільного захисту України, 2019. 256 с.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 07.02.2024).
3. Федорук О.В. Економічна безпека держави з відкритою економікою: сутність та пріоритети зміцнення. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2013. № 4. С. 31–37.
4. Г'бур З.В. Інституційне забезпечення економічної безпеки України. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 98–102.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення 07.02.2024).
6. Задубінний А. Стратегія воєнної безпеки України: цілі, принципи, аспекти. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/strategiya-voennoyi-bezpekyukrainy-czili-pryncyuru-aspekty> (дата звернення 07.02.2024).
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення 07.02.2024).
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя»: Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 117/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2021#Text> (дата звернення 07.02.2024).
9. Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навчальний посібник: у 2-х ч.: Ч. I / В.А. Омельчук, М.П. Стрельбицький, С.Г. Гордієнко та ін.; за заг. ред. А.М. Кислого і М.П. Стрельбицького. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 304 с.
10. Майборода О.М. Національна стійкість України та національна безпека. Аналітична записка. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2022. 40 с.

Masyk-Biesova M.Z. INSTITUTIONAL STABILITY OF STATE AUTHORITIES IN ENSURING NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The article reveals the importance of the institutional stability of state authorities in ensuring the national security of Ukraine. It was found that the main problem in the sector of guaranteeing the institutional stability of state authorities in ensuring the national security of Ukraine is that the measures of a certain direction are characterized by fragmentary and unsystematic features, which means that they are considered less effective. In addition, the lack of terminological and conceptual certainty regarding the guarantee of institutional stability of state authorities and, in addition, specific laws, unsettled cooperation in the relevant field - all of this significantly slows down the processes of strengthening institutional stability, violates the main principles of its guarantee. Measures implemented by the state in order to ensure national security are given, under which a set of certain internal factors is defined (the scale of the country's territory, the number of population, natural resources (the amount or their existence in it), the political situation in the state, the combined military, political, economic and scientific and technical potential, effectiveness of state institutions and their stability (reliability), unity of society, harmony in it, stability of its moral spirit) and external (geopolitical position of this country in the world, existence of partners or allies and opponents or lack thereof, membership in international organizations and military-political alliances, whether it exercises control over the world's significant sources of raw materials and gold and currency reserves and how effectively it does so, whether it has at its disposal modern technologies, informational resources important for the general deployment of forces in the world) factors. The directions of the development of institutional stability of state authorities in ensuring national security in Ukraine have been determined. It has been established that in view of the limited resources of the state and the existing systems and mechanisms for guaranteeing national security, public administration and crisis management, it is appropriate to create such a system, taking into account the existing systemic connections, by the method of implementing the principles of sustainability in various sectors of management.

Key words: institutional stability, national security, state authorities, factors, directions of development of institutional stability.

Мунько А.Ю.

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

РЕГУЛЯТОРНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Статтю присвячено дослідженню та узагальненню досвіду Європейського Союзу та його держав-членів щодо регулювання фінансово-економічної безпеки, а також визначенню можливостей його впровадження в Україні. Охарактеризовано основні положення Європейської стратегії економічної безпеки, нормативно-правове регулювання та інституційне забезпечення функціонування фінансового сектору як одного із секторів критичної інфраструктури. Визначено найбільш вагомні аспекти європейського досвіду щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки: стратегування економічної безпеки; посилення контролю над потоками іноземних інвестицій; обов'язкове оцінювання ймовірності негативного впливу на безпеку загалом та загрозах від непередбачуваних агресивних дій Російської Федерації; контролювання витоку передових технологічних досліджень та розробок, зокрема у зв'язку із впровадженням перехресних дослідницьких програми між цивільними, оборонними та космічними науково-дослідними установами; посилення пруденційних вимог до банківського сектору; удосконалення регулювання ринків фінансових послуг, включаючи страхування та платіжні операції; розвиток сталих фінансів на основі переходу до екологічної, соціально справедливої та інклюзивної економіки; поширення використання новітніх технологій у фінансовій сфері («фінтех»); впровадження системи макропруденційного фінансового нагляду; регулювання кібербезпеки у фінансовому секторі; інституційне забезпечення (наприклад, Європейська система фінансового нагляду для наддержавного рівня та Комітет з фінансової безпеки при Міністерстві економіки та фінансів Італії для внутрішньодержавного рівня). Обґрунтовано доцільність адаптування європейських найкращих практик для впровадження їх в механізми публічного управління фінансово-економічною безпекою в Україні із урахуванням викликів і загроз війни.

Ключові слова: механізми публічного управління, фінансова безпека, економічна безпека, Європейський Союз, кібербезпека, публічні фінанси.

Постановка проблеми. Механізми публічного управління фінансово-економічною безпекою посідають одне із пріоритетних місць в системі національної безпеки та актуалізуються із виникненням агресивних факторів впливу зовнішнього середовища, впливаючи на стабільність внутрішньодержавних процесів. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, безумовно, підвищило безпекові ризики у всіх секторах, де фінансово-економічний не є винятком. Водночас спостерігаємо пришвидшення євроінтеграційних процесів. Протягом 2014–2023 років Україна виконала 79% зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію з ЄС та отримала статус кандидата на членство в ЄС. Однак найменший прогрес зафіксовано щодо фінансового співробітництва та боротьби з шахрайством (24%) [6], що є одним із вагомих складників фінансово-економічної безпеки. Тому розуміємо необхідність подальшої роботи за цим напрямом, зокрема шляхом адаптування та гармонізації із європейською практикою.

Звертаємо увагу, що під час дослідження досвіду ЄС єдиного визначення фінансово-економічної бази в нормативно-правовому полі не виявлено, тому з метою коректного відображення розглядаємо окремо економічну безпеку та регулювання фінансового сектору, який у більшості держав-членів ЄС та загальноєвропейському рівні віднесено до секторів критичної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування й реалізація механізмів публічного управління фінансово-економічною безпекою є об'єктом дослідження в багатьох працях вітчизняних вчених. Науковці розглядають як окремо фінансову (О. Василик [4], З. Варналій [3], М. Єрмошенко [8], А. Полторак [10] та інші) або економічну безпеку (М. Геєць [7], О. Правдивець [11], М. Трещов [13] та інші), так і комплексно (А. Балабаниць, В. Варцаба, О. Гапонюк, М. Горбашевська, Л. Кислова, М. Криштанович, Л. Курносенко, В. Мацука, В. Омельченко, К. Осипенко, Ф. Перепада, Л. Семкова, О. Чепець [14];

19] та інші), водночас поглиблюючись до рівня регіонів та територіальних громад (Н. Бак [1], Р. Білик [2], М. Волосюк [5], Т. Крушельницька [9], І. Сіренко [5], Н. Філіпчук [2] та інші), а також деталізуючи відповідні механізми до способів та інструментів здійснення. Не меншу увагу приділяють зарубіжному досвіду вирішення завдань, акцентуючи увагу на європейських практиках. Такі українські та зарубіжні вчені, як Я. Коваль [17], В. Скриль [12], П. Сєментковський [21], Н. Семьонова [20], Н. Юрків [17] та інші характеризують у своїх роботах різні аспекти фінансової та економічної безпеки в державах-членах ЄС та наводять інші не менш вагомі приклади, які можуть бути застосовані на сучасному етапі в Україні. Спираючись на ці та інші наявні дослідження продовжуємо вивчення особливостей механізмів ЄС щодо фінансово-економічної безпеки, зокрема нормативно-правових рамок, які динамічно трансформуються із урахуванням викликів.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення досвіду ЄС та його держав-членів щодо регулювання фінансово-економічної безпеки та визначення можливостей його впровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу. Суттєвою перевагою в механізмах забезпечення фінансово-економічної безпеки на рівні ЄС є чітко стратегічний підхід, який на законодавчому рівні виражений у форматі потужного документу – Європейської стратегії економічної безпеки [22], яку презентували у червні 2023 року, а в січні 2024 – оновлені її положення, посиляючись на посилення ризиків економічної безпеки ЄС у зв'язку із перманентно зростаючим геополітичним напруженням.

Стратегія включає п'ять пріоритетів: гармонізація режимів прямих іноземних інвестицій; посилення координації експортного контролю технологій подвійного використання; подальший контроль вихідних інвестицій; сприяння дослідженням і розробкам технологій подвійного використання; пропозиції щодо підвищення безпеки досліджень.

Тобто бачимо, що ключовий вектор – це посилений контроль іноземних інвестицій. І вже в цьому напрямі на Європейська Комісія сформулювала пропозицію Регламенту про перевірку іноземних інвестицій у Союзі та скасування Регламенту (ЄС) 2019/452, в якій зобов'язує держави-члени створити та підтримувати механізм перевірки певних іноземних інвестицій, включаючи визначення обсягу охоплених інвестицій, встановлення

основних процедурних особливостей механізму скринінгу та встановлення основи для ефективної співпраці між державами-членами та ЄС. Розширюється сферу перевірки, охоплюючи як прямі інвестиції в ЄС інвесторами з-за меж ЄС, так і непрямі інвестиції в ЄС з боку суб'єктів ЄС, контрольованих інвесторами з-за меж ЄС. Фіксується перехід від добровільного до обов'язкового застосування зазначених механізмів перевірки.

Інтерес являє також дворівневий підхід до обов'язкової перевірки та повідомлення про іноземні інвестиції:

- проекти чи програми, що становлять інтерес для ЄС, на які поширюється законодавство ЄС та передбачають розвиток критичної інфраструктури, технології або критичні вхідні дані, які є важливими для сектору безпеки, включаючи Європейський оборонний фонд;

- сфери, які мають особливе значення для інтересів безпеки чи громадського порядку в ЄС, включаючи військове обладнання, критичні технології, а також організації та види діяльності, які мають вирішальне значення для фінансової системи ЄС.

Виокремлено дві ситуації з високим ступенем ризик: якщо іноземний інвестор або його дочірня компанія з ЄС знаходиться під прямим чи опосередкованим контролем уряду третьої країни і якщо іноземний інвестор або будь-яка асоційована організація або особа підпадає під санкції ЄС.

Відповідно виокремлюється інший важливий підхід – ймовірність негативного впливу на безпеку або громадський порядок. Тобто необхідно оцінити ризики негативного впливу за такими аспектами:

- безпека, цілісність і функціонування критичної інфраструктури, фізичної чи віртуальної;
- наявність критичних технологій;
- безперервність забезпечення критичних потреб;

- захист конфіденційної інформації, включаючи персональні дані, включаючи онлайн-платформи, які можуть бути використані для широкомасштабної дезінформації або злочинної діяльності.

Крім того, необхідно враховувати історію участі потенційного інвестора та пов'язаних осіб у злочинній чи незаконній діяльності та узгодження з цілями політики чи військового потенціалу третьої країни.

Якщо виявлено потенційні негативні наслідки інвестицій для безпеки чи громадського порядку, держави-члени повинні прийняти рішення, що

забороняє інвестиції або дозволяє їх за умови пом'якшувальних заходів.

Європейська комісія, у свою чергу, створить безпечну базу даних, доступну для всіх держав-членів, яка міститиме інформацію про іноземні інвестиції, оцінені через механізм співпраці, і результати оцінок, проведених національними механізмами перевірки.

Очікується, що за ефективного застосування ці інструменти дозволять знизити ризики залежності у стратегічних галузях та встановити оптимальну рівновагу між економічною безпекою та механізмами сприяння інвестиціям на внутрішньому ринку.

Зауважимо, що зазначений пакет законодавчих ініціатив ЄС певною мірою має схожість із нововведеннями з економічної безпеки США, зокрема у стратегічних для зовнішніх інвестицій секторах. Але принциповою відмінністю є менш виражений нейтралітет співтовариства та надання переваги багатосторонньому інструментарію експортного контролю. Політика ЄС переважно зосереджена на негативному впливі та загрозах від Російської Федерації (США все більше зосереджується на стратегічних торгових інструментах, спрямованих на Китай) та продовжується лінія підтримки правил ліберального економічного укладу, акцентуючи увагу на належному усвідомленні ризиків, пов'язаних з деглобалізацією.

Також іншим напрямом, який безпосередньо (хоча, на перший погляд лише дотично) стосується економічної безпеки є контролювання витоку передових технологічних досліджень та розробок. Компанії США відповідають за понад 42% світових досліджень і розробок (НДДР), Китай – 17,8%, ЄС та Пекін – близько 17,5%. У 2022 році ЄС спрямовано 352 млрд євро на НДДР або 2,22% від ВВП році, наголошуючи на необхідності зростання темпів інвестування в технології майбутнього, одночасно підвищуючи безпеку досліджень [15]. Задекларовано перехресні дослідницькі програми між цивільними, оборонними та космічними науково-дослідними установами, які до цього часу реалізовували окремі проекти. Саме тому відтепер оцінка ризиків і засоби контролю для запобігання витоку технологій із цих програм стануть більш розширеними.

Фінансовий сектор є невід'ємною частиною політики ЄС щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки в умовах вільного руху послуг і капіталу. У цьому контексті варто відзначити структуру законодавства, яка охоплює банківський сектор, фінансові ринки та ринкова інфра-

структура, страхування та платіжні послуги, стали та «цифрові» фінанси.

Зауважимо, що реформування нормативно-правових рамок регулювання банківської діяльності опинилося в центрі посткризової трансформації фінансового сектору. Зокрема впроваджені положення, які посилили пруденційні вимоги до банків, розширили архітектуру банківського нагляду, унормували правила управління проблемними банками та покращили захист вкладників. Головна ініціатива щодо створення Союзу ринків капіталу передбачала суттєвий перегляд рамок ЄС для публічного розміщення цінних паперів, спрямована на полегшення доступу невеликих компаній до фінансування ринку капіталу.

Фінансова система відіграє важливу роль для переходу до екологічної, соціально справедливої та інклюзивної економіки, тому в ЄС схвалено План дій щодо сталого фінансування, який закладає основи для врахування екологічних, соціальних та управлінських маркерів під час прийняття інвестиційних рішень у фінансовому секторі. Ключові елементи поточної законодавчої бази всебічно пов'язані зі сталим розвитком і вдосконалюються.

Використання нових технологій у фінансах (так званих «фінтех» технологій) поряд із беззаперечними перевагами створює проблеми для регуляторів і наглядових органів. У зв'язку з цим фінансовий сектор підпорядкований суворій регулятивній та наглядовій системі, спрямованій на сприяння фінансовій стабільності. На особливу увагу заслуговує Європейська система фінансового нагляду, що включає Європейську раду системних ризиків (ESRD), три європейські наглядові органи, Об'єднаний комітет ESRD та національні наглядові органи. Слід відзначити вагомість впровадження макропруденційного нагляду, який спрямований на захист економіки в цілому від значних втрат реального виробництва, адже глобальна фінансова криза 2007–2008 років виявила недолік докризової архітектури нагляду в ЄС з надмірним акцентом на нагляді за окремими фінансовими установами. Водночас, система мікропруденційного нагляду також має доволі ефективну багаторівневу структуру органів влади відповідно до секторів (банківська справа, страхування та ринки капіталу).

В останні роки країни ЄС зосередилися на розвитку нормативно-правового регулювання кібербезпеки у фінансовому секторі з метою мінімізації інституційних і системних ризиків, яке характеризується складністю та багаторівневістю,

включаючи комплекс європейських і національних нормативних актів і галузевих стандартів. Тут доцільно виокремити такі найбільш масштабні документи, як Директива про безпеку мережевих та інформаційних систем (Директива NIS, 2016 рік), Загальний регламент захисту даних (GDPR, 2016 рік) та відносно новий Закон про цифрову операційну стійкість (DORA, 2020 рік). Саме Директива NIS визначає фінансовий сектор як один із семи секторів критичної інфраструктури. Положення DORA вказують на суттєвий прогрес щодо підтримки потенціалу «цифрових» фінансів з точки зору інновацій, одночасно мінімізуючи пов'язані з цим ризики. Відтак, передбачається впровадження узгодженої структури цифрової операційної стійкості для фінансових установ із вимогами щодо попередження та послаблення кіберризиків [18]. Визнається системний характер кіберризиків. Тобто, чітко прослідковується перехід до підходу, орієнтованого на ризик.

Співпраця у сфері кібербезпеки є надзвичайною важливою для України сьогодні та може реалізовуватись у різних формах неформального обміну найкращими практиками та проведення скоординованого навчання. Відзначимо європейську Ініціативу з обміну кіберінформацією та розвідувальними даними та Агентство ЄС з кібербезпеки, які є доречними для адаптування в національну практику для сприяння та координації міжгалузевої співпраці та обміну інформацією між державними та приватними зацікавленими сторонами в Україні.

Щодо інституційного забезпечення доцільно виокремити як приклад Комітет з фінансової безпеки, створений при Міністерстві економіки та фінансів Італії для моніторингу функціонування

системи запобігання та боротьби з відмиванням грошей, фінансуванню тероризму, а також для здійснення заходів заморожування активів згідно із рішеннями ООН, ЄС та національних організацій [16]. До складу комітету входять представники галузевих міністерств та інших органів державної влади, що дозволяє досягти максимальної конвергенції у питаннях забезпечення фінансової безпеки. За змістом своєї діяльності – це координаційний центр, наділений особливими повноваженнями у відповідній сфері.

Висновки. Результати дослідження свідчать про системне зростання уваги в ЄС питанням економічної безпеки та безпеки фінансового сектору як одного із секторів критичної інфраструктури, що обумовлено наслідками світової кризи 2007–2008 років і посилення геополітичної напруженості. Узагальнимо ключові аспекти регуляторної діяльності, на які у свою чергу, доцільно звернути увагу і в Україні: посилений контроль входу і виходу іноземних інвестицій; мінімізація негативного впливу на безпеку, зокрема загроз від Російської Федерації; контроль витоку передових технологічних розробок і впровадження спільних проєктів для цивільних, оборонних і космічних науково-дослідних установ; посилення нагляду за банківським сектором, суб'єктами надання страхових та платіжних послуг; розвиток сталих та «цифрових» фінансів; впровадження інтегрованої системи мікро- та макропруденційного нагляду; регулювання кібербезпеки у фінансовому секторі; інституційне забезпечення. Відповідно, інтерес для подальших досліджень становить розробка шляхів адаптування визначеного позитивного досвіду в національну практику.

Список літератури:

1. Бак Н. Фінансова безпека територіальних громад в Україні: сутність, структурні складові, загрози. Світ фінансів. 2019. № 1. С. 98–110.
2. Білик Р.Р., Філіпчук Н.В. Проблеми економічної безпеки та конкуренто-спроможності регіонів в умовах децентралізації. Регіональна економіка. 2019. № 4. С. 53–63.
3. Варналій З. С. Інституціональні загрози фінансовій безпеці України та шляхи їх запобігання. Економічний вісник університету. 2017. № 34/1. С. 140–150.
4. Василик О. Д. Теорія фінансів : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2000. 364.
5. Волосюк М. В., Сіренко І. В. Економічна безпека територіальної громади в системі забезпечення її сталого розвитку. Економіка та держава. 2021. № 6. С. 105–109.
6. Вступ до Євросоюзу: які кроки до мети вже зробила Україна. Слово і діло. 2023. URL: https://www.slovoidilo.ua/2023/10/02/infografika/polityka/vstup-ukrayiny-yevrosoyuzu-zrobleno#google_vignette.
7. Геєць В. М. Концепція економічної безпеки України. Економіст. 1998. № 7–9. С. 63–82.
8. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія. Київ : КНТЕУ, 2001. 309 с.
9. Крушельницька Т. А. Фінансова самодостатність територіальних громад в умовах децентралізації: аналіз та нові виклики. Аспекти публічного управління. 2020. Т. 8. № 1. С. 6–16. URL: <https://doi.org/10.15421/152001>.

10. Полторак А. С. Системна таксономія фінансової безпеки. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2018. Вип. 3. С. 26–32.
11. Правдивець О. Економічна безпека, як найвища функція держави. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 2(66). С. 40–43.
12. Скриль В. Європейський досвід забезпечення фінансової безпеки фінансових установ. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 5(84). С. 92–98.
13. Трещов М. М. Відновлення та розвиток національної економіки: ризики та напрями змін. *Таврійський науковий вісник*. 2022. № 1. С. 87–93.
14. Управління фінансово-економічною безпекою держави та шляхи запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам: монографія / Балабаниць А. В., Гапонюк О. І., Горбашевська М. О., Кислова Л. А., Омельченко В. Я., Семкова Л. В. Мацука В. М., Осипенко К. В., Перепадя Ф. Л. Маріуполь : Маріупольський держ. ун-т. 2020. 223 с.
15. Benson E., Steinberg F., Alvarez-Aragones P. The European Union's Economic Security Strategy Update. The Center for Strategic and International Studies. 2024. URL : <https://www.csis.org/analysis/european-unions-economic-security-strategy-update>.
16. Financial Security Committee (Fsc). https://www.dt.mef.gov.it/en/attivita_istituzionali/prevenzione_reati_finanziari/comitato_sicurezza_finanziaria.
17. Koval Ya., Yurkiv N. The state policy in the field of providing financial security as a component of national security: the experience of the European Union countries. *Public Administration and Law Review*. 2020. Iss. 2. P. 10–18.
18. Krüger Ph. S., Brauchle J.-Ph. he European Union, Cybersecurity, and the Financial Sector: A Primer. Carnegie Endowment for International Peace. 2021. URL: <https://carnegieendowment.org/2021/03/16/european-union-cybersecurity-and-financial-sector-primer-pub-84055>.
19. Kryshtanovych M., Vartsaba V., Kurnosenko L., Munko A., Chepets O. Development of public management of financial and economic security in modern conditions. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 1(48). P. 258–267. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.1.48.2023.3958>.
20. Semjonowa N. (2016). Financial Security in the Baltic States: Comparison with Selected EU Countries. *Economics and Business*. 2016. № 29. P. 90–95. URL: <https://doi.org/10.1515/eb-2016-0026>.
21. Siemiątkowski P. External financial security of the European Union member states outside the Eurozone. *Journal of International Studies*. 2017. № 10(1). P. 84–95. URL: <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2017/10-4/6>.
22. The European Union advances its Economic security strategy: focus on foreign investment screening. Gide Loyrette Nouel. 2024. URL : <https://www.gide.com/en/actualites/the-european-union-advances-its-economic-security-strategy-focus-on-foreign-investment>.

Munko A.Yu. REGULATORY MECHANISMS OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY: THE EUROPEAN UNION EXPERIENCE

The article is devoted to the generalization of the experience of the European Union and its members regarding the regulation of financial and economic security, as well as the determination of the possibilities of its implementation in Ukraine. The main provisions of the European strategy of economic security, legal regulation and institutional support for the functioning of the financial sector as one of the sectors of critical infrastructure are characterized. The most significant aspects of the European experience in ensuring financial and economic security are determined: economic security strategizing; strengthening control over foreign investment flows; mandatory assessment of the probability of a negative impact on security in general and threats from unpredictable aggressive actions of the Russian Federation; controlling the leakage of advanced technological research and development, in particular in connection with the implementation of cross-research programs between civil, defense and space research institutions; strengthening of prudential requirements for the banking sector; improving the regulation of financial services markets, including insurance and payment operations; the development of sustainable finance based on the transition to an ecological, socially just and inclusive economy; spreading the use of the latest technologies in the financial sphere; implementation of the system of macroprudential financial supervision; regulation of cyber security in the financial sector; institutional support (the European System of Financial Supervision for the supranational level and the Financial Security Committee of the Italian Ministry of Economy and Finance for the domestic level). The expediency of adapting European best practices for their introduction into the mechanisms of public management of financial and economic security in Ukraine under the threats of war, is substantiated.

Key words: mechanisms of public administration, financial security, economic security, European Union, cyber security, public finance.

Назаренко І.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ

У статті досліджено питання щодо сутності та державних механізмів регулювання розвитку інноваційного підприємництва на регіональному рівні.

Наголошено на тому, що ефективність інноваційної діяльності в регіоні залежить від створеної системи механізмів його інноваційного розвитку. Ці механізми включають організаційний, економічний та фінансовий аспекти, що спільно формують регіональну стратегію інноваційного розвитку та забезпечують пристосування інновацій до ринкових умов.

Під державною інноваційною політикою розуміють комплекс правових, організаційно-економічних та інших заходів держави, спрямованих на створення належних умов для розвитку інноваційних процесів в економіці, стимулювання впровадження результатів інноваційної діяльності у виробництво. Регулювання інноваційної сфери включає в себе бюджетні, податкові, цінові, соціальні, структурні та грошово-кредитні механізми. Ці механізми встановлюють проміжні, тактичні та стратегічні цілі, досягнення яких здійснюється через різні правові, адміністративні та економічні методи.

Як висновок, сказано про те, що основний фокус державного регулювання інноваційної діяльності підприємств повинен бути спрямований на посилення взаємодії між наукою, бізнесом та державою для створення системи, що об'єднує технологічні, фінансові та організаційні чинники створення та поширення інновацій. Виявлено, що серед прямих методів найбільш поширеними є бюджетне субсидіювання, а серед непрямих – податкові пільги.

Наприклад, податкові пільги, надані державою, зменшують податкове навантаження та звільняють фінансові ресурси, необхідні для інвестицій у інноваційну діяльність, створення нової продукції та модернізації виробництва. Однак, особливу увагу слід приділити проблемам, пов'язаним з фінансово-економічною підтримкою інноваційних підприємств. Тому дослідження в цьому напрямку мають визначити недоліки фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні та провести аналіз інноваційно-інвестиційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна політика, інноваційне підприємництво, механізми державного регулювання, регіональний розвиток, конкурентоспроможність, фінансові ресурси, науково-технологічний потенціал.

Постановка проблеми. Розвиток інноваційної сфери в Україні та на рівні регіонів вимагає ефективного та дієвого механізму, який сприятиме просуванню новацій. Одним із ключових аспектів є фінансовий механізм, який відіграє визначальну роль у цьому процесі.

Створення ефективної системи фінансування інновацій у регіоні дозволить залучити всі наявні фінансові ресурси, сприяючи активізації інноваційної діяльності та підвищенню конкурентоспроможності та соціально-економічного розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню щодо сутності та механізмів регулювання інноваційного підприємництва на регіональному рівні присвячені праці таких вчених, як: Водянка Л.Д., Дяченко С.А., Малініна Н.М.,

Мельник В.І., Підгірна В.С., Погрішук Г.Б., Погрішук О.Б., Причепка І.В., Сиройко К.В. та ін.

Постановка завдання. Мета статті – всебічно дослідити та проаналізувати питання щодо сутності та механізмів державного регулювання інноваційного підприємництва на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. В наш час, спрямованість на інноваційний прогрес у всьому світі стає все більш визначальною для формування інноваційної політики держав. У ХХІ столітті урахування фактора інновацій стає вирішальною умовою подальшого розвитку економічних систем. Таким чином, економічний прогрес в Україні у наш час можливий лише на основі інновацій за активного використання сучасних наукових та технічних розробок. Це допомагає досягти

високих показників розвитку, ефективного використання ресурсів, підвищення якості виробництва і випуску конкурентоспроможної продукції як на внутрішньому, так і на світовому ринках.

Інноваційна політика представляє собою систему заходів, спрямованих на стимулювання розвитку, управління, планування та контроль інноваційних процесів у науці, техніці та промисловості, які відповідають актуальним потребам суспільства і забезпечують створення необхідних умов для досягнення соціальних цілей розвитку країни. Україна має розвивати свою інноваційну політику в умовах жорсткої конкуренції, що зростає в контексті інтеграційних процесів. При цьому, економіка країни не зможе успішно конкурувати без інновацій, які дозволять відповідати на нові виклики більш ефективно. Саме спрямованість на інноваційний розвиток економіки зміцнить інноваційну активність сільського господарства, що стане основою для реорганізації економіки та розвитку науково-орієнтованого виробництва, що є одним з ключових факторів загального економічного зростання. У сучасних умовах соціально-економічного розвитку країни лідерство на світових ринках належить країнам, де інноваційна діяльність є пріоритетною. Попит на інновації завжди актуальний і має бути основним напрямком в політиці будь-якої країни, яка прагне досягти економічного зростання.

Отже, потрібно формувати державну політику, яка стимулюватиме діяльність інноваційних підприємств і наукових установ, сприятиме реалізації інновацій у виробництві та повному використанню науково-технологічного потенціалу країни. Наприклад, Європейський Союз використовує дієві інструменти інноваційної політики для притоку інвестицій для фінансування інноваційної діяльності. Це включає пряме державне фінансування через гранти, кредити, субсидії, створення інфраструктури для інноваційної діяльності, податкові стимули, спеціальні схеми підтримки ризикового фінансування та надання державних гарантій. У країнах з високим рівнем науково-технологічного розвитку, таких як Швеція, Німеччина, Фінляндія, перевага надається заходам прямої фінансової підтримки, що дозволяє державі визначати пріоритетні технології чи сектори економіки для розвитку. На відміну від опосередкованих методів, фінансова допомога має конкретний спрямований характер [4, с. 80].

Аналіз наукових досліджень розвитку інноваційного підприємництва в провідних країнах світу дозволив виокремити такі варіанти інно-

ваційної політики: технологічний поштовх, ринково орієнтована політика, соціально орієнтована політика, зміни в економічній структурі. Різні промислові країни-лідери у різні періоди розвитку економіки визначають та надають пріоритет вибраному варіанту інноваційної політики, розробляючи та реалізуючи заходи для підтримки обраного курсу [2, с. 55]. Ефективність інноваційної діяльності в регіоні залежить від створеної системи механізмів його інноваційного розвитку. Ці механізми включають організаційний, економічний та фінансовий аспекти, що спільно формують регіональну стратегію інноваційного розвитку та забезпечують пристосування інновацій до ринкових умов.

Згідно із законодавством України «Про інноваційну діяльність» [1], основною метою державної інноваційної політики є створення умов для ефективного відтворення, розвитку і використання науково-технічного потенціалу країни, впровадження сучасних технологій та продукції, яка була б екологічно чистою, безпечною та енергота ресурсозберігаючою.

Основними принципами цієї політики є:

- 1) орієнтація на інноваційний розвиток економіки;
- 2) визначення державних пріоритетів у цьому напрямку;
- 3) створення нормативно-правової бази для інноваційної діяльності;
- 4) сприяння розвитку і використанню національного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- 5) сприяння взаємодії науки, освіти, виробництва та фінансово-кредитної сфери;
- 6) використання ринкових механізмів для підтримки інновацій;
- 7) підтримка міжнародного науково-технологічного співробітництва;
- 8) стимулювання інноваційної інфраструктури;
- 9) надання інформаційної підтримки суб'єктам інноваційної діяльності;
- 10) підготовка кадрів у цій сфері.

Державне регулювання інновацій включає такі заходи:

- Визначення та підтримка пріоритетних напрямків на різних рівнях.
- Розробка та впровадження відповідних програм.
- Створення необхідних правових та економічних умов для підтримки інновацій.
- Захист прав суб'єктів інноваційної діяльності.

- Фінансова підтримка інноваційних проєктів.

- Сприяння комерційним банкам та фінансовим установам у наданні кредитів для інновацій.

- Встановлення пільгового оподаткування для суб'єктів інноваційної діяльності.

Розвиток інноваційної інфраструктури.

Під державною інноваційною політикою розуміють комплекс правових, організаційно-економічних та інших заходів держави, спрямованих на створення належних умов для розвитку інноваційних процесів в економіці, стимулювання впровадження результатів інноваційної діяльності у виробництво. Державна інноваційна політика здійснюється за такими напрямками: сприяння зростанню інноваційної активності; орієнтація на пріоритетну підтримку інновацій, які складають основу сучасного технологічного процесу; узгодження державної інноваційної політики з ефективною конкуренцією в цій сфері; захист інтелектуальної власності та інтересів національного інноваційного підприємництва; сприяння регіональному, міжрегіональному і міжнародному співробітництву в інноваційній діяльності [3, с. 200].

Існує різноманіття методів і заходів для підтримки розвитку інноваційної діяльності, які можна поділити на прямі та опосередковані методи впливу. До прямих методів належать: урядові програми розвитку інновацій, спеціальні кредитні умови, субсидії та дотації. Опосередкований вплив полягає у використанні спеціальних податкових ставок для компаній, які активно займаються інноваціями, податкових канікул, податкових пільг на певний період, митних пільг та інших заходів. Регулювання інноваційної сфери включає в себе бюджетні, податкові, цінові, соціальні, структурні та грошово-кредитні механізми. Ці механізми встановлюють проміжні, тактичні та стратегічні цілі, досягнення яких здійснюється через різні правові, адміністративні та економічні методи. Важливо також розглядати деякі компоненти, що безпосередньо впливають на інноваційний процес, такі як законодавство, інформаційна підтримка, фінансування, заохочення тощо, а також компоненти опосередкованого впливу, такі як податкові пільги, спеціальні умови кредитування і т. д.

Організаційний механізм забезпечує виникнення інновацій, економічний – створює умови для їх фінансування, а фінансовий механізм – сприяє комерціалізації та подальшому розвитку інновацій. Взаємодія між цими механізмами забезпечує ефективний інноваційний процес в регі-

оні. Для ефективності механізму інноваційного розвитку важлива взаємодія між суб'єктами господарювання, державними владними органами та місцевим самоврядуванням, які мають ресурси для інноваційної діяльності. Всі учасники інноваційного процесу повинні мати свободу дій з високим рівнем відповідальності в рамках регіональних пріоритетів. Ефективність функціонування механізму інноваційного розвитку залежить від обрання інноваційних проєктів у відповідності з регіональними пріоритетами, наявності джерел фінансування та досягнення оптимальних результатів від їх впровадження. Щоб забезпечити інноваційний розвиток регіону, необхідно мати ефективну інформаційну базу, яка сприяє поширенню інформації про новаторські продукти, проєкти та можливості фінансування.

Економічний механізм інноваційного розвитку регіону відповідає за стратегічне керівництво у цьому процесі, враховуючи поточний стан регіональної економіки, державну політику у сфері інновацій, а також наявні ресурси та потреби у впровадженні новацій. Планування інноваційного розвитку включає розробку довгострокових програм, які стають частиною загальної стратегії соціально-економічного прогресу регіону та всієї України. Ці програми визначають шляхи, правила та інструменти для досягнення поставлених інноваційних та економічних цілей. Маркетинг інновацій спрямований на вивчення ринку, стимулювання попиту та регулювання ринків збуту для нових продуктів і послуг, як у межах регіону, так і за його межами. Це також сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіону та місцевих підприємств.

Україна надає підтримку інноваційному підприємництву на різних рівнях – державному і недержавному. На державному рівні вищої ланки суб'єктами впливу є Верховна Рада України та Президент України, які затверджують проєкти і надають пропозиції щодо пріоритетних напрямків інноваційної діяльності Кабінету Міністрів України. На державному рівні нижчої ланки впливу мають Державне агентство України з інвестицій та розвитку, Державна інноваційна фінансово-кредитна установа, різні Міністерства і відомства, а також обласні державні адміністрації. Вони розробляють та координують державні програми, відбирають інвестиційні проєкти для фінансової підтримки та стимулюють розвиток науки та техніки.

Недержавну підтримку інноваційного підприємництва здійснюють Торгово-промислова палата

України, Українська інноваційна компанія, різні інвестиційні та венчурні фонди, а також фінансово-кредитні установи. Іноземні фонди та інноваційні мережі також відіграють важливу роль у цьому процесі. Вони сприяють розвитку інноваційної діяльності через розроблення та впровадження інноваційних програм, акумулюють інвестиційні ресурси для реалізації проектів, надають консультаційну та організаційну підтримку, а також фінансують інноваційні проекти [3, с. 202].

Для забезпечення більшої гнучкості та мобільності інноваційних продуктів пропонується надавати підтримку інноваційному підприємству на місцевому та регіональному рівні. Серед суб'єктів впливу будуть інноваційні посередники та агентства, кластери та кластерні фонди, інноваційні хаби, венчурні фонди ранньої стадії, школи бізнес-інновацій при закладах освіти та інноваційні центри. Вони будуть виконувати ряд функцій, зокрема: забезпечувати більшу гнучкість та мобільність інноваційних продуктів від виробників до споживачів, залучати ресурси до інноваційної сфери, надавати додаткові кошти для фінансування стартапів, сприяти вихованню підприємницького духу серед населення, а також налагоджувати тісне співробітництво між науково-дослідною сферою та підприємствами.

З огляду на вище викладене зазначимо, що всі суб'єкти впливу, виконуючи свої функції, віді-

грають важливу роль в успішному розвитку інноваційного підприємництва в Україні. Основною метою функціонування сучасного інноваційного підприємництва має бути підвищення та покращення якості життя кожної людини, спрямованість до високої конкурентоспроможності вітчизняних підприємств як на внутрішніх ринках, так і на світовій економічній арені.

Висновки. Отже, основний фокус державного регулювання розвитку інноваційного підприємництва повинен бути спрямований на посилення взаємодії між наукою, бізнесом та державою для створення системи, що об'єднує технологічні, фінансові та організаційні чинники створення та поширення інновацій. Виявлено, що серед прямих методів найбільш поширеними є бюджетне субсидювання, а серед непрямих – податкові пільги. Податкові пільги, надані державою, зменшують податкове навантаження та звільняють фінансові ресурси, необхідні для інвестицій у інноваційну діяльність, створення нової продукції та модернізації виробництва.

Разом з тим, особливу увагу слід приділити проблемам, пов'язаним з фінансово-економічною підтримкою інноваційних підприємств. Тому подальші наукові дослідження в цьому напрямі можуть бути присвячені визначенню недоліків і прогалин у сфері фінансового забезпечення інноваційної діяльності та проведенню аналізу інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні.

Список літератури:

1. Про інноваційну діяльність. Закон України від 05.12.2012 р. № 40-1. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
2. Малініна Н.М., Причепя І.В. Проблеми та перспективи державного регулювання інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 12. С. 53–58.
3. Мельник В.І., Погрішук Г.Б., Погрішук О.Б. Інноваційні зміни в економіці в контексті еволюційних зрушень. Науковий вісник Ужгородського університету. 2016. № 2 (48). С. 200–207.
4. Водянка Л.Д., Підгірна В.С., Сироїжко К.В. Зарубіжний досвід державного регулювання інноваційної діяльності. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 9. С. 77–82.

Nazarenko I.V. THE ESSENCE AND MECHANISMS OF STATE REGULATION OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT AT THE REGIONAL LEVEL IN UKRAINE

The article examines the issue of the essence and mechanisms of regulation of innovative entrepreneurship at the regional level.

It is emphasized that the effectiveness of innovative activity in the region depends on the created system of mechanisms for its innovative development. These mechanisms include organizational, economic and financial aspects that jointly form the regional strategy of innovative development and ensure adaptation of innovations to market conditions.

The state innovation policy is understood as a set of legal, organizational, economic and other state measures aimed at creating appropriate conditions for the development of innovative processes in the economy, stimulating the implementation of the results of innovative activities in production. Regulation of the innovation sphere includes budgetary, tax, price, social, structural and monetary mechanisms. These mechanisms

establish intermediate, tactical and strategic goals, the achievement of which is carried out through various legal, administrative and economic methods.

As a conclusion, it is said that the main focus of the state regulation of innovative activities of enterprises should be aimed at strengthening the interaction between science, business and the state to create a system that combines technological, financial and organizational factors of creating and spreading innovations. It was found that budget subsidies are the most common among direct methods, and tax benefits are among indirect methods.

For example, tax incentives provided by the state reduce the tax burden and free up financial resources needed for investment in innovation, creation of new products and modernization of production. However, special attention should be paid to problems related to financial and economic support of innovative enterprises. Therefore, research in this direction should determine the shortcomings of financial support for innovation activities in Ukraine and conduct an analysis of innovation and investment activities.

Key words: *innovation policy, innovative entrepreneurship, mechanisms of state regulation, regional development, competitiveness, financial resources, scientific and technological potential.*

Олійник Д.А.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

У результаті дослідження основних детермінантів, які повинні враховуватися при розробці та реалізації механізму конкурентної політики на регіональному рівні, ми виявили такі суттєві елементи соціально-економічної системи регіону: конкурентне середовище, конкурентні переваги, конкурентоспроможність, а також конкурентний імунітет.

Встановлено, що конкурентна перевага – це можливість суб'єкта, що реалізується, забезпечити в процесі конкуренції короткострокове лідерство. При цьому для процесу підтримки досягнутого стану або його розвитку протягом тривалого часу необхідні додаткові джерела конкурентних переваг.

Здобуттю конкурентної стійкості сприяє, по-перше, постійна перевага у взаєминах зі споживачами, що досягаються за рахунок постійного оволодіння факторами створення джерел конкурентних переваг і забезпечує високий рівень життя населення та реалізацію економічного, соціального потенціалу регіону, і по-друге, невразливість конкурентних переваг системи перед загрозами навколишнього середовища.

Під конкурентним імунітетом у дисертації пропонується розуміти здатність протягом тривалого часу протистояти потенційним ризикам від зовнішніх та внутрішніх потрясінь, оперативно відновлюватися після деструктивних подій завдяки наявності внутрішніх, часом затребуваних і не задіяних, ресурсів та активів.

Використовуючи функціональний аналіз, зосереджено увагу на внутрішній організації соціально-економічної системи, розкривши її сутність, властивості та структуру. Сутність соціально-економічної системи, виражено через центрально-утворюючого суб'єкта соціально-економічних відносин – людини.

Кожній людині притаманні певні потреби та проблеми, що формують поведінку, пов'язану з їх задоволенням. Ці потреби стимулюють людину реалізації економічної діяльності, отже, і до функціонування всієї соціально-економічної системи. Таким чином, сутність соціально-економічної системи полягає у потребах людини, способах та формах їх задоволення. Основні властивості соціально-економічної системи, у тому числі й регіону, представлені в наступному:

- цілісність означає, що при впливі та зміні елемента системи виникає вплив на інші елементи, що в результаті може змінити систему в цілому;*
- емерджентність означає, що «система це щось більше, ніж сума її частин». Іншими словами, властивість самої системи не зводиться з сумою властивостей її елементів і не виводиться з властивостей складових елементів;*
- стійкість означає, що це елементи, що входять до складу, перебувають у взаємному зв'язку;*
- ієрархія означає, що система може бути системою вищого чи нижчого порядку;*
- керованість має на увазі адміністративно-територіальний поділ (притаманний лише територіальним утворенням).*

Ключові слова: *активи, конкурентоспроможна політика, ресурси, ризики, соціально-економічна система регіону.*

Постановка проблеми. Механізм державної політики у сфері розвитку конкуренції є складовим елементом державної економічної політики. При цьому, розглядаючи роль політики у сфері захисту та розвитку конкуренції у межах системи національної економіки, слід зазначити, що як така система національної економіки

досить диференційована і специфічна за рівнем управління. Тому, на наш погляд, конкурентоспроможну політику, зокрема її механізм, необхідно розглядати в контексті територіальної організації національної економіки, що складається з безлічі територіально-відокремлених утворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до дослідження конкурентоспроможної державної політики як чинника розвитку соціально-економічної системи регіону можна назвати серед таких науковців: Н.І. Верхоглядової, Г.В. Возняка, В.Є. Воротіна, М.І. Долішнього, Я.А. Жаліла, С.А. Романюка та ін.

Дослідження дослідження основних детермінантів, які повинні враховуватися при розробці та реалізації механізму конкурентної політики на регіональному рівні, виявлення суттєвих елементів соціально-економічної системи регіону будувалися в даній статті з опорою на праці зазначених авторів.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення конкурентоспроможної державної політики як чинник розвитку соціально-економічної системи регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аналізу механізму конкурентоспроможної державної політики та його на соціально-економічну систему регіону запропоновано розглянути категорію «регіон» через методологію системного підходу. Цей підхід обумовлений тим, що дозволяє розглянути об'єкт дослідження як систему, тобто у його цілісній єдності. Крім цього, системний підхід у даному разі визначено тим, що поєднує відносини людини, нашого суспільства та держави, і навіть усе різноманіття політичних, економічних, соціальних та інших відносин, що існують у сучасному суспільстві.

Методологія системного підходу дозволить врахувати відмінності та специфіку кожного елемента окремо та у взаємозв'язку між собою. Насамперед, під системою ми пропонуємо розуміти безліч елементів, що у відносинах і зв'язках один з одним утворюють певну цілісність, єдність. Сукупність та взаємозв'язок елементів системи утворюють її структуру, одночасно як сукупність елементів – це лише склад системи.

Для повнішого визначення системи необхідно розкрити поняття «елемент». Так, під елементом у найзагальнішому трактуванні розуміють складову частину цілого. У цьому під елементом розуміється «компонент системи, подальше дроблення (декомпозиція) якого неможливо чи недоцільно» [1]. Поняття підсистема також є для нас суттєвим. Підсистема це – «компонент системи, що має певну самостійність і допускає подальшу декомпозицію, тобто розчленування на елементи» [1]. Викладене дозволяє нам уявити систему як сукупність взаємодіючих між собою підсистем та елементів. Отже, регіон, у системному

розумінні, представляє сукупність певних підсистем та елементів.

Далі запропоновано аналіз регіону як соціально-економічної системи. Проведений аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що поняття «регіон», особливо його інтерпретація, значно залежить від галузі науки, а також поставлених дослідником цілей та завдань. Так, у перекладі з латини «regio» – країна, область. У такому формулюванні переважно використовується просторовий підхід – конкретна територія, адміністративно-територіальне утворення та інші частини, елементи державно-територіального устрою. Ключовий сенс поділу держави на регіони, на нашу думку, можна зафіксувати у роботі М.І. Долішнього: «Поділ держави на регіони обумовлено нездатністю держави виконувати певні власні функції без утворення додаткових інститутів – регіонів, або виконання таких регіонами ефективніше. Тобто регіон виконує якісь самостійні функції, властиві лише йому» [2]. Поняття регіон представлено чотирма сучасними науковими парадигмами, а саме: регіон, як квазідержава; регіон як квазікорпорація; регіон як ринок; регіон, як соціум.

У контексті дослідження механізму формування та реалізації конкурентоспроможної державної політики кожна з перерахованих парадигм з її набором інструментів та методів може бути використана для визначення місця та ролі конкурентоспроможної політики у регіональному розвитку.

Після аналізу основних трактувань категорії регіон науковцями запропоновано наступне визначення даного поняття – «регіон це відокремлена і самостійна, територіальна соціально-економічна система, що володіє просторовою формою організації життєдіяльності індивідів і соціальних груп, що є частиною єдиної системи продуктивних і виробничих сил та реалізацією повних циклів відтворення соціальних та економічних процесів, і навіть наявністю органів управління, щоб забезпечити вирішення відповідних цілей і завдань на регіональному рівні» [3]. Зазначене визначення, на нашу думку, найповніше розкриває регіон як соціально-економічну систему, підсистему вищого порядку, що в рамках нашого дослідження є необхідною умовою. З погляду офіційного трактування під регіоном запропоновано розуміти частину території України, що має спільність природних, соціально-економічних, національно-культурних та інших умов. С.А. Романюк під регіоном розуміє адміністративно-терито-

ріальне утворення, місто [4]. Зазначений підхід найчастіше використовується як орієнтир при складанні нормативно-правових документів. Таким чином, спираючись на ідеї та праці викладених авторів, на наш погляд, вельми правомірно розглядати поняття «регіон» як відокремлену частину країни – територіальну соціально-економічну одиницю з набором властивих їй елементів та характеристик, що є підсистемою єдиного народногосподарського комплексу, що сформувалася за історичним, природно-кліматичних, економічних причин. Одночасно варто відзначити, що соціально-економічна система за допомогою застосування адміністративно-територіального підходу може бути представлена в межах певного територіального утворення.

Отже, з погляду системного підходу регіон представляє складну соціально-економічну систему, що з безлічі взаємозалежних між собою підсистем – частин і елементів.

У загальному вигляді внутрішнє середовище регіону можна подати так. У якості додаткових елементів внутрішнього середовища необхідно додати інституційне середовище, систему управління, ринкову інфраструктуру. Так, демографічний аспект включає: чисельність, етнічний склад, а також інші характеристики рівня та умов життя населення даної території. Природні ресурси – це сукупність земельних, копалин, водних та інших природних ресурсів. Економічна сфера – суб'єкти господарювання, галузі, галузь виробництва, виробничі відносини, конкурентне середовище. Соціальна сфера – комплекси науки, освіти, спорту, культури, охорони здоров'я. Фінансова сфера – бюджетні та позабюджетні фонди, банки, система страхування та ін. Інституційне середовище – сукупність формальних та неформальних правил та механізмів їх функціонування.

Слід зазначити, що внутрішнє середовище регіону є відкритою системою, тобто відбувається обмін між внутрішніми та зовнішніми елементами системи. При цьому зовнішнім середовищем для соціально-економічної системи регіону виступають інші регіони, регіони іноземних держав, самі іноземні держави, їх об'єднання тощо.

Визначення ключових особливостей поняття регіон, зміст його внутрішнього середовища дозволяє перейти до дослідження питання соціально-економічної системи регіону.

Оскільки розвиток соціально-економічної системи відбувається під впливом численних внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на різні внутрішні зміни, принципове значення має

конкретизація поняття «соціально-економічна система». Що стосується предмета нашого дослідження соціально-економічну систему необхідно ідентифікувати, представивши у вигляді універсального об'єкта дослідження. Спочатку виділимо дві основні характеристики соціально-економічної системи: перша – це сукупність взаємозалежних підсистем (елементів), що утворюють єдине ціле, і друге, ця цілісність перебуває у безпосередньому зв'язку із зовнішнім світом, тобто взаємодіє з навколишнім її зовнішнім середовищем.

Структура соціально-економічної системи вбирає у собі значну кількість системоутворюючих підсистем та елементів. Серед основних, різними авторами вирізняються: природно-ресурсна, економічна, соціальна, демографічна, організаційна підсистеми, трудовий, інформаційний, аграрний, науково-технічний елементи [5]. При цьому варто враховувати, що структурна декомпозиція системи як ознака виділення підсистем та елементів визначає наявність сильних зв'язків між підсистемами (елементами). Ми виходимо речей, що кожна підсистема (елемент) виконує певну функцію. До основних функцій системи віднесено: цілісність, адаптованість, досягнення цільового ефекту та вирішення внутрішніх протиріч. Функції підсистеми мають на меті виконання та підтримання функцій системи. Для визначення структури соціально-економічної системи регіону, з погляду впливу інструментів конкурентної політики як чинника її розвитку, пропонується розглянути основні підсистеми та елементи з позиції відтворювального підходу. Під відтворювальним процесом розуміється взаємодія економічних суб'єктів у сферах виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Вибірка наступних підсистем та елементів обумовлена об'єктом впливу конкурентної політики на економічні відносини. При цьому відтворювальний процес виступає в ролі сполучної ланки між системними елементами та інструментами конкурентоспроможної політики. В якості основи впливу конкурентоспроможної політики на розвиток соціально-економічної системи регіону виступає економічна сфера, під якою в загальному розумінні пропонується розуміти систему взаємодіючих суб'єктів (юридичних осіб різних форм власності), що функціонують для реалізації відтворювального процесу в регіоні.

Від властивостей економічної сфери багато залежить у соціальному житті суспільства, що також є суттєвим для надбудови механізму конкурентоспроможної політики. Слід зазначити,

що якості економічної сфери є частиною соціальної підсистеми. Економічна сфера створює матеріальну базу для функціонування соціальної підсистеми та її інфраструктури. Вказується, що стан соціальної підсистеми багато в чому визначає «процеси відтворення трудових ресурсів, їх кількість та якість, рівень науково-технічного розвитку виробничих сил, культурне та духовне життя суспільства» [6]. Саме тому інструменти конкурентоспроможної політики впливають як на економічну складову, а й у соціальну інфраструктуру (освіта, охорона здоров'я, перевезення пасажирів громадським транспортом, соціальне забезпечення, громадське харчування, житлово-комунальне забезпечення, і навіть інші соціальні інститути).

Іншими словами, до соціальної сфери належить те, що призводить до задоволення соціальних потреб населення.

Для ефективного функціонування економічної та соціальної сфери регіону та підвищення задоволення потреб населення необхідне формування ринкової системи регіону, в межах якої і реалізуватиметься відтворювальний процес. В основу дослідження ринкової системи регіону як об'єкту впливу механізму конкурентоспроможної політики покладено такі передумови. По-перше, ринкова система регіону виступає у ролі фундаменту реалізації регіонального відтворювального процесу. По-друге, регіональний відтворювальний процес у ринковій системі регіону має відносну завершеність і самостійність у зв'язку з тим, що включає всі відомі стадії відтворення. По-третє, ринкова система регіону формує економічне середовище, необхідну реалізації всіх стадій відтворювального процесу у регіоні. По-четверте, органи публічного управління за допомогою різних форм і методів регулювання можуть забезпечувати розвиток ринкової системи регіону, отже, розвитку всього регіону. На підставі викладеного необхідно охарактеризувати роль ринкової системи в економічній та соціальній сфері регіону та виявити її основні елементи як об'єкта управління. Для того щоб регіональна ринкова система могла забезпечувати сталий розвиток економічної та соціальної сфери регіону, необхідно формування та організація умов, які забезпечують відтворення та раціональне витрачання регіональних ресурсів. У цьому випадку особливо варто виділити ринкову інфраструктуру регіону, на якій ґрунтується система регіональних ринків. Так, під ринковою інфраструктурою пропонується розуміти «сукупність об'єктів та інституційних

структур, що забезпечують формування матеріальних, фінансових та інформаційних зв'язків між суб'єктами ринку» [7].

Виділення ринкової інфраструктури пов'язане з тим, що основним результатом реалізації конкурентної політики є забезпечення необхідних умов формування розвинених ринкових відносин та сприятливого конкурентного середовища у відтворювальному регіональному процесі.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що регіон є складною системою, що складається з безлічі взаємопов'язаних підсистем, що функціонують і взаємодіють між собою та з іншими системами та підсистемами.

Встановлення сутності, властивостей та структури системи – важлива складова системного визначення та дослідження впливу інструментів конкурентної політики на розвиток соціально-економічної системи регіону.

Кожній системі, зокрема, соціально-економічній системі регіону властивий процес розвитку. Під розвитком системи ми пропонуємо розуміти будь-яку якісну зміну, як правило, що супроводжується кількісними змінами, що веде до прогресивного результату. Такого ж висновку, виходячи з дослідження різних підходів до інтерпретації поняття розвитку дійшли Є.В. Н.І. Верхоглядова, І.В. Олініченко [7]. Одночасно ми дотримуємося позиції В.І. Чужикова викладеної у вигляді концепції сталого розвитку регіону, під яким автором пропонується розуміти «керований (контрольований) розвиток суспільства, що поєднує як стихійні, ринкові процеси, що створюють творчий потенціал розвитку, так і державне управління, що встановлює певні рамки ймовірнісних процесів, з метою недопущення їх виходу межі, безпечні суспільству» [6]. Зазначене дає нам підставу підійти до процесу розвитку системи через методологію управління механізмом реалізації конкурентної політики як фактора розвитку соціально-економічної системи регіону.

Деякі автори під розвитком соціально-економічної системи розкривають «складний процес закономірного спрямованого вдосконалення її якісного стану протягом тривалого періоду часу» [3]. Отже, розвиток має спрямованість, що визначається метою або системою цілей. Серед основних чинників економічного розвитку традиційна економічна наука виділяє працю, землю, капітал, підприємницькі здібності [4]. До названих факторів також необхідно додати інституційний підхід, що включає політичні, економічні та інші інституції. В основі розвитку соціально-

економічної системи лежать як внутрішні умови і фактори, так і зовнішні, що отримали назви ендегенні та екзогенні.

До ендегенних (внутрішніх) чинників відносяться ті сфери та особливості, які залежать від показників регіону, його природних переваг, і навіть від органів управління, тобто від самостійної реалізації повноважень покладених на органи влади та органи місцевого самоврядування. По-перше, до ендегенних факторів відносяться базові (що склалися) особливості регіону: природно-кліматичні, географічні, демографічні, інфраструктурні, соціокультурні та ін. По-друге, варто відзначити активну діяльність регіональних органів управління щодо створення певного середовища функціонування суб'єктів господарювання та організаційної структури. Так, наприклад, підтримка підприємництва у вигляді створення сприятливого клімату (умов) здійснення економічної діяльності, стимулювання попиту на товари регіональних виробників може розглядатися як внутрішній чинник розвитку системи регіону.

У якості додаткового чинника, у результаті проведеного дослідження проблем, пов'язаних із підвищенням конкурентоспроможності регіону В. Керецмана, варто виділити фактор інноваційної сприйнятливості та фактор інноваційної активності регіону [5], що опосередковано залежить від природних переваг регіону та діяльності органів влади. До екзогенних (зовнішніх) чинників відносяться такі чинники, які залежать чи є наслідком рішень суб'єктів управління у межах відповідного регіону, але впливають на систему і видозмінюють її (підсистему, елементи). До зовнішніх факторів насамперед необхідно віднести інституційні умови.

У числі істотних чинників, які впливають на розвиток соціально-економічної системи регіону можна виділити: глобалізацію економічних процесів, кількість і стан прикордонних регіонів, соціально-економічну політику державної влади та ін. Названі чинники забезпечують просторовий розвиток соціально-економічної системи. Враховуючи сучасний інструментарій реалізації конкурентної політики на державному та регіональному рівні, сам механізм конкурентної політики може бути віднесений як до ендегенних, так і до екзогенних факторів розвитку соціально-економічної системи регіону, за такими підставами. Формування у кожному регіоні, у межах стандарту розвитку конкуренції, уповноважених органів, відповідальних за реалізацію положень

стандарту, отже, і напрямів розвитку конкуренції на підвідомчій території належить до ендегенного чинника. При цьому сама розробка та нормативне закріплення стандарту розвитку конкуренції, що зобов'язує своєчасне впровадження та реалізацію на всій території України, відноситься до екзогенного фактора.

В результаті дослідження основних детермінантів, які повинні враховуватися при розробці та реалізації механізму конкурентної політики на регіональному рівні, ми виявили такі суттєві елементи соціально-економічної системи регіону: конкурентне середовище, конкурентні переваги, конкурентоспроможність, а також конкурентний імунітет.

При аналізі понять конкуренція, конкурентне середовище, конкурентоспроможність, конкурентні переваги та конкурентний імунітет виявлено, що вони суттєво відрізняються один від одного, при цьому вони нерозривно між собою взаємопов'язані.

Так було встановлено, що конкурентне середовище забезпечує механізм (процес) конкуренції, що у своє чергу сприяє формуванню конкурентних переваг у ринкових умовах, а результатом їх використання виступає конкурентоспроможність суб'єкта.

Разом з тим конкурентоспроможність суб'єкта – це фактичний стан, тобто досягнуті результати у вигляді конкурентних переваг, у зв'язку з чим конкурентний імунітет – це здатність суб'єкта утримувати конкурентоспроможність протягом багато часу, зокрема з допомогою розвитку та оновлення конкурентних переваг.

З викладеного характеризуємо основні елементи представленого механізму.

Елементи представленого механізму (конкурентне середовище, конкурентоспроможність та конкурентні переваги) спеціально виділені в окремі частини, щоб підкреслити самостійність та важливість кожного з них.

Отже, аналіз досить великої бібліографії з дослідження конкурентного середовища як економічної категорії, дозволяє нам визначити основні поняття, що використовуються для її інтерпретації: інституційні умови координації діяльності суб'єктів господарювання, конкурентний порядок, кількісний та якісний стан ринку, умови функціонування сукупності елементів ринку.

Зазначене дозволяє характеризувати конкурентне середовище як умови, що склалися, в конкретний проміжок часу на досліджуваному товарному ринку (території), в рамках якого

суб'єкти господарювання знаходяться в процесі суперництва за формування/зміцнення своїх конкурентних переваг. Конкурентне середовище є об'єктом, на який насамперед (прямо чи опосередковано) впливають інструменти конкурентної політики. При цьому стан конкурентного середовища оцінюється через аналіз основних кількісних та якісних характеристик досліджуваного ринку: кількість суб'єктів господарювання, рівень конкуренції, задоволеність споживачів, наявність адміністративних бар'єрів та ін. Наявність конкурентного середовища на кожному ринку, що входить до регіональної системи ринків, є об'єктивною реальністю, яку необхідно враховувати. Якість конкурентного середовища – основна складова умова ефективного функціонування ринку.

Керуючись викладеним підходом до поняття конкурентного середовища, а також основних його елементів та характеристик, нами виділено ключові фактори, що сприяють розвитку соціально-економічної системи, за допомогою покращення стану умов для реалізації конкурентних відносин: мінімізація адміністративних та інших бар'єрів входу та виходу з ринку суб'єктів господарювання; стимулювання інновацій; субсидування; персоналізація та орієнтація на внутрішній попит; формування сприятливого підприємницького клімату (використання цифрових технологій).

Раніше нами була сформульована і доведена наступна логічна конструкція: від стану конкурентного середовища відповідного ринку залежить рівень конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, а, отже, і конкурентоспроможність території. При цьому, стан конкурентного середовища та інтенсивність конкуренції визначає можливість інших факторів та умов трансформуватися у конкурентні переваги системи. Наявність інтенсивної конкуренції на регіональному ринку стимулює суб'єктів господарювання до здійснення інноваційної діяльності, що у своє чергу надає опосередкований вплив в розвитку регіональних інноваційних підсистем, зокрема у вигляді використання нових чинників конкурентоспроможності.

Для встановлення основних конкурентних переваг регіону через призму впливу інструментарію політики у сфері захисту та розвитку конкуренції, ми вважаємо за доцільне застосувати «ромб конкурентних переваг» М. Портера [8]. Встановлені детермінанти національної конкурентоспроможності можуть бути властиві і регіонам України з позиції системного підходу.

Як зазначено у дослідженні, «забезпеченість факторами виробництва (природні ресурси, інфраструктура, капітал та ін.), умовами попиту (еластичність попиту, платоспроможність та ін.), наявністю споріднених та підтримуючих галузей (наявність конкурентоспроможних постачальників, банківських, страхових та інших супутніх послуг), а також наявні умови створення фірм, їх організації та суперництва є системотворчим джерелом для національної конкурентоспроможності» [8].

Сам М. Портер вбачає «кореляцію між механізмом підвищення національної конкурентоспроможності за рахунок зазначених детермінант, з транслюванням цих факторів на внутрішньонаціональний рівень» [8]. Іншими словами, для реалізації закладеного потенціалу в ромбі конкурентних переваг потрібна відповідна інфраструктура, територіальна прив'язка якої вказує на регіональний та місцевий рівень.

Слід зазначити, що особлива роль реалізації зазначених положень має відводитися саме уряду. Таким чином, у заломленні зазначеної концепції до регіонів, конкурентні переваги необхідно розглядати з точки зору забезпечення органами публічного управління умов для розвитку ринків та галузей, а також умов, що сприяють досягненню фірм, які здійснюють економічну діяльність на їх території, конкурентоспроможності на регіональних, міжрегіональних та міжнародних ринках.

Далі з використанням перерахованих вище факторів конкурентоспроможності, розглянуто порівняльні та конкурентні переваги соціально-економічної системи регіону.

Виявлено, що конкурентні переваги регіону – це перевага в економічному, соціальному, політичному, географічному положенні на внутрішніх та зовнішніх ринках у відносинах з жителями, підприємствами, інвесторами та туристами.

Загалом до конкурентних переваг необхідно віднести:

– матеріальні активи: інфраструктура, економічний потенціал регіону, науково-технічна база, фінансові та інвестиційні ресурси; фактори виробництва;

– нематеріальні активи: кадровий потенціал, інноваційний потенціал, ефективність управління, кліматичні умови та ін.

Для кожного регіону характерна також сукупність порівняльних та конкурентних переваг.

До порівняльних (об'єктивних) переваг ми відносимо переваги, продиктовані природними

регіональними умовами: елементами природного характеру (територія, географічне положення, природно-ресурсний потенціал, природні умови тощо).

До конкурентних, у тому числі потенційних конкурентних переваг системи, ми пропонуємо відносити результати її власних зусиль – діяльності людини в економічній, управлінській та іншій діяльності. Іншими словами, це ті властивості, які набувають системи, які зумовлюють здатність досягати високої ефективності функціонування її елементів.

Встановлено, що «конкурентна перевага це найчастіше реалізована в умовах суперництва та визнана ринком можливість суб'єкта забезпечити собі короткострокове лідерство у певній сфері відносин».

Під потенційною конкурентною перевагою ми пропонуємо розуміти можливість займати лідируючі позиції в середньостроковій та довгостроковій перспективі за допомогою збереження та розвитку наявних переваг, а також утворення нових.

Таким чином, можна зробити висновок, що як рушійна сила формування конкурентоспроможності необхідно розглядати саме конкурентні переваги. Також варто ефективно використовувати і порівняльні переваги, оскільки саме вони найчастіше є основою створення конкурентних переваг.

Порівняльні та конкурентні переваги характеризують конкурентоспроможність регіону. Під конкурентоспроможністю необхідно розуміти здатність об'єкта чи суб'єкта перевершити конкурентів у заданих умовах, заснована на порівняльній оцінці властивостей товару, фірми, регіону, країни.

Як суб'єкти, що оцінюють конкурентоспроможність об'єкта, виділяють: споживачів, продавців, інвесторів, державу.

Під конкурентоспроможністю регіону запропоновано розуміти «якісну визначеність стану регіону, що виявляється у здатності конкурувати з однорідними системами і характеризується сукупністю конкурентних переваг, що є «рушійною силою» його економічного розвитку» [7].

Величезна кількість факторів, порівняльних та конкурентних переваг, впливає на рівень конкурентоспроможності регіону, але саме стан та процес розвитку конкурентного середовища, на нашу думку, є одним із основних.

Розвинене конкурентне середовище сприяє максимальному прояву основних функцій конку-

ренції у ринковій економіці, що може свідчити наступна логічна схема. Як було проаналізовано, конкурентний процес стимулює суб'єктів господарювання постійно оновлювати та вдосконалювати економічну діяльність.

Сам процес суперництва сприяє формуванню, прояву, закріпленню конкурентних переваг продукту, визнаних ринком, що забезпечує, певний період, конкурентоспроможність його виробника – суб'єкта господарювання.

При цьому кожен конкурентоспроможний підприємець генерує наростаючий потік доданої вартості виробленої продукції у вартісному ланцюжку.

Отже, конкурентоспроможність регіону підвищується, по-перше, за допомогою конкурентоспроможності своєї продукції; по-друге, за рахунок збільшення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання; по-третє, за рахунок максимізації конкурентних переваг; по-четверте, за допомогою зростання людського капіталу.

З точки зору схеми функціонування ринкового механізму побудова здорового конкурентного середовища створює умови придбання регіоном властивостей конкурентоспроможності, похідних від функціонування конкурентоспроможних підприємств.

Необхідно сформулювати, що систему діючих інститутів та наявність умов для трансформації порівняльних (об'єктивних) переваг у конкурентні, з подальшим їх закріпленням у середньостроковій та довгостроковій перспективі, можливо характеризувати як конкурентним імунітетом.

Як було встановлено, конкурентна перевага – це можливість суб'єкта, що реалізується, забезпечити в процесі конкуренції короткострокове лідерство. При цьому для процесу підтримки досягнутого стану або його розвитку протягом тривалого часу необхідні додаткові джерела конкурентних переваг.

Здобуттю конкурентної стійкості сприяє, по-перше, постійна перевага у взаєминах зі споживачами, що досягаються за рахунок постійного оволодіння факторами створення джерел конкурентних переваг і забезпечує високий рівень життя населення та реалізацію економічного, соціального потенціалу регіону, і по-друге, невразливість конкурентних переваг системи перед загрозами навколишнього середовища.

Під конкурентним імунітетом у дисертації пропонується розуміти здатність протягом тривалого часу протистояти потенційним ризикам від зовнішніх та внутрішніх потрясінь, опера-

тивно відновлюватися після деструктивних подій завдяки наявності внутрішніх, часом затребуваних і не задіяних, ресурсів та активів.

Таким чином, формування внутрішніх конкурентних переваг, що є реально чи потенційно джерелом конкурентоспроможності, і часом ще не затребуваних і не задіяних, має здійснюватися у здоровому конкурентному середовищі з метою створення (зміцнення) конкурентного імунітету. Стійкі конкурентні переваги здебільшого створюються в залежності від здібностей системи до оновлення та модернізації. Саме здорове конкурентне середовище створює стимули та умови, у яких досягнення успіху – це постійний процес самовдосконалення, у тому числі за допомогою генерування нововведень (технологічних, організаційних, продуктових та ін.).

Варто зазначити, що роль держави у формуванні та розвитку конкурентного імунітету важлива і має важливе значення. При цьому заходи впливу на конкуренцію, конкурентні переваги та конкурентний імунітет мають здійснюватись побічно. Адже, як слушно зауважено М. Портером, «провідна до успіху політика – це та політика, яка створює середовище, в якому компанії можуть досягати конкурентних переваг, а не та, за якої уряд безпосередньо залучається до самого процесу» [8].

На підставі викладеного виділимо, що значний вплив на розвиток конкурентного середовища, а, отже, і на зміцнення конкурентного імунітету системи, мають такі інструменти державного впливу:

- антимонопольне регулювання;
- залучення інвестицій;

- розвиток малого та середнього підприємництва;
- управління державними підприємствами, що діють у підвідомчих галузях,
- здійснення державних та регіональних закупівель, у тому числі обов'язкова закупівля у суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- реалізація дозвільних повноважень та пов'язаних з ними контрольних функцій;
- розвиток виробничої та ринкової інфраструктури;
- сприяння формуванню ринкових відносин на основі розвитку конкуренції;
- реалізація стандарту розвитку конкуренції у регіонах України.

Конкурентне середовище є фактором постійної присутності, який безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток регіону.

Висновки. За допомогою методології системного підходу до вивчення регіону та його особливостей механізм конкурентної політики представлений як фактор розвитку соціально-економічної системи регіону. Показано, що сучасний інструментарій реалізації конкурентної політики на державному та регіональному рівні може бути віднесений як до ендогенних, так і до екзогенних факторів розвитку. Визначено взаємосприяючі елементи розвитку регіону, які впливають з механізму конкурентної політики: конкурентне середовище, конкурентні переваги, конкурентоспроможність, конкурентний імунітет. Виявлено джерела посилення та внеску конкурентного середовища у формування факторів конкурентоспроможності соціально-економічної системи.

Список літератури:

1. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 34–43.
2. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети. К. : Наукова думка, 2006. 512 с.
3. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. К. : Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України, 2010. 288 с.
4. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: Регіональні дослідження: [монографія]. К.: УАДУ, 2001. 112 с.
5. Керецман В. Регіональний розвиток як предмет державного регулювання. Вісник НАДУ: Регіональне управління та місцеве самоврядування. 2003. № 4. С. 397–401.
6. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія. К. : Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2008. 272 с.
7. Верхоглядова Н. І., Олініченко І. В. Регіон як самокерована соціально-економічна система. Інноваційна економіка. 2013. № 5 (43). С. 113–117.
8. Портер М.Е. Стратегія конкуренції; [пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський]. К.: Основи, 1997. 390 с.

Oliinyk D.A. COMPETITIVE STATE POLICY AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEM OF THE REGION

As a result of the study of the main determinants that should be taken into account when developing and implementing the competitive policy mechanism at the regional level, we discovered the following essential elements of the socio-economic system of the region: competitive environment, competitive advantages, competitiveness, as well as competitive immunity.

It has been established that competitive advantage is the ability of the entity being realized to ensure short-term leadership in the process of competition. At the same time, additional sources of competitive advantages are necessary for the process of maintaining the achieved state or its development for a long time.

The achievement of competitive stability is facilitated, firstly, by a permanent advantage in relations with consumers, which is achieved due to the constant mastery of the factors that create sources of competitive advantages and ensures a high standard of living of the population and the realization of the economic and social potential of the region, and secondly, the invulnerability of the competitive advantages of the system before environmental threats.

In the dissertation, it is proposed to understand competitive immunity as the ability to withstand potential risks from external and internal shocks for a long time, to quickly recover from destructive events due to the availability of internal resources and assets, sometimes in demand and not used.

Using functional analysis, attention is focused on the internal organization of the socio-economic system, revealing its essence, properties and structure. The essence of the socio-economic system is expressed through the central forming subject of socio-economic relations – man.

Each person has certain needs and problems that shape behavior related to their satisfaction. These needs stimulate a person to implement economic activities, and therefore to the functioning of the entire socio-economic system. Thus, the essence of the socio-economic system lies in human needs, ways and forms of their satisfaction. The main properties of the socio-economic system, including the region, are presented in the following:

- integrity means that when an element of the system is affected and changed, it affects other elements, which can change the system as a result;*
- emergentness means that «the system is something more than the sum of its parts.» In other words, the property of the system itself is not reduced to the sum of the properties of its elements and is not deduced from the properties of the constituent elements;*
- stability means that these elements, included in the composition, are in a mutual relationship;*
- hierarchy means that the system can be a system of higher or lower order;*
- governability implies administrative-territorial division (inherent only in territorial entities).*

Key words: *assets, competitive policy, resources, risks, socio-economic system of the region.*

Панчишин Б.І.

Національний університет «Львівська політехніка»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У статті розкрито особливості нормативно-правового забезпечення фінансування розвитку територіальних громад із урахуванням сучасних соціально-економічних та політичних викликів в Україні. Відзначено, що фінансове забезпечення розвитку територій врегульовується достатньою кількістю законодавчих та нормативно-правових документів, існування яких дає можливість вирішувати проблеми, пов'язані, зокрема, з недостатнім обсягом власних фінансових ресурсів місцевих бюджетів для забезпечення соціально-економічного розвитку громад. Проаналізовано основні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, згідно з нормами яких проводиться пошук, отримання, розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів із метою забезпечення належного та ефективного територіального розвитку і підвищення життєвого рівня населення. Відзначено, що у довоєнний період в Україні використовувалися закони про державний бюджет на відповідний рік, за якими внесення змін до суми доходів чи видатків вимагало проведення відповідних процедур, які могли тривати місяці. Водночас умови воєнного стану вимагають реалізації невідкладних заходів, таких як перерозподіл публічних фінансів відповідно до пріоритетності їх використання, розширення повноважень органів місцевого самоврядування та ухвалення необхідних нормативно-правових актів. Акцентовано увагу на нормативних документах, що регулюють відносини у сфері фінансування розвитку територіальних громад і мають на меті забезпечити їх необхідними і достатніми фінансовими ресурсами для функціонування в умовах воєнного стану, норми яких передбачають: покриття фінансових потреб територіальних громад у воєнний час; збереження бюджетних повноважень органів місцевого самоврядування, виконавчих органів, місцевих державних адміністрацій та інших відповідальних структур тощо. У підсумку підкреслено, що нормативно-правове забезпечення фінансування розвитку територіальних громад потребує ситуативної адаптації до сучасних викликів та локальних потреб для успішного формування та реалізації політики місцевого розвитку тощо.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, фінансування, територіальні громади, публічне управління, розвиток, воєнний стан.

Постановка проблеми. Реформа системи управління територіями в Україні значно розширила повноваження місцевої влади у напрямі підвищення її спроможності вирішення низки важливих соціально-економічних проблем територіальних громад. Водночас, розвиток територіальних громад в сучасних умовах залежить від того, наскільки ефективно використовуються ресурси на місцевому рівні та наскільки високим там є рівень інфраструктурного забезпечення. Територіальні громади повинні функціонувати на засадах фінансової самодостатності, забезпечуючи таким чином свої конкурентні переваги порівняно з іншими громадами держави.

Фінансування розвитку територій в Україні ґрунтується на законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах. Згідно з їх нормами проводиться пошук, отримання, розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів із метою забезпечення

належного та ефективного територіального розвитку і підвищення життєвого рівня населення. Утім, сучасні соціально-економічні та політичні виклики зумовлюють потребу удосконалення нормативно-правового забезпечення фінансування розвитку територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості фінансового забезпечення територіальних громад вивчає багато науковців, зокрема, Богач М. [6], Варцаба В. [7], Галько І. [1], Дегтяр А. [2], Качула С. [3], Коробчук Т. [4], Лисяк Л. [3], Подзізей О. [4], Сенищ П. [5], Синявська Л. [6], Соболев Р. [2], Фугело П. [5], Шолудько О. [6] та інші. Їх наукові публікації присвячені дослідженню теоретичних аспектів цієї проблематики в умовах децентралізації, вивченню особливостей фінансового забезпечення відновлення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні, розгляду економічних передумов й аналізу стану

фінансової децентралізації, фінансово-бюджетної підтримки соціально-економічного розвитку територіальних громад в умовах війни. Водночас, для ефективного фінансування розвитку територіальних громад надзвичайно важливе значення має нормативно-правове забезпечення цього процесу, що актуалізує необхідність проведення глибоких наукових досліджень у даному напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення особливостей нормативно-правового забезпечення фінансування розвитку територіальних громад із урахуванням сучасних соціально економічних та політичних викликів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Достатнє фінансування розвитку територіальних громад передбачає наявність ефективної системи фінансового управління, залучення інвестицій та додаткових джерел фінансування, розвиток місцевої економіки та місцевих підприємств, а також реалізацію інноваційних проєктів [1]. Зокрема, у напрямі забезпечення результативності фінансування розвитку територіальних громад передбачається реалізація наступних дій:

- активна співпраця з інвесторами, які мають бажання здійснювати вкладення коштів у територіальний розвиток;

- забезпечення доступності та високої якості адміністративних послуг для населення шляхом ефективного використання бюджетних коштів територіальними громадами;

- збільшення доходів бюджету громади та забезпечення її фінансової стабільності в довгостроковому періоді за рахунок розвитку системи формування та використання місцевих податків і зборів територіальними громадами;

- активне залучення додаткових джерел фінансування свого розвитку територіальними громадами (гранти, кредити, дотації тощо);

- підтримка малого і середнього бізнесу та розвиток місцевих підприємств у напрямі збільшення конкурентоспроможності територіальних громад;

- забезпечення конкурентних переваг територіальних громад на основі розробки та реалізації інноваційних проєктів.

Результативність фінансового забезпечення розвитку територіальних громад залежить від того, наскільки досконалою та всеохоплюючою є нормативно-правова база. Основу територіального управління в Україні становить Конституція, прийнята у 1996 році. Цей правовий документ на найвищому рівні закріпив положення щодо місцевого самоврядування в державі. Конституцією

визначено гарантії місцевого самоврядування (ст. 7), а також у статтях 140-146 розглянуті права і обов'язки органів місцевого самоврядування, їхні матеріальні та фінансові засади [8].

Деталізація повноважень місцевих органів влади визначена Законом України «Про місцеве самоврядування» [9], прийнятим у 1997 році. Цей нормативний акт регулює питання права комунальної власності та особливості формування доходів і видатків місцевих бюджетів.

Управління розвитком територій в Україні визначається Законом України «Про засади державної регіональної політики», який встановлює основні принципи цієї політики як важливої складової внутрішньої політики країни [10]. Економічні та, зокрема, фінансові аспекти регулюються розділом IV «Фінансове забезпечення державної регіональної політики» цього Закону.

Децентралізаційні зміни в Україні призвели до формування об'єднаних територіальних громад, які отримали завдання управління розвитком територій. Відповідно до цього, метою фінансування розвитку територіальних громад є задоволення потреб і підвищення рівня життя їх населення, зміцнення самостійності територіальної громади та досягнення соціально-економічного розвитку за рахунок формування фондів фінансових ресурсів, обсяг яких повинен повністю забезпечити реалізацію адміністративних, соціальних та економічних програм. Досягнення цієї мети здійснюється завдяки використанню різноманітних механізмів та інструментів фінансового розвитку територіальних громад, таких як фонди громади, програми та проєкти соціально-економічного розвитку, спонсорська допомога, страхові виплати та внески, банківські кредити та кредити небанківських установ, інвестиції, державне замовлення, державні компенсації, пільги та преференції, субвенції, дотації, субсидії, міжбюджетні трансферти, неподаткові надходження, доходи та видатки місцевих бюджетів, а також місцеві податки та збори [4].

Згідно з нормами Бюджетного та Податкового кодексів (із змінами від 1 січня 2015 року) [11; 12], органи місцевого самоврядування у сфері реалізації управлінських функцій отримали розширені повноваження, що призвело до збільшення їхньої економічної самостійності. Наприклад, для виконання своїх повноважень об'єднані громади можуть утримувати 60% податку на доходи фізичних осіб. Також на рівні окремих територій залишаються надходження від обов'язкових платежів, таких як податок на майно (транспорт, нерухо-

мість, земля), податок на прибуток фінансових установ комунальної власності та підприємств, єдиний податок.

Ключова роль у фінансуванні розвитку територіальних громад належить коштам місцевого бюджету, які надходять за рахунок сплати податків місцевими господарюючими суб'єктами, установами та організаціями, що функціонують у межах визначеної території. У напрямі регулярного та достатнього надходження фінансових ресурсів необхідно забезпечити оптимальну величину оподаткування на основі дії такого рівня податків, який забезпечить як успішне функціонування бізнесу, так і збільшення надходжень до місцевого бюджету на окремій території.

Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні визначає шляхи та напрями економічного розвитку території [13]. Ці цілі мають бути досягнуті через прийняття ефективних управлінських рішень місцевими органами влади, зокрема:

1. Максимальне залучення громадськості до управління розвитком території для позитивного впливу на соціальний і економічний розвиток регіону.

2. Адекватне регулювання власності, зокрема, земельних відносин, для визначення відповідної бази оподаткування.

3. Впровадження програмно-цільового методу для підвищення ефективності та прозорості використання коштів місцевих бюджетів.

4. Спрощення процедур доступу до кредитних ресурсів для місцевих органів влади для реалізації інвестиційних проєктів на їхній території.

5. Надання місцевим органам влади права регулювати розмір ставок місцевих зборів та податків.

6. Визначення податків та зборів фінансовою основою для виконання місцевими органами влади своїх повноважень.

7. Надання кожному місцевому бюджету трансфертів із Державного бюджету.

У довоєнний період в Україні використовувалися закони про державний бюджет на відповідний рік, за якими внесення змін до суми доходів чи видатків вимагало проведення певних процедур, які могли тривати місяці. Однак умови воєнного стану вимагають реалізації невідкладних заходів, таких як перерозподіл публічних фінансів відповідно до пріоритетності їх використання, розширення повноважень органів місцевого самоврядування та ухвалення необхідних нормативно-правових актів.

У воєнний час в Україні рішення парламенту для перерозподілу коштів у бюджеті не потрібні. Згідно з Бюджетним кодексом, уряд має право, спрямовуючи кошти на найбільш необхідні потреби, самостійно розпоряджатися ними. Таким чином, в Україні влада прийняла широкий спектр оперативних рішень для ефективного реагування на складну ситуацію з початку воєнних подій, зокрема, щодо використання публічних фінансів територіальними громадами. Зокрема, 11 березня Уряд України видалив Постанову № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» [14].

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» № 420 від 9 квітня 2022 року визначено, що згідно з бюджетним законодавством забезпечення закладів бюджетної сфери, безперерйне функціонування установ, комунальних підприємств і формування місцевих бюджетів відбувається з урахуванням таких особливостей [15]:

- тимчасово, на період до припинення чи скасування воєнного стану, перевірки Державною аудиторською службою щодо виконання місцевих бюджетів не проводяться, а розпочаті перевірки зупиняються;

- Державна казначейська служба забезпечує розрахунково-касове обслуговування місцевих бюджетів та складення звітності про виконання місцевих бюджетів із застосуванням електронних носіїв;

- місцеві фінансові органи забезпечують складення проєктів місцевих бюджетів відповідно до вимог Бюджетного кодексу України;

- виконавчі комітети відповідних місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації здійснюють управління місцевими фінансами відповідно до потреб та особливостей воєнного стану;

- органи місцевого самоврядування, їх виконавчі органи, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації продовжують виконувати бюджетні повноваження.

Розглянуті нормативні документи, що регулюють відносини у сфері фінансування розвитку територіальних громад, мають на меті забезпечити їх необхідними і достатніми фінансовими ресурсами для функціонування в умовах воєнного стану. Їхні норми передбачають наступне:

- покриття фінансових потреб територіальних громад у военний час;
- збереження бюджетних повноважень органів місцевого самоврядування, виконавчих органів, місцевих державних адміністрацій та інших відповідальних структур;
- управління місцевими фінансами відповідно до потреб та особливостей воєнного стану;
- забезпечення складання місцевих бюджетів відповідно до вимог Бюджетного кодексу України;
- розрахунково-касове обслуговування місцевих бюджетів і складення звітності за участю Державної казначейської служби;
- тимчасове припинення аудиторських перевірок щодо виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану.

Всі ці заходи спрямовані на забезпечення ефективного управління фінансовими ресурсами та забезпечення соціально-економічної стабільності територіальних громад в умовах воєнного стану.

Потрібно пам'ятати, що забезпечення збільшення доходів до місцевих бюджетів не завжди залежить від максимального встановлення рівня податкових ставок. Взаємовигідна співпраця місцевих органів влади та господарюючих суб'єктів, яка буде корисною для обидвох сторін, базується в деяких випадках на збільшенні, а в деяких – на зменшенні податкових ставок та податкових пла-

тежів до місцевих бюджетів. Відповідно, податкове регулювання потрібно здійснювати із врахуванням особливостей розвитку тих чи інших територіальних громад, їх запитів, а також забезпечення подальшого прогресивного поступу території в цілому з урахуванням об'єктивних реалій, зокрема, військового стану.

Висновки. Таким чином, в Україні створені нормативно-правові передумови для розвитку територій. Фінансова підтримка відіграє ключову роль у цьому процесі. Нормативно-правове забезпечення фінансування розвитку територіальних громад загалом дає можливість успішно вирішувати питання, пов'язані з оптимізацією власних джерел фінансових надходжень, залученням додаткових джерел фінансових ресурсів, створює умови для забезпечення якісних структурних змін у місцевій економіці, підвищення інституційного рівня та покращення умов життя їхніх мешканців. Тому нормативно-правове забезпечення фінансування розвитку територіальних громад потребує ситуативної адаптації до сучасних викликів та локальних потреб для успішного формування та реалізації політики місцевого розвитку тощо.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на системі управління фінансовими ресурсами територіальних громад. Це дасть змогу виявити можливості для забезпечення їх сталого розвитку.

Список літератури:

1. Галько І.М. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Випуск 6 (128). 2017. С. 127–131.
2. Дегтяр А. О., Соболев Р. Г. Фінансове забезпечення розвитку ОТГ. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2019. №1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Ttpdu_2019_1_40 (дата звернення 20.02.2024).
3. Лисяк Л.В., Качула С.В. Фінансове забезпечення розвитку територій в умовах децентралізації. Теоретичні та практичні питання узгодження інтересів розвитку територіальної системи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (31 жовтня 2020 року). Харків. 2020. С. 147–149.
4. Подзізей О.О., Коробчук Т.І. Фінансове забезпечення відновлення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні. Економіка та суспільство. Випуск 48/2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2188> (дата звернення 20.02.2024). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-11>.
5. Сенищ П., Фугело П. Фінансово-бюджетна підтримка соціально-економічного розвитку територіальних громад в умовах війни. Економіка та суспільство. 2022. № 39. С. 45–52.
6. Синявська Л., Шолудько О., Богач М. Фінансова децентралізація: економічні передумови та сучасний стан. Вісник ЛНАУ. Економіка АПК, 2021. 28. С. 57–62.
7. Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів: колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., доц. Варцаби В.І. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. – 431 с.
8. Конституція України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 21.02.2024)/

9. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Дата оновлення 17.06.2022 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 23.02.2024).

10. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII. Відомості Верховної ради України. 2015. № 13. С. 90.

11. Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50–51, ст. 572.

12. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 22.02.2024).

13. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення 22.02.2024).

14. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінет Міністрів України №252 від 11.03.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevih-byudzhativ-u-period-voennogo-stanu-252> (дата звернення 20.02.2024).

15. Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінет Міністрів України від 9.04.2022 № 420. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/420-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.02.2024).

Panchyshyn B.I. REGULATORY AND INSTITUTIONAL PROVISION OF FINANCING THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

The article reveals the peculiarities of the regulatory and legal framework for financing the development of territorial communities with due regard to the current socio-economic and political challenges in Ukraine. It is noted that financial support for the development of territories is regulated by a sufficient number of legislative and regulatory documents, the existence of which makes it possible to solve problems related, in particular, to the insufficient amount of financial resources of local budgets to ensure the socio-economic development of communities. The main legislative and subordinate legal acts which provide for the search, receipt, distribution and redistribution of financial resources to ensure proper and effective territorial development and improve the living standards of the population are analyzed. It is noted that in the pre-war period, Ukraine used the law on the State Budget for the relevant year, according to which amendments to the amount of income or expenditure required appropriate procedures that could last for months. At the same time, the conditions of martial law require the implementation of urgent measures, such as redistribution of public finances by the priority of their use, expansion of powers of local self-government bodies and adoption of the necessary regulations. Attention is focused on the regulatory documents governing relations in the field of financing the development of territorial communities and aimed at providing them with the necessary and sufficient financial resources to function under martial law, the provisions of which provide for covering the financial needs of territorial communities in wartime, preservation of the budgetary powers of local self-government bodies, executive bodies, local state administrations and other responsible structures, etc. As a result, it is emphasized that the legal framework for financing the development of territorial communities requires situational adaptation to current challenges and local needs for the successful formation and implementation of local development policy, etc.

Key words: regulatory and legal support, financing, territorial communities, public administration, martial law.

Самков О.М.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ МІСТОБУДІВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Стаття присвячена розкриттю зарубіжного досвіду державного управління містобудівною діяльністю. Визначено, що практика розробки схем планування територій на внутрішньому рівні показує, що цей процес є в деякій мірі стихійним. З'ясовано, що однією з гострих проблем містобудування сьогодні є передчасне старіння планувальної документації, зокрема скорочення інтервалів їхньої дії, і необхідність їхнього поновлення стрімко зростає. Розглянуто особливості німецького територіального планування, зокрема його рівні та інструменти. Визначено основне завдання регіонального планування, яке полягає у визначенні та фіксації основних візій розвитку міських структур, інфраструктури та зелених (вільних) просторів. Наведено структуру регіонального плану, до якого входить картографічна частина, де використовуються три види картографічних одиниць, а саме території, яким надано пріоритет (на них заплановане здійснення значущої для регіонального рівня діяльності або видів природокористування та неможливі інші форми користування); території з умовними характеристиками (на них окремі значущі для регіонального рівня види діяльності та користування природними ресурсами, внаслідок дії, під час яких їх порівнюють з іншими видами діяльності та користування, отримують перевагу); території з ознаками придатності (в них виявлено потенціал для того, щоб здійснювати окремі значущі на регіональному рівні заходи). З досвіду, який отримала Німеччина, створюючи регіональні плани, стає зрозумілим, що це досить тривалий процес, окреслений соціально-економічними перетвореннями, адже перш ніж бути остаточно ухваленими, регіональним планам необхідно пройти непростий процес їхнього формування, потім їх обговорює громадськість, аналізуються зауваження, триває виконання експертиз. Попри те, що соціальні, економічні та екологічні обставини постійно й активно трансформуються, в регіональному плані повинна бути репрезентована довготривала перспектива стосовно питань, які висвітлюють організацію, забезпечення та розвиток регіону, завдяки йому перспективні наміри мають бути реалізовані.

Ключові слова: містобудівна діяльність, державне управління, планування територій, регіональне планування, інструменти планування.

Постановка проблеми. Система державного управління містобудівною діяльністю в зарубіжних країнах покликана передусім забезпечити дотримання безпечності будівель не лише для суспільної життєдіяльності, але й для навколишнього середовища в цілому. Головні напрями державного управління містобудівною діяльністю включають виконання експертиз містобудівних проектів; проведення моніторингу дотримання будівельних норм та стандартів, а також технічних умов тощо. У вітчизняних умовах варто зосередитися на досвіді країн Європи, адже саме він відображає доволі високий рівень ефективності управління, а також особливості розробки та виконання стратегічних заходів в сфері здійснення державного управління містобудівною діяльністю. Водночас така практика є важливою в результаті власної ієрархічності та багатоступеневого управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день серед науковців, які досліджували дану проблематику варто виокремити таких як А. Апатенко, Г. Висоцька, В. Глеба, А. Гоблик, О. Іващенко, В. Кравців, В. Лисенко, В. Мельман, Г. Мергінс, М. Паал, П. Покатаєв, В. Семенов, С. Чепурна та інші.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття зарубіжного досвіду державного управління містобудівною діяльністю.

Виклад основного матеріалу. За умов, що нині склалися в Україні, численні галузі суспільно-економічної діяльності стикаються із «втратою управління». Суспільство переживає процес втрати довіри до влади, в країні триває загострення економічних та соціальних проблем. Варто зауважити, що й посередництвом механізмів, якими користуються в містобудівній

діяльності, не вдається результативно управляти процесами розвитку територій та залагоджувати проблемні питання, які виникають на різних щаблях планування. Особливо гострою проблемою в містобудівній сфері є те, що планувальні документи доточно старіють. В порівнянні з ранішими міськими генеральними планами, дія яких розтягувалася на досить довгий період, нині їхня дія в часі скорочується, тож відбувається гострий запит на їхнє оновлення.

Крім того, страждають на невміння ефективно управляти процесами містобудування обласні та районні муніципальні структури [1, с. 153].

Не систематизується нормативно-правове підґрунтя, яке регламентує роботу галузі, що регулює містобудівну діяльність, існує багато підзаконних нормативно-правових документів, окремі з яких почали діяти у 80-ті в минулому сторіччі. Але вони не відповідають нинішнім вимогам, відповідно до яких у будівництві мають запроваджуватися інноваційні технології, реконструюватися будівлі та споруди, здійснюватися геодезичні роботи, споруджуватися інженерні споруди й комунікації [6, с. 54].

В основі широко розповсюдженої міжнародної містобудівної практики лежать принципи підготовки нормативно-правової документації місцевого рівня, що визначають містобудівну регламентацію, із врахуванням актів, які містять територіальне планування. Інакше кажучи, втілюється явище двохстадійних технологічних схем. Одностадійними (коли територіальне планування у своїх актах водночас оперує й містобудівними регламентами) розвинені держави, в яких діє ринкова економіка, не користуються [4].

У територіальному плануванні містяться наміри того, яким чином буде використовуватися територія (Німеччина), структурні плани (Великобританія), директивні схеми (Франція), генеральні плани (Швеція, США). Нормативні правові документи, які вводять містобудівні регламенти, – це плани забудови (Німеччина), місцеві плани (Великобританія), плани користування територією (Франція), детальні плани (Швеція), зональні плани (США) [7, с. 18].

Схеми, за якими планують, переважно застарілі, їх виготовлено у 80-х роках 20 сторіччя, коли в країні діяла планова економіка. Оновлюються нині планувальні документи достатньо повільно. Відсутні кошти, фахівці. Методичні механізми, якими користуються під час нинішнього планування, не демонструють, наскільки серйозними є територіальні проблеми, а значить – відсутня

можливість їхнього ефективного вирішення, надто гострою є відсутність дієвої організації виконання робіт.

Депопуляція населення, що фіксується в Україні (ООН прогнозує, що 2030 року кількість населення становитиме 36–38 мільйонів осіб), виявила, що неякісні механізми, за допомогою яких управляють діяльністю в містобудівній сфері та розвитком територій, як проблема стають все актуальнішими й мають бути терміново вирішені. Оскільки зрозуміло, що трансформаційні демографічні процеси спричиняють проблеми в користуванні чинною інфраструктурою. Варто зауважити, що й розвинені європейські держави стикаються зі спустошенням територій та «зменшенням міст» через зміни в демографії. Якраз ці зміни нині визначають для значної частини європейських держав рамкові умови планування території. В плані даної проблематики цікавою для містобудівної практики в Україні може бути практика регіонального планування в Німеччині, зокрема, федеральних земель, котрі до 1990 року складала НДР.

Німецьким територіальним плануванням в ролі базису використовується програма сталого розвитку Agenda 21, яку було ухвалено Організацією Об'єднаних Націй під час Міжнародної конференції в Ріо-де-Жанейро 1992 року, на якій розглядали довідки й розвиток. З коротким викладом головних напрямків розвитку Європейського середовища на найбільш високому ступені планувальної системи можна ознайомитися на сторінках Європейської концепції територіального розвитку (EUREK), що була розроблена 1999 року. Її спільно розробили члени ЄС, заклавши до концепції положення, що стосуються рамкових орієнтирів, якими послуговується планування територій [5].

Планувальну систему Німеччини представлено на чотирьох рівнях (табл. 1).

Найвищий рівень стосовно планування простору в Німецькій Федерації представлений федеральним законом про організацію території («Bundes raumordnungs gesetz» = ROG) із загальними вказівками про зміст та формами, у вигляді яких має відбуватися організація планувальних робіт на федеральних землях. Взаємодію федерації та земель регламентує Конференція міністрів федеральних земель, під час якої розглядаються питання організації територій. Вона має на меті інформувати й погоджувати принципові питання планувальних робіт, досягти якої можна, ухваливши спільні постанови й рішення.

Планувальні рівні і інструменти планування в Німеччині

№ з/п	Територіальна одиниця	Інструмент планування	Територіальна дія	Масштаб карт
1	Федерація	Федеральний закон про організацію планування в рамках федерації	Держава	–
2	Федеральна земля	План розвитку землі	Земля	1:200.000
3	Регіон	Регіональний план	Регіон	від 1:100.000 до 1:50.000
4	Муніципалітет (грумада)	План землекористування (використання площ)	Муніципалітет	1:10.000
		План забудови	Частини муніципалітету	від 1:000 до 1:500

Джерело: [5]

Згідно з другим рівнем передбачається планування на рівні федеральної землі. Головний інструмент планування – план розвитку федеральної землі, котрий схематично відображає напрями майбутнього розвитку землі.

Відповідно до третього рівня передбачається зведене координаційне планування території на рівні регіонів. Головний інструмент планування – регіональні плани, що не настільки детальні як генеральні плани громад, однак більш детальні та значно конкретизованіші, ніж плани організації території на рівні федеральної землі.

На четвертому рівні планувальними роботами займаються громади. Механізми, завдяки яким планують на четвертому рівні, виступають у ролі:

1) плану, відповідно до якого використовуються площі, – він має вигляд розширеного плану, за яким розвиватиметься громада і який пов'язаний із користуванням її землею;

2) плану, згідно з яким здійснюється забудова, що формується окремо для кожної територіальної частини громади, з юридично обов'язковими тезами щодо порядку, в якому має відбуватися забудова населеного пункту.

Дослідити призначення та суть регіонального плану цікаво з наукової точки зору. Далі зосередимося на тому, яку специфіку має регіональне планування в Тюрінгії, що до 1990 року була частиною НДР й де 90-х сталися динамічні зміни, які, зокрема, зачепили й просторове впорядкування територій за новітніх ринкових умов. Плануючи території, Тюрінгія надає дуже важливого значення демографічним змінам. Порівняно з 1990 роком, коли в Тюрінгії проживали майже 2,59 млн осіб, у 2010 році її населення становило 2,23 мільйона. Прогнозують, що до 2030 року кількість жителів Тюрінгії знизиться до 1,8 мільйона людей.

Щоб виконати просторове планування, федеральні землі варто поділити, аби сформувати окремі планувальні регіони, до яких входять об'єднані адміністративні округи. Так, у Тюрінгії існує чотири планувальні регіони (Північна Тюрінгія, Центральна Тюрінгія, Східна Тюрінгія і Південно-Західна Тюрінгія). Загалом у ФРН налічується 111 планувальних регіонів. Їхні місцеві владні структури спільно входять до регіональних планувальних товариств, щоб поєднати федеральні та місцеві інтереси, залучити громади до просторового планування, взявши за основу принцип, відомий як «зустрічні потоки» [5].

Регіональне планування своєю головною метою вважає встановити й зафіксувати ключові варіанти, в котрих проявляється розвиток, який проходять міські галузі, інфраструктура та зелене (вільне) середовище. Регіональним планом конкретизуються та розширюються підґрунтя й мета, які стоять перед земельним розвитком, та формується взаємодія державного й комунального планування.

Аби зберегти й удосконалити структури, що існують у землекористуванні, під час регіональних планувальних робіт користуються такими механізмами [9]:

1. Встановлюють центральні місця. Не в усіх регіональних муніципалітетах можна розвивати промисловість чи збільшувати житлову зону. Розвиток міста обумовлений тим, чи на достатньому рівні перебуває його зв'язок із мережею транспортного сполучення, чи можливості території оптимальні для розселення. Якщо в муніципалітетах наявні необхідні умови, вони мають можливість стати центрами розвитку, а значить – могутимуть збільшити власний забудований простір, використавши його під об'єкти житлового й промислового призначення. Водночас муніци-

палітети, що не володіють статусом центрального місця, обмежені в питаннях просторового розширення, і підпадає під нього тільки «внутрішній розвиток».

2. Визначають осі розвитку, завдяки яким стать потужнішими населені пункти, розташовані у близькості до них.

3. З точністю встановлюють місця, де розташуються майбутні поселення, щоб обмежити комунальне використання землі (до цього вдаються у федеральних землях – Баден-Вюртемберзі, Гессені, Нижній Саксонії, Північному Рейн-Вестфалії).

В регіональному плані є два види положень у формі текстів, яких вирізняють строгість та управлінська дія, що є цілями та принципами, відповідно до яких відбувається територіальна організація [2, с. 271]. Тут цілі постають у формі норм, які необхідно виконати, конкретизувати за географічною ознакою та які повинні мати чітко обмірковану суть. Це система кінцевих планувальних рішень, яку не можна проігнорувати. А принципи, згідно з якими організовується територія, є загальними правилами, що лежать в основі ухвалення рішень.

В регіональному плані є картографічна складова, що послуговується трьома видами картографічних одиниць. Як і цілі та принципи, їх вирізняє строгість та управлінська дія:

– території, яким надано пріоритет – на них заплановане здійснення значущої для регіонального рівня діяльності або видів природокористування та неможливі інші форми користування;

– території з умовними характеристиками – на них окремі значущі для регіонального рівня види діяльності та користування природними ресурсами, внаслідок дій, під час яких їх порівнюють з іншими видами діяльності та користування, отримують перевагу;

– території з ознаками придатності – в них виявлено потенціал для того, щоб здійснювати окремі значущі на регіональному рівні заходи. Для них здійснюють містобудівну оцінку, тож подібні заходи на іншій планувальній території будуть неможливі.

Варто зауважити, що в ФРН формують/поновлюють регіональні плани досить довго, адже перед тим, як бути остаточно затвердженими, триває складний процес, під час якого відбувається розробка регіональних планів, їх обговорює громадськість, певний час триває розгляд зауважень та проводяться експертизи. Приміром, рішення поновити регіональний план Південно-Захід-

ної Тюрінгії, що був чинним із 1999 року, ухвалили ще 2004 року. У квітні 2007-го його новий проект вперше офіційно запропонували розглянути під час громадських слухань. Громадські слухання й розгляд проекту плану відбулися за участю округів та громади, які входять у планувальний регіон, установ, що займаються управлінням у межах землі та федерації, інших офіційних планувальних інститутів, юридичних осіб приватного права, які можуть відчутти на своїй роботі суть регіонального плану, представників регіонів-сусідів та громадян. Потім досить непросто розглядалися зауваження й ухвалювалися рішення, які мали задовольнити вимоги учасників конфлікту, який виник. І лише 09.05.2011 року новий план регіональну затвердили й він почав діяти. А 30.07.2012 року до регіонального плану внесли першу поправку, якою визначалися пріоритетні території для того, щоб розвивати вітрової енергетику.

Україну має зацікавити досвід, який отримала держава-член ЄС Польща. Там на початках 90-х років ХХ століття регіональна політика була спрямована переважно на те, щоб підтримати відсталі й депресивні регіони, а в кінці ХХ сторіччя стратегією польського містобудування ставилося на меті: аналізувати, в якому стані перебувають регіони, та створювати нові робочі місця, водночас стимулюючи в регіонах зростання економічної конкурентоздатності, сприяючи технологічному прогресу, все тіснішій транскордонній співпраці. Інституційним забезпеченням діяльності в польському містобудуванні насамперед займаються Міністерство з регіонального розвитку Польщі (національний рівень) та сформовані Агенції регіонального розвитку (АРР). Агенції мають передати території зі збанкрутілими підприємствами для того, щоб залучити інвестиції. За таких обставин відбувалося надходження державних коштів та відбувалося фінансування завдяки різним програмам Євросоюзу. Агенціями регіонального розвитку активно використовуються Структурні Фонди, щоб за їхньою допомогою вирішувати численні питання, з якими стикається розвиток польських регіонів [3, с. 138].

Висновки. Таким чином, досвід обласного рівня створення схем, відповідно до яких плануються території, свідчить, що це відбувається певною мірою стихійно. Внаслідок того, що фінансування робіт затримується, проектними установами схеми планування районів розробляються з затримкою, відповідно, проекти створюються в дуже короткі строки. Через

те, що є недосконалою організація згаданих робіт, стає неможливим досягти згоди в усіх конфліктах, які з'являються на місці перетину інтересів влади та місцевих громад. Значне збільшення чисельності суб'єктів, які господарюють та є самостійними й незалежними, робить неможливим збір правдивих і повних даних щодо того, в якому стані перебувають містобудівні процеси та явища, як вони можуть розвиватися, тому досить важко створити планувальний документ, який би не був відірваний від реального стану речей.

Потрібне створення якісних форм, через які відбуватиметься організація роботи всередині області, спрямована на просторове планування, варто розвивати структури, завданням яких є планування простору на рівні регіону. Регіональному плануванню необхідні новітні методичні механізми, які користуються сучасними інформаційними технологіями.

З досвіду, який отримала Німеччина, створюючи регіональні плани, стає зрозумілим, що це досить тривалий процес, окреслений соціально-

економічними перетвореннями. Попри те, що соціальні, економічні та екологічні обставини постійно й активно трансформуються, в регіональному плані повинна бути репрезентована довготривала перспектива стосовно питань, які висвітлюють організацію, забезпечення та розвиток регіону, завдяки йому перспективні наміри мають бути реалізовані. Тільки в разі ухвалення послідовних та обґрунтованих рішень території можуть постійно розвиватися навіть на тлі соціально-економічних змін і можливе збереження контролю над процесами, що відбуваються в містобудівній сфері.

Планувати території в часи, коли стаються демографічні трансформації – знижується чисельність населення, є проблематичним і для країн Євросоюзу. В майбутньому, можливо, будуть створені нові управлінські інструменти, що впливатимуть на розвиток подібних міст в період їхнього зменшення. Однак зараз емпіричним шляхом з'ясовано тільки, на якому рівні перебуває ця проблема, а бачення того, яким чином потрібно її вирішувати, ще відсутнє.

Список літератури:

1. Глеба В.Ю. Удосконалення механізмів державного управління розвитком територій Київської області. *Аналітика і влада*. 2011. Вип. 3. С. 151–156.
2. Гоблик А.В. Українсько-німецька співпраця у сфері просторового планування. *Регіональна економіка*. 2008. № 2. С. 270–272.
3. Лисенко В.В. Закордонний досвід здійснення містобудівної діяльності. *Держава та регіони*. 2019. № 4 (68). С. 136–140.
4. Мельман В.О., Іващенко О.В. Закордонний досвід реалізації та узгодження будівельних проектів. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33754185.pdf&cd=11&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>.
5. Організаційні форми та методи просторового планування адміністративних районів України з врахуванням досвіду Німеччини. Матеріали Міжнародного науково-методичного семінару 23 листопада 2007 р. / Редкол.: відп. Ред.: В.С. Кравців. Львів, НАН України. Ін-т регіональних досліджень, 2008. 82 с.
6. Покатаєв П.С. Регулювання сфери благоустрою населених пунктів: адміністративно-правовий аспект: монографія. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. 430 с.
7. Семенов В.Т., Висоцька Г.В., Апатенко Т.М., Мельман В.О., Чепурна С.М. Проблеми дозвільної системи в сфері містобудування щодо удосконалення правил забудови м. Харкова. *Коммунальное хозяйство городов*. 2006. Вип.69. С. 17–26.
8. Governance of shrinkage – Lessons learnt from analysis for urban planning and policy. URL: http://www.ufz.de/export/data/400/39029_WP7_D13_14_15_FINAL_2.pdf
9. Mertins Günter, Paal Michaela. Regional Planning in Germany. Institutional framework, instruments and effectiveness. *Estudio de casos sobre planeacion regional*. 2009. P. 31050.

Samkov O.M. FOREIGN EXPERIENCE OF THE STATE ADMINISTRATION OF URBAN PLANNING ACTIVITIES

The article is devoted to the disclosure of foreign experience of state management of urban planning activities. It was determined that the practice of developing territory planning schemes at the intra-regional level shows that this process is to some extent spontaneous. It was found that one of the acute problems of urban planning today is the premature aging of planning documentation, in particular, the shortening of their validity intervals, and the need for their renewal is growing rapidly. The features of German territorial planning, including its levels and tools, are considered. The main task of regional planning is determined, which consists in defining and fixing the main visions of the development of urban structures, infrastructure and green (free) spaces. The

structure of the regional plan is given, which includes a cartographic part, where three types of cartographic units are used, namely priority territories (territories provided for certain functions or forms of nature use important for the region and excluding the possibility of other forms of use); conditional territories (territories where certain important for the region functions and forms of nature use are given priority after comparing them with other competing functions and forms of use); suitable areas (those suitable for carrying out certain activities important for the region). It has been established that the experience of developing regional plans in Germany shows that this process is quite long-term and takes place in the conditions of socio-economic transformations, since regional plans go through a complex procedure of development, discussion with the public, consideration of comments and expertise before their final approval. Despite the constant dynamic changes in social, economic and environmental conditions, the regional plan should present a long-term perspective on the organization, provision and development of the region and contribute to its implementation.

Key words: *urban planning, public administration, territorial planning, regional planning, planning tools.*

УДК 351:004

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/27>**Сяська О.В.**

Рівненський державний гуманітарний університет

Поліщук О.Ю.

Рівненський державний гуманітарний університет

Савченко О.Р.

Рівненський державний гуманітарний університет

НОВІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена дослідженню нових інформаційних технологій: електронного урядування, блокчейну та штучного інтелекту; визначенню перспектив їх застосування у сфері публічного управління. Встановлено, що розвиток і поширення інформаційних технологій створює нові можливості для трансформації системи публічного управління, забезпечення взаємодії та співпраці органів державної влади, громадян та бізнесу. Нові інформаційні технології дозволяють спростити процеси надання послуг, полегшити доступ до необхідної інформації, створити реальний громадський контроль, зміцнити довіру громадян і бізнесу до влади, організувати стабільну взаємодію між урядом та суспільством.

Обґрунтовано, що впровадження електронного урядування дозволило підвищити ефективність роботи органів державної влади, покращити якість надання публічних послуг, спростити та зробити доступним комунікаційний процес між органами влади, бізнесом і громадянами.

З'ясовано, що застосування блокчейн технологій у публічному управлінні має потенціал змінити традиційні процеси та забезпечити більш прозору, безпечну та ефективну систему. Блокчейн дозволить трансформувати систему публічного управління, забезпечити ефективність і прозорість процесів, гарантувати надійність для зберігання даних та виконання операцій в онлайн-середовищі.

Визначено, що технологія штучного інтелекту може застосовуватись у публічному управлінні для цифрової ідентифікації та верифікації особистості, обробки великих масивів даних, автоматизації рутинних і повторюваних процесів в державних установах, аналізу показників ефективності публічного управління, попередження шахрайства та корупції.

Відмічено, що поєднання технологій блокчейну, штучного інтелекту з електронним урядуванням дозволить змінити спосіб функціонування уряду, підвищити ефективність державного апарату, зробити публічне управління більш прозорим, оперативним, інноваційним та відкритим для взаємодії з громадянами.

Ключові слова: публічне управління, інформаційні технології, електронне урядування, блокчейн технологія, штучний інтелект.

Постановка проблеми. За останні роки інформаційні технології вплинули на всі аспекти сучасного життя, і сфера публічного управління не стала винятком. В результаті цифровізації державне управління зазнало значних перетворень. З одного боку, нові технології та цифрова трансформація покликані удосконалити механізм публічного управління шляхом впровадження нових комунікаційних форм взаємодії між громадянами та урядом з метою поліпшення ефективності та доступності державних послуг. З іншого боку, цифрова трансформація в державному сек-

торі породжує ряд проблем (несанкціонований доступ до конфіденційної інформації, використання персональних даних, блокування роботи органів публічної влади, інформаційне шпигунство, інші види кіберзлочинності), які необхідно вирішувати для забезпечення успішного розвитку цифрової трансформації в державному управлінні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти використання і впровадження сучасних інформаційних технологій в сферу публічного управління досліджували різні вітчизняні науковці, зокрема: Берна-

зюк О. [1], Герасимюк Л.С., Тарасюк Л.М. [2], Іванюк О.В., Довженко В.А., Кравець І.В. [3], Семенченко А.І. [4]. Однак, незважаючи на значимість і цінність проведених досліджень, фрагментарність та суперечності в питаннях забезпечення ефективної цифрової трансформації системи публічного управління потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз нових інформаційних технологій та визначення перспектив їх застосування в сфері публічного управління.

Виклад основного матеріалу. З кожним роком повсякденне життя громадян стає дедалі все більш “цифровим”, що передбачає високий рівень очікувань від діяльності органів влади, зокрема розвитку сучасних електронних форм взаємодії, прозорості та відкритості діяльності, залучення громадян до прийняття управлінських рішень. Розвиток та поширення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій створює нові можливості для забезпечення взаємодії та співпраці органів влади, громадян і бізнесу, високоякісного обслуговування фізичних та юридичних осіб державою, в тому числі залучення громадян до проектування електронних послуг та отримання якісного зворотного зв'язку [5].

Завдяки новій ері цифрових технологій, уряди та органи влади мають великий потенціал для забезпечення ефективності та прозорості в публічному управлінні. Нові інформаційні технології дозволяють спростити процеси надання послуг громадянам (знижуючи бюрократичні бар'єри і полегшуючи доступ до необхідної інформації), створити реальний громадський контроль, забезпечити права людини та громадянина, зміцнити довіру громадян і бізнесу до влади, організувати стабільну взаємодію між урядом та суспільством.

Процес трансформації системи державного управління почався з удосконалення способу взаємодії органів влади з суспільством. Головною метою було спростити комунікаційний процес та зробити його доступним для всіх. Результатом оптимізації внутрішніх та зовнішніх функцій системи публічного управління, підвищення ефективності і транспарентності влади стало впровадження електронного урядування.

Україна почала впроваджувати елементи електронного урядування ще в 2003 р. через інформаційну систему «Електронний уряд» та ряд нормативних актів, однак суттєвих кроків так і не було здійснено.

20 вересня 2017 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України № 649-р було схвалено Концепцію розвитку електронного урядування в Україні [5], реалізація якої дозволить підвищити ефективність роботи органів державної влади, покращити якість надання публічних послуг фізичним та юридичним особам, забезпечити необхідну мобільність і конкурентоспроможність громадян та суб'єктів господарювання, мінімізувати корупцію тощо.

Електронне урядування передбачає використання електронних засобів комунікації та інформаційних технологій для забезпечення зв'язку між урядом і суспільством при виконанні адміністративних процедур. Це спрощує процес взаємодії, забезпечує швидкий доступ до інформації та послуг, зменшує бюрократію, корупцію та витрати, дозволяє швидко реагувати на потреби громадян. Завдяки електронному урядуванню можна обмінюватись документами між органами влади та громадянами, зменшуючи час та витрати на обробку та пересилання паперових документів. За допомогою онлайн-платформ та електронних сервісів, громадяни можуть звертатись до органів державної влади і місцевого самоврядування зі своїми пропозиціями, скаргами та запитамі. Бізнес-портали дозволяють підприємствам швидко та зручно взаємодіяти з органами влади, отримувати необхідну інформацію та проводити реєстраційні процедури. Виділяють чотири форми взаємодії електронного урядування:

– G2G («уряд–уряд») (“government to government”) – сектор електронної взаємодії між органами влади;

– G2B («уряд – бізнес») (“government to business”) – сектор електронної взаємодії між органами публічної влади та суб'єктами господарювання;

– G2C («уряд – громадяни») (“government to citizens”) – сектор електронної взаємодії між органами публічної влади та громадянами;

– G2E («уряд – службовці») (“government to employees”) – сектор автоматизації процесів співпраці урядової системи зі службовцями, чиновниками, консультантами на місцях [6, с. 10–15].

Можна виділити наступні переваги впровадження електронного урядування:

– зручність, доступність та підвищення ефективності надання публічних послуг, можливість їх цілодобового отримання у будь-який час та з будь-якого місця, використовуючи комп'ютер або мобільний телефон з доступом до Інтернету;

– економія матеріальних, трудових та фінансових ресурсів за рахунок скорочення штату працівників, звільнення приміщень, а, отже, сплати заробітної плати, оплати комунальних послуг тощо;

– зростання рівня демократизації суспільства шляхом надання можливості громадянам та громадським організаціям спілкуватися та взаємодіяти з урядовими органами через електронні канали зв'язку, безпосередньо брати участь у процесах підготовки проектів рішень;

– економія часу та зусиль, які б довелося витратити громадянам на відвідування офісів та стояння у чергах для отримання необхідної інформації або послуги;

– створення сприятливих рівноцінних умов для розвитку бізнесу, зменшення рівня корупції та простору для зловживання владою, оскільки усі операції записуються і відстежуються електронними системами.

Таким чином, електронне урядування дозволило покращити доступ до державних послуг, підвищити ефективність та зручність взаємодії з урядовими органами. Проте, як будь-яка система, електронне урядування має ряд недоліків:

– кібератаки і порушення безпеки даних, внаслідок чого може блокуватися робота органів публічного управління, матимуть місце витіки інформації, яка містить державну таємницю або інші конфіденційні дані;

– несанкціоноване використання інформації, насамперед персональних даних громадян, що зберігаються в інформаційних ресурсах і базах даних органів публічного управління, тобто виникнення загрози порушення прав та інтересів громадян і суб'єктів господарювання;

– втрата робочих місць через впровадження інформаційних технологій та автоматизацію процесів, яка супроводжує електронне урядування;

– цифрова дискримінація, оскільки не всі громадяни мають достатні навички або ресурси, щоб ефективно користуватись електронними послугами;

– поширення недостовірної інформації та фейкових відомостей в Інтернеті, що може спричинити недовіру громадян до електронного урядування та органів державної влади.

З огляду на швидкий розвиток цифрових технологій, збільшення обсягу і складності даних, виникає необхідність у пошуку нових підходів до управління даними, які б змогли забезпечити контроль над особистими даними та гарантувати ефективний захист від несанкціонованому

доступу. Використання блокчейну може сприяти покращенню ефективності, прозорості та довіри в публічному секторі, а також надати громадянам більший контроль над їхніми особистими даними [7].

Застосування блокчейн технології у публічному управлінні має потенціал трансформувати традиційні процеси та забезпечити більш прозору, безпечну та ефективну систему. Одним з ключових аспектів блокчейну є децентралізована природа, що означає відсутність центрального органу контролю. Це сприяє зменшенню корупції та можливості втручання влади, оскільки всі транзакції та операції зберігаються у розподіленій мережі.

Блокчейн – це система збору та управління даними, структурована в блоки, які містять транзакції, пов'язані між собою таким чином, що кожна транзакція, ініційована в мережі, повинна перевірятися самою мережею шляхом аналізу кожного блоку. Іншими словами, блокчейн працює як своєрідний загальний публічний реєстр, який зберігає активи і транзакції в одноранговій мережі [8].

Блокчейн є інноваційною технологією, що пропонує децентралізованість, безпеку і надійність для зберігання даних та виконання операцій в онлайн-середовищі. Вона базується на розподіленій системі, де дані зберігаються у блоках, які слідує один за одним і утворюють ланцюжок блоків. Кожен блок містить інформацію про попередній блок, що забезпечує недоторканість та надійність даних.

Вперше технологію блокчейн почали використовувати при реалізації криптовалют (Bitcoin та Ethereum) для реєстрації та підтвердження транзакцій з цифровими активами без посередництва банків чи інших фінансових установ. Сьогодні блокчейн використовується не лише у фінансовій сфері, завдяки прозорому та безпечному принципу роботи, перспективи застосування технології безмежні, вона є універсальною практично для будь-якої сфери, в тому числі і публічного управління.

Яскравим прикладом застосування блокчейн технології є система ProZorro, яка дозволяє всім охочим ознайомитися з ефективністю використання державних коштів при закупках. Блокчейн в ProZorro використовується для зберігання інформації про учасників процесу. Технологія унеможливає зміну даних. З 2015 по 2020 рік система ProZorro дозволила заощадити понад 1,5 млрд доларів з державного бюджету [9].

Блокчейн дозволить трансформувати систему публічного управління, забезпечити надійність, ефективність та прозорість процесів. Розглянемо перспективні напрямки використання блокчейну в публічній сфері:

- електронне голосування та вибори – блокчейн дозволить забезпечити прозорість та надійність процесу голосування, унеможливити фальсифікацію результатів при підрахунку голосів;

- ідентифікація особистості та управління документами – технологія блокчейну використовується при створенні цифрових ідентифікаторів та доступу до особистих документів, її можна також застосовувати для перевірки та підтвердження автентичності документів (акти, ліцензії, дозволи тощо), запобігання їх підробки;

- податкова система – блокчейн дозволить спростити та автоматизувати процес декларування доходів і сплати податків, допомогти у боротьбі з податковим шахрайством. За допомогою блокчейну інформація про доходи та витрати платників податків буде збиратися автоматично з різних джерел, таких як банківські рахунки та платіжні системи, що дозволить виявити незаконну діяльність та запобігти ухиленню від сплати податків;

- урядові реєстри – оскільки блокчейн є революційною технологією, що гарантує ефективне, надійне, безпечне та прозоре зберігання даних, її варто було б застосовувати у сфері державної реєстрації майна (нерухомість, автомобілі, земельні ділянки тощо). Це дозволило б вирішити проблему «чорних реєстраторів», зменшити ризик шахрайства та уникнути конфліктів і спорів, пов'язаних з отриманням права власності на майно;

- соціальна допомога та соціальні виплати – блокчейн технологія забезпечить точність, прозорість та відкритість процесу розподілу соціальної допомоги, дозволить зменшити бюрократичні перешкоди та гарантуватиме швидкий доступ до соціальних виплат для отримувачів.

Можна виділити наступні переваги використання блокчейн технології в публічному управлінні:

- відкритість та прозорість управлінських процесів, підвищення довіри громадян до органів державної влади, оскільки всі транзакції, записи та рішення можуть бути перевірені та прослідковані громадськістю;

- надійність та безпека даних шляхом розподіленої системи зберігання та захисту інформації, що робить її важкодоступною для зловмисників;

- зменшення бюрократичних перешкод, економія часу, спрощення та прискорення адміністра-

тивних процедур за рахунок автоматизації процесів на базі блокчейну;

- нові можливості для взаємодії та співпраці між громадськими організаціями, урядовими агенціями, бізнесом і громадянами, які можуть ділитися даними та працювати разом на основі блокчейн платформ;

- зменшення фінансових витрат, оскільки використання блокчейн технології дозволить зменшити витрати на інфраструктуру, посередників та послуги в публічному управлінні.

В той же час використання блокчейн технології має певні недоліки, зокрема:

- проблема масштабування – блокчейн системи мають обмежену масштабованість, особливо в порівнянні з традиційними централізованими системами, що може стати проблемою при необхідності обробки великого обсягу транзакцій або зберігання великої кількості даних;

- складність впровадження – перехід до блокчейн технології вимагає значних зусиль і фінансових ресурсів від уряду, оскільки потрібно буде оновлювати існуючі системи та організувати сприятливе середовище для співпраці між бізнесом, державними органами та громадянами;

- проблема конфіденційності – блокчейн є публічним реєстром, де всі транзакції є видимими для всіх учасників мережі, що може порушити конфіденційність даних при обробці інформації з обмеженим доступом;

- відсутність чіткої регуляторної бази – блокчейн є новою технологією і багато країн ще не мають конкретних правил і законів, які б регулювали її використання в публічному управлінні;

- висока енергозатратність, що робить блокчейн дорогою технологією.

Для успішного впровадження блокчейну в систему публічного управління потрібно виконати ряд технічних, юридичних, економічних та соціальних умов. Необхідно розробити стандартизовані протоколи та технічні рішення для забезпечення сумісності та масштабованості системи, дослідити ефективні моделі управління блокчейн-інфраструктурою та вирішити питання кібербезпеки [7].

Сьогодні суспільство переживає прорив у розвитку інформаційних технологій та їх застосування практично у всіх сферах діяльності. Сучасний світ розвивається неймовірно швидкими темпами, а новітні інформаційні технології, такі як штучний інтелект, проникають в суспільство, інтегруючись в кожен його аспект. Враховуючи нові тренди цифрової трансформації публічного

управління, штучний інтелект є однією з найбільш актуальних технологій і має значний потенціал для застосування в державному управлінні.

У грудні 2020 року Кабінет міністрів України затвердив концепцію розвитку штучного інтелекту [10], в якій визначаються головні принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень для побудови конкурентоспроможної національної економіки та вдосконалення системи публічного управління.

У сфері публічного управління технології штучного інтелекту будуть використовуватись для цифрової ідентифікації та верифікації особистості, обробки великих масивів даних, автоматизації рутинних і повторюваних процесів в державних установах (обробка документів, ведення баз даних, проведення аналітики тощо), в галузі охорони здоров'я, аналізу показників ефективності публічного управління, для попередження шахрайства та корупції. Також технології штучного інтелекту можуть бути використані для створення спеціалізованих віртуальних асистентів чи ботів, які зможуть надавати необхідну громадянам інформацію, відповідати на запитання швидко та результативно. Це дозволить підвищити ефективність обслуговування громадян, полегшити доступність отримання публічних послуг та знизити навантаження на державні установи.

Застосування штучного інтелекту в державному управлінні може принести багато переваг, таких як зниження витрат, підвищення ефективності та покращення якості послуг для громадян. Однак, важливо враховувати етичні та правові аспекти, а також забезпечити необхідну кібербезпеку при впровадженні таких рішень.

З одного боку, штучний інтелект може підвищити ефективність публічного управління, сприяти швидкому та точному аналізу даних, покращити взаємодію з громадянами та забезпечити персоналізовані послуги. З іншого боку, використання штучного інтелекту також пов'язане з ризиками, які потрібно враховувати. Етичні питання, показ прозорості та відповідальності, нерівномірний доступ та питання безпеки і конфіденційності даних є актуальними й потребують уваги в процесі впровадження штучного інтелекту в громадськість [11]. Тому при впровадженні технологій штучного інтелекту в систему публічного управління, необхідно розробити ефективні механізми контролю та регулювання, щоб забезпечити відповідні етичні стандарти, прозорість рішень

і гарантувати захист особистих даних громадян.

На нашу думку, спільне використання технологій електронного урядування, блокчейну та штучного інтелекту дозволить успішно їх застосувати в найрізноманітніших галузях і стане вагомим інструментом для досягнення важливих національних цілей та розвитку України у різних сферах.

З 2019 р. в Україні головним координуючим органом з впровадження електронного урядування є Міністерство цифрової трансформації України, яке працює над створенням «держави у смартфоні», що поєднує в собі мобільний додаток та портал електронних державних послуг.

Курс на впровадження нових інформаційних технологій в систему публічного управління, за яким рухається Україна, показав свої перші результати ще в 2020 р., коли наша держава зайняла 69 місце у рейтингу країн за рівнем розвитку електронного урядування (у 2018 р. Україна займала 82 місце). Рейтинг був створений на основі дослідження Організації Об'єднаних Націй «The United Nations E-Government Survey 2020» [12]. Дослідження, яке проводиться раз на два роки, поділяє країни на 4 групи: із низьким, середнім, високим та дуже високим рівнями розвитку електронного уряду. У 2022 р. Україна піднялась у рейтингу на 46 місце (із 193 країн, що приймали участь у рейтингу) і перейшла до групи країн із високим рівнем розвитку електронного урядування [13].

За даними [13], у 2022 р. рейтинг очолює Данія, за нею йдуть Фінляндія, Республіка Корея, Нова Зеландія та Ісландія. Найгірші результати у 2022 р. показали Південний Судан, Сомалі та Центральноафриканська Республіка.

Отже, прогрес України в галузі впровадження та розвитку електронного урядування за останні роки є очевидним. Для збереження існуючих тенденцій нашій країні необхідно продовжувати розпочатий процес цифрової трансформації системи публічного управління, який окрім розвитку електронного урядування, повинен включати також впровадження технологій блокчейну та штучного інтелекту в державний сектор. Це може стати значним поштовхом в процесі цифрової трансформації публічного управління для підвищення конкурентоспроможності держави та створення умов для забезпечення сталого економічного розвитку в цілому.

Висновки. В сучасному цифровому суспільстві, що швидко розвивається, впровадження нових інформаційних технологій в систему

публічного управління є важливим кроком у напрямку поліпшення якості публічних послуг та забезпечення ефективної взаємодії між владою, громадянами і бізнесом. Це дозволить створити прозоре та ефективне публічне управління, яке буде відповідати потребам сучасного суспільства.

Поєднання технологій блокчейну, штучного інтелекту з електронним урядуванням дозволить змінити спосіб функціонування уряду, підвищити ефективність державного апарату, зробити публічне управління більш прозорим, оперативним, інноваційним та відкритим для взаємодії з громадянами.

Список літератури:

1. Берназюк О.О. Роль та місце цифрових технологій у сфері публічного управління. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10 (260). URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/35.pdf> (дата звернення: 17.01.2024).
2. Герасимюк Л.С., Тарасюк Л.М. Використання сучасних ІКТ у публічному управлінні: проблеми та перспективи. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2021. Том 32 (71) № 4. URL: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.4/06> (дата звернення: 17.01.2024).
3. Іванюк О.В., Довженко В.А., Кравець І.В. Перспективи впровадження інформаційних технологій у вітчизняній системі публічного управління. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2018. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/37.pdf (дата звернення: 17.01.2024).
4. Семенченко А.І. Інформаційно-комунікаційні технології в публічному управлінні місцевими фінансами: стан та перспективи розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13–14. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13-14_2020/15.pdf (дата звернення: 17.01.2024).
5. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.01.2024).
6. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А.І. Семенченка, В.М. Дрешпака. Київ, 2017. Частина 2: Електронне урядування: основи та стратегії реалізації / [А.І. Семенченко, А.О. Серенюк]. Київ: ФОП Москаленко О.М., 2017. 72 с. URL: https://old.suitt.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/Part_002_Feb_2018.pdf (дата звернення: 25.01.2024).
7. Семченко-Ковальчук О.Б. Використання блокчейну в публічному управлінні: трансформація технологічних можливостей. *Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY»*. 2023. Випуск 2 (8). URL: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-2-5> (дата звернення: 28.01.2024).
8. Edoardo Righini. New public administration technologies: The future is here. *Doxee Platform*. 2019. URL: <https://www.doxee.com/blog/digital-marketing/new-public-administration-technologies-the-future-is-here/> (date of access: 28.01.2024).
9. Як розвивається блокчейн в Україні? *Контракты.ua – інформаційно-аналітичний портал про бізнес та політику в Україні та Світі*. URL: <https://kontrakty.ua/article/214623> (дата звернення: 02.02.2024).
10. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.02.2024).
11. Яровой Т.С. Возможности та риски використання штучного інтелекту в публічному управлінні. *Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY»*. 2023. Випуск 2 (8). URL: <https://es.istu.edu.ua/EconomicSynergy/article/view/113/84> (дата звернення: 09.02.2024).
12. E-Government Survey 2020. Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development (With addendum on COVID-19 Response). *United Nations Department of Economic and Social Affairs*. URL: [https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20\(Full%20Report\).pdf](https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20(Full%20Report).pdf) (date of access: 12.02.2024).
13. E-Government Survey 2022. The Future of Digital Government. *United Nations Department of Economic and Social Affairs*. URL: <https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2022-09/Web%20version%20E-Government%202022.pdf> (date of access: 12.02.2024).

Syaska O.V., Polishchuk O.Yu., Savchenko O.P. NEW INFORMATION TECHNOLOGIES IN PUBLIC ADMINISTRATION: PROBLEMS AND PROSPECTS

The article is devoted to the study of new information technologies: e-governance, blockchain and artificial intelligence; determination of the prospects for their application in the field of public administration. It is established that the development and spread of information technologies creates new opportunities for

transforming the public administration system, ensuring interaction and cooperation between public authorities, citizens and businesses. New information technologies make it possible to simplify service delivery processes, facilitate access to the necessary information, create real public control, strengthen the trust of citizens and businesses in the government, and organise stable interaction between the government and society.

It is substantiated that the introduction of e-government has made it possible to increase the efficiency of public authorities, improve the quality of public services, simplify and make accessible the communication process between public authorities, business and citizens.

It is found that the use of blockchain technology in public administration has the potential to change traditional processes and provide a more transparent, secure and efficient system. The blockchain will transform the public administration system, ensure efficiency and transparency of processes, and guarantee reliability for data storage and operations in the online environment.

It is determined that artificial intelligence technology can be used in public administration for digital identification and verification of identity, processing of large amounts of data, automation of routine and repetitive processes in public institutions, analysis of public administration performance indicators, and prevention of fraud and corruption.

It is noted that the combination of blockchain technologies, artificial intelligence and e-government will change the way the government functions, increase the efficiency of the state apparatus, make public administration more transparent, efficient, innovative and open to interaction with citizens.

Key words: *public administration, information technology, e-government, blockchain technology, artificial intelligence.*

Твердохліб О.С.

Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій

МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню та ситуації з захистом прав споживачів в Україні та виявленню ключових проблем, що впливають на ефективність цієї сфери. Вона розглядає сучасний стан законодавства та програм, які регулюють захист прав споживачів, і аналізує ступінь їхньої ефективності. З'ясовуються причини недостатньої ефективності захисту прав споживачів, такі як недостатній рівень інформованості, складні процедури звернень та розгляду скарг, а також неефективне публічне управління. Визначені можливі шляхи вирішення цих проблем, такі як поліпшення законодавства, створення електронних сервісів та підтримка громадських організацій, а також залучення експертів та споживачів у процес захисту прав. Висновки статті допоможуть зрозуміти важливість ефективного публічного управління у сфері захисту прав споживачів та наголосять на необхідності змін у системі, щоб забезпечити високий рівень захисту прав та інтересів споживачів в Україні. Підкреслено, що на основі проведеного дослідження та аналізу, можна зробити кілька висновків та рекомендацій щодо подальшого розвитку захисту прав споживачів в Україні. Необхідно постійно оновлювати та удосконалювати законодавство щодо захисту прав споживачів з огляду на зміни в суспільстві, технології та економічні умови. Чітко сформульовані та досконалі правові акти сприятимуть забезпеченню реального захисту прав споживачів. Розробка широкомасштабних інформаційних кампаній та освітніх заходів сприятиме підвищенню свідомості споживачів про їх права та обов'язки. Інформовані споживачі зможуть ефективніше захищати свої інтереси та вимагати виконання стандартів якості. Постійний моніторинг та оцінка результатів заходів з захисту прав споживачів дозволить виявити недоліки та успіхи та вчасно коригувати дії для покращення ефективності системи. Зроблено висновки, що загальною метою вирішення цих проблем є підвищення довіри споживачів до ринку, покращення якості товарів та послуг, а також забезпечення захисту прав і інтересів споживачів на високому рівні. Продумані та комплексні заходи дадуть змогу створити стійку та ефективну систему захисту прав споживачів в Україні.

Ключові слова: публічне управління, захист прав споживачів, ефективність, доступність інформації, громадські організації.

Постановка проблеми. Проблема полягає в тому, що захист прав споживачів в Україні потребує поліпшення та більш ефективного публічного управління. Незважаючи на існуюче законодавство та ініціативи, споживачі стикаються з численними труднощами та порушеннями своїх прав. Одна з ключових проблем – це недостатнє розуміння своїх прав та можливостей для отримання допомоги та компенсацій. Також можуть виникати проблеми зі швидким та ефективним розглядом скарг і конфліктів, несистематичним моніторингом ситуації та недостатньою координацією між відповідними органами та структурами. У результаті, довіра споживачів до захисту їх прав може бути підірвана, а якість товарів та послуг на ринку під загрозою. Тому необхідно вирішувати ці проблеми, розробляти ефективні стратегії та підходи

для покращення ситуації з захистом прав споживачів в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти методів оцінки ефективності публічного управління у сфері захисту прав споживачів в Україні досліджували такі науковці, як: Є. Коваленко, Д. Левченко, М. Парасюк, В. Свічинський та інші.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити та проаналізувати ситуацію з захистом прав споживачів в Україні, а також визначити ключові проблеми та виклики, з якими стикається система захисту прав споживачів.

Виклад основного матеріалу. Оцінка ефективності публічного управління у сфері захисту прав споживачів в Україні може базуватись на різних методах і підходах.

Основною метою будь-якої системи захисту прав споживачів є забезпечення їх інтересів та безпеки при користуванні товарами та послугами. Ефективність такої системи можна оцінити за допомогою ряду методів. Кожен із них дає можливість отримати різні аспекти інформації про стан справ у сфері захисту прав споживачів, а їх комбінація дозволяє отримати загальне розуміння ситуації. Нижче представлена таблиця, що вказує на ключові методи оцінки ефективності системи захисту прав споживачів та короткий опис кожного з методів.

Отже, система захисту прав споживачів є важливою складовою розвинутого суспільства. На основі аналізу методів оцінки ефективності можна сказати, що існує багато інструментів для моніторингу та оцінки роботи такої системи. Враховуючи різноманітність методів, важливо комбінувати їх для отримання об'єктивної картини. Особливу увагу слід приділяти зворотному зв'язку від споживачів, адже вони є основними користувачами системи. Комплексний підхід до оцінки, що включає аналіз законодавства, дослідження, моніторинг, залучення експертів та соціологічні опитування, дасть змогу виявити слабкі місця та потенційні можливості для покращення системи захисту прав споживачів.

Доречно наголосити, що оцінка доступності інформації про права споживачів може включати аналіз публікацій, веб-сайтів, інфографіки тощо. Чим більше доступної інформації, тим більше можливостей для споживачів користуватися сво-

їми правами. Також оцінка прозорості процедур захисту прав споживачів включатиме аналіз наявності публічних звітів, рішень, статистичних даних та іншої інформації, щодо роботи органів влади і організацій, що виконують функції захисту прав споживачів.

Слід додати, що оцінка ефективності включатиме огляд фінансової підтримки органів, що займаються захистом прав споживачів, а також наявність необхідних ресурсів для ефективного здійснення їх функцій. Оцінка може охоплювати аналіз співпраці органів державної влади з неурядовими організаціями та громадськими ініціативами для забезпечення більш ефективного захисту прав споживачів. Оцінка може включати аналіз заходів з популяризації прав споживачів та програм освіти, спрямованих на підвищення рівня свідомості серед громадян щодо їхніх прав та захисту. Оцінка може включати аналіз механізмів вирішення спорів між споживачами та поставальниками, їх швидкості, ефективності та рівня довіри споживачів до цих процедур [3].

Отже, зазначені підходи можуть бути поєднані для створення комплексного оцінювання ефективності публічного управління у сфері захисту прав споживачів в Україні. Крім того, оцінка повинна здійснюватися регулярно для виявлення проблемних зон та постійного вдосконалення системи захисту прав споживачів.

Необхідно відмітити думку вченої Є. Коваленко [1], що після проведення оцінки ефективності публічного управління у сфері захисту

Таблиця 1

Методи оцінки ефективності системи захисту прав споживачів

Метод оцінки	Опис методу
Аналіз законодавства	оцінка ефективності може включати аналіз наявних законів і нормативних актів, що стосуються захисту прав споживачів. Оцінка буде спрямована на з'ясування, наскільки законодавство відповідає міжнародним стандартам і чи забезпечує достатні права і захист споживачів
Проведення досліджень	можна провести дослідження, які допоможуть зрозуміти ступінь свідомості та задоволення споживачів щодо їхніх прав, а також оцінити рівень захисту прав споживачів на різних рівнях: національному, регіональному, місцевому
Оцінка ефективності організацій	організації, які займаються захистом прав споживачів, можуть бути оцінені за такими критеріями, як швидкість та якість реагування на звернення споживачів, вирішення скарг та конфліктів, а також ефективність у використанні ресурсів
Системи звітності та моніторингу	розроблення систем збору даних, звітності та моніторингу може допомогти в оцінці результатів та ефективності програм та проєктів, спрямованих на захист прав споживачів
Залучення експертів та оцінювачів	експерти та представники громадськості можуть брати участь у процесі оцінки ефективності публічного управління, оцінюючи діяльність органів влади та спеціалізованих організацій
Соціологічні опитування	Процедури опитування можуть бути корисним інструментом для оцінки ставлення споживачів до рівня захисту їхніх прав та задоволеності якістю послуг

Складено та узагальнено на основі аналізу джерела [8].

прав споживачів в Україні, будуть важливі кроки з метою покращення ситуації та забезпечення більшого захисту прав споживачів. Варто розглянути деякі можливі напрямки подальших дій:

– *законодавчі зміни*: на основі результатів оцінки можуть розроблятися та впроваджуватися законодавчі зміни, які поліпшають захист прав споживачів. Ці зміни можуть стосуватися посилення прав споживачів, удосконалення процедур розгляду скарг та конфліктів, а також забезпечення ефективного контролю за виконанням законодавства;

– *забезпечення доступності інформації*: для забезпечення більшої свідомості серед споживачів стосовно їхніх прав, необхідно активно просувати інформацію про права споживачів через різні канали зв'язку, такі як ЗМІ, соціальні мережі, інфографіка та інші;

– *підвищення кваліфікації персоналу*: забезпечення надійного захисту прав споживачів вимагає наявності кваліфікованих працівників, що володіють необхідними знаннями і навичками. Тому важливо надавати персоналу, що займається захистом прав споживачів, можливість проходити регулярні навчання та підвищувати свою компетентність;

– *розбудова партнерства*: подальша розбудова співпраці між державними органами, неурядовими організаціями, громадськими ініціативами та бізнес-структурами допоможе створити єдину ефективну систему захисту прав споживачів;

– *посилення моніторингу та звітності*: впровадження систем моніторингу і звітності дозволить стежити за рівнем ефективності заходів та програм у сфері захисту прав споживачів і вчасно реагувати на можливі недоліки;

– *публічні кампанії*: організація публічних кампаній та заходів, спрямованих на підвищення усвідомленості та зацікавленості громадськості щодо захисту своїх прав, є дієвим засобом впливу на формування позитивної атмосфери в суспільстві.

Отже, забезпечення ефективного захисту прав споживачів потребує системного підходу та спільних зусиль з боку уряду, громадськості та бізнес-спільноти. Такі заходи допоможуть створити сприятливі умови для захисту прав споживачів в Україні та підвищення рівня їх довіри до ринку товарів і послуг.

Слід також, забезпечити постійний моніторинг діючого законодавства, щоб швидко виявляти недоліки і необхідні зміни. Це може включати практичні оцінки ефективності законів та регулярні звіти про стан прав споживачів. Створення

електронних сервісів, які дозволять споживачам зручно звертатися за допомогою та розглядати скарги онлайн, сприятиме швидкому та ефективному реагуванню на їх потреби. Активне залучення громадських організацій та експертів у процес прийняття рішень та розроблення політики підвищить об'єктивність і широкий спектр поглядів на захист прав споживачів [2].

Крім цього, забезпечення легкого доступу до органів, що виконують функції захисту прав споживачів, та спрощення процедур звернень споживачів допоможе покращити комунікацію та взаємодію між сторонами. Забезпечення прозорого процесу розгляду скарг та інформування споживачів про статус розгляду сприятиме збільшенню довіри до системи захисту прав споживачів.

Доцільно зауважити, що проведення рекламних кампаній та освітніх заходів щодо прав споживачів допоможе залучити більше уваги до проблем захисту прав і підвищити їх свідомість серед населення. Підтримка розвитку альтернативних механізмів вирішення спорів, таких як медіація або арбітраж, може сприяти швидшому та ефективнішому врегулюванню суперечок між сторонами.

Загальним метою цих дій є підвищення довіри до системи захисту прав споживачів, покращення якості послуг та товарів на ринку, а також забезпечення високого рівня задоволеності споживачів. Це буде сприяти створенню стійкого економічного та соціального розвитку в країні, а також позитивно позначиться на загальному добробуті населення [4, с. 84].

Варто зауважити думку Д. Левченка [2], що після впровадження запропонованих дій, важливо забезпечувати постійний моніторинг та оцінку результатів з метою виявлення успіхів та ідентифікації областей для подальшого вдосконалення. Для досягнення більшого успіху в захисті прав споживачів в Україні, також можуть бути використані додаткові стратегії:

– *сприяння інноваціям*: постійний розвиток технологій та зміни у споживачьких звичках вимагають інноваційних підходів до захисту прав споживачів. Підтримка ініціатив, які спрямовані на захист прав в цифровому просторі та забезпечення якості нових продуктів та послуг, є важливою;

– *міжнародне співробітництво*: зв'язок з іншими країнами та організаціями для обміну досвідом та найкращими практиками у сфері захисту прав споживачів допоможе вирішити спільні проблеми та впровадити ефективніші підходи;

– *постійна інформаційна кампанія*: забезпечення постійної інформаційної кампанії щодо прав споживачів і існуючих механізмів захисту дозволить підтримувати свідомість населення на високому рівні;

– *взаємодія з бізнесом*: співпраця з бізнесом, особливо зі стороною, що надає послуги або продукти споживачам, є важливою для спільного забезпечення якості і безпеки товарів та послуг;

– *розвиток екологічних підходів*: забезпечення захисту прав споживачів на екологічно безпечні товари та послуги є надзвичайно важливим, особливо в контексті збереження природних ресурсів та збалансованого розвитку;

– *активна роль споживачів*: підтримка активної участі споживачів у процесах захисту їх прав, зокрема, через формування громадських організацій, може зміцнити контроль над якістю товарів та послуг та сприяти їхньому вдосконаленню.

Крім того, комплексне застосування цих стратегій дозволить створити сильну систему захисту прав споживачів в Україні, що буде відповідати міжнародним стандартам та забезпечувати високий рівень задоволеності споживачів. Отже, постійна праця у напрямку покращення захисту прав споживачів сприятиме розвитку економіки, залученню інвестицій та підвищенню довіри як внутрішніх, так і зарубіжних споживачів.

Однак важливо створити документ, що визначає місію, цілі, завдання та конкретні дії для покращення захисту прав споживачів. Цей документ повинен бути розроблений у співпраці з різними органами влади, громадськими організаціями та бізнес-структурами. Для ефективної координації та співпраці між різними органами влади, які займаються захистом прав споживачів, можна створити спеціальний міжвідомчий комітет. Це допоможе уникнути дублювання зусиль та сприятиме системному підходу до питання.

Доречно розглянути ще думку А. Соколова [5], що привернення експертів та науковців до процесу планування та впровадження заходів допоможе забезпечити обґрунтовані рішення та ефективні практики. Важлива роль громадськості в процесі захисту прав споживачів. Створення платформ для взаємодії з представниками громадськості, включаючи громадські організації та споживчі об'єднання, допоможе виявити актуальні проблеми та розробити спільні рішення.

З'ясовано, що систематична та зрозуміла комунікація з громадськістю, бізнесом та іншими

стейкхолдерами є ключем до успішного впровадження заходів і збільшення свідомості про права споживачів. Забезпечення підтримки для бізнесу щодо дотримання стандартів якості та захисту прав споживачів може збільшити впевненість споживачів у придбаній продукції та послугах. Важливо підтримувати постійний моніторинг стану захисту прав споживачів та оцінювати ефективність заходів з метою впровадження корекцій і покращення результатів [8].

Крім цього, створення доступних, зрозумілих та ефективних механізмів звернень для споживачів, які дозволять швидко та ефективно вирішувати їхні проблеми, збільшить довіру до системи захисту прав. Регулярна публікація звітів про стан захисту прав споживачів, включаючи досягнення та недоліки, допоможе стимулювати вдосконалення системи та збільшить відкритість перед громадськістю.

Отже, зазначені кроки можуть бути використані в якості початкового каменя для розвитку комплексної та ефективної системи захисту прав споживачів в Україні. Спільні зусилля, постійна праця та взаємодія всіх стейкхолдерів допоможуть створити сприятливі умови для покращення якості життя громадян та створення довіри до ринку товарів і послуг.

Висновки. Проаналізувавши вищезазначене можна дійти висновку, що захист прав споживачів в Україні є важливою та актуальною проблемою, яка вимагає системного підходу та комплексних заходів. Ефективне публічне управління у цій сфері можливе за умови впровадження низки стратегій та дій, таких як покращення законодавства, забезпечення доступності інформації, розвиток механізмів розгляду скарг та співпраця з різними стейкхолдерами. Створення стратегії захисту прав споживачів, залучення експертів та громадськості, а також постійний моніторинг та оцінка результатів є важливими кроками у покращенні системи захисту. Партнерство між урядовими органами, бізнесом та громадськими організаціями допоможе спільно забезпечити високий рівень захисту прав споживачів.

Таким чином, успіх у розвитку системи захисту прав споживачів в Україні залежить від планування, координації та співпраці різних стейкхолдерів. Застосування запропонованих стратегій та дій допоможе створити стійкий та ефективний механізм захисту прав споживачів, що сприятиме зміцненню довіри громадськості до ринку товарів і послуг та підвищить якість життя населення.

Список літератури:

1. Коваленко Є. О. Методологія оцінювання ефективності державного управління якістю життя населення. *Право та державне управління*, № 1 2016 р. С. 70–75
2. Левченко Д. С. Оцінювання ефективності публічного адміністрування за допомогою громадськості в Україні. 2019 р. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/smeu/vsi-vypusky/vypusk-4-nomer-1-2022/efektyvnist-publichnogo-upravlinnya-ta-administruvannya>
3. Парасюк М. В. Проблемні аспекти захисту прав споживачів в Україні. *Науковий вісник: Ужгородського національного університету*. 2017 р. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/pdf>
4. Свічинський В. Оцінювання ефективності діяльності місцевих органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021р. № 3 с. 84.
5. Соколов А. В. Сучасні підходи до оцінки якості державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 4 URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=901>
6. Стратегія реформування державного управління України на 2015–2020 роки. URL: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/consult/old/show_print_bill/3798
7. Шура Н. О., Смірнов О. В. Дослідження ефективності застосування механізмів прийняття рішень місцевими адміністраціями у контексті публічного адміністрування. *Ефективна економіка*, № 12. 2017 р. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6023>
8. Яремко І. Ефективність публічного управління та адміністрування: проблеми та напрями вдосконалення процесів оцінювання. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. № 1 (7), 2022 р. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jun/28231/220373menedzhment-49-56.pdf>

Tverdokhlib O.S. METHODS OF EVALUATING THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE

The article is devoted to research and the situation with the protection of consumer rights in Ukraine and to the identification of key problems affecting the effectiveness of this sphere. It examines the current state of legislation and programs that regulate the protection of consumer rights and analyzes the degree of their effectiveness. The reasons for insufficient effectiveness of consumer rights protection, such as insufficient level of awareness, complex procedures for appeals and consideration of complaints, as well as inefficient public administration, are revealed. Possible ways to solve these problems are identified, such as improving legislation, creating electronic services and supporting public organizations, as well as involving experts and consumers in the process of protecting rights. The conclusions of the article will help to understand the importance of effective public management in the field of consumer rights protection and emphasize the need for changes in the system to ensure a high level of protection of consumer rights and interests in Ukraine. It is emphasized that on the basis of the conducted research and analysis, several conclusions and recommendations can be made regarding the further development of consumer rights protection in Ukraine. It is necessary to constantly update and improve legislation on the protection of consumer rights in view of changes in society, technology and economic conditions. Clearly formulated and perfect legal acts will help ensure real protection of consumer rights. The development of large-scale information campaigns and educational events will contribute to raising the awareness of consumers about their rights and responsibilities. Informed consumers will be able to more effectively protect their interests and demand the fulfillment of quality standards. Constant monitoring and evaluation of the results of consumer rights protection measures will allow identifying shortcomings and successes and timely correcting actions to improve the system's effectiveness. It was concluded that the general goal of solving these problems is to increase consumer confidence in the market, improve the quality of goods and services, as well as ensure the protection of the rights and interests of consumers at a high level. Thoughtful and comprehensive measures will make it possible to create a sustainable and effective system of consumer rights protection in Ukraine.

Key words: public administration, protection of consumer rights, efficiency, availability of information, public organizations.

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА

УДК 352.07(477)»20»:061.1EU

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/29>

Нинюк І.І.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Нинюк М.А.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

РЕФОРМА ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ІНШИХ КРАЇН

У статті розглянуто реформу публічної служби. За 30 років незалежності України система державного управління продовжує трансформуватися і постійно шукає модель публічної служби, яка б відповідала країні. Ця безперервність зумовлена здебільшого такими факторами, як невизначеність цілей політичних змін в українському суспільстві та багатомірність українського суспільства. Водночас можна вважати, що фундаментальною причиною продовження трансформації є нестабільність і конфліктність соціального та культурного середовища, сформованого національною моделлю публічної служби. Тому необхідно вказати основні аспекти вивчення досвіду інших країн у процесі реформування публічної служби. Метою статті є аналіз досвіду інших країн у сфері публічної служби та його значення для України. Однією з ключових є реформа публічної служби. Це тому що неможливо побудувати сильну, економічно розвинену та демократичну країну без компетентних державних службовців і належного управління. Публічна служба має бути створена як інституція, яка вимагає від своїх членів певного рівня професіоналізму й неупередженості, демонструючи при цьому знання адміністративного права та Конституції України. Досвід європейських країн і США показує, що побудова демократичних суспільств потребує інноваційних підходів до розробки стратегій публічної служби відповідно до європейських стандартів, особливо у сфері державного управління. Що стосується вивчення досвіду реформування публічної служби за кордоном, слід враховувати відмінності між наявними інститутами державної служби України та їх іноземними колегами, здебільшого культурні відмінності, а також практичні потреби. Готовність української правової системи та суспільства до повної реалізації отриманих уроків, а також фінансові витрати, необхідні для впровадження та подальшого впровадження отриманих уроків. Варто розглянути їх більш детально в дослідженнях надалі.

Ключові слова: публічна служба, правова система, управління, реформа, публічне управління.

Постановка проблеми. Розвиток державних послуг у різних країнах світу має свої особливості, але спільним для всіх країн є їх зусилля щодо створення професійних, чесних, стабільних, відповідальних й ефективних державних послуг. Публічна служба переважно в демократично розвинутих країнах (США, Великобританія, Німеччина, Франція тощо) вважається службою в межах інституту «державної служби» – послуга, що надається в установі з публічно-правовим статусом, особисто державою. представляє свої установи й організації (в окремих випадках і підприємства), місцеві органи влади й інші державні установи з незалежним юридичним статусом (соціальні

та державні служби, університети, лікарні). Юридичні державні служби поділяються на державних службовців і служби в спеціалізованих відомствах (правоохоронних, військових, освіти тощо). У той же час законодавці в Європі по-різному вирішували включення певних працівників сфери послуг до категорії державної служби.

За 30 років незалежності України система публічного управління постійно трансформувалася та шукала відповідну національну модель публічної служби. Ця спадкоємність зумовлена здебільшого такими чинниками, як невизначеність цілей політичних змін в українському суспільстві, багатовекторність українського суспіль-

ства. Водночас можна припустити, що основною причиною продовження трансформації є нестабільність і конфліктність соціокультурного середовища, у якому формується національна модель державної служби. Тому необхідно вказати основні аспекти вивчення досвіду інших країн у процесі реформування державної служби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систематизація теоретичних досліджень із публічного управління дала змогу з'ясувати, що науково-теоретичні, методологічні, структурно-функціональні, нормативно-правові та концептуальні засади функціонування і вдосконалення системи публічного управління в Україні розкрито в наукових працях таких провідних учених: В. Дрешпак [4], О. Лазор [6], О. Ситніков [9] та ін.

Перспективам упровадження в Україні досвіду реформування публічної служби зарубіжних країн присвятили свої праці такі вчені, як Т. Аніщенко [2], Т. Гуменюк [3], С. Селіванов [10] та ін. Втім ці питання вивчено поверхнево та потребують систематизації.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз досвіду інших країн у сфері публічної служби та його значення для України.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивне реформування публічної служби в Україні вимагає забезпечення органів влади надійними, ініціативними та професійно компетентними фахівцями, здатними ефективно виконувати свої обов'язки. Передумовою вирішення цих завдань є визначення нормативно-правових засобів контролю за функціонуванням державної служби та її службовців, а також процедур, що регулюють кадрові відносини та процеси на публічній службі [1].

Особливістю формування основ регулювання публічної служби в Україні є те, що правове закріплення інституту державної служби та правове оформлення державних службовців розпочалося на початку 2000-х років.

Термін «державна служба» вперше було легалізовано Законом України «Про державну службу» 1993 року [7]. Починаючи з 2000 року, процес розвитку правового забезпечення системи державної служби значно активізувався. У цьому значенні водночас слід згадати низку Указів Президента України. Першим з них є Указ від 21 березня 2000 року «Про Координаційну раду з питань державної служби при Президенті України» [8]. Указом затверджено Положення про Раду та визначено, що її основними завданнями є визначення методів, засобів і форм реалізації основних напрямів державної політики у сфері

державної служби та мобілізація зусиль державних органів на підвищення їх ефективності; проведення експертизи проєктів реформування системи державної служби та підготовка проєктів планів заходів щодо їх реалізації; проведення аналізу стану державної служби та можливої координації. Слід зазначити, що адміністративна реформа 2000-х років не змогла вирішити низку важливих проблем, пов'язаних із системою державної служби. По-перше, не було розроблено довгострокову модель реформування, реформи не мали системного характеру та були зосереджені на вирішенні поточних завдань. По-друге, відсутня цілісна система управління державною службою та існує велика кількість державних інституцій, відповідальних за регуляторні функції державної служби.

У правовому полі термін «публічна служба» уперше використано в Кодексі адміністративного судочинства (2005 р.) [5], згідно із чинною редакцією, та незважаючи на низку законів про різні види державної служби та численні зміни в Кодексі, державного службовця все ще визначають як посаду в органах державної влади.

10 грудня 2015 року прийнято Закон України «Про державну службу» [7], який набув чинності 01 травня 2016 року, що ознаменувало новий етап у становленні державної служби в Україні.

Однак, зміст законодавчої термінології може дати лише уявлення про тип публічної служби, який був на той час. Державна служба як важлива складова публічної служби займає чи не найбільше місце як самостійний інститут. Державна служба як соціальний інститут – це історично сформована і стабільна форма організації спільної діяльності людей (державних службовців). Серед різноманітних інститутів, що існують в країні, державна служба належить до політичних інститутів. Це інститути, що виражають політичні інтереси та існують у суспільстві, такі як держава, суди, прокуратура. Державні службовці виконують свої соціальні функції на правовій основі лише в правовій державі [6].

Сьогодні Кодекс адміністративного судочинства України використовує поняття «публічна служба» як «діяльність на державних політичних посадах, діяльність у державних професійних органах, професійна діяльність суддів і прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна робота в державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування».

Основні елементи моделі публічної служби загалом визначають принципи та порядок побудови, функціонування, розвитку та взаємодії із суспільством, цілі, організацію, управління, права та обов'язки, кваліфікаційні вимоги, вимоги до посад, кадрові технології, національну систему соціального забезпечення та систему соціального захисту [4]. Використання критеріїв й елементів під час моделювання системи публічної служби дає змогу розробити конкретні національні моделі державної служби, ураховуючи схожість між окремими типами моделей, такими як кар'єрна та посадова моделі. Водночас важливо враховувати конвергенцію різних моделей, оскільки сучасні тенденції реформування державної служби свідчать про зближення, взаємопідсилення та взаємопроникнення різних моделей. Слід також мати на увазі, що під час цієї конвергенції можуть виникати різні підвиди відомої моделі державної служби залежно від передачі частини управлінської діяльності з приватного сектору в публічний і відродження деяких старих принципів щодо добору, переведення, мотивації персоналу тощо.

Зміни до Закону України «Про державну службу», прийняті у 2019 році, зокрема, наближають українську модель державної служби до європейської, наприклад, у частині можливості укладання контрактів на державній службі. Правова основа української моделі державної служби також трансформується в результаті конкретних реформ державної служби, таких як посилення судового, військового й антикорупційного законодавства. Водночас важливість перетворень зберігається не лише в системі української державної служби, якою керують суб'єкти політико-владних відносин, а й у коригуванні зовнішнього й внутрішнього соціокультурного середовища державної служби, де закладаються підвалини суспільної й індивідуальної свідомості.

Першим кроком на етапі впровадження сучасних адміністративних принципів є створення суспільно-політичних, соціально-економічних та інституційних умов для модернізації. Наступний крок також вимагає переходу від традиційної державної адміністративної системи до загальноприйнятої європейської моделі публічного управління, яка може бути представлена як ефективний тип (необхідні організаційно-правові форми) для процесу трансформації. До специфічних рис останньої також слід віднести суттєве розмежування публічних і приватних інтересів в управлінському середовищі та супутнє розмежування

суспільно-політичних і виконавчих функцій адміністративних органів.

Європейська модель публічної служби, до якої прагне Україна відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, вимагає чіткої систематизації публічної служби. Тому інституціоналізація державної служби та встановлення єдиних принципів побудови і взаємодії всіх рівнів і секторів державної служби є пріоритетним завданням [9].

Якісні зміни у відносинах між політикою та державним управлінням (розподіл політичних посад, призначення державних службовців), домінування територіального, а не галузевого принципу (децентралізація прийняття рішень, функцій і фінансування, обмеження розмірів державних органів), детальна регламентація процесів прийняття рішень, підвищення прозорості та відкритості діяльності чиновників різних рівнів, оцінка діяльності органів державної влади. Перехід від кількісних до якісних критеріїв оцінки діяльності органів державної влади, а також найважливіші позитивні зміни, що відбулися в польських державних установах за період реформ [3]. Україна також має взяти до уваги ці зміни, оскільки вони важливі для реформування державної служби в Україні.

Система публічної служби у Французькій Республіці є цікавою для України, а саме система професіоналізації державної служби у Франції, де професіоналізм визначено як один із пріоритетів організацій державної служби. Цей підхід фокусується на забезпеченні кар'єрних державних службовців людськими ресурсами (система кар'єрного розвитку), здатними працювати з різними аспектами державного управління (від формулювання державної політики до її реалізації). Стабільність кар'єри на державній службі Франції ґрунтується, по-перше, на просуванні за службою відповідно до вислуги років, а по-друге, на гарантії зайнятості протягом усього кар'єрного розвитку державних службовців. Згідно із чинним законодавством, державних службовців неможливо звільнити до виходу на пенсію (за винятком добровільної відставки), оскільки їм має бути надана можливість перейти на іншу посаду державної служби в разі реорганізації [10].

Французька модель державної служби вважається однією з найбільш стабільних й організованих у світі та є орієнтиром для розвитку державно-службових відносин, організації та практики державної служби, зокрема й в Україні.

У Великій Британії сучасна система публічного управління була створена відносно недавно,

у сімдесятих роках ХХ століття. Досвід показує, що вся система державної служби у Великобританії організована таким чином, щоб створити свого роду професійного адміністратора, адміністратора широкого профілю (схожа концепція домінує у Франції). Загалом реформи, проведені наприкінці минулого – на початку нового століття, підтвердили адаптивність адміністративно-державної системи Великої Британії, що проявляється в життєздатності нових інститутів і процедур, які стосуються державної служби. Водночас, у процесі реформування на досить високому рівні були збережені існуючі традиції, що на нашу думку, є важливим для України.

Цікавим є досвід США у сфері державної служби. Державна служба США ототожнюється з публічною службою, і ці терміни є тотожними. На національному рівні до державної служби належать посади біженців, вищих керівних посад і посади державних службовців. Однією з характеристик державної служби США є «сильний авторитет» верховенства права, а верховенство права та повага до нього є фундаментальними принципами політичного життя. Важливим кроком до реалізації принципу рівності всіх перед законом є чітке визначення статусу державних службовців. Конкретні процедури призначення захищають державних службовців від свавілля, протекціонізму та примусу з боку політичних партій для досягнення своїх політичних цілей. Державні службовці набираються із числа кваліфікованих кандидатів і, де це можливо, з різних верств суспільства. Кандидатів відбирають і просувають за службою виключно на основі їхньої кваліфікації, обов'язків і професійної підготовки, на основі чесної і відкритої конкуренції, що забезпечує рівні можливості для всіх. До всіх працівників і кандидатів на роботу, незалежно від політичних поглядів, релігії, національності, статі, сімейного стану, віку чи інвалідності, ставляться справедливо та неупереджено в усіх питаннях, що стосуються управління персоналом, з повною повагою до їхнього приватного життя та конституційних прав [2].

Однак, аналізуючи особливості розвитку публічних послуг у США, слід пам'ятати, що адміністративно-територіальний і політичний устрій США та України принципово відрізняється, що знаходить своє відображення в організації діяльності публічних інституцій.

Слід зазначити, що сучасні розвинені країни постійно прагнуть до прогресу. Науково доведено, що визначальними факторами для запро-

вадження нових адміністративних моделей в країнах Азії були: фінансова криза наприкінці ХХ століття, демократизація й історія колоніального панування. У процесі створення нового державного управління країни Азії розробили власні «гібридні» моделі, які характеризуються не лише наявністю сильних державних елементів і великого бюрократичного апарату, а й децентралізацією, приватизацією та дерегуляцією.

Реформа державного сектору в країнах Азії базувалася не лише на принципах Нової концепції державного управління (застосування ринкових стратегій для вирішення проблем державного управління), а й на концепції належного врядування (акцент на рівність і розвиток). Реформа адміністративної системи була необхідна для вирішення нагальних проблем, що виникли в другій половині ХХ століття, таких як надмірна централізація, слабке державне управління, негнучке регулювання та кумівство рід час призначення на посади (за даними Азійського банку розвитку).

Щодо запозичення зарубіжного досвіду в реформуванні правової складової державної служби, то слід урахувати такі моменти: 1) відмінності між усталеними інститутами української державної служби та відповідними зарубіжними інститутами, насамперед пов'язані з культурними аспектами; 2) реальну потребу й готовність української правової системи та суспільства до повноцінного впровадження запозиченого досвіду; 3) фінансові витрати, необхідні для впровадження та подальшої імплементації запозиченого досвіду.

Висновки. Досвід європейських країн та США свідчить про те, що побудова демократичного суспільства вимагає інноваційного підходу до побудови стратегії публічної служби відповідно до європейських стандартів, зокрема у сфері державного управління. Потребують уваги такі напрями роботи: удосконалення нормативно-правової бази функціонування публічної служби; урегулювання процедур надання публічних послуг; удосконалення нормативно-правової бази з питань професійної етики публічних службовців; підвищення ефективності управління публічною службою; професіоналізація публічної служби; удосконалення системи професійного навчання публічних службовців.

Реформа публічної служби є однією з ключових реформ. Це пов'язано з тим, що неможливо побудувати сильну, економічно розвинену та демократичну державу без компетентних державних службовців і належної якості управління. Державна служба має бути створена як інсти-

тут, який вимагає від своїх членів певного рівня професіоналізму та неупередженості, водночас демонструючи знання адміністративного та конституційного права.

Однак, під час упровадження зарубіжного досвіду слід враховувати проблемні аспекти. Ці аспекти необхідно детально розглянути в наступних дослідженнях.

Список літератури:

1. Авербух Г. М., Сухорукова А. Л. Шляхи підвищення ефективності та дієвості механізмів управління персоналом публічної служби в контексті європейської інтеграції. *Публічне урядування*. 2022. Т. 28, № 3. С. 10–16.
2. Аніщенко Т.С. Зарубіжний досвід розвитку публічної служби на прикладі країн Азії та Північної Америки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 6. С. 277–282.
3. Гуменюк Т. І. Зарубіжний досвід організації та функціонування державної служби. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького. Серія «Право»*. 2020. Вип. 9 (21). С. 43–51.
4. Дрешпак В. Сучасна українська модель публічної служби в контексті соціокультурної парадигми. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 2 (29). С. 56–62.
5. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 09.02.2024).
6. Лазор О. Д., Лазор О. Я. Сучасні тренди класифікації державної служби в Україні. *Публічне управління в Україні: виклики та перспективи*. 2023.
7. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 09.02.2024).
8. Про Координаційну раду з питань державної служби при Президенті України : Указ Президента України від 21.03.2000 р. № 473/2000 : станом на 19 квіт. 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2000#Text> (дата звернення: 09.02.2024).
9. Ситніков О.В. Реформування публічної служби в Україні. *Кваліфікаційна робота*. 2022. С. 25–43.
10. Селіванов С. В. Система розвитку професіоналізму державної служби Французької Республіки. *Перспективи впровадження в Україні. New impulses for the development of public administration and e-government: research issues*. 2021.

Ninyuk I.I., Ninyuk M.A. PUBLIC SERVICE REFORM IN UKRAINE: EXPERIENCE OF OTHER COUNTRIES

The article discusses the reform of the civil service. During the 30 years of Ukraine's independence, the public administration system continues to transform and is constantly looking for a model of public service that would suit the country. This continuity is caused mainly by such factors as the uncertainty of the goals of political changes in Ukrainian society and the multidimensional nature of Ukrainian society. At the same time, it can be considered that the fundamental reason for the continuation of the transformation is the instability and conflict of the social and cultural environment formed by the national model of public service. Therefore, it is necessary to outline the main aspects of studying the experience of other countries in the process of civil service reform. The purpose of the article is to analyze the experience of other countries in the field of public service and its significance for Ukraine. One of the key issues is the reform of the public service. This is because it is impossible to build a strong, economically developed and democratic country without competent civil servants and good governance. The public service should be established as an institution that requires a certain level of professionalism and impartiality from its members, while demonstrating knowledge of administrative law and the Constitution. The experience of European countries and the USA shows that the construction of democratic societies requires innovative approaches to the development of public service strategies in accordance with European standards, especially in the field of public administration. As for the study of the experience of reforming the public service abroad, one should take into account the differences between the existing institutions of the civil service of Ukraine and their foreign counterparts, mainly cultural differences, as well as practical needs. The readiness of the Ukrainian legal system and society to fully implement the lessons learned, as well as the financial costs necessary for the implementation and further implementation of the lessons learned. It is worth considering them in more detail in future studies.

Key words: public service, legal system, administration, reform, public administration.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 004.9:351/354

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/30>

Герасимюк Л.С.

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Ольхова-Марчук Н.В.

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ЯК НАПРЯМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У статті розглянуто питання впровадження електронного документообігу в органах місцевого самоврядування України. Зазначено, що електронний документообіг є важливим і невід'ємним напрямом цифровізації місцевого самоврядування.

Розглянуто трактування поняття «електронний документообіг» в українських нормативно-правових актах, які регулюють питання електронних документів та електронного документообігу.

Окреслено основні переваги впровадження електронного документообігу, до яких належать: скорочення термінів підготовки і виконання документів; скорочення строків підготовки й ухвалення управлінських рішень; забезпечення прозорості і контрольованості на будь-якому етапі роботи з документами; підвищення рівня захисту документів від несанкціонованого доступу; зменшення витрат на папір, друк і зберігання паперових документів; підвищення ефективності роботи як окремих службовців, так і конкретного органу місцевої влади.

Наголошено на необхідності впровадження систем електронного документообігу для підвищення ефективності роботи органів місцевого самоврядування шляхом поступового переходу від паперової до електронної обробки документів.

У статті також розглянуто актуальні проблеми, які гальмують впровадження електронного документообігу в органи місцевого самоврядування, такі як: висока вартість програмних продуктів та їх обслуговування; застаріле комп'ютерне обладнання; низька доступність швидкісного Інтернету громадянам більшості сільських і селищних громад; недостатня цифрова освіченість працівників та відсутність бажання чи неготовність опанувати і використовувати цифрові технології у своїй роботі.

Зроблено висновок, що електронний документообіг – це високотехнологічний і прогресивний підхід до підвищення результативності та ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, що забезпечує швидкість, зручність та ефективність роботи з документами.

Ключові слова: електронний документообіг, електронний документ, органи місцевого самоврядування, цифровізація, система електронного документообігу.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток технологій у сучасному світі підтверджує необхідність цифрової трансформації всіх сфер життя як важливого кроку у побудові технологічно розвиненого суспільства. Робота органів місцевого самоврядування повинна відповідати запитам сучасного світу. Тому на сьогодні актуальним є питання цифровізації місцевого самоврядування. Проблема впровадження електронного

документообігу (далі – ЕДО) є невід'ємним аспектом цього процесу, оскільки сприяє підвищенню ефективності органів місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питання впровадження ЕДО в органах місцевого самоврядування є доволі актуальним серед українських учених. Деякі аспекти означеної проблеми висвітлено у працях таких дослідників, як: В. Гришин [3–4], О. Комаров [6],

О. Федотова [13], Л. Філіпова [4] та ін. Проте ця проблема вимагає подальшого наукового дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити упровадження ЕДО як один із напрямів цифровізації органів місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство перебуває в активній фазі цифрової трансформації, яка охоплює різноманітні сфери життя. Поступове впровадження інновацій в економіці, освіті та інших галузях підштовхнуло держави приділяти велику увагу цифровим технологіям, котрі можуть значно полегшити взаємодію між ними і громадянами [11, с. 120]. В останні роки Україна також активно цифровізується. Проте, як слушно зауважують вчені [2], якщо в бізнесі цифрова трансформація відбувається дуже швидко, для органів місцевого самоврядування «це не подія, а шлях, який має бути пройдений» [2, с. 101]. Іншими словами, цифрова трансформація місцевого самоврядування в Україні є поступовим процесом, що вимагає часу.

Актуальність цифровізації місцевого самоврядування закладена в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки (далі – Стратегія). У Стратегії зазначено, що низький рівень цифровізації на місцях і цифрової обізнаності є однією з причин недостатнього рівня конкурентоспроможності регіонів [8].

До переваг цифровізації органів місцевого самоврядування вчені відносять:

- підвищення зручності отримання послуг;
- автоматизація послідовності виконання завдань;
- забезпечення прозорості надання послуг на місцях;
- підвищення ефективності співпраці між різними інстанціям;
- концентрація фінансових витрат на ключових групах;
- покращення і доступність волевиявлення громадян за допомогою основних принципів електронної демократії [11, с. 121].

В основі модернізації публічного управління за допомогою цифрових технологій лежить розвиток трьох ключових напрямів, а саме:

- 1) реалізація електронної взаємодії;
- 2) упровадження ЕДО;
- 3) розвиток функціонування електронного урядування.

Один із важливих напрямів цифровізації є впровадження ЕДО, можливості якого останні роки активно використовують в органах місце-

вого самоврядування. У Стратегії підкреслено важливість розвитку ЕДО, що «забезпечить підвищення оперативності та ефективності у вирішенні поставлених перед органами влади задач у розрізі роботи із документами за рахунок прискорення та оптимізації внутрішніх процесів діловодства, посилення виконавської дисципліни та відповідного поточного контролю за нею, зміцнення інформаційно-аналітичної підтримки прийняття управлінських рішень, підвищення відкритості та прозорості діяльності цих органів» [10].

Як відзначає О. Комаров, ЕДО «значно спрощує, пришвидшує, розбюрократизовує систему управління» [6, с. 113]. Відсутність необхідності ручного розмноження документів, відстеження переміщення паперових документів всередині установи, контролю порядку передачі конфіденційної інформації суттєво зменшує трудові зусилля працівників. Повний автоматичний контроль виконання на всіх етапах роботи з документами значно підвищує якість роботи, а також робить терміни підготовки документів більш керованими та прогнозованими [3, с. 47].

Державне регулювання у сфері ЕДО здійснюється відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» (далі – Закон) [7]. Згідно із цим Законом, ЕДО є «сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів» [7].

У «Типовій інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55, термін «електронний документообіг установи» означає «обіг (проходження) службових електронних документів з моменту їх створення або одержання до завершення виконання, відправлення, знищення або передавання до архівного підрозділу установи» [12]. Такі документи можуть бути створені, передані, збережені та перетворені електронними засобами у візуальну форму. Згідно зі ст. 8 Закону, «юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму» [7].

На нашу думку, Україна має достатні технологічні й організаційні передумови для розвитку ЕДО саме в структурі органів місцевої влади. Переваги ЕДО над традиційним є безперечними,

адже основною проблемою паперового документообігу є практична неможливість централізовано відслідкувати рух документів установи. Крім того, завдяки ЕДО:

- значно скорочуються терміни підготовки і виконання документів;
- скорочуються строки підготовки й ухвалення управлінських рішень;
- забезпечується прозорість і контрольованість на будь-якому етапі роботи з документами;
- підвищується рівень захисту документів від несанкціонованого доступу;
- зменшуються витрати на папір, друк і зберігання паперових документів;
- підвищується ефективність роботи як окремих службовців, так і конкретного органу місцевої влади.

Цифровізація управління документами усуває необхідність у переміщенні проєктів документів між підрозділами, що сприяє більш швидкому отриманню результатів. Електронні робочі процеси дозволяють працівникам відслідковувати прогрес у підготовці документу, автоматично повідомляти зацікавлених осіб про досягнення визначеного етапу та створювати нагадування, щоб завдання не зупинялось через міжвідомчі помилки. Цифрові форми, заповнені громадянами і працівниками, автоматично наповнюють бази даних інформацією, що зменшує необхідність у ручному введенні [2, с. 100].

Завдяки централізованим документам усі відділи працюють зі спільною інформацією. Працівники всіх підрозділів можуть отримувати доступ до даних, що дозволяє їм керувати і приймати рішення на їх основі. Такий підхід сприяє зменшенню кількості помилок і безперебійній міжвідомчій співпраці [2, с. 101].

Для ефективного функціонування ЕДО в установі необхідне впровадження системи, що охоплює всі етапи проходження документа – від створення до завершення роботи з ним [4, с. 72]. Упровадження системи електронного документообігу (далі – СЕД) забезпечує чітку взаємодію між населенням, підприємствами, установами, організаціями й ОМС, а також обмін документами між усіма структурними підрозділами. Це дає можливість суттєво зменшити кількість шаблонних процедур із оброблення, заповнення та обміну документів, а також посилити захист інформаційних даних та оптимізувати окремі робочі операції [13, с. 509].

Упровадження СЕД сприяє створенню нової організаційної культури в органах місцевого само-

врядування, зробивши роботу державних службовців більш легкою і значимою. Завдяки інформаційним технологіям вони можуть працювати не лише над виконанням внутрішньовідомчих задач, але і спільними зусиллями вирішувати більш широкий спектр державних проблем [3, с. 47].

На сьогодні існує чимало СЕД, проте СЕД, які використовують на даний момент в Україні, переважно є продуктами українських, а також зарубіжних виробників. Серед українських розробок можна виокремити такі: АСКОД, «Megapolis. Документообіг», «ДОК ПРОФ 2.0», «Атлас ДОК», «FossDoc» та інші. У випадку використання СЕД в органах місцевої влади вона повинна відповідати специфічним вимогам. Одними із ключових критеріїв ефективності СЕД, що використовують в органах місцевого самоврядування, є її спроможність одночасно виконувати велику кількість операцій, оперативно реагувати на динамічні зміни в системі та структурі держуправління, можливість надійно (у деяких випадках таємно) зберігати архівні документи [4, с. 72].

На сьогодні найбільш популярною як серед органів державної влади, так і серед органів місцевого самоврядування є СЕД «АСКОД», створена українською компанією АТ «ІнфоПлюс». Ця система призначена для автоматизації ділових процесів, забезпечує організацію колективної роботи з документами шляхом використання безпаперових технологій і забезпечує ЕДО з використанням електронного цифрового підпису [1].

Упровадження СЕД «АСКОД» є прогресивним підходом до підвищення ефективності роботи органів місцевого самоврядування, оскільки позитивно впливає на продуктивність роботи службовців, дає змогу паралельно працювати над одним документом, уникати його дублювання і в найближчому майбутньому повністю відмовитись від паперових документів.

До прикладу, Луцька міська рада та її виконавчі органи використовують СЕД АСКОД, яка поєднує обслуговування із системою взаємодії, відповідає основним законодавчим вимогам до форматів даних, та пунктам базових нормативно-правових актів у сфері захисту інформації.

Розпорядженням Луцького міського голови від 10.12.2018 №570 «Про проходження документів у системі електронного документообігу «АСКОД» затверджено затверджено схему проходження вхідних, вихідних і внутрішніх документів. Згідно з Розпорядженням, реєстрація нормативно-розпорядчої документації, звернень та запитів депутатів міської ради, запитів

на інформацію та документів з кадрових питань здійснюється в СЕД eI-Dok [9].

Таким чином, СЕД поступово входять у практику діяльності українських органів місцевого самоврядування, що сприяє вдосконаленню їх роботи шляхом поступового оцифрування паперових матеріалів. Однак існують і певні проблеми, які гальмують впровадження ЕДО, зокрема:

- висока вартість програмних продуктів та їх обслуговування;
- застаріле комп'ютерне обладнання;
- низька доступність швидкісного Інтернету громадянам більшості сільських та селищних громад, що у свою чергу суттєво сповільнює рівень цифровізації поза містами;
- недостатня цифрова освіченість працівників (здебільшого старшого покоління) та відсутність бажання/неготовність опанувати і використовувати цифрові технології у своїй роботі.

На нашу думку, слід структуровано підходити до питання впровадження ЕДО, розподілити роботу працівників на етапи для «м'якого» переходу. Ми переконані, що у даний час вже не залишилось тих, хто має сумніви в ефективності ЕДО, однак у деяких працівників залишилась схильність до звички використання паперової документації і відчуття опору до змін. Саме тому важливо забезпечити належне навчання і підтримку співробітників, пояснити переваги ЕДО та продемон-

струвати, як його впровадження полегшить їхню роботу [14].

Також слід відзначити, що сьогодні існує розрив у цифровізації між великими містами та невеликими сільськими громадами внаслідок різниці у можливості доступу до швидкісного Інтернету. Це створює нерівності в доступі до цифрових технологій та обмежує можливості розвитку ЕДО у деяких громадах.

З огляду на зазначене вище можемо стверджувати, що ЕДО – це високотехнологічний і прогресивний підхід до підвищення результативної та ефективної діяльності органів місцевого самоврядування. Хоча у процесі його впровадження можуть виникати певні труднощі, загалом їх можна вирішити.

Висновки. У даний час Україна активно впроваджує цифрові технології у різні сфери життя, зокрема в роботу органів місцевого самоврядування. Важливим аспектом цифровізації є впровадження ЕДО, що забезпечує більш ефективну і прозору роботу місцевих органів влади.

Загалом упровадження ЕДО є об'єктивною необхідністю в умовах сучасного цифрового розвитку. Цей процес вимагає системного і структурованого підходу з урахуванням особливостей кожного регіону та розробки стратегії переходу для забезпечення максимальної успішності цього процесу.

Список літератури:

1. АСКОД. URL: <https://askod.ua/home> (дата звернення: 27.02.2024 р.).
2. Бородін Є., Піскоха Н., Демощенко Г. Проблеми і переваги цифровізації місцевого самоврядування. *Аспекти публічного управління*. 2021. Вип. 9 (4). С. 95–103. <https://doi.org/10.15421/152141>.
3. Гришин В. Документообіг та інформаційно-комунікаційні процеси в діяльності місцевих органів влади. *Документ, інформація, текст у сучасному соціальному просторі: проблемні поля розвитку: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Львів, 8-9 листопада 2023 року)*. Українська академія друкарства, кафедра інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Львів: УАД, 2024. С. 46–50.
4. Гришин В., Філіпова Л. Тенденції розвитку цифровізації систем документообігу та послуг в органах державної влади. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 70–75.
5. Інструкція з діловодства у Луцькій міській раді затверджена розпорядженням міського голови від 02.01.2019 № 1 (у редакції розпорядження міського голови від 18.02.2022 № 61 зі зміною від 18.08.2022 № 227). URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/static/content/files/6/x4/utntscqtmzliinvanbisxo5vwxw3ix46.pdf> (дата звернення: 27.02.2024 р.).
6. Комаров О. В. Електронний документообіг як напрям цифровізації управлінської діяльності Київської міської державної адміністрації. *Юридична наука*. 2020. Вип. 11 (113). С. 110–115. <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-113-11.15>.
7. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 26.02.2024 р.).
8. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.02.2024 р.).
9. Про проходження документів у системі електронного документообігу «АСКОД»: розпорядження Луцького міського голови від 10.12.2018 №570 м. Луцьк. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/>

pro-prokhozhenia-dokumentiv-u-systemi-elektronnoho-dokumentoobihu-askod (дата звернення: 27.02.2024 р.).

10. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.02.2024 р.).

11. Роговенко О. В., Лиховид А. В. Цифровізація місцевого самоврядування: основні переваги та виклики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №. 10. С. 120–122. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/25>.

12. Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#n18> (дата звернення: 26.02.2024).

13. Федотова О., Дубов М. Застосування систем електронного документообігу в органах місцевого самоврядування України: (на прикладі Маріупольської міської ради). *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 184. С. 509–512. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/5132> (дата звернення: 26.02.2024).

14. Шабанова Я. Швидше, зручніше, ефективніше: як запроваджується електронний документообіг у громадах. *Громадський простір*. URL: <https://www.prostir.ua/?library=shvydshe-zruchnishe-efektyvnishe-yak-zaprovadzhuetsya-elektronnyj-dokumentoobih-u-hromadah> (дата звернення: 26.02.2024 р.).

Herasymiuk L.S., Olkhova-Marchuk N.V. IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT AS A DIRECTION OF DIGITALIZATION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT

The article deals with the issue of implementation of electronic document management in local self-government of Ukraine. It is noted that electronic document management is an important and integral direction of digitalization of local self-government.

The interpretation of the concept of «electronic document management» in Ukrainian legal acts that regulate the issue of electronic documents and electronic document management is considered.

The main advantages of the introduction of electronic document management have been determined, which include: shortening of the terms of preparation and execution of documents; reduction of terms of preparation and adoption of management decisions; ensuring transparency and control at any stage of working with documents; increasing the level of document protection against unauthorized access; reduction of costs for paper, printing and storage of paper documents; increasing the efficiency of both individual employees and a specific local authority.

The need to implement electronic document management systems to improve the efficiency of local self-government through a gradual transition from paper to electronic document processing is emphasized.

The article also examines current problems that inhibit the implementation of electronic document management in local self-government, such as: high cost of software products and their maintenance; outdated computer equipment; low availability of high-speed Internet to citizens of most rural and township communities; insufficient digital education of employees and lack of desire or unwillingness to master and use digital technologies in their work.

It was concluded that electronic document management is a high-tech and progressive approach to increasing the effectiveness and efficiency of the activities of local self-government, which ensures speed, convenience and efficiency of working with documents.

Key words: *electronic document management, electronic document, local self-government, digitization, electronic document management system.*

УДК 304:316.472.4
DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/31>

Тарасюк Л.М.
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Стасюк Л.Л.
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Олейчук Б.В.
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

У статті розглянуто можливості використання соціальних мереж для взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю. Встановлено, що цифрові технології формують нові способи взаємодії між органами місцевого самоврядування і громадськістю. Одним із потужних інструментів цієї взаємодії є соціальні мережі, які забезпечують зручну й оперативну комунікацію, зворотний зв'язок, сприяють активній участі громадян у процесах прийняття рішень та зближенню місцевої влади з громадськістю.

Акцентовано на важливому значенні соціальних мереж під час широкомасштабної війни на території України. Зазначено, що на сьогодні вони є ключовою комунікаційною платформою для оперативного поширення інформації щодо безпеки, потенційних загроз, порядку надання консультативних, адміністративних, комунальних та інших послуг, волонтерської діяльності, гуманітарних ініціатив тощо.

Визначено, що Facebook залишається лідером серед соціальних мереж, які використовують органи місцевого самоврядування для взаємодії з громадськістю, проте спостерігається поступове зниження охоплення аудиторії та втрата популярності цієї платформи.

Відзначено, що Telegram став головною соціальною мережею для споживання новин і комунікації українців, що призвело до створення офіційних Telegram-каналів органів місцевого самоврядування. Підкреслено зростання ролі соціальних мереж у взаємодії міських голів з громадянами.

Висвітлено проблеми та виклики, які пов'язані з використанням соціальних мереж органами місцевого самоврядування, такі як: обмежений доступ до інтернету і цифровий розрив, конфіденційність і безпека, поширення недостовірної інформації.

Наголошено на важливості володіння цифровою компетентністю та підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування, які відповідають за ведення сторінок у соцмережах.

Зроблено висновок, що органи місцевого самоврядування повинні використовувати кілька популярних соціальних мереж для ефективної взаємодії з громадськістю на принципах доступності, прозорості та відкритості.

Ключові слова: соціальні мережі, міське самоврядування, громадськість, взаємодія, комунікація.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство активно використовує соціальні мережі як зручний засіб комунікації та джерело інформації, витісняючи традиційні канали. Органи місцевого самоврядування повинні адаптуватись до нових потреб і звичок громадян та оперативно реагувати на розвиток цифрових технологій, які формують нові способи взаємодії.

Потреба у застосуванні соціальних мереж органами місцевого самоврядування обумовлена зростанням популярності цих онлайн-платформ серед громадян різного віку, а також їх доступністю та ефективністю. Вищезазначене зумовлює актуальність дослідження можливостей соціальних мереж для взаємодії з громадськістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки зростає інтерес учених до проблеми використання новітніх технологій у діяльності органів публічної влади (Д. Гринь [4], В. Ніжегородцев [9], Н. Фролова [11] та ін.). Зокрема, у цьому напрямку актуалізується необхідність дослідження можливостей використання соціальних мереж для взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю. Окремі аспекти означеної проблеми висвітлено у працях таких науковців, як: Л. Бойко [1], С. Васків [2], Лопатченко І. [6–7] та інші.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати можливості використання соціальних мереж для взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток інформаційних технологій та високий рівень доступу до мережі Інтернет суттєво змінюють спосіб взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю. Одним із потужних інструментів цієї взаємодії є соціальні мережі, які сприяють більш тісній співпраці з громадянами, громадськими організаціями та медіа [9, с. 256].

Ефективність даного каналу комунікації підтверджують результати щорічного дослідження USAID-Internews «Українські медіа, ставлення та довіра у 2023 році», котре було виконано InMind на замовлення міжнародної організації Internews, що реалізує проєкт «Медійна програма в Україні» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) [10]. Так, соціальні мережі є основним джерелом новин для 76% українців. При цьому спостерігається тенденція до зниження споживання новин через телебачення [10].

Таким чином, за сучасних умов соцмережі витісняють традиційні друковані медіа, радіо і телебачення [5, с. 51]. Таке всеохоплююче проникнення Інтернету у повсякденне життя відкриває значний потенціал соціальних мереж для взаємодії органів місцевого самоврядування і громадян [7, с. 130].

Учена І. Лопатченко констатує, що «формування форми взаємодії за допомогою соціальних мереж є фактичним історичним відбитком розвитку суспільства з надлишковим комунікаційним ефектом» [6].

Ураховуючи присутність значної кількості громадян у соціальних мережах, органи місцевого самоврядування активно використовують їх у своїй діяльності з метою:

- оперативного інформування громадян щодо подій, новин і рішень;
- висвітлення результатів своєї роботи;
- надання громадянам можливості брати участь у процесах вироблення політики і прийняття рішень через соцмережі;
- проведення роз'яснювальної роботи щодо перспектив і механізмів реалізації держполітики у відповідній сфері діяльності тощо [4, с. 475].

Із появою соціальних мереж громадяни отримали нові можливості для взаємодії з місцевими органами влади. Вони є платформою для обговорення громадських питань, спільної роботи над проєктами й обміну ідеями. На сторінках органів місцевого самоврядування громадяни можуть активно брати участь у дискусіях і висловлювати власну думку. Це стимулює взаємодію між владою і громадянами, дозволяє більш широкому колу людей брати участь у процесах прийняття рішень, а також сприяє більшій прозорості і відкритості влади [2, с. 158].

Однією з ключових можливостей використання соціальних мереж є швидкий обмін інформацією між органами місцевого самоврядування та громадськістю. Створення офіційних сторінок у соціальних мережах дозволяє оперативно повідомляти громадян про найбільш важливі події, рішення та новини на місцевому рівні.

Як зазначають І. Волошин і Л. Кравченко, використання соцмереж має позитивний ефект, що полягає у «зменшенні дистанції між органами державної влади та місцевого самоврядування та населенням, оскільки в даному випадку може спрацювати психологічний ефект безпосереднього адресного звернення до читачів соціальної мережі, що не відбувається, якщо цю ж інформацію, наприклад, розмістити на офіційній сторінці» [3, с. 35]. Це може покращити сприйняття інформації, особливо за умови можливості надати зворотний зв'язок.

За допомогою соціальних мереж громадяни можуть бути залучені до прийняття важливих рішень. Проведення опитувань, обговорень та консультацій через ці платформи дозволяє отримати швидкий зворотний зв'язок і враховувати думки громадян при прийнятті стратегічних рішень.

Як відзначає Д. Гринь, «сучасні інструменти соціальних мереж розширюють права та можливості громадян як співавторів контенту, а також як відправників, а не лише як одержувачів інформації» [4, с. 475].

Створення відкритих і прозорих сторінок у соціальних мережах сприяє розбудові довіри

між органами місцевого самоврядування та громадою. Висвітлення інформації про діяльність, фінансові звіти та звіти щодо виконання проєктів дозволяє громадянам бути в курсі подій і переконає у прозорості та відповідальності влади.

Як зауважує Л. Бойко, застосування інструментів, які є близькими кожному, зокрема соцмереж, «зміцнює довіру громадян до влади й сприяє формуванню нової філософії владно-громадської взаємодії, яка базується на принципах доступності, прозорості, відкритості, зручності та інклюзивності» [1, с. 177].

Слід зазначити, що у випадку кризових ситуацій чи надзвичайних подій, соціальні мережі можуть стати важливим інструментом для ефективного взаємодії між органами місцевого самоврядування і громадянами. Публікація оперативної інформації, рекомендацій та інструкцій на офіційних сторінках дозволяє координувати дії для подолання складних ситуацій та підтримувати спокій серед населення. Від початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року росії на територію України це стало особливо актуальним. Соціальні мережі фактично є ключовою комунікаційною платформою для поширення інформації щодо безпеки, потенційних загроз, порядку надання консультативних, адміністративних, комунальних та інших послуг, волонтерської діяльності, гуманітарних ініціатив тощо [5, с. 48].

На сьогодні Facebook, що дозволяє публікувати текстову інформацію, фото- й відеоматеріали, проводити онлайн-трансляції, є лідером серед соцмереж за використанням органами місцевого самоврядування для надання різноманітної інформації. Проте, слід відзначити, що спостерігається зниження охоплення аудиторії та скорочення споживання новин через цю соцмережу. Також деякі органи місцевої влади використовують акаунти в Instagram і Twitter для висвітлення своєї діяльності.

Наприклад, Луцька міська рада має офіційну сторінку у Facebook, на яку на сьогодні підписано 7,6 тисяч читачів [8]. У соцмережах Instagram і Twitter установа не представлена. Проте в Instagram є сторінки департаментів Луцької міської ради, де публікується інформація про важливі події, заходи, рішення, які стосуються їх діяльності тощо.

На сьогодні головною соціальною мережею для комунікації та споживання новин в Україні є Telegram [10]. Тому органи місцевого самоврядування створюють власні телеграм-канали для

оперативного розміщення інформації. На цей час Telegram-канал Луцької міської ради має майже півтори тисячі підписників.

Слід зазначити, що посилюється роль соціальних мереж у взаємодії міських голів з громадянами. На нашу думку, у сучасному мережевому суспільстві здатність ефективно взаємодіяти з аудиторією через цифрові канали стає важливим фактором успіху посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Так, на сьогодні на сторінку діючого міського голови Луцька у Facebook підписано понад 38 тисяч осіб, в Instagram – майже 10 тисяч осіб. На цих сторінках міський голова звітує про свою діяльність, демонструє фото із зустрічей з громадянами тощо. Також Луцький міський голова має офіційний Telegram-канал, на який підписано майже 19 тисяч осіб.

Отож, можливості соціальних мереж дозволяють органам місцевого самоврядування покращити комунікацію та взаємодію з громадянами. Разом із тим, існує ряд проблем і викликів, які пов'язані з їх використанням. Серед них:

- обмежений доступ до інтернету і цифровий розрив. На сьогодні не всі громадяни володіють необхідними навичками користування соціальними мережами. Крім того, у невеликих містах і селах може не бути доступу до швидкісного інтернету. Це створює дефіцит доступу до інформації та виключає певні групи населення з можливості активної участі в діалозі з органами місцевого самоврядування;

- конфіденційність і безпека. Зокрема, існує ризик недостатнього захисту персональних даних, можливість кібератак, недостатня компетентність працівників у сфері безпеки та конфіденційності у соціальних мережах, що призводить до можливих порушень і неправильного керування інформацією.

- ризик поширення недостовірної інформації. Наприклад, може бути створений фейковий акаунт із метою дезінформації, що може створювати напруженість в громаді, зменшити рівень довіри до органів місцевого самоврядування [3, с. 35].

У цьому контексті важливою є цифрова компетентність осіб, що відповідають за ведення та обслуговування сторінок/груп/каналів тощо. Варто пам'ятати, що якісний контент і його планування підвищує ефективність роботи соціальних мереж. Також важливою є активна взаємодія з підписниками для збору зворотного зв'язку. Слід забезпечити можливість активно реагувати на

місцеві справи через коментарі, підписки, поширення тощо.

Особливу увагу слід приділяти інформаційній безпеці в інтернеті, зокрема: встановити надійний пароль під час входу в обліковий запис, увімкнути функцію подвійної авторизації. Рекомендовано обмежити доступ до публічної інформації, не публікувати інформацію, котра може загрожувати життю або здоров'ю людей [5, с. 52–52].

На нашу думку, доцільно створити відповідні умови для забезпечення підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування з питань взаємодії з громадськістю у соціальних мережах. Наприклад, проводити спеціалізовані тренінги з питань правильного наповнення і ведення сторінок у соціальних мережах, сприяти

проходженню навчальних курсів із безпеки у цифровому середовищі тощо.

Висновки. Можемо зробити висновок, що соціальні мережі мають великі можливості для взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю. Вони забезпечують швидку і зручну комунікацію, сприяють активній участі громадян у процесах прийняття рішень та зближенню влади з громадськістю.

Соціальні мережі формують новий підхід до владно-громадської взаємодії, заснований на принципах доступності, відкритості та прозорості. Саме тому місцеві органи влади повинні використовувати кілька популярних соціальних мереж для ефективної взаємодії з різними групами громадян.

Список літератури:

1. Бойко Л. Сутність та особливості застосування цифрових інструментів владно-громадської взаємодії. *Актуальні питання сучасної науки*. 2023. №9. С. 167–180. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9\(15\)-167-180](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9(15)-167-180).
2. Васюків С. Мобільні додатки та соціальні мережі в публічному управлінні: зміна взаємодії з громадянами. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*: електрон. наук. фах. вид. ГО «Асоц. дослідн. держ. упр.», ГО «Одес. ін-т соц. технол.». 2023. Вип. 29. С. 158–160. DOI: 10.35432/tisb292023289494.
3. Волошин І. В., Кравченко Л. М. Особливості використання соціальних мереж для організації зв'язків з громадськістю. *Теорія і практика сучасної економіки*: матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції: 20 жовтня 2022 р./ Уроряд.: Р. В. Манн, Н. В. Ільченко; відп. ред. Р. В. Манн; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2022. С. 35–37.
4. Гринь Д. В. Роль соціальних мереж у діяльності органів публічної влади. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє*: зб. тез XXI Міжнар. наук. конгресу. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2021. С. 474–476.
5. Карпюк А. В., Трофімук-Кирилова Т. М. Соціальні мережі як важливі інструменти ділової комунікації територіальних громад України в умовах євроінтеграції. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Спецвипуск, присвячений євроінтеграційній тематиці. С. 48–54. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.spec/08>.
6. Лопатченко І. М. Застосування соціальних мереж як сучасного механізму взаємодії органів влади і громадськості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Державне управління*. 2018. Вип. 4.
7. Лопатченко І. С. Використання новітніх інструментів комунікації органів влади і громадськості. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 2. С. 127–132.
8. Луцька міська рада: офіційна сторінка у Facebook. URL: https://www.facebook.com/lutskrada/?locale=uk_UA (дата звернення: 16.02.2024).
9. Ніжегородцев В. О. Використання інтернет-технологій в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. *Цифрова трансформація фінансової системи України та країн V-4 в умовах євроінтеграції*: збірник тез III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Дубляни, 26 квітня 2023 р.). Частина I. Дубляни: ЛНУП, 2023. С. 255–259.
10. Українські медіа, ставлення та довіра у 2023 р. URL: <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/Ukrainian-media-stavlennia-ta-dovira-2023r.pdf> (дата звернення: 13.02.2024).
11. Фролова Н. В. Особливості використання соціальних мереж у діяльності органів публічної влади. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019. Вип. 1 (21).

Tarasiuk L.M., Stasiuk L.L., Oleichuk B.V. POSSIBILITIES OF USING SOCIAL NETWORKS FOR THE INTERACTION OF LOCAL GOVERNMENTS WITH PUBLIC

The article considers the possibilities of using social networks for the interaction of local self-government with the public. It has been established that digital technologies form new ways of interaction between local self-government and the public. One of the powerful tools of this interaction is social networks, which provide

convenient and prompt communication, feedback, promote active participation of citizens in decision-making processes and bringing local authorities closer to the public.

Emphasis is placed on the importance of social networks during a large-scale war on the territory of Ukraine. It is noted that today they are a key communication platform for the prompt dissemination of information regarding security, potential threats, the procedure for providing advisory services, administrative, communal and other services, volunteer activities, humanitarian initiatives etc.

It was determined that Facebook remains the leader among social networks used by local self-government to interact with the public, although there is a gradual decline in audience reach and the loss of popularity of this platform.

It was noted that Telegram became the main social network for Ukrainians to consume news and communicate, which led to the creation of official Telegram channels of local self-government. The growing role of social networks in the interaction of city mayors with citizens is emphasized.

The problems and challenges associated with the use of social networks by local self-government are highlighted, such as: limited access to the Internet and the digital divide, privacy and security, and the spread of inaccurate information.

The importance of having digital competence and improving the qualifications of local self-government employees who are responsible for maintaining pages in social networks was emphasized.

It was concluded that local self-government should use several popular social networks for effective interaction with the public based on the principles of accessibility, transparency and openness.

Key words: *social networks, local self-government, public, interaction, communication.*

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

УДК 329.09.5

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/32>

Лисецький Ю.М.

Воєнна академія імені Євгенія Березняка

Старовойтенко О.О.

Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України

Семенюк Ю.В.

Національний університет оборони України

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ МІЖНАРОДНОЇ КІБЕРБЕЗПЕКИ

У статті доведено, що все більше країн робитимуть ставку на мілітаризацію інформаційного простору й розвиток технологій його безпеки і Україна також надає великого значення своїй міжнародній співпраці у галузі кібербезпеки, активно залучаючись до різних міжнародних колективних зусиль, що сприяють зміцненню кібербезпеки як на національному, так і на міжнародному рівнях. Досліджено формування механізму міжнародної кібербезпеки, як складного і динамічного процесу, який вимагає співпраці держав, міжнародних організацій, індустрії та експертного співтовариства, оскільки кіберзагрози постійно зростають у масштабі та складності. Наведені основні складові такого механізму: міжнародні організації, міжнародні стандарти та норми, міжнародна співпраця та двосторонні угоди, сертифікація та валідація продуктів, кібердетеренція, розробка кіберстратегій. Розглянуті міжнародні організації, які відіграють ключову роль у формуванні та сприянні механізму міжнародної кібербезпеки: International Telecommunication Union, International Organization for Standardization, United Nations Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, European Union Agency for Cybersecurity, North Atlantic Treaty Organization, Organisation for Economic Co-operation and Development. Ці організації взаємодіють і співпрацюють, щоб формувати міжнародні стандарти, рекомендації та стратегії у галузі кібербезпеки та забезпечити безпеку в цьому цифровому середовищі. Визначені міжнародні стандарти та норми в галузі кібербезпеки, які є також важливим елементом формування механізму міжнародної кібербезпеки: ISO/IEC 27001 та ISO/IEC 27002, Норми ITU-T X.509, Стандарт IEEE 802.1X, NIST Cybersecurity Framework, EU General Data Protection Regulation. З'ясовано, що успіх формування дієвого механізму міжнародної кібербезпеки визначається ступенем політичної довіри між урядами держав з урахуванням принципів взаєморозуміння, рівноправності і узгодженості інтересів. А забезпечення міжнародної безпеки в світовому кіберпросторі вимагає не тільки зусиль окремих країн світу, а й розробку і здійснення максимально ефективних міжнародних інструментів.

Ключові слова: кібербезпека, механізм, міжнародні організації, стандарти, норми, сертифікація, валідація, кібердетеренція, кіберстратегія.

Постановка проблеми. В сучасних умовах все більше країн робитимуть ставку на мілітаризацію інформаційного простору й розвиток технологій його безпеки. Нинішній рівень інформатизації України у цілому й органів державної влади зокрема, на жаль не забезпечує надійного захисту від загроз використання

проти української держави кібернаступальних технологій [1]. Тому Україна надає великого значення своїй міжнародній співпраці у галузі кібербезпеки, активно залучаючись до різних міжнародних колективних зусиль, що сприяють зміцненню кібербезпеки як на національному, так і на міжнародному рівнях, а питання фор-

мування механізму міжнародної кібербезпеки є дуже актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан кібербезпеки в Україні і її зв'язок з міжнародною кібербезпекою аналізували Трофіменко О.Г., Проккоп Ю.В., Логінова Н.І., Задерейко О.В. [2]. Кібербезпеку як напрям євроатлантичної інтеграції України розглянув А. Войціховський [3]. Окремі питання формування механізму міжнародної інформаційної безпеки висвітлили Г.А. Піскорська и Н.Л. Яковенко [4]. Разом з тим, проблема формування механізму міжнародної кібербезпеки потребує більш системних досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження ключових аспектів формування механізму міжнародної кібербезпеки.

Виклад основного матеріалу. Формування механізму міжнародної кібербезпеки є складним і динамічним процесом, який вимагає співпраці держав, міжнародних організацій, індустрії та експертного співтовариства, оскільки кіберзагрози постійно зростають у масштабі та складності. Основними складовими такого механізму є: міжнародні організації, міжнародні стандарти та норми, міжнародна співпраця та двосторонні угоди, сертифікація та валідація продуктів, кібердетеренція, розробка кіберстратегій (рис. 1).

Існує кілька міжнародних організацій, які відіграють ключову роль у формуванні та сприянні механізму міжнародної кібербезпеки.

International Telecommunication Union (ITU) є спеціалізованою агентурою ООН і зосереджується на технічних аспектах телекомунікацій. Вони ведуть роботу над розробкою стандартів та рекомендацій у сфері кібербезпеки, а також сприяють міжнародній співпраці у цьому питанні.

International Organization for Standardization (ISO) встановлює стандарти для різних галузей, включаючи інформаційну безпеку. Стандарти, такі як ISO/IEC 27001, надають рамки для управ-

ління кібербезпекою в організаціях незалежно від їхнього місця знаходження.

United Nations Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security (UN GGE) – група з експертів ООН з питань інформаційної безпеки розробляє звіти та рекомендації щодо поведінки держав в кіберпросторі. Їхні рекомендації сприяють розвитку норм та правил для кібербезпеки.

European Union Agency for Cybersecurity (ENISA) є агентурою Європейського Союзу, яка сприяє підвищенню рівня кібербезпеки в ЄС. Вони розробляють рекомендації, допомагають у виявленні та вирішенні кіберзагроз, та забезпечують координацію на міжнародному рівні.

North Atlantic Treaty Organization (NATO) – визнає кіберпростір як один із основних об'єктів для захисту. Альянс розробляє політику та стратегії кібербезпеки та проводить навчання та вправи для своїх членів.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) – сприяє розвитку рекомендацій та настанов щодо кібербезпеки, зокрема стосовно захисту критичної інфраструктури та обміну інформацією між країнами.

Отже, ці організації взаємодіють та співпрацюють, щоб формувати міжнародні стандарти, рекомендації та стратегії у галузі кібербезпеки та забезпечити безпеку в цьому цифровому середовищі.

Міжнародні стандарти та норми в галузі кібербезпеки є важливим елементом формування механізму міжнародної кібербезпеки. Основні стандарти та норми, які визначають цю область:

ISO/IEC 27001 та ISO/IEC 27002 – перший встановлює вимоги до системи управління інформаційною безпекою, а другий надає конкретні рекомендації та практики з імплементації цих вимог. Обидва стандарти визначають основні принципи кібербезпеки, такі як захист інформації та управління ризиками.

Рис. 1. Основні складові механізму міжнародної кібербезпеки

Норми ITU-T X.509 – визначають формати сертифікатів для захисту ключів та інших даних в системах криптографічного захисту. Вони грають ключову роль у впровадженні публічного ключа та обміні інформацією безпеки.

Стандарт IEEE 802.1X – визначає механізми аутентифікації в бездротових мережах та інших елементах мережевої інфраструктури. Цей стандарт сприяє захисту від несанкціонованого доступу до мережевих ресурсів.

NIST Cybersecurity Framework – визначає базові принципи кібербезпеки та надає рекомендації щодо захисту критичних інфраструктур. Він визначає кібербезпечні функції, такі як захист, виявлення, відповідь та відновлення.

Поведінка держав в інтернеті – група урядових експертів (GGE) ООН з питань інформаційної безпеки визначає норми та правила поведінки держав в кіберпросторі. Їхні звіти визначають, як держави повинні вести себе в мережі, в тому числі під час кіберконфліктів.

EU General Data Protection Regulation (GDPR) – встановлює стандарти для захисту особистих даних громадян Європейського Союзу. Він регулює обробку та передачу цих даних, визначаючи високі стандарти кібербезпеки для компаній, які працюють з особистими даними.

Гармонізовані норми ЄС для кіберзахисту критичних інфраструктур – Європейська комісія розробляє гармонізовані норми для забезпечення кіберзахисту критичних інфраструктур, які визначають вимоги та заходи для захисту ключових секторів від кіберзагроз.

Отже, ці стандарти та норми також визначають рамки та керуючі принципи для розвитку та впровадження стратегій кібербезпеки як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Міжнародна співпраця та двосторонні угоди в галузі кібербезпеки є дуже важливими для забезпечення безпеки в цифровому середовищі. До них відносяться:

Інформаційний обмін – держави можуть укласти угоди про обмін інформацією щодо кіберзагроз, виявлення нових загроз та методів атак. Це може включати обмін інформацією про сигнатури загроз, аномалії у виявленні та реагуванні на інциденти.

Забезпечення правопорядку – країни можуть укласти угоди про екстрадицію та правову допомогу у справах кіберзлочинності. Це допомагає у притягненні до відповідальності осіб, які вчиняють кіберзлочини, та сприяє покаранню винних.

Спільні навчальні програми – країни можуть розвивати спільні навчальні та тренувальні програми для підготовки кадрів у сфері кібербезпеки. Це дозволяє підвищувати кваліфікацію фахівців та забезпечувати високий рівень експертизи в області кіберзахисту.

Експертні робочі групи – держави можуть створювати спільні експертні групи для вивчення та аналізу конкретних кіберзагроз. Ці групи можуть визначати кращі практики, обмінюватися дослідженнями та спільно розробляти стратегії відповіді.

Міжнародні конференції та участь у форумах – країни можуть активно брати участь у міжнародних конференціях та форумах з кібербезпеки. Такі заходи дозволяють обмінюватися поглядами на глобальні проблеми та вирішувати їх спільно.

Забезпечення стабільності кіберпростору – двосторонні угоди можуть передбачати зобов'язання щодо запобігання атак на критичну інфраструктуру та забезпечення стабільності кіберпростору.

Спільні ініціативи з розробки технічних стандартів – країни можуть спільно працювати над створенням та розробкою технічних стандартів у галузі кібербезпеки, щоб забезпечити взаємну сумісність та ефективність заходів з захисту.

Отже, двостороння та багатостороння співпраця грає ключову роль у забезпеченні стабільності та безпеки кіберпростору на міжнародному рівні.

Сертифікація та валідація продуктів у сфері кібербезпеки забезпечує високий рівень безпеки та взаємної сумісності в міжнародному кіберпросторі. Міжнародні організації, такі як Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) та Інтернаціональна електротехнічна комісія (IEC), розробляють стандарти для кібербезпеки. Продукти, що відповідають цим стандартам, можуть отримати сертифікати відповідності.

Common Criteria (ISO/IEC 15408) – є міжнародним стандартом для оцінки безпеки ІТ-продуктів. Виробники можуть пройти процес сертифікації, щоб довести, що їхні продукти відповідають визначеним безпечним стандартам.

Federal Information Processing Standards (FIPS) – це федеральні стандарти обробки інформації у Сполучених Штатах Америки, які визначають критерії безпеки для федеральних систем інформаційної обробки. Продукти, які відповідають FIPS, можуть бути використані в урядових системах.

Продукти в різних сферах, таких як мережеві пристрої, антивіруси, криптографічне програмне забезпечення, можуть проходити сертифікацію

для визначених стандартів. Наприклад, криптографічні алгоритми можуть бути сертифіковані Національним інститутом стандартів та технологій (NIST) у США.

Деякі специфічні галузі, такі як медицина, фінанси чи енергетика, можуть мати власні вимоги щодо кібербезпеки. Продукти, що використовуються в цих галузях, повинні проходити валідацію відповідно до специфічних вимог.

Важливу роль відіграє міжнародний обмін сертифікованими продуктами, коли продукт отримує сертифікат відповідності міжнародним стандартам, це полегшує його використання в різних країнах та організаціях, сприяючи гармонізації підходів до кібербезпеки.

Отже, сертифікація та валідація сприяють розвитку та забезпеченню високих стандартів кібербезпеки на міжнародному рівні.

Кібердетеренція – це комплекс заходів та стратегій, спрямованих на виявлення, відслідковування і відповідь на кібератаки, які важливі для формування механізму міжнародної кібербезпеки. До них відносяться наступні:

- виявлення інцидентів – це такі механізми, як системи моніторингу безпеки та інтелектуальні системи аналізу, які допомагають виявляти аномалії та потенційні загрози у реальному часі;

- кіберрозвідка – збір інформації про кіберзагрози, їхні характеристики та методи використання, що дозволяє визначити можливі джерела атак та розробляти стратегії протидії;

- атака змішаних тактик – розробка та використання заходів кібердетеренції, що поєднують технічні, правові та організаційні аспекти, спрямовані на підвищення стійкості та варіативності оборони;

- міжнародний обмін інформацією – створення механізмів для міжнародного обміну інформацією про кіберзагрози та інциденти, який дозволяє ефективніше реагувати та спільно боротися з кіберзлочинністю;

- симуляції та тренування – проведення симуляцій кібератак та тренувань для кіберзахисників, що сприяє розвитку навичок та удосконаленню стратегій оборони;

- співпраця та координація – встановлення міжнародних механізмів співпраці між кіберзахисними агентствами, правоохоронними органами та приватним сектором для обміну інформацією та координації дій;

- юридичні заходи – розробка міжнародних юридичних норм та угод, які визначають правила та відповідальність у кіберпросторі;

- кібердипломатія – використання кібердипломатії для вирішення кіберконфліктів та встановлення міжнародних стандартів у кібербезпеці.

Всі ці заходи утворюють комплексний механізм, спрямований на підвищення стійкості, виявлення та відповідь на кіберзагрози на міжнародному рівні.

Розробка кіберстратегій є ключовою складовою формування механізму міжнародної кібербезпеки. Вона містить:

- визначення загальних принципів (країни можуть розробляти свої кіберстратегії, визначаючи загальні принципи та цілі, спрямовані на підвищення кібербезпеки, наприклад, забезпечення недопущення кібератак на критичну інфраструктуру);

- створення інституційних механізмів (країни можуть встановлювати інституції та агентства, які відповідають за реалізацію та виконання стратегій, наприклад, створення національних центрів кіберзахисту);

- міжнародна співпраця (кіберстратегії часто передбачають міжнародну співпрацю, наприклад, взаємодія з іншими країнами для обміну інформацією про кіберзагрози та спільного реагування на інциденти);

- норми та правила поведінки (розробка кіберстратегій може сприяти формулюванню міжнародних норм та правил поведінки в кіберпросторі, наприклад, визначення правил відповідальності за кібератаки);

- захист критичної інфраструктури (країни можуть включати стратегії забезпечення захисту критичної інфраструктури від кіберзагроз для таких секторів, як енергетика, транспорт, телекомунікації та інші);

- боротьба з кіберзлочинністю (кіберстратегії можуть передбачати заходи для боротьби з кіберзлочинністю та кібершахрайством як на національному, так і на міжнародному рівні);

- розробка технічних засобів (країни можуть включати в свої кіберстратегії розробку технічних рішень та інновацій для захисту від кіберзагроз);

- участь у міжнародних організаціях (країни можуть приєднуватися до міжнародних організацій, таких як Інтерпол чи ООН, для спільних зусиль у сфері міжнародної кібербезпеки);

Отже, розробка та реалізація кіберстратегій дозволяють країнам ефективно управляти та реагувати на загрози в кіберпросторі, сприяючи формуванню загальносвітового механізму міжнародної кібербезпеки.

Висновки. Успіх формування дієвого механізму міжнародної кібербезпеки визначається ступенем політичної довіри між урядами держав з урахуванням принципів взаєморозуміння, рівноправності і узгодженості інтер-

есів. А забезпечення міжнародної безпеки в світовому кіберпросторі вимагає не тільки зусиль окремих країн світу, а й розробку і здійснення максимально ефективних міжнародних інструментів.

Список літератури:

1. А.О. Худолій. Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI. 2020. С. 138–146.
2. Трофіменко О. Г., Прокоп Ю.В., Логінова Н.І., Задерейко О.В. Кібербезпека України: аналіз сучасного стану. Захист інформації. Том 21. 2019, № 3. С. 150–157.
3. Войціховський А. В. Кібербезпека як напрям євроатлантичної інтеграції України. Право і безпека у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції: збірник статей та тез наукових повідомлень за матеріалами дискусійної панелі II Харківського міжнародного юридичного форуму, м. Харків, 28 вересня 2018 р. / редкол: Ю. Г. Барабаш, Т. М. Анакіна, Д. В. Аббакумова. Харків : Право, 2018. С. 42–48.
4. Піскорська Г.А., Яковенко Н.Л. Сучасні виклики і загрози в кіберпросторі: формування механізму міжнародної інформаційної безпеки. Міжнародні відносини, 2018. № 18-19 (2). URL: <https://cutt.ly/QCUBYfV> (дата звернення 16.12.2023).

Lysetsyi Yu.M., Starovoytenko O.O., Semenyuk Yu.V. FORMATION OF THE MECHANISM OF INTERNATIONAL CYBERSECURITY

The article explains how more and more countries will focus on the militarization of the information space and the development of its security technologies in close future. It is emphasized in the article, that Ukraine also attaches great importance to its international cooperation in the field of cybersecurity, actively participating in various international collective efforts that contribute to the strengthening of cybersecurity at both the national and international levels. The article shows that formation of an international cybersecurity mechanism is a complex and dynamic process that requires the cooperation of states, international organizations, industry, and the expert community, as cyber threats are constantly growing in scale and complexity. The article presents the main components of such a mechanism that include international organizations, international standards and norms, international cooperation and bilateral agreements, product certification and validation, cyber deterrence, and the development of cyber strategies. Different international organizations that play a key role in the formation and promotion of the international cybersecurity mechanism include the International Telecommunication Union, International Organization for Standardization, United Nations Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, European Union Agency for Cybersecurity, North Atlantic Treaty Organization, Organization for Economic Co-operation and Development are presented in the article. These organizations interact and cooperate to develop international standards, recommendations, and strategies in the field of cybersecurity and to ensure safety in this digital environment. The article also presents international standards and norms in the field of cybersecurity as an important element in the formation of the international cybersecurity mechanism. The main standards and norms in the field of cybersecurity include: ISO/IEC 27001 and ISO/IEC 27002, ITU-T X.509 standards, IEEE 802.1X standard, NIST Cybersecurity Framework, EU General Data Protection Regulation. The article proves, that success of forming an effective international cybersecurity mechanism is determined by the degree of political trust between the governments of states, taking into account the principles of mutual understanding, equality, and the alignment of interests. Ensuring international security in the global cyberspace requires not only the efforts of individual countries of the world but also the development and implementation of the most effective international tools.

Key words: cybersecurity, mechanism, international organizations, standards, norms, certification, validation, cyber deterrence, cyber strategy.

Мартьянова Р.А.

юрист з міграційного права

ДОСВІД КРАЇН ЄС У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті автор аналізує європейський досвід протидії нелегальній міграції, що зумовлений виникненням міграційних викликів на зовнішніх кордонах Європейського Союзу в 2015 р. та 2021 р. через неконтрольоване прибуття мігрантів і шукачів притулку до ЄС, в 2020 р. у результаті розповсюдження коронавірусної інфекції «COVID-19» та до найбільшої кризи біженців внаслідок широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну в 2022 р.

За результатами аналізу встановлено, що міграційна політика ЄС щодо протидії нелегальній міграції спрямована на здійснення контролю на зовнішніх кордонах, боротьбу з нелегальною міграцією, повернення громадян третіх країн, які нелегально перебувають або яким відмовлено у притулку, який ґрунтується на основі прав людини та принципів гуманізму і рівності, забезпеченні соціальної та правової допомоги.

В ході дослідження з'ясовано, що критична ситуація з безпекою на східних кордонах ЄС із Білоруссю і Україною матиме незворотні наслідки для держав-членів ЄС, що може призвести до збільшення ризиків міграції, транскордонної злочинності, тероризму, торгівлі людьми та інших ризиків, що вимагає активізацію механізмів взаємодії з країнами-вихідцями нелегальних мігрантів, та країнами з якими межують країни ЄС, зокрема з Україною, яка може використовуватися мігрантами в законний спосіб шляхом отримання довірливих документів, що дасть можливість в подальшому здійснити в'їзд на території країни ЄС.

Зроблено висновки, що європейський досвід у сфері протидії нелегальній міграції складається з трьох складових, які тісно пов'язані між собою: 1) політично-управлінських рішень пов'язаних з нелегальною міграцією; 2) формуванні підходів до регулювання міграційних процесів у сфері міграції та протидії нелегальній міграції; 3) механізмах взаємодії суб'єктів управління, діяльність яких спрямована на підтримку зовнішніх кордонів, управління міграцією та притулком.

Ключові слова: міграційна політика, мігранти, міграційна криза, протидія нелегальній міграції.

Постановка проблеми. За поточними глобальними оцінками у 2019 р. кількість міжнародних мігрантів в світі становила 272 мільйони осіб, що на 119 млн. осіб перевищило показник 1990 р., коли налічувалось 115 млн. осіб, та втричі показник 1970 р., коли налічувалось 84 млн. осіб [20, с. 25]. В Європі у 2019 р. проживало понад 82 млн. міжнародних мігрантів, що є збільшенням їх числа майже на 10% з 2015 р., коли в регіоні проживали 75 млн. міжнародних мігрантів [21, с. 97]. У 2020 р. – 87 млн. мігрантів, що становить 30,9% населення міжнародних мігрантів [21, с.29]. Це свідчить проте, що країни Європейського Союзу (ЄС) є одним із головних об'єктів мігрантів. Також у зв'язку із змінами, що відбуваються на глобальному рівні, виникнення новітніх загроз у сфері міграції та нелегальній міграції, через погіршення соціально-економічних умов, загострення політичних конфліктів, військових дій, економічної кризи в окремих державах,

майже перед кожною державою постало питання здійснення організуючого-правового впливу на неконтрольовані міграційні процеси, які створюють загрозу безпеці держави.

В країни ЄС намагаються потрапити нелегальні мігранти та шукачі притулку, які шукають захисту через конфлікт в Північній Африці та Близькому Сході, а також через відкритий військовий напад росії на Україну в 2022 р. та ін. Наслідки цих подій будуть відчутні до 2032 р., що матиме серйозні геополітичні, безпекові та соціально-економічні наслідки для управління кордонами [16, с. 3–4]. Як слушно зазначила в.о. виконавчого директора FRONTEx Аїя Калная, міграційні кризи та гібридні загрози вплинули на безпеку усіх європейців та змінили уявлення щодо управління кордонами та міграцією на багато років вперед. Це підкреслює важливість прогнозування ризиків від міграції до терористичних і гібридних загроз [16, с. 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню цієї проблематики присвячено праці О. Малиновської [2], Н. Пак, О. Відлер, Д. Беседа, С. Швець [4] та ін. Однак, питання нелегальної міграції знову повернулось на порядок денний Європейського Союзу, у зв'язку із безпроцентним міграційним тиском на зовнішні кордони Європейського Союзу, з якими зіштовхнулися країни ЄС [13–16]. Дослідження вказаної проблематики є актуальним для науки державного управління з метою пошуку шляхів для розв'язання проблемних питань пов'язаних з нелегальною міграцією, у зв'язку із тим, що Україна, яка знаходиться у гострій стадії війни, межує з країнами ЄС.

Постановка завдання. Метою цієї статті є визначення сучасних міграційних викликів на зовнішніх кордонах Європейського Союзу, шляхи їх вирішення та прогнозування ризиків від загроз у сфері міграції та нелегальної міграції.

Виклад основного матеріалу. Одним із міграційних викликів для глобальної системи безпеки стала міграційна криза 2015 р. через неконтрольоване прибуття мігрантів і шукачів притулку до ЄС. За даними FRONTEX у цей час було зафіксовано критичний період зростання незаконних перетинів зовнішніх кордонів нелегальними мігрантами та шукачами притулку, чисельність яких становила понад 1 млн 820 тис., що в порівнянні з 2014 р., перевищило показник у шість разів [12, с. 16]. Найбільша кількість виявлень спостерігалось на східно-середземноморському маршруті – 885 386, та західнобалканському маршруті – 764 038, з яких: 594 059 – були громадянами Сирії; 267 485 – громадянами Афганістану [11].

Міграційна криза стала серйозним викликом для безпеки держав-членів ЄС, насамперед для Шенгенських домовленостей, щодо відмови від контролю на внутрішніх кордонів ЄС. Зростаючий міграційний тиск на зовнішні кордони ЄС поставив під загрозу усі надбання ЄС, що вимагало прийняття спільного політичного рішення країн ЄС щодо врегулювання вказаного питання з урахуванням міграційного навантаження на окремі країни.

13.05.2015 р. питання нелегальної міграції стало повісткою дня Комісії Європейського Союзу, так зване послання «Європейський порядок денний з міграції» [6], де було констатовано, що потрібний новий, більш європейський підхід. Для цього необхідно використати усі важелі політики та інструменти, об'єднати усіх учасників, в тому числі інститути ЄС, міжнародні організації, суспільство, органи державної влади на усіх рів-

нях, треті країни, які мають разом втілити у життя спільну європейську міграційну політику. Негайними, швидкими та рішучими діями мають стати: порятунок життів на морі; боротьба зі злочинними мережами контрабандистів; здійснення реагування на велику кількість приїздів до ЄС; вироблення загального підходу до надання захисту переміщеним особам, які потребують захисту; використання інструментів ЄС для надання допомоги передовим державам-членам. Міграційна політика повинна бути спрямована на: виконання зобов'язань третіх країн щодо реадмісії своїх громадян; контроль за виконанням Директиви про повернення; зміцнення ролі та можливостей Frontex; посилення координації ЄС функцій берегової охорони

За даними FRONTEX у 2017 р. зменшилась кількість нелегальних мігрантів на зовнішніх кордонах в порівнянні з 2015 р. Зокрема, Східно-середземноморський маршрут – 42319; Західно-Балканський маршрут – 12179; Центрально-середземноморський маршрут – 119385; Західно-середземноморський маршрут становив – 23063; Західно-африканський – 421, що – на 89% менше в порівнянні з 1,8 мільйонами виявлених під час міграційної кризи в 2015 р. [11; 13, с.18].

Шляхом подолання наслідків міграційної кризи 2015 р. стало впровадження комплексних практичних заходів із застосування відповідних інструментів регулювання серед яких: посилення фінансування прикордонного та приморського контролю; взаємодію ЄС з Марокко та Іспанією щодо боротьби з нелегальною міграцією; посилення контролю за кордонами зі сторони Іспанії, Алжиру та Марокко; збільшення лівійської берегової охорони та додаткове фінансування на їх удосконалення; запровадження системи авіаційного та супутникового спостереження за зовнішніми кордонами ЄС (Eurosur); ухвалення програми «Партнерство в країнах транзиту» між ЄС та країнами Африки; формування Надзвичайного цільового фонду ЄС для країн Африки (EUTF для Африки); міграційних програм на захист та допомогу біженцям, на загальну суму 61,5 млн. євро, в тому числі запровадження програм добровільного повернення мігрантів; фінансування приймальних центрів; створення Надзвичайного цільового фонду ЄС для країн Африки з загальним бюджетом 4,5 млрд. євро; прийняття резолюція S/RES/2240 (2015) Ради Безпеки ООН від 09.10.2015 р. щодо протидії перевезенню нелегальних мігрантів, подолання організованих злочинних угруповань, які займаються протиправ-

ними діями у вказаному напрямку та запобіганню загибелі людей.

Регулювання міграційних процесів легальної міграція та нелегальної міграція тісно пов'язані між собою, тому у цьому контексті, варто вказати, що після міграційної кризи 2015 р., почали змінюватися маршрути слідування мігрантів. Зокрема, за даними FRONTEX на східному сухопутному кордоні в 2018 р. на 24% збільшились випадки виявлення незаконного перетину кордону в порівнянні з 2017 р., що насамперед зумовлено проведеному у Росії чемпіонату Світу FIFA 2018. Куплений іноземцем білет на матч став підставою для отримання візи. В подальшому іноземці використовуючи маршрут через Білорусь та Україну, та намагалися проникнути до країн ЄС [11; 15, с. 8–9]. У 2019 р. Східне Середземномор'я було найбільш часто використовуваним шляхом в Європу, оскільки кількість виявлених незаконних пересічених кордонів підскочило до 83 333, що є найвищим показником з 2016 р.

23.09.2020 р. Комісією Європейського Союзу було представлено новий Пакт щодо міграції та надання притулку [5]. Ґрунтуючись на цілісній оцінці, Комісія запропонувала здійснити новий підхід, зосередившись на ефективних процедурах та знайти новий баланс між колективною відповідальністю та солідарністю. Обов'язковим має бути швидке встановлення особи після прибуття, яке передбачає ідентифікацію, перевірку здоров'я, перевірка безпеки, зняття відбитків пальців та реєстрація у базі даних Eurodac, що свідчить про надійне та справедливе управління зовнішніми кордонами. Швидка процедура надання притулку, з наступною процедурою швидкого повернення, щоб прискорити прийняття рішень та зробити процедури надання притулку більш ефективною, що передбачає узгодженні правила надання притулку та оптимізацію процедур надання притулку та повернення.

Крім того, Комісія ЄС було представлено Стратегію добровільного повернення та реінтеграції, де головним координатор вигачено Frontex, який повинен відігравати провідну роль у загальній системі ЄС щодо повернення, щоб повернення працювало на практиці. Надано Пропозиції щодо Регламенту Європейського Парламенту І Ради щодо управління притулком та міграцією та внесення поправок до Директиви Ради (ЄС) 2003/109 та запропонований Регламент (ЄС); Регламент Європейського Парламенту І Ради про заснування «Євродак» для порівняння біометричних даних для ідентифікації незаконно

перебуває громадянин третьої країни або особа без громадянства, а також за запитами правоохоронних органів держав-членів та Європолу на порівняння з даними Eurodac для правоохоронних цілей та внесення поправок до Регламентів (ЄС) 2018/1240 та (ЄС) 2019/818; Рекомендація Комісії (ЄС) 2020/1364 від 23 вересня 2020 р. про законні шляхи захисту в ЄС: сприяння переселенню, гуманітарному допуску та іншим додатковим шляхам. Також є пропозиція щодо розробки нового Плану дій ЄС щодо боротьби з незаконним ввезенням мігрантів на 2021–2025 роки, де передбачити жорсткі санкції щодо роботодавців та запровадження заходів проти незаконного ввезення мігрантів у взаємодії з третіми країнами. Також сформувані незалежний механізм моніторингу щодо дотримання основних прав людини, які підтримує Frontex та нове Агентство ЄС з питань притулку. Міграційна політика повинна бути спрямована на легальну міграцію, тому необхідно здійснити перегляд Директиви про довгострокові резиденти та Директиви про єдиний дозвіл.

До наступного виклику, який пов'язаний із перетином кордону мігрантами інших держав слід віднести 2020 р., котрий увійде в історію як «рік COVID-19». Звичайно, пандемія COVID-19 є вперш за все кризою у галузі охорони здоров'я, проте це призвело до економічного спаду в глобальному масштабі та відображалось на мобільності людей. Криза показала, що проблема охорони здоров'я може значно вплинути на міграцію [16, с. 11]. Обмеження на міжнародні поїздки були лише однієї з категорій необхідних мійр, але однієї з найбільш значущих. Це стосувалось усіх мігрантів, проте нелегальні мігранти, відносно яких уповноваженими органами було прийнято рішення про повернення, опинились ще в складнішій ситуації.

Однак, після відкриття кордонів та перших гуманітарних рейсів, кількість виконаних рішень про повернення не збільшилось. За даними FRONTEX у 2020 р. кількість рішень про повернення, які сягнули 350 000, і кількість їх фактичного виконання різко впало, цей показник сягнув 50% у порівнянні з 2019 р. [14, с. 24]. Насамперед це супроводжувалось труднощами співпраці нелегальних мігрантів з органами влади, які відмовлялись від проходження тестів на COVID-19, як того вимагало багато третіх країн перед посадкою на борт літака. Відсутність співпраці з консульськими установами, які постраждали в умовах пандемії, а також з тих чи інших причин відмовлялись у видачі свідоцтва на повернення своїм гро-

мадянам. За даними FRONTEX у 2020 р. органами влади третіх країн було видано – 12 000 проїзних документів на повернення, тоді як у 2019 р. – 20 000 [14, с. 24].

Отже, непередбачувані події, які склались внаслідок пандемії COVID 19 продемонстрували, що проблемні питання пов'язані із поверненням громадян третіх країн залишаються актуальними, а міграційної політики ЄС потребує негайного реагування на міграційні процеси. Оскільки лояльна міграційна політика щодо продовження строку перебування для мігрантів в державах - членах ЄС може бути використана в умовах пандемії. Тобто, зловживання правом на залишення в країні, що спричинить безповоротні негативні тенденції в системі управління міграційними процесами. На нашу думку, якщо така тенденція буде продовжуватись, то держави-члени ЄС будуть вимушені напрацьовувати внутрішньо-державні механізми протидії нелегальній міграції.

Однією із головних загроз на зовнішніх кордонах ЄС у 2021 р. стала міграційна криза на кордоні між Білоруссю та ЄС. Внаслідок чого Польща, Литва та Латвія влітку зіткнулася з великою кількістю вихідців із Сирії, Іраку та інших країн Близького Сходу, які здійснювали або намагалися перетнути кордони держав-членів ЄС. На цьому маршруті була налагоджена структура контрабасистів, які привозили мігрантів під маскуванням туристів, подорожуючи літаком через Багдад і Стамбул до Мінська, де їх поселяли у готелях. З Мінська мігранти перетинали кордон ЄС пішим ходом, самотійно або за підтримки контрабандистів. Крім того, серед інших національностей, контрабандистів також сприяли громадянам Африки, які є студенти університетів Білорусі. Усі мігранти намагалися потрапити до держав-членів ЄС, що спричинили сильний міграційний тиск на зовнішні кордони ЄС [8, с. 11].

Незаконні прибуття до Литви, у порівнянні з 2020 р., збільшилось у п'ятдесят разів. У Польщі також значно збільшилася кількість незаконних перетинів кордону з Білорусі, тоді як у Латвії ці цифри були набагато нижчими [7]. Проте, вже у вересні 2021 р. тільки в Польщі запобігли понад 32 тис. спробам незаконного перетину кордону з боку Білорусі. Одночасно, у першій половині листопада того ж року у Німеччині було зареєстровано близько 600 спроб незаконного в'їзду мігрантів до Німеччини з Польщі [7]. Наплив мігрантів які намагалися перетнути кордони з ЄС свідчив про те, що а ні Німеччина, а ні Польща, самотужки не можуть з цим впоратися.

Слід зазначити, що на засіданні Європейської Ради 25.06.2021 р. лідери ЄС засудили будь-які спроби третіх країн використовувати мігрантів у політичних цілях. У відповідь з 28.06.2021 року Білорусь призупинила свою участь у Східному партнерстві [7].

18.08.2021 р. уряд Словенії організував позачергову відеоконференцію міністрів внутрішніх справ у рамках механізму кризового реагування Ради (IPCR). На зустрічі міністри різко засудили використання Білоруссю міграційного тиску, її внесок в організацію нелегального перетину кордону з ЄС та її спроби використати людей у політичних цілях. За результатами зустрічі було прийнято рішення підтримати постраждалі держава-члени ЄС та виділити додаткову допомогу на цій ділянці кордону ЄС.

Президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляен заявила, що мала розмову з очільниками урядів Польщі, Литви і Латвії, «щоб висловити солідарність ЄС та обговорити з ними заходи, які ЄС може вжити, щоб підтримати їх у намаганні подолати цю кризу. Білорусь має припинити ризикувати життям людей. Інструменталізація мігрантів для політичних цілей Білоруссю є неприпустимою».

Завдяки злагодженим зусиллям ЄС щодо протидії нелегальній та незаконній міграції, кількість щоденних незаконних перетинів та прибуття до країни держав-членів ЄС різко скоротилася. До загального механізму протидії нелегальній міграції слід віднести наступні складові: 1) Підтримка прикордонного та міграційного управління, Frontex, EASO і Європол, а також надали технічного обладнання; 2) Повернення нелегальних мігрантів. Допомога Frontex у проведенні заходів спрямованих на повернення громадян третіх країн. Зокрема, для Польщі було виділено 3,5 млн. євро для підтримки добровільного повернення з Білорусі до країн походження. 3) Надання допомоги країнам, що приймали заяви на отримання притулку від мігрантів. Після візиту комісара Йоханссон до Литви Комісія надала Литві 36,7 млн євро з фондів ЄС для підтримки реалізації процедур надання притулку та умов прийому, у тому числі для вразливих осіб; 4) Надання допомоги вразливим людям на кордоні з Білоруссю. ЄС виділив 700 000 євро у вигляді гуманітарної допомоги для підтримки вразливих людей, які застрягли на кордоні з Білоруссю. Це включало 200 000 євро для Міжнародної федерації товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця (IFRC)

та ще 500 000 євро на фінансування гуманітарної діяльності; 5) Обмеження діяльності транспортних операторів, які займаються або сприяють контрабанді чи торгівлі людьми в ЄС. Також домовленості з країнами походження та транзиту. Так, Ірак прийняв рішення тимчасово призупинити польоти до Мінська та сприяти добровільному поверненню з Білорусі та Литви. Було сформовано список транспортних операторів, причетних до контрабанди чи торгівлі людьми; 6) Санкції. Ухвалено часткове призупинення дії Угоди про спрощення візового режиму між ЄС та Білоруссю для офіційних осіб, пов'язаних із білоруським режимом [7; 8].

На думку автора, міграційна криза на кордоні Білорусі та ЄС, була здійснена штучно та мала політичний підтекст гібридної міграційної кризи, продемонструвала вразливість системи управління міграційними процесами у сфері протидії нелегальній міграції. Також підтвердила, що жодна країна самотужки не спроможна впоратися з нелегальною міграцією.

У 2022 р. найбільшою загрозою на зовнішніх кордонах ЄС стала міграційна криза біженців через повномасштабне вторгнення росії в Україну, що триває з 24 лютого 2022 р. Це – новий трагічний досвід та водночас нова загроза, яка змусила мільйони людей шукати захисту та безпеки, не лише всередині країни, а за її межами [3, с. 25]. Впершу чергу потік біженців, які шукали притулку в країнах ЄС відбувався на зовнішніх кордонах з якими межує Україна: Польща, Румунія, Угорщина, Словацька Республіка. Одночасно багато біженців прийняла Республіка Молдова.

Європа продемонструвала солідарність з Україною, відкрила усі кордони та надала допомогу особам, які шукали захисту. Вперше у своїй історії ЄС ввів у дію Директиву про тимчасовий захист (Директива Ради 2001/55/ЕК від 20.06.2001 р.). За оціночними даними Комісії ООН у справ біженців (UNHCR), станом на березень 2023 р., кількість українців, які шукають захисту в Європі становить 8,2 мільйона осіб [9]. В Європі кількість українців зареєстрованих на тимчасовий захист або аналогічних національних становить понад 5 мільйонів осіб. В регіональному вимірі багато осіб зареєстровано в різних країнах [17, с. 4–7]: Польща – 1,564,711; Чеська Республіка – 495,569; Болгарія – 153,170; Румунія – 118,855; Словаччина – 110,968; Литва – 75,197; Латвія – 46,048; Угорщина – 34,248. А Також в Республіці Молдова – 107,728. Також, за даними УВКБ, з 24.02.2022 р. по 03.01.2023 р. найбільше біженців при-

йняли такі країни: Німеччина (1 021667 осіб), Італія (173231 осіб), Іспанія (164 705 осіб), Британія (152 200 осіб), Франція (118994 осіб) [1].

За даними FRONTEX в 2022 р. понад 12 800 000 громадян України в'їхали до Європейського Союзу через його сухопутні кордони, а 10 700 000 людей повернулися до своєї країни [10]. За офіційними даними в період з 24.02.2022 по 27.03.2023 року на кордоні між Україною та Польщею було здійснено 10 452 014 перетинів на в'їзд до Польщі, та 8 179 865 перетинів на виїзд [17].

12.03.2022 р. Президентом Республіки Польща Анджеєм Дудою було підписано Закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території цієї держави» [18], який врегульовує правові підстави для легально перебування громадян України на території країни.

13.04.2022 р. у Польщі було прийнято Закон «Про конкретні рішення щодо протидії підтримці агресії проти України та для захисту національної безпеки» із урахуванням: 1) Регламенту Ради (ЄС) № 765/2006 від 18.05.2006 р. про обмежувальні заходи з огляду на ситуацію в Білорусь та участь Білорусі в агресії Росії проти України; 2) Регламенту Ради (ЄС) № 269/2014 від 17.03.2014 р. про обмежувальні заходи що підривають або загрожують територіальній цілісності, суверенітету та незалежності України [19].

Крім того, за попередніми підрахунками, у 2022 р. на зовнішніх кордонах ЄС спостерігається збільшення на 64% спроб незаконного перетину кордону, у порівнянні з 2021 р., що становить 330 000 випадків незаконного перетину кордону. Це найвищий показник із 2016 р. [10].

На думку автора, кількість мігрантів які будуть намагатися потрапити до країн ЄС буде зростати, в тому числі будуть змінюватися міграційні маршрути слідування та з'являтися нові схеми потрапляння мігрантів на територію країн ЄС. Зокрема, це стосується України, яка знаходиться в центрі міграційних процесів та межує з сімома державами, чотири з яких країни ЄС, тому може використовуватися як транзитна країна, шляхом незаконного в'їзду в Україну, тобто, поза пунктами пропуску державного кордону або з використанням підроблених документів для подальшого нелегального проникнення до країн ЄС. Одночасно, існують великі ризики використання іноземцями та особами без громадянства законних шляхів в'їзду в Україну, тобто, з приватною метою, навчання у закладах вищої освіти, отримання дозволу на працевлаштування, реєстрація

шлюбів з громадянами України та іноземцями, які мають постійні посвідки на території України, тощо, що дасть можливість в подальшому здійснити в'їзд у країни ЄС в законний спосіб.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що європейський досвід у сфері протидії нелегальній міграції складається з трьох складових, які тісно пов'язані між собою: 1) політично-управлінських рішень пов'язаних з нелегальною міграцією; 2) формуванні підходів до регулювання міграційних процесів у сфері міграції та протидії нелегальній міграції; 3) механізмах взаємодії суб'єктів управління, діяльність яких спрямована на підтримку зовнішніх кордонів, управління міграцією та притулком.

З огляду на проведення дослідження, вбачається доцільним спрямувати увагу органів влади на комплексний підхід для вирішення проблем-

них питань пов'язаних із нелегальною міграцією, зокрема, необхідно: 1) здійснювати постійний аналіз міграційних ризиків та бути готовими до нових загроз; 2) застосовувати жорсткі прикордонні заходи; 3) використовувати новітні технічні засоби; 4) вести переговори з країнами-постачальниками нелегальних мігрантів та укладати угоди про реадмісію; 4) надавати допомогу країнам, які приймають шукачів притулку; 5) розробляти дієві механізми повернення осіб, яким відмовлено у статусі біженця та у яких не має підстав для подальшого перебування; 6) посилити кримінальну відповідальність до контрабандистів, які здійснюють переправлення нелегальних мігрантів або їм сприяють; 7) проводити спільні навчання, із залученням третіх країн; 8) сприяти транскордонному співробітництву для боротьби зі злочинністю та тероризмом, тощо.

Список літератури:

1. Коваль О. Підраховано кількість біженців з України, які прибули до країн Європи. Copyright © UA.NEWS. 05.01.2023 р. URL: <https://ua.news/ua/world/podschitano-kolichestvo-bezhentsev-iz-ukrainy-kotorye-pribyli-v-strany-evropu> (дата звернення 29.02.2024 р.).
2. Малиновська О. А. Міграційна криза в Європі: пошуки шляхів розв'язання та наслідки для України. *Стратегічні пріоритети*, 2016, № 3 (40), С. 104–114.
3. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С.Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
4. Швець С.Л. Міграційні потоки в країни ЄС: виклики та шляхи регуляції. Науковий журнал «Політикус» Вип. 3. 2023 С. 63–67. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-3.11>
5. Communication From the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a New Pact on migration and asylum. Brussels, 23.09.2020. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0609>
6. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions a European agenda on migration. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1449677641016&uri=CELEX:52015DC0240>
7. EU proposes blacklisting of transport operators involved in facilitating the smuggling or trafficking of people. European Council. Council of the European Union. 23.11.2021. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_6187
8. European Migrant Smuggling Centre 6th Annual Report – 2022. Publications Office of the European Union, Luxembourg. 2022. Europol. DOI: 10.2813/61347
9. Global Appeal 2023. Global Fokus. UNHCR. URL: <https://reporting.unhcr.org/ukraine-situation>
10. Helping Ukrainian border guards secure borders in harsh winter conditions. 23.01.2023. Frontex. URL: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/helping-ukrainian-border-guards-secure-borders-in-harsh-winter-conditions-VkdY9m>
11. Migratory Routes. Frontex. URL: <https://frontex.europa.eu/what-we-do/migratory-routes/western-african-route/>
12. Risk Analysis for 2016. Warsaw, March 2016. 72 P. Frontex. DOI: 10.2819/26690.
13. Risk Analysis for 2018. Warsaw, February 2018. 54 p. Frontex. DOI:10.2819/460626. URL: <https://frontex.europa.eu/publications/risk-analysis-for-2018-aJ5nJu>
14. Risk Analysis for 2022/2023. Warsaw, September 2022. 58 P. Frontex. DOI: 10.2819/097884.
15. Risk Analysis for 2019. Warsaw, February 2019. 54 P. Frontex. DOI: 10.2819/224322.
16. Strategic Risk Analysis 2022. Warsaw, July 2022. 42 P. Frontex. DOI: 10.2819/618977.
17. Ukraine situation Flash Update #42. March 2023. Operational Data Portal A service provided by. United Nations High Commissioner for Refugees. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/99472>

18. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Poz. 583. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000583>

19. Ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000835>

20. World Migration Report 2020: Chapter 2. Migration and migrants: a global overview. 27.11.2020. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020>

21. World Migration Report 2022.: MOM. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>

Martianova R.A. EXPERIENCE OF THE EU COUNTRIES IN COMBATING ILLEGAL MIGRATION: CHALLENGES AND SOLUTIONS

In the article, the author analyzes the European experience of combating illegal migration, which is caused by the emergence of migration challenges at the external borders of the European Union in 2015 and 2021 due to the uncontrolled arrival of migrants and asylum seekers in the EU, in 2020 as a result of the spread of the coronavirus infection "COVID-19" and to the largest refugee crisis due to the large-scale invasion of the Russian Federation in Ukraine in 2022.

The analysis shows that the EU's migration policy on combating illegal migration is aimed at controlling external borders, combating illegal migration, returning third-country nationals who are illegally staying or denied asylum, based on human rights and the principles of humanism and equality, and providing social and legal assistance.

The study found that the critical security situation on the EU's eastern borders with Belarus and Ukraine will have irreversible consequences for EU member states, which may lead to increased risks of migration, cross-border crime, terrorism, human trafficking and other risks, which requires intensification of mechanisms of interaction with the countries of origin of irregular migrants and the countries bordering the EU, in particular Ukraine, which can be used by migrants legally by obtaining arbitrary documents that will allow them to enter the EU in the future.

It is concluded that the European experience in the field of combating illegal migration consists of three components which are closely interrelated: 1) political and managerial decisions related to illegal migration; 2) formation of approaches to the regulation of migration processes in the field of migration and countering illegal migration; 3) mechanisms of interaction between the governing entities whose activities are aimed at maintaining external borders, migration and asylum management.

Key words: migration policy, migrants, migration crisis, countering illegal migration.

Споришев К.О.

Національна академія Національної гвардії України

ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті розкрито роль геоінформаційних систем (ГІС) у сучасному державному управлінні, ці системи надають інструменти для аналізу, управління та візуалізації даних, які мають географічний вимір. З'ясовано що використання ГІС у державному управлінні дозволяють підвищити ефективність прийняття рішень, планування та моніторинг в різних сферах, від міського планування до екологічного моніторингу та управління надзвичайними ситуаціями. Так ГІС у державному управлінні силами безпеки України, дозволяють збирати, аналізувати, керувати та візуалізувати просторові дані, які стосуються різноманітних аспектів національної безпеки та оборони. Проведений аналіз використання ГІС у силових структурах України дозволяє зробити висновки про можливість підвищення ефективності планування, координації та виконання оборонних та безпекових операцій на національному та міжнародному рівнях.

У статті наведені деякі з проблемних аспектів застосування та розвитку геоінформаційних систем в управлінській діяльності сил безпеки України, до них можна віднести: швидке зростання потужностей обчислювальної техніки, виникнення нових загроз національній безпеці України, недостатнє фінансування вітчизняних програм розробки систем підтримки прийняття рішення, часткове нормативно-правове забезпечення інформаційно-аналітичних систем, відсутність загальнодержавних програм удосконалення та підтримки геоінформаційних систем в управлінській діяльності сил безпеки України.

У статті визначено, що перевагами використання ГІС є підвищення ефективності управління завдяки точному аналізу геопросторових даних. Розглянуті у статті геоінформаційні системи дозволяють провести оптимізацію ресурсів через планування та координацію на основі актуальних даних, покращити механізми прийняття рішень за рахунок візуалізації та моделювання різних сценаріїв, забезпечують прозорість та доступність інформації для громадськості та зацікавлених сторін.

У статті досліджено використання ГІС у державному управлінні діяльністю суб'єктів сил безпеки, що дозволило деталізувати механізми підвищення ефективності забезпечення державної безпеки.

Ключові слова: державне управління, ефективність державного управління, геоінформаційні системи, державна безпека, сили безпеки України.

Постановка проблеми. Геоінформаційні системи (ГІС) відіграють ключову роль у сучасному державному управлінні, надаючи інструменти для аналізу, управління та візуалізації даних, які мають географічний вимір. Використання ГІС у державному управлінні дозволяють підвищити ефективність прийняття рішень, планування та моніторингу в різних сферах, від міського планування до екологічного моніторингу та управління надзвичайними ситуаціями. Так ГІС у державному управлінні силами безпеки України, дозволяють збирати, аналізувати, керувати та візуалізувати просторові дані, які стосуються різноманітних аспектів національної безпеки та оборони. Використання ГІС у силових структурах України дозволяє підвищити ефективність планування, координації та вико-

нання оборонних та безпекових операцій на національному та міжнародному рівнях.

Перші географічні інформаційні системи (ГІС) були розроблені в 50–60 роках 20 століття для вирішення задач у цивільному секторі. Так Бюро перепису США в кінці 60-х років розробило формат GBF-DIME (Geographic Base File, Dual Independent Map Encoding), у якому уперше була реалізована схема визначення просторових відношень між об'єктами, що має назву топологія, яка описує як лінійні об'єкти на карті поєднуються між собою, які площинні об'єкти межують між собою та які об'єкти складаються із суміжних елементів.

Перші роботи з сучасними ГІС-технологіями почали проводитися більш 25 років тому в Канаді

і спочатку використовувалися в основному для цілей землевпорядження. В 70–80 роки отримала розвиток сильна та активна індустрія ГІС з явним лідерством США [1].

Області застосування ГІС сьогодні вкрай різноманітні: землевпорядження, контроль ресурсів, екологія, муніципальне керування, транспорт, економіка, соціальні задачі і багато чого іншого. Зараз це один з найбільше бурхливо зростаючих сегментів ринку високих комп'ютерних технологій, на якому працює велика кількість фірм, серед яких Intergraph, ESRI, Autodesk, CalComp, ObjectLand, вітчизняні ГІС, що базуються на цифрових картах, які розробляються по програмі Топографічного управління Генерального штабу Збройних Сил України і інші [1, 2].

Швидке зростання потужностей обчислювальної техніки, виникнення нових загроз національній безпеці України, недостатнє фінансування вітчизняних програм розробки систем підтримки прийняття рішення, часткове нормативно-правове забезпечення інформаційно-аналітичних систем, відсутність загальнодержавних програм удосконалення та підтримки геоінформаційних систем в управлінській діяльності сил безпеки України – це деякі з проблемних аспектів застосування та розвитку геоінформаційних систем в управлінській діяльності сил безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблемних питань державного управління інформаційними ресурсами України, а саме вплив геоінформаційних систем на ефективність управління розглянуті в працях таких вчених, як: Дробаха Г.А., Єрмошин М.О., Смірнов Є.Б., Іохов О.Ю., Белай С.В., Шипулін В. Д., Пітак І.В., Негадайлов А.А., Масікевич Ю.Г., Пляцук Л.Д., Шаповров В.П., Моїсєєв В.Ф та ін.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану застосування геоінформаційних систем в управлінській діяльності сил безпеки України.

Виклад основного матеріалу. До основних сфер застосування ГІС в державному управлінні можна віднести: міське планування та управління; розробка генеральних планів розвитку міст та інших населених пунктів; планування інфраструктури та комунальних послуг; моніторинг забудови та використання земель [3]; екологічний моніторинг та управління; оцінка впливу на довкілля, моніторинг екосистем та біорізноманіття; контроль за забрудненням повітря, води та ґрунтів; планування зон охорони природи та національних парків [4]; управління надзви-

чайними ситуаціями; аналіз ризиків та вразливостей територій до природних та техногенних катастроф; планування заходів цивільного захисту та евакуації; координація дій рятувальних служб під час надзвичайних ситуацій; транспортне планування; аналіз трафіку, планування транспортних мереж та маршрутів; управління дорожнім рухом та планування громадського транспорту; земельний кадастр та управління земельними ресурсами; громадська безпека та правопорядок [1]; моніторинг громадського порядку та превенція злочинності; планування розміщення органів правопорядку та інфраструктури безпеки; аналіз даних про злочинність для розробки стратегій профілактики.

Перевагами використання ГІС є підвищення ефективності управління завдяки точному аналізу геопросторових даних. Оптимізація ресурсів через планування та координацію на основі актуальних даних. Покращення прийняття рішень за рахунок візуалізації та моделювання різних сценаріїв. Забезпечення прозорості та доступності інформації для громадськості та зацікавлених сторін;

Використання ГІС у державному управлінні відкриває нові можливості для підвищення якості життя громадян, забезпечення сталого розвитку та ефективної відповіді на сучасні виклики.

Ключовими аспектами використання ГІС є:

– ситуаційна обізнаність та рішення у реальному часі. ГІС дозволяє інтегрувати різні види даних (спутникові знімки, розвіддані, інформація про місцевість та інфраструктуру) для створення комплексної картини оперативної обстановки. Це сприяє швидкому прийняттю рішень на основі актуальних даних;

– планування та моделювання. ГІС використовується для планування оборонних операцій, моделювання різних сценаріїв конфліктів, а також для оцінки можливих наслідків та ризиків. Це дозволяє оптимізувати розміщення військових сил та засобів, планування евакуації цивільного населення та організацію гуманітарних операцій;

– логістика та управління ресурсами. Застосування ГІС сприяє ефективному управлінню логістикою, оптимізації маршрутів переміщення військ та матеріально-технічних ресурсів, а також плануванню розташування логістичних центрів;

– моніторинг та аналіз. ГІС забезпечує інструменти для моніторингу змін в оперативному середовищі, аналізу динаміки конфліктів, виявлення та прогнозування загроз. Також система може використовуватися для моніторингу довкілля та

оцінки збитків від природних або антропогенних катастроф;

– координація з міжнародними партнерами. Важливим аспектом є можливість обміну геопросторовими даними з міжнародними організаціями та партнерами для координації спільних дій у сфері безпеки та оборони.

Розвиток та інтеграція ГІС у силові структури України супроводжуються рядом викликів, зокрема потребою в оновленні технічної бази, підготовкою кваліфікованих фахівців, забезпеченням кібербезпеки інформаційних систем. Водночас, активний розвиток цифрових технологій та штучного інтелекту відкриває нові можливості для підвищення ефективності використання ГІС в оборонній сфері, зокрема за рахунок автоматизації процесів аналізу даних та прийняття рішень.

Застосування ГІС в державному управлінні силами безпеки України є важливим фактором стратегічного планування та оперативного реагування, що сприяє підвищенню обороноздатності країни та захисту національних інтересів.

Геоінформаційні системи стають все більш важливим інструментом для національної поліції України (НПУ). Використання ГІС дозволяє підвищити ефективність роботи правоохоронних органів завдяки здатності швидко аналізувати великі обсяги даних, визначати закономірності та прогнозувати можливі ризики. Розглянемо ключові аспекти застосування ГІС на службі національної поліції України.

ГІС дозволяють аналізувати місцезоналення злочинів, виявляти «гарячі точки» та розробляти стратегії профілактики злочинності. Це сприяє цілеспрямованому розподілу поліцейських ресурсів. Використання ГІС для аналізу дорожньо-транспортних пригод допомагає ідентифікувати небезпечні ділянки доріг та планувати заходи з підвищення безпеки дорожнього руху. ГІС забезпечують оперативне реагування на екстрені виклики, дозволяючи швидко визначити найкоротший шлях до місця події та координувати дії рятувальних служб. ГІС використовуються для аналізу даних про переміщення підозрюваних, моніторингу громадських місць та планування заходів безпеки на масових заходах.

Переваги використання ГІС для НПУ є: здатність швидко обробляти великі обсяги даних та надавати інформацію в режимі реального часу; висока точність геопросторових даних сприяє ефективному прийняттю рішень; графічне представлення даних дозволяє краще розуміти складні зв'язки та закономірності.

Попри значні переваги, використання ГІС також стикається з викликами, такими як забезпечення конфіденційності даних, потреба в постійному оновленні геоданих та підвищення кваліфікації персоналу. Розвиток технологій, включаючи штучний інтелект та машинне навчання, відкриває нові можливості для підвищення ефективності використання ГІС в правоохоронній діяльності. Використання ГІС на службі національної поліції в Україні продовжуватиме розвиватися, пропонуючи нові інструменти для забезпечення безпеки та порядку [5].

Геоінформаційні системи широко використовуються в діяльності Національної гвардії України, оскільки вони забезпечують важливі переваги для планування, координації та виконання різноманітних операцій. Використання ГІС дозволяє Національній гвардії ефективніше реагувати на загрози, керувати військовими та спеціальними операціями, а також здійснювати моніторинг важливих об'єктів і територій. Розглянемо ключові сфери застосування ГІС в діяльності Національної гвардії України [5].

– планування та управління операціями. ГІС надають можливість точного планування військових та спеціальних операцій, забезпечуючи візуалізацію місцевості, аналіз маршрутів руху та визначення оптимальних позицій для розміщення підрозділів. Використання геопросторових даних допомагає приймати обґрунтовані рішення щодо розгортання сил та засобів;

– з допомогою ГІС Національна гвардія може ефективно моніторити важливі об'єкти інфраструктури, прикордонні зони та інші стратегічно важливі території. Це включає відстеження змін у місцевості, контроль за переміщенням осіб та транспортних засобів, а також виявлення незаконних дій;

– ГІС дозволяють проводити комплексний аналіз ризиків і загроз на основі різноманітних даних, включаючи інформацію про природні умови, населення, інфраструктуру та інші важливі фактори. Це сприяє своєчасному виявленню потенційних загроз і плануванню заходів реагування;

– ефективне розподілення та управління ресурсами є критично важливим для Національної гвардії, особливо в умовах проведення операцій. ГІС допомагають оптимізувати логістику, забезпечуючи аналіз маршрутів, розрахунок часу доставки ресурсів та планування їх розподілу.

Розвиток технологій ГІС відкриває нові можливості для підвищення ефективності та оперативності діяльності Національної гвардії України.

Інтеграція ГІС з іншими технологічними рішеннями, такими як безпілотні роботизовані системи, сенсорні мережі та системи штучного інтелекту, може значно розширити можливості для аналізу даних, моніторингу та управління в реальному часі. Використання геоінформаційних систем стає важливою складовою стратегії забезпечення національної безпеки, дозволяючи Національній гвардії України ефективно виконувати свої завдання та адаптуватися до змінних умов та викликів.

Геоінформаційні системи (ГІС) є невід'ємною частиною сучасної інфраструктури державної прикордонної служби (ДПСУ), забезпечуючи ефективне управління кордонами, моніторинг безпеки та координацію операцій. Використання ГІС дозволяє прикордонній службі покращити контроль за державними кордонами, оптимізувати ресурси для патрулювання та реагування на інциденти, а також забезпечити детальний аналіз територій для планування та виконання оперативних завдань [5].

Основні застосування ГІС у державній прикордонній службі:

- ГІС дозволяють візуалізувати та аналізувати геопросторові дані для ефективного моніторингу державних кордонів. Це включає відстеження переміщень осіб та транспортних засобів, виявлення незаконних перетинів кордону та контрабанди;

- використання ГІС сприяє розробці ефективних стратегій патрулювання та розміщення прикордонних постів, забезпечуючи оптимальне використання ресурсів і сил для забезпечення безпеки кордонів;

- аналітичні можливості ГІС дозволяють ідентифікувати зони високого ризику і вразливості вздовж кордону, сприяючи своєчасному розподілу ресурсів для попередження потенційних загроз;

- для прикордонних територій, які можуть включати заповідні зони або чутливі екосистеми, ГІС допомагають моніторити стан довкілля, виявляти екологічні порушення та планувати заходи щодо їх запобігання та ліквідації;

ГІС можуть бути інтегровані з іншими системами безпеки, такими як системи відеоспостереження, датчики руху, а також з системами збору розвідувальної інформації, забезпечуючи комплексний підхід до управління кордонами.

Перевагами використання ГІС для державної прикордонної служби є: підвищення оперативності реагування на інциденти завдяки точному позиціонуванню та швидкому аналізу ситуації; ефективне розподілення ресурсів для забез-

печення максимального покриття та контролю кордону; покращення стратегічного планування та управління ризиками на основі детального аналізу геопросторових даних; забезпечення інтеграції з іншими системами безпеки для створення єдиної оперативної картини.

Використання ГІС у державній прикордонній службі є прикладом того, як передові технології можуть сприяти зміцненню національної безпеки та ефективному управлінні кордонами.

Геоінформаційні системи відіграють критичну роль у діяльності державних служб з надзвичайних ситуацій, забезпечуючи ефективне управління ризиками, планування реагування на кризові ситуації, а також координацію дій під час ліквідації наслідків надзвичайних подій. Використання ГІС дозволяє зібрати, аналізувати, візуалізувати та управляти просторовими даними, що є ключовим для розуміння масштабів загроз та оптимізації процесів прийняття рішень [5].

ГІС використовуються для ідентифікації та аналізу ризиків, пов'язаних з природними катастрофами (землетруси, повені, лісові пожежі), а також техногенними аваріями. Це дозволяє планувати заходи щодо зменшення ризиків і підвищення стійкості інфраструктури. За допомогою ГІС розробляються евакуаційні плани та маршрути, що враховують доступність доріг, розташування безпечних зон та потенційні перешкоди. Це забезпечує швидку та ефективну евакуацію населення з зон ризику. Використання ГІС для моніторингу розвитку ситуації в реальному часі дозволяє оперативно реагувати на зміни, координувати роботу рятувальних служб та надавати допомогу постраждалим. ГІС надають можливість візуалізувати великі обсяги даних на карті, що спрощує аналіз ситуації та допомагає у прийнятті обґрунтованих рішень щодо розподілу ресурсів та пріоритетів дій. Після ліквідації надзвичайної ситуації ГІС використовуються для аналізу наслідків, планування відновлювальних робіт та розробки стратегій зменшення наслідків майбутніх катастроф.

Перевагами використання ГІС для державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНСУ) є: оперативність реагування на надзвичайні ситуації завдяки швидкому аналізу даних та ефективній координації дій; підвищення ефективності у плануванні та виконанні рятувальних операцій; зниження ризиків для населення та зменшення матеріальних втрат через своєчасне виявлення та реагування на загрози; покращення управління ресурсами за рахунок точного розподілу та використання необхідних засобів та сил.

Використання ГІС службами з надзвичайних ситуацій відкриває нові можливості для забезпечення безпеки населення та ефективного управління ресурсами під час кризових ситуацій, сприяючи швидкому реагуванню та мінімізації наслідків надзвичайних подій.

Висновки. Геоінформаційні системи для сил безпеки виступають у якості систем підтримки прийняття рішення. Використання ГІС у діяльності суб'єктів сил безпеки дозволяє підвищити оперативність реагування на ситуації що виникають у ході службово-бойової діяльності, дозволяє

підвищити ефективність роботи правоохоронних органів завдяки здатності швидко аналізувати великі обсяги даних, визначати закономірності та прогнозувати можливі ризики. Підвищення ефективності планування спеціальних операцій суб'єктами сил безпеки за допомогою ГІС, з урахуванням загроз що виникли перед нашою державою, набуло великої актуальності.

Впровадження сучасних інформаційних технологій в діяльність сил безпеки, органів державного управління сприяє підвищенню обороноздатності країни та захисту національних інтересів.

Список літератури:

1. Теорія прийняття рішень органами військового управління: монографія / В.І. Ткаченко, Є.Б. Смірнов та ін.; За ред. В.І. Ткаченка, Є.Б. Смірнова. Х.: ХУ ПС, 2008. 542 с.
2. Спорішев К.О. Інформаційно-аналітичні технології сил безпеки у парадигмі державного управління. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Управління та адміністрування»)*. 2024. Випуск № 1(29). С. 128–136.
3. Основні принципи геоінформаційних систем: навч. посібник / В. Д. Шипулін; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 313 с.
4. Геоінформаційні технології в екології : Навчальний посібник / Пітак І.В., Негадайлов А.А., Масікевич Ю.Г., Пляцук Л.Д., Шапоров В.П., Моїсєєв В.Ф. – Чернівці: 2012.– 273с.
5. Белай С.В., Спорішев К.О. Системи підтримки прийняття рішень у державному управлінні силами безпеки України. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Державне управління»)*. 2024. Випуск № 2(20). С. 320–329.

Sporyshev K.O. GEO-INFORMATION SYSTEMS IN THE STATE MANAGEMENT OF THE ACTIVITIES OF THE SECURITY FORCES OF UKRAINE

The article reveals the role of geographic information systems (GIS) in modern public administration, these systems provide tools for analysis, management and visualization of data that have a geographic dimension. It was found that the use of GIS in public administration allows to increase the efficiency of decision-making, planning and monitoring in various areas, from urban planning to environmental monitoring and emergency management. Thus, GIS in the state administration of the security forces of Ukraine allow to collect, analyze, manage and visualize spatial data that relate to various aspects of national security and defense. The analysis of the use of GIS in the power structures of Ukraine allows us to draw conclusions about the possibility of increasing the effectiveness of planning, coordination and execution of defense and security operations at the national and international levels.

The article presents some of the problematic aspects of the application and development of geoinformation systems in the management activities of the security forces of Ukraine, they include: the rapid growth of computing facilities, the emergence of new threats to the national security of Ukraine, insufficient funding of domestic programs for the development of decision support systems, partial regulatory legal provision of information and analytical systems, lack of national programs for improvement and support of geo-information systems in the management activities of the security forces of Ukraine.

The article defines that the advantages of using GIS are the improvement of management efficiency due to accurate analysis of geospatial data. The geoinformation systems discussed in the article allow optimizing resources through planning and coordination based on current data, improving decision-making mechanisms due to visualization and modeling of various scenarios, ensuring transparency and availability of information for the public and stakeholders.

The article examines the use of GIS in the state management of the activities of security forces, which made it possible to detail the mechanisms for improving the efficiency of state security.

Key words: state administration, efficiency of state administration, geo-information systems, state security, security forces of Ukraine.

Фердман Г.П.

Інститут Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія»

КОРУПЦІЯ ЯК ОДНА З ГОЛОВНИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Стаття присв'ячена дослідженню корупції як однієї з головних загроз національній безпеці України, розглянуто світовий досвід боротьби з корупцією різних країн світу та визначено основні пропозиції по її ефективному попередженню, запобіганню та викоріненню в українському контексті.

У статті з'ясовано, що корупція в своїй основі немає нічого спільного з етичними стандартами, з таким поняттям як людська совість, тобто розумінням ставлення до добра і зла. Корупція породжує у психології громадян відчуття безсилля, беззахисності перед державою, її окремими інститутами, посадовими та службовими особами. Морально-психологічні наслідки корупції проявляються в тому, що вона є потужним фактором деморалізації суспільства, девальвації моральних цінностей, нищить духовні та моральні устої, тобто стає основним чинником загрози національній безпеці держави.

У статті доведено, що: вищезазначена ситуація зумовлена, насамперед, малоефективним поступом на шляху руйнування корупційних схем, які стали невід'ємним атрибутом владних інституцій і переходять у «спадщину» від уряду до уряду; корупція та корупційна злочинність на сучасному етапі стають не лише одним з основних джерел соціальної напруженості в суспільстві, а й перешкодою на шляху здійснення соціально-політичних та економічних реформ, а отже, реалізації життєвоважливих інтересів України загалом; з огляду на складність корупції, її масштабність та надзвичайну різноманітність проявів, цей феномен постає як безпосередня загроза національній безпеці.

У статті коротко розглянуто корупцію в секторі безпеки, яка є однією з ключових загроз національній безпеці та доведено, що: державний сектор безпеки є особливо вразливим для різного роду корупційних махінацій; правовий нігілізм, корупція, а не моральна культура, стали нормою діяльності державних структур, що різко знизило якість державного управління і контролю. Більшість з цих проблем можливо вирішити за умови ефективного використання історичного досвіду інших держав, який може бути ефективно використаний і в нашій країні, удосконалюючи систему протидії корупції.

Ключові слова: Національна безпека, корупція, держава, сектор безпеки, боротьба з корупцією.

Постановка проблеми. В Україні корупція не повною мірою розглядається, як один із найважливіших факторів, що загрожує національній безпеці держави, негативно впливаючи на ефективність управління державних органів, підриваючи довіру народу до влади. Звичайно, незаперечним є факт, що найбільшим ризиком для будь-якої країни є втрата державності. І це, на наш погляд, не є перебільшенням, адже, якщо вплив корупції на ключові сфери є визначальним, якщо корупційні способи вирішення державних справ стають домінуючими, тоді держава стає приреченою.

Наслідками корупції можуть бути: втрата країною політичних та економічних позицій на міжнародній арені; погіршення її іміджу; перешкоди у вступі в авторитетні та престижні міжнародні організації або виключення з них; міжнародна ізо-

ляція та застосування міжнародних санкцій; скорочення чи навіть повне припинення зовнішніх інвестицій. Зрештою – країна з високим рівнем корупції «котиться» на узбіччя світового розвитку.

Наслідки від корупції в середині країни є руйнівними і небезпечними, передусім, у соціальній сфері, де поглиблюється соціальна нерівність громадян, збільшується соціальна напруга в суспільстві [1].

Корупція та корупційна злочинність на сучасному етапі державотворення стають не лише одним з основних джерел соціальної напруженості в суспільстві, а й перешкодою на шляху здійснення соціально-політичних та економічних реформ, а отже, реалізації життєво важливих інтересів України загалом. З огляду на складність корупції, її масштабність та надзвичайну різно-

манітність проявів, цей феномен постає як безпосередня загроза національній безпеці. На державному рівні корупція прямо або опосередковано визнається однією з реальних загроз національній безпеці України у наступних основних сферах:

1) у сфері державної безпеки через її поширення в органах державної влади та зрощення бізнесу і політики;

2) у внутрішньополітичній сфері через порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини і громадянина;

3) в економічній сфері через переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними.

Водночас, як свідчить практика, корупція є реальною загрозою національній безпеці України і в інших сферах таких як: зовнішньополітична, науково-технологічна, воєнна, соціальна, гуманітарна, екологічна, інформаційна, і інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що базові основи державно-управлінських підходів щодо визначення сутності корупції пронизує сьогодні всі сфери суспільного життя, розробляються в роботах українських вчених М. М. Логунової, М. І. Мельника, Є. В. Невмержицького, Н. Р. Нижник, І. І. Нинюк, В. М. Олуйка, Л. А. Пашко, М. І. Пірен, В. А. Ребкала, І. В. Розпутенка, С. М. Серьогіна та інших, але не зважаючи на вищезазначене проблема корупції в Україні залишається не вирішеною та актуальною.

Постановка завдання. Метою статті є системне дослідження впливу корупції на національну безпеку України з висвітленням апробованого світового досвіду боротьби із корупцією та наданням основних пропозицій по її ефективному попередженню, запобіганню та викоріненню в українському контексті.

Виклад основного матеріалу. Корупція стає одним із основних чинників роздвоєння суспільства, умовно кажучи, на офіційне і неофіційне, внаслідок чого в рамках суспільства паралельно співіснують дві соціальні підсистеми: одна з них базується на правових та моральних засадах, інша – на використанні протиправних засобів. У такому контексті корупцію можна визнати тінню офіційної (легітимної) влади, а частину влади, уражену корупцією, – тіньовою владою. Якщо оцінювати стан справ в Україні з цієї позиції, то слід зазначити, що співвідношення офіційної і неофіційної підсистем свідчить про надзвичайно небезпечну ситуацію, що склалася в нашій державі.

Теоретико-методологічну основу будь-якої концепції складає система понять. Згідно статті 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» (із змінами) **національна безпека** - захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, **боротьби з корупцією ...** [2].

Боротьба з корупцією не є галузевою реформою. Вона матиме вплив на всі сфери життя суспільства, але потребує системних інституційних змін, які врешті решт мають змінити суспільну свідомість. Лише нульова толерантність до корупції дозволить запровадити нові стандарти поведінки для держслужбовців і відновить довіру до державних інституцій. Сучасний стан розвитку системної корупції в Україні потребує докорінних змін в організації протидії корупції.

Відповідно до вищезазначеного коротко зупинимось саме на боротьбі з корупцією. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови чітко виписано, що корупція – це пряме використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення. Підкупність, продажність урядовців і громадських діячів. Виходячи з вищевикладеного, можливо зробити висновок, що під корупцією слід розуміти аморальне явище, яке охоплює цілеспрямоване здійснення або нездійснення будь-якої дії при виконанні службових обов'язків, вимагаючи та приймаючи при цьому, насамперед, незаконні матеріальні стимули.

Жодна із соціально-політичних і економічних систем не мала, не має і не може мати повного імунітету від корупції – змінюються лише її обсяги та прояви, а також можливості її впливів на соціальне життя. Корупція буде існувати доти, доки буде існувати публічна влада. Відмінність різних держав у цьому плані полягає не у наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері корупційних проявів, впливі корупції на економічні, політичні, правові та інші соціальні процеси. Завжди знайдуться несумлінні чиновники, які прагнутимуть у приватних цілях скористатися можливостями публічної влади [1].

На наш погляд коли суспільство піддано тотальній корозії корупції, де розхитується безпека держави, особлива роль, як чинника стримувань цього негативного явища, належить моральній культурі державних службовців та посадових

осіб місцевого самоврядування, де одним з основних завдань є етичні підходи у вирішенні будь-яких управлінських завдань.

В умовах агресії з боку інших держав особливу загрозу становить корупційний вплив (як прямий зовнішній вплив, так й завуальований, що здійснюється через внутрішніх агентів) на військову безпеку держави, наслідком чого є зростання воєнних видатків держави (через «зайві» витрати в сфері купівлі та продажу зброї або укладання завідомо не вигідних чи нереальних контрактів щодо озброєння збройних сил тощо), розпродаж зброї і військового обладнання, завідомо невдалі «спроби» реформування різних галузей оборонної сфери та доведення до занепаду збройних сил окремими корумпованими посадовцями тощо.

Корупція в секторі безпеки є однією з ключових загроз національній безпеці. Адже недоброчесність та корумпованість людей в погонах підбивають рівень довіри суспільства і міжнародних інституцій до усього силового блоку України, не дозволяють ефективно забезпечувати безпеку громадян, загрожують демократичному врядуванню та фундаментальним принципам існування держави у сучасному світі, а отже, посилюють внутрішню вразливість держави від впливу потенційних викликів безпеки.

Крім того, корупція підриває ефективність і економічність збройних сил та стосується співробітників всіх рівнів сектора безпеки і оборони, і може виражатися в таких формах, як: крадіжка, вимагання, хабарництво і кумівство. Чинники, такі як: відсутність прозорості (культура секретності), оперативна терміновість, відсутність механізмів контролю та відсутність адекватних правил і нормативів, можуть створити атмосферу, схильну до корумпованої поведінки фінансових та інших джерел.

Як показує практика, саме державний сектор безпеки є особливо вразливим для різного роду корупційних махінацій внаслідок, перш за все, своєї «закритості» від прямого громадського та парламентського контролю, а також внаслідок обмеженого доступу до інформації щодо життєдіяльності останнього. А тому вкрай важливо, щоб будь-які дії керівників структур сектору безпеки, які є потенційно корупційно небезпечними, були максимально прозорими, прогнозованими, ефективними та адекватними.

Удосконалюючи систему протидії корупції в Україні, доцільно враховувати міжнародний досвід боротьби з корупцією в секторі безпеки, який може бути ефективно використаний і в нашій

країні. Тому, коротко розглянемо досвід боротьби з корупцією в деяких країнах світу.

Японські підприємці не просто бояться корупції, вони її дуже не люблять. ... зараз закони чітко регламентують фінансування державних службовців і політиків. Зокрема, «Моральний кодекс японського службовця» чітко регламентує, що може й чого не може робити чиновник [3].

У США корупціонерам загрожує тюремне ув'язнення до 15 років або штраф, розмір якого утричі перевищує розмір хабаря. Штраф та позбавлення волі чекає на чиновників-корупціонерів у Казахстані, Франції та Данії. У Португалії чиновникам-корупціонерам загрожує до 8 років в'язниці, в Польщі – від 10 до 12 років позбавлення волі, в Канаді – до 14 років в'язниці. В Італії чиновників за корупційні злочини можуть посадити на 4–12 років, конфіскувати майно і заборонити займати посади в системі держслужби. Аналогічне покарання, тільки з іншими тюремними термінами, в Німеччині, Фінляндії. У Великій Британії за корупційні злочини карають позбавленням волі на строк до 7 років, а також позбавленням права займати державні посади на 7 років.

У Китаї за корупцію можна потрапити до в'язниці на 10–12 років або довічно, а за корупцію в особливо великих розмірах – якщо сума крадіжки або хабаря перевищує 3 млн юанів – смертна кара. У Таїланді серед покарань також тюремне ув'язнення на 5–20 років, за злочини в особливо великих розмірах – смертна кара. У В'єтнамі смертну кару застосовують, якщо сума розкрадань перевищує 500 млн донгів, а сума хабаря понад 300 млн.

В ОАЕ та Саудівській Аравії чиновників-корупціонерів саджають у в'язницю довічно, в окремих випадках можуть і руки відрубати. В Ірані за корупцію або смертна кара, або відрубання рук [4].

В Туреччині за зловживання владою загрожує до 12 років в'язниці. Законодавство Франції передбачає покарання за хабарництво у вигляді позбавлення волі до 10 років. А за зловживання владою там можна сісти на 5 років. Щоправда, штрафи там також космічні і максимально можуть присудити більш ніж мільйон доларів. У Німеччині чиновника можуть засудити до п'яти років позбавлення волі, а от суддю вже до 10 років. Також посадовців там звільняють з роботи за хабарництво.

Цікава система працює у Фінляндії. У них відсутнє спеціальне антикорупційне законодавство. Корупція там розглядається просто як частина

кримінального правопорушення. Хабарникам там також загрожують штрафи та максимум до чотирьох років позбавлення волі [5].

Корупція – це чудовисько, яке здолати майже неможливо. Вона є всюди. Питання в тому, до якого рівня і за який термін її можна знизити. У нас багато хто вважає, що корупцію можна знищити цілком за 5 років. Якби можна було розстрілювати та саджати тисячами. У відповідь на це ви мусите знати ще один історичний факт. Під час Великої французької буржуазної революції на площах злодіям публічно рубали руки. І поки народ дивився на це дійство, в натовпі шурували кишенькові крадії, зрізаючи в роззяв гаманці.

Насправді, головний рецепт у здоланні корупції – не репресії, а цілий комплекс системних заходів, включно з підвищенням зарплат чиновникам (як в Сингапурі), пропагандою у ЗМІ й головне – відмовою «простих громадян» брати участь в корупційних схемах [6].

Зараз в Україні йде війна і дуже багато людей виїхали за кордон. В основному це жінки та діти – майбутнє нашої країни. Після закінчення війни вони повинні мати мотивацію повенутись до дому, в Україну, а це буде можливо лише за створенням відповідних умов для відбудови і розвитку держави. Одною з таких головних умов є подолання корупції на всіх рівнях.

Саме тому, з урахуванням вищезазначеного можливо надати основні пропозиції по ефективному попередженню, запобіганню та викоріненню корупції в Україні:

1. Дієва антикорупційна стратегія повинна бути логічно вибудованою цілісною системою, яка може складатись із взаємозалежних елементів, серед яких, насамперед повинні бути: ефективне антикорупційне законодавство та його безвияткове виконання; автономний (незалежний) спеціальний державний орган по боротьбі з корупцією; сталий економічний розвиток країни; нетерпимість корупції з боку населення держави, залучення його до участі у реалізації державної антикорупційної політики.

2. З урахуванням того, що корупцію в Україні слід усвідомлювати як загрозу національній безпеці – необхідно переглянути та скоригувати антикорупційну стратегію України.

3. Забезпечити постійний антикорупційний моніторинг найуразливіших у плані корупції ділянок, в тому числі сектору безпеки, запровадити процедури регулярної перевірки на добросовісність та моніторингу способу життя державних службовців та посадових осіб керівної ланки сектору

безпеки, зокрема через співставлення їхнього способу життя із задекларованими майном і статками, а також запровадження якісно нової системи рекрутингу кадрів силових структур.

4. Досвід розвинених країн показує, що антикорупційне законодавство повинно передбачати найсуворіші покарання за корупційні злочини, дорівняти корупцію до державної зради, максимально великі штрафи і терміни ув'язнення, заборону професійної діяльності на майбутнє, позбавлення пенсії та соціальних пільг, а конфіскація коштів та майна, набутих злочинним шляхом, відбувається незалежно від їхнього кінцевого власника тощо, а відповідальність за вчинення корупційних діянь є невідворотною і не має строку давності.

5. Максимально широке оприлюднення, прозорість та комп'ютеризація окремих процесів прийняття управлінських рішень у тому числі і секторі безпеки (насамперед, щодо бюджетного планування, державних закупівель, аудиту, добору, атестації та призначення керівних кадрів) дозволить вивести їх із зони корупційних ризиків, а також позитивно позначиться на загальному іміджі силових структур.

6. Створити стандарти та норми (або регулятори етики) – принципи та механізми, які визначають дії органів державної влади і місцевого самоврядування, їх керівників так і посадових осіб (закони, кодекси етики тощо). Їх діяльність має бути максимально повно і точно визначена, врегульована, регламентована з тим, щоб упередити можливість з будь-яких причин завдати шкоди особі, суспільству або державі.

7. Високий патріотизм і професіоналізм державних службовців всіх ланок, які виявляються, зокрема, в їхній діяльності виключно в інтересах суспільства, а не окремих олігархічних кланів і в умовах максимально допустимої відкритості, формування, розвиток та раціональне використання на всіх управлінських рівнях кадрів з високим рівнем моральної культури, здатних компетентно і відповідально виконувати управлінські функції, впроваджувати новітні технології, сприяти інноваційним процесам відповідно до потреб розвитку держави.

Висновки. Таким чином, з урахуванням вищезазначеного, можливо зробити наступні основні висновки:

1. Корупція сьогодні залишається надзвичайно серйозною політичною та соціальною проблемами в Україні, підриваючи при цьому рівень національної безпеки держави.

2. Ефективна протидія корупції в Україні, крім наявності відповідної політичної волі, вимагає належного законодавчого забезпечення, формування дієвої системи державних органів, забезпечення належного координування формування та реалізації антикорупційної політики, превентивні заходи запобігання корупції, а також її мінімізації.

3. У своїй основі український народ залишається позитивно зорієнтованим, здатним до соціальної солідарності, спраглим правди й справедливості, не сприймає жорстокості і безсоромності,

відчуває межу між морально дозволеним і недозволеним, між добром і злом і не втратив почуття краси і потреби в ній. На нашу думку, тут закладений основний соціально-етичний резерв, який допоможе подолати корупцію, тобто зміцнювати національну безпеку держави [7, с. 133].

Перспективами подальших досліджень вважається доопрацювання та розробка нових пропозицій по боротьбі з корупцією на всіх рівнях з наданням пропозицій в керівні документи державного рівня.

Список літератури:

1. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. К.: Атіка, 2001. 304 с.
2. Закону України «Про основи національної безпеки України» (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
3. Надзвичайний і Повноважний посол Японії в Україні пан Тоїчі Саката розповів про секрети «японського чуда» URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24431604.html>
4. Від штрафу до відрубання рук: як у світі карають чиновників-корупціонерів. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/29/infografika/svit/shtrafu-vidrubuvannya-ruk-yak-sviti-karayut-chnynovnykiv-korupczioneriv>
5. Смертна кара та захмарні штрафи: як карають за корупцію в різних країнах. Волинські новини. Перше інформаційне агенство. 28.02.2024. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/smertna-kara-ta-zakhmarni-shtrafy-ia-karaiut-za-koruptsiuu-v-riznykh-krayi/>
6. Боротьба з корупцією в Китаї: міфи і реальність. URL: <https://tribun.com.ua/55902>
7. Розвиток культурного потенціалу державних службовців в Україні: наукові праці / За заг. ред. В. А. Ребкала. К.; Житомир: Полісся, 2002. 244 с.

Ferdman H.P. CORRUPTION AS ONE OF THE MAIN THREATS TO THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The article is devoted to the study of corruption as one of the main threats to the national security of Ukraine, the global experience of combating corruption in various countries of the world is considered, and the main proposals for its effective prevention, prevention and eradication in the Ukrainian context are identified.

The article found out that corruption basically has nothing to do with ethical standards, with such a concept as human conscience, that is, the understanding of the attitude towards good and evil. Corruption creates in the psychology of citizens a feeling of powerlessness, defenselessness before the state, its individual institutions, officials and officials. The moral and psychological consequences of corruption are manifested in the fact that it is a powerful factor of demoralization of society, devaluation of moral values, destroys spiritual and moral foundations, that is, it becomes the main factor of threat to the national security of the state.

The article proves that: the above-mentioned situation is caused, first of all, by ineffective progress on the path of destroying corruption schemes, which have become an integral attribute of power institutions and are passed down from government to government as a «legacy»; corruption and corrupt crime at the current stage become not only one of the main sources of social tension in society, but also an obstacle to the implementation of socio-political and economic reforms, and therefore to the realization of the vital interests of Ukraine in general; given the complexity of corruption, its scale and extraordinary variety of manifestations, this phenomenon appears as a direct threat to national security.

The article briefly examines corruption in the security sector, which is one of the key threats to national security, and proves that: the state security sector is particularly vulnerable to various types of corruption machinations; legal nihilism, corruption, and not moral culture, became the norm of state structures, which sharply reduced the quality of state management and control. Most of these problems can be solved under the condition of effective use of the historical experience of other countries, which can be effectively used in our country, improving the anti-corruption system.

Key words: National security, corruption, state, security sector, fight against corruption.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351:338.43.02

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/36>

Герасименко Р.В.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ORCID ID: 0009-0008-9978-1930

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті визначено, що аналіз наукових джерел дозволив виділити різні концепції у світовій аграрній економічній науці з розвитку сільських територій та сільського господарства та виявив недоліки трактування базових дефініцій у теорії розвитку сільських територій. Для вирішення задачі показано спектр, а також реперні точки напрямів вітчизняних та зарубіжних досліджень проблематики розвитку сільських територій.

На основі напрацювань закордонних вчених уточнено поняття: стійкого розвитку сільських територій як процесу якісних змін у соціальній сфері, що супроводжується розширеним відтворенням у сільському господарстві, позитивними демографічними тенденціями та збереженням екологічно-територіальної цілісності на ареалі сільських поселень та селищних територій, який під впливом різних факторів не втрачає рівноважного стану; соціально-економічного розвитку сільських територій, який є взаємопов'язаними процесами розширеного відтворення сільського господарства та несільськогосподарських сфер аграрної економіки, а також удосконалення соціальної сфери села.

Розвинуто теоретичні підходи до узагальнення зарубіжних досліджень з питань еволюції та стійкості розвитку сільських територій з виділенням найбільш значних напрямів робіт з урахуванням актуальності, а саме: дослідження національних проблем аграрного сектору та розвитку сільських територій; оцінка факторів та умов розвитку, у тому числі виявлення загроз для розвитку сільських територій; формування національних характеристик з розглядом поточних проблем у сільській місцевості; моделювання розвитку сільських територій на основі соціально-організаційних технологій («соціального фермерства», поєднання економічної життєздатності з енергією та охороною навколишнього середовища, та забезпеченням соціальних пільг); розробка енергетичних стратегій розвитку сільських територій на основі відновлюваної енергії, біоенергії, оптимального використання води та земельних ресурсів.

Ключові слова: державне регулювання, місцеве самоврядування, сільські території, соціально-економічний розвиток.

Постановка проблеми. Сільські території у світовій економіці відіграють виняткову роль, оскільки вони займають найбільшу частину земної кулі, є гарантом продовольчої безпеки та незалежності, визначають якість життя. На них проживає половина всього населення Землі і тут спостерігається розрив умов у бік бідності та незабезпеченості соціальними та економічними благами порівняно з міським середовищем. Ці аспекти сформували стійкий інтерес міжнародної спільноти до розвитку сільських територій. Але при великій увазі суб'єктів аграрної політики, науки і суспільства до цієї проблеми необхідні наукове опрацювання та глибокий аналіз

теоретико-методологічних підходів, які включають визначення понятійного апарату та виявлення закономірностей ефективних соціально-економічних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дефініція «сільські території» у вітчизняних працях недостатньо опрацьована та потребує наукового закріплення. Неточність формулювань сприяло появі безлічі тлумачень та замінів. Зрізноманітності точок зору особливо виділяються такі підходи: протиставлення місту (Прушківський В. Г., Колесников В. І. [1]; Старостіна А. [2]; Славов В. П., Коваленко О. В. [3] та ін); просторово-уточнюючий (Лисенко Л. [4]; Уркевич В. Ю. [5];

Белевят О. А. [6]); економічний [Єрмоленко В. М. [7]; Поленкова М. [8]; Ільїна М. [9]). Це дозволило сформулювати підхід до трактування терміну «сільська територія» як неурбанізованої території, що включає сільські населені пункти, а також міжселищні простори, зайняті агроландшафтом, виробничими та інфраструктурними об'єктами агроєкономіки та життєдіяльності, переважно населення якої займає в сільському господарстві.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення підходів до державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільські території та процеси, що відбуваються в них, не статичні. Їх існування залежить від багатогранного процесу зміни, який як під цілеспрямованим впливом суб'єктів управління, так і під хаотичним впливом некерованих факторів може мати різні напрямки як у бік зростання, так і деградації. Під розвитком М. Й. Малік розуміє «закономірну, цілеспрямовану та незворотну зміну з виникненням нової якості стану об'єкта» [10], у С. І. Мельника це «процес закономірної зміни, переходу з одного стану до іншого, удосконалення, перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого [11].

Погляд в розвитку сільських територій (далі – РСТ) великий, насамперед представлений стійким розвитком. Огляд зарубіжних досліджень з питань еволюції та стійкості розвитку сільських територій [12, 13, 14] дозволяє виділити кілька найбільш значних напрямів робіт, які можна умовно розділити на кілька видів з урахуванням актуальності.

1. Дослідження національних проблем аграрного сектору та розвитку сільських територій. До цієї групи можна віднести масштабні дослідження Конгресу США у 2010 р. щодо підтримки сталого та всеохоплюючого сільськогосподарського та сільського розвитку в країнах Африки, його аналіз у країнах Карибського басейну, у Лаосі, США, у гірських районах у Південно-Східній Азії, в Ірані, Китаї, Індії у рамках політики країн ЄС, у тому числі Ірландії, у Болгарії.

2. Оцінка факторів та умов розвитку, у тому числі виявлення загроз для розвитку сільських територій. До них відносяться, наприклад, німецькі дослідження про нову або заплановану інфраструктуру, про збільшення трафіку або туристичної діяльності у певних областях, які руйнують місце існування, про скорочення видо-

вого багатства, про інтенсифікацію сільського господарства в деяких областях, про відмову від сільського господарства, про втрату традицій та звичаїв, а також про зниження кількості особистих селянських господарств.

Голландські дослідники займалися вивченням впливу клімату, соціально-економічного стану фермерських господарств Нідерландів [3]. Для оцінки цих факторів та умов була розроблена методологія оцінки розвитку, у тому числі широко застосовані системний та соціологічний методи у поєднанні з математичною обробкою даних, специфічні економіко-математичні методи, такі, як ARIMA, метод багатокритеріальних рішень, метод грубого множинного підходу (із застосуванням концепції Дріш), метод математичного моделювання, метод TOPSIS, метод кореляційного аналізу. Крім того, для вивчення та оцінки використано модернізоване програмне забезпечення з аналізу ГІС-даних, у тому числі в Італії [16] та Румунії [17].

3. Формування національних характеристик: розгляд поточних проблем у сільській місцевості. Наприклад, досліджують можливості для розвитку сільських територій у Сербії (2013) [18], аналізують три основні напрями розвитку сільських територій (виробництво, соціальний сектор, екологія) у Словаччині (2013) [19], дають загальну характеристику цілей та умов економічного РСТ у Європейському Союзі та Польщі (2014) [20]. Модель розвитку на основі збереження історії та архітектури, природи розглядається у роботах з Сербії (2016) [21].

4. Моделювання розвитку сільських територій на основі соціально-організаційних технологій: «соціального фермерства», поєднання економічної життєздатності з енергією та охороною навколишнього середовища, та забезпеченням соціальних пільг.

В Ірландії для збереження сіл та їх розвитку одним із важливих прийомів є створення власних сільських бізнес-мереж продуктів харчування [22].

Широко розглядається сільський агротуризм як інструмент територіального розвитку, що має підтвердження на основі соціологічних опитувань у Малайзії [23], Непалі [24], Італії [25], Словаччині [19] індикаторної оцінки, моделювання сільського туризму в різних країнах (Шрі-Ланка, Малайзія, Європейський Союз [26]), підключення до сільського туризму сільськогосподарського виробництва в Італії [25], Португалії, Ірані, Румунії, Південній Кореї [27]. До таких механізмів також

відносять мікрофінансування, приватно-державне партнерство у різних країнах, у тому числі в Африці, особливо у сфері інженерної та соціальної інфраструктури. Важливим аспектом є впровадження інновацій та економіки знань, включаючи поширення інноваційних знань серед фермерів, наприклад, у Саудівській Аравії (2014), у Європі (2014), зокрема Румунії (2015) [28]. Особливе місце тут займають е-інновації, розвиток сільського електронного управління, електронних та інформаційних технологій. Популярним є кооперування (Іран (2013), Китай (2014) [29]).

5. Розробка енергетичних стратегій розвитку сільських територій на основі відновлюваної енергії, біоенергії, оптимального використання води та земельних ресурсів [30].

На основі аналізу вищезгаданих досліджень уточнено поняття стійкого розвитку сільських територій.

Стійкий розвиток сільських територій являє собою процес якісних змін у соціальній сфері, що супроводжується розширенням відтворенням у сільському господарстві, позитивними демографічними тенденціями та збереженням екологічно-територіальної цілісності на ареалі сільських поселень та селищних територій, який під впливом різних факторів не втрачає рівноважного стану.

На наш погляд, соціально-економічний розвиток сільських територій є взаємопов'язаними процесами розширеного відтворення сільського господарства та несільськогосподарських сфер аграрної економіки, а також удосконалення соціальної сфери села.

Соціально-економічний розвиток сільських територій складається з наступних значних блоків:

1. Розвиток сільського господарства як умова розвитку сільських територій.

Усі дослідження можна розділити на кілька концептуальних підходів, які впливають із низки існуючих проблем розвитку галузі залежно від рівня соціально-економічного розвитку.

Нами виділено такі загальні підходи.

Концепція розвитку сільського господарства під час пост-зеленої революції (переважання екологічної складової). Основою поглядів є вирішення протиріччя між збільшенням обсягів сільськогосподарської сировини для продовольства з вирішенням проблеми скорочення голодуючих у світі та екологізацією виробництва. «Зелена революція», що набула поширення в період з 30-х по 70-ті роки ХХ ст., Сприяла збільшенню врожайності зернових у світі в 2 рази. У 1970 р.

«батько зеленої революції» Н. Е. Борлоуг отримав Нобелівську премію миру за порятунок понад мільярд людей від голоду за рахунок розробок у галузі хімічної інтенсифікації, використання високоврожайних сортів зернових культур, іригації, синтетичних добрив та пестицидів у бідних країнах.

Заходи «зеленої революції» активно впроваджувалися у Мексиці, Бразилії, на Філіппінах, Індії, країнах Африки. Платою за збільшення врожайності стали екологічні та економічні проблеми: деградація ґрунтів, забруднення біосфери отрутохімікатами, викиди парникових газів, втрата біорізноманіття, залежність від невідновлюваних ресурсів, розвиток онкологічних захворювань та ниркової недостатності у населення як наслідок застосування гербіцидів та пестицидів, споживання води. Крім того, «зелена революція» була спрямована на найбідніші країни світу та пов'язана з придбанням сучасних дорогих технологій, які дрібні фермери не в змозі придбати. Це поставило на неконкурентні переваги великих і дрібних фермерів, посиливши розрив між населенням, нерівність у доходах. Також за твердженням S. George (1977 – [31]) та низки антиглобалістів, за своєю суттю ці заходи дотримувалися лише інтереси США для вирішення зовнішньої політики щодо регулювання земельних ресурсів в інших країнах. На думку P. Fitzgerald-Moore, V. J. Parai (1996 – [32]), «зелена революція» переходить у стадію біореволюції, заснованої на генній інженерії та біотехнологіях, регульованих транснаціональними компаніями.

Економічні проблеми наслідків «зеленої революції» – високовитратність технологій, у тому числі на відновлення земель та природних ресурсів після обробки біоцидами та хімічними засобами захисту рослин; невідповідність темпів зростання населення та розвитку технологій; недостатнє зростання продуктивності сільгоспкультур у бідних країнах.

Ще одним напрямком є перехід до етапу «вічнозеленої революції». Такий підхід розглядається Р. С. Kesavan та М. S. Swaminathan (2008). «Вічнозелена революція» – це не лише один чи два врожаї, а системний підхід до землеробства та інтегроване управління у виробництві земельними, водними ресурсами, біорізноманіттям. Особливий акцент управління спрямований на органічну турботу про ґрунт за участю сільськогосподарських тварин – джерела органічних добрив. Як баланс рослинні рештки становлять основну масу корму для цих тварин. Замість

однієї чи двох культур пропонується розумне вирощування зернових, проса, олійних та бобових культур.

Концепція розвитку сільських територій з урахуванням залучення потенційних невикористаних ресурсів (з величезним переважанням соціальних аспектів). Даний підхід є збірним із безлічі нетрадиційних шляхів залучення фінансових, інформаційних, кадрових ресурсів. Сюди можна віднести різні форми розширення підприємництва сільському господарстві країн, наприклад, жіноче фермерство (в Індії, Африці).

Популярним є підхід розвитку різних форм диверсифікації сільського господарства в рамках як сезонності виробництва, так і збільшення доходів. Велика увага у наукових джерелах приділяється розвитку сільського (агро)туризму. Його прикордонне значення пов'язане як з територіальним розвитком, так і з демонстраційною рекламою місцевого виробництва, в тому числі екологічно чистого. Вигода сільського господарства полягає у наступних аспектах: пропаганда сільського господарства через створення екологічного образу села у роботах J. Cizler (2013 – [33]); форма маркетингу сільськогосподарської продукції; розширення видів сільгосппродукції та підтримка товарів географічного походження.

Концепція РСТ з урахуванням зміни технологічних укладів. Зміна суспільного розвитку тісно переплетена з технологічним укладом суспільства та формуванням хвиль інновацій. Інтерес до цього аспекту пов'язаний з теорією циклів Н. Г. Кондратьєва та її різних модифікацій. Через традиційність сільськогосподарського виробництва, впровадження інноваційних технологій тут йде повільніше, ніж в інших галузях. Крім того, агроінновації в даний час мають більш складний механізм розробки та впровадження, оскільки вони пов'язані з модернізацією природних об'єктів і зачіпають не тільки техніко-технологічні сторони, а й біологічну, зокрема генетичну. У європейських країнах цей підхід має три відгалуження: поширення нових технологій та інновацій «згори донизу»; наука та дослідження інновацій через трансфер знань для сільгосппідприємств; пропозиція інновацій як процесу «знизу нагору»: від місцевих умов та рівня ферми формуються результати інноваційної діяльності; інновації як соціально-технологічний процес: сільськогосподарські підприємства, сільськогосподарські НДДКР та консультативні організації, ритейлери, оптовики, установи вищої освіти та контролюючі органи, які формують інноваційну діяльність на

сільськогосподарських знаннях та інформаційній системі [34].

Розглянуті підходи у науці формують загальні тези сформованих поглядів на найважливіші напрями розвитку сільськогосподарського виробництва, які включають розвиток технологій, що підвищують обсяги сільськогосподарської продукції без шкоди навколишньому середовищу, за допомогою розробки та впровадження інновацій у виробництво, створення виробничої та ринкової інфраструктури, оптимізацію всіх ресурсів галузі. Це потребує як державних, так і приватних інвестицій.

2. Удосконалення соціальної сфери села, що сприятиме підвищенню якості життя людей, які мешкають на сільських територіях.

Еволюція трактування терміну «якість життя» пов'язана з виділенням компонентів якості життя людей, які мешкають на сільських територіях.

Важливу роль регламентації якості життя відіграють стандарти. Їх важливість підкреслена у низці вітчизняних досліджень (наприклад, [35; 36]).

У роботах І. В. Сембая [35], О. І. Павлова [36] підкреслюється, що вдосконалення соціального середовища села – гостре та актуальне питання політики, теорії та практики. У світовій економічній науці чимало досліджень присвячено питанням формування ефективного соціального сільського середовища, що підвищує якість життя. Серед них:

- концепція розвитку соціального капіталу у сільській місцевості;
- концепція державного соціально-економічного управління сільськими територіями, яка властива дослідженням у країнах із пріоритетом адміністративно-командних елементів у системі управління;
- концепція самоврядування соціально-економічного розвитку сільських територій, яка властива дослідженням у країнах із системами місцевого самоврядування сільськими територіями;
- концептуальні підходи до нових форм сільського розселення, у тому числі, що перешкоджають урбанізаційному відтоку сільських жителів.

Висновки. Аналіз наукових джерел дозволив виділити різні концепції у світовій аграрній економічній науці з соціально-економічного розвитку сільських територій та сільського господарства та виявив недоліки трактування базових дефініцій у теорії розвитку сільських територій. Для вирішення задачі показано спектр, а також реперні точки напрямів вітчизняних та зарубіжних досліджень проблематики розвитку сільських територій.

Вивчення соціально-економічного розвитку сільських територій в рамках наукової парадигми, що формується, дозволяє впорядкувати категоріальний апарат, розкрити відмінні риси сучасного етапу розвитку сільських територій,

здійснити пошук рушійних сил, механізмів, інструментів, а також ключових пріоритетів збереження сільських територій за умов урбанізації з одного боку, і максимізації продовольчої безпеки з іншого.

Список літератури:

1. Прушківський В. Г., Колесников В. І. Теоретичні підходи до визначення сільських територій. *Проблеми економіки*. 2014. № 4. С. 127–132.
2. Старостіна А. Сутність та практичне застосування методики конструювання категоріального апарату економічної науки (на прикладі понять «глобалізація» та «підприємницький ризик»). URL: http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Nature_and_practical_application_of_the_economic_concepts_and_categories_construction_method_gobalisation_and_business_risk_are_used_as_concept_example_13920.pdf
3. Славов В. П., Коваленко О. В. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій. *Вісник аграрної науки*. 2007. № 9. С. 68–71.
4. Лисенко Л. До визначення поняття «сільська територія». *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. праць ОРІДУ НАДУ. 2009. № 2 (38). С. 12–15.
5. Уркевич В. Ю. Про категорію «сталий розвиток сільських територій». *Сучасне земельне, аграрне, екологічне та природодресурсне право: актуальні проблеми теорії та практики: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (21 – 22 травня 2010 р.)*. Біла Церква : БНАУ, 2010. С. 24–26.
6. Белевят О. А. Соціально-економічний розвиток сільських територій в умовах транзитивної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. Миколаїв, 2010. 20 с.
7. Єрмоленко В. М. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій». URL: <http://elibrary.nubip.edu.ua/7490/1/10evm.pdf>
8. Поленкова М. Наукові підходи до визначення економічного змісту категорії «сільська територія». *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2011. № 4 (54). С. 272–277.
9. Ільїна М. Теоретико-методологічні засади визначення поняття «сільські території» для потреб рекреаційної сфери. URL: http://sophus.at.ua/publ/2014_05_22_23_kampodilsk/sekcija_1_2014_05_22_23/teoretiko_metodologichni_zasadi_viznachennja_ponjattja_silski_teritoriji_dlja_potreb_rekreacijnoji_sferi/59-1-0-940
10. Малік М. Й. До питання сталого розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2008. № 5. С. 51–58.
11. Мельник С. І. Соціально-економічні проблеми відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу села : монографія. К. : ННЦ ІАЕ, 2004. С. 401–424.
12. Ashley C., Maxwell S. Rethinking rural development. *Development policy review*. 2001. – N 1 (4). P. 365–425.
13. The role of agriculture and rural development in Latin America. URL: http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/LACEXT/EXTLACR_EGTOPRURDEV/0,,menuPK:503775~pagePK:51065911~piPK:6417_1006~theSitePK:503767,00.html
14. Rural areas definition for monitoring income policies: The Mediterranean case study. URL: http://www.fao.org/fileadmin/templates/ess/pages/rural/bye_city_group/2009/Paper_1_2_LuteroEtAl_Rural_areas_definition_for_monitoring_income_policies.doc
15. Reidsma P., Bakker M. M., Kanellopoulos A. [et al.]. Sustainable Agricultural Development in a Rural Area in the Netherlands? Assessing Impacts of Climate and Socio-Economic Change at Farm and Landscape Level. Text : direct. *Agricultural Systems*. 2015. Vol. 141. P. 160–173.
16. Palmisano O., Govindan K., Loisi R.V. [et al.]. Greenways for Rural Sustainable Development : an Integration between Geographic Information Systems and Group Analytic Hierarchy Process. Text : direct. *Land Use Policy*. 2016. No. 50. P. 429–440.
17. Constantin V., Ștefănescu L., Kantor C.M. Vulnerability Assessment Methodology: a Tool for Policy Makers in Drafting a Sustainable Development Strategy of Rural Mining Settlements in the Apuseni Mountains, Romania. Text : direct. *Environmental Science and Policy*. 2015. No. 52. P. 129–139.
18. Cizler, J. Opportunities for The Sustainable Development of Rural Areas in Serbia [Wprowadzanie rozwoju zrównoważonego na terenach wiejskich w Serbii]. Text : direct. *Problemy Ekorozwoju*. 2013. No. 8 (2). P. 85–91.
19. Lacko-Bartošová, Buday M. S. Global Challenges for Sustainable Agriculture and Rural Development in Slovakia [Globálne výzvy trvalo udržateľného poľnohospodárstva a rozvoja vidieka na Slovensku]. Text : direct. *Journal of Central European Agriculture*. 2013. Vol. 14 (3). P. 263–278.

20. Sobczyk, W. Sustainable Development of Rural Areas [Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich]. Text : direct. Problemy Ekorozwoju. 2014. No. 9 (1). P. 119–126.
21. Song Y., Zhang Y., Vernoooy R. Farmer Cooperatives in China : Diverse Pathways to Sustainable Rural Development. Text : direct. International Journal of Agricultural Sustainability. 2014. No. 12 (2). P. 95–108.
22. Hayden, C., O’Shaughnessy M., Enright P. The Role of Rural Food Business Networks in Sustainable Rural Development. Text : direct. Contemporary Issues in Entrepreneurship Research. 2014. No. 3. P. 97–122.
23. Fong, S. F., Lo M. C. Community Involvement and Sustainable Rural Tourism Development : Perspectives from the Local Communities. Text : direct. European Journal of Tourism Research. 2015. Vol. 11. P. 124–146.
24. Acharya B., Halpenny E. Homestays as an Alternative Tourism Product for Sustainable Community Development : A Case Study of Women-Managed Tourism Product in Rural Nepal. Tourism Planning and Development. 2013. No. 10 (4). P. 367–387.
25. Ammirato, S. The Agritourism as a Means of Sustainable Development for Rural Communities : A Research From the Field. Text : direct. International Journal of Interdisciplinary Environmental Studies. 2014. No. 8 (1). P. 17–29.
26. Ducros, H.B. Confronting Sustainable Development in Two Rural Heritage Valorization Models. Text : direct. Journal of Sustainable Tourism. 2016. P. 1–17.
27. Zaharia, M. Romanian Rural Tourism in the Context of Sustainable Development. Text : direct. Agricultural Management Strategies in a Changing Economy. 2015. P. 138–160.
28. Serban, O. Sustainable Rural Development in The Knowledge Age. Text : direct. Quality – Access to Success. 2015. No. 16. P. 180–186.
29. Arandelovic, M. Regional Factor of Sustainable Development of Rural Settlements of Kalna and Minićevo at the Foot of the Stara Planina Mountain. Text : direct. Spatium, 2016. No. 1 (35). P. 63–70.
30. Boron V., Payán E., MacMillan D., Tzanopoulos J. Achieving Sustainable Development in Rural Areas in Colombia : Future Scenarios for Biodiversity Conservation under Land Use Change. Text : direct. Land Use Policy. 2016. 59. P. 27– 37.
31. George, S. How the Other Half Dies : the Real Reasons for World Hunger. Montclair N. J : Allanheld, Osmun & Co, 1976. 323 p.
32. Fitzgerald-Moore, P., Parai B. J. The Green Revolution. Unpublished. URL : <http://people.ucalgary.ca/~pfitzger/green.pdf>
33. Cizler, J. Opportunities for The Sustainable Development of Rural Areas in Serbia [Wprowadzanie rozwoju zrównoważonego na terenach wiejskich w Serbii]. Text : direct. Problemy Ekorozwoju. 2013. No. 8 (2). P. 85–91.
34. Röling, N. G. The Emergence of Knowledge Systems Thinking : a Changing Perception of Relationships among Innovation, Knowledge Process and Configuration. Text : direct. Knowledge and Policy : the International Journal of Knowledge Transfer and Utilization. 1992. Vol. 5. P. 42–64.
35. Сембай І. В. Функціонування сільськогосподарських підприємств у контексті розвитку сільських територій : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04; Львівськ. нац. аграрн. ун-т. Львів, 2008. 20 с.
36. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління : монографія. Одеса : Астропринт, 2006. 360 с.

Herasymenko R.V. CONCEPTUAL APPROACHES TO STATE REGULATION OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

The article determined that the analysis of scientific sources made it possible to distinguish different concepts in the world agrarian economic science on the development of rural areas and agriculture and revealed the shortcomings of the interpretation of basic definitions in the theory of the development of rural areas. To solve the problem, the spectrum, as well as reference points of directions of domestic and foreign research on the problems of the development of rural areas are shown.

Based on the work of foreign scientists, the concept of: sustainable development of rural areas as a process of qualitative changes in the social sphere, accompanied by expanded reproduction in agriculture, positive demographic trends and preservation of ecological and territorial integrity in the area of rural settlements and settlement areas, which is under the influence of various factors, has been clarified does not lose its equilibrium state; socio-economic development of rural areas, which are interconnected processes of expanded reproduction of agriculture and non-agricultural spheres of the agrarian economy, as well as improvement of the social sphere of the village.

Theoretical approaches to the generalization of foreign research on the evolution and sustainability of the development of rural areas have been developed, with the selection of the most significant areas of work taking into account relevance, namely: the study of national problems of the agrarian sector and the development of rural areas; assessment of development factors and conditions, including identification of threats to

the development of rural areas; formation of national characteristics with consideration of current problems in rural areas; modeling the development of rural areas based on socio-organizational technologies («social farming», combining economic viability with energy and environmental protection, and provision of social benefits); development of energy strategies for the development of rural areas based on renewable energy, bioenergy, optimal use of water and land resources.

Key words: *state regulation, local self-government, rural areas, socio-economic development.*

Ярової Т.С.

Чернігівський інститут інформації, бізнесу і права ЗВО «Міжнародний Науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»

ORCID ID: 0000-0002-7266-3829

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯК СКЛАДОВОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Статтю присвячено аналізу особливостей сучасного публічного управління у сфері містобудівної діяльності, як складової політики регіонального розвитку. Узагальнення підходів ряду вітчизняних авторів дозволяє окреслити основні завдання, функції, методи та інструменти публічного управління регіональною політикою у даній галузі.

В ході дослідження узагальнено підходи щодо мети державної регіональної політики України на сучасному етапі розвитку. Зазначено, що важливим інструментом ефективної містобудівної діяльності є раціональне просторове планування. При цьому, в умовах війни надзвичайно важливим є таке територіальне планування, яке передбачає локальне дистанціювання об'єктів критичної інфраструктури від закладів освіти та місць скупчення населення.

Запропоновано до раціональних показників оцінки якості містобудівної політики та успішності її впровадження, відносити не лише зростання вартості земельних ділянок та іншої нерухомості, збільшення обсягу податкових надходжень, зростання кількості робочих місць (зокрема – у секторі високих технологій), позитивну динаміку міграційних процесів, але й формування безпечного середовища в умовах війни, забезпечення доступу населення до обладнаних сховищ, реалізацію заходів, що оптимізують дистанційну роботу і навчання там, де це є можливим

Наголошено на ролі стратегічного планування, яке передбачає розробку довгострокових стратегій розвитку міста на основі аналізу поточного стану та прогнозування майбутніх тенденцій.

Подальшої уваги дослідників заслуговує проблематика визначення раціональних підходів до планування безпечного простору у містах. Адже саме об'єкти критичної інфраструктури часто виступають ціллю атак ворога. І навіть по завершенню війни, питання налагодження дієвої системи цивільного захисту лишатиметься актуальним.

Ключові слова: публічне управління; механізми публічного управління; механізми забезпечення контролю в системі публічної влади; містобудівна діяльність; регіональна політика; регіональний розвиток; стратегічне планування регіонального розвитку; інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку; міжрегіональні проекти; сталий розвиток міст; безпека в умовах воєнного часу; ефективність державного управління в умовах воєнного часу.

Обґрунтування актуальності обраної теми дослідження. Війна в Україні загострила більшість проблем національного рівня, акцентувавши увагу як населення, так і державних службовців на тих моментах, які роками не вважалися пріоритетними. Водночас, окремі складові національної політики не лише зберегли своє значення, але й набули нових форм, з огляду на нові безпекові, економічні, соціальні виклики, що постали перед Україною.

Протягом років незалежності частка міського населення в Україні зростала, і за різними даними сягає 67–70% [1]. І, на відміну від сільської місцевості, з її традиційно високим рівнем автономії

житлових будинків, мільйони мешканців міст дуже сильно залежать від централізованого опалення, водопостачання, вивезення побутових відходів тощо. В містах традиційно більша насиченість (і завантаженість) систем транспорту й зв'язку. Саме міста виступають ключовими осередками торгівлі й надання послуг. Що в умовах ринкової економіки потребує формування та реалізації зваженої, стратегічно вивіреної та продуманої регіональної політики в галузі містобудування.

Зазначене обумовлює надзвичайну актуальність дослідження особливостей сучасного публічного управління у сфері містобудівної діяльності, як складової політики регіонального розвитку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Окремим проблемам сучасної системи публічного управління на регіональному рівні та містобудівної діяльності, присвячували свою увагу численні дослідники, зокрема: Р. Баженов, С. Банніков, А. Дорош, С. Завиваєв, О. Курчин, Л. Лукашук, М. Міщук, В. Нудельман, К. Кравченко, М. Скиба та інші.

Проте, висока динаміка суспільних процесів, обумовлена, в тому числі, війною в Україні, вимагає нових досліджень у сфері містобудівної діяльності, як складової політики регіонального розвитку.

Метою дослідження виступає узагальнення особливостей сучасного публічного управління у сфері містобудівної діяльності, як складової політики регіонального розвитку.

Основний зміст дослідження. Публічне управління у сфері містобудування є ключовим елементом забезпечення раціонального розвитку міст та територій. Ця галузь присвячена не так вивченню, як впровадженню методів та підходів до управління міським середовищем, забезпечення ефективного використання ресурсів та вирішення проблем, пов'язаних із міським життям.

Одним із основних завдань публічного управління у містобудівній сфері є забезпечення збалансованого та сталого розвитку міст. Це включає в себе не лише планування містобудівної політики, але й сталий розвиток інфраструктури, контроль за використанням земельних ресурсів та збереженням природних об'єктів. Публічні управлінці також відповідають за забезпечення безпеки та комфорту міського середовища, на них покладається розробка програм енергоефективності та зменшення викидів. І якщо останнє є складовою загальносвітових тенденцій, то питання безпеки наразі є одним з національних пріоритетів державної політики як на рівні керівництва міст України, так і на урядовому рівні [2]. І саме ця складова регіональної політики в галузі містобудування вимагає окремого розгляду, виходячи за межі даного дослідження.

Функції публічного управління у містобудівній сфері можна розділити на кілька ключових аспектів.

По-перше, це аналіз потреб та проблем міста або території, що дозволяє визначити пріоритети для розвитку та визначити стратегічні напрямки дій.

По-друге, це розробка та впровадження містобудівних проектів та програм, які враховують потреби місцевого населення, економічні та екологічні аспекти.

По-третє, це співпраця з різними зацікавленими сторонами, такими як місцеві влади, громадські організації та приватний сектор, для досягнення спільних цілей розвитку міста.

Управління містобудівною діяльністю вимагає використання різних методів та інструментів для досягнення поставлених цілей. Один з таких методів – це стратегічне планування, яке передбачає розробку довгострокових стратегій розвитку міста на основі аналізу поточного стану та прогнозування майбутніх тенденцій. Ще одним важливим інструментом є громадське консультування та участь громадськості у прийнятті рішень щодо містобудівної політики.

Крім того, публічне управління у містобудівній сфері використовує інструменти фінансового та бюджетного планування для ефективного розподілу ресурсів на реалізацію проектів і програм.

Доволі важливим інструментом ефективної містобудівної діяльності є раціональне просторове планування. Варто зауважити, що у науковій літературі часто спостерігається вживання термінів «просторове планування», «територіальне планування», «планування територій», «просторово-територіальне планування», «регіональне планування», що призводить до термінологічної неоднорідності та заміщення понять [3].

При цьому, деякі фахівці у галузі просторового планування розглядають просторове та територіальне планування як ідентичні концепції, тоді як інші вважають, що просторове планування акцентується на стратегічному плануванні більше, ніж на територіальному [4]. Натомість, у ряді розвинутих країн світу акцент йде саме на територіальне планування, з огляду на децентралізаційні процеси [5]. Тому не дивно, що у подальших етапах децентралізації повноважень органів місцевого самоврядування у сфері містобудування, передбачається реалізація обов'язку забезпечення ОТГ єдиною документацією з просторового планування, а саме – планом об'єднаної територіальної громади [6]. Це сприятиме здешевленню та прискоренню процесу актуалізації та розробки планувальних документів, оскільки наявність єдиного документу для ОТГ усуне потребу у створенні нових генеральних планів для окремих населених пунктів. Водночас, така уніфікація не повинна стати самоціллю.

В умовах війни надзвичайно важливим є таке територіальне планування, яке передбачає локальне дистанціювання об'єктів критичної інфраструктури від закладів освіти та місць скупчення населення. Окрім того, всі людні громад-

ські місця потребують доступу до бомбосховищ та укриттів [7]. Особливої уваги заслуговує і проблематика міжрегіональної співпраці, адже переміщення мільйонів осіб призвело і до зміни трудових відносин. Деякі працівники продовжили свою роботу віддалено, а деякі учні та студенти перейшли на дистанційний формат навчання. Навіть ключові демографічні показники окремих областей і міст наразі є доволі умовно обрахованими, і можуть бути конкретизовані лише шляхом повноцінного перепису населення (бодай – у цифровому форматі).

Технологічні інновації також стають все більш важливими у сфері містобудування, де вони використовуються для впровадження сучасних рішень управління містом, таких як системи моніторингу та управління транспортом, енергетичні мережі та інші. Використання географічних інформаційних систем та інших аналітичних інструментів дозволяє здійснювати комплексний аналіз міського середовища, враховуючи географічні, економічні, екологічні та соціальні аспекти. Це дозволяє ефективно планувати розвиток міста, визначати стратегічні напрямки та оптимізувати використання ресурсів. Використання комп'ютерних програм для створення 3D-моделей міського середовища дозволяє реалістично відобразити майбутні зміни та проекти, що допомагає зацікавленим сторонам легше розуміти та приймати рішення.

Особливої уваги заслуговують інновації в будівельній технології. Впровадження новітніх матеріалів та методів будівництва, таких як 3D-друк або модульна забудова, дозволяє швидше та ефективніше здійснювати будівництво, зменшуючи витрати та вплив на довкілля.

Дедалі більшого поширення набувають smart-технології для управління містом. Використання «інтернету речей» (IoT) та сенсорів дозволяє збирати великі обсяги даних про міське середовище, що дає змогу ефективно управляти транспортом, енергозабезпеченням, водопостачанням та іншими аспектами інфраструктури міста.

Повертаючись до природи регіональної політики, варто зазначити, що ймовірно, визначальною її складовою є її мета. Адже саме від мети залежатиме пріоритетність цілей та вибір інструментарію публічного управління у містобудівній сфері. Водночас, мета жорстко прив'язана до певних показників. Мета не може й не повинна бути аж надто абстрактною.

У даному контексті, заслуговує на увагу підхід Л. Лукашук, на чий переконання, «основною метою державної регіональної політики України

на сучасному етапі розвитку має бути створення умов, що дадуть змогу регіонам повністю реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на зовнішньому ринку» [8]. В цілому погоджуючись з такою позицією, варто зазначити, на надто узагальненому, навіть – декларативному підході дослідниці. Містобудівна ж діяльність включає чітко визначені заходи і конкретні кроки, спрямовані на їх реалізацію. А отже, і мета відповідної політики має бути ще менш абстрактною, і більш прив'язаною до таких цілей, досягнення яких можна чітко зафіксувати й раціонально оцінити.

Так, В. Нудельман займає більш прагматичну позицію. Індикаторами якості містобудівної документації та успішності її впровадження, пропонується вважати такі ключові показники, як: зростання вартості земельних ділянок та іншої нерухомості, збільшення обсягу податкових надходжень, зростання кількості робочих місць, зокрема у секторі високих технологій, та позитивна динаміка міграційних процесів [9]. Зазначений підхід видається більш переконливим і практичним, передусім – з огляду на можливість чисельної оцінки наведених показників.

Водночас, необхідно вкрай уважно враховувати побічні фактори, що впливають на оцінювані показники. І особливо гостро це постає в умовах війни. Так, зокрема, з початку активної фази війни у лютому 2022 року значно зросли вартість земельних ділянок і нерухомості в Івано-Франківську та Львові. До цих міст прибули тисячі внутрішніх мігрантів, а у Харкові й Сумах спостерігалася зворотна динаміка [10]. І це є наслідком географії бойових дій, а не свідченням ефективності місцевої влади чи відповідної регіональної політики.

Відтак, до раціональних показників оцінки якості містобудівної політики та успішності її впровадження, варто відносити не лише зростання вартості земельних ділянок та іншої нерухомості, збільшення обсягу податкових надходжень, зростання кількості робочих місць (зокрема – у секторі високих технологій), позитивну динаміку міграційних процесів, але й формування безпечного середовища в умовах війни, забезпечення доступу населення до обладнаних сховищ, реалізацію заходів, що оптимізують дистанційну роботу і навчання там, де це є можливим.

В цілому ж, для здійснення раціональної містобудівної діяльності, як складової регіональної політики, необхідним є формування і дотримання

системного підходу, що включає в себе: стратегічне планування регіонального розвитку; інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку; належний облік ресурсного потенціалу регіону, району, міста; організацію транспорту й зв'язку; нагляд за фінансово-економічною активністю; реалізацію міжрегіональних проєктів. Зазначена політика повинна враховувати фактори гарантування безпеки населення та об'єктів критичної інфраструктури, і при цьому орієнтуватися на сталий розвиток міст.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Необхідність формування раціональної регіональної політики у сфері містобудування, вимагає від фахівців у галузі публічного адміністрування врахування ряду факторів, обумовлених соціальними, демографічними, екологічними і політичними процесами, притаманними конкретному суспільству. В Україні, наразі, одним з вагомих факторів виступає війна, яка призвела до переміщення великої кількості населення всередині країни та за її межами і до зростання гостроти питання безпеки.

В цілому ж, для ефективного виконання містобудівної політики як складової регіональної стратегії, необхідно дотримання системного підходу, що охоплює такі аспекти як: стратегічне планування регіонального розвитку, інституційно-правове забезпечення, облік ресурсного потенціалу, організація транспорту та зв'язку, моніторинг фінансово-економічної активності та реалізація міжрегіональних проєктів. Перспективи сталого розвитку міста вимагають також активної взаємодії з громадськістю, що наразі представлена як класичними громадськими організаціями, так і волонтерами та їх об'єднаннями, які навряд чи втратять актуальність і після закінчення війни.

Окремої уваги дослідників заслуговує проблематика визначення раціональних підходів до планування безпекового простору у містах. Адже саме об'єкти критичної інфраструктури часто виступають ціллю атак ворога. І навіть по завершенню війни, питання налагодження дієвої системи цивільного захисту лишатиметься актуальним.

Список літератури:

1. Чисельність населення та середня чисельність за періоди року. Архів за 2022 рік. *Державна служба статистики України. Офіційний Веб-сайт*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на облаштування безпечних умов у закладах загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2023 р. № 419. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-nadannia-subventsii-z-derzhavnoho-biudzhetu-mistsevym-biudzheta-s419-280423>
3. Курчин О. Г. Просторове планування, як основний напрям взаємодії органів місцевого самоврядування та суб'єктів містобудівної діяльності в умовах децентралізації. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1(22) том 5, частина 1, 2018. С. 3–7.
4. Посібник з питань просторового планування для уповноважених органів містобудування та архітектури об'єднаних територіальних громад. *Офіційний сайт Державної регіональної політики*. URL: www.rdra.regionet.org.ua/sp.
5. Дорош А. Й. Нові підходи до територіального планування в Україні з врахуванням децентралізаційних процесів та досвіду Австрії. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2016. № 3. С. 78–85.
6. Асоціація міст України. *Офіційний сайт Асоціації міст України*. URL: <https://www.auc.org.ua>.
7. Про внесення змін до Типового договору оренди захисних споруд цивільного захисту. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 січня 2023 року №20. *Офіційний Веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20-2023-%D0%BF#n2>
8. Лукашук Л. С. Нормативно-правове забезпечення публічних механізмів на регіональному рівні в умовах євроінтеграції. *The academic journal "Public Administration and Regional Development"*. 2023, № 19:108-127. DOI 10.34132/pard2023.19.06
9. Нудельман В. Методи розрахунків, прогнозування, моделювання в містобудуванні. *Варіанти містобудівних прогнозів, збалансованість розвитку населених пунктів і територій*. URL: <http://ukrcsb.com.ua/index.php/katalog-proektiv/cityplanning/326-metodi-rozrakhunkivprognozuvannyamodelyuvannya-v-mistobuduvanni-variantimistobudivnikh-prognozivzbalansovanist-rozvitkunaselenikh-punktiv-i-teritorij>
10. Внутрішніх переселенців – 6,5 мільйона. Що з ними буде? *Економічна правда*. 13 квітня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/13/685663/>

Yarovoi T.S. FEATURES OF MODERN PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF URBAN PLANNING ACTIVITIES AS A COMPONENT OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICY

The article is devoted to the analysis of the features of modern public administration in the field of urban development as a component of regional development policy. Summarizing the approaches of a number of domestic authors allows us to outline the main tasks, functions, methods and tools of public management of regional policy in this field.

In the course of the study, the approaches to the goal of the state regional policy of Ukraine at the current stage of development are summarized. It is noted that rational spatial planning is an important tool of effective urban planning. At the same time, in the conditions of war, such territorial planning is extremely important, which involves local distancing of critical infrastructure objects from educational institutions and places of population concentration.

It is proposed to include not only the growth in the value of land plots and other real estate, the increase in the volume of tax revenues, the growth in the number of jobs (in particular, in the high-tech sector), the positive dynamics of migration processes, but also the formation of a safe environment in the conditions of war, ensuring public access to equipped storage facilities, implementation of measures that optimize remote work and training where possible

The role of strategic planning is emphasized, which involves the development of long-term city development strategies based on the analysis of the current state and forecasting of future trends.

The problem of determining rational approaches to the planning of safe space in cities deserves further attention of researchers. After all, critical infrastructure objects are often the target of enemy attacks. And even after the end of the war, the issue of establishing an effective civil defense system will remain relevant.

Key words: *public administration; mechanisms of public administration; mechanisms for ensuring control in the system of public authority; urban planning activity; regional policy; regional development; strategic planning of regional development; institutional and legal provision of regional development; interregional projects; sustainable development of cities; security in wartime conditions; efficiency of state administration in wartime conditions.*

Керекеша О.І.

аспірант Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, df28100323@tnu.edu.ua,
ORCID 0009-0001-8922-1234

РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Дослідження генези інституціоналізму дозволило виділити три основні підходи в розумінні субстанції інституту як теоретичного конструкту та політичного феномену. Перше зводиться до ототожнення інститутів і організацій як форм об'єднання людей за певними ознаками. У рамках другого підходу інститути визначаються як сукупності норм і правил. Третій підхід асоціює інститут зі стійким типом поведінки.

Встановлено, що наявність різних трактувань може бути пояснена особливостями розвитку самої інституціональної теорії. Традиційний інституціоналізм аж до початку 50-х років ХХ століття був одним з продуктивних і затребуваних напрямів політичної науки. Однак гегемонія біхевіоралістського підходу, що послідувала далі, де ключовим елементом аналізу стає поведінка, відсунула інституційні дослідження на периферію політичного аналізу. Ця категорія виступає як фундаментальна в порівнянні з політичними організаціями, нормами, правилами. По-перше, політичні інститути стали розглядатися виключно як наслідки індивідуальної поведінки, що, по суті, повністю нівелювало будь-який вплив організаційних структур і норм на політичний процес. Тим формам і способам, в рамках яких політичне життя власне і протікає. По-друге, сама політика стала розумітися як похідна від зовнішніх факторів.

Систематизація різних інтерпретацій детермінант ініціативних змін дозволила сформулювати і запропонувати авторську позицію з цього питання. До основних причин змін інститутів належать: високий рівень невизначеності та трансакційних витрат у рамках існуючих політичних інститутів, розрив між реальними політичними практиками та формальними правилами, структурно-функціональна неефективність політичних інститутів, зацікавленість в інституційних змінах, невідповідність громадських орієнтацій та уявлень та інституційної структури політики, невідповідність між рівнем соціально-політичної активності та рівнем інституціоналізації політичної участі, системні кризи, які є наслідком несумісності елементів політичної системи – культурних цінностей, соціально-політичних структур та поведінки політичних акторів.

Ключові слова: податкова політика, податково-бюджетні відносини, регіонального управління, розвиток регіонів.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження обумовлена затребуваністю наукового аналізу політичних інститутів і процесів для ідентифікації векторів подальшої демократизації політичної системи сучасної України. Слід визнати, що політичні інституції, що розуміються як організаційні та нормативно-правові основи політики, являють собою складну систему, що володіє статичними і динамічними характеристиками.

У свою чергу, дане дослідницьке завдання визначає потребу вивчення генези політичних інститутів, пошуку їх універсальних та специфічних особливостей у просторових та тимчасових кордонах. Досвід ряду держав (наприклад, Китай, Корея, Японія) продемонстрував можливості

ефективного поєднання традиційних і модерних інститутів, що заклало нові парадигмальні моделі для багатьох модернізованих країн. Виробничо-технічні, соціальні фактори розвитку цивілізації на початку ХХІ століття дозволяють говорити про нові тенденції в розвитку політичної сфери в цілому і конкретних політичних інститутів, зокрема.

Таким чином, дослідження інституційних аспектів політики в їх статичному та динамічному вимірі є актуальним і затребуваним, як з теоретичної точки зору, так і з позицій політичної практики сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми політичної поведінки в контексті інституційних обмежень, співвідношення свободи

та інститутів розглядаються в роботах таких авторів, як П. Бергер, Т. Лукман, Б. Пігерс, К. Шепсл, Б. Ротстайн, Ж. Бешлер та ін. Аналіз політичних інститутів у контексті модернізаційних процесів та демократичного транзиту а також діалектиці інституційних змін та її стабільності присвячені роботи Г. О'Доннела, Д. Норта, С. Хантінгтона, Г. Ч. Ендрейна.

При всій важливості проведених досліджень окремі аспекти розвитку політичних інститутів у політичній системі залишилися не до кінця розкритими.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження розвитку політичних інститутів у політичній системі України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Пошуки формалізованої моделі політичної влади, здатної відтворювати та підтримувати ідеальне суспільство беруть свій початок в античній філософії. Платон, Аристотель та інші давньогрецькі філософи намагалися відповісти на питання про те, які саме політичні інститути спроможні забезпечити найкращий тип суспільства та особистості [1]. Порівняльний аналіз законодавства (конституцій), типологізація політичних режимів, виявлення різних форм уряду, можливі поєднання політичних інститутів, термінологічна ідентифікація політичних явищ та фактів – таке коло досліджень політичної філософії того періоду [2]. Однак слід визнати, що інституційний аналіз (застосовуючи сучасну термінологію), у всіх авторів носив досить обмежений і описовий характер і не претендував на побудову суворого нормативно-понятійного апарату. І все ж таки слід визнати, що початок інституційних пошуків було покладено в епоху античності.

Традиції інституційних досліджень було продовжено у працях класиків політичної теорії – М. Макіавеллі, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є та ін. Політична думка початку XVI – кінця XVIII ст. була меншою мірою пов'язана з філософією та релігією, що зумовило акцентування уваги на таких нормативних поняттях і проблемах, як «суспільний договір», державний устрій, «поділ влади», формальна політична рівність, законодавче оформлення політичних відносин. Стверджується ідея про державу як організацію, яка здійснює сильну верховну владу [3]. В даний період намічаються штрихи нормативно-інституційного підходу до таких форм політичної життєдіяльності, які сьогодні позначаються категорією «інститут».

Категорія «інститут» запроваджується в науковий апарат та набуває широкого поширення

в період становлення соціології, політології, теорії державного права у XIX – початок XX ст. Г. Спенсер застосовував термін «інститут» поряд із такими поняттями як «організація» та «система примусу» [4]. М. Вебер поділяє поняття «діловий союз» та «інститут», проводячи різницю між ними за критеріями добровільності участі, наявності раціональних установлень та примусового апарату. Для З. Дюркгейма інститути – це деякі ідеальні освіти як звичаїв і вірувань, їх матеріалізація у практичній діяльності конкретних організацій. У XX столітті традиції інституційних досліджень були продовжені в роботах М. Оріу, М. Дюверже та інших французьких дослідників – представників традиційного інституціоналізму. Так, М. Оріу вперше змістовно розводить поняття «інститут» та «організація» (юридична особа). М. Дюверже вважає, що інститути це – деякі моделі людських відносин, з яких копіюються конкретні вогнища, набуваючи таким чином характеру стабільних, стійких і згуртованих. При цьому французький дослідник виділяє інститути як прості системи відносин, скопійовані з раніше відомих структур та інститути, що мають матеріальну та технічну складову [5]. Але в цілому визначальною характеристикою традиційного інституціоналізму була формалізація та нормативність аналізу політичних інститутів, акцент на інститутах, регламентованих правом. Саме поняття «інститут» розглядалося як надіндивідуальне об'єднання, створюване для реалізації спільних цілей безвідносно до поведінкових та соціокультурних факторів політики.

Дослідження генези інституціоналізму дозволило виділити три основні підходи в розумінні субстанції інституту як теоретичного конструкту та політичного феномену.

Перше зводиться до ототожнення інститутів і організацій як форм об'єднання людей за певними ознаками. У рамках другого підходу інститути визначаються як сукупності норм і правил. Третій підхід асоціює інститут зі стійким типом поведінки.

Наявність різних трактувань може бути пояснена особливостями розвитку самої інституціональної теорії. Традиційний інституціоналізм аж до початку 50-х років XX століття був одним з продуктивних і затребуваних напрямів політичної науки. Однак гегемонія біхевіоралістського підходу, що послідувала далі, де ключовим елементом аналізу стає поведінка, відсунула інституційні дослідження на периферію політичного аналізу. Ця категорія виступає як фундаментальна в порівнянні з політичними організаціями, нор-

мами, правилами. По-перше, політичні інститути стали розглядатися виключно як наслідки індивідуальної поведінки, що, по суті, повністю нівелювало будь-який вплив організаційних структур і норм на політичний процес. Тим формам і способам, в рамках яких політичне життя власне і протікає. По-третє, сама політика стала розумітися як похідна від зовнішніх факторів.

Реакцією на панування біхевіоральної методології стала поява на початку 80-х років ХХ століття неонституціоналізму, що призвело до «ренесансу» інститутів історичного інституціоналізму, інституціоналізму раціонального вибору та соціологічного інституціоналізму. Проведено порівняльний аналіз цих напрямів політичної науки за слідувачим критерієм трактування інститута. При цьому перспективи неонституціоналізму, на думку автора, лежать у напрямках інтеграції його основних версій за наступними векторами: інституційна стабільність, ціннісно-нормативні основи інституційних взаємодій з політики, антропологічний та груповий поведінка, перспективи інституційних трансформацій в умовах глобального світу.

Результатом дослідження цієї проблематики стали такі положення.

По-перше, адекватне пояснення співвідношення інститутів і поведінки індивіда багато в чому залежить від тієї парадигми, на базі якої походить від пояснення. Соціологічна парадигма виходить з вторинності індивіда по відношенню до суспільства. Особистість розглядається як «сукупність суспільства, виконавець ролей».

Відповідно, головною проблемою соціологічного аналізу виступає інтеграція індивіда у світ інститутів. У межах антропологічного підходу особистість постає як самостійний учасник політичного життя, що володіє розумом і свободою волі, тобто як цілісність, не зводиться до її окремих аспектів. Людина взаємодіє з владними інститутами, виконує певні політичні функції та виступає суб'єктом – об'єктом політики.

По-друге, проведений аналіз показує, що проблема співвідношення свободи та інституціональної об'єктивності може трактуватися в трьох вимірах. Від даного покоління, що зумовлює входження людей у вже спожиту інституційну систему. Третя позиція будується на необхідності врахування принципу свободи, самодіяльності громадянського суспільства, що реалізується не за допомогою ідеологізованих соціально-політичних технологій, а шляхом прийняття до уваги полісуб'єктності суспільного розвитку, де функ-

ціональна визначається складною та автономною людською субстанцією.

По-третє, включення індивіда, що переслідує свої індивідуальні цілі, в систему інституціоналізованих політичних взаємодій визначається тим обсягом витрат і зниженням трансакційних витрат, які надаються йому інститутами. Політичні інститути конфліктогенності і дають політичним акторам можливості стратегічної взаємодії.

По-четверте, при очевидній взаємозалежності інститутів і політичної поведінки неможливо однозначно трактувати цей зв'язок. Сторони, інститути розуміються як форми, що створюють широкі можливості для діяльності політичних акторів, які самостійно приймають рішення та визначають стратегію своєї поведінки (П. Холл).

Політичні інститути, так само як і інші політичні факти та явища мають свій «життєвий» цикл, що включає їх зародження, функціонування та занепад. Дослідження інституційних змін є на сьогодні одним з найбільш важливих питань політичної теорії. Тому нами виявлені та проаналізовані основні підходи до процесу зволюції політичних інститутів. Згідно з теорією раціонального вибору, інституції виникають як засіб координації та вирішення проблем колективної дії, тобто джерелом їх виникнення є громадські та групові випадки.

У дистрибутивній теорії інститути виникають як наслідок боротьби за владу і розподіл ресурсів. У теорії «випадкового громадського дозволу» детермінантою інституційних змін є асиметричний розподіл сили та ресурсів у суспільстві. За Хантінгтоном, каталізатором інституційних нововведень може бути невідповідність результатів політичної модернізації (зростання політичної участі) і показників політичного розвитку (відсутність або нерозвиненість політичних інститутів, що забезпечують легальні форми участі).

Систематизація різних інтерпретацій детермінант ініціативних змін дозволила сформулювати і запропонувати авторську позицію з цього питання. До основних причин змін інститутів належать:

- високий рівень невизначеності та трансакційних витрат у рамках існуючих політичних інститутів,
- розрив між реальними політичними практиками та формальними правилами,
- структурно-функціональна неефективність політичних інститутів,
- зацікавленість в інституційних змінах,
- невідповідність громадських орієнтацій та уявлень та інституційної структури політики,

– невідповідність між рівнем соціально-політичної активності та рівнем інституціоналізації політичної участі,

– системні кризи, які є наслідком несумісності елементів політичної системи – культурних цінностей, соціально-політичних структур та поведінки політичних акторів.

Висновок. Отже, проаналізовано питання про механізм «впровадження» політичних інститутів у повсякденну політичну практику. Показано,

що інституційні нововведення можуть вводитися або через «ринок політичних інститутів», або через «бюрократичний ринок». вільної конкуренції інвестиційних проектів. По-друге, механічне перенесення до політичних відносин тих правил, норм, регуляторів, які склалися в середині державного і бюрократичного апарату розвинених країн, не є вірним. Необхідно в Україні вибудувати власні механізми розвитку політичних інститутів у політичній системі.

Список літератури:

1. Андрущенко Т.В. Європейська політика України: проблеми формування та реалізації (політологічний аналіз): Автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Х., 2003. 19 с.
2. Бельська Т. В. Глобалізація як фактор трансформації владно-суспільних відносин. Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління. Х.: Вид-во ДокНаукДержУпр. 2013. № 1(13). С. 60–66.
3. Бжезинський З. Незалежна Україна. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. К.: Довіра; Генеза. 2016. С. 569–570.
4. Європейські орієнтири адміністративного реформування в Україні: монографія / За заг. ред. В. Д. Бакуменка, В. М. Князева. К.: Вид-во НАДУ. 2005. 172 с.
5. Ковальова О.О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України: Монографія. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. 2003. 340 с.

Kereksha O. DEVELOPMENT OF POLITICAL INSTITUTIONS IN THE POLITICAL SYSTEM OF MODERN UKRAINE

The study of the genesis of institutionalism made it possible to distinguish three main approaches in understanding the substance of the institution as a theoretical construct and a political phenomenon. The first comes down to the identification of institutions and organizations as forms of association of people based on certain characteristics. In the framework of the second approach, institutions are defined as a set of norms and rules. The third approach associates an institution with a sustainable type of behavior.

It was established that the presence of different interpretations can be explained by the peculiarities of the development of the institutional theory itself. Until the beginning of the 50s of the 20th century, traditional institutionalism was one of the productive and popular areas of political science. However, the hegemony of the behaviorist approach that followed, where behavior becomes the key element of analysis, relegated institutional studies to the periphery of political analysis. This category acts as fundamental in comparison with political organizations, norms, and rules. First, political institutions began to be considered exclusively as the consequences of individual behavior, which, in fact, completely eliminated any influence of organizational structures and norms on the political process. Those forms and methods within which political life actually flows. Thirdly, politics itself began to be understood as derived from external factors.

The systematization of various interpretations of the determinants of initiative changes made it possible to formulate and propose an author's position on this issue. The main reasons for changes in institutions include: a high level of uncertainty and transaction costs within existing political institutions, a gap between real political practices and formal rules, structural and functional inefficiency of political institutions, interest in institutional changes, inconsistency of public orientations and perceptions and the institutional structure of politics, discrepancy between the level of socio-political activity and the level of institutionalization of political participation, systemic crises that are the result of incompatibility of elements of the political system – cultural values, socio-political structures and behavior of political actors.

Key words: tax policy, tax-budget relations, regional administration, development of regions.

Мотрич В. А.

аспірант Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, df08100323@tnu.edu.ua,
ORCID 0009-0008-9798-6334

Харченко О. А.

аспірант Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, df28101723@tnu.edu.ua,
0009-0007-2881-462X

ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

Встановлено, що основними фінансовими джерелами економічного розвитку регіонів в даний час є податкові надходження і бюджетні перерахунки. Вказані обставини призводять до необхідності суттєвого підвищення якості регіонального управління податково-бюджетними відносинами.

Визначено, що практично повне встановлення всіх істотних елементів податків, що беруть участь у формуванні регіональних бюджетів, на державному рівні – без права їх адаптації до економічних особливостей конкретних регіонів – призводить до ряду негативних наслідків: ігноруються об'єктивно існуючі та рівні економічного розвитку регіонів; суттєво знижується ефективність оподаткування; на регіональному рівні практично відсутні стимули для розширення податкової бази та ін.

Реалізація стратегічних і середньострокових завдань розвитку України неминує супроводжуватиметься значним посиленням ролі податкових доходів, яким у найближчій перспективі доведеться багато в чому визначати темпи соціально-економічного розвитку регіонів. У цих умовах будь-яке рішення, прийняте в області регулювання напоегливих відносин на державному або нижчому рівні влади, повинно бути ефективним. Особливо це стосується рішень, що приймаються з приводу встановлення самих податків, таких, як: вибір переліку стягуваних податків і зборів; визначення суттєвих елементів податку (особливо податкової бази та податкової ставки); вибір нижнього рівня влади, що остаточно встановлює суттєві проблеми податку, наводячи їх у найбільш повну відповідність із економічними та соціальними особливостями різних регіонів; визначення ефективного об'єму коригувань елементів податку, що по суті є компромісом між збереженням єдиного податкового простору на всій території України та повною адаптацією податкової системи країни до соціально-економічних особливостей регіонів.

Розроблені та обґрунтовані основні критерії та обмеження. Насамперед як база для мікроекономічної та макроекономічної оцінки повинен використовуватися якісний показник, що визначається шляхом комплексної оцінки зміни фінансового стану суб'єкта господарювання. Обґрунтуванням такого вибору може бути той факт, що був невід'ємною частиною фінансів, податки справляють найбільш сильний вплив саме на фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Ключові слова: податкова політика, податково-бюджетні відносини, регіонального управління, розвиток регіонів.

Постановка проблеми. В даний час основне завдання української економіки можна визначити як її стабілізація, а також поліпшення на тій основі соціально-економічних показників розвитку країни. Ще одним важливим завданням є підвищення бюджетної самостійності регіонів. В силу цілого ряду об'єктивних передумов вирішення цих актуальних завдань значною мірою має здійснюватися на регіональному рівні, що призводить, зокрема, до необхідності забезпечення збалансованого регіонального економічного розвитку. Своєю

чергою для цього необхідно суцесно підвищити якість державного регулювання регіональної економіки.

Одним з дієвих інструментів державного регулювання економіки є податкова політика, розробка якої в умовах вирішення зазначених вище завдань регіонального та загальнодержавного розвитку призводить до необхідності більш ефективної реалізації регулюючої функції податків.

В даний час при розробці податкової політики не приділяється належної уваги таким факторам,

як: вплив прийнятих рішень на економічний розвиток суб'єктів господарювання та через те – на економічний розвиток регіонів; оцінка можливої реакції платників податків на зміни, що вводяться до податкової системи тощо. Відсутність урахування економічних інтересів суб'єктів господарювання при розробці податкової політики не дозволяє забезпечити їх стійкий економічний розвиток, що у свою чергу призводить до великих обсягів заниження податкової бази та необхідності посилення податкового контролю. Таким чином, можна стверджувати, що недостатня реалізація регулюючої функції податків призводить до зниження ефективності реалізації їх фіскальної функції і, як наслідок, до загального зниження ефективності податкової системи.

Вищевказане обумовлює актуальність оцінки того впливу, який надає податкова політика на економічний стан і поведінку суб'єктів господарювання, а також на регіональну економіку в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які вивчали теоретичні аспекти використання податкових пільг для досягнення цілей державної економічної політики, слід виділити Каролла П., Кейнса М., Крана Д., Макденієла П., Масгрейва Р., Стігліца Дж., Сюррея С., Тодера Є., Шавіро Д.

Розробкою методичного інструментарію податкової політики займалися Амука Дж., Ауербах А., Клем А., Ліу Л., Слемрод Дж., Фоллстер Дж., Хаббард Р., Хассет К., Хенрексон М., Чаурі Р. Підходи до виявлення факторів, що впливають на чутливість інвестицій до податкових витрат, розвивалися в рамках досліджень, авторами яких є Ван Р., Гурдон Дж., Джеймс С., Періс С. Ван, Синенко О.А., Херінг Л., Холленд Д.

Аналіз наукових праць дозволив встановити, що невирішеними залишаються питання, пов'язані з ідентифікацією інструментів та засобів впливу податкової політики на розвиток регіонів.

Постановка завдання. Метою статті є ідентифікація інструментів та засобів впливу податкової політики на розвиток регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктивні передумови обґрунтовують необхідність якісної оцінки впливу податкової політики на розвиток регіонів. Об'єктивні передумови, що обґрунтовують необхідність якісної оцінки впливу податкової політики на розвиток регіонів, виявлені на підставах аналізу сучасного стану регіональної економіки та сучасного впливу податкової політики на економічний розвиток регіонів. Отримані дані дозволяють стверджувати наступне.

Стратегічні завдання розвиненої країни на середньострокову перспективу не можуть однаковою мірою стимулювати економічний розвиток усіх регіонів. Необхідним є пріоритетний розвиток галузей «нової економіки» (обробні галузі та інфраструктура, що характеризуються високою часткою доданої вартості). Деяке згладжування ситуації можливе за рахунок галузей невиробничої сфери (охорона здоров'я тощо), проте це не компенсує відмічені вищі об'єктові передумови до збільшення диференціації регіонів за рівнем економічного розвитку.

Основними фінансовими джерелами економічного розвитку регіонів в даний час є податкові надходження і бюджетні перерахування. Вказані обставини призводять до необхідності суттєвого підвищення якості регіонального управління податково-бюджетними відносинами. Розв'язання цього завдання доведеться проводити в обстановці, яка в даний час може бути охарактеризована наступним: курс на підвищення бюджетної самостійності регіонів немає реального економічного забезпечення; зберігається високий ступінь централізації як податкових повноважень, так і податкових надходжень, особливо за податками зі значними перспективами у збільшенні обсягів податкових надходжень.

Крім того, практично повне встановлення всіх істотних елементів податків, що беруть участь у формуванні регіональних бюджетів, на державному рівні – без права їх адаптації до економічних особливостей конкретних регіонів – призводить до ряду негативних наслідків: ігноруються об'єктивно існуючі та рівні економічного розвитку регіонів; суттєво знижується ефективність оподаткування; на регіональному рівні практично відсутні стимули для розширення податкової бази та ін. [1, 2].

Реалізація стратегічних і середньострокових завдань розвитку України неминуче супроводжуватиметься значним посиленням ролі податкових доходів, яким у найближчій перспективі доведеться багато в чому визначати темпи соціально-економічного розвитку регіонів [3]. У цих умовах будь-яке рішення, прийняте в області регулювання наполегливих відносин на державному або нижчому рівні влади, повинно бути ефективним. Особливо це стосується рішень, що приймаються з приводу встановлення самих податків, таких, як: вибір переліку стягуваних податків і зборів; визначення суттєвих елементів податку (особливо податкової бази та податкової ставки); вибір нижнього рівня влади, що остаточно вста-

новлює суттєві проблеми податку, наводячи їх у найбільш повну відповідність із економічними та соціальними особливостями різних регіонів; визначення ефективного об'єму коригувань елементів податку, що по суті є компромісом між збереженням єдиного податкового простору на всій території України та повною адаптацією податкової системи країни до соціально-економічних особливостей регіонів.

Оцінка ефективності рішень, що приймаються в рамках податкової політики, обов'язково має складатися з двох компонентів:

1) кількісної оцінки – мета якої полягає у визначенні обсягів додаткових надходжень податкових доходів до бюджетної системи в результаті прийнятого в рамках податкової політики рішення;

2) якісної оцінки – мета якої визначена автором як дослідження впливу прийнятого рішення на економічну діяльність суб'єктів господарювання [4].

Необхідно відзначити, що в сучасних економічних умовах України особливо важливим є проведення комплексної оцінки ефективності на етапі розробки рішення, а не після його набрання законної сили.

Методи кількісного оцінювання обсягів майбутніх податкових надходжень розроблено досить добре [5]. В даний час основне завдання в цьому напрямі можна визначити як вдосконалення механізму їх практичного застосування. Дещо інакше йде з якісною оцінкою ефективності, основне призначення якої – оцінити ступінь стимулюючого або дестимулюючого впливу прийнятого рішення на економічний розвиток суб'єкта господарювання (заданої сукупності суб'єктів). Нині такі методи лише починають розроблятися.

Нами були розроблені та обґрунтовані наступні основні критерії та обмеження. Насамперед як база для мікроекономічної та макроекономічної оцінки повинен використовуватися якісний показник, що визначається шляхом комплексної оцінки зміни фінансового стану суб'єкта господарювання. Обґрунтуванням такого вибору може бути той факт, що був невід'ємною частиною фінансів, податки справляють найбільш сильний вплив саме на фінансовий стан суб'єктів господарювання.

В результаті оцінки фінансового стану суб'єкта господарювання повинна бути отримана деяка комплексна характеристика, що виражається одним результуючим показником. Це значно полегшить розрахунки галузевих і регіональних показників, а також дозволить уникнути необхідності враховувати в розрахунках на макроеконо-

мічному рівні внутрішні кореляції між вибраними фінансовими коефіцієнтами.

Якісні показники повинні відображати динаміку розвитку, тобто зміна стану досліджуваного об'єкта в результаті ухвалення рішення в рамках податкової політики. При цьому необхідно виключити вплив на результати оцінки вихідного стану об'єкта, що досліджується (його вихідного ставлення до податкової системи).

З метою забезпечення наступності методики якісної оцінки були ретельно проаналізовані такі поширення кількісних показників як податковий тягар суб'єкта господарювання та податкове навантаження регіональної економіки. За результатами дослідження був зроблений висновок про те, що жоден із зазначених показників не застосовний для визначення того, який вплив (стимулюючий або дестимулюючий) надають на економічний розвиток суб'єктів господарювання державне рішення, що приймаються в рамках податкової політики. Таким чином, виникла об'єктивна необхідність розробки окремої системи показників, що забезпечують вирішення завдань якісної оцінки.

Для вирішення завдання якісної оцінки обґрунтовано поняття, визначене автором терміном «податкова лояльність». Податкова лояльність є критерієм, що характеризує ступінь економічної виправданості очікуваних наслідків зміни, що вноситься до податкової системи. Розроблено розгорнуту класифікацію коефіцієнтів податкової лояльності за декількома класифікаційними ознаками (за об'єктами оцінки; за способом впливу податку; за рівнями влади, що встановлюють податки), визначення сфери застосування різних коефіцієнтів та коло вирішуваних результатів.

Окрім цього розроблено систему якісних показників (коефіцієнтів податкової лояльності), які дозволяють отримати чисельну оцінку впливу державних рішень, що приймаються в рамках податкової політики, на економічний розвиток суб'єктів господарювання. Загалом розроблено три таких коефіцієнти – для суб'єкта господарювання, галузі (виду економічної діяльності) та регіону

Специфіка завдання якісної оцінки впливу податкової політики на розвиток регіонів вимагала, крім самих коефіцієнтів податкової лояльності, розробити методику їх застосування. Методика є важливою частиною розробленого автором загального інструментарію якісної оцінки та складається з наступних чотирьох етапів.

1) Вибір інформаційної бази оцінки. У якості інформаційної основи використовується система

фінансових показників, що всебічно характеризують фінансовий стан суб'єкта господарювання. Необхідна система повинна мати наступні властивості: однозначним чином визначити розвиток суб'єкта господарювання; володіти високим ступенем чутливості до змін фінансового стану; включати невелику кількість елементів і бути індиферентною по відношенню до галузевої, регіональної або іншої специфіки господарської діяльності.

2) Вибір моделі, на підставі якої буде проводитися розрахунок фінансових показників – елементів вищевказаної системи. Така модель в першу чергу повинна найбільш повним чином описувати господарську діяльність та фінансові потоки об'єкта, що досліджується.

3) Розрахунок чисельного значення коефіцієнта податкової лояльності суб'єкта господарювання і далі, на його основі, коефіцієнтів податкової лояльності галузей та регіону. Для загальної оцінки впливу заходів, що здійснюються в рамках податкової політики, на економічний розвиток регіонів видається достатнім використовувати коефіцієнт, розрахований для найбільш поширеної (або значущої) категорії господарюючих суб'єктів. Цей підхід і був використаний надалі – при дослідженні можливостей застосування якісної оцінки при виробленні ефективної регіональної економічної політики.

4) Аналіз та інтерпретація отриманих результатів. Найбільш важливим етапом методики є розрахунок коефіцієнтів податкової лояльності. Центральне місце у розробленій системі таких коефіцієнтів займає коефіцієнт податкової лояльності суб'єкта господарювання.

Перевагами визначення коефіцієнта податкової лояльності є:

– повна індиферентність до особливостей господарської діяльності – вони впливають на модель, з урахуванням якої розраховуються значення фінансових показників;

– можливість адаптації до конкретних особливостей господарської діяльності досліджуваного об'єкта, що здійснюється як вибором фінансових коефіцієнтів, які найбільш адекватним чином відображають економічний розвиток досліджуваного об'єкта, і їх ранжування відповідно до стратегічних цілей і завдань об'єкта.

Окреме дослідження присвячене побудові системи фінансових показників, на базі яких визначається коефіцієнт податкової лояльності. Слід зазначити, що конкретний набір показників у такій системі багато в чому визначати-

меться такими факторами, як організаційно-правова форма суб'єкта господарювання, його місія та іншими. Досліджувався найпоширеніший випадок – комерційна організація.

Коефіцієнт податкової лояльності галузі дозволяє оцінити податкові рішення, що приймаються щодо загального режиму оподаткування, тобто без урахування спеціальних податкових режимів.

Підсумком побудови системи коефіцієнтів податкової лояльності коефіцієнт податкової лояльності регіону, що визначається на основі сукупності відповідних галузевих коефіцієнтів, розрахованих для конкретного регіону. Звісно ж, кодифікатор податкової лояльності регіону має враховувати як існуючий рівень соціально-економічного розвитку регіону, так і стратегічні цілі та завдання його розвитку. У зв'язку із цим при розрахунку необхідно одночасно враховувати як ваги окремих галузей, що визначаються на підставі частки продукції, виробленої кожною галуззю у ВРП регіону, так і ранги галузей, що визначаються відповідно до пріоритетів розвитку галузей у загальному соціально-економічному розвитку регіону.

При визначенні регіонального коефіцієнта податкової лояльності необхідно враховувати спеціальні податкові режими, які застосовуються суб'єктами, які здійснюють економічну діяльність на території регіону. Можна стверджувати те, що на регіональному рівні існують кілька взаємопов'язаних коефіцієнтів податкової лояльності – коефіцієнт, що відповідає загальному режиму оподаткування, та коефіцієнти, що відповідають різним спеціальними податковим режимам.

Крім якісної оцінки окремих державних рішень, досліджено вплив на фінансовий стан суб'єктів господарювання поєднань різних заходів, що здійснюються в рамках податкової політики. В основу проведених досліджень була покладена наступна теза. Оскільки податки перебувають у тісному функціонально-кореляційному зв'язку як між собою, так і з іншими факторами, що впливають на фінансовий стан об'єкта, що досліджується, при одночасному набранні чинності відразу кількох рішень у рамках податкової політики досліджуваний об'єкт буде реагувати на сукупність таких рішень, а не на кожне рішення окремо.

Висновки. Застосування багатовимірних моделей податкової лояльності набуває особливої значущості при виробленні регіональної податкової політики. Рішення, що приймаються в галузі

оподаткування на державному рівні, в силу низки об'єктивних обставин не можуть однаковою мірою відповідати інтересам усіх регіонів. Причинами цього є відмінності в структурі регіональної економіки, диференціація регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку та ін. В силу цього перед державною і регіональною податковою політикою стоять різні завдання. Якщо

основне завдання державної податкової політики можна визначити як забезпечення дотримання фіскальних інтересів усіх рівнів бюджетної системи, то основне завдання регіональної податкової політики в даний час необхідно визначати як забезпечення регіонального економічного розвитку в умовах реалізації державної податкової політики.

Список літератури:

1. Варналій З.С. Реформування податкової системи України в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. Теоретичні та прикладні питання економіки. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2011. С. 69–76.
2. Актуальні проблеми удосконалення податкового регулювання : монографія / [Л. Л. Тарангул та ін.]. Київ : ДННУ «Акад. фінанс. упр.», 2013. – 524 с.
3. Свищук А. Теоретичні засади податкового регулювання економіки. Вісник КНТЕУ. 2013. № 5. С. 57–69.
4. Соколовська А.М. Фіскальна політика в Україні та її макроекономічні наслідки. Фінанси України. 2014. № 11. С. 17–32.
5. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія. К.: НІОС, 2003. 488 с.

Motrych V., Kharchenko O. THE INFLUENCE OF TAX POLICY ON THE DEVELOPMENT OF REGIONS

It has been established that the main financial sources of the economic development of the regions are currently tax revenues and budget transfers. The specified circumstances lead to the need to significantly improve the quality of regional management of tax-budgetary relations.

It was determined that the almost complete establishment of all essential elements of taxes that participate in the formation of regional budgets at the state level – without the right to adapt them to the economic characteristics of specific regions – leads to a number of negative consequences: the objectively existing levels of economic development of the regions are ignored; the effectiveness of taxation is significantly reduced; at the regional level, there are practically no incentives for expanding the tax base, etc.

The implementation of the strategic and medium-term tasks of the development of Ukraine will inevitably be accompanied by a significant strengthening of the role of tax revenues, which in the near future will have to largely determine the pace of socio-economic development of the regions. In these conditions, any decision made in the field of regulation of persistent relations at the state or lower level of government should be effective. This especially applies to decisions made regarding the establishment of the taxes themselves, such as: selection of the list of levied taxes and fees; determination of the essential elements of the tax (especially the tax base and tax rate); the choice of the lower level of power, which finally establishes the essential problems of the tax, bringing them into the most complete conformity with the economic and social characteristics of different regions; determination of the effective volume of adjustments of tax elements, which is essentially a compromise between the preservation of a single tax space throughout the territory of Ukraine and the full adaptation of the country's tax system to the socio-economic features of the regions.

The main criteria and limitations are developed and substantiated. First of all, as a basis for microeconomic and macroeconomic assessment, a qualitative indicator should be used, which is determined by a comprehensive assessment of the change in the financial status of the business entity. The justification for such a choice can be the fact that, being an integral part of finance, taxes have the strongest impact on the financial condition of business entities.

Key words: tax policy, tax-budget relations, regional administration, development of regions.

Кучеровський О.О.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

НАДАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОСЛУГ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті досліджується важлива роль поліцейських послуг в системі публічної безпеки, з акцентом на управлінські аспекти, які сприяють її ефективності та результативності, що базується на досвіді Сполученого Королівства (СК). Дослідження детерміновано визначенням публічної безпеки та головних характеристик моделі активного впливу, яку займають поліцейські служби в цій системі. Особливу увагу приділено визначенню правових рамок, що регулюють діяльність поліції, підкреслюючи необхідність дотримання національного законодавства та міжнародних стандартів прав людини, вказується на важливість міцної правової основи для визначення меж повноважень поліції і запобігання зловживанням. Стаття акцентує увагу на організаційній структурі системи надання поліцейських послуг, та їх особливостям у Сполученому Королівстві. Охарактеризовано сутність поняття ефективності поліцейських послуг, яка значною мірою залежить від оптимізованої організаційної структури. Досліджуються ієрархічні зв'язки управління, реагування та децентралізації, робиться наголос на гнучких, але чітких організаційних моделях, які дозволяють швидко приймати рішення та ефективно розподіляти ресурси для надання послуг.

Аналізуються операційні аспекти надання поліцейських послуг, такі як патрулювання, час реагування на звернення громадян, технологічна інтеграція. Наводяться приклади впровадження механізмів управління публічною безпекою, прогностичного поліціювання та оперативною розвідувальною діяльністю поліції, демонструючи їх вплив на зниження рівня злочинності та підвищення довіри громадськості. Визначаються поширені управлінські проблеми в наданні поліцейських послуг, такі як обмеженість ресурсів, корупція та бюрократична інерція. Рекомендуються практичні рішення, включаючи стратегічне лідерство, постійне навчання та етичний нагляд. Обговорюється актуальність сучасних технологій для підвищення ефективності поліцейських послуг. Від нагрудних камер до аналітики даних, стаття окреслює, як технології можуть підтримувати збір доказів, прозорість та прийняття обґрунтованих рішень у поліціюванні. Підкреслено значення багатовимірного підходу, що включає встановлення правових рамок, оптимізацію організаційної структури, впровадження сучасних операційних і технологічних стратегій та активну взаємодію з громадою. Вказано, що поєднання цих складників забезпечить формування ефективного, прозорого і підзвітного надання поліцейських послуг, яке відповідає потребам і очікуванням суспільства. Проаналізовано сучасні тенденції формування і змістовного наповнення інституту поліцейської діяльності і систематизації сучасних нормативних визначень. Ідентифіковано основні інституційні виклики в системі публічної безпеки, та в системі поліцейської діяльності.

Ключові слова: досвід, поліцейські послуги, поліціювання, правові процедури, публічна безпека, ризик-орієнтоване управління, службова відповідальність територіальний рівень.

Постановка проблеми. Особливість надання поліцейських послуг в системі Національної поліції регулюється Законом України «Про Національну поліцію», який визнає такі послуги як встановлені виключно Законом України «Про Національну поліцію» [1], серед яких реагування на виклики та надзвичайні ситуації, профілактика правопорушень, розкриття та розслідування злочинів, контроль дотримання законності, забезпе-

чення безпеки дорожнього руху, надання допомоги громадянам у межах визначеної компетенції. Разом з тим, оскільки такі послуги досить часто відносять до категорії «публічні послуги» варто уваги розуміння проблеми законодавчого розмежування і регулювання такого типу послуг, які очевидно варто називати «послуги у сфері публічної безпеки». Проблемною сферою виступає визначення ефективних управлінських підходів

та механізмів для надання поліцейських послуг у системі публічної безпеки, з урахуванням сучасних викликів та потреб громадян. Ця проблема інтегрує кілька ключових аспектів: по-перше, оптимізацію управлінських процесів в структурах і підрозділах поліції для підвищення ефективності надання поліцейських послуг; по-друге, визначення критеріїв та стандартів якості поліцейських послуг, які відповідають очікуванням громадян; по-третє, визначення ролі поліцейських послуг у забезпеченні публічної безпеки та порядку взаємодії з іншими державними та громадськими інституціями; по-четверте, дослідження сучасних викликів, таких як кіберзлочинність, тероризм, та їх вплив на управлінські підходи в системі публічної безпеки

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження є праці вчених, які досліджували концептуальні засади реформування управління в системі поліцейських органів з позицій публічного управління В. Баштанника, Є. Бородіна, Д. Грицишина, О. Кравчука, Є. Легези, Н. Липовської, А. Новака, М. Потіпа, А. Помази-Пономаренка, К. Гавриленка, Т. Чубари, Ю. Хоміча, І. Юхно, у межах яких досліджено інституціональні реформи в Україні у контексті формування нової парадигми державного управління – ствердження України як європейської держави.

Важливо вказати, що наше дослідження спирається на дослідницькі підходи А. Помази-Пономаренко, яка дослідила сутність поняття поліцейських послуг з позицій концепту публічної безпеки [2-3]. Також варто вказати, що аналіз наукових праць у сфері поліцейських послуг, здійснених британськими науковцями, надає глибокий і багатогранний погляд на різні аспекти цієї важливої сфери., зокрема, Роберт Рейнер (Robert Reiner), досліджував соціологію поліціювання, зосереджуючись на культурі поліції та її взаємодії з суспільством, аналізував вплив політичних факторів на діяльність поліції [4], та Бена Бредфорд (Ben Bradford), який зосереджує на довірі громадськості до поліції та легітимності поліції, досліджує вплив процедурної справедливості на ефективність надання поліцейських послуг [5]. Пітер Нойфілд (Peter Neyroud), досліджував професіоналізацію поліції та етику поліцейської діяльності [6]. Загалом, до ключових напрямів досліджень британських науковців слід віднести: легітимність поліції та довіру громадськості, реформування поліції та впровадження нових моделей поліціювання, технологічні інновації в поліцейській

діяльності, гендерні та расові питання в контексті надання поліцейських послуг, етику та професіоналізм у поліцейській службі, взаємодію поліції з громадою та community policing. Науковці Сполученого Королівства вже багато років активно займаються дослідженнями поліцейської діяльності, їхні роботи сприяють розширенню розуміння і розвитку ефективних стратегій для забезпечення громадського порядку та безпеки.

Мета статті – провести комплексне теоретичне дослідження загальних положень управління та адміністрування у сфері надання поліцейських послуг як виду публічних послуг. Для досягнення мети важливо вирішити такі завдання: систематизувати підходи щодо концептуалізації змісту поліцейських послуг; напрацювати теоретичні та методологічні основи надання таких послуг, охарактеризувати тенденції розвитку поліцейських послуг та забезпеченні належного рівня службової діяльності; дослідити виклики і загрози впливу інституціональних змін у сфері службової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Поліцейські послуги як основне завдання діяльності поліції вичерпно визначені у статті 2 Закону України «Про Національну поліцію»: «1. Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Ми вважаємо за доцільне показати забезпечення таких напрямів на прикладі Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії

Варто зауважити, що такі сфери визначають, власне, діяльність поліції:

Перший напрям – забезпечення публічної безпеки і порядку означає комплекс заходів, спрямованих на підтримання громадського порядку, захист громадян від злочинів та інших загроз, а також забезпечення безпеки в суспільстві, включає в себе діяльність поліції, місцевих органів влади, громадських організацій та інших суб'єктів, які працюють разом для створення безпечного середовища для всіх громадян. Очевидно сюди слід віднести патрулювання та реагування на надзвичайні ситуації – одну з основних поліцейських послуг у сфері публічної безпеки, що передбачає безперервне патрулювання вулиць, негайне реагування на екстрені виклики, підтри-

мання громадського порядку та швидке втручання під час інцидентів.

Так, у Сполученому королівстві якщо мова йде про професійну поліцію, то вона включає поліцейські сили, такі як Лондонська столична поліція (Metropolitan Police Service), яка відповідає за підтримання правопорядку та безпеки; місцеві поліцейські сили, адже кожне графство (адміністративна одиниця СК) та місто мають свої поліцейські сили, які працюють на місцевому рівні для забезпечення безпеки. Тут варто додати і правову основу забезпечення публічної безпеки і порядку У СК немає єдиного кодифікованого визначення «публічної безпеки і порядку» (як, до речі, і в Україні). Натомість, це поняття формується на основі різних законодавчих актів, судових прецедентів та поліцейських практик. Ключові закони включають Police Act 1996, Criminal Justice and Public Order Act 1994, та Anti-social Behaviour, Crime and Policing Act 2014 [7].

Важливим принципом «забезпечення публічної безпеки і порядку» виступає принцип «поліціювання за згодою» (Policing by consent). Цей фундаментальний принцип, сформульований Р. Пілом у 1829 році, передбачає, що легітимність поліції базується на суспільній згоді та довірі, а не на силі. Це означає, що забезпечення публічної безпеки розглядається як спільна відповідальність поліції та громадян. Слід також вказати на превентивний підхід, адже британська модель акцентує увагу на запобіганні злочинам та порушенням порядку, а не лише на реагуванні на них, що включає активну роботу з міськими та сільськими спільнотами, аналіз ризиків та раннє втручання у потенційно проблемні ситуації. Варто також вказати на громадсько-орієнтоване поліціювання, що здійснюється забезпеченням публічної безпеки як співпраці поліції з місцевими громадами і включає регулярні зустрічі з громадянами, створення місцевих консультативних груп та залучення волонтерів до підтримки правопорядку. І врешті решт – багаторівневий підхід, оскільки забезпечення публічної безпеки здійснюється на різних рівнях: від місцевих поліцейських відділків до національних агентств, таких як National Crime Agency. Це дозволяє ефективно реагувати на різні типи загроз – від дрібних правопорушень до організованої злочинності та тероризму [7].

другий напрям надання поліцейських послуг – «охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави» щодо надання поліцейських послуг у контексті досвіду Сполученого Королівства (СК) охоплює комплекс заходів,

спрямованих на забезпечення безпеки громадян, захист їхніх прав і свобод, а також підтримання суспільного порядку та інтересів держави. Це поняття базується на принципах законності, пропорційності, підзвітності та співпраці з територіальною спільнотою. Перш за все варто вказати на встановлення балансу між безпекою та правами людини, що відображено в законодавстві, зокрема в Human Rights Act 1998, який вимагає від правоохоронних органів діяти пропорційно та з повагою до прав людини. Також робиться акцент на адаптивності до нових викликів та професійній етиці.

Принцип законності передбачає, що поліція зобов'язана діяти в межах своїх повноважень і забезпечувати дотримання прав і свобод громадян; принцип пропорційності – що дії поліції повинні бути пропорційними до загрози або правопорушення і застосування сили або інших обмежувальних заходів має бути виправданим і мінімально необхідним для досягнення законної мети. Підзвітність передбачає, що поліцейські органи підзвітні громадськості та незалежним наглядовим органам, таким як Independent Office for Police Conduct (IOPC) [7], у частині регулярного звітування про діяльність поліції, включаючи статистику злочинності, використання сили та інших ключових показників.

Вартують уваги також питання професійної етики, співпраці з громадою, захисту суспільних інтересів, включаючи підтримання громадського порядку, запобігання злочинності та забезпечення безпеки на вулицях, контроль та безпека дорожнього руху, надання допомоги та захисту жертвам домашнього насильства, сексуального насильства та інших злочинів через програми кризового втручання та підтримки, забезпечення безпеки та порядку під час масових заходів, таких як спортивні змагання, концерти та акції протесту, шляхом планування та впровадження заходів безпеки, боротьба з кіберзлочинністю, захист кіберінфраструктури та розслідування правопорушень в Інтернеті.

У форматі СК та впровадження досвіду в Україні ми розробили порівняльну таблицю щодо формалізації поліцейських послуг та їх реалізації в СК та в Україні (таблиця 1). Запровадження поняття «поліціювання» варто розглядати скоріше як змістовний фактор, а не функціональний: поліціювання – це процес та практика підтримання громадського порядку, запобігання злочинності та забезпечення безпеки громадян через надання поліцейських послуг, що вирішує завдання балансу між безпекою та приватністю, адаптації

Порівняльний аналіз змісту реалізації поліцейських послуг в Україні та СК

Аспект послуги	Сполучене Королівство	Україна
1. Забезпечення громадського порядку	акцент на community policing, широке використання піших патрулів, високий рівень довіри громадян	перехід до моделі community policing, впровадження патрульної поліції, робота над підвищенням довіри громадян
2. Розслідування злочинів	високий рівень технічного оснащення, спеціалізовані підрозділи для різних типів злочинів, ефективна система збору та аналізу доказів	модернізація технічного оснащення, реформування слідчих підрозділів, впровадження нових методів розслідування
3. Забезпечення безпеки дорожнього руху	автоматизовані системи контролю швидкості, суворе дотримання правил і високі штрафи, ефективна система обліку порушень	впровадження автоматичної фіксації порушень, реформування системи штрафів, робота над покращенням культури водіння
4. Робота з громадою	регулярні зустрічі з громадянами, програми профілактики злочинності, активна участь громади у забезпеченні безпеки	впровадження програм взаємодії з громадою, створення громадських рад, розвиток волонтерських ініціатив
5. Реагування на надзвичайні ситуації	високий рівень координації між службами, регулярні навчання та тренування, ефективна система оповіщення населення	удосконалення системи координації служб, впровадження нових протоколів реагування, модернізація системи оповіщення
6. Використання технологій	широке застосування CCTV, передові системи аналізу даних, мобільні додатки для взаємодії з громадянами	впровадження систем відеоспостереження, розвиток аналітичних інструментів, створення електронних сервісів для громадян
7. Підготовка кадрів	тривала та інтенсивна підготовка, постійне підвищення кваліфікації, акцент на етичні стандарти	реформування системи поліцейської освіти, впровадження нових стандартів підготовки, посилення етичної складової навчання
8. Фінансування	стабільне та достатнє фінансування, прозора система розподілу коштів, інвестиції в нові технології	збільшення фінансування в рамках реформи, робота над оптимізацією витрат, пошук додаткових джерел фінансування

Джерело: за матеріалами <https://www.legislation.gov.uk/>

до нових форм злочинності, підвищення довіри громадськості, управління ресурсами в умовах обмеженого фінансування.

Впровадження досвіду Сполученого Королівства (СК) щодо надання поліцейських послуг в умовах правового режиму воєнного стану в Україні вимагає адаптації до специфічних умов та викликів, з якими стикається наша країна. При цьому може бути застосована модель адаптивного поліцейського управління в умовах воєнного стану. Складовими такої моделі виступають:

По-перше, громадсько-орієнтоване поліціювання (Community Policing), що в умовах воєнного стану передбачає створення мобільних консультативних груп, які можуть швидко реагувати на запити громадян у різних регіонах, особливо в зонах прямих бойових дій, а також залучення волонтерів для підтримки правопорядку та надання допомоги поліції в евакуації та гумані-

тарних операціях. Це потребуватиме організація регулярних зустрічей поліції з громадянами у безпечних місцях, впровадження програм для побудови довіри між поліцією та громадою, навіть у складних умовах.

По-друге, підвищення прозорості та підзвітності, що в умовах воєнного стану передбачає створення мобільних комісій для розслідування скарг на поліцію, які можуть працювати в умовах воєнного стану, та забезпечення регулярного звітування про діяльність поліції через онлайн-платформи та соціальні мережі. Однак, у свою чергу, це потребуватиме впровадження системи «відкритих даних» для забезпечення прозорості діяльності поліції.

По-третє, використання сучасних технологій шляхом встановлення мобільних систем відеоспостереження у стратегічно важливих місцях для підвищення безпеки, а також застосування

мобільних додатків для швидкого зв'язку громадян з поліцією, які можуть працювати навіть при обмеженому доступі до інтернету та відключенні світла, використання аналітичних платформ для обробки даних та прогнозування злочинності.

По-четверте, удосконалення професійної підготовки та розвитку, через проведення онлайн-тренінгів для поліцейських з акцентом на етичну поведінку та дотримання прав людини та створення мобільних навчальних центрів для підвищення кваліфікації поліцейських у зонах бойових дій.

По-п'яте, потребує особливої уваги розробка програм, спрямованих на підвищення гендерної компетентності поліцейських, з урахуванням специфіки воєнного стану, а також очевидне забезпечення рівного представництва жінок у правоохоронних органах та створення умов для їх кар'єрного зростання навіть у складних умовах.

По-шосте, важливим напрямом виступає підтримка доброчесності та боротьба з корупцією, розробка спеціальних механізмів для подання скарг на недоброчесну поведінку поліцейських через онлайн-платформи, впровадження системи моніторингу та оцінки якості навчання та професійної етики, навіть у складних умовах, проведення регулярних тестувань та опитувань

серед поліцейських щодо проявів недоброчесної поведінки.

По-сьоме, необхідна координація з військовими структурами ЗСУ, обласними військовими адміністраціями, підрозділами інших правоохоронних органів, розробка протоколів взаємодії поліції з військовими підрозділами, створення спільних оперативних штабів для координації дій, проведення спільних навчань для відпрацювання взаємодії.

Загалом, надання поліцейських послуг у умовах правового режиму воєнного стану в Україні вимагає комплексного підходу та адаптації до специфічних умов. При цьому досвід Сполученого королівства є надзвичайно актуальним.

Висновки і пропозиції. Розробка ефективної моделі поліцейських послуг потребує збалансованого підходу, який включатиме структурування організації, впровадження сучасних технологій, активну взаємодію з громадськістю та постійне підвищення професійних стандартів. Також важливим є забезпечення прозорості та відповідальності всіх дій поліцейських, що сприятиме зміцненню довіри між поліцією та громадою. Нагальним завданням сучасної науки державного управління виступатиме розробка теоретичної основи дослідження

Список літератури:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
2. Помаза-Пономаренко А.Л. Соціальний розвиток і безпека регіонів: державно-управлінські аспекти : монографія. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2017. 270 с.
3. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Публічна (громадська та цивільна) безпека в Україні: значення для гарантування системи безпеки в Європі // International security studios: managerial, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects. International collective monograph. Volume II. Oslo (Kingdom of Norway). Norwegian University of Life Sciences, Research and Education. 2024. 605 p. Pp. 297–322. URL: <http://reposit.sc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/19931>.
4. Robert Reiner The Politics of the Police. Oxford University Press. 2010. 336 p.
5. Bradford B. Policing and social identity: Procedural justice, inclusion and cooperation between police and public. Policing and society. 2014 (1), 22–43.
6. Neyroud P., Beckley A. Policing, Ethics and Human Rights. 2001. Willan, 256 p.
7. Офіційний сайт: <https://www.legislation.gov.uk/>

Kucherovsky O.O. FUNDAMENTALS OF POLICE SERVICE PROVISION IN THE PUBLIC SECURITY SYSTEM: MANAGERIAL ASPECT

The article explores the important role of police services in the public security system, with a focus on the managerial aspects that contribute to its effectiveness and efficiency, based on the experience of the United Kingdom (UK). The study is driven by the definition of public security and the main characteristics of the active influence model, which police services occupy in this system. Particular attention is paid to defining the legal framework governing police activity, emphasising the need to comply with national legislation and international human rights standards, and the importance of a strong legal framework to define the limits of police powers and prevent abuse. The article focuses on the organisational structure of the police service delivery system and its specific features in the United Kingdom. The author describes the essence of the concept of efficiency of police services, which largely depends on an optimised organisational structure. The hierarchical links

between management, response and decentralisation are explored, with an emphasis on flexible but clear organisational models that allow for quick decision-making and efficient allocation of resources for service delivery.

Operational aspects of police service delivery are analysed, such as patrolling, response times to citizen calls, and technological integration. Examples of the implementation of public safety management mechanisms, predictive policing and operational intelligence activities of the police are provided, demonstrating their impact on reducing crime and increasing public confidence. Common managerial challenges in the provision of police services, such as limited resources, corruption and bureaucratic inertia, are identified. Practical solutions are recommended, including strategic leadership, continuous training and ethical oversight. The relevance of modern technology to improve the effectiveness of police services is discussed. From body-worn cameras to data analytics, the article outlines how technology can support evidence gathering, transparency and informed decision-making in policing. The importance of a multidimensional approach is emphasised, including the establishment of a legal framework, optimisation of organisational structure, implementation of modern operational and technological strategies, and active engagement with the community. It is indicated that the combination of these components will ensure the formation of effective, transparent and accountable police service delivery that meets the needs and expectations of society. The author analyses the current trends in the formation and content of the institution of police activity and systematisation of modern regulatory definitions. The main institutional challenges in the public security system and in the system of police activity are identified.

Key words: *experience, police services, policing, legal procedures, public security, risk-oriented management, service responsibility, territorial level.*

Помаза-Пономаренко А.Л.

Навчально-науково-виробничий центр Національного університету цивільного захисту України

ORCID ID: 0000-0001-5666-9350

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ І РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ПРАВОПОРЯДКУ

Установлено, що дієва інституційна взаємодія має вирішальне значення для створення безпечного середовища, рівень якої можливо оцінити залежно від стану публічної безпеки, яка охоплює громадську та цивільну безпеку. Акцентовано, що підтримання публічної безпеки на належному рівні також є пріоритетом публічних інституцій (державного сектору та приватного), які функціонують на всіх рівнях управління (центральному, регіональному та місцевому). Уважаємо, що забезпечити публічну безпеку можна шляхом реалізації низки заходів. Серед них виокремлено ті, що стосуються надання публічних послуг загалом, і послуг, які надаються правоохоронними органами. До першої групи послуг віднесено такі: 1) забезпечення особистої безпеки; 2) сприяння благополуччю суспільства; 3) забезпечення економічне зростання; 4) поліпшення соціальної згуртованості. Окремий блок дослідження становлять визначені заходи щодо забезпечення публічної безпеки саме правоохоронними органами, а саме пов'язані з профілактикою злочинності та її стримування, аварійним реагуванням, управлінням дорожнім рухом та безпекою, побудовою дієвих взаємин із населенням, а також діяльністю спеціалізованих підрозділів і раціональним використанням необхідних для цього ресурсів. На цій підставі можемо зробити узагальнюючий висновок, що публічна безпека вимагає реалізації таких заходів: 1) залучення спільноти; 2) розширення прав та можливостей молоді; 4) результативне та виважене використання технологічних досягнень, що передбачає обмеження застосування алгоритмів штучного інтелекту. Серед заходів забезпечення публічної безпеки також виокремлено ті, що стосуються публічних послуг, зокрема поліцейських. Аргументовано, що правоохоронні органи відіграють життєво важливу роль у забезпеченні публічної (громадської та цивільної) безпеки. Тим не менш, для них важливо спільно працювати з населенням для зміцнення його довіри та розвитку позитивних відносин. Працюючи разом, правоохоронні органи та спільноти можуть виявляти конкретні проблеми публічної безпеки, розробляти цільові стратегії та реалізувати ефективні рішення. У цьому контексті також наполягається на важливості забезпечення розвитку публічно-приватного партнерства.

Ключові слова: громадська безпека, публічне управління, публічна безпека цивільна безпека, механізм правопорядку, публічні послуги, поліцейські послуги, органи державної влади, правоохоронні органи, органи поліції.

Постановка проблеми. Публічна безпека з її складниками (громадська та цивільна безпека) є фундаментальним аспектом функціонування та розвитку суспільства. Ці обидва стани мають значні відмінності один від одного. За першого (тобто функціонування) відбувається насамперед зміна кількісних показників певного явища або процесу, а за другого – зміна якісних показників. Відтак, слід говорити про важливість забезпечення благополуччя та безпеки окремих осіб і соціальних груп у коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі, що передбачає зміну і кількісних, і якісних показників суспільної життєдіяльності. Останнє забезпечує належний механізм правопорядку та підвищення рівня публічної безпеки до

показників «безпека для суспільства – це безпека, яка виходить з його боку». Цей механізм забезпечення публічної безпеки охоплює різні заходи, політику й ініціативи, спрямовані на запобігання та реагування на загрози, ризики та надзвичайні ситуації, які можуть виникнути, становлячи небезпеку для населення. Розуміння важливості публічної, громадської та цивільної безпеки має вирішальне значення для розвитку суспільства і його співтовариств, оскільки публічна безпека не лише передбачає захист життя та власності, а й покликана сприяти соціальній згуртованості й економічному процвітанню [5; 10]. Саме ця позиція визначає актуальність обраної проблематики дослідження: наскільки на вітчизняних тере-

нах відбувається забезпечення публічної безпеки в контексті реалізації публічних послуг, у т.ч. поліцейських, і відповідного механізму правопорядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика публічного управління системою безпеки, що включає публічну, громадську та цивільну, розроблялася в наукових роботах вітчизняних і зарубіжних учених В. Баштанника, Л. Берга, С. Белая, О. Бондаренка, В.-К. Бразової, А. Воденичарова, Д. Грицишена, С. Калояннідіса, О. Кравчука, М. Пасхаліду, О. Ремеза, Л. Сергієнко, Ф. Хацітеодорідіса та ін. [1; 2; 3; 6; 7; 8; 9; 11]. У той же час, потребують ґрунтовного розгляду питання щодо забезпечення публічної безпеки крізь призму її складників та реалізації механізму надання публічних послуг і правопорядку.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні шляхів забезпечення публічної безпеки за рахунок надання поліцейських послуг і реалізації механізму правопорядку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З точки зору деяких науковців, публічна безпека забезпечує почуття безпеки та душевного спокою [5]. Погоджуємося з цією думкою щодо значення публічної безпеки та правопорядку для загального функціонування суспільства, оскільки вони стимулюють активну участь та співробітництво між громадянами, що зумовлює створення більш безпечних районів та міцніших соціальних зв'язків. Власне кажучи, взаємний вплив і роль публічної безпеки, правопорядку та надання публічних послуг схематично представлено на рис. 1. Очевидно, що надання високоякісних публічних послуг (зокрема, поліцейських) є запорукою належного рівня публічної безпеки, що відзначається соціальною стабільністю, згуртованістю. У протилежному випадку правоохоронні органи стикаються з проблемою соціальної апатії, хаосу, суспільних конфліктів, соціальної кризи, громадянської війни тощо [1; 5]. На цій підставі наполягаємо на важливості результативного функціонування механізму правопорядку, механізму захисту прав і свобод громадян та механізму забезпечення публічної безпеки загалом. Реалізація зазначених механізмів вимагає виконання низки важливих управлінських заходів, а саме:

1. Забезпечення особистої безпеки, що передбачає заходи публічної (громадської та цивільної) безпеки, спрямовані на захист людей від різних загроз, включаючи злочини, нещасні випадки та стихійні лиха. Правоохоронні органи відіграють вирішальну роль у запобіганні та боротьбі зі злочинною діяльністю, гарантуючи громадя-

нам право не боятися свого повсякденного життя. Крім того, рятувальники, екстремальні психологи та медики, навчені надавати негайну допомогу під час надзвичайних ситуацій, зводячи до мінімуму потенційну шкоду, спричинену нещасними випадками або природними лихами [5].

2. Сприяння благополуччю суспільства вимагає забезпечення публічної безпеки, що виходить за рамки індивідуальної безпеки, охоплюючи загальне благополуччя співтовариств. Упроваджуючи проактивні заходи такі, як публічна (соціально орієнтована) поліцейська діяльність, програми моніторингу за правопорядком, кампанії з підвищення обізнаності громадськості тощо, спільноти можуть брати активну участь у запобіганні злочинності та формуванні загальної соціальної безпеки. Ці ініціативи не лише стримують злочинну діяльність, а й сприяють почуттю єдності та загальної відповідальності серед населення [4; 10].

3. Економічне зростання передбачає реалізацію надійних заходів соціальної безпеки, що має вирішальне значення для залучення інвестицій, іноземних підприємств на вітчизняних теренах, тобто різного роду капіталу – фінансового, соціального та ін. [2; 3]. Безпечне середовище є передумовою для економічного зростання та розвитку спільнота (у значенні саме покращення якісних показників), що зумовить створення нових робочих місць, розвиток публічно-приватного партнерства й інвестиційно-інноваційної діяльності, а тому збільшення економічних можливостей. Крім того, низький рівень злочинності й ефективні системи реагування на надзвичайні ситуації сприяють позитивній репутації країни загалом, залучаючи туристів та підвищення місцевої економіки.

4. Поліпшення соціальної згуртованості, що передбачає реалізацію ініціатив публічної безпеки, що ґрунтуються на забезпеченні платформи для міжнародної та транскордонної співпраці, а також співпраці між різними сегментами суспільства, що зумовлює персоніфікацію відповідальності. Ці ініціативи не лише зміцнюють соціальні зв'язки, а й сприяють утвердженню інклюзивності в громадах [4; 5].

Щоб продемонструвати значення публічної безпеки, доречно розглянути окремий приклад. Уявіть собі район, у якому не вистачає вуличного освітлення та високим є рівень крадіжок з проникненням. Мешканці почуваються в небезпеці, що призводить до зниження взаємодії громадськості зі сферою господарської та іншої еконо-

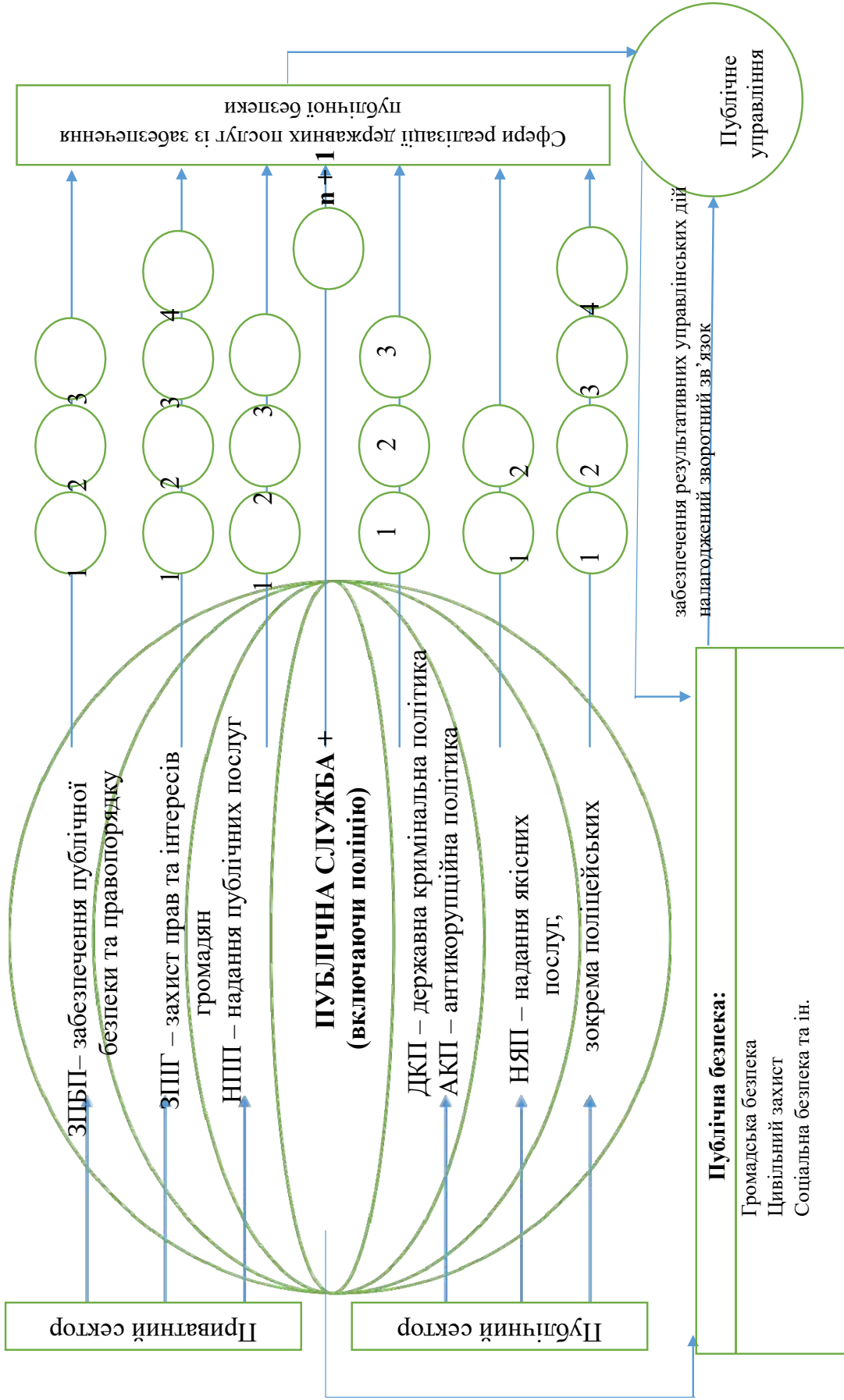

Рис. 1. Сутність публічної безпеки в контексті реалізації механізму правопорядку та надання публічних послуг

Джерело: складено на підставі [1; 2; 3; 6; 7; 8; 9; 11]

мічної діяльності. У той же час, місцева влада змінює підходи в управлінні територією: інвестує в поліпшення інфраструктури освітлення вулиць, реалізує ініціативи з поліцейської діяльності й організує навчальні семінари з профілактики злочинності. Як результат, ситуація починає змінюватися у бік покращення: місцеві жителі відновлюють своє почуття безпеки, беруть активну участь у заходах з управління територіальним розвитком, відкривають малі та середні підприємства; покращується якість життя; зменшується рівень міграції населення та ін.

Розуміння важливості публічної (громадської та цивільної) безпеки має першорядне значення для створення безпечних умов для соціально-економічного розвитку. Визначаючи пріоритети особистої безпеки, сприяння благополуччю населення, сприяння економічному зростанню та підвищенню соціальної згуртованості, уважаємо за необхідне зацентувати увагу на важливості побудови суспільства, у якому люди можуть відчувати себе у безпеці. Вона є запорукою сталого розвитку держави та її регіонів [3; 5; 10]. При цьому слід розуміти, що публічна безпека не є виключно відповідальністю правоохоронних органів та служб екстреної допомоги.

Правоохоронні органи відіграють вирішальну роль у забезпеченні публічної безпеки та підтримці благополуччя населення. Їх присутність та дії необхідні для стримування й запобігання злочинам, а також реагування на надзвичайні ситуації і надання допомоги постраждалим. Роль правоохоронних органів виходить за рамки суто дотримання закону. На наше переконання, вона включає зміцнення довіри, сприяння суспільним відносинам та формування почуття безпеки серед громадян [7–8; 9; 11]. Відтак, можемо стверджувати про актуальність визначення заходів щодо забезпечення публічної безпеки, які вживаються правоохоронними органами, а саме:

1. Профілактика злочинності та стримування: одним з основних обов'язків правоохоронних органів є запобігання та стримування злочинності. Поліцейські патрулюють вулиці, відповідають на дзвінки й активно взаємодіють із населенням, щоб стримати потенційну злочинну діяльність, зменшивши нанівець шанси на її вчинення. Крім того, вони співпрацюють з іншими публічними інституціями та громадськими організаціями в питаннях розробки стратегій щодо запобігання злочинності таких, як програми моніторингу за станом правопорядку або освітні ініціативи, спрямовані на зниження рівня злочинності.

2. Аварійне реагування: непоодинокими є випадки, коли правоохоронні органи першими реагують на надзвичайні ситуації, включаючи нещасні випадки, стихійні лиха чи акти насильства. Тренування та навчання працівників правоохоронних органів дає їм необхідні навички для ефективного вирішення цих ситуацій, під час не тільки виконання своїх обов'язків, а й надання публічних послуг. Незалежно від того, чи надається перша медична допомога, чи забезпечується координацію з іншими аварійними службами, правоохоронці відіграють важливу роль у забезпеченні публічної (громадської та цивільної) безпеки під час кризової ситуації.

3. Управління дорожнім рухом та безпекою: ще одним важливим аспектом ролі правоохоронних органів у публічній безпеці є контроль дорожнього руху та забезпечення його безпеки. Співробітники поліції забезпечують дотримання законів про дорожній рух, контролюють обмеження швидкості та реагують на аварії, знижуючи ризик травм і загиблих на дорогах. Підтримуючи порядок та забезпечуючи правила дорожнього руху, правоохоронні органи допомагають створити більш безпечне середовище як для автомобілістів і пішоходів, так і велосипедистів.

4. Побудова дієвих взаємин із населенням. Результативне партнерство між правоохоронними органами та населенням необхідне для підтримки публічної безпеки. Таке партнерство може набувати різних форм, наприклад, реалізації програм із наставництва молоді, навчання громадян їхніх прав тощо. Активно беручи участь у суспільстві, правоохоронці можуть отримати цінну інформацію й ефективно вирішувати проблеми (на їх випередження).

5. Спеціалізовані підрозділи та ресурси: правоохоронні органи можуть мати спеціалізовані підрозділи, які зосереджені на конкретних галузях публічної безпеки (зокрема, пов'язані з обігом та/або зберіганням наркотичних речовин, з поширенням кіберзлочинності або насильства в сім'ях тощо). Ці підрозділи отримують спеціалізоване навчання та ресурси для вирішення унікальних за характером проблем у кожній окремій сфері. Наприклад, підрозділ кіберзлочинності може працювати для запобігання шахрайству в Інтернеті та крадіжкам особистих даних, у той час, як підрозділ для протидії насильству в сім'ї може забезпечити підтримку та захист жертв домашнього насильства. Ці спеціалізовані підрозділи підвищують загальну ефективність правоохоронних органів у забезпеченні публічної безпеки шляхом

надання публічних послуг щодо вирішення конкретних питань, які можуть виникнути у суспільстві [2; 3].

Отже, правоохоронні органи відіграють важливу роль у забезпеченні публічної (громадської та цивільної) безпеки. Їхні обов'язки включають запобігання злочинності, реагування на надзвичайні ситуації, управління дорожнім рухом, побудову відносин з населенням і спеціалізованими підрозділами. Важливо визнати, що ефективна публічна (громадська та цивільна) безпека потребує співпраці між правоохоронними органами та суспільством, оскільки довіра та співпраця мають важливе значення для створення безпечного середовища для всіх.

Окремий блок дослідження становлять заходи, що вживаються правоохоронними органами для підтримання публічної безпеки під час появи кризових і надзвичайних ситуацій. Готовність до таких ситуацій є важливим аспектом забезпечення цивільної безпеки та захисту суспільства під час них. Заходи, що вживаються у цій сфері, не тільки допомагають у пом'якшенні впливу катастроф, але й допомагають у ефективному реагуванні та відновленні нормальної життєдіяльності суспільства. Серед заходів у сфері публічної та цивільної безпеки можемо виокремити такі.

1. Залучення населення до реалізації публічної політики у сфері забезпечення публічної безпеки. Одним із ключових у цьому контексті компонентів підвищення готовності до надзвичайних ситуацій є налагодження дієвої взаємодії з населенням. Важливо його залучати до процесів планування та прийняття рішень, пов'язаних із готовністю до надзвичайних ситуацій, підвищення поінформованості. Залучаючи населення, його представники стають більш обізнаними щодо потенційних ризиків виникнення надзвичайних ситуацій і стають краще підготовленими до реагування на них.

2. Розподіл інфраструктури та ресурсів. Інвестування у стійку інфраструктуру (зокрема, критичну) та розподіл необхідних ресурсів має вирішальне значення для ефективної готовності до надзвичайних ситуацій. Це включає забезпечення того, щоб об'єкти критичної інфраструктури такі, як лікарні, притулки та ін. були підготовленими до надзвичайних ситуацій, і мали необхідний розподіл ресурсів таких, як аварійне приладдя, медичне обладнання та персонал. Наприклад, під час пандемії Covid-19 країни з добре підготовленими системами охорони здоров'я були краще оснащені для реагування на сплески випадків поширення небезпечного вірусу для життя та здоров'я людей.

Така підготовленість стала запорукою здійснення інвестицій в соціальну та критичну інфраструктуру, а також виважений розподіл матеріальних ресурсів.

3. Технологія та інновації: досягнення в галузі технологій можуть відігравати значну роль у підвищенні готовності до надзвичайних ситуацій, спостереження, пошукових й аварійно-рятувальних операцій тощо.

4. Співробітництво та партнерські відносини: співпраця між різними зацікавленими сторонами має вирішальне значення для готовності до надзвичайних ситуацій. Це включає співпрацю між державними установами, некомерційними організаціями, організаціями приватного сектору та громадськими організаціями для розробки комплексних планів екстреної допомоги та стратегій реагування (див. рис. 1). Наприклад, під час наслідків урагану Катріна у 2005 році співпраця між урядовими установами, неурядовими організаціями та добровольцями відіграла вирішальну роль у наданні допомоги та підтримки порушених громад.

5. Освіта: ініціативи щодо навчання необхідним навичкам для реагування на надзвичайні ситуації. Це включає навчання з надання першої допомоги, методам реагування на стихійні лиха та процедурам евакуації. Підвищення поінформованості про потенційні ризики може дати можливість людям вжити запобіжних заходів для захисту себе та своїх родин. Наприклад, організації можуть проводити семінари з реагування на стихійні лиха та катастрофи у закладах освіти, громадських центрах для розширення знань людей щодо їх прав і можливостей.

Отже, підвищення готовності до надзвичайних ситуацій – це колективна відповідальність, яка потребує активної участі окремих осіб, спільнот та різних зацікавлених сторін під час настання кризи та на етапі її попередження.

Висновки. Очевидно, що дієва інституційна взаємодія має вирішальне значення для створення безпечного майбутнього для окремих громадян та публічної безпеки загалом. У межах цього дослідження визначено різні аспекти публічної безпеки, яка охоплює громадську та цивільну безпеку. Підтримання публічної безпеки на належному рівні також є пріоритетом інституційної взаємодії, що відбувається на всіх рівнях публічного управління (центральному, регіональному та місцевому). Забезпечити таку безпеку можна досягти шляхом реалізації низки заходів. Серед них виокремлено ті, що

стосуються надання публічних послуг загалом, і послуг, які надаються правоохоронними органами. До першої групи послуг віднесено такі: 1) забезпечення особистої безпеки; 2) сприяння благополуччю суспільства; 3) забезпечення економічне зростання; 4) поліпшення соціальної згуртованості. Окремий блок дослідження становлять визначені заходи щодо забезпечення публічної безпеки саме правоохоронними органами, а саме пов'язані з профілактикою злочинності та її стримування, аварійним реагуванням, управлінням дорожнім рухом та безпекою, побудовою дієвих взаємин із населенням, а також діяльністю спеціалізованих підрозділів і раціональним використанням необхідних для цього ресурсів. На цій підставі можемо зробити узагальнюючий висновок, що публічна безпека вимагає реалізації таких заходів:

1. Залучення спільноти. Одним із ключових компонентів підвищення публічної безпеки є активна участь населення. Будуючи міцні відносини та відкриті лінії спілкування, населення може працювати пліч-о-пліч з правоохоронними органами для виявлення та вирішення потенційних загроз публічній безпеці.

2. Розширення прав та можливостей молоді: інвестиції в молоде покоління необхідне для створення більш безпечного майбутнього. Надаючи освітні та розважальні можливості, можна забезпечити молодь від протиправної поведінки в майбутньому. Крім того, залучення молодих людей до процесів прийняття рішень спільнотою може прищепити почуття відповідальності, спонукаючи їх стати активними учасниками у створенні безпечного середовища.

3. Дієва поліцейська діяльність: правоохоронні органи відіграють життєво важливу роль у забезпеченні публічної (громадської та цивільної) безпеки. Тим не менш, для них важливо спільно працювати з населенням для зміцнення його довіри та розвитку позитивних відносин. Працюючи разом, правоохоронні органи та спільноти можуть виявляти конкретні проблеми публічної безпеки, розробляти цільові стратегії та реалізувати ефективні рішення.

4. Технологічні досягнення: у сучасну цифрову епоху технології надають численні інструменти та ресурси для підвищення публічної безпеки. Наприклад, використання камер спостереження в громадських місцях може стримувати злочинну діяльність та надати цінні докази для розслідувань. Крім того, мобільні програми та платформи соціальних мереж можуть бути використані для поширення важливої інформації про безпеку такої, як попередження про надзвичайні ситуації або поради щодо запобігання злочинності. Прийняття технологічних досягнень може значно підвищити ефективність зусиль з публічної безпеки.

5. Публічно-приватне партнерство: співпраця між державним та приватним сектором є ще одним перспективним напрямком для зміцнення публічної (громадської та цивільної) безпеки. У межах такого партнерства зацікавлені суб'єкти можуть об'єднати свої ресурси та досвід для цілісного вирішення проблем публічної безпеки, належним чином фінансуючи ініціативи з питань безпеки спільноти. Публічно-приватне партнерство може використовувати сильні сторони публічних інституцій для створення комплексного та сталого підходу до публічної безпеки.

Список літератури:

1. Белай С.В. Розроблення комплексного державного механізму протидії кризовим ситуаціям за масовою участю населення. URL: http://www.pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2013/11.pdf.
2. Кравчук О.В., Бондаренко О.Г. Закордонні публічно-управлінські практики взаємодії поліції та громадянського суспільства в умовах децентралізації влади. URL: <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/38-2023/45.pdf>.
3. Криза правоохоронної системи України: монографія / За загальною редакцією В.В. Євдокимова, Д. О. Грицишена, Л.В. Сергієнко. Житомир: Видавничий дім «Бук-друк», 2023. 584 с.
4. Помаза-Пономаренко А.Л. Соціальний розвиток і безпека регіонів: державно-управлінські аспекти : монографія. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2017. 270 с.
5. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Публічна (громадська та цивільна) безпека в Україні: значення для гарантування системи безпеки в Європі // International security studios: managerial, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects. International collective monograph. Volume II. Oslo (Kingdom of Norway). Norwegian University of Life Sciences, Research and Education. 2024. 605 p. Pp. 297-322. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/19931>.
6. Ремез О.Л. Цивільна безпека через призму реалізації закону України «про звернення громадян» : I International Scientific and Practical Conference «Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique». 2021. С. 83–84. <https://doi.org/10.36074/logos-05.02.2021.v2.26>.

7. Фатхутдінов В.Г. Місце громадської безпеки в системі національної безпеки // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»* Т. 2. 2014. № 3. URL: <http://surl.li/qghfz>.
8. Brazova Vera-Karin (2014). Polskie bezpieczeństwo cywilne w kontekście regionalnym // *Przegląd Strategiczny*. № 43. 10.14746/ps.2014.1.5. DOI: 10.14746/ ps.2014.1.5.
9. Kalogiannidis S., Paschalidou M. and Chatzitheodoridis F. (2023). Relationship between Cyber Security and Civil Protection in the Greek Reality // *Applied sciences-basel*. 13 (4). <https://doi.org/10.3390/app13042607>.
10. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Volume 14. Issue 1. Pp. 216–220. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140139/papers/K_10.pdf.
11. Vodenitcharov A. (2015). Civil aspects of national security // 21st international conference the knowledge-based organization. 2015. pp. 143-147. DOI: <https://doi.org/10.1515/kbo-2015-0023>.

Pomaza-Ponomarenko A.L. ENSURING PUBLIC SECURITY: FEATURES OF THE PROVISION OF PUBLIC SERVICES AND IMPLEMENTATION OF THE MECHANISM OF LAW ORDER

It has been established that effective institutional interaction is crucial for creating a safe environment, the level of which can be assessed depending on the state of public security, which includes public and civil security. It was emphasized that maintaining public security at an appropriate level is also a priority of public institutions (public sector and private), which function at all levels of government (central, regional and local). We believe that it is possible to ensure public safety by implementing a number of measures. Among them, those related to the provision of public services in general and services provided by law enforcement agencies are singled out. The first group of services includes the following: 1) provision of personal security; 2) promoting the well-being of society; 3) ensuring economic growth; 4) improvement of social cohesion. A separate block of research consists of determined measures to ensure public safety by law enforcement agencies, namely, related to crime prevention and deterrence, emergency response, traffic and safety management, building effective relations with the population, as well as the activities of specialized units and the rational use of necessary for this resources. On this basis, we can draw a general conclusion that public safety requires the implementation of the following measures: 1) involvement of the community; 2) expanding the rights and opportunities of youth; 4) effective and balanced use of technological achievements, which involves limiting the use of artificial intelligence algorithms. Among the measures to ensure public security, those related to public services, in particular police, are also singled out. It is argued that law enforcement agencies play a vital role in ensuring public (public and civil) security. Nevertheless, it is important for them to work together with the population to strengthen their trust and develop positive relations. By working together, law enforcement agencies and communities can identify specific public safety concerns, develop targeted strategies, and implement effective solutions. In this context, the importance of ensuring the development of public-private partnership is also emphasized.

Key words: public administration, public security, public security, civil security, law enforcement mechanism, public services, police services, state authorities, law enforcement agencies, police agencies.

Ніколаєв К.Д.

Міжрегіональна Академія управління персоналом
ORCID ID: 0000-0003-0404-6113

Дангадзе С.Д.

Міжрегіональна Академія управління персоналом
<https://orcid.org/0009-0005-6726-139X>

СТРАТЕГІЇ МІНІМІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ ЕКОЛОГІЧНИХ КАТАСТРОФ В РАМКАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Стаття присвячена вивченню та аналізу стратегій, спрямованих на мінімізацію наслідків екологічних катастроф в контексті національної безпеки. Здійснюючи огляд сучасних екологічних викликів, автор розглядає різноманітні аспекти регулювання та стандартизації, розвитку інфраструктури та технологій, екологічної освіти та громадської участі, екстрених планів та міжнародного співробітництва. Досліджено ключові аспекти інтегрованого підходу до вирішення екологічних криз, фокусуючись на стратегіях сталого розвитку та зеленому фінансуванні. Аналізовано важливі вектори, спрямовані на забезпечення національної безпеки та збереження екологічної стійкості. Стаття ставить своєю метою надати чітке розуміння ефективних стратегій, сприяючи сталому розвитку суспільства. Наголошено роль міжнародного співробітництва та його вплив на ефективність стратегій управління екологічними ризиками. Зосереджуючись на екологічному фінансуванні, вона аналізує, як зелені інвестиції та інші фінансові механізми можуть підтримати реалізацію екологічних проєктів та сприяти сталому використанню ресурсів. Висвітлення ролі громадськості у вирішенні екологічних питань та підвищення екологічної свідомості також є ключовим аспектом. Загалом, стаття підкреслює не лише детальний аналіз стратегій зменшення наслідків екологічних катастроф, але й наголошує на їх взаємодії та важливості у контексті національної безпеки та сталого розвитку.

Наразі наявна очевидна необхідність розробки та впровадження стратегій мінімізації наслідків екологічних катастроф. Вирішення цієї проблеми вимагає інтегрованого підходу, що охоплює не лише аспекти законодавчого регулювання, але і використання новітніх технологій та активну участь громадськості. Поєднання регулювання та стандартизації, розвитку інфраструктури та технологій, екологічна освіта та громадська участь, екстрені плани та міжнародне співробітництво створюють комплексний підхід до запобігання та управління екологічними кризами.

Ключові слова: Безпека, національна безпека, екологічні катастрофи, національна безпека, регулювання та стандартизація, інфраструктура та технології, екологічна освіта, громадська участь, публічне управління, механізми публічного управління.

Постановка проблеми. Одержуючи увагу до зростання навантаження на екосистеми та збільшення частоти екологічних катастроф, постає завдання ефективного керівництва та мінімізації їхніх наслідків у рамках національної безпеки. Забруднення навколишнього середовища, виснаження природних ресурсів та зміни клімату стають загрозою не лише для природи, але і для економічної та соціальної стабільності країни. Проблема полягає у необхідності розробки та впровадження комплексних стратегій, спрямованих на передбачення, запобігання та швидке реагування на екологічні небезпеки. Враховуючи глобальний

характер цих проблем, національна безпека стає невід'ємною частиною вирішення екологічних викликів для забезпечення стійкого розвитку та довгострокової життєздатності суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми ролі стратегії мінімізації наслідків екологічних катастроф в рамках національної безпеки досліджували такі науковці, як: Д. Павленко, Ю. Семенюк, Ю. Лисецький, О. Резнікова, К. Войтовський, А. Лепіхов, Л. Рябовол, В. Смоляннюк, Д. Чижов та інші.

Мета статті. Мета статті є вивчити та проаналізувати стратегії мінімізації наслідків еко-

логічних катастроф в рамках національної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі зростаючий вплив людської діяльності на природне середовище викликає серйозні загрози екологічних катастроф, які мають потенціал визначити майбутнє національної безпеки. Ця проблема вимагає негайних та комплексних заходів, оскільки наслідки таких подій можуть суттєво підірвати стабільність та безпеку країни.

У зв'язку з цим стає очевидною необхідність розробки та впровадження стратегій мінімізації наслідків екологічних катастроф. Вирішення цієї проблеми вимагає інтегрованого підходу, що охоплює не лише аспекти законодавчого регулювання, але і використання новітніх технологій та активну участь громадськості.

Доцільно зазначити, що на думку О. Шевченка, що стратегія регулювання та стандартизація передбачає встановлення та строге дотримання екологічних стандартів для підприємств усіх секторів економіки. Важливо, щоб ці стандарти визначали максимально припустимі рівні викидів, споживання ресурсів, та інші параметри, що впливають на стан довкілля. Крім того:

– *моніторинг та аудит*: запровадження систем регулярного моніторингу для визначення рівня відповідності підприємств встановленим стандартам. Проведення екологічних аудитів для оцінки впливу діяльності підприємств на навколишнє середовище;

– *штрафи та пільги*: визначення санкцій за порушення екологічних норм та стимулювання дотримання шляхом встановлення пільг для компаній, що впроваджують екологічно чисті технології та практики;

– *публічна транспарентність*: забезпечення доступності інформації про екологічні показники підприємств для громадськості. Створення платформ для публікації даних про викиди та їх вплив на навколишнє середовище;

– *сталі перевірки та оновлення*: регулярне переглядання та актуалізація екологічних стандартів відповідно до наукових досліджень та технологічного прогресу. Забезпечення, що стандарти відповідають найсучаснішим вимогам для захисту довкілля;

– *співпраця з галузями та експертами*: взаємодія з представниками різних галузей економіки та екологічними експертами для розробки обґрунтованих та реалістичних стандартів, що враховують специфіку кожного сектору [7, с. 110–116].

Отже, ця стратегія має на меті створити ефективну систему контролю та покращити екологічні показники підприємств, сприяючи забезпеченню національної безпеки шляхом зменшення негативного впливу на природу.

Варто зазначити, що стратегія розвитку інфраструктури та технології спрямована на інтеграцію сучасних технологій та розвиток відповідної інфраструктури з метою зменшення негативного впливу на довкілля та забезпечення національної безпеки.

На думку вченого Л. Рябовола [4], що розбудова та модернізація енергетичної інфраструктури для використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергія. Фінансова підтримка та стимули для підприємств, що переходять на екологічно чисті енергетичні рішення. Впровадження технологій для ефективного використання природних ресурсів, зокрема води та лісів. Розробка систем управління відходами та переробить для зменшення негативного впливу на природне середовище. Розвиток екологічно чистого транспорту, включаючи електромобілі та масовий транспорт на базі відновлюваних джерел енергії. Вдосконалення міської інфраструктури для сприяння використанню громадського транспорту та велосипедів.

Крім того, фінансування та підтримка науково-дослідницьких проєктів, спрямованих на розробку інноваційних технологій для зменшення забруднення повітря, води та ґрунту. Сприяння розвитку екологічно чистих технологій у будівельній галузі, таких як зелені матеріали та енергоефективні системи, з метою зменшення викидів CO₂ та енергоспоживання. Використання циф-

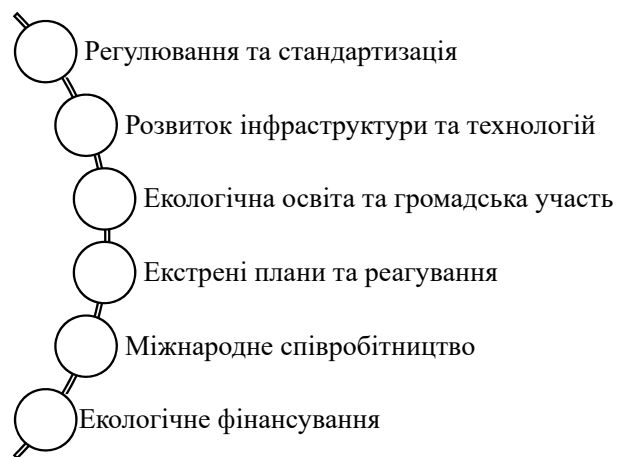

Рис. 1. Стратегії мінімізації наслідків екологічних катастроф в рамках національної безпеки, складено та узагальнено на основі аналізу джерела [1; 7]

рових технологій та інтернету речей для моніторингу та контролю за станом довкілля. Створення систем штучного інтелекту для аналізу даних та прогнозування екологічних трендів.

Таким чином, ця стратегія спрямована на створення інноваційного екологічно чистого середовища та забезпечення національної безпеки шляхом використання передових технологій та розвинутої інфраструктури.

Окремо необхідно відмітити думку вчених О. Резнікова, К. Войтовського А. Лепіхова, що забезпечення екологічної стійкості та національної безпеки вимагає не лише дієвих стратегій управління природними ресурсами, але й активної участі громадськості у збереженні довкілля. Однією з ключових складових цього підходу є розвиток екологічної освіти та залучення громадськості до активного участі у прийнятті рішень та проєктах на користь природи.

Впровадження стратегій екологічної освіти та залучення громадськості виявляється ключовим елементом досягнення національної екологічної стабільності та безпеки. Широкомасштабна освіта, громадські кампанії, інтерактивні медіа, тренінги та волонтерства створюють динамічну екосистему, де громадяни не лише освічені, а й активно взаємодіють у захисті довкілля. Ці стратегії становлять фундамент для сталого розвитку, зменшення негативного впливу та забезпечення екологічної стійкості у країні.

Доречно наголосити, що екстрені плани та реагування – це стратегії, спрямовані на готовність та ефективну відповідь на екологічні кризи. Вони включають детальні плани дій та процедури для оперативного реагування на надзвичайні ситуації, такі як природні катастрофи чи техногенні

аварії. Головна мета – мінімізація наслідків для довкілля та безпеки громадян шляхом організованої та координованої діяльності у випадках надзвичайних подій.

Основні аспекти цієї стратегії включають:

– *попереднє планування*: розробка детальних планів та сценаріїв для різних видів екологічних надзвичайних ситуацій. Врахування ризиків та потенційних наслідків для природи та людей;

– *координація та запаси*: визначення відповідальних організацій та координація їх дій у випадках надзвичайних ситуацій. Створення запасів необхідних ресурсів для швидкого реагування;

– *тренування та симуляції*: проведення регулярних тренувань та симуляцій для підвищення готовності персоналу та підвищення ефективності виконання планів дій;

– *інформаційне забезпечення*: створення системи для оперативного збору та обміну інформацією під час екологічних надзвичайних ситуацій. Забезпечення доступу до надійних джерел даних;

– *евакуаційні плани*: розробка детальних сценаріїв евакуації для населених пунктів та визначення безпечних зон для тимчасового притулку;

– *співпраця з міжнародними організаціями*: встановлення механізмів співпраці з міжнародними організаціями для отримання допомоги та координації дій на міжнародному рівні;

– *комунікація з громадськістю*: забезпечення ефективної комунікації з громадськістю під час кризових ситуацій. Надання чіткої інформації та інструкцій для запобігання паніці та максимізації безпеки громадян [2, с. 102–106].

Отже, ця стратегія визначає систему готовності та реагування, спрямовану на мінімізацію збитків під час екологічних криз.

Таблиця 1

Екологічна освіта та громадська участь

Назва стратегії	Опис
Широкомасштабна екологічна освіта	впровадження екологічних програм у шкільні та університетські курси. Організація воркшопів та лекцій для різних верств населення
Громадські компанії та проєкти	стимулювання громадськості до участі у екологічних проєктах та ініціативах. Створення громадських об'єднань для спільної роботи
Інтерактивні медіа та спільноти	розробка онлайн-ресурсів, мобільних додатків та соціальних мереж для поширення екологічної інформації та взаємодії громадськості
Екологічні тренінги	проведення тренінгів для розвитку навичок сталого споживання та відповідальної поведінки
Сприяння волонтерства	залучення громадськості до екологічних волонтерських ініціатив та подій. Створення програм нагородження для активних волонтерів
Лобіювання та участь у прийнятті рішень	залучення громадськості до екологічного лобіювання та участі у прийнятті рішень на рівні місцевих та національних влад

Складено та узагальнено автором [3, с. 140].

Варто не погоджатись с думкою В. Смолянюка, що міжнародне співробітництво в екології є важливим для вирішення глобальних проблем навколишнього середовища. Основні напрямки цієї стратегії включають такі аспекти:

– *обмін інформацією та технологіями*: країни спільно обмінюються інформацією та передовими технологіями для спільного розвитку у сфері екології;

– *глобальні екологічні стандарти*: розробка та прийняття єдиної системи стандартів для екологічної безпеки на міжнародному рівні;

– *спільні дослідження та проекти*: країни проводять разом наукові дослідження та реалізують спільні проекти для вирішення глобальних екологічних проблем;

– *міжнародні фінансові механізми*: створення фінансових інструментів для підтримки глобальних екологічних ініціатив та проектів;

– *захист міжнародних екосистем*: укладення міжнародних угод для охорони ключових природних екосистем;

– *кризове реагування та гуманітарна допомога*: розвиток системи спільного реагування на екологічні кризи та надання допомоги постраждалим;

– *глобальна публічна свідомість*: спільні заходи для підвищення усвідомленості громадськості щодо екологічних проблем та підтримки екологічно відповідальної поведінки [5].

Отже, стратегія передбачає спільні зусилля країн та міжнародних організацій для вирішення глобальних викликів у сфері екології.

Д. Чижов вважає, що екологічне фінансування визначається як стратегія, що спрямована на залучення фінансових ресурсів для підтримки проектів та ініціатив, спрямованих на збереження навколишнього середовища та стале використання природних ресурсів.

Розвиток та підтримка інвестицій у проекти та підприємства, які сприяють екологічній стійкості, відновленню природних ресурсів та зменшенню викидів. Пропозиція фінансових продуктів, що спрямовані на підтримку підприємств, які впроваджують екологічно відповідальні практики, за допомогою надання кредитів під сприятливі екологічні умови.

Крім цього, емісія зелених облігацій та інших фінансових інструментів для приваблення коштів на екологічні проекти, які сприяють сталому розвитку. Створення продуктів страхування, спрямованих на покриття ризиків, пов'язаних із збереженням природи та екологічною безпекою. Формування портфельів, що враховують екологічні та соціальні аспекти, забезпечуючи стале фінансування проектів з позитивним екологічним та соціальним впливом. Виділення коштів для досліджень та впровадження нових технологій, які сприяють екологічній сталості та зменшенню впливу на навколишнє середовище. Забезпечення фінансової підтримки для малих та середніх підприємств, які розвивають екологічно сталий бізнес.

Отже, екологічне фінансування є ключовою стратегією, спрямованою на створення екологічно стійкої економіки та збереження природних ресурсів. Залучення фінансових ресурсів для зелених інвестицій, зеленого кредитивну та інших інструментів дозволяє підтримувати екологічно відповідальні проекти та стимулювати позитивні зміни у суспільстві та бізнесі. Ця стратегія не лише сприяє збереженню природи, але й створює умови для сталого розвитку, враховуючи економічні, соціальні та екологічні аспекти. Екологічне фінансування є важливим кроком у напрямку створення більш екологічно свідомого та відповідального світу.

Висновок. Таким чином, стратегії мінімізації наслідків екологічних катастроф в рамках національної безпеки є критичним компонентом для збереження природного середовища та гарантування безпеки нації. Поєднання регулювання та стандартизації, розвиток інфраструктури та технологій, екологічна освіта та громадська участь, екстрені плани та міжнародне співробітництво створюють комплексний підхід до запобігання та управління екологічними кризами. Важливо враховувати ці стратегії як взаємодіючі елементи системи національної безпеки, спрямовані на створення стійкого та безпечного екологічного ландшафту для сучасних та майбутніх поколінь.

Список літератури:

1. Ващенко К. О. Політологія для вчителя. К. О. Ващенко, В. О. Корнієнко. Київ : Вид. ім. М. П. Драгоманова, 2011. 406 с.
2. Загрози у сфері екологічної безпеки та їх вплив на стан національної безпеки (моніторинг реалізації стратегії національної безпеки) URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-04/Monitoring-Eco-Ivaniuta-01d1c.pdf>.

3. Павленко Д. Г., Семенюк Ю. В., Лисецький Ю. М. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. *Державне управління*. № 3, 2021р. С. 102–106. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/3_2021/19.pdf.
4. Резнікова О. О., Войтовський К. Є. Лепіхов А. В. Організація системи забезпечення національної стійкості на регіональному і місцевому рівнях. Київ, 2021. 140 с.
5. Рябовол Л. Т. Національна безпека України: структурно-функціональний аналіз. *Право*. № 1, 2020 р. URL: <https://law.duan.edu.ua/images/PDF/2020/1/4.pdf>.
6. Смолянюк В. Національна безпека незалежної України: осягнення сутності. *Політичне дослідження*. №1, 2021р. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/smolianiuk_natsionalna.pdf.
7. Чижов Д. А. Національна безпека як елемент системи забезпечення прав і свобод людини та громадянина. *Право*. № 4, 2021 р. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2021/15.pdf.
8. Шевченко О. А Екологічна та продовольча безпека як складові забезпечення економічної безпеки України у стратегічному форматі. *Право*. № 68, 2021р. С. 110–116 URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/03/20.pdf>.
9. Chorna, O., Semenets-Orlova, I. S., Shyshliuk, V., Pugachov, M., & Pugachov, V. Anti-Crisis regulation of enterprises through digital management. *International Journal of Professional Business Review: Int. J. Prof. Bus. Rev.*, 2023, 8(5), 90.
10. Shmalenko, Iuliia; Yeftieni, Natalia; Semenets-Orlova, Inna. Impact of social media influencers on public policy and political discourse. In: *International conference on social science, psychology and legal regulation (Spl 2021)*. Atlantis Press, 2021. p. 88–93.
11. Semenets-Orlova, I. Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education as a means of forming of the culture of citizenship. *Civic competences in vocational education of civil servants and local government officials*, 2016, 66–87.
12. Strigul, M.; Khomeriki, O.; Yahodzinskyi, S.; Romanenko, Y.; Semenets-Orlova, I.; Lyasota, L. Peculiarities of Development and Dynamics of Economism and the Commercialization of Ukrainian Higher Education. *Preprints*, 2019, 2019020247. <https://doi.org/10.20944/preprints201902.0247.v1>.

Nikolaev K.D., Dangadze S.D. STRATEGIES FOR MINIMIZING THE CONSEQUENCES OF ENVIRONMENTAL DISASTERS WITHIN THE FRAMEWORK OF NATIONAL SECURITY

The article is devoted to the study and analysis of strategies aimed at minimizing the consequences of environmental disasters in the context of national security. Carrying out an overview of modern environmental challenges, the author considers various aspects of regulation and standardization, infrastructure and technology development, environmental education and public participation, emergency plans and international cooperation. Key aspects of an integrated approach to solving environmental crises are explored, focusing on sustainable development strategies and green financing. Important vectors aimed at ensuring national security and preserving environmental sustainability are analyzed. The article aims to provide a clear understanding of effective strategies, contributing to the sustainable development of society. The role of international cooperation and its impact on the effectiveness of environmental risk management strategies is emphasized. Focusing on environmental financing, she analyzes how green investments and other financial mechanisms can support the implementation of environmental projects and promote the sustainable use of resources. Highlighting the role of the public in solving environmental issues and raising environmental awareness is also a key aspect. Overall, the article emphasizes not only a detailed analysis of environmental disaster mitigation strategies, but also emphasizes their interaction and importance in the context of national security and sustainable development.

Currently, there is an obvious need to develop and implement strategies to minimize the consequences of environmental disasters. Solving this problem requires an integrated approach, covering not only aspects of legislative regulation, but also the use of the latest technologies and active public participation. The combination of regulation and standardization, infrastructure and technology development, environmental education and public participation, emergency plans and international cooperation create a comprehensive approach to preventing and managing environmental crises.

Key words: Security, national security, environmental disasters, national security, regulation and standardization, infrastructure and technology, environmental education, public participation, public administration, mechanisms of public administration.

Савченко В.Ю.Харківський національний університет внутрішніх справ,
ORCID ID: 0009-0004-2227-2389

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ “ТАЛАНТ” У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті обґрунтовано актуальність дослідження теоретичних підходів до трактування в науковому дискурсі сутності феномену “талант” загалом та в контексті розвитку системи талант-менеджменту на державній службі в тому числі, як інноваційного тренду управління людськими ресурсами (HRM) на державній службі в Україні. Встановлено, що поняття “талант” залишається однією з базових дефініцій в сучасній теорії та практиці HRM. Розглянуто еволюцію виникнення поняття “талант” та досліджено основні теоретичні підходи до трактування його сутності. З’ясовано, що талант наразі сприймається як цінний актив, який необхідно поставити в необхідний час на необхідну позицію. Така тенденція корелюється з сучасним підходом у сфері управління людськими ресурсами “людина до людини”, що передбачає, що будь-який працівник – талант, та саме розвиток особистісної та командної ефективності у виконанні певних задач, метою яких є збільшення ефективності та результативності усієї організації, і називаються талантами. Акцентовано увагу, що сучасна “війна за таланти” виникла, насамперед, у зв’язку з переходом від індустріального устрою до інформаційного, а також з активізацією попиту на висококваліфікованих управлінців і співробітників. Водночас концепція “війни за таланти” динамічно змінюється та вимагає від сучасних організацій постійного аналізу та оновлення стратегій для приваблення та утримання найкращих працівників. Констатовано, що спрямованість управління талантами на державній службі полягає у виявленні та пошуку талановитих працівників, застосування їх талантів у діяльності державного органу. Такий підхід дозволяє позиціонувати управління талантами в державному органі як стратегію “від людини/особистості”, що передбачає орієнтацію не на позицію, а на людей з їх можливостями. Спочатку визначається, у чому державний службовець талановитий, а після обирається спосіб його оптимального використання на державній службі. Зроблено висновок, що в Україні проблема належного управління талантами на державній службі, їх привабленням і, особливо, утриманням, продовжує залишатися невирішеною. Хоча саме талановиті державні службовці, з одного боку, є надважливим активом для успішного функціонування державної служби в Україні, а, з іншого, вони також є тим унікальним ресурсом, який досить складно формувати та утримати, так як необхідно постійно зацікавлювати, мотивувати та забезпечувати їх розвиток.

Ключові слова: державна служба, людиноцентризм, людські ресурси, професіоналізація державної служби, стратегія, талант, управління талантами, управління людськими ресурсами.

Постановка проблеми. Беззаперечно, на сьогодні талант є дефіцитним високоефективним ресурсом, а наявність і розвиток такого ресурсу виступає важливою конкурентною перевагою будь-якої організації, незалежно від форм власності. Саме тому, як засвідчує прогресивна міжнародна державно-управлінська практика, наразі в розвинутих країнах світу основою успішного розвитку людського капіталу (як в корпоративному середовищі, так і на державній службі) виступає інноваційна стратегія управління талантами (talent management). Нагадаємо, що експерти Бостонської консалтингової групи в щорічному звіті “Creating People Advantage” акцентують увагу

на тому, що “управління талантами і лідерством; HR-аналітика; управління залученістю, поведінкою й культурою – це ті напрями діяльності, які нині повинні бути найпріоритетнішими для керівників” [1].

Водночас для України, як і для інших країн пострадянського простору, інститут управління талантами є відносно новим, тому знаходиться лише на стадії свого формування, що, в багатьох випадках, не дозволяє використовувати його як дієвий інноваційний тренд управління людськими ресурсами (HRM) (у т.ч. й на державній службі).

Означені суспільні тенденції актуалізують, у першу чергу, необхідність наукового обґрунту-

вання понятійно-категорійного апарату в системі управління талантами, що є вихідним моментом даного дослідження та важливим напрямом подальшої наукової рефлексії в контексті визначеності науково-теоретичного мислення. Отже, очевидно, що визначення сутності феномену “талант” як наукової категорії – принципове завдання, що допоможе досягти більш чіткої самоідентифікації та змістовності відносин у сфері HRM загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень і публікацій засвідчує, що базові концептуальні засади функціонування системи управління талантами досить ґрунтовно досліджені та викладені в розробках зарубіжних науковців та відомих управлінців-практиків, таких як: А. Армстронг, Г. Беккер, Е. Грем, Л. Гурвіц, П. Друкер, Е. Екселрод, Д. Майер, Е. Майклз, М. Сюрте, А. Робертсон, Д. Уоткінс, Х. Хелдфін-Джонс, Х. Шульц, та ін. З огляду на це, вважаємо, що систему управління талантами загалом та особливості її понятійно-категорійного апарату в тому числі доцільно розглядати, насамперед, у контексті досвіду провідних міжнародних практик.

Водночас відзначимо, що проблематика управління людськими ресурсами (HRM) на державній службі в Україні та базові основи формування й розвитку системи управління талантами висвітлюється в наукових працях таких вітчизняних науковців, як: Д. Дзвінчука, В. Касприка, А. Кашлакової, О. Линдюк, А. Ліпенцева, Н. Обушної, О. Прудіус, О. Руденка, С. Селіванова, та ін.

Незважаючи на досить вагомі напрацювання науковців у контексті вищезначеної проблематики в епіцентрі серйозних наукових дискусій до цього часу перебувають питання узгодження понятійно-категорійного апарату у сфері управління талантами на державній службі в умовах ствердження антропологічної спрямованості державного управління.

Мета статті. З огляду на зазначене, головна ідея статті полягає в дослідженні теоретичних підходів до трактування в науковому дискурсі сутності феномену “талант” загалом та в контексті розвитку системи талант-менеджменту на державній службі як інноваційного тренду HRM на державній службі в Україні.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, категорія “талант” залишається однією з базових дефініцій в сучасній теорії та практиці управління людськими ресурсами. Адже “Четверта промислова революція (ера “Індустрії 4.0”) передбачає новий підхід до виробництва, який заснований на

впровадженні інформаційних технологій в промисловість, масштабної автоматизації бізнес-процесів та запровадженні штучного інтелекту, що фундаментально змінить життя людей, і як наслідок, підходи до організації праці... З огляду на зазначений контекст, увесь корпоративний світ увійшов в цифрову реальність з новими поведінковими моделями. У результаті швидкість та якість прийняття рішень стала актуальною “управлінською валютою”, тому потреба в оптимізації бюджету та збереженні талантів стає дедалі актуальнішою” [2].

Сам термін “талант” походить від міри ваги “талант” (від “τάλαντον” (talanton)). З грецької і латинської мов це слово перекладається як “вага” (мірильна одиниця ваги, а також певна кількість грошей) або “вантаж”. Так називалася міра ваги, якої в античні часи активно користувалися в Давньому Єгипті, Греції, Римі, Вавилоні, Персії та інших країнах. За часів Римської імперії талант дорівнював обсягу однієї амфори, наповненою до країв. Крім вимірювання ваги, талант використовувався і як розрахунково-грошова одиниця в торгівлі. Поступово вона стала найбільшою в античному світі [3].

Тобто у стародавні часи “талант” використовувався як одиниця виміру багатства. У Новому Заповіті навіть є “Притча про таланти”, в якій йдеться про трьох рабів, яким господар подарував монету під назвою “талант”. Один закопав свій талант у землю, другий розміняв його, а третій примножив [4]. Вважається, що ця біблійна притча про таланти стала джерелом крилатого вислову “заривати свій талант у землю”, що з’явився століття назад і активно використовується до сих пір.

Пізніше, у культурному та філософському контексті, цей термін почав вживатися для опису особистих здібностей або природних обдарувань людини.

Таким чином, з часом значення терміна “талант” змістилося до характеристики особистих якостей та здібностей, що дозволяють людині досягати успіху в певних сферах діяльності.

Вирізняються певні типи таланту, якими володіють люди в певній мірі. На початку 1980-х років Говард Гарднер написав книгу “Рамки розуму”, в якій він визначив сім типів таланту, інтелекту [3]:

– вербально-лінгвістичний (відповідає за здатність писати і читати, властивий журналістам, письменникам і юристам).

– цифровий (характерний для математиків, бухгалтерів, інженерів, програмістів).

– просторовий (властивий дизайнерам, архітекторам та художникам).

– фізичний (ним наділені спортсмени, танцівники, хореографи, – ці люди легше навчаються на практиці).

– особистісний (відповідає за те, як людина пізнає себе)

– міжособистісний (люди з цим талантом часто стають політиками, бізнесменами, керівниками, адвокатами, психологами, акторами).

– талант природничий (успішні дресирувальники, агрономи, ветеринари, селекціонери, астрономи).

Талант наразі сприймається як цінний актив, який необхідно поставити в необхідний час на необхідну позицію. Така тенденція корелюється з сучасним підходом у сфері управління людськими ресурсами (HRM) “людина до людини”, що передбачає, що будь-який працівник – талант, та саме розвиток особистісної та командної ефективності у виконанні певних задач, метою яких є збільшення ефективності та результативності усієї організації, і називаються у корпоративному середовищі – талантами.

Загалом таланти, за теорією креативного класу Р. Флориди, є головною складовою моделі “Трьох Т” (талант, толерантність, технології), які можуть об’єднуватися в межах певних територіальних одиниць і функціонувати у формі креативних кластерів, що вважаються потужними економічними важелями розвитку територій і впливають на їхнє економічне зростання [5].

Необхідність виокремлення талановитих працівників як окремої категорії персоналу обґрунтована ще в кінці 90-х років ХХ ст., коли високотехнологічні компанії почали вести “війну за таланти”. Саме в цей час Е. Майклз (директор McKinsey & Company) спільно з Х. Хелдфін-Джонс і Е. Екселрод запропонували термін “війна за таланти” [6].

“Війна за таланти” – це концепція, яка відображає суперництво між компаніями за залучення та утримання висококваліфікованих співробітників. Основна сутність полягає в тому, що попит на талановиту робочу силу перевищує їхню пропозицію, тому компанії ведуть активну боротьбу за залучення та утримання найкращих кадрів.

Особливості “війни за таланти” включають:

– конкуренцію на ринку праці: компанії змагаються за дефіцитних кваліфікованих працівників, що призводить до збільшення конкуренції та зарплат;

– розвиток бренду як роботодавця: компанії звертають увагу на позицію роботодавця на ринку

праці та активно просувають свою репутацію для зацікавлення та залучення талантів;

– залучення та утримання талантів: компанії використовують різноманітні стратегії, включаючи бонуси, переваги та розвиток кар’єри, для залучення та утримання талантів; та ін.

Отже, сучасна “війна за таланти” виникла, насамперед, у зв’язку з переходом від індустріального устрою до інформаційного, а також активізацією попиту на висококваліфікованих управлінців і співробітників. Водночас концепція “війни за таланти” динамічно змінюється та вимагає від сучасних компаній постійного аналізу та оновлення стратегій для приваблення та утримання найкращих працівників.

Згідно підходу М. Майклаза, талант – це сукупність здібностей людини, властивих їй обдарувань, умінь, знань, досвіду, інтелекту, розважливості, характеру і енергії, а також здатність до навчання і росту.

Окрім цього, М. Майклз виокремлює й поняття “управлінський талант” як “поєднання гострого стратегічного розуму, лідерських здібностей, емоційної зрілості, навичок спілкування, підприємницьких інстинктів, функціональних навичок, вміння досягати результатів, а також здатності залучати і надихати інші таланти” [6].

На думку експертів компанії McKinsey, таланти – це “найкращі та найяскравіші” співробітники, і саме “передові” 10–20% працівників становлять найбільшу цінність для компанії. У будь-якій компанії 20% співробітників приносять 80% результату. Ці 20% співробітників, що належать до категорії “А”, важливо утримувати в компанії і наділяти більшою відповідальністю та самостійністю у прийнятті рішень. Категорія “В” включає 64% співробітників, “середньостатистичних виконавців”, але їхній внесок у компанію становить 16%. Остання категорія “С” представлена 16% працівників, які приносять лише 4% результату [6].

Цікавий науковий підхід до розкриття сутності таланту у 2013 році запропонували М. Thunnissen, Р. Boselie та В. Fruytier, які розглядають талант, з одного боку, як виняткову характеристику одного або декількох співробітників (тобто сприймають його ексклюзивно), а з іншого боку, доводять, що організація може розвинути особливі здібності у всіх своїх співробітників (тобто сприймають його інклюзивно) [7].

Спроба систематизації самого поняття “талант” здійснена дослідниками Е. Gallardo-Gallardo, N. Dries і T.F. González-Cruz, які визначення таланту об’єднали в дві групи:

1) талант як об'єкт. Згідно даного підходу талант розглядається як характеристика людини, а саме, як:

- а) природний дар;
- б) майстерність;
- в) залученість;

г) співпадіння особистості й організації, посади, роботи, лідера, часу (тут саме робота визначає умови успіху людини);

2) талант як суб'єкт. З цієї точки зору талант можна розглядати як людський капітал організації (як окремої людини, так і всіх співробітників). Керівники сприймають всіх співробітників як талановитих, і практики управління виходять з того, що ці люди є найважливішим активом організації [8].

Тобто, поняття “талант” вчені розглядають як сукупність здібностей людини: притаманних їй обдарувань, умінь, знань, досвіду, інтелекту, характеру та енергії, а також здібність до навчання та росту. Однак зазначають, що чіткого визначення управлінського таланту не існує, так само як і не існує універсального визначення видатного управлінця, тому що вимоги в різних компаніях відрізняються [9].

Талант, згідно твердження Р. Винничук, – перш за все, набір рис та характеристик особистості формується природними передумовами та соціальним середовищем, проте вирішальну роль у їх розвитку в подальшому відіграють саме організованість до саморозвитку, зростання та усвідомлення потенціалу їх використання. Тому можна стверджувати, що талановитість людини – це комплексна система, яка містить не лише природні здатності, але й цілеспрямованість та внутрішню мотивацію. Психологи стверджують, що талант потрібно систематично виправляти та коригувати, щоб досягнути досконалості. Талант є здатністю, властивою від народження, але розкривається він поволі, після набуття особистістю певних навичок чи досвіду. Це поєднання високорозвинених спеціальних здібностей, яке дає людині змогу створювати такі продукти діяльності, що виділяються своєю новизною, досконалістю і мають високу суспільну значущість. Тому талант – це складна система, що поєднує в собі багато характеристик і залежить від дуже багатьох різних факторів [10].

На думку А. Кашлакової, в науковому дискурсі використовують такі підходи до розуміння поняття “талант”:

1. Талант як обдарованість. Талант часто сприймають як природний дар, найвищій прояв розуму. Талант постійний та унікальний, він даний від

народження, а знання та навички, якими завдяки таланту володіє людина, неможливо набути без нього. Талант забезпечує не успіх в будь-якої діяльності, а тільки можливість досягнення цього успіху. З таким талантом нічого особливого робити не потрібно: його не потрібно виявляти та розвивати, оскільки він проявиться та розвивається самостійно. Подібне значення закріплено до сих пір в буденному слововживанні в українській мові.

2. Талант як певні знання та цінні навички, які необхідні будь-якій організації. Талант – це здібності та обдарованість, які можуть бути набуті по мірі набуття досвіду та навичок.

Іноді перший та другий підході поєднуються.

3. Талант як результативність. Як правило про талант кажуть, що людина в силу притаманних їй здібностей може досягати видатних результатів.

4. Талант як потенціал. Талановитий працівник – це людина, яка має потенціал для подальшого просування в організації, а потенційні лідери “орієнтовані на майбутнє”. Талант – це стратегічний баланс між результативністю та потенціалом.

5. Талант – як інтегральна якість працівника. Талановитий працівник має вирішальне значення для підтримання якості та цілісності людського потенціалу компанії. Такі працівники повинні мати у себе внутрішні здібності, знання, досвід, інтелект, характер, а також мотивацію до навчання та професійного росту.

6. Талант як фактор розвитку. На початкових етапах ідентифікації потенційно талановитого працівника ключовою змінною є потенціал; на більш пізніх стадіях вимірюванням обдарованості – досягнення; а для повністю розвинених та лантів визнання – це основа для їх засвідчення такого статусу.

7. Талант як процес “управління талантами”. Спочатку термін “управління талантами” застосовували, щоб позначити зміни в сфері управління HR, які робили акцент на управління людським потенціалом або талантом [2].

У свою чергу, Майклз Е., Хенфілд-Джонс Х. та Екслерод Е. вважають, що “управління талантами” – це діяльність організації, що дозволяє використовувати вкладення в талановитий персонал у сфері середнього та топ-менеджменту [6].

Армстронг М. зазначає, що “управління талантами – це застосування інтегрованої сукупності видів діяльності, спрямованих на те, щоб організація приваблювала, утримувала, мотивувала і просувала талановитих співробітників, яких вона потребує зараз і в майбутньому. Мета

управління талантами – забезпечити приплив талантів, оскільки вони є основним ресурсом організації” [11].

У А.В. Ліпенцева та В.Р. Касприка знаходимо такий підхід до трактування поняття “управління талантами”: “Управління талантами – це діяльність, спрямована на створення в організації системи набору, розвитку, використання і управління талановитих співробітників, здатних до досягнення найкращих результатів” [12, с. 8].

Обушна Н. та Василевська Т. [13] звертають увагу на те, що до сьогодні в міжнародній державно-управлінській практиці не існує однозначного тлумачення поняття “управління талантами”. Існуючі підходи до визначення сутності дефініції “управління талантами” доцільно узагальнити за 3-ма напрямками: 1) у вузькому сенсі; 2) у широкому сенсі; 3) в буквальному сенсі.

У вузькому сенсі терміном “управління талантами”, як правило, позначають прагнення компанії виділяти своїх талановитих співробітників в окрему групу й управляти ними певним особливим чином.

У широкому сенсі “управління талантами” більшістю науковців і HR-керівників-практиків сприймається як управління сукупністю HR-процесів, що дозволяють задовольнити потребу компанії в ефективних співробітниках і підтримувати її в такому стані.

Неможливо обійти увагою ще одну поширену практику трактування “управління талантами” – трактування в буквальному сенсі, – що робить акцент на самому слові “талант”, підкреслюючи тим самим обдарованість або навіть геніальність талановитої людини. Цей підхід має значну вибірковість: у ньому відзначається, що в компанії є особливо обдаровані, “талановиті” співробітники. З огляду на їх, в першу чергу, особистісні особливості вважається, що такими людьми неможливо управляти, а можна лише створити умови для розкриття їх потенціалу [13].

Отже, управління талантами – це стратегічний цілісний підхід до бізнес-планування, HR-менеджменту, досягнення організаційної ефективності. Відповідно сучасне структуроване управління талантами має закрити “прогалину” між існуючим людським капіталом організації та тим, який їй буде необхідний для забезпечення успішної діяльності в майбутньому. Прогресивна зарубіжна практика засвідчує, що успішні компанії мають прогностичні моделі не менше, ніж на п’ять років щодо планування потреби у своїх талантах у розрізі бізнес-одиниць, компетенцій

і географічного розташування. Це дає можливість їм управляти талантами про активно [14].

Особливості концепції управління талантами включають в себе такі напрями:

1) проактивний підхід: визнання та розвиток талантів відбувається на ранніх етапах для забезпечення сталого розвитку організації;

2) персоналізація: адаптація стратегій управління талантами до потреб кожного працівника з метою забезпечення його ефективності та задоволеності;

3) залучення лідерів: створення системи, яка сприяє розвитку лідерів та залученню нових талантів у компанію;

4) постійне вдосконалення: впровадження системи навчання та розвитку для забезпечення постійного росту та професійного розвитку співробітників.

Сучасні тренди управління талантами – це постійний шлях розробки та впровадження інновацій в усі складові цієї системи, формування мережевої екосистеми, побудованої навколо особистості та досвіду талановитих співробітників та їх взаємовідносин з організацією, до яких відносять:

– стратегічне планування робочої сили; пошук і підбір персоналу; навчання та розвиток;

– управління ефективністю; визнання та винагорода;

– кар’єрний розвиток та лідерство;

– використання сучасних інформаційних технологій [15].

Важливо відзначити, що про необхідність і доцільність “... створення системи управління талантами на державній службі” також було офіційно заявлено керівництвом НАДС у процесі обговорення “Стратегії реформування державного управління на період до 2025 року”, а саме сучасне структуроване управління талантами має закрити “прогалину, де агентство презентувало своє бачення пріоритетів і проблем реформування” [16].

Спрямованість управління талантами на державній службі полягає у виявленні та пошуку талановитих працівників, застосування їх талантів у діяльності державного органу. Такий підхід дозволяє позиціонувати управління талантами в державному органі як стратегію “від людини / особистості”, що передбачає орієнтацію не на позицію, а на людей з їх можливостями. Спочатку визначається, у чому державний службовець талановитий, а після обирається спосіб його оптимального використання на державній службі [13].

Державно-управлінська практика підтверджує, що управління талантами на державній службі відіграє важливу роль у забезпеченні результативного та ефективного функціонування державного апарату та виконанні стратегічних цілей уряду. При цьому державні службовці – ключові фігури у впровадженні та реалізації публічної політики, тому важливо визнавати та розвивати таланти в цій сфері.

Хоча у вітчизняній державно-управлінській практиці часто між управлінням талантами і створенням кадрового резерву ставлять знак рівності. Проте, ми солідарні з думкою науковців, які чітко обґрунтовують відмінності в сутності цих понять. Зокрема, підтримуємо думку, що “створення кадрового резерву можна назвати управлінням заміщеннями. Тобто кадровий резерв в класичному сенсі – це управління посадами, він покликаний вирішувати конкретні завдання заповнення дефіцитних позицій в державному органі. Управління ж талантами – це управління людиною, за якого важливо виділити найяскравіших співробітників в організації, а потім знайти правильне застосування їхнім здібностям” [13].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Резюмуючи викладене вище, можемо констатувати, що поняття “талант” існує давно та розглядається з різних точок зору та в різних сферах життєдіяльності. Ми можемо розглядати талант з точки зору психології, педагогіки, філо-

софії, а останнім часом також з точки зору управління та менеджменту (у т.ч. й державного).

Водночас всі розглянуті підходи до визначення таланту існують у сфері управління людськими ресурсами, тобто там де, талант, у першу чергу, сприймається як актив, який необхідно поставити в необхідний час на необхідну позицію. Така тенденція корелюється з сучасним підходом в HRM “людина до людини”, що передбачає, що “будь-який працівник – талант, та саме розвиток особистісної та командної ефективності у виконанні певних задач, метою яких є збільшення ефективності та результативності усієї організації, і називаються – талантами” [2]. Тобто талант – специфічне поєднання особливих здібностей людини з умінням застосовувати їх в практичній діяльності, приносячи користь суспільству.

При цьому, в Україні проблема належного управління талантами на державній службі, їх привабленням і, особливо, утриманням, продовжує залишатися невирішеною. Хоча саме талановиті державні службовці, з одного боку, є надважливим активом для успішного функціонування державної служби в Україні, а, з іншого, вони також є тим унікальним ресурсом, який досить складно формувати та утримати, так як необхідно постійно зацікавлювати, мотивувати та забезпечувати їх розвиток. Саме це й визначає перспективи наших подальших наукових досліджень.

Список літератури:

1. Creating People Advantage 2013. Lifting HR Practices to the Next Level / Rainer Strack, Jean-Michel Caye, Carsten von der Linden, Pieter Haen, Filippo Abramo // October 30, 2013. P.4. URL: https://web-assets.bcg.com/img-src/Creating_People_Advantage_Oct_2013_tcm9-91995.pdf
2. Кашлакова А.І. Дефініція “таланту” в системі управління талантами. Діалектичний аналіз. *Наукові перспективи*. № 9 (15). 2021. С. 124–130. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/469>
3. Антонова О.Є. Технології розвитку обдарованості особистості : курс лекцій. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 126 с.
4. Вікіпедія. Талант. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%82%20%E2%80%94%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%8C%20%D0%BE%D0%B1%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%2C%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9,%D0%B7%20%D0%BD%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D1%82%D1%8F%D0%BC%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%BE%D0%BA%20%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83>
5. Florida R. The Flight of the Creative Class: The New Global Competition for Talent. New York: Harper Business, 2006.
6. Michaels E., Handfield-Jones H., Axelrod B. The War for Talent. Brighton, MA: Harvard Business Press, 2001. 280 p.
7. Thunnissen M., Boselie P., Fruytier B. Talent management and the relevance of context: Towards a pluralistic approach. *Human Resource Management Review*. 2013. V. 23. Issue 4. P. 326–336.
8. Gallardo-Gallardo E., Dries N., González-Cruz T.F. What is the meaning of “talent” in the world of work? *Human Resource Management Review*. 2013. № 12. P. 290–300.

9. Продіус О.І., Журавель А.І., Сітор М.О. Талант менеджмент як невід’ємна складова успіху організації. *Економіка : реалії часу*. 2013. №1 (6). С. 172–177.
10. Винничук Р.О. Таланти як особлива категорія працівників організації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Випуск 21. С. 246–250.
11. Армстронг М., Тейлор С. Практика управління людськими ресурсами. 2005. 832 с. URL : <https://bookmood.com.ua/ua/elektronnaya-kniga-praktika-upravleniya-chelovecheskimi-resursami-maykl-armstrong>
12. Ліпенцев А.В., Касприк В.Р. Управління талантами в органах публічної влади. *Науковий вісник Демократичне врядування*. 2019. № 2 (24). С. 6–12.
13. Обушна Н., Василевська Т. Управління талантами на державній службі: теоретичні аспекти та інноваційні практики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Державне управління*. Том 18. №2. 2023. С. 85–89. URL: <https://gov.bulletin.knu.ua/issue/view/196/203>
14. Balashov I., Evsyukova O., Obushna N., Selivanov S., Teplov S. Modern Trends in Personnel Management in the Civil Service: An Overview of Innovative Practices and Features of Administrative and Legal Regulation. *Studia Iuridica Lublinensia*. Vol 30, No 4 (2021). P. 13–32. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/sil.2021.30.4.13-32>.
15. Прудіус О. Інноваційні технології управління талантами як інструмент розвитку екосистеми управління людськими ресурсами державної служби України. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 6(12). С. 257–270. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-6\(12\)-257-270](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-6(12)-257-270)
16. Офіційний сайт Національного агентства України з питань державної служби. URL : <https://nads.gov.ua/> <https://nads.gov.ua/>

Savchenko V.Yu. THE ESSENCE OF THE “TALENT” PHENOMENON IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE

The article substantiates the relevance of the study of theoretical approaches to the interpretation in the scientific discourse of the essence of the «talent» phenomenon in general and in the context of the development of the talent management system in the civil service, including as an innovative trend of human resource management (HRM) in the civil service in Ukraine. It was established that the concept of «talent» remains one of the basic definitions in modern HRM theory and practice. The evolution of the emergence of the concept of «talent» was considered and the main theoretical approaches to drafting its essence were investigated. It was found that talent is currently perceived as a valuable asset that must be placed at the right time in the right position. This trend is correlated with the modern approach in the field of human resources management «person to person», which assumes that any employee is a talent, namely the development of personal and team effectiveness in the performance of certain tasks, the purpose of which is to increase the efficiency and effectiveness of the entire organization, and are called talents. Attention is drawn to the fact that the modern «war for talent» arose, first of all, in connection with the transition from the industrial system to the information system, as well as with the intensification of the demand for highly qualified managers and employees. At the same time, the concept of the «war for talent» is dynamically changing and requires modern organizations to constantly analyze and update strategies to attract and retain the best employees. It was established that the focus of talent management in the civil service is to identify and search for talented employees, and use their talents in the activities of the state body. This approach makes it possible to position talent management in the state body as a strategy «from the person/personality», which involves orientation not on the position, but on people with their capabilities. First, it is determined what the civil servant is talented in, and then the method of his optimal use in the civil service is chosen. It was concluded that in Ukraine the problem of proper management of talents in the public service, their attraction and, especially, their retention, continues to remain unsolved. Although talented civil servants, on the one hand, are an extremely important asset for the successful functioning of the civil service in Ukraine, and, on the other hand, they are also a unique resource that is quite difficult to form and retain, as it is necessary to constantly interest, motivate and provide them development.

Key words: civil service, civil servants, people-centeredness, human resources, professionalization of civil service, strategy, talent, talent management, human resources management.

Захаров М.В.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ORCID ID: 0009-0004-3457-3760

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті здійснено аналіз підходів до визначення змісту та сутності інформаційної безпеки держави. Обґрунтовано необхідність формування сучасного підходу до забезпечення інформаційної безпеки держави, який би враховував особливості ведення боротьби в умовах гібридних війн та збройної боротьби. Аргументовано, що принципи, покладені в основу проекту Концепції інформаційної безпеки України не повинстю відповідають тим завданням, які виникають перед державою та суспільством в умовах війни. Створюючи загальні умови та проваджуючи загальні принципи забезпечення інформаційних прав і свобод, ті чи інші регулятивні інформаційного простору, положення Концепції інформаційної безпеки України сприяють формуванню та розвитку інформаційного суспільства, залишаючи поза увагою той факт, що таке суспільство в умовах ведення агресивних війн стає першим об'єктом впливу, забезпечуючи противнику сприятливі умови гібридного впливу на суспільство, державу і особистість, тобто аквине та ефективне ведення інформаційних війн. У цьому аспекті обґрунтовано, що інформаційна безпека держави має ґрунтуватись на концептуальному положенні системного підходу до дослідження проблем національної безпеки, на основі якого інформаційна безпека держави у своєму змісті набуває визначальних характеристик ступеня захищеності і стійкості основних сфер життєдіяльності держави і суспільства, що забезпечують резистентну здатність системи протистояти небезпечним (дестабілізаційним, деструктивним) чинникам інформаційного середовища, інформаційним впливам на всіх етапах розповсюдження та обміну інформації.

Ключові слова: війна, інформаційна безпека, інформаційна безпека держави, інформаційна війна, концептуалізація, національна безпека, підхід.

Постановка проблеми. Війни нового покоління вимагають від держав формування особливого ставлення до інформаційної безпеки. Гібридний характер сучасних війн висуває в якості однієї з важливих вимог ведення протистояння між державами набуття спроможності входити й вести активні дії в інформаційному просторі, що стає сьогодні одним з вирішальних факторів протистояння військовій агресії. Це стосується всіх складових системи національної безпеки. Але однією з важливих проблем на даний час залишається забезпечення інформаційної безпеки держави, оскільки сфера інформаційної безпеки характеризується стрімким розвитком таких сутнісних її характеристик, як віртуальність, внаслідок чого боротьба переноситься у сферу кіберпростору, який за наслідками впливу на свідомість особистості (як базового об'єкту інформаційного впливу) виявляється більш потужним, ніж навіть безпосередні бойові дії із застосуванням летальної зброї. Як підкреслюють дослідники, повномасштабна агресія проти України не обходиться без інфор-

маційно-психологічних атак з боку російських збройних сил та спеціальних служб, які їх підтримує, а центри ПСГО – це саме той військовий елемент, який може цьому протистояти. З боку України також здійснюється потужна інформаційна боротьба, що має свою користь у майбутньої перемоги. Сьогоднішня дійсність України наочно підтвердила, що буквально всі дипломатичні, економічні, військові, політичні та інші кроки держави здійснюються у тісному інформаційному супроводі. Сила сучасної держави залежить не лише від її економічного та політичного потенціалу, а й від власної системи інформаційної безпеки [9]. Останнє актуалізує вирішення питання забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах воєнного стану та війни.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематику інформаційної безпеки як складової національної безпеки, різноманітні аспекти публічного управління, формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави досліджували В. Абрамов, О. Бара-

новський, І. Бінько, З. Варналій, Д. Вітер, О. Вла-сюк, А. Гальчинський, В. Горбулін, Н. Грицяк, А. Качинський, В. Мунтян, О. Руденко, Г. Ситник та інші вітчизняні дослідники. Водночас, питання підходу до визначення змісту та сутності поняття інформаційної безпеки, його трансформації в умовах воєнного стану та сучасної війни залишаються малодослідженими.

Метою статті є концептуалізація підходів до інформаційної безпеки в умовах воєнного стану та війни.

Виклад основного матеріалу. Питання забезпечення інформаційної безпеки держави з початком повномасштабної війни проти України посіло одне з провідних місць. Як підкреслюють дослідники, з початку війни в Україні «найвідчутніший результат мала зміна інформаційної політики держави у сфері оборони. Якщо в перші дні спостерігався спокійний, більш оборонний підхід Міністерства оборони України, то сьогодні інформаційна війна стала потужною ніж самі бойові дії», чому сприяло створення центру інформаційної спеціальної пропаганди та кіберзахисту при Міністерстві оборони України у взаємодії з спеціальним підрозділом Служби безпеки України, внаслідок чого наразі «інформаційне забезпечення дій українських військ здійснюється на дуже високому рівні» [9, с. 32–33]. Водночас важливо розуміти, що «в умовах сьогодення основний акцент в сучасній війні, що стосується проведення силових операцій, змінюється в сторону досягнення цілей боротьби несилловими способами так званими «гібридними», а саме проведенням інформаційних, психологічних та цивільних (у тому числі, цивільно-військових) операцій» [11]. Це у сукупності привертає увагу до сталих підходів до вирішення проблем забезпечення національної безпеки в цілому та інформаційної безпеки держави зокрема, які є основою розуміння змісту та сутності інформаційної безпеки.

Так, згідно діючої нормативно-правової бази інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, держави. Під інформаційним середовищем, як правило, розуміється конкретна сфера діяльності суб'єктів соціального управління, яка пов'язана зі створенням, перетворенням і споживанням інформації. Відповідно, інформаційне середовище поділяється на [3; 4; 7]: створення і розповсюдження вихідної та похідної інформації; формування інформаційних ресурсів, підготовки інформацій-

них продуктів, надання інформаційних послуг; споживання інформації; створення і застосування інформаційних систем, інформаційних технологій і засобів їхнього забезпечення; створення і застосування засобів і механізмів інформаційної безпеки.

Наведений вище умовний поділ інформаційного середовища свідчить про переважання у вирішенні проблем інформаційної безпеки утилітарного підходу, який поєднує в собі традиційний інформаційний або кібернетичний (фактичне ототження поняття інформаційної безпеки із захистом інформації) та політологічний (вивищення компенсаторної функції та принципу гомогенності) підходи до вирішення проблем національної безпеки в цілому та інформаційної безпеки держави зокрема.

Такий підхід має наслідком і особливості визначення принципів забезпечення інформаційної безпеки, серед яких дослідники виділяють наступні специфічні, тобто такі, що стосуються виключно сфери інформаційної безпеки, принципи [3; 7; 8]: превентивний характер проведення її заходів стосовно заходів інших видів безпеки; адекватна інформованість об'єктів безпеки, в тому числі і міжнародних.

За змістом принцип превентивності, який «зумовлений властивою людині послідовністю виконання операцій, що складає будь-яку елементарну дію», фактично співпадає з підходом до аналізу операцій, поширеним в операційному управлінні та менеджменті. Як зазначають дослідники [5, с. 34], «все починається з приймання (добування) інформації, а закінчується активною дією: реакцією на одержану інформацію. Оскільки це справедливо по відношенню до будь-якого виду діяльності, то можна стверджувати, що цей принцип є загальним, і його дія розповсюджується на всі сфери безпеки особистості, суспільства та держави» [5, с. 34]. Втім, такий підхід справедливий поза межами ведення інформаційної боротьби, гарантуючи можливість створення певних базових умов забезпечення інформаційної безпеки у мирний час.

У свою чергу, адекватна інформованість об'єктів безпеки, як специфічний принцип забезпечення інформаційної безпеки, означає, що всі суб'єкти сфери безпеки особистості, суспільства та держави «мають право володіти інформацією про явища і процеси, що їх цікавлять, яке обмежене тільки законодавчо з метою охорони особистої, сімейної, професійної, комерційної та державної таємниці, а також моралі» [5, с. 34].

В якості результату застосування наведених принципів та підходи до забезпечення інформаційної безпеки формується концепт державної системи забезпечення інформаційної безпеки, який являє собою «організаційне об'єднання державних органів, а також сил та засобів інформаційної безпеки, що виконують свої функції на основі закону під контролем і захистом судової влади. Державна система складає найважливішу ланку системи інформаційної безпеки особистості, суспільства і держави в правовій державі. Основними завданнями такої системи є: а) виявлення і прогнозування дестабілізуючих факторів і інформаційних загроз життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави; б) здійснення комплексу оперативних і довготривалих заходів з їхнього попередження і усунення; в) створення і підтримання в готовності сил та засобів забезпечення інформаційної безпеки» [3]. Проте, якщо звернути увагу на основні завдання системи захисту інформації, яку пропонують дослідники, то можна побачити, що така система є суттєво редукованою орієнтацією на майже виключно внутрішні процеси обміну інформацією та намагання регулювати ці процеси в самій системі. Зокрема, на думку В. Горника та С. Кравченко, основними завданнями системи захисту інформації можна вважати наступні [3]:

- організація особливого діловодства та контролю за секретними документами;
- виявлення, попередження та прискікання каналів витікання інформації;
- створення посадових інструкцій, а також положень, пам'яток, методичних вказівок для роботи з відомостями, що складають комерційну таємницю;
- захист інформації під час використання комп'ютерної техніки та інших технічних засобів обробки та передавання даних;
- виявлення необхідності, обґрунтування та організація встановлення необхідних технічних засобів забезпечення збереження інформації;
- захист у судових та інших державних органах інтересів підприємства щодо комерційної таємниці;
- розроблення нормативної документації щодо комерційної таємниці на підприємстві;
- навчання правилам інформаційної безпеки працівників.

Вказані завдання лише частково створюють умови для протидії негативній інформації, зменшуючи обсяги її потрапляння в систему, що обмежує резистентну здатність системи під час

ведення інформаційної боротьби, а також уникненню або мінімізації впливу негативних чинників зовнішнього середовища. Це не в останню чергу обумовлено особливостями інформації як такої, яка завжди поєднує в собі позитивний і негативний потенціал, здатний дестабілізувати суб'єкт або систему. Так, аналізуючи особливості застосування Сил спеціальних операцій у рамках інформаційно-комунікативної складової мережевої протидії загрозам національній безпеці у воєнній сфері під час війни, дослідники зазначають, що «стратегія стримування здебільшого інтегрована в Воєнну стратегію України, яка містить у собі всі елементи національної влади: дипломатичну, інформаційну, військову та економічну, спрямована на організацію всебічного національного опору агресору. І якщо військовий компонент цієї стратегії передбачає операції стримування на окупованих територіях, які мають працювати разом з веденням основних бойових дій щодо звільнення окупованої території, то інформаційний компонент поки ще потребує активного розвитку та урахування в якості одного з визначальних факторів у сучасних конфліктах» [1, с. 123]. Відповідно, коли йдеться про ведення інформаційної боротьби та забезпечення інформаційної безпеки в умовах воєнного стану або війни до основних заходів та завдань системи інформаційного захисту в цілому необхідно включати інформаційне забезпечення інформаційної безпеки, що передбачає збирання (добування) відомостей про дестабілізуючі фактори та інформаційні загрози, їхню обробку, обмін інформацією між органами управління, силами та засобами системи інформаційної безпеки (розвідувальна, контррозвідувальна оперативно-розшукова і оперативно-інформаційна діяльність).

Доцільно звернути увагу на підхід, за яким «дослідження сутності інформаційної безпеки має враховувати той факт, що сутність є внутрішнім змістом предмета, який виражається у стійкій єдності всіх різноманітних і суперечливих формах буття. Базовою характеристикою інформаційної безпеки слід вважати імовірність появи загрози підвищеного ризику реалізації загрози або небезпеки для індивіда, суспільства та держави. Критерієм ефективності забезпечення інформаційної безпеки є високий рівень безпеки при мінімумі відповідних витрат. Отже, можна говорити про структуру поняття інформаційної безпеки. Основним її елементом є життєво важливі інтереси соціальної системи, які співвідносяться із зовнішніми чинниками у вигляді інтересів наднаціональ-

них або інших національно-державних структур у межах міжнародного співтовариства. Зсередины національно-державного утворення його життєво важливі інтереси перебувають у взаємодії з інтересами елементів, які складають це утворення. У ролі останніх виступають соціальні групи, еліта, організації, партії, релігійні та етнічні утворення, рухи тощо. Сукупність внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз створюють передумови для порушення безпечного функціонування системи державного управління» [5]. На основі застосування наведеного підходу зазвичай формується концепція інформаційної безпеки держави, яка являє собою систематизовану сукупність відомостей про інформаційну безпеку держави та шляхи її забезпечення. Концепція інформаційної безпеки держави містить: системну класифікацію дестабілізуючих факторів і інформаційних загроз безпеці особистості, суспільства і держави; обґрунтовує основні положення з організації забезпечення інформаційної безпеки держави; пропозиції щодо способів і форм забезпечення інформаційної безпеки [4, с. 24–25].

Концептуалізація основних принципів та підходів до забезпечення інформаційної безпеки дає можливість визначити напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки, що є невід'ємною складовою всієї системи забезпечення інформаційної безпеки, набуваючи особливого значення під час війн та суспільних конфліктів. На сьогодні проектом Концепції інформаційної безпеки України, розробленим у відповідності до методичних рекомендацій ОБСЄ, визначено наступні основні напрями державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки [6]:

– забезпечення балансу між неухильним дотриманням конституційних прав і свобод людини в інформаційній сфері, зокрема свободи слова, та реалізацією державних функцій щодо своєчасного виявлення, запобігання, припинення та нейтралізації загроз інформаційній безпеці людини і громадянина, суспільства і держави;

– розвиток нормативно-правової бази для регулювання процесів розвитку інформаційного простору і його захисту від зовнішніх загроз та її гармонізація з нормами міжнародного права, вимогами міжнародного співробітництва, нормами і стандартами Європейського Союзу;

– розробка та реалізація ефективної державної інформаційної політики з метою розвитку національного інформаційного простору та гармонізації системи управління і координації між суб'єктами, які реалізують державну інформаційну політику

та державну політику в сфері інформаційної безпеки;

– налагодження співпраці держави з громадським та приватним секторами, а також сприяння міжнародному співробітництву з метою реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки, а також створення якісного національного інформаційного продукту;

– всебічне сприяння, державна підтримка та пріоритетність створення і розповсюдження національного інформаційного продукту, в тому числі за межі України;

– використання українського національного інформаційного продукту для поширення в міжнародному інформаційному середовищі загальнолюдських цінностей та інформаційного розвитку людства, зокрема обмін із закордонними партнерами України баченням, підходами та механізмами протистояння новітнім викликам, спрямованим на демократичні цінності та свободу слова в інформаційному просторі, що були інспіровані деструктивною політикою інших держав.

Проте, принципи, покладені в основу проекту Концепції інформаційної безпеки України також не відповідають тим завданням, які виникають перед державою та суспільством в умовах війни. Створюючи загальні умови та проважуючи загальні принципи забезпечення інформаційних прав і свобод, ті чи інші регулятиви інформаційного простору, положення Концепції інформаційної безпеки України сприяють формуванню та розвитку інформаційного суспільства, залишаючи поза увагою той факт, що таке суспільство в умовах ведення агресивних війн стає першим об'єктом впливу, забезпечуючи противнику сприятливі умови гібридного впливу на суспільство, державу і особистість, тобто аквине та ефективне ведення інформаційних війн.

Наведений підхід має забезпечити протидію комплексу загроз інформаційній безпеці України, що передбачає [1; 2; 10]:

1. Державна політика у сфері інформаційної безпеки здійснюється з метою недопущення перешкоджання реалізації життєво-важливих інтересів і потреб громадянина, суспільства і держави зовнішніми і внутрішніми загрозами національній безпеці в інформаційній сфері.

2. Загрозами національній безпеці України в інформаційній сфері є: загрози комунікативного характеру в сфері реалізації потреб людини і громадянина, суспільства та держави щодо продукування, споживання, розповсюдження та розвитку національного стратегічного контенту та інфор-

мації; загрози технологічного характеру в сфері функціонування та захищеності кібернетичних, телекомунікаційних та інших автоматизованих систем, що формують матеріальну (технічну, інструментальну) основу внутрішньодержавного інформаційного простору.

3. Загрози комунікативного характеру, що включають: а) зовнішні негативні інформаційні впливи на свідомість людини та спільноти через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет з метою зміни психічного та емоційного стану людини, її психологічних і фізіологічних характеристик; здійснення керованого впливу на свободу вибору; поширення закликів до сепаратизму, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності держави; б) інформаційний вплив на населення України, у тому числі на особовий склад військових формувань, мобілізаційний резерв, з метою послаблення їх готовності до оборони держави; в) поширення суб'єктами інформаційної діяльності інформації, яка дискредитує органи державної влади, дестабілізує суспільно-політичну ситуацію тощо.

4. Загрози технологічного характеру в сфері функціонування та захищеності кібернетичних, телекомунікаційних та інших автоматизованих систем, що формують матеріальну (технічну, інструментальну) основу внутрішньодержавного інформаційного простору включають: а) використання іноземними державами кібервійськ, кіберпідрозділів, нових видів інформаційної зброї та зброї кібернетичного характеру на шкоду Україні; б) прояви кіберзлочинності, кібертероризму чи кібернетичної військової агресії, що загрожують сталому та безпечному функціонуванню національних інформаційно-телекомунікаційних систем, шляхом втручання, несанкціонованого доступу або порушення функціонування телекомунікаційних, кібернетичних, автоматизованих комп'ютерних систем, незалежно від форми власності, з метою: вчинення диверсій чи терористичних актів; здійснення підтримки, супроводження чи активізації злочинної, екстремістської чи терористичної діяльності; здійснення з їх допомогою деструктивного

інформаційного впливу; перехоплення інформації в телекомунікаційних мережах; створення радіоелектронних перешкод чи блокування інформаційних систем, засобів зв'язку та управління, реалізація програмно-математичних засобів, що порушують функціонування інформаційних систем; включення у програмно-технічні засоби прихованих шкідливих функцій тощо.

Як справедливо підкреслюють дослідники, урахування цього потребує вироблення та впровадження конкретних механізмів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки, які спрямовані на протидію інформаційно-психологічних загроз [1, с. 122]. У цьому аспекті інформаційна безпека держави має ґрунтуватись на концептуальному положенні системного підходу до дослідження проблем національної безпеки, на основі якого інформаційна безпека держави у своєму змісті набуває визначальних характеристик ступеня захищеності і стійкості основних сфер життєдіяльності держави і суспільства, що забезпечують резистентну здатність системи протистояти небезпечним (дестабілізаційним, деструктивним) чинникам інформаційного середовища, інформаційним впливам на всіх етапах розповсюдження та обміну інформації.

Висновки. У вирішенні проблем інформаційної безпеки зберігається переважання утилітарного підходу, який поєднує в собі традиційний інформаційний або кібернетичний (фактичне ототожнення поняття інформаційної безпеки із захистом інформації) та політологічний (вивищення компенсаторної функції та принципу гомогенності) підходи до вирішення проблем національної безпеки в цілому та інформаційної безпеки держави зокрема. Водночас поступово відбувається зсув принципових позицій у концептуалізації основних підходів до забезпечення інформаційної безпеки, що дає можливість визначити напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки, що є невід'ємною складовою всієї системи забезпечення інформаційної безпеки, набуваючи особливого значення під час війн та суспільних конфліктів.

Список літератури:

1. Вітер Д., Руденко О. Інформаційно-комунікативна складова мережевої протидії загрозам національній безпеці у воєнній сфері. *Society and Security*, № 1(2), 2024. С. 119–123.
2. Вітер Д., Руденко О. Сучасна парадигма протидії загрозам національній безпеці: питання стратегічного управління. *Право та державне управління*, 2022, № 3, С. 220–226.
3. Горник В., Кравченко С. Механізми забезпечення інформаційної безпеки підприємницької діяльності як складника інформаційної безпеки держави. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Сер.: Державне управління*, 2020, № 2, Т. 31 (70), С. 206–212.

4. Залєвська І., Удренас Г. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2022, № 1-2, С. 20–26.
5. Інформаційна безпека держави / В. Гур'єв, Д. Мехед, Ю. Ткач, І. Фірсова. Ніжин: ТПК «Орхідея», 2018, 166 с.
6. Концепція інформаційної безпеки України (Проект). URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/2/175056.pdf>.
7. Смотрич Д., Браїлко Л. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023, Вип. 77, Ч. 2, С. 121–127.
8. Стратегічне управління та державне реагування на загрози національній безпеці у сфері безпеки державного кордону: моног. / Д. Вітер та ін. К: НУОУ, 2021. 232 с.
9. Цевельов О., Вітер Д. Російсько-Українська війна: холодна весна 2022: моногр. К.: НУОУ, 2022, 104 с.
10. Цевельов О., Вітер Д. Російсько-українська війна: причини, хід ведення та наслідки (огляд подій та хід ведення бойових дій 2022–2023 років) : монограф. Талком, 2024, 372 с.
11. Viter, D. Some issues of the application of special operations forces in multi-domain operations / Theoretical And Applied Aspects Of The Russian-Ukrainian War: Hybrid Aggression And National Resilience, 2023, PP. 209–220.

Zakharov M.V. CONCEPTUALIZATION OF APPROACHES TO ENSURING INFORMATION SECURITY OF THE STATE IN CONDITIONS OF WAR

The article deals with conceptualization of approaches to information security in conditions of martial law and war. Analyze the approaches to determining the content and essence of information security of the state. The need for the formation of a modern approach to ensuring the information security of the state, which would take into account the peculiarities of fighting in the conditions of hybrid wars and armed struggle, is substantiated. It is argued that the principles underlying the draft Concept of Information Security of Ukraine do not fully correspond to the tasks that arise before the state and society in war conditions. By creating general conditions and implementing general principles of ensuring information rights and freedoms, certain regulations of the information space, the provisions of the Information Security Concept of Ukraine contribute to the formation and development of an information society, ignoring the fact that such a society in the conditions of aggressive wars becomes the first an object of influence, providing the enemy with favorable conditions for hybrid influence on society, the state, and the individual, that is, effective and efficient conduct of information wars. In this aspect, it is justified that the information security of the state should be based on the conceptual position of a systemic approach to the study of national security problems, on the basis of which the information security of the state in its content acquires the defining characteristics of the degree of security and stability of the main spheres of life of the state and society, which ensure the system's resilience resist dangerous (destabilizing, destructive) factors of the information environment, informational influences at all stages of dissemination and exchange of information.

Key words: approach, conceptualization, information security, information security of state, information war, national security, war.

Лихач Ю.Ю.

Вища школа публічного управління
ORCID ID: 0000-0003-0945-0692

Компанець О.М.

Вища школа публічного управління
ORCID ID: 0009-0006-1497-2179

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СТАРОСТ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

З початку повномасштабного вторгнення перед органами місцевого самоврядування постали нові завдання та виклики, пов'язані з вирішенням в екстремальних умовах питань життєдіяльності громад та наданні послуг громадянам. Професійний розвиток старост відіграє ключову роль у контексті децентралізації, розвитку територіальної громади та повоєнного відновлення України.

У статті розглянуто потреби старост у професійному розвитку, зокрема, форми і напрями навчання, а також проаналізовано сучасний стан підвищення кваліфікації цієї категорії посадових осіб місцевого самоврядування, надано пропозиції щодо організації їх професійного розвитку у подальшому.

Наголошується, що актуальними напрямками підвищення кваліфікації старост є адміністративні та соціальні послуги; організація і розвиток громадських просторів; залучення грантів та інвестицій; робота з внутрішньо переміщеними особами; попередження професійного вигорання, стресостійкість; побудова енергоефективної громади; використання цифрових технологій тощо.

Підкреслюється важливість розроблення професійного стандарту старости на основі компетентнісного підходу; забезпечення розробки та реалізації короткострокових програм підвищення кваліфікації для старост з метою формування і вдосконалення важливих у їхній професійній діяльності компетентностей; забезпечення психологічної підтримки та адаптації старост, зокрема тих, які працюють на деокупованих територіях, у період воєнного стану та після його припинення чи скасування, в тому числі шляхом розробки та реалізації програм підвищення кваліфікації; поєднання зусиль усіх провайдерів освітніх послуг, зокрема закладів освіти, регіональних центрів підвищення кваліфікації, громадських організацій, проєктів міжнародної технічної допомоги та донорських організацій щодо формування єдиних підходів до професійного розвитку старост та отримання ними інформації про організацію таких навчань.

Ключові слова: староста, територіальна громада, органи місцевого самоврядування, професійний розвиток, програми підвищення кваліфікації, підвищення рівня професійної компетентності.

Постановка проблеми. Війна продемонструвала роль місцевого самоврядування у забезпеченні стійкості країни, в організації опору агресору. Місцеві лідери – очільники громад, старости – взяли на себе відповідальність та стали фактично учасниками оборони держави: створювали добровольчі формування, розміщували новостворені підрозділи, проводили евакуацію людей, приймали внутрішньо переміщених осіб, зводили фортифікаційні споруди, комунікували з населен-

ням, з організаціями громадянського суспільства, координували роботу комунальних служб.

Громади виявили високу стійкість в умовах війни: ті, що опинились у тимчасовій окупації, зберігають потенціал спротиву і здатність відновитися після звільнення, а ті громади, що знаходяться в тилу, забезпечують соціально-економічне підґрунтя перемоги України.

Оскільки органи місцевого самоврядування України є наріжним каменем опору та потужним

чинником стабільності для стійкості усієї країни, для забезпечення ефективного післявоєнного відновлення населених пунктів та держави в цілому керівники громад, зокрема старости, повинні володіти новими компетентностями, які вимагають впровадження стратегічного підходу до управління громадою. Передусім йдеться про розуміння моделей управління, підготовку та реалізацію стратегій розвитку; формування команди та ефективної командної взаємодії; лідерство для здійснення змін; надання послуг населенню; організаційні трансформації та фінансове планування, роботу з громадянами та донорськими організаціями тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика розвитку професійних компетенцій посадових осіб місцевого самоврядування дедалі частіше стає предметом наукового інтересу українських вчених з огляду на її практичну значущість. Так, питання діяльності старост, становлення інституту старост в Україні, формування старостинських округів досліджували такі вчені як С. Серьогін, Н. Гончарук [15], І. Панова [3], О. Резнік, О. Бондаренко [12], О. Роговенко [13], М. Воронов [1], В. Петрушевська [4], Я. Брусенцова, В. Ладиченко, Ю. Максименко та інші фахівці.

Водночас варто зазначити, що бракує наукових досліджень щодо професійного розвитку старост як посадових осіб місцевого самоврядування, а це, у свою чергу, підкреслює актуальність подальших фахових розвідок у даному напрямі.

Метою статті є аналіз викликів, що постають перед старостами в умовах військової агресії росії проти України, а також пошук нових напрямів, інструментів та форм професійного розвитку старост, які можуть сприяти ефективній політиці відновлення територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. На даний час Національне агентство України з питань державної служби (далі – НАДС) відповідно до законодавства здійснює координацію та контроль за роботою 18 регіональних центрів підвищення кваліфікації. Ця координація проводиться шляхом навчально-методичного забезпечення діяльності центрів, а також через погодження щорічних планів-графіків підвищення кваліфікації публічних службовців.

У 2024 році, згідно з планами-графіками регіональних центрів, передбачено навчання старост за 13 програмами підвищення кваліфікації. НАДС за останні два роки було погоджено 7 програм підвищення кваліфікації старост, розроблених фахів-

цями регіональних центрів. Але цього явно недостатньо, і ситуація щодо реалізації провайдером такої незначної кількості програм для старост потребує подальшого вирішення.

Варто зауважити, що держава здійснює певні кроки у цьому напрямі. Так, НАДС було прийнято рішення щодо проведення всеукраїнського дослідження потреб у професійному навчанні посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад. Дослідження було проведено у кінці минулого року за підтримки Програми Ради Європи «Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні» [3].

Результати дослідження показали, що для старост найбільш затребуваними є додаткові знання, уміння та навички для виконання ними своїх повноважень [4].

Перш за все, це надання адміністративних послуг або виконання окремих завдань адміністратора ЦНАП. 86,7% опитаних зазначили, що таке навчання надзвичайно потрібне.

83,4% опитаних старост вказали на необхідність підвищення рівня компетентності щодо вчинення нотаріальних дій.

74,2% респондентів визначили для себе потребу у навчанні з питань утворення та діяльності органів самоорганізації населення, а також щодо організації та проведення загальних зборів, громадських слухань та інших форм безпосередньої участі жителів у вирішенні питань місцевого значення у старостинському окрузі.

74% старост, які взяли участь в опитуванні, пріоритетним напрямом підвищення кваліфікації зазначили «підготовку проектів рішень місцевої ради, що стосуються майна територіальної громади, розташованого на території старостинського округу» [4].

Задля вирішення завдань щодо системного підходу до професійного розвитку старост Вищою школою публічного управління спільно з Національним агентством України з питань державної служби, Всеукраїнською асоціацією об'єднаних територіальних громад за підтримки програми «U-LEAD з Європою» та проектом U-lead у 2024 році було ініційовано освітній проект «Школа підготовки старост» [10].

Головною метою освітнього проекту «Школа підготовки старост» є набуття старостами професійних компетентностей для впровадження дієвих інструментів місцевого розвитку з метою забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості громади, де жителі мають гідний рівень життя, формуються засади економічного процвітання

та соціальної стабільності, орієнтовані на впровадження цифрових технологій.

Тематичне наповнення освітнього проекту було сформовано відповідно до законодавчо визначених повноважень старости. Зокрема, Законів України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. № 157-VII [5], «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року № 2493-III [9], «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР [7], «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII [6] та інших нормативно-правових актів.

Основні завдання проекту передбачали:

1. Формування ключових компетентностей щодо розробки та впровадження комплексного підходу в місцевому самоврядуванні: розуміння стратегічних моделей управління, підготовка та реалізація стратегій розвитку, ефективної командної взаємодії, лідерство та комунікація для реалізації змін.

2. Формування навичок використання інноваційних технологій та інструментів місцевого розвитку.

3. Отримання практичного досвіду розбудови комунальної інфраструктури, благоустрою громади, удосконалення управління процесами та визначення інструментів політики розбудови для місцевого розвитку.

4. Підвищення рівня професійної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування з питань необхідних для стратегічного та оперативного управління та прийняття ефективних рішень для забезпечення перетворення, відбудови та відновлення держави на місцевому рівні, в тому числі, з надання адміністративних послуг, поведіння з відходами, взаємодії з громадськістю, енергоефективності тощо.

Протягом реалізації проекту було забезпечено:

1) підготовку посібника для тренерів «Розвиток тренерських навичок викладачів, які проводять професійне навчання публічних службовців» [2];

2) підготовку короткострокової програми підвищення кваліфікації «Сучасні інструменти професійного розвитку публічних службовців» (затверджено наказом НАДС від 08.02.2024 № 19-24);

3) організацію навчання тренерів з питань тренерської майстерності за короткостроковою програмою підвищення кваліфікації «Сучасні інструменти професійного розвитку публічних службовців». Навчання тренерів було направ-

лено на підвищення рівня спроможності учасників навчання щодо використання інтерактивних методів навчання дорослих під час проведення навчань з питань діяльності старост.

4) підготовку 6 загальних короткострокових програм підвищення кваліфікації (затверджено наказом НАДС від 21.12.2023 № 195-23) та загальну професійну (сертифікатну) програму підвищення кваліфікації «Школа підготовки старост» (затверджено наказом НАДС від 08.02.2024 № 19-24), які передбачають підвищення професійної компетентності відповідно до ключових повноважень старост. Зокрема це питання:

– законодавчого регулювання діяльності та повноваження старост;

– громадської безпеки, планування, реагування на надзвичайні ситуації;

– взаємодії між органами місцевого самоврядування та органами самоорганізації населення;

– інструментів налагодження комунікації з громадянами;

– впровадження прогресивних екотехнологій, розумного поведіння з відходами;

– ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, застосування енергозберігаючих технологій, енергетичного розвитку громад;

– забезпечення потреб громадян, доступу до соціальних послуг.

Навчання відбувалося з 30 січня по 08 лютого 2024 року у дистанційному форматі за допомогою платформи Zoom за участі 370 старост із 242 громад з 23 областей України [11]. Воно було направлено на розвиток комплексних знань та практичних навичок, необхідних для ефективного виконання старостами своїх обов'язків у сучасних умовах, сприяючи сталому розвитку громад та задоволенню потреб громадян.

За результатами зворотного зв'язку щодо якості організації навчального процесу в межах підвищення кваліфікації старост за загальною професійною (сертифікатною) програмою підвищення кваліфікації «Школа підготовки старост» підготовлено в рамках цього дослідження аналітичну інформацію.

Найбільше учасників навчання (41,8%) має вік від 46 до 55 років. Разом з тим, вік 27,6% учасників – понад 56 років, а 23,5% мають вік від 36 до 45 років. І лише 7,1% учасників проекту мають вік до 35 років.

Переважає більшість учасників навчання (58,1%) зазначили, що мають стаж роботи в органах місцевого самоврядування від 6 років. Серед учасників навчання також була достатньо велика

Під час навчання його учасники отримали:

знання	законодавства, що регулює питання функціонування органів місцевого самоврядування та визначає статус старост територіальних громад; особливостей реалізації державної соціальної політики органами місцевого самоврядування в умовах воєнного стану; особливостей взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, органів самоорганізації населення, бізнесу; інструментів та технологій комунікації; методів та способів аналізу, оцінки та прийняття управлінських рішень в процесі комунікаційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування; державної політики та нормативно-правового забезпечення у сфері енергоефективності; алгоритму реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства; основних інструментів, форм і видів надання допомоги особам, постраждалим від гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства
уміння	реалізовувати заходи, спрямовані на організацію роботи старост в умовах воєнного стану та у повоєнний період; забезпечувати надання соціальних послуг на території громади в умовах воєнного стану; визначати результативні формати взаємодії з представниками заінтересованих сторін, організувати публічні заходи для обговорення актуальних питань функціонування територіальної громади; розв'язувати складні задачі та проблеми у сфері екології, охорони довкілля та управління відходами при здійсненні професійної діяльності; планувати та впроваджувати енергоефективні рішення; систематизувати, обробляти, аналізувати та узагальнювати інформацію у сфері цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами; використовувати алгоритми реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства у практичній діяльності
навички	ефективного впровадження практичних інструментів безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення; впровадження в професійну діяльність морально-етичних засад протидії корупції; моніторингу і оцінки потреб вразливих груп населення; практичного застосування різних форм та інструментів активного та проактивного доступу до інформації у комунікаціях; оцінювання рівня негативного впливу природних та антропогенних факторів екологічної небезпеки на довкілля та людину проведення інформаційних кампаній з популяризації енергоефективності; практичного застосування знань у сфері цивільного захисту, надання громадянам якісних безпечних послуг

кількість старост, що мають досвід роботи від 1 до 3 років – 36,7%, і лише 5,1% працюють в органах місцевого самоврядування від 4 до 5 років.

Важливість та необхідність проведення таких практико орієнтованих навчань засвідчує той факт, що переважна частина опитаних (98%) планує в своїй службовій діяльності використовувати всі отримані під час навчання знання або ж більшу їх частину. Лише 2% учасників навчання заявили, що планують використати незначну частину отриманих знань та інформації.

Серед найбільш актуальних тематик навчання старости відзначили:

- законодавче регулювання діяльності та повноваження старост (73,5%);
- взаємодія між органами місцевого самоврядування та органами самоорганізації населення (55,1%);
- забезпечення потреб громадян, доступ до соціальних послуг (66,3%);

– ефективне використання паливно-енергетичних ресурсів, застосування енергозберігаючих технологій, енергетичний розвиток громад (49%);

– впровадження прогресивних екотехнологій, розумне поводження з відходами (53,1%);

– громадська безпека, планування, реагування на надзвичайні ситуації, аналітичні комплекси з забезпечення фізичної безпеки людини в розрізі громади (60,2%).

Через географічну представленість учасників навчань та заходи безпеки для організації заходу організаторами була обрана дистанційна форма навчання. Разом з тим, у відповідях на запитання щодо форми навчання старости зазначили, що хотіли б навчатися очно, адже така форма навчання дає можливість кращого засвоєння матеріалу, спілкування між колегами, обміну досвідом. Деякі учасники навчання мали проблеми з якістю Інтернету, не мали комп'ютерної техніки, яка б надавала можливість відображення звуку

та голосу тренера і тому користувались мобільними телефонами. Крім того, не всі учасники мали навички роботи в Zoom.

Навчання проходило протягом шести днів з 10.00 до 16.00 з двома перервами. 90% опитаних повністю задоволені та ще 10% частково задоволені плануванням графіка та тривалістю навчання. Також 95% повністю задоволені організацією, атмосферою роботи під час занять.

Організаторами до участі у навчанні були відібрані професійні тренери з числа представників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, викладачі закладів вищої освіти, експерти з окремих питань державного управління та місцевого самоврядування. Опитані високо оцінили якість викладання. Зокрема, змістом курсу повністю задоволені 96% та частково задоволені 4% учасників. Майстерність викладання повністю задовільнила 92% учасників навчання, а 93% опитаних вважають, що тренери є обізнаними у тематиці навчання.

Професійність викладацького складу на «відмінно» оцінили 89,8% опитаних. Ще 9,2% учасників хотіли б отримати ще більше додаткових матеріалів.

Для кращого сприйняття змісту навчання та засвоєння матеріалу 74,5% опитаних надає перевагу таблицям, інфографікам, презентаціям, опорним конспектам, відеолекціям. Характерно, що 25,5% опитаних обрали лекції, вебінари та дискусії.

На думку більшості учасників навчання (78,6%), інтенсивність (напруженість) навчального процесу в цілому була оптимальною, проте для 21,4% опитаних вона виявилася дуже високою.

Учасники освітнього проекту «Школа підготовки старост» відповідали також на запитання щодо інших тем, з яких би вони ще хотіли б підвищити кваліфікацію. Серед пріоритетних напрямів навчання учасники визначили:

- місце та роль старости у вирішенні питань територіальної громади;
- надання старостами делегованих повноважень (надання нотаріальних послуг жителям громади, ведення військового обліку, реєстрація актів цивільного стану, ведення архівної справи, земельні питання, порядок взяття на облік безхазяйного майна);
- розвиток системи надання адміністративних та соціальних послуг;
- організація і розвиток громадських просторів;
- особливості діяльності старост в малочисельних селах;

– залучення грантів та інвестицій для розвитку населених пунктів;

– організація і проведення моніторингу в старостинських округах відповідно до повноважень старости та чинного законодавства;

– робота з повернення примусово вивезених дітей, батьків (чи одного з батьків) під час війни в Україні;

– робота з внутрішньо переміщеними особами під час воєнного стану;

– робота старости із вразливими категоріями населення;

– механізм отримання законного дозволу на проживання в Україні громадян РФ та отримання ними соціального та пенсійного забезпечення;

– подолання та профілактика стресів у професійній діяльності, запобігання професійному вигоранню;

– формування позитивного іміджу старости;

– практичні кейси з утилізації (переробки) сміття, побудови енергоефективної громади; практичні інструменти для побудови безпеки в громаді;

– використання цифрових технологій для розвитку громад.

Як бачимо, результати опитування ще раз підтвердили тезу про те, що «підвищення кваліфікації дає змогу публічним службовцям розвивати свої знання, уміння та навички, що важливо для їхнього зростання як професіоналів, а в поєднанні з формуванням професійних цінностей та можливостями інтелектуально-ресурсного розвитку сприяє удосконаленню компетентностей у межах професійної діяльності» [1, с. 112].

Верховна Рада України 2 травня 2023 року прийняла новий Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (далі – Закон 3077-IX), що, за винятком двох норм розділу «Прикінцеві та перехідні положення», набирає чинності через 6 місяців з дня опублікування, але не раніше ніж через 6 місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні. Серед інших новацій, Закон 3077-IX передбачає суттєві зміни щодо порядку професійного розвитку службовців місцевого самоврядування, в тому числі старост.

Зокрема, службовцям місцевого самоврядування створюватимуться умови для їх постійного професійного розвитку шляхом професійного навчання (підготовки, підвищення кваліфікації, стажування, самоосвіти) з урахуванням результатів визначення відповідних потреб. При цьому, статтею 9 Закону 3077-IX до основних прав служ-

бовця місцевого самоврядування віднесено підвищення рівня професійної компетентності відповідно до потреб органу місцевого самоврядування та просування по службі з урахуванням професійної компетентності [8].

Водночас, постійне підвищення рівня своєї професійної компетентності та вдосконалення організації службової діяльності стає обов'язком службовця місцевого самоврядування, що врегульовано статтею 10 Закону 3077-ІХ [8].

На нашу думку, втілення в життя положень Закону 3077-ІХ сприятиме позитивним зрушенням у місцевому самоврядуванні в Україні.

Висновки. Для професійного розвитку старост як службовців місцевого самоврядування актуальним є здійснення низки заходів, а саме:

Розроблення професійного стандарту старости на основі компетентнісного підходу.

Розроблення та впровадження типової загальної професійної (сертифікатної) програми підвищення кваліфікації для старост.

Для ефективної роботи старост необхідно забезпечити розвиток їх професійних компетентностей з питань стратегічного планування, проектного менеджменту, фінансової, цифрової та правової грамотності, адміністративних послуг, управління комунальною власністю, просторового планування, енергоефективності та енергоменеджменту, надання житлово-комунальних послуг тощо.

Забезпечення розробки та реалізації на базі Вищої школи публічного управління, регіональних центрів підвищення кваліфікації коротко-строчкових програм підвищення кваліфікації для старост з метою формування так званих «твердих» компетентностей:

- стратегічного планування;
- проектного менеджменту;
- інструментів взаємодії з різними зацікавленими сторонами фінансової та правової грамотності;
- використання цифрових технологій;
- надання адміністративних та соціальних послуг;
- управління комунальною власністю;
- просторового планування;
- управління енергоефективністю та енергоменеджменту;
- надання житлово-комунальних послуг;
- управління відходами та забезпечення екологічної безпеки;
- знання антикорупційного законодавства та доброчесності;

– забезпечення прав людини та гендерної рівності;

– протидії насильству за ознакою статі та домашньому насильству;

– організації цивільного захисту;

– управління людськими ресурсами;

– управління в медичній сфері;

– управління в сфері освіти;

– управління в сфері культури тощо.

Забезпечення розробки та реалізації на базі Вищої школи публічного управління, регіональних центрів підвищення кваліфікації коротко-строчкових програм підвищення кваліфікації для старост для формування так званих «м'яких» компетентностей:

– лідерство;

– роботі в команді;

– стресостійкість;

– управління змінами;

– комунікація та культура спілкування;

– етика та етикет;

– управління часом (тайм менеджмент тощо).

Забезпечення психологічної підтримки та адаптації старост, зокрема тих, які працюють на деокупованих територіях, у період воєнного стану та після його припинення чи скасування, в тому числі шляхом розробки та реалізації програм підвищення кваліфікації.

Забезпечення розвитку професійних компетентностей посадових осіб місцевого самоврядування, тому числі старост, зокрема, які працюють на деокупованих територіях, з питань запобігання виникненню загроз і настанню кризових ситуацій, у період воєнного стану та після його припинення чи скасування.

Забезпечення інформування старост про можливості професійного навчання на «Порталі управління знаннями» шляхом забезпечення їх реєстрації та проходження навчання на базі провайдерів освітніх послуг.

Забезпечення інформування старост про можливості професійного навчання за рахунок міжнародної технічної допомоги та інших форм міжнародного співробітництва шляхом створення на Порталі управління знаннями інтерактивної мапи з актуальною інформацією про такі навчання.

Проведення службами управління персоналу територіальних громад на постійній основі вивчення потреб старост у професійному навчанні.

Список літератури:

1. Воронов М. М. Актуальні питання правового регулювання інституту старости в Україні: теорія та практика. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2021. № 2. С. 14–20.
2. Лихач Ю., Селіванов С., Москаленко С. Підвищення кваліфікації публічних службовців у контексті розбудови національної системи стійкості. *Науковий вісник: Державне управління*. 2024. № 1 (15). С. 104–115. [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2024-1\(15\)-104-115](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2024-1(15)-104-115)
3. Панова І. Ю. Правовий статус старости як виборної посадової особи місцевого самоврядування. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 101–106.
4. Петрушевська В. Структура правового статусу старости в Україні: конституційно-правові аспекти. *Technologies and strategies for the implementation of scientific achievements*. 2022. № 11. Р. 75–77.
5. Потреби у професійному навчанні посадових осіб ОМС. URL: <https://hromada.gov.ua/research/potrebi-u-profesiinomu-navcanni-posadovix-osib-miscevogo-samovryaduvannya-ta-deputativ-miscevix-rad> (дата звернення: 22.07.2024)
6. Презентовано результати дослідження потреб у професійному навчанні органів місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад. URL: <https://nads.gov.ua/news/prezentovano-rezultaty-doslidzhennia-potreb-u-profesiinomu-navchanni-orhaniv-mistsevoho-samovriaduvannya-ta-deputativ-mistsevykh-rad> (дата звернення: 22.07.2024)
7. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII : станом на 14 трав. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 17.07.2024).
8. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 17.07.2024).
9. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР : станом на 1 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr#Text> (дата звернення: 17.07.2024).
10. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 02.05.2023 р. № 3077-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text> (дата звернення: 17.07.2024).
11. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III : станом на 1 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення: 17.07.2024)
12. Резнік О. М., Бондаренко О. С. Роль і значення інституту старости в системі місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія Право*. 2023. Вип. 25. С. 43–51.
13. Роговенко О. В. До питання про посадові обов'язки старости. *Науковий вісник публічного та приватного права : збірник наукових праць*. 2019. Вип.3. Т. 2. С. 52–59.
14. Розвиток тренерських навичок викладачів, які проводять навчання публічних службовців : Посібник. / за заг.ред. Ю. Ю. Лихач. Київ, 2024. 93 с.
15. Розширення можливостей для навчання старост. URL: <https://hs.gov.ua/rozshirennya-mozhливостей-dlya-navchannya-starost/> (дата звернення: 22.07.2024)
16. Серьогін С. М., Гончарук Н. Т. Концептуальні засади реформування місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2014. № 5-6. С. 71–80.
17. Члени Наглядової Ради Вищої школи одногосно схвалили звіт про діяльність Вищої школи за перше півріччя 2024 року. URL: <https://nads.gov.ua/news/chleny-nahliadovoi-rady-vyshchoi-shkoly-odnoholosno-skhvalyly-zvit-pro-diialnist-vyshchoi-shkoly-za-pershe-pivrichchia-2024-roku> (дата звернення: 22.07.2024)

Lykhach Yu. Yu., Kompanets O.M. PRIORITY AREAS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT THE HEADMEN TERRITORIAL COMMUNITY IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION, TERRITORIAL COMMUNITY DEVELOPMENT AND POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE

Since the beginning of the full-scale invasion, local governments have faced new tasks and challenges related to resolving community issues and providing services to citizens in extreme conditions. The professional development of headmen plays a key role in the context of decentralization, territorial community development and post-war recovery of Ukraine.

The article examines the needs of starostas for professional development, in particular, the forms and areas of training, and also analyzes the current state of professional development of this category of local self-government officials, and provides proposals for organizing their professional development in the future.

It is emphasized that the relevant areas of starostas' professional development include administrative and social services; organization and development of public spaces; attraction of grants and investments; work with internally displaced persons; prevention of professional burnout, stress resistance; building an energy-efficient community; use of digital technologies, etc.

It emphasizes the importance of developing a professional standard for starostas based on a competency-based approach; ensuring the development and implementation of short-term professional development programs for headmen in order to form and improve the competencies important in their professional activities; providing psychological support and adaptation of headmen, in particular those working in the de-occupied territories, during martial law and after its termination or abolition, including through the development and implementation of professional development programs; including through the development and implementation of in-service training programs; combining the efforts of all educational service providers, including educational institutions, regional in-service training centers, NGOs, international technical assistance projects and donor organizations to formulate common approaches to the professional development of headmen and provide them with information on the organization of such training.

Key words: *headman, territorial community, local self-government bodies, professional development, professional development programs, increasing the level of professional competence.*

Молочко Т.В.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ORCID ID: 0009-0004-7373-677X

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Предметом розгляду у статті постають питання визначення змісту таких понять як «публічне адміністрування і управління», «публічне адміністрування», «публічне управління» в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. Розглянута еволюція їх сутності й змісту в українському науковому дискурсі. Зазначено існування різноманітних підходів щодо функціонування публічної сфери та перспектив її розвитку. Підкреслюється роль демократизації українського суспільства, формування громадянського суспільства на зміну парадигми публічного адміністрування і управління в Україні, зміни мотиваційних механізмів впливу на соціум. Наведені приклади змін в національному законодавстві. Акцентована увага на процеси зміни національного законодавства після окупації Росією Криму, розв'язання бойових дій на Донбасі і особливо після початку російсько-української війни.

Аналізу піддавалися нові тренди щодо завдань і перспектив публічного адміністрування і управління, які почалися у 1980-х рр. Їх специфіка полягає у привнесення в публічний сектор ідей і технік з приватної сфери, значне посилення ролі й відповідальності недержавних акторів у прийнятті важливих стратегічних рішень щодо функціонуванні соціуму. Це позначається на розширенні спектру механізмів, інструментів, методів й засобів реалізації управлінських рішень.

Окремо досліджено зміст офіційних документів, публікацій і сайтів Європейського Союзу, розмаїття термінів, які використовуються при науковому аналізі публічної сфери. Зазначена необхідність внесення коректив у національному законодавстві, науковому і медійному дискурсах України з урахуванням статусу офіційного кандидата на членство в ЄС та необхідності відповідати вимогам європейських стандартів

Ключові слова: Україна, ЄС, євроінтеграція, публічне адміністрування і управління, публічне адміністрування, управління, понятійно-термінологічний апарат.

Постановка проблеми. Рух України до ЄС почався ще у червні 1994 р. з підписання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [1]. Шлях до європейської спільноти виявився складним й суперечливим; в ньому були певні здобутки і відступи. Позитивними моментами виявилися певні інституціональні нововведення У 2016 р. запроваджено посаду Віце-прем'єр-міністра України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. 18 грудня 2020 р. було створено Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу. Однак тільки після початку широкомасштабної війни Росії проти незалежної української держави 24 лютого 2022 р. процеси євроінтеграції отримали новий імпульс і 23 червня 2024 р., лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС [2]. Наприкінці червня 2024 р. розпочалися офіційні перего-

вори про вступ України до Євросоюзу, що є одним з найскладнішим етапом перед остаточним входженням Києва до складу ЄС.

Для набуття статусу повноправного члена Євросоюзу Україні потрібно виконати чимало завдань. Серед найбільш актуальних серед них, на думку експертів Єврокомісії, знаходяться питання боротьба з корупцією (діяльність САП і НАБУ); антиолігархічна реформа; удосконалення законодавства про національні меншини [3]. Серед широкого спектра важливих проблем, які постають перед українською владою та суспільством на шляху до членства в ЄС не тільки приведення українського законодавства до європейських стандартів, але й уніфікація понятійно-термінологічного апарату. Це необхідно для однозначної й адекватної трактовки вимог та рекомендацій офіційних структур Європейського Союзу, покращання якості наукових публікацій, дискурсу мас-медіа тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Комплекс питань пов'язаних з аналізом та удосконаленням механізмів державного управління, досліджували у своїх працях А. Авер'янов, Є. Афонін, В. Ємельянов, С. Квітка, М. Міненко, Н. Нижник, О. Оболенський, М. Пірен, Ю. Сурмін, В. Шойко та ін. Сутнісні риси публічного адміністрування аналізувалися в працях І. Грицяк, В. Коваленка, А. Колодія, У. Лукашевської, Н. Мельтохової, В. Нагаєва, О. Перхач. Наукові розвідки у сфері публічного управління здійснювали Л. Гонюкова, В. Голубь, В. Козаков, А. Мельник, В. Ребало. Проте, співвідношенню понять «державне управління», «публічне адміністрування», «публічне управління» у вітчизняному дискурсі приділялося недостатньо уваги. Можна назвати праці В. Бакуменка, І. Голосніченко, Є. Жукової, М. Карпа, Є. Таран деяких інших науковців. У зарубіжній науковій літературі ці питання аналізувалися більш системно і глибоко в дослідженнях Д. Дотто, К. Кеніга, Ж-Е. Лейн, Дж. Пфіффера, О. Хьюз та ін. Особливий інтерес для нас представляє визначення понять, пов'язаних з публічним адмініструванням та публічним управлінням в офіційних документах ЄС.

Мета статті. Метою даної статті є уточнення понять «публічне адміністрування», «публічне управління», аналіз їх використання в офіційних документах ЄС.

Виклад основного матеріалу. Варто зауважити, що після набуття Україною незалежності певні ідеологеми й наукові дискурси тривалий час зберігали свою інерцію. Це стосується і поняття «державне управління», яке у Енциклопедичному словнику державного управління (2010 р.) за авторством В. Бакуменка визначається як діяльність держави (органів державної влади), спрямовану на створення умов для якнайповнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами [4, с. 150]. Це визначення майже дослівно повторюється у 8-й томній Енциклопедії державного управління 2011 р. [5, с. 150]. Примат держави у керуванні всіма сферами життєдіяльності суспільства ще більш очевидний у більш ранніх наукових виданнях. Зокрема, у підручнику «Адміністративне право» (2001) за редакцією Ю. Битяка підкреслюється організуючий, виконавчо-розпорядчий, підзаконний характер, особливої групи державних органів (посадових осіб)

щодо практичної реалізації функцій та завдань держави у процесі повсякденного і безпосереднього керівництва економічним, соціально-культурним та адміністративно-політичним будівництвом [6, с. 261].

Схожих позицій дотримується і В. Мартиненко, який державне управління розглядає крізь призму системи державних органів виконавчої влади на всіх рівнях адміністративно-територіального поділу країни, які застосовують сукупність способів, механізмів, методів владного впливу на суспільство [7, с. 21]. Слід зауважити, що усі вище викладені приклади трактування поняття «державне управління» збігаються з головною парадигмою російського наукового нарративу, який можна простежити у працях Г. Атаманчука, В. Варнавського, Є.Сушія та ін.

Помаранчева революція 2004 р. надала поштовх більш ретельному вивченню досвіду західних країн стосовно головних принципів формування й здійснення внутрішньої політики, що співпало з найбільш масштабним розширенням ЄС, куди увійшли 10 країн, серед яких 3 (Естонія, Латвія, Литва) були свого часу у складі СРСР. Однак, на нашу думку, тільки анексія українського Криму Росією, початок бойових дій на Донбасі у 2014 р., події «революції гідності» знаменували собою принципово новий етап міждержавних відносин між Києвом і Москвою, глибоко змінили внутрішню ситуацію в країні, кардинально позначилися на векторах розвитку суспільних наук в Україні.

Паростки громадянського суспільства, які зароджувалися впродовж бурхливих 1990-х рр. почали приносити реальні результати. Ландшафт економічного, соціального, політичного, культурно-духовного життя України став більш плюралістичним й строкатим, що позначилося на механізмах співпраці громадянського суспільства, бізнесу та влади [8].

Механізми прямого державного управління з фокусом на довгострокове планування й контролю за виконанням запланованого виявилися застарілими й недієвими. На порядок денний вийшли нові вагомні важелі управління, на кшталт мотивації, ефективності тощо. Це позначилося на необхідності застосування більш гучних механізмів здійснення владних повноважень органами публічної влади усіх рівнів. В законодавстві України мало таких прикладів стосовно кількості внесених поправок з часу прийняття за президенства Л. Кучми, як Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.) [9].

Поступово, але неухильно відбувався перехід від не зовсім чітко визначених бюрократичних процедур на такі, що спрямовані на надання якісних публічних послуг. За законами України «Про соціальні послуги» (2003 р.) [10], який втратив чинність у 2019 р. та «Про адміністративні послуги» (2012 р.) [11] у 2021 р. з'явився Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» [12]. Ми не будемо піддавати аналізу якості цих та інших законодавчих й нормативно-правових актів, ефективність їхньої імплементації. Але в них зафіксовані основоположні принципи європейського права: верховенства права; рівності перед законом; відкритості; прозорості; орієнтованості на громадян; інклюзивності та доступності; безпечності та конфіденційності тощо.

До вищезазначених аспектів необхідно додати посилення взаємозв'язків України з ЄС та його країнами-членами, які були забезпечені у процесі реалізації вимог Угоди про асоціацію Україна-ЄС [13], інших офіційних документів, відповідно до яких необхідно було наближувати національне законодавство до європейських стандартів. Результатом усіх цих процесів стало широке введення у вітчизняний науковий дискурс вже в першій декаді 2000-х рр. понять «публічне адміністрування» та «публічне управління».

Вони доволі часто ототожнюються або вживаються разом. Проте, у вітчизняній науковій літературі найбільш поширеним підходом до визначення цих понять є наступний. Публічне управління зорієнтоване на реалізацію публічних (загальних) інтересів і включає такі складові, як державне управління (суб'єктом є органи державної влади) і громадське управління (суб'єктом є громадські інституції). Як елементи публічного управління державне і громадське управління взаємодіють, взаємодоповнюють одне одного, виходячи з єдності публічних інтересів та доцільності узгодження управлінського впливу з метою посилення його дієвості. [14, с. 12]. Існує більш «розмите» розуміння публічного управління як процесу колективного прийняття та реалізації стратегічних рішень на основі узгодження і координування мети і дій усіх ключових учасників [15, с. 41].

Стосовно публічного адміністрування, то його часто-густо ототожнюють з комплексом методів управління щодо надання суспільству послуг та реалізації державної політики. Дехто вважає, що публічне адміністрування становить перехідну ланку або етап, який проходить управління від

державного до публічного. Відтак, публічне адміністрування постає складником публічного управління, яке має на меті забезпечити розвиток держави на засадах демократії та з використанням новітніх методів і технологій управління [16, с. 35]. Однак найбільш поширеним розумінням публічного адміністрування є наступне: воно має в своїй основі державну владу, підкріплюється і забезпечується нею; поширюється на все суспільство. Держава шляхом законодавчої діяльності встановлює функціонування головних складових життєдіяльності соціуму, основні й загальні й типові правила поведінки людей. Таким чином публічне адміністрування діє системно та неперервно, поєднуючи функціонування таких структур, як механізм держави, державний апарат, державну службу [17, с. 15].

Очевидно, що серед вітчизняних науковців не існує усталеного консенсусу стосовно сутності й змісту понять «публічне управління» та «публічне адміністрування», їх співвідношення в публічній сфері. Це ж саме можна стверджувати про зарубіжні дослідження. Як слушно підкреслюється у Канадській енциклопедії, публічне адміністрування не має загальноприйнятого визначення. Обсяг предмета настільки великий і настільки дискусійний, що його легше пояснити, ніж визначити. Публічне адміністрування є одночасно і сферою навчання, або дисципліною, і сферою практики, або заняттям [18].

Водночас узагальнення літератури стосовно публічного управління свідчить, що питання ефективності публічного управління актуалізувалося у 1980-х рр. і навіть отримало нову назву «нове публічне управління» (new public management). Перша хвиля структурних реформ у публічній сфері спочатку охопило англо-саксонські країни, а потім розповсюдилося на інші країни Європи, хоча меншою мірою торкнулася Франції, Німеччини, Іспанії. Сьогодні у науковому дискурсі розвинутих світових держав часто використовується поняття «нове управління» (new governance). Прихильники такого підходу наполягають на привнесення в публічний сектор ідей і технік з приватної сфери. Дуже важливу роль в новому управлінні відіграє недержавний сектор, насамперед ринки, різноманітні мережі і недержавні актори. Отже в поняття «управління» почали входити соціальні та політичні порядки, відмінні від держави [19].

Ці нові тренди публічного управління мають значний потенціал у розширенні спектру механізмів, інструментів, методів й засобів впливу на соціум в цілому, а також певні сегменти суспільства, команди, колективи тощо. Вони також

значно підвищити можливості щодо перетворення кожного індивіда на активного учасника суспільно-політичного й громадського життя не тільки на національному, але й на міждержавному й міжнародному рівнях.

В офіційних документах, публікаціях і на сайтах ЄС ми не зустрінемо усталених понять. Найчастіше використовується термін «публічне адміністрування і управління» (public administration and governance). Зазначається, що якість публічного адміністрування і управління є ключовим фактором її економічної ефективності та добробуту громадян. Єврокомісія допомагає державам-членам ЄС проводити реформи у цій сфері. В зону її впливу підпадають центральні та місцеві органи влади, цифровий уряд, державні закупівлі, питання регулювання, судова система, боротьба з корупцією та шахрайством і краще використання європейських структурних та інвестиційних фондів [20].

Доволі часто у вжитку знаходиться і практично тотожний термін «управління і публічне адміністрування» (governance and public administration). Саме під такою назвою оприлюднив свою брошуру Генеральний директорат щодо підтримки структурних реформ Єврокомісії [21]. Водночас у змісті брошури використовуються поняття «державне управління» (state governance) «цифровізація публічного адміністрування» (digital public administration) тощо. Проте, на сучасному етапі розвитку ЄС основні зусилля зосереджуються на удосконаленні публічного адміністрування, що передбачає планування та координацію діяльності урядів та формування відповідної політики. Наприкінці жовтня 2023 р. Єврокомісія оприлюднила стратегічну програму покращання адміні-

стративного простору (ComPAct), де зазначається, що складні економічні, соціальні, технологічні та екологічні зміни, а також численні транзити вимагають високої якості публічного адміністрування державного управління є суттєвим для гарного управління (good governance) та ефективності дій ЄС та держав-членів. В ньому визначено три головних напрями: розвивати співпрацю між публічними адміністраціями на всіх рівнях, щоб удосконалювати спроможності для поточних і майбутніх викликів; посилювати здатність публічних адміністрацій щодо цифрових трансформацій; вести до зеленого переходу й розвивати стійкість [22, с. 1, 5–6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Після початку офіційних переговорів про вступ України до Євросоюзу 25 червня 2024 р. значна частка рекомендацій та вимог органів ЄС для нашої країни стають обов'язковими. Це вимагає не тільки чіткого й неухильного дотримання базових принципів публічного адміністрування і управління, зафіксованих в документах ЄС і ОЕСР в діяльності українських органів публічної влади, але й приведення всього комплексу національних законодавчих й нормативно-правових актів до європейських стандартів. Це неможливо зробити без постійного внесення змін у вітчизняний понятійно-термінологічний апарат, який, зокрема стосується сфери публічного адміністрування і управління. Нові глобальні виклики безперервно тягнуть за собою трансформацію та появу нових понять і дефініцій як в світі, так і на європейському континенті, що вимагає оперативного оновлення національного законодавства, наукового і медійного дискурсів.

Список літератури:

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. 14 червня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text
2. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Урядовий портал. 23 червня 2024 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>
3. European Commission. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Ukraine 2023. Report 8 November 2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf
4. Енциклопедичний словник з державного управління [Текст] / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
5. Енциклопедія державного управління : у 8 т. : Т. 1. Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В.М. Князев (співголова), І.В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. С. 157.
6. Адміністративне право України / за заг. ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2001. 528 с.
7. Мартиненко В.М. Демократичне врядування: проблеми теорії та практики. Публічне управління: теорія та практика: Збірник наук. праць. Харків : Вид-во «ДокНаукаДержУпр», 2010. № 1. С. 16–22.
8. Збірник історій «ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, БІЗНЕС ТА ВЛАДА – КРАЩІ ПРАКТИКИ СПІВПРАЦІ» Центр демократії та верховенства права. 2022. URL: <https://cedem.org.ua/wp-content/>

uploads/2022/09/GROMADYANSKE-SUSPILSTVO-BIZNES-TA-VLADA-KRASHNI-PRAKTYKY-SPIV-PRATSI.pdf

9. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

10. Закон України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року № 966-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text>

11. Закон України «Про адміністративні послуги» від 6 вересня 2012 року № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>

12. Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» від 15 липня 2021 року № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text>

13. Угода про Асоціацію. Урядовий портал. 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociasiyu>

14. Нагаєв В.М. Публічне адміністрування: електронний навчальний посібник / В.М. Нагаєв. Х.: ХНАУ, 2018. 278 с.

15. Бінько І. Публічне управління і публічне адміністрування: співвідношення понять. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2020. № 3-4. С. 41–47.

16. Таран Є.І. Співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування» та «публічне управління» у трансформаційних процесах України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Том 31 (70) № 2. С. 33–37.

17. Шатило О.А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів спеціальностей «Менеджмент організацій і адміністрування» та «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»); Житомирський державний технологічний університет. Житомир: Кафедра менеджменту організацій і адміністрування ЖДТУ, 2014. 51 с.

18. Kornaghan K. Public administration. The Canadian Encyclopedia. July 17, 2015. URL: <https://thecanadianencyclopedia.ca/en/article/public-administration>

19. Bevir M. The new public management. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/governance/The-new-public-management>

20. Public administration and governance. European Commission. URL: https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/public-administration-and-governance_en

21. Governance and public administration. European Commission. Directorate-General for STRUCTURAL REFORM SUPPORT. 2020. URL: https://reform-support.ec.europa.eu/document/download/4f36ca81-7f4b-4b1b-9acd-3e84d3bbd417_en?filename=ht0120283enn.pdf

22. Enhancing the European Administrative Space (ComPAct). European Commission. Brussels, 25.10.2023. COM(2023) 667 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023DC0667>

Molochko T.V. EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE: A CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL ASPECT

The subject of consideration in the article is the definition of the content of such concepts as “public administration and governance”, “public administration”, “public management” in the context of European integration processes in Ukraine. The evolution of their essence and content in the Ukrainian scientific discourse is considered. The existence of various approaches to the functioning of the public sphere and its development prospects is indicated. The role of democratization of Ukrainian society, the formation of civil society to change the paradigm of public administration and management in Ukraine, and changes in the motivational mechanisms of influence on society is emphasized. Examples of changes in national legislation are given. Attention is focused on the processes of changing national legislation after Russia’s occupation of Crimea, combat fighting in Donbas, and especially after the beginning of the Russian-Ukrainian war.

New trends regarding the tasks and perspectives of public administration and governance, which began in the 1980s, were analyzed. Their specificity is the introduction of ideas and techniques from the private sector into the public sector; a significant strengthening of the role and responsibility of non-state actors in making important strategic decisions regarding the functioning society This affects the expansion of the range of mechanisms, tools, methods and means of implementing management decisions.

The content of official documents, publications and websites of the European Union, the variety of terms used in the scientific analysis of the public sphere were separately investigated. The need to make corrections in national legislation, scientific and media discourses of Ukraine, taking into account the status of an official candidate for EU membership and the need to meet the requirements of European standards

Key words: *Ukraine, EU, European integration, public administration and governance, public administration, management, conceptual notions.*

Руденко О.М.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0002-2807-1957

Вітер Д.В.

Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика

ORCID ID: 0000-0002-7330-1280

**ПРОДУКТИВНА ЗАЙНЯТІСТЬ В СИСТЕМІ ПРЕДИКАЦІЇ
ДЕТЕРМІНАНТ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ:
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ**

У статті обґрунтовано продуктивну зайнятість у системі предикації детермінант загроз національній безпеці держави. Ці питання розглянуто у контексті проблем традиційних підходів до публічного управління у сфері забезпечення національної безпеки, які виявляються неефективними під час криз, особливо в умовах військових конфліктів. Усунення цього недоліку можливо за умов впровадження адаптивних систем управління, які здатні забезпечувати стабільність систем умовах високої динаміки змін внутрішнього і зовнішнього середовища. До останнього належить і безпекове середовище, стабільність якого, за умов криз, визначається здатністю системи публічного управління забезпечувати ресурсний розвиток суспільства, зберігати його. Це особливо важливо під час воєнних конфліктів, які призводять до масової еміграції (як правило, невідновлювані втрати, оскільки більшість емігрантів не повертаються до країни після закінчення війни або бойових дій); безпосередніх втрат населення внаслідок військових дій (зникнення окремих регіонів країни, які окуповано, або на території яких ведуться активні бойові дії); депопуляції (стрімке зниження якості соціального життя населення, зубожіння тощо); втрати демографічного ресурсу (загибель або відтік репродуктивно активного населення за межі держави); втрати соціального капіталу та трудового потенціалу суспільства і держави. У цьому контексті продуктивна зайнятість в системі предикації детермінант загроз національній безпеці забезпечує стійкість економіки та соціально-політичної системи суспільства до зовнішніх та внутрішніх загроз, забезпечуючи незалежність, конкурентоспроможність, здатність до розвитку на основі відтворення, раціонального розподілу та перерозподілу людського капіталу.

Ключові слова: воєнна безпека, детермінанти загроз національній безпеці, економічна безпека, загрози національній безпеці, національна безпека, продуктивна зайнятість, публічне управління.

Постановка проблеми. Україна досі зіштовхується з проблемами, що пов'язані з формування та реалізацією концепції оборонної політики, оборонного потенціалу, співвідношення між структурними змінами в секторі безпеки і оборони, технічною модернізацією та іншими важливими й затратними заходами. Проведені реформи в оборонній та безпековій сферах у загальному вигляді носять доволі поверховий характер та іноді здійснюються без узгодженості конкретних сфер забезпечення національної безпеки, особливостей взаємодії складових елементів сектору безпеки і оборони, не ураховують характер сучасних детермінант загроз національній безпеці, в сис-

темі яких не має адекватно обґрунтованої ієрархії предикації. Публічне управління у цьому контексті також поки що не виробило адекватних підходів до регулювання процесів забезпечення національної безпеки, які ґрунтувались на принципах стабільності суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку держави. Публічне управління теоретично коливається у межах традиційної парадигми економічної теорії, яка, під час вирішення зазначених вище питань, зосереджує головну увагу на конкурентних перевагах, що забезпечують та уможливають суперництво різних суб'єктів економічної діяльності. У цьому ж контексті розвивається теорія конкуренції, яка

звертається до вирішення таких проблем: стратегія конкурентної боротьби (розробка стратегій випередження конкурентів); динаміка розвитку конкурентної боротьби як процесу (поза межами ситуативності); виявлення конкурентних переваг суб'єктів економічної діяльності (у тому числі на рівні країн); стратегія захоплення ринків у процесі конкурентної боротьби (у тому числі майбутніх ринків); дослідження факторів конкурентоспроможності суб'єктів економічної діяльності; дослідження явища глобальної конкуренції та участі в ній суб'єктів економічної діяльності; виявлення взаємозв'язку внутрішньої та зовнішньої конкуренції (конкуренції між суб'єктами економічної діяльності та конкуренції на самому підприємстві, в організації тощо).

Проте, одне з головних питань, яке полягає у ресурсній стабілізації та забезпеченні національної безпеки на основі процесів раціонального та ефективного розподілу та використання такого виду ресурсу, як людський капітал, що актуалізуються в системі забезпечення національної безпеки в якості продуктивної зайнятості, залишається майже не вирішеним.

Аналіз досліджень і публікацій. Більшість досліджень у сфері аналітичної рефлексії детермінант національної безпеки ґрунтується на доктринальному підході, за яким положення воєнної доктрини визначають теоретичні положення та окремі методологічні принципи стратегічного планування, фахівці пропонують концепцію “силового фону” як основу для розуміння сутності стратегічного воєнного планування. Згідно цієї концепції військові засоби загалом, і збройне насильство зокрема, стають все частіше силовим фоном для застосування інших силових засобів [3; 5; 7]. Як наслідок, доволі характерним виявляється розуміння стратегічного воєнного планування як набору рішень керівництва, які ведуть до розробки спеціальних стратегій, призначених для досягнення кінцевих цілей, що зводять стратегічне планування до вибору керівництвом однієї конкретної стратегії (концепції, доктрини) національної безпеки на підґрунті визначення основних напрямів досягнення найбільш пріоритетних цілей, вибору максимально ефективних способів і засобів у встановлений відрізок часу [4; 8]. Але принципи та підходи до стратегічного управління у сфері забезпечення воєнної та національної безпеки, як переважна більшість теоретичних принципів публічного управління у цій сфері суттєво обмежують проблему ресурсного забезпечення, розглядаючи її в якості другорядної, або допоміж-

ної, що має наслідком не артикульовану систему загроз та небезпек, предикації якої позбавлені інтегральних детермінант внутрішніх та зовнішніх чинників. В якості однієї з таких детермінант виступає продуктивна зайнятість, що потребує її теоретичного обґрунтування у системі предикації детермінант загроз національній безпеці держави.

Метою статті є обґрунтування продуктивної зайнятості у системі предикації детермінант загроз національній безпеці держави.

Виклад основного матеріалу. Сучасне публічне управління активно використовує принципи адаптивного управління або адаптивної системи управління, зберігаючи її основне розуміння, що притаманне економічним наукам в цілому, для яких адаптивне управління являє собою сукупність захисних механізмів економічної організації під час виникнення та розвитку криз або після-кризового відновлення. Основними системними параметрами адаптивного управління за такого підходу залишаються концентрація або мобілізація ресурсів (сил або спроможностей, що здатні забезпечити захист системи від внутрішніх та зовнішніх впливів – підхід, який активно використовується у виробленні та реалізації механізмів забезпечення національної безпеки держави в цілому та воєнної безпеки зокрема), диверсифікація структурних складових системи (у межах традиційного підходу до ситуативного управління має забезпечити резистентну здатність системи під час негативного впливу зовнішніх загроз національній безпеці), актуалізація імовірної кризи в часових параметрах (стратегічна небезпека тривалої кризи). У цьому аспекті, з точки зору теоретичного обґрунтування системи предикації детермінант загроз національній безпеці, варто звернути увагу на ідеї М. Портера, які мають очевидний зв'язок з концепцією впровадження інновацій Й. Шумпетера, оскільки М. Портер фактично демонструє можливість набуття конкурентної переваги у випадку ефективного використання інновацій, розвиваючи постулат Й. Шумпетера про значення нововведень у розвитку конкуренції зсередини. Важливим теоретичним висновком у даному випадку є прийняття положення, за яким методологічного значення набувають не тільки просторові, але й часові параметри, зокрема швидкість реагування конкурентів на інновації [1]. Фактично результатом інноваційної активності можуть бути такі конкурентні переваги, які створюють нові можливості. Інакше кажучи, створюється можливість досягати конкурентних переваг завдяки інноваціям. Безумовно, складність такого

підходу обумовлена необхідністю збільшення капіталовкладень в інновації та інноваційний розвиток, активну підтримку науково-технічної діяльності. Хоча ефективність інноваційного розвитку та застосування інновацій в якості основи формування конкурентної переваги не обмежується виключно обсягами інвестицій у НТР. У цьому процесі одну з важливих ролей відіграє й конкурентне середовище, характеристики якого не є рівномірними й залежать у переважній більшості ситуацій від детермінант конкурентних переваг країни та економічної політики держави. За такого підходу уможлиблюється перетворення потенціалу, у тому числі й інноваційного, на стратегічний ресурс, що формує конкурентну перевагу. Отже, в якості предикативних детермінант національної безпеки доцільно визначити такі найбільш загально-абстрактні категорії, як час, простір, конкурентне середовище та нерівномірність розвитку соціальної та економічної підсистем системи національної безпеки.

Теорія конкурентних переваг М. Портера розвивається в контексті проблем конкурентної стратегії та міжнародної конкурентоспроможності у напрямі визначення впливу конкуренції на світову економіку у зв'язку з процесами глобалізації та зростання суперництва (не тільки економічного) між провідними країнами світу. М. Портер намагається актуалізувати питання змін конкурентної боротьби під впливом посилення конкуренції країн, що розвиваються, країн с транзитивним типом економіки та країн, економіки яких відносяться до постіндустріального типу. Історичні зміни у світовій економіці, пов'язані з відмовою більшості країн колишнього соціалістичного табору від методів державного регулювання економічних відносин, яке суттєво стримувало конкуренцію, позитивна динаміка розвитку економік деяких країн третього світу внаслідок глобалізації, призвели до стрімкого зростання конкурентних переваг у багатьох з цих країн, економіки яких активно розвивають наукоємні та високотехнологічні галузі виробництва, що надає цим економікам потужні конкурентні переваги. Водночас цей процес безумовно викликає й значне посилення конкурентної боротьби, яка підтримується процесами концентрації виробництва і капіталу, вивозу капіталу, збільшення капіталовкладень до країни, які мають необхідні економічні та політичні передумови нарощування темпів економічного зростання. Ці процеси відбуваються в межах боротьби таких основних тенденцій економічного розвитку, як прискорення зростання виробництва

і назрівання кризових явищ в економіці, що значно посилює нерівномірність розвитку не тільки різних країн, але й суб'єктів економічної діяльності. З одного боку, створюється можливість контролю з боку крупних економічних акторів (перш за все, монополістичних об'єднань) технічного прогресу, що має наслідком контрольовану затримку розвитку старих галузей промисловості, в результаті чого нові галузі отримують можливість стрімкого просування вперед за допомогою збільшення наукоємності та інноваційного розвитку виробництва, нового обладнання і техніки. Зосередженість таких виробництв у країнах, що належали до країн, які розвиваються, прискорює технічний прогрес та змінює орієнтацію економіки, збільшує темпи індустріального розвитку та створює можливість, за сприятливих умов (сукупності політичних, соціально-економічних та інших факторів зовнішнього та внутрішнього середовища), випереди у розвитку країни-суперниці, змінити співвідношення сил між країнами та посісти провідне місце у конкурентній боротьбі.

Поряд з цим, коли йдеться про високу імовірність розвитку системної кризи в державі, яка набуває характеру збройного конфлікту всередині держави або розвивається у відкрите військове протистояння між державами, пріоритети національної безпеки неодмінно зміщуються у бік нарощення військового потенціалу, задля чого використовуються всі наявні мобілізаційні ресурси [5]. Це обумовлює необхідність переорієнтації всіх сфер забезпечення національної безпеки на функціонування у рамках зростання воєнних витрат держави, що підкреслює особливу вагомість людського ресурсу, який забезпечує, з одного боку, стабільність соціально-політичних процесів у суспільстві під час криз, а з іншого – утримання збалансованого розвитку національної економіки. Проте, не зважаючи на очевидність такого підходу, варто розуміти, що співвідношення воєнних витрат держави у співвідношенні з воєнними витратами інших держав, блоків, коаліцій з урахуванням регіональної диверсифікації аналітично забезпечує інтерпретацію абсолютних показників воєнних витрат у системі національної економіки. Порівняння абсолютних і відносних показників воєнних витрат держави з їх часткою у ВВП національної та світової економіки дає можливість не тільки прослідкувати основні тенденції розвитку системи ресурсного забезпечення розвитку сектору безпеки і оборони держави, але й прогнозувати вплив змін у безпековому середовищі на систему національної безпеки держави,

суспільну стабільність в цілому [2]. Відповідно, зазвичай переважає орієнтація на вирішення питань визначення пріоритетів використання ресурсів (перш за все, закупівля новітніх зразків ОВТ чи розвиток промислового виробництва у системі оборонно-промислового комплексу держави). Наприклад, визначення в якості пріоритету закупівлю новітніх зразків ОВТ передбачає встановлення прогнозованого максимуму використання фінансових ресурсів держави на середньостроковий період, можливостей, умов та наслідків перевищення встановленого максимуму у довгостроковій перспективі. Очевидно, що зростання фінансових витрат на закупівлю новітніх зразків ОВТ без розвитку власної науково-технологічної і промислово-виробничої бази, забезпечення розвитку інноваційних областей науки і техніки, наукоємних технологій тощо у довгостроковій перспективі негативно відобразиться на темпах соціально-економічного розвитку держави і національної економіки, суттєво знижуючи можливість розвитку таких ключових областей, як інноваційні і наукоємні технології. Це у сукупності призводить до зниження темпів економічного зростання, створюючи умови для розвитку системної кризи національної безпеки держави [9].

З огляду на зазначене вище, можна вказати на певні фактори, що стримують процес економічного зростання країни, та які, за будь-яких умов господарювання, не зважаючи на їх об'єктивний чи суб'єктивний характер, активно впливають на формування зовнішньо- та внутрішньоекономічної політики держави. До таких факторів належать: політична нестабільність, слабка економічна політика, високий рівень корупції та тінізації економіки, низький соціально-економічний рівень життя населення та обмеженість внутрішнього ринку, спад виробництва та виробничого споживання, деконцентрація капіталу в країні, неефективна монетарна та фіскальна політика держави, дезінтеграційний характер сталої інфраструктури тощо. Проте, можливість побудови моделі економічного зростання в межах багатофакторної моделі з урахуванням наведених факторів зіштовхується з потужним впливом суб'єктивного чинника, який часто нівелює їх верифікацію та оцінку. Тому теоретично виправданим є звернення в теорії до таких більш конкретних економічних факторів, які формують відповідну модель економічного зростання, як, наприклад, у моделі Р. Харрода, який в якості підстави економічного зростання приймає три фактори (робоча сила, випуск продукції або дохід на душу населення,

розмір наявного капіталу). В якості основного показника оцінки ефективності зростання в цій моделі розглядається капіталомісткість (показник науково-технічного прогресу) як відношення величини капіталу до обсягу випуску продукції.

У свою чергу, теорія зайнятості і політика стабілізації, що ґрунтуються на статистичному підході, прагнуть розв'язати питання створення умов для повного використання наявних виробничих потужностей на основі забезпечення необхідного рівня ВВП в умовах повної зайнятості при наявності фіксованого (переважно, обмеженого) обсягу ресурсів. Раціональний розподіл і використання наявних ресурсів стає в даному випадку основою стабілізаційної політики, а динаміка ВВП, яка береться в проміжку до точки довгострокової рівноваги економіки при заданому рівні ресурсного забезпечення і розвитку технологій, формує короткострокове зростання національного доходу. На основі такого підходу теорія економічного зростання формулює власну проблему, яка полягає у можливості збільшення потенційного рівня ВВП завдяки збільшенню обсягів виробничих потужностей. І якщо у випадку з короткостроковим економічним зростанням перевага надається проблемам коливань виробництва під впливом змін сукупного попиту, то процес економічного зростання відображає довгострокове зростання сукупної пропозиції.

За наведених підходів неоднозначною є прийнята у публічному управлінні та теоретичних підходах до забезпечення національної безпеки впевненість у тому, що державне втручання в економіку є стримуючим фактором економічного зростання, оскільки, на відміну від об'єктивної ситуації, коли недостатній рівень сукупних витрат призводить до зниження реальних темпів зростання порівняно з потенційно можливими, він має виражений суб'єктивний характер для економіки певної країни. Таким же чином можна інтерпретувати і стримуючий вплив, наприклад, ресурсних обмежень, оскільки більшість факторів має непрямий вплив на економічне зростання, якщо, звісно, ототожнювати його із зростанням продуктивності праці. Хоча екстенсивний та інтенсивний шляхи економічного зростання свідчать про інше: динаміка відтворення, раціональний розподіл та перерозподіл ресурсів на основі науково-технічного прогресу, інституціоналізованого в процесі державного регулювання навіть за умов недостатньої ресурсної бази можуть сприяти економічному зростанню, зберігаючи при цьому тенденцію до збільшення чисельності зайнятих і фізичного

обсягу капіталу. З точки зору забезпечення національної безпеки, ресурсне забезпечення (перш за все, людський капітал) є не тільки умовою економічного зростання, але й соціального розвитку, спрямованого на утримання суспільно-політичної системи в стабільному стані.

У свою чергу, індикатори стабільного розвитку за своєю суттю та змістом здебільшого є основою у формуванні сценаріїв соціально-політичного та економічного розвитку суспільства і держави. У відповідності до прийнятої та запровадженої методики ООН Концепція сталого розвитку передбачає наявність та дію відповідних індикаторів та показників, зокрема [6]:

1. Соціальні характеристики: боротьба з бідністю. Головний показник відсоток безробіття та індекс бідності. Демографічна стабільність. Щільність населення. Міграційні та еміграційні показники. Захист і підтримка здоров'я населення. Базова санітарія та мінімальні медичні послуги. Підтримка стабільного розвитку населення. Темпи приросту міського та сільського населення.

2. Економічні характеристики: міжнародне співробітництво в межах існуючих ринків праці, товарів та послуг і виробництва. Фінансові ресурси країни. Технологічні можливості та потенціал держави.

У цьому виявляється певна особливість продуктивної зайнятості, яка визначається тим, що продуктивна зайнятість, будучи детермінантою економічної та соціальної безпеки держави, безпосередньо залежить від рівня демографічних втрат, депопуляції та загальних втрат людського капіталу, тобто саме тих кризових явищ, які виникають у сфері соціально-економічного розвитку держави. З точки зору забезпечення національної безпеки держави, її резистентності загрозам та небезпекам, системний характер вказаних процесів має наслідком високу динаміку руйнування ресурсної бази, необхідної для розвитку країни (втрата виробництв, ринків, транспортних можливостей, працездатного населення, кваліфікованих кадрів тощо). Ураховуючи це, варто прин-

яти принципову установку про те, що в системі предикації детермінант загроз національній безпеці продуктивна зайнятість набуває особливого значення, визначального для всіх інших детермінант, які, за певних умов, можуть бути мінімізовані (якщо не усунені), що пов'язано зі специфікою самої категорії продуктивної зайнятості, яка, навіть за умов відсутності криз, пов'язаних з військовими конфліктами, залишається найбільш уразливою.

Висновки. Традиційні підходи до публічного управління у сфері забезпечення національної безпеки виявляються неефективними під час криз, особливо в умовах військових конфліктів. Усунення цього недоліку можливо за умов впровадження адаптивних систем управління, які здатні забезпечувати стабільність систем у умовах високої динаміки змін внутрішнього і зовнішнього середовища. До останнього належить і безпекове середовище, стабільність якого, за умов криз, визначається здатністю системи публічного управління забезпечувати ресурсний розвиток суспільства, зберігати його. Це особливо важливо під час воєнних конфліктів, які призводять до масової еміграції (як правило, невідновлювані втрати, оскільки більшість емігрантів не повертаються до країни після закінчення війни або бойових дій); безпосередніх втрат населення внаслідок військових дій (зникнення окремих регіонів країни, які окуповано, або на території яких ведуться активні бойові дії); депопуляції (стрімке зниження якості соціального життя населення, зuboжіння тощо); втрати демографічного ресурсу (загибель або відтік репродуктивно активного населення за межі держави); втрати соціального капіталу та трудового потенціалу суспільства і держави. У цьому контексті продуктивна зайнятість в системі предикації детермінант загроз національній безпеці забезпечує стійкість економіки та соціально-політичної системи суспільства до зовнішніх та внутрішніх загроз, забезпечуючи незалежність, конкурентоспроможність, здатність до розвитку на основі відтворення, раціонального розподілу та перерозподілу людського капіталу.

Список літератури:

1. Маргасова В., Руденко О., Вітер Д. Забезпечення економічної безпеки держави: теоретичні питання конкуренції та конкурентоспроможності. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2021. Вип. 23. С. 140–146.
2. Вітер Д., Руденко О. Сучасна парадигма протидії загрозам національній безпеці: питання стратегічного управління. Право та державне управління. 2022. № 3. С. 220–226.
3. Горбулін В., Качинський А. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: моногр. К.: НІСД. 2010. 288 с.

4. Оборонна реформа: системний підхід до оборонного менеджменту: моногр. за заг. ред. А. Сиротенка. К.: НУОУ. 2020.
5. Стратегічне управління та державне реагування на загрози національній безпеці у сфері безпеки державного кордону: моногр. [Кол. авт.]. К.: Изд-во НУОУ. 2021. 232 с.
6. Шевченко М., Бондар З., Житник О. Система критеріїв та показників оцінки ефективності стратегічного планування у сфері національної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 17. С. 110–114.
7. Graham J., Amos B., Plumptre T. Governance principles for protected areas in 21-th century. Ottawa: IOG. 2003.
8. Governance: concepts and applications: Ed. J. Coreky. Brussels: IIAS. 1999.
9. Viter D., Rudenko O., Oliferuk V. Strategy for the Development of Military-Technical Cooperation, armaments and Military Equipment: Ukraine Perspectives. SocioWorld-Social Research & Behavioral Sciences. Tallinn, Estonia. Vol. 08 Iss. 02 2022. P. 4–11.

Rudenko O.M., Viter D.V. PRODUCTIVE EMPLOYMENT IN THE PREDICATION SYSTEM DETERMINANT OF THREAT TO NATIONAL SECURITY: THEORETICAL ASPECTS

The article deals with substantiation of productive employment in the system of predicting determinants of threats to the national security of the state. Traditional approaches to public administration in the sphere of ensuring national security are ineffective during crises, especially in the context of military conflicts. Elimination of this shortcoming is possible under the conditions of implementation of adaptive management systems that are able to ensure the stability of systems in conditions of high dynamics of changes in the internal and external environment. The latter includes the security environment, the stability of which, under conditions of crises, is determined by the ability of the public administration system to ensure the resource development of society, to preserve it. This is particularly important during military conflicts that lead to mass emigration (usually irreversible losses, as most emigrants do not return to the country after the end of the war or hostilities); direct losses of the population as a result of military operations (depopulation of certain regions of the country that are occupied or on the territory of which active hostilities are taking place); depopulation (rapid decline in the quality of social life of the population, impoverishment, etc.); loss of demographic resources (death or outflow of the reproductively active population outside the state); loss of social capital and labor potential of society and the state. In this context, productive employment in the system of predicting determinants of threats to national security ensures the stability of the economy and the socio-political system of society against external and internal threats, ensuring independence, competitiveness, the ability to develop on the basis of reproduction, rational distribution and redistribution of human capital.

Key words: military security, determinants of threats to national security, economic security, threats to national security, national security, productive employment, public administration.

Серьогіна Н.О.

Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика

ORCID ID: 0000-0002-4491-4723

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

В статті розкрито вплив цифровізаційних процесів на забезпечення продуктивної зайнятості в Україні. Встановлено, що цифровізацію доречно досліджувати як інструмент, а не як самоціль, що допомагає утворенню великої кількості переваг, які виявляються у багатьох мультиплікаційних ефектах, якщо відбувається приєднання до єдиного інформаційного простору всіх ланок виробництва. Наведено особливості діяльності цифрових платформ у сфері продуктивної зайнятості. Встановлено, що зайнятість за допомогою цифрових платформ володіє спільними особливостями із найманою працею і самозайнятістю і вимагає виділення в самостійну категорію. Визначено, що головні ризики поширення зайнятості за допомогою цифрових платформ в Україні – масштабування тіньової зайнятості й прихованих трудових відносин у цифровій сфері; зосередження на платформах мікрозавдань, здійснення котрих має невеликий розмір винагороди й спонукає до розповсюдження мультизайнятості; надзайнятість, що утворює дисгармонію між роботою й особистим життям, зумовлює фізичне й психологічне виснаження; брак соціального захисту й соціальних гарантій. Рекомендовано шляхи пристосування вітчизняної політики зайнятості до цифрових викликів, що передбачають введення в чинну законодавчу сферу термінології, яка має зв'язок із зайнятістю через цифрові платформи й окреслення критеріїв зарахування до такої зайнятості; введення вимог стосовно моніторингу провайдерів законності діяльності користувачів, в тому числі в секторах діяльності, що пов'язані із ризиком для життя людей (пасажирські перевезення та ін.); напрацювання й введення системи забезпечення спільного (провайдер, виконавець) медичного страхування зайнятих через цифрові платформи; напрацювання механізмів створення відповідних умов для забезпечення гідних умов праці виконавцям трудових послуг через цифрові платформи (в тому числі додержання мінімальних стандартів, обов'язковість оплати послуги, що надані, оплата понаднормової робота та інше).

Ключові слова: публічне управління, продуктивна зайнятість, цифровізація, цифрові платформи, ризики, напрями адаптації.

Постановка проблеми. Цифровізація економіки перетворює процес та умови праці, а також створює нову форму соціально-трудових відносин. Цифрові платформи наразі є повноцінними складовими інфраструктури сучасних вітчизняних і глобальних ринків праці, вони створюють відповідні умови для вільного доступу до вакансій глобального, національного, місцевого рівня суб'єктам ринку праці; збільшують рівень конкуренції і формують передумови для цифрової взаємодії. Нові умови взаємодії суб'єктів ринку праці відзначаються рядом позитивних нюансів: однаковий доступ до відомостей стосовно пошуків можливого роботодавця чи працівника, переваги гнучкого графіка й дистанційної роботи, розмивання національних та регіональних кордонів ринків праці, зростання змог для талановитих осіб

стосовно одержання кращих умов і оплати діяльності (кращих замовлень), ефективні соціальні цифрові ліфти. Нарівні з перевагами цифровізації трудових відносин характерне й зменшення соціального захисту зайнятих осіб, розповсюдження в цифровій сфері дискримінації за статтю, віком, державою походження та проживання.

З огляду на глобальний характер і цифрові змоги трудові платформи масштабують як переваги, так і недоліки. Діджиталізація механізмів наймання працівників (передача замовлення на здійснення) отримує глобальний вимір і опиняється за рамками національного регулювання, супроводжується викликами соціального й економічного характеру. В результаті інтенсивної динаміки розповсюдження цифровізації в сфері соціально-трудових відносин й інерційності органів державного управ-

ління цифрова складова соціально-трудова відносин по суті потрапила за сектор національного моніторингу й регулювання. Зазначене спричиняє потребу розгляду нового феномена в трудовому секторі, а саме продуктивної зайнятості через цифрові платформи, з'ясування соціальних й економічних ризиків для того, щоб напрацювати стратегії пристосування державної політики зайнятості, методів й інструментів державного регулювання ринку праці до викликів цифровізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дану проблему досліджували такі науковці як Н.А. Азьмук, В.В. Горбань, С.П. Ланська та інші. Проте динамічні темпи розвитку цифрових платформ і зростання чисельності їх користувачів вимагають розгляду сутнісних особливостей продуктивної зайнятості через цифрові платформи, інтенсивності її розповсюдження, соціальних й економічних ризиків.

Метою статті є розкриття впливу цифровізаційних процесів на забезпечення продуктивної зайнятості в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Зростання сучасного глобального світу відзначається механізмами переходу до інформаційного суспільства та економіки знань, зростанням цифровізації (цифрового перетворення), що спричиняє кардинальні зміни, що будуть формувати соціально-економічне зростання держав.

Цифровізація (з англ. digitalization) – це впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо; це перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів); перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн) [4]. У «Цифровій адженді України» та Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України сформульовано основні принципи цифровізації:

Принцип № 1. «Цифровізація» України має забезпечувати кожному громадянину рівні можливості доступу до послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Принцип № 2. «Цифровізація» має бути спрямована на створення переваг у різноманітних аспектах повсякденного життя.

Принцип № 3. «Цифровізація» – це механізм (платформа) економічного зростання завдяки приросту ефективності та збільшенню продуктивності від використання цифрових технологій.

Принцип № 4. «Цифровізація» України має сприяти розвитку інформаційного суспільства, засобів масової інформації, «креативного» середовища та «креативного» ринку тощо.

Принцип № 5. «Цифровізація» України має орієнтуватися на міжнародне, європейське та регіональне співробітництво з метою інтеграції України до ЄС, входження України в європейський і світовий ринок електронної комерції та послуг, банківської і біржової діяльності і т. д., співробітництво та взаємодію на регіональних ринках.

Принцип № 6. Стандартизація – основа «цифровізації» України, один із провідних чинників її успішної реалізації.

Принцип № 7. «Цифровізація» України має супроводжуватися підвищенням довіри та безпеки при використанні ІКТ.

Принцип № 8. «Цифровізація» має стати об'єктом фокусного та комплексного державного управління. Державне управління та політикум мають відігравати провідну роль у розробці, просуванні, впровадженні всеосяжних національних «цифрових» стратегій [6].

Таким чином, цифровізацію доречно досліджувати як інструмент, а не як самоціль. В разі системного державного підходу цифрові технології будуть стимулювати організацію робочих місць, зростання ефективності, динаміки економічного розвитку і покращення якості життя громадян України. Цифровізація допомагає утворенню великої кількості переваг, які виявляються у багатьох мультиплікаційних ефектах в разі включення до єдиного інформаційного простору всіх ланок виробництва. В той же час її вплив на соціум й економіку неоднозначний. Основний ризик цифрового перетворення економіки – можливість збільшення рівня безробіття.

Визначимо особливості діяльності цифрових платформ у сфері продуктивної зайнятості:

1. Бізнес через цифрові платформи мінімізує потребу компаній у трудових ресурсах для здійснення економічної діяльності.

2. Цифрові платформи сприяють глобальному перерозподілу робочої сили через створення можливостей отримання замовлень на виконання трудових послуг для фрілансерів з усього світу. Платформи генерують можливості для отримання замовлень на виконання послуг з будь-якої точки світу. Це стосується насамперед цифрової зайнятості (послуг).

3. Платформи створюють умови для зростання нетипової зайнятості, зокрема самозайнятості, неповної, надзайнятості. Гнучкість виконання

замовлення для таких зайнятих проявляється у нетиповому часі роботи.

4. Платформи формують нову реальність на ринку праці – зайнятість поза межами дії національних інститутів регулювання ринків праці. У глобальному вимірі виконання послуг відбувається для замовника з іншої країни, що виводить його за межі національного регулювання соціально-трудових відносин.

5. Цифрові платформи віддзеркалюють вади національних ринків праці та масштабують їх у глобальному вимірі. Прикладом таких вад можуть слугувати поширення у цифровому сегменті прихованої дискримінації за віком, статтю, країною проживання виконавця [1, с. 71].

Загалом можливо заявляти про те, що із розвитком цифровим трудових платформ триває і утворення нової форми зайнятості, що синтезує особливості найманої праці й самозайнятості. Певною мірою це обумовлено тим, що платформи позиціонуються тільки як майданчики, що формують передумови для співдії і не беруть на себе жодних гарантій.

Доречно виділити головні ризики в секторі продуктивної зайнятості нашої держави, зважаючи на поширення зайнятості через цифрові платформи.

1. Масштабування тіньової зайнятості і прихованих трудових відносин в цифровій сфері. Зважаючи на те, що доступ до одержання завдань і їх оплати після реалізації здійснюється цифровим чином, переважно це звершується без укладання трудової чи цивільно-правової угоди, а також сплати податків з одержаної грошової винагороди.

Це спричинено кількома факторами. Передусім перенесенням неформальної зайнятості з оф-лайн економіки та її зосередження на цифрових платформах. Останні володіють низькими вхідними порогами, що спричинено зокрема усвідомленим виключенням провайдерів (платформ) відрегулювання взаємодії, що здійснюється на платформі і котра вважається джерелом їхнього розвитку й прибутковості. Регулювання здійснюються тільки в межах правил, що встановлені на платформі. Певною мірою це спричинено бездіяльністю вітчизняного регулятора.

2. Зосередження на платформах мікрозавдань, здійснення котрих визначає невеликий обсяг винагороди й підштовхує до зростання мультизайнятості. Відповідно до інформації вже названого звіту МОП, на здійснення мікрозавдання можна витратити від 20 хвилин до декількох годин. В організації за тривалістю часу на здійснення завдання менш, ніж одна година, складало

5%, на 1-3 години припадало 20%, 4-6 годин – 16%. Подібні мікрозавдання не вимагають високої професійної кваліфікації, часто повторюються, є малооплачуваними й найбільш часто не відповідають рівню освіти виконавця. В той же час довготривале здійснення мікрозавдань утворює тенденцію до зменшення якісних особливостей трудових ресурсів держави, тому що не допускає розвиток професійних навичок в осіб, які зайняті в такій діяльності.

3. Ще один ризик в секторі праці через цифрові платформи в Україні – це надзайнятість. Через надзайнятість утворюється дисгармонія між роботою й особистим життям, вона спричиняє фізичне й психологічне виснаження. Варто наголосити, що понаднормова робота й робота в святкові дні оплачується за звичайними розцінками, це не відповідає положенням чинного Трудового кодексу України.

4. Відсутність соціального захисту й соціальних гарантій – суттєва проблема в сфері трудових відносин через платформи. Провайдери не визнають виконавців послуг як працівників, що зумовлює перекладання всіх соціальних витрат та ризиків на виконавців. Окрема проблема в зазначеній сфері – часті ситуації, коли надані послуги не оплачуються.

За даними звіту МОП в Україні з такими випадками стикалися 32% респондентів. Це є свідченням, що платформи не забезпечують належного захисту оплати наданих послуг. Водночас практично всі платформи збирають комісію з фрілансерів за користування сервісом, який надається платформами. В середньому комісія складає від 5% до 10% від суми замовлення. На окремих платформах замість комісії стягується абонентська плата або є обмеження щодо виводу коштів з платформи. Ще одним важливим аспектом є соціальні гарантії для таких зайнятих, зокрема медичне страхування, пенсійне, оплата лікарняних, оплата роботи у святкові дні та нічний час (за умови, якщо останні дві позиції є вимогою замовника). Зайнятість через цифрові платформи в Україні характеризується низьким рівнем соціального захисту [3].

Слід зауважити, що цифровізація не лише призводить до зникнення професій та зменшення використання людської праці, а й створює нові галузі (сектори, професії), надаючи нові можливості для реалізації навичок і талантів людини. Тому державна стратегія раннього запобігання ризикам зменшення кількості робочих місць має декілька рівнів реалізації:

– освітянський, тобто створення академічних програм та освітянської інфраструктури для планової підготовки кадрів під нові спеціальності;

– програми перекваліфікації громадян та програми адаптації громадян;

– структурні ініціативи: оновлення державного класифікатора професій, тобто розробка та затвердження переліку цифрових професій (на основі вимог ринку праці, цифрових трендів), їх запровадження у профільних навчальних закладах [5].

В таких умовах саме держава – головний гравець в цифровій сфері. Застосовуючи та формуючи попит на сучасні ІТ-рішення, вводячи найбільш інноваційні електронні адміністративні послуги й сучасні моделі, державні заклади мусять стати прикладом стосовно переходу до цифрових технологій для всієї України. Завдяки використанню в державній сфері цифрових і мобільних робочих місць службовці наближуються до суспільства, їм створюються змоги стосовно більш якісного здійснення власних функцій та, крім того, заощаджуються немалі фінанси. В перспективі успіху досягнуть ті держави, що здолають перепони між людьми, робочими місцями та технологіями, а також збільшать змоги своїх громадян, забезпечивши їм змогу стати продуктивними й творчими, незважаючи на місцезнаходження.

Державна служба зайнятості повинна відігравати вирішальну роль у функціонуванні ринку праці під час кризи та сприяти його швидкому відновленню у посткризовий період. Для цього потрібно удосконалити основні напрями своєї діяльності, змінюючи підхід до старого формату надання послуг, та запровадити стратегію, яка допоможе подолати кризу на ринку праці. Службі потрібно буде надавати підтримку віртуально величезному притоку шукачів роботи. Це повинно включати гарантії того, що різні виплати виплачуватимуться без зволікань, надання інформації та заохочення шукачів роботи залишатиметься в активному стані, навіть якщо вакансій буде менше ніж попиту на них. Вплив військової агресії змінив попит на робочу силу по секторах та регіонах, і ще належить з'ясувати, чи призведе це до більш постійного перерозподілу робочої сили між секторами та регіонами. Автоматизація діяльності Державної служби зайнятості має включати наступні кроки:

1. Встановлення пріоритетів та впорядкування процедур подання заявок на допомогу по безробіттю; надання привілеїв онлайн-додаткам, приділяючи особливу увагу питанням кібербезпеки та шахрайству в інтернеті; додатки на телефоні

мають бути створені також для клієнтів без цифрових навичок або доступу до інтернету.

2. Надання додаткової підтримки клієнтам без цифрових навичок, щоб гарантувати, що вони можуть подати заявку та отримати допомогу.

3. Масштабування та призупинення менш важливих послуг, щоб звільнити ресурси для обробки заявок на пільги, щоб підтримка доходів швидко досягла тих, хто її потребує.

4. Можливість автоматичного поновлення пільг та полегшення процедури подання заявок на отримання виплат [2].

Зважаючи на брак реального інструментарію моніторингу й публічного управління в сфері продуктивної зайнятості через цифрові платформи доречно виокремити головні вектори пристосування вітчизняної політики зайнятості. Зокрема:

1. Введення в чинну законодавчу сферу термінології, яка пов'язана з зайнятістю через цифрові платформи і встановлення критеріїв зарахування до такої зайнятості. Встановлення прав, обов'язків і гарантій для усіх сторін, які залучені до механізму трудового обміну, а саме виконавців трудових послуг, замовників і провайдерів.

2. Введення вимог стосовно моніторингу провайдерів законності праці користувачів, в тому числі в секторах діяльності, що пов'язані з ризиком для життя людей (пасажирські перевезення та інше).

3. Напрацювання і реалізація системи гарантування спільного (провайдер, виконавець) медичного страхування зайнятих через цифрові платформи.

4. Напрацювання процесів гарантування гідних умов праці виконавцям трудових послуг через цифрові платформи (а саме додержання мінімальних стандартів, неодмінна оплата наданих послуг, оплата понаднормової роботи та інше).

Висновки. Таким чином, на основі вище наведеного можна дійти висновку, що цифрові трудові платформи на сучасному етапі стали невід'ємною складовою економіки й практичним інструментом для пошуку виконавців послуг. Трудовим цифровим платформам притаманні зручні інструменти пошуку, забезпечення попиту на трудові послуги належними пропозиціями, суворе додержання внутрішньо платформних правил і процесів. До характерних ознак цифрових трудових платформ належать зведення до мінімуму запиту компаній щодо внутрішніх трудових ресурсів із одномоментним збільшенням необхідності в залучених спеціалістах; підтримка глобального перерозподілу трудового

потенціалу; зростання нетипових форм зайнятості; створення відповідних умов для діяльності щодо обміну трудової послуги на грошову винагороду по суті за рамками регулювання вітчизняних ринків праці; масштабування недовіди вітчизняних ринків праці в онлайн-просторі.

Список літератури:

1. Азьмук Н.А. Зайнятість через цифрові платформи – нова реальність сучасної економіки: виклики та стратегії адаптації. *Економічний простір*. 2019. № 152. С. 66–80.
2. Горбань В.В. Автоматизація діяльності центрів зайнятості. URL: http://vtei.com.ua/doc/2023/vatra2004/zbl3_168.pdf#page=90.
3. Зайнятість через цифрові платформи в Україні. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_635371.pdf.
4. Ланська С.П. Трансформаційний вплив процесів цифровізації на державне регулювання зайнятості в Україні. URL: https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/4149/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F_20.pdf#page=72.
5. Україна 2030 – країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyeekonomikoju.html#6-2-10>.
6. Цифрова агенда України – 2020 («Цифровий порядок денний – 2020»). URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

Serohina N.O. IMPACT OF DIGITALIZATION PROCESSES ON PROVIDING PRODUCTIVE EMPLOYMENT IN UKRAINE

The article reveals the impact of digitization processes on ensuring productive employment in Ukraine. It has been established that digitalization should be considered as a tool, and not as an end in itself, which contributes to the emergence of many advantages that are manifested in numerous multiplier effects under the conditions of joining a single information space of all production links. Features of digital platforms in the field of productive employment are given. It was determined that employment through digital platforms has common features with hired labor and self-employment and needs to be separated into an independent category. It was found that the main risks of the spread of employment through digital platforms in Ukraine are: the scaling of shadow employment and hidden labor relations in the digital space; concentration on platforms of micro-tasks, the execution of which involves a small amount of reward and stimulates the spread of multi-employment; overemployment, which creates an imbalance between work and personal life, leads to physical and psychological exhaustion; lack of social protection and social guarantees. Directions for adapting the national employment policy to digital challenges are proposed, which include the introduction into the current legislative field of terminology related to employment through digital platforms and the definition of criteria for attribution to such employment; introduction of requirements for monitoring by providers of the legality of users' activities, in particular in areas of activity that are associated with a risk to people's lives (passenger transportation, etc.); development and implementation of a system for providing joint (provider, executor) medical insurance for employees through digital platforms; development of mechanisms for ensuring decent working conditions for labor service providers through digital platforms (in particular, compliance with minimum standards, mandatory payment for services rendered, payment of overtime, etc.).

Key words: public administration, productive employment, digitization, digital platforms, risks, directions of adaptation.

Сикалюк Д.Л.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ORCID ID: 0009-0009-5169-1175

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ВЗАЄМОДІЄЮ ВЛАДИ, БІЗНЕСУ ТА ГРОМАДИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

В статті розглянуто основні теоретичні аспекти впровадження засад стратегічного управління до процесу взаємодії бізнесу, влади та суспільства на регіональному рівні та рівні місцевого самоврядування. Метою статті є удосконалення існуючих теоретичних положень процесів публічного управління взаємодією влади, суспільства та бізнесу в контексті вирішення стратегічних завдань розвитку громади. Розглянуто сучасний стан процесів взаємодії бізнесу та влади та її основні напрямки. Акцентовано увагу на тому, що в умовах взаємодії бізнесу, влади і громадянського суспільства пріоритет набуває стратегічне управління соціально-економічним розвитком. Визначено важливість і актуальність стратегічного управління особливо знаходить прояв в умовах трансформації ринкових відносин, кризи та повоєнного відновлення. Запропоновано комплекс дій системи публічної влади щодо формування стратегічних засад взаємодії з бізнесом в контексті розвитку муніципального утворення. Визначено основні функції взаємодії бізнесу, влади та суспільства в контексті формування засад стратегічного управління, які відображають реалізацію основних заходів державної регуляторної політики та спрямовані на забезпечення гармонізації та синхронізації взаємодії бізнесу та влади. Розроблено комплекс принципів, яких необхідно дотримуватись при розподілі функцій між владою, бізнесом та суспільством. Визначено, що ефективним інструментом вирішення проблем консенсусу інтересів влади та населення для досягнення максимального позитивного результату може стати потенціал громадянського суспільства на основі моделі територіального громадського самоврядування. Обґрунтовано важливість розробки концепції розвитку територіальної системи на засадах взаємодії бізнесу, влади і суспільства, яка спрямована стати основою для прийняття як оперативних, так і стратегічних рішень в публічному управлінні. Запропоновано етапи реалізації концепції взаємодії громадянського суспільства, бізнесу та влади. Визначено стратегічні напрямки взаємодії, що є найбільш мотивуючими та пріоритетними для бізнесу.

Ключові слова: бізнес, влада, громадянське суспільство, державна політика, муніципальне утворення, стратегічне управління.

Актуальність проблеми. Стан розвитку регіонів та окремих муніципальних утворень в Україні під впливом російської агресії, енергетичної та економічної кризи свідчить про незадовільний стан системи регіонального управління, проблеми реалізації інвестиційної політики, бюджетні обмеження, потреби в розробці єдиних соціально-економічних механізмів надання трансфертів та використання інших форм державної фінансової підтримки, занепад соціальної сфери та муніципальної інфраструктури. Зазначене свідчить про потребу пошуку нових нестандартних підходів щодо залучення та ефективного використання необхідних ресурсів та формування потенціалу регіонального розвитку.

Існуюча наразі система муніципального управління, що ґрунтується лише на використанні

власних бюджетних ресурсів та міжбюджетних трансфертів, на даний час показує недостатню ефективність. Гальмування реформи децентралізації влади, існуючі певні недоліки реформування призвели до ситуації, коли у використанні місцевих бюджетів залишається кількість коштів, що є недостатньою для реалізації комплексу завдань регіонального розвитку, тим більш стратегічних ініціатив. Отже, особливої актуальності набувають питання пошуку нових джерел залучення ресурсів, одним із яких є бізнес, що функціонує в межах даного муніципального утворення. Використання принципу партнерства та принципу добровільної участі є запорукою пошуку нових ефективних рішень щодо використання потенціалу регіону чи муніципального утворення. Це дозволить в подальшому сформувати оптимальну

модель взаємодії органів місцевого самоврядування, малого, середнього та великого бізнесу на основі легітимного бажання соціуму зробити більш сприятливими умови життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток взаємодії бізнесу, суспільства та влади, політичні і соціальні аспекти впливу бізнесу на функціонування громад знаходяться у фокусі уваги багатьох дослідників в галузі публічного управління, насамперед таких, як Ю. Бех [1], В. Гарбариніна [2], А. Заскалкін [3], Н. Іванцова [4], Г. Комарницька [5], І. Косач, А. Дегтярьов [6], А. Митник [7], А. Музиченко [8], М. Пушкар [9], Ф. Узунов [10] та ін. Проте сучасний стан системи публічного управління, процеси децентралізації владних повноважень на фоні військової агресії РФ та супутніх кризових явищ вимагають поглиблення існуючих досліджень аспектів взаємодії бізнесу та влади.

Метою статті є удосконалення існуючих теоретичних положень процесів публічного управління взаємодією влади, суспільства та бізнесу в контексті вирішення стратегічних завдань розвитку громади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останніми роками в Україні відбувається реформа публічного управління, змінюється роль функцій держави та їхня соціально-економічна сутність. З одного боку, має місце значний ступінь централізованого впливу державної влади, незважаючи на децентралізаційні процеси. З іншого, на публічну владу покладено більше обов'язків, в той час, як відбувається паралельний вплив ринкових процесів на функціонування всіх сфер господарської діяльності.

Існуючі інституційні засади розвитку бізнесу не можуть ефективно і швидко вирішити проблеми підприємницької сфери. Незважаючи на те, що влада може використовувати значну кількість регуляторних інструментів, що стосуються перш за все інвестиційного та фінансового розвитку, цього буває недостатньо для впливу на

свідомість підприємців та усунення конфліктних питань, які виникають в процесі впливу органів державної влади. В цьому контексті влада може лише заохочувати потенціал бізнес-середовища до формування корпоративної культури та системи етичної соціальної відповідальності, проте істотних мотиваційних механізмів на даний час поки не застосовується в цьому напрямку. Тим не менш має місце відповідальність влади перед бізнесом, яка проявляється у здатності створити досконалі умови для функціонування конкурентоспроможних підприємств у виробництві та сфері надання послуг.

На жаль, в Україні відсутня симетричність у відносинах влади та корпоративного сектора економіки. Найчастіше зацікавленість влади в бізнесі проявляється у використанні його податкових відрахувань та розподілі соціальних зобов'язань. Підтримка бізнесу, як свідчить досвід і України, і країн ЄС, найчастіше знаходить відображення у вигляді бюджетної підтримки, податкових пільг, заохочувальних інструментів ведення бізнесу, що є особливо актуальними щодо формування сектору малого та середнього бізнесу.

Аналіз досліджень провідних авторів з даної тематики дозволяє зробити висновок про те, що необхідність взаємодії бізнесу і влади є запорукою розвитку соціальної системи в цілому. Найчастіше основними формами взаємодії дослідники називають лобізм, державно-приватне партнерство та соціальне партнерство (рис. 1).

Представницькі і виконавчі органи влади впливають на розвиток бізнесу шляхом фінансового, кредитного регулювання та шляхом надання чи обмеження бюджетної допомоги. За допомогою розробки інституційних засад, удосконалення нормативно-правової бази відбувається формування правового регулювання підприємницької діяльності. Ігнорування взаємозалежностей між владою, суспільством та бізнесом зводить процес публічного управління як суспільне системне явище, обмежує його функціональний зміст.

Рис. 1. Основні форми взаємодії бізнесу та влади в рамках забезпечення інтересів суспільства

Джерело: сформовано за [1–4]

Інакше система публічного управління буде тільки послаблюватись і не зможе забезпечувати життєдіяльність території та керувати її розвитком.

Незважаючи на всю важливість оперативного управління, в умовах взаємодії бізнесу, влади і суспільства пріоритет набуває стратегічне управління соціально-економічним розвитком. Значимість стратегічного управління особливо знаходить прояв в умовах трансформації ринкових відносин, кризи та повоєнного відновлення, оскільки без стратегічного регулювання з боку держави безсистемна діяльність бізнесу у кращому разі здатна забезпечити стихійний, незбалансований, нестійкий розвиток, результати якого не в змозі задовольнити потреби суспільства та пріоритетних галузей економіки. Саме тому вкрай важливим є розуміння наступних дій системи публічної влади:

Організація системного і комплексного регулювання розвитку економіки і суспільного сектору, перш за все на регіональному рівні.

Цілеспрямований вплив на умови та пріоритети розвитку конкретних територіальних утворень, відтворення підприємницького потенціалу на основі використання наявних економічних, адміністративних, інформаційних та правових механізмів.

Сприяння та створення оптимальних умов для формування нових бізнес-структур на території муніципалітету з метою зміцнення підприємницького потенціалу, збільшення бази оподаткування та вирішення проблеми безробіття шляхом створення додаткових робочих місць.

Підтримка функціонуючих виробничих систем з метою зростання потенціалу громади.

В контексті стратегічного управління соціальна складова набуває особливої значущості, відповідно представникам органів влади спільно із бізнесом слід звернути увагу на наступні заходи:

- системне регулювання регіонального розвитку;

- сприяння створенню нових виробництв на території муніципального утворення, що позитивно впливатиме на виробничий та економічний потенціал території, забезпечить зміцнення податкової бази;

- сприяння збереженню вже існуючих виробництв та створених робочих місць.

Взаємодія бізнесу та влади в умовах становлення громадянського суспільства вирішує певні завдання, які доцільно уявити у вигляді функцій даної взаємодії. Основними з них нам вважається доцільним виокремити наступні функції:

- функція стимулювання, що передбачає формування системи стимулів для влади та бізнесу щодо співпраці задля розв'язання проблем соціально-економічного розвитку території та задоволення потреб соціуму;

- функція контролю – передбачає здійснення контролюючих заходів з боку держави щодо регулювання діяльності бізнесу, запровадження податкових інструментів, проведення фінансового та екологічного аудиту, використання бюджетних коштів;

- функція арбітражу – передбачає вирішення спорів та пошук компромісних рішень в процесі взаємодії;

- функція регулювання – спрямована на підтримку в системі взаємодії бізнес-влада заданих параметрів та своєчасне усунення можливих відхилень.

Усі зазначені функції відображають реалізацію основних заходів державної регуляторної політики та спрямовані на забезпечення гармонізації та синхронізації взаємодії бізнесу та влади. Оскільки домінантою взаємодії виступає державна влада, контролююча, мотиваційна та регулююча функції є основними перш за все для неї, в той час як реалізація функції арбітражу може бути рівномірно розподілена між владою та бізнесом. Виконання всіх функцій спрямоване на усунення розбіжностей та забезпечення балансу інтересів суспільства і бізнесу, що передбачає розробку прямих та непрямих способів вирішення локальних проблем та конфліктних ситуацій.

Отже, є доцільним формулювання наступних принципів, яких необхідно дотримуватись при розподілі функцій між владою, бізнесом та суспільством:

- принцип субсидіарності, тобто максимальна відповідність функції забезпеченню потреб споживачів;

- принцип достатності повноважень, тобто повноваження, що має кожен із суб'єктів взаємодії, мають бути необхідними і достатніми для ефективної реалізації функції;

- принцип відповідності повноважень та відповідальності (тобто відповідальність за виконання певної функції не повинна перевищувати обсяг наданих повноважень, але не повинна бути і менше цих повноважень);

- принцип забезпеченості ресурсами, реалізація конкретної функції на відповідному рівні територіального управління має бути забезпечено необхідними інформаційними, матеріальними, фінансовими, трудовими ресурсами.

Успішним інструментом вирішення проблем консенсусу інтересів влади та населення для досягнення максимального позитивного результату, на наш погляд, може стати потенціал громадянського суспільства на основі моделі територіального громадського самоврядування, яка є проміжною формою між представницькою демократією на місцевому рівні та самостійною організацією населення на частині території муніципального утворення. Незалежно від специфіки розвитку виробничої бази, основними потребами громади залишаються потреби в харчуванні, комунальних послугах, духовному та фізичному розвитку, охороні здоров'я, транспортному забезпеченні і т.ін. З огляду на безперервність забезпеченого наданого набору послуг на бізнес покладаються наступні зобов'язання:

- повнота – участь в наданні максимального набору послуг, що відносяться до муніципальних;
- комплексність – задоволення суспільних потреб має бути збалансованим, тобто недостатній рівень задоволення однієї суспільної потреби компенсується наданням іншої послуги.

Переходячи до територіального управління з урахуванням потенціалу бізнес-сектору слід врахувати той факт, що розвиток муніципального утворення має бути стійким, що зі свого боку передбачає тривалість збереження основних умов для збалансованого відтворення комплексного потенціалу території. Неприпустимим є орієнтація на розвиток за умови використання будь-якого з основних джерел ресурсів – природного потенціалу території чи виробничого потенціалу бізнесу. Використання факторів має бути комплексним, в протилежному випадку вичерплення одного джерела призведе до кризи розвитку іншого та всієї територіальної системи.

Діючим інструментом соціально-економічного розвитку муніципального утворення є взаємовигідний альянс органів місцевої влади, бізнес-структур та структур громадянського суспільства. Призначення концепції розвитку територіальної системи на засадах взаємодії бізнесу, влади і суспільства – стати основою для прийняття як оперативних, так і стратегічних рішень. Концепція розвитку дозволить забезпечити єдність рішень, орієнтуючи їх на підвищення ефективності роботи системи загалом. Реалізація зазначеної концепції розвитку передбачає використання механізмів публічного управління, які можуть бути адаптованими до можливих змін у суспільстві, а отже, стратегія розвитку має адаптувати територіальне утворення, бізнес і суспільство до зовнішніх змін. Внутрішні про-

цеси повинні орієнтуватися на цілі концепції, а не рішення поточних місцевих завдань. Реалізація концепції передбачає певні етапи розвитку та виконання специфічних завдань як бізнес-структурами, так і органами місцевої влади. Відповідно реалізація концепції має передбачати не тільки нарощування споживання ресурсів, а і підвищення ефективності потенціалу підприємницького сектора та муніципального утворення як території із визначеним ресурсним потенціалом.

Пропонуються наступні етапи реалізації концепції взаємодії громадянського суспільства, бізнесу та влади:

1) аналіз проблем муніципального утворення:

- виявлення системних диспропорцій та впливових факторів розвитку муніципального утворення;

- встановлення взаємозалежностей між проблемами території та можливостями їх розв'язання;

- розподіл проблем на внутрішні, що властиві даному муніципальному утворенню, та зовнішні, що виникли в умовах макроекономічного впливу;

- визначення факторів, що впливають на розв'язання проблем;

2) формулювання стратегічних цілей, перевірка їх на предмет відповідності наявному потенціалу бізнесу та природно-ресурсним можливостям території;

3) аналіз використання альтернативних джерел ресурсів, господарських важелів, структурних зрушень та уникнення можливих економічних диспропорцій.

4) оцінка можливих наслідків взаємодії (розглядаються результати раніше поставлених цілей, зміни в проблемному полі, можливість виникнення нових проблем та ризиків); передбачає виявлення можливої реакції бізнес-сектора, влади, суспільства на можливі зміни в контексті стратегічних рішень і впливів.

Слід провести оцінку ймовірності та ризику подібних змін у зовнішньому середовищі, що в подальшому створює умови для коригування стратегії в процесі її реалізації.

б) вибір та реалізація стратегії взаємодії.

Вибір передбачає врахування системи критеріїв, що відображають:

- ефективність використання ресурсів;

- можливість швидкої адаптації стратегії до змін середовища;

- комплексність стратегії, врахування напрямків, що стосуються всіх сфер життєдіяльності сус-

пільства із визначенням пріоритетної ролі бізнесу щодо розв'язання проблем за кожною сферою;

реалізованість кожної із функцій взаємодії влади та бізнесу.

Щодо конкретних стратегічних напрямків взаємодії, то, за оцінками експертів, бізнес найбільш доцільним для себе вважає участь в таких сферах співробітництва, як економічний розвиток та інвестиційна політика, захист прав споживачів, міграційна політика території, участь у законотворчому процесі на рівні регіону та громади. Зацікавленість бізнес-структури проявляють також в напрямку розвитку соціальної сфери та збереженні навколишнього природного середовища. Щодо сфер економічної діяльності, тенденція співробітництва має місце в енергетичному і транспортному секторі, охороні здоров'я та освіті. Підприємства даних сфер регіональної економіки мають стратегічне значення, проте не можуть бути приватизовані, в той час, як держава не завжди має фінансові можливості для їх ефективного використання і розвитку. При розробці стратегії взаємодії бізнесу, влади і суспільства слід визначити резерви, що здатні забезпечити досягнення запланованих дій та напрямків та врахувати

вплив загроз зовнішнього середовища.

Висновки. Сучасний рівень розвитку громадянського суспільства в Україні, проблеми формування ефективної системи публічної влади в контексті удосконалення ринкових умов функціонування національної економіки ставлять гостро питання про вибір ефективних моделей взаємодії суспільства, бізнесу як носія фінансово-виробничого потенціалу та влади як власника управлінського потенціалу. Обрана стратегія взаємодії влади, громадянського суспільства та бізнесу має бути основою для розробки як стратегічних, так і оперативних рішень щодо розвитку муніципального утворення. Запропонований концептуальний підхід щодо формування засад стратегічного управління даною взаємодією, на наш погляд, має достатню універсальність в контексті практичного впровадження в діяльність органів місцевого самоврядування. Актуальність цього питання зростає у світлі поширення корупційних проявів взаємовідносин суспільства і підприємницьких структур, що потребує додаткових досліджень питань налагодженого співробітництва, механізмів пошуку компромісних рішень та підходів до регулювання розвитку підприємницьких ініціатив.

Список літератури:

1. Бех Ю.В. Філософія управління соціальними системами: монографія. Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. Ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 623 с.
2. Гарбариніна В.Ю. Сутність і принципи впровадження державно-приватного партнерства в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 2. С. 43–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2014_2_8.
3. Заскалкін А.С. Теоретико-методологічні основи взаємодії держави і приватного сектора у вирішенні спільно значущих завдань. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 3 (50). С. 70–76.
4. Іванцова Н.І., Москальова Н.П. Концепція плюралістичної демократії: від плюралізму до неокорпоративізму». *Сучасне суспільство*. 2014. Вип. 2. С. 67–77.
5. Комарницька Г.О. Вітчизняний досвід державно-приватного партнерства в умовах розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 44. С. 43–48.
6. Косач, І. А., Дегтярьов, А. В. Розвиток державно-приватного партнерства в умовах децентралізації влади в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. Вип.3.
7. Митник А.А. Теоретико-концептуальні моделі взаємодії держави та бізнесу. *Актуальні проблеми державного управління*, 2015. № 2. С. 62–69. Музиченко А.С., Бержанір А.Л. «Моделі взаємодії влади та бізнесу в умовах ринкової економіки». *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 4. С. 24–28.
8. Пушкар М.С., Голінач Л.І. Соціальна відповідальність бізнесу: теорія і практика. Тернопіль: Карт-бланш, 2018. 215 с.
9. Узунов Ф.В. Види взаємодії бізнесу з органами державної влади та управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 8.
10. Хома Н. М. Моделі соціальної держави: світовий та український досвід: монографія. Київ: Юри-дична думка, 2012. 592 с.

Sykaluk D.L. STRATEGIC MANAGEMENT OF THE INTERACTION OF GOVERNMENT, BUSINESS AND SOCIETY: THEORETICAL ASPECTS

The article examines the main theoretical aspects of the introduction of the principles of strategic management to the process of interaction between business, government and society at the regional and local self-government levels. The purpose of the article is to improve the existing theoretical provisions of the processes of public management of the government, society and business interaction in the context of solving strategic tasks community development. The current state of processes of interaction between business and government and its main directions have been considered. The attention is focused on the fact that in the conditions of interaction between business, government and civil society priority is given to the strategic management of social and economic development. It has been determined that the importance and relevance of strategic management is especially manifested in the conditions of transformation of market relations, crisis and post-war recovery. The complex of actions of the public power system has been proposed regarding the formation of strategic principles of interaction with business in the context of the municipal entity development. It have been defined the main functions of the interaction of business, government and society in the context of the formation of the principles of strategic management, which reflect the implementation of the main measures of the state regulatory policy and are aimed at ensuring the harmonization and synchronization of the interaction of business and government. The set of principles has been developed that must be followed when distributing functions between the government, business and society. It has been determined that the potential of civil society based on the model of territorial public self-government can be an effective tool for solving the problems of the consensus of the interests of the authorities and the population in order to achieve the maximum positive result. It has been substantiated the importance of developing the concept of the development of the territorial system based on the interaction of business, government and society, which aims to become the basis for making both operational and strategic decisions in public administration. The stages of implementation of the concept of interaction between civil society, business and government have been proposed. The strategic directions of interaction, which are the most motivating and priority for business, have been determined.

Key words: *business, power, civil society, state policy, municipal formation, strategic management.*

Литвин І.І.

Кропивницький інститут державного та муніципального управління

ORCID ID: 0000-0001-7553-9711

ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ТА ПЕРЕДУМОВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ

Основною метою статті є теоретичний аналіз та дослідження внутрішньої нормативної бази України таких понять, як адміністративно-правова засада та адміністративно-правова передумова. Розкривається актуальність необхідності однозначного визначення понять, які складають категоріальну базу дослідження адміністративно-правових засад формування та реалізації державної політики в галузі освіти. Узагальнюються наукові підходи до досліджуваної проблеми. Аналізуються основні результати змістового дослідження понять «адміністративно-правові засади» та «державна політика у сфері освіти». Узагальнюється практика застосування зазначених термінів у вітчизняному законодавстві. Обґрунтовується необхідність уточненого формулювання зазначених понять та пропонується їх зміст. Аргументується неприпустимість отождолення понять «освітня політика» і «державна освітня політика». Дається власне визначення поняття «адміністративно-правові засади формування і реалізації державної політики у сфері освіти». Під адміністративно-правовими основами формування та реалізації державної політики в галузі освіти автор статті розуміє встановлену нормами адміністративного права сукупність основних методологічних особливостей і принципів регулювання стратегічно визначеної системи поведінки адміністративних органів, спрямованої на організацію функціонування і розвитку вітчизняної освіти, індустрія освіти. У той же час було розглянуто розробку визначення, змісту і структури категорій загальнотеоретичних термінів, а також адміністративних і правових підстав. Автор зазначає, що визначальною рисою державної політики в галузі освіти є її агресивний характер, спрямований як на особливості та розробки. Автор статті вважає доречним підкреслити підтримуючий характер державної політики в галузі освіти – держава лише визначає цілі і завдання сектора освіти, отже, актуальні як формування вищезгаданої політики, так і її реалізація.

Ключові слова: засади, передумови, адміністративно-правові передумови, адміністративно-правові засади, державна освітня політика.

Постановка проблеми. Ми вважаємо, що визначення сутності та змісту поняття «адміністративно-правова передумова» є, безумовно, відправною точкою теоретичної бази для вивчення управлінських методологічних та правових засад формування та реалізації державної політики у сфері освіти, яка належить до основна категорія адміністративного права. Поняття «державна політика в галузі освіти» та «адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики в галузі освіти» насправді є важливими поняттями нашого дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень та праць. Під час проведеного наукового дослідження було акцентовано увагу на працях таких наукових персоналій, як В. П. Андрущенко, В. М. Божко, Д. Г. Заброта, О. Кілієвич,

Є. В. Красняков, Б. О. Логвиненко, Г. В. Музиченко, П. С. Панова, С. В. Ситник та інші.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі та дослідженні внутрішньої нормативної бази України таких понять, як адміністративно-правова засада та адміністративно-правова передумова.

Виклад основного матеріалу. Поняття «адміністративно-правова передумова» часто використовується в змісті і назві досліджень з адміністративного права, проте дослідники часто ігнорують вивчення змісту цього поняття і відразу переходять до наукового аналізу правових питань. Це пов'язано з основою тих чи інших адміністративно-правових явищ. Такі ситуації можуть призвести до неясностей, що визначають межі об'єкта вивчення, і, як наслідок, до недосконалості охоплення всього кола проблем, які слід віднести

до змісту наукових завдань або, навпаки, за їх межі. Адміністративно-правові основи освітнього закладу визначають ці принципи, як вимоги, що пред'являються до організації освітнього закладу, встановлюють механізми здійснення внутрішнього організаційного управління, визначають умови і порядок їх повноважень і відповідальності, матеріально-технічну, наукову, методичну та іншу підтримку освітніх установ, характер і процедури взаємовідносин з органами влади [9, с. 98–101].

Водночас, пропонуючи визначення поняття адміністративно-правової основи діяльності освітнього закладу, дослідникам вдалося до звуження змісту цього поняття, під яким бажано розуміти адміністративно-правові принципи діяльності освітніх установ в області надання освітніх послуг як систему нормативних правових актів, що включають адміністративно-правові норми, які регулюють найбільш важливі аспекти організації та функціонування цих установ [9, с. 98–101].

У той же час ми розглянемо розробку визначення, змісту і структури категорій загальнотеоретичних термінів, а також адміністративних і правових підстав. Результати аналізу можуть бути використані в якості чіткого керівництва для всіх подальших досліджень.

Слід відразу зазначити, що в публікаціях вітчизняних загальнодоступних або юридичних енциклопедій не наводяться визначення термінів «адміністративно-правова передумова», «правова підстава» і навіть «базис», в той же час, в Глумачному словнику української мови наведені деякі визначення вищевказаних понять. В рамках нашого дослідження термін «основи» розглядається наступним чином: основа чогонебудь; головне, на чому щонебудь ґрунтується; основне положення, принципи; основа світогляду, правила поведінки як і яким чином щось зробити [16, с. 300].

У внутрішньому законодавстві використовуються поняття, проаналізовані практично у всіх перерахованих вище значеннях. Таким чином, Конституція України застосовується термін «засада» 29 разів, враховуючи це в наступному сенсі: «основа» (Розділ 1. «Загальні засади»), «підстава» (стаття 85 «Визначення правових підстав для вилучення об'єктів права приватної власності») та «спосіб здійснення» (стаття 143 «На договірній основі») [7].

Аналогічна ситуація описана в Законі України. Так, ЗУ «Про засади внутрішньої і зовніш-

ньої політики», який має відношення до теми нашого дослідження, чітко визначає, що основи внутрішньої і зовнішньої політики визначають принципи і пріоритети державної політики у відповідних областях [14]. Відразу відзначимо використання поняття «засада» в більш широкому сенсі з поняття «принцип». Однак розширення аналізованих понять тільки за рахунок об'єднання понять «принцип» і «пріоритет» ми вважаємо логічним, але неповним. У той же час термін «засада» ширше поняття «принцип» і підкреслює повне включення в його зміст явищ, що охоплюються останньою категорією, що зазначає в своєму дослідженні В. М. Божко [2].

Термін «правова засада» досить часто зустрічається в українському законодавстві і використовується для розуміння нормативної бази, що регулює певні сфери суспільних відносин. Наприклад, нормативно-правова база діяльності Вищої ради юстиції визначена Конституцією України, відповідно до статті 2 «Про Вищу раду правосуддя» [13].

Як уже згадувалося, дослідники, що визначають зміст поняття адміністративно-правових підстав, як правило, обмежують його нормами адміністративного права. Так, А. О. Собакарь і М. В. Кузнецов досліджують питання адміністративно-правових основ (розуміння основ) діяльності державних органів у сфері національної безпеки і розбираються в них. Сукупність основних нормативних правових актів, які взаємопов'язані і внутрішньо скоординовані, включаючи правові принципи і норми, спрямовані на адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері національної безпеки, раціоналізацію, захист і розвиток відповідно до потреб суспільства [17].

Н. С. Панова досліджує питання адміністративно-правових засад розвитку управління в сучасній Україні і характеризує їх як набір адміністративних і правових норм, що визначають основні цінності, принципи, завдання, форми і методи розвитку нормативної та адміністративної діяльності адміністративних органів, оптимізований для поліпшення впливу сильної організації на відповідні суспільні відносини і процеси і для оптимізації внутрішньої організаційної діяльності державних органів з метою забезпечення належним виконанням своїх обов'язків, функцій і повноважень [12, с. 9].

Дослідження Б. О. Логвиненко з питання адміністративно-правових основ медичного забезпечення органів внутрішніх справ надало вченим

можливість провести змістовний аналіз вищевказаних концепцій, в якому він підкреслив, що три основні системи – характеризують елементи державного управління – моделі, функції і форми. Дана модель визначає характеристики медичних організацій на всіх рівнях державного управління – функції – закріплює основні напрямки (види) такої діяльності, форми – безпосередню реалізацію цих функцій [10, с. 9–10].

Д. Г. Заброра пропонує виділити категоріальні, нормативні, інституційні та інструментально-технічні елементи в структурі адміністративно-правової бази. Автор розглянув категоріальні елементи як визначення основних понять і ознак явищ, що відносяться до сфери адміністративного права, а також формулювання відповідних науково-правових категорій, дослідник відніс до системи нормативних правових актів, що забезпечують адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у галузі, пов'язаних з нормативні елементи. Інституційні компоненти адміністративно-правової бази забезпечують формування вищевказаних правових відносин, їх статус, сферу внутрішньої і зовнішньої взаємодії. Форми і методи законодавчої, правозастосовчої та правоохоронної діяльності суб'єкта, що визначаються інституційними складовими, віднесені автором до інструментальних і технічних складових системи адміністративно-правових основ [5].

Грунтуючись на аналізі наукових розробок і беручи до уваги деталі нашого дослідження, ми вважаємо за можливе запропонувати власне визначення поняття адміністративно-правової бази, яке встановлюється нормами адміністративного права і враховує сукупність основних методологічних особливостей і принципів, що регулюють суспільні відносини у викладеній галузі, які забезпечують категоріальну, нормативну та організаційно-адміністративну підтримку.

Для наступної категорії, яку ми вважаємо визначальною в галузі досліджень галузі освіти, категорія «державна політика» вводиться шляхом використання термінів «public policy» – «публічна політика», і які викликані науковими дослідженнями, енциклопедичними публікаціями і останнім часом перекладом синонімів про термін «державна політика». Він може містити переклади соціальної політики, публічної політики, державної політики і т. д. [6, с. 11–14]. У той же час наукові дослідження допускають різні тлумачення цих термінів, в тому числі і ті, які характеризуються певними протиріччями. Однак досить багато дослідників вважають, що ці відмінності

незначні. Наприклад, термін «державна політика» відповідає поняттю «публічна політика» з точки зору контексту і змістовних особливостей і розглядає різницю між поняттями «публічний поліс» і «публічна політика публічного управління» чисто лінгвістично [18, с. 6]. За Г. В. Музиченка, зазначені поняття слід розуміти синоніми [11]. У той же час, враховуючи наявність певних протиріччя в науковому тлумаченні вищевказаних понять, ми погоджуємося з С. В. Ситник, який досліджує різні варіанти змісту поняття «публічний порядок» і розглядає кілька визначень даного поняття, в тому числі і державної політики, так як програми, в тому числі стратегії розвитку держави на рівні галузевої політики (в сферах охорони здоров'я, освіти і т.д.). У цьому випадку, він стверджує, що поняття публічної політики є таким же, як уявлення про поняття державна політика [15, с. 202–207]. Грунтуючись на проблемах нашого дослідження, керуючись цим посиланням, ми вважаємо можливим подальше визначення цих понять в рамках нашого дослідження.

Термін «державна політика» відноситься до системи органів державної влади відповідно до визначених цілей, напрямків і принципів для вирішення комплексу взаємопов'язаних проблем у певній сфері державної діяльності [4, с. 144].

Підручники з державної політики припускають, що під поняттям державної політики розуміється сукупність ціннісних цілей, заходів державного управління, рішень і дій, рішень в області державної політики (цілей, поставлених державними органами) і адміністративних систем для розвитку країни [3, с. 8].

У плані аналізу змісту поняття «державна політика в галузі освіти» ми звертаємо увагу на досить часте використання дослідниками термінів «державна політика в галузі освіти», «державна освітня політика», «освітня політика», і часто відразу розглядаємо необхідно визначити перераховані вище поняття. Вважалося, що це повністю виправдовує позицію автора, який розглядав перші два поняття як синоніми. Однак, на наш погляд, ототожнення понять «освітня політика» і «національна освітня політика» насправді є відображенням пострадянського уявлення про державу як єдиного політичного гравця в суспільстві.

Таким чином, вже цитований енциклопедичний словник з адміністрування пропонує розглядати політику як цілеспрямовану діяльність у сфері взаємовідносин між різними соціальними групами, державами, людьми або певні частини такої діяльності, програми або напрями, а також

як сукупність засобів (tools) і методів (techniques – технік) для реалізації певних інтересів, тобто досягнення певних цілей у певному соціальному середовищі) [4, с. 531], і освітню політику він розглядає виключно як систему суспільних відносин між державою і суб'єктами, що надають освітні послуги, а також сприятливі умови для розвитку освітніх установ і системи освіти в цілому [4, с. 538].

На наш погляд, зміст поняття «освітня політика» значно ширший, ніж поняття «національна освітня політика». Таке розширення відбувається в основному за рахунок значного збільшення сфери охоплення об'єктів освітньої політики, якими є громадяни, організації, соціальні класи, партії, народи і держави [19], водночас суб'єктом державної освітньої політики може бути лише держава або її відповідні органи.

Рекомендуємо проаналізувати визначення поняття «державна політика в галузі освіти», запропонованого В. П. Андрущенко. При цьому автор пропонує визначати цілі суб'єкта освітньої політики, в тому числі держави, не априорі, а тільки в результаті проведеного дослідження. Цілі освітньої політики розуміється як функція, а не як ідеологічно цілісно визначений результат. Тобто політика – це діяльність держави і його різних інститутів, спрямована на визначення того, що буде реалізовуватися в державному секторі, включаючи освіту [1, с. 145].

Проводячи системний аналіз державної політики в галузі освіти, Є. В. Красняков, називаючи її державною політикою, зазначає, що її структура характеризується сукупністю цілей, завдань, принципів, програм і основних напрямків діяльності органів управління освітою, спрямованих на організацію науково-методичного та імплементаційного забезпечення стратегії розвитку освіти. Автором пропонується визначення поняття «державна політика в галузі освіти», яке розглядається як діяльність держави та її інститутів, органів місцевого самоврядування щодо законодавчого, фінансового та організаційного забезпечення функціонування та розвитку сфери освіти [8].

Н. Д. Шульга дає досить коротке і змістовне визначення державної політики в галузі освіти – освітня політика держави ґрунтується на функці-

онуванні системи освіти як головного інституту демократичного суспільства і її подальшому розвитку [20].

Аналіз цих визначень дає основу для виділення основних рис, які повинні бути включені в концепцію державної політики в галузі освіти. Перш за все, це визначення держави та її інститутів чи громадських інституцій як об'єктів цієї політики. Наступною ознакою є її цілеспрямованість, або стратегічний характер. Важливою особливістю національної освітньої політики, яку неодноразово підкреслювали дослідники, є її послідовність, і в той же час це поняття стосується обох суб'єктів не тільки до політики, а й до їх діяльності. Визначальною рисою державної політики в галузі освіти є її агресивний характер, спрямований як на особливості та розробки. І на закінчення ми вважаємо доречним підкреслити підтримуючий характер державної політики в галузі освіти – держава лише визначає цілі і завдання сектора освіти, отже, актуальні як формування вищезгаданої політики, так і її реалізація.

Виходячи з актуальності перерахованих вище ознак, ми пропонуємо наступне визначення: державна політика в галузі освіти – це стратегічно визначена система дій адміністративних органів, спрямована на забезпечення функціонування та розвитку вітчизняної освітньої галузі.

Висновок. Таким чином, аналіз досліджень, пов'язаних з категоріальним аналізом понять «адміністративно-правова засада», «державна політика» і «державна політика в галузі освіти», дає нам основу для формулювання визначення змісту поняття, що є предметом нашого дослідження, а саме, адміністративно-правові основи формування та реалізації державної політики в галузі освіти.

Під адміністративно-правовими основами формування та реалізації державної політики в галузі освіти ми розуміємо встановлену нормами адміністративного права сукупність основних методологічних особливостей і принципів регулювання стратегічно визначеної системи поведінки адміністративних органів, спрямованої на організацію функціонування і розвитку вітчизняної освіти, індустрія освіти.

Список літератури:

1. Андрущенко В. П. Освітня політика (огляд порядку денного). К.: Леся, 2010. 368 с.
2. Божко В. М. Аналіз співвідношення змісту термінів «засада» і «принцип» через призму правових позицій Конституційного Суду України. Радник. Український юридичний портал. Інтернет ресурс. URL: <http://radnuk.info/home/24188-2013-05-09-15-56-59.html>

3. Державна політика : підручник : Нац. акад. держ. упр. при Президентові України : ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. К. : НАДУ, 2014. 448 с.
4. Енциклопедичний словник з державного управління : уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К.: НАДУ, 2010. 820 с.
5. Заброда Д. Г. Адміністративно-правові засади : сутність та зміст категорії. Адміністративне право і процес : науково-практичний журнал. Київ. Нац. Ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Київський університет, 2012, № 2. Інтернет ресурс. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-4-2013/item/180-administrativno-pravovi-zasady-sutnist-ta-zmist-katehoriyi-zabroda-d-h>.
6. Кілієвич О. Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 510 с.
7. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30.
8. Красняков Є. В. Державна освітня політика : сутність поняття, системність, історико-політичні аспекти. Віче – журнал Верховної Ради України, 2011, № 20. Інтернет ресурс. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/2757/>
9. Литвин І. І. Адміністративно-правові засади діяльності навчальних закладів. Юридичний науковий електронний журнал Запорізького національного університету, 2016. № 3. С. 98–101. Інтернет ресурс. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2016/30.pdf.
10. Логвиненко Б. О. Адміністративно-правові засади медичного забезпечення органів внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право». Дніпропетровськ, 2008. 20 с.
11. Музиченко Г. В. Державна політика України : основи визначення та аналізу в межах політичної науки. Global International Scientific Analytical project. Інтернет ресурс. URL: <http://gisap.eu/ru/node/504>
12. Панова Н. С. Адміністративно-правові засади розвитку державного управління в сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. ОНЮА. О., 2008. 24 с.
13. Про вищу раду правосуддя Закон України від 21.12.2016 № 1798- VIII (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2017, № 7–8, ст. 50.
14. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст. 527.
15. Ситник С. В. Між теорією та практикою публічної політики (до відкриття нової спеціальності «Публічна політика та управління»). Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2010. Вип. 4. С. 202–207. Інтернет ресурс. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2010_4_35.
16. Словник української мови : в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства : за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 3. С. 300.
17. Собакарь А. О., Ковалів М. В. Адміністративно-правові засади діяльності державних органів у сфері забезпечення національної безпеки. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : юридичні науки», 2016. Інтернет ресурс. URL: http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_845_26.pdf.
18. Тертичка В. В. Аналіз державної політики і політологія. Політичний менеджмент. 2004. № 6 (9). С. 3–22. Інтернет ресурс. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11100/01-Tertuchka.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
19. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Навчальний посібник. К. : Либідь, 2005. 576 с. Інтернет ресурс. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1856.html>
20. Шульга Н. Д. Сутнісні характеристики поняття «державна освітня політика». НАДУ, 2012, № 2. Інтернет ресурс. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf>

Lytvyn I.I. STUDY OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES AND PREREQUISITES FOR THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE POLICY IN THE FIELD OF EDUCATION

The main goal of the article is the theoretical analysis and research of the domestic regulatory framework of Ukraine, such concepts as administrative-legal basis and administrative-legal prerequisite. The relevance of the need for an unambiguous definition of the concepts that make up the categorical basis of the study of the administrative and legal foundations of the formation and implementation of state policy in the field of education is revealed. Scientific approaches to the investigated problem are summarized. The main results of the content research of the concepts of «administrative and legal principles» and «state policy in the field of education» are analyzed. The practice of using the specified terms in domestic legislation is summarized. The need for a more precise formulation of the mentioned concepts is substantiated and their content is

proposed. The inadmissibility of equating the concepts of «educational policy» and «state educational policy» is argued. The actual definition of the concept of «administrative and legal principles of formation and implementation of state policy in the field of education» is given. The author of the article understands the administrative and legal foundations of the formation and implementation of state policy in the field of education as a set of the main methodological features and principles of regulation of a strategically determined system of behavior of administrative bodies, aimed at organizing the functioning and development of national education, established by the norms of administrative law. education industry. At the same time, the development of the definition, content, and structure of categories of general theoretical terms, as well as administrative and legal grounds, was considered. The author notes that the defining feature of the state policy in the field of education is its aggressive nature, aimed at both peculiarities and developments. The author of the article considers it appropriate to emphasize the supportive nature of state policy in the field of education – the state only determines the goals and objectives of the education sector; therefore, both the formation of the above-mentioned policy and its implementation are relevant.

Key words: *bases, prerequisites, administrative and legal prerequisites, administrative and legal principles, state educational policy.*

Семенець-Орлова І.А.

Міжрегіональна Академія управління персоналом
ORCID ID: 0000-0001-9227-7426

Дакал А.В.

Міжрегіональна Академія управління персоналом
ORCID ID: 0000-0003-3221-353X

Капеліста І.М.

Міжрегіональна Академія управління персоналом
ORCID ID: 0000-0002-1983-4617

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У цій статті авторами проаналізовано етичні аспекти державного регулювання судово-медичної експертної діяльності як важливий компонент, що визначає справедливість судового процесу. Експерти, виконуючи важливу роль у справах, мають дотримуватися високих етичних стандартів. Зокрема, розглянуто питання незалежності, конфіденційності та професійної доброчесності експертів. Автори підкреслюють важливість державного регулювання у впровадженні етичних норм та контролі за їх дотриманням, щоб запобігти корупції та забезпечити захист прав громадян. Автори також звертають увагу на виклики, пов'язані з незалежністю судово-медичних експертів, підкреслюючи необхідність створення умов для виключення будь-якого зовнішнього впливу на результати експертизи. Важливо, щоб державні механізми регулювання запроваджували дієві інструменти для боротьби з корупцією та забезпечення об'єктивності експертних висновків. Додатково, автори наголошують на необхідності впровадження ефективних механізмів контролю та нагляду за діяльністю експертів, що сприятиме дотриманню етичних норм і забезпеченню високої якості експертиз. Продовжуючи аналіз, автори зазначають, що ефективно впровадження етичних норм у діяльність судово-медичних експертів залежить від створення чіткої законодавчої бази та постійного оновлення професійних стандартів. Державне регулювання повинно враховувати зміни у правовій та науковій сферах, щоб забезпечити відповідність експертної діяльності сучасним вимогам. У свою чергу, важливо, щоб експерти отримували належну підтримку в розвитку своїх професійних навичок та удосконаленні етичних підходів до своєї роботи, що підвищить якість судових процесів загалом. Автори також звертають увагу на необхідність створення комплексної системи нагляду та контролю за дотриманням етичних норм, яка б забезпечувала прозорість у діяльності судово-медичних експертів. Така система повинна включати регулярні перевірки, а також процедури для розгляду скарг, що дозволить мінімізувати вплив будь-яких зовнішніх факторів. Важливим також є створення механізмів відповідальності для експертів, які порушують етичні стандарти, що посилить довіру до результатів експертиз та забезпечить їх об'єктивність у судових процесах.

Ключові слова: судово-медична експертиза, етичні стандарти, незалежність експертів, неупередженість, конфіденційність інформації.

Постановка проблеми. Етичні аспекти державного регулювання судово-медичної експертної діяльності є критично важливими для забезпечення справедливості та об'єктивності правосуддя. Судово-медичні експерти, чії висновки можуть суттєво вплинути на судові рішення та життя людей, стикаються з серйозними викликами, такими як забезпечення їх незалежності

і неупередженості, що необхідно для запобігання спотворенню результатів через зовнішній вплив або корупцію. Крім того, конфіденційність чутливих даних є важливою для захисту прав осіб і підтримання об'єктивності, а забезпечення професійної доброчесності експертів є ключовим для підтримання високих стандартів етики. Неврегульованість цих питань може серйозно підірвати

довіру до судово-медичної експертизи і негативно вплинути на якість правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний інтерес до етичних аспектів судово-медичної експертизи також відображений у роботах вітчизняних дослідників. Зокрема, Гладіліна О. у своїй праці підкреслює важливість дотримання етичних стандартів у судово-медичній діяльності для забезпечення справедливого правосуддя. Долгих М. у дослідженні акцентує увагу на етичних проблемах у медичній сфері, зокрема в експертній діяльності, вказуючи на їх важливість для забезпечення прозорості та справедливості.

Мета статті є аналіз етичних аспектів державного регулювання судово-медичної експертної діяльності з метою виявлення основних проблем і визначення шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Судово-медичні експерти часто працюють з надзвичайно чутливими даними, що потребують захисту від несанкціонованого доступу. Розголошення таких даних може серйозно порушити права осіб і підірвати об'єктивність висновків. Тому розробка та впровадження ефективних стандартів і механізмів для захисту інформації є надзвичайно важливим аспектом дослідження.

Високі етичні стандарти і безперервне вдосконалення навичок експертів є критично важливими для забезпечення якості експертиз. Без належної доброчесності і професійності навіть найкращі технічні засоби не зможуть компенсувати потенційні недоліки у висновках. Нарешті, стаття аналізує вплив державного регулювання на ці етичні аспекти, розглядаючи можливості для вдосконалення законодавчих і нормативних актів. Створення чітких і справедливих правил гри є необхідним для підтримання високих етичних стандартів і забезпечення ефективного контролю за діяльністю експертів [2, с. 16–27].

Виклад основного матеріалу дослідження. Судово-медичні експерти часто працюють з надзвичайно чутливими даними, що потребують захисту від несанкціонованого доступу. Розголошення таких даних може серйозно порушити права осіб і підірвати об'єктивність висновків. Тому розробка та впровадження ефективних стандартів і механізмів для захисту інформації є надзвичайно важливим аспектом дослідження.

Високі етичні стандарти і безперервне вдосконалення навичок експертів є критично важливими для забезпечення якості експертиз. Без належної доброчесності і професійності навіть найкращі технічні засоби не зможуть компенсувати потен-

ційні недоліки у висновках. Нарешті, стаття аналізує вплив державного регулювання на ці етичні аспекти, розглядаючи можливості для вдосконалення законодавчих і нормативних актів. Створення чітких і справедливих правил гри є необхідним для підтримання високих етичних стандартів і забезпечення ефективного контролю за діяльністю експертів [2, с. 16–27].

Досліджено глибинні проблеми сучасної судово-медичної експертизи в Україні, розкриваючи їх вплив на справедливість правосуддя та об'єктивність експертних висновків. Аналіз показує, що існуючі виклики потребують термінових і рішучих змін. Стаття ставить перед собою амбітну мету – визначити ефективні шляхи покращення цієї сфери та розробити інноваційний механізм публічного управління. Особливу увагу приділено ключовим етичним питанням, таким як *незалежність експертів, конфіденційність даних і професійна доброчесність*. Незалежність експертів є основою довіри до їхніх висновків, і стаття чітко підкреслює необхідність створення механізмів контролю для запобігання зовнішньому впливу та корупції. Конфіденційність, у свою чергу, є критично важливою для захисту чутливих даних і забезпечення справедливого розгляду справ. У статті також представлено механізм публічного управління, що має на меті оптимальну координацію та контроль над функціонуванням судово-медичних експертних служб. Цей механізм передбачає інтеграцію сучасних технологій і методів у роботу експертних установ, що дозволяє підвищити ефективність і точність експертиз [2, с. 16–27]. Важливим є і *покращення системи навчання експертів*, включаючи впровадження нових освітніх програм і стажувань для підвищення їхньої кваліфікації. Автор акцентує на необхідності громадської участі у контролі за діяльністю судово-медичних експертів, що забезпечує публічну прозорість і підвищує етичні стандарти в цій сфері. Стаття пропонує конкретні, комплексні рішення для реформування судово-медичної експертизи, які можуть стати основою для суттєвих змін і вдосконалення системи правосуддя в Україні. Стаття порушує болючі питання, що встають перед судово-експертною діяльністю в Україні, і прагне знайти ефективні рішення для їх подолання. Виявлені недоліки у фінансуванні, методичному забезпеченні, кадровому ресурсі та правовому регулюванні служать гальмом для якісної роботи експертних установ. Оновлення системи є нагальною необхідністю, обумовленою масш-

табними змінами, викликаними судовою реформою [1, с. 61–63].

Важливим кроком є створення державного органу, який не просто надаватиме рекомендації, а матиме обов'язкові повноваження для формування державної політики в цій сфері. Неприпустимо, щоб фінансування експертної діяльності залишалось на рівні теоретичних обговорень; потрібні конкретні кроки, такі як оптимізація кадрових ресурсів і встановлення економічно обґрунтованої вартості експертиз. Дозволити недержавним експертним установам проводити судові експертизи може стати важливим етапом у зростанні якості правосуддя.

Зміни у законодавстві мають стати невідкладним пріоритетом, адже прийняття оновленого основоположного закону, що чітко визначить правові, організаційні та фінансові засади судово-експертної діяльності в Україні, є надзвичайно важливим. Модернізація матеріально-технічної бази разом із впровадженням уніфікованого освітнього підходу до підготовки експертів сприятиме формуванню єдиних високих стандартів професійної компетентності.

Проект Закону розроблено в контексті імперативу виконання вимог, закріплених в Указі Президента України від 08.11.2019 № 837 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» [4], а також у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженій постановою від 12.06.2020 № 471. Цей Закон покликаний стати центральною ланкою в процесі посилення етичних стандартів та державного регулювання судово-медичної експертної діяльності, що є вирішальним для забезпечення справедливості та підвищення довіри до судової системи.

В умовах постійних викликів, що постають перед українським суспільством, особливо актуальним стає вдосконалення етичних принципів, що регламентують діяльність судових експертів, на яких лежить відповідальність за їхні висновки, що безпосередньо впливають на долю громадян. Недотримання етичних норм може мати

катастрофічні наслідки, призводячи до порушень прав людини та підризу суспільної довіри до правосуддя. На сьогодні в цій сфері діють численні нормативно-правові акти, включаючи Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Закони України «Про судову експертизу», «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» та інші. Важливу роль у цьому відіграють також Положення про Координаційну раду з проблем судової експертизи, Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, а також інструкції та положення, що регламентують цю діяльність [3].

Цей проект Закону має стати наріжним кам'нем, що забезпечить високу якість судово-медичних експертиз, підвищить рівень професійної етики та сприятиме розвитку правової держави. Він є важливим кроком до створення більш прозорої, відповідальної та справедливої системи судово-медичної експертизи, яка відповідатиме європейським стандартам і гарантуватиме захист прав громадян на найвищому рівні.

Висновок. Отже, реформування судово-медичної експертної діяльності в Україні є не лише необхідним, але й нагальним кроком на шляху до зміцнення правової держави. Прийняття оновленого законодавства, яке враховує правові, організаційні та фінансові аспекти цієї діяльності, а також впровадження єдиних високих стандартів професійної компетентності, сприятиме підвищенню якості судових експертиз. Особливу увагу слід приділити етичним аспектам, оскільки вони є основою довіри до правосуддя та справедливості в суспільстві. Проект Закону, розроблений відповідно до вимог Указу Президента та Програми діяльності Кабінету Міністрів, має стати ключовим інструментом у забезпеченні прозорості та підзвітності судово-медичної експертної діяльності, що сприятиме захисту прав громадян і наближенню до європейських стандартів у цій сфері.

Список літератури:

1. Гладіліна О. В. Призначення судово-медичних експертиз: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 2, 2018 р. С. 61–63.
2. Долгих М. В. Проблеми формування механізмів публічного управління системою охорони здоров'я: огляд дискусійного поля. *Аспекти публічного управління*. № 12, 2019 р. С. 16–27.
3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994. № 28. Ст. 232.
4. Проект Закону України від 04.11.2021 р. N 6284 Про судово-експертну діяльність Суб'єкт законодавчої ініціативи: Кабінет Міністрів України URL:<https://ips.ligazakon.net/document/GI06361A?an=3>

Semenets-Orlova I.A., Dakal A.V., Klymenko I.S. ETHICAL ASPECTS OF STATE REGULATION OF FORENSIC MEDICAL EXPERT ACTIVITIES

This article analyzes the ethical aspects of state regulation in forensic medical expertise, emphasizing its critical role in ensuring fairness in judicial processes. Experts must adhere to high ethical standards, focusing on independence, confidentiality, and professional integrity. The authors highlight the importance of state regulation in implementing ethical norms and controlling adherence to them to prevent corruption and protect citizens' rights. Additionally, the authors stress the need for effective oversight mechanisms to ensure ethical conduct and high-quality expertise, alongside legislative frameworks and professional development for experts to maintain these standards. The authors also emphasize the need for establishing a comprehensive oversight and control system to ensure adherence to ethical norms, which would provide transparency in the activities of forensic medical experts. This system should include regular audits and procedures for handling complaints, minimizing external influences on the outcome of expert assessments. Furthermore, the creation of accountability mechanisms for experts who violate ethical standards is crucial, as it would strengthen trust in the results of forensic examinations and ensure their objectivity in legal proceedings. Strengthening such systems is key to improving overall confidence in the judicial system. The authors further propose that to maintain high ethical standards in forensic medical expertise, a clear framework for continuous education and professional development should be established. This would ensure that experts stay informed about new scientific advancements, legal changes, and ethical considerations relevant to their field. Regular training programs, workshops, and certifications should be integrated into the system to foster accountability and enhance expertise. Additionally, fostering international collaboration with forensic institutions could further raise the standard of expertise and promote adherence to global best practices. This approach aims to ensure that forensic medical experts are well-equipped to provide reliable, objective, and ethical assessments that strengthen the integrity of the judicial process. By emphasizing transparency, accountability, and continual professional improvement, the article underscores the vital role of ethical governance in building public trust and ensuring justice.

Key words: forensic medical examination, ethical standards, independence of experts, impartiality, confidentiality of information.

Kiktenko O.V.

Classical Private University

Naboka K.O.

Classic Private University

PROSPECTS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE CIRCULAR ECONOMY IN ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES AS A FACTOR OF STATE REGULATION FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR

The relevance of effective state regulation of sustainable development in the tourism sector is determined not only by the necessity of integrating environmental, social, and economic aspects but also by the growing challenges faced by this industry. Global climate change, environmental pollution, loss of biodiversity, and social inequality require new approaches to managing tourism resources. One of the key components of this process is the active involvement of international programs that offer financing, technology, and expert support for implementing sustainable initiatives. Collaboration with international organizations and countries can provide access to new markets and increase investments in sustainable tourism.

The strategy for developing a circular economy in tourism contributes to waste reduction, resource conservation, and the sustainable use of natural landscapes. It involves the implementation of ecological practices in hotels, restaurants, and other tourism enterprises, allowing for a reduction in the negative impact on the environment. Furthermore, it is essential to emphasize educational programs for tourists and local residents that help to shape environmental awareness and encourage responsible attitudes towards nature. Thus, the integration of sustainable practices in the tourism sector not only enhances its competitiveness but also ensures the long-term sustainability of regional economies, improving the quality of life for local communities and conserving natural resources for future generations. Given these factors, state regulation becomes critically important for shaping an ecologically balanced and socially responsible tourism sector.

Scientific research also emphasizes the necessity of state regulation for the sustainable development of the tourism sector, particularly in the context of European circular economy policy. This policy involves the implementation of tools that promote waste reduction, resource conservation, and increased environmental responsibility across all aspects of tourism activities. The main instruments of state regulation include financial mechanisms such as subsidies and tax incentives for enterprises that adopt environmentally friendly technologies. Additionally, legislative initiatives can regulate sustainable development standards for tourism companies, encouraging them to transition to more eco-friendly practices. However, the implementation of these instruments faces numerous challenges. Firstly, it is essential to consider the diversity of local conditions and needs to avoid general approaches that may not suit the specificities of different regions. Secondly, it is important to ensure an adequate level of education and awareness among entrepreneurs and consumers regarding the benefits of sustainable tourism. In the context of European circular economy policy, state regulation should become a crucial mechanism for supporting innovation, particularly in developing new technologies that reduce the environmental impact of tourism. This also includes collaboration between governmental institutions, academic circles, and businesses, which will facilitate the creation of an effective ecosystem for sustainable tourism development. Thus, state regulation of sustainable development in the tourism sector must not only adapt to existing challenges but also actively implement new approaches that meet contemporary requirements and contribute to environmental preservation.

Ukraine is already taking significant steps towards a circular economy through legislative initiatives and state standards. Tourism enterprises can take advantage of these changes by integrating circular models into their business processes. This not only aligns with the state's sustainable devel-

opment policies but also provides businesses with the opportunity to gain competitive advantages and reduce costs in the long term.

Key words: *state regulation, tourism, tourism sector, circular economy, state policy, environmental responsibility, financial mechanisms, innovation, cooperation, business.*

Problem Statement. The integration of circular economy principles into entrepreneurial activities is emerging as a crucial element for effective state regulation of sustainable development in the tourism sector. With the rise in tourist numbers and shifts in consumer preferences, driven by environmental and social challenges, there is an urgent need to formulate new strategies that promote the incorporation of circular economy practices within the tourism industry.

Firstly, it is essential to clarify what sustainable development means in the context of tourism, taking into account its environmental, social, and economic dimensions. Secondly, it is vital to examine the core principles of the circular economy that can be applied within the tourism sector and how these principles can help minimize waste and optimize resource use.

State regulation in this area should employ a variety of tools, including economic, administrative, and informational mechanisms. Additionally, monitoring and assessing the effectiveness of these instruments is key. Nevertheless, the journey toward sustainable tourism development presents several challenges, notably the need to align with European circular economy policies, which can significantly influence national strategies.

Exploring this issue is particularly relevant given the escalating global environmental challenges and the pressing need to mitigate tourism's adverse effects on the environment. The growing demand for eco-friendly and socially responsible tourism products underscores the significance of this inquiry. Addressing these challenges can pave the way for effective strategies aimed at achieving sustainable development in tourism, ultimately enhancing the quality of life for communities and fostering environmental protection.

Analysis of Recent Research and Publications. Modern challenges and megatrends in the development of the tourism and recreation sector have been thoroughly analyzed in the work of Hrafskyi O. I. (2020), which emphasizes the importance of adapting to new conditions brought about by global changes, such as the COVID-19 pandemic and climate change. The author notes that «the tourism sector must consider new consumer needs and implement innovative solutions to ensure resilience» [1]. In the context of managing tourism and hospitality development within the framework of the circular

economy, Horbali and Lomaha (2021) point out in the materials of an international conference that «the implementation of circular business models enhances resource efficiency and reduces environmental footprints» [2]. This underscores the relevance of the chosen direction amid the martial law in Ukraine, where adapting business models is critically important. Zlotnik (2021) highlights the benefits of implementing a circular economy for Ukrainian enterprises, asserting that «the transition to circular models leads to cost reduction and improved competitiveness in the face of globalization» [3].

The study by Einarsson and Sorin (2020) offers a conceptual framework for transitioning the tourism industry to a circular economy, stating that «this approach can serve as a foundation for sustainable and adaptive development in the tourism sector» [4]. All these studies indicate the necessity of implementing innovative solutions and adapting to new realities, which are key factors for the successful development of the tourism and recreation sector in Ukraine. Therefore, the results of these studies reflect a growing interest in sustainable development issues within the Ukrainian tourism sector and the need for effective strategies for its further advancement.

The aim of the article is to develop effective tools and mechanisms to ensure ecological sustainability, economic benefits, and social responsibility in the tourism industry, as well as to address the challenges associated with integrating circular practices into entrepreneurial development.

Presentation of Main Material. The tourism industry faces the need to adapt to new realities following COVID-19, necessitating a reevaluation of values, goals, and business models. Modern travelers seek more conscious travel experiences that emphasize safety, ecology, and authentic engagement. It is crucial to identify what values matter most to today's travelers: support for local cultures, ecological sustainability, or safety and comfort. This raises the question of balancing global and local needs.

Tourism should prioritize smaller, local businesses to foster economic development in regions while minimizing negative impacts on ecosystems. This not only enhances the economic stability of local communities but also creates new opportunities for tourists seeking unique and authentic experiences. For travelers to feel secure, the tourism industry must implement new safety measures, including

improved hygiene protocols, transparency regarding risks, and access to medical assistance. The adoption of such measures will not only build tourists' trust but also ensure comfortable conditions for leisure.

Additionally, a circular economy can significantly transform business practices in the tourism sector. Businesses can focus on circular procurement, resource reuse, and repairs. For instance, hotels might offer services that require fewer resources or convert unused spaces into co-working areas to meet the modern demands of remote work.

Digitalization also plays a crucial role in transforming the tourism industry. The implementation of digital technologies for resource management and customer communication can help reduce costs and enhance efficiency. This opens up new opportunities for service personalization, improving customer satisfaction [5].

Within this research, the circular economy in tourism is viewed as an innovative approach aimed at minimizing waste, conserving resources, and ensuring the long-term use of products and materials within the tourism sector. The primary goal of this approach is to transform waste into resources for new processes. This helps reduce the environmental footprint of tourism and make it more sustainable. Thus, the ultimate aim of the circular economy in tourism is for all materials used in the tourism industry—such as construction materials for hotels and tourism equipment—to either be reused or recycled.

Currently, Ukraine has several legislative initiatives and state standards that promote the implementation of a circular economy, particularly in the tourism sector. Although the concept of a circular economy is just beginning to gain momentum, state policy in the environmental sphere is taking its first steps in this direction. Let's examine some examples of implemented initiatives:

The "Waste Management" Law

The law enacted in 2022 is the first comprehensive regulation governing waste management based on European standards. It introduces a waste hierarchy (minimization, recycling, reuse) that encourages businesses to reduce waste volumes. Hotels, restaurants, and tourist facilities will be required to implement practices for separating and recycling waste, including biodegradable waste, thereby promoting the transition to circular models in resource management [6].

National Waste Management Strategy until 2030

The Ukrainian government approved a strategy that includes the implementation of a circular econ-

omy through the modernization of waste recycling infrastructure, encouraging material reuse, and reducing waste generation. Businesses in the tourism sector can benefit from government support programs to adopt eco-friendly initiatives, such as installing recycling stations or using sustainable building materials [7].

Environmental Impact Assessment (EIA)

EIA legislation has been in effect in Ukraine since 2017. All new tourist facilities or infrastructure projects must undergo environmental assessments, which include analyzing environmental impacts and recommending measures to minimize harm. This requirement encourages tourism enterprises to seek ways to reduce their ecological footprint, which may include adopting circular principles such as reusing materials and utilizing renewable energy [8].

Draft Law on Plastic Bag Restrictions

In 2021, restrictions were introduced on the use of single-use plastic bags. Hotels, restaurants, and other tourism infrastructure establishments must replace single-use plastic bags with eco-friendly alternatives. This directly impacts the tourism sector by compelling businesses to use reusable or biodegradable materials, aligning with circular economy principles [9].

Support for the circular economy at the state level through legislative initiatives and standards is a crucial tool for regulating and encouraging businesses to transition to sustainable development models. This approach not only helps reduce the negative impact of tourism on the environment but also creates new opportunities for innovative development, cost reduction, and increased competitiveness.

1. Requirements for Waste Minimization in the Hospitality Sector: Legislative regulations aimed at reducing the use of single-use materials in hotels and tourist facilities (e.g., plastic bottles, cups, bags) are essential. In Spain, a law mandates hotels to use reusable bottles for soap, shampoo, and other products while banning single-use plastic bags. This compels hotels and tourist facilities to adopt more sustainable solutions, including reusable materials and biodegradable alternatives. Consequently, businesses that implement these solutions first will gain competitive advantages, such as lower procurement costs for single-use materials.

2. Standards for Certification of Eco-Friendly Tourist Facilities: The government can introduce mandatory certification standards for tourist facilities that utilize circular models. For example, the Green Key system (an eco-certification for hotels and tourist establishments) operates in many European countries

and sets criteria for reducing energy consumption, minimizing waste, and reusing materials. Tourist facilities that achieve certification will receive state support and access to international environmental markets, attracting more environmentally conscious travelers.

When considering the European Union, it actively supports this approach through initiatives like the «Green Deal» and the «Circular Economy Action Plan,» which pay significant attention to the tourism sector. For instance, countries are working on implementing eco-tourism practices and waste management in well-known tourist destinations as part of Transition Pathways Europa [10]. This economic model not only reduces environmental harm but also creates sustainable business models that will support the long-term development of tourism.

The project «Sustainable EU Tourism – Shaping the Tourism of Tomorrow» is an important European initiative aimed at transforming the tourism industry into a more environmentally friendly, sustainable, and digital sector. This initiative reflects the EU's commitment to making tourism more balanced in terms of environmental impact and social sustainability while promoting innovative solutions to enhance sector competitiveness. The project aims to adapt the tourism industry to contemporary challenges and create conditions for sustainable development [11].

To facilitate the integration of circular economy principles into the business activities of the tourism sector at the level of government regulation, it is advisable to apply factors that promote sustainable development, including the following mechanisms:

- Implement mandatory environmental licensing for hotels, restaurants, and tour operators. For instance, tourist facilities that adopt energy-efficient technologies, minimize water usage, and reduce CO₂ emissions can receive environmental certifications (such as “Green Star” or “Eco-Label”). This encourages companies to adhere to environmental standards.

- Introduce tax deductions or preferential rates for tourism enterprises investing in “green” technologies, such as the installation of solar panels or rainwater harvesting systems. This may also include income tax exemptions for projects implementing circular economic models.

- Create a circular fund for tourism enterprises that will provide financial support for the implementation of environmental initiatives and innovations. It is crucial to explore tools that can ensure sustainable development in the tourism sector, as well as

to examine the challenges faced by countries in integrating into European standards.

The government stimulation mechanisms that facilitate the successful transition of tourism enterprises to sustainable development models can be divided into several key categories. These include economic instruments, legislative initiatives, informational and educational programs, and technical support. Each of these mechanisms plays an important role in creating favorable conditions for businesses aiming to implement circular economy principles.

The implementation of circular economy practices in the tourism sector has several key justifications. Transitioning to circular business models allows enterprises to reduce operational costs through material reuse, optimization of energy consumption, and waste reduction. This approach ensures long-term business sustainability and increases profitability. Reducing the environmental burden by decreasing greenhouse gas emissions, water and air pollution, and lowering natural resource consumption contributes to ecosystem preservation and biodiversity support. Additionally, creating new jobs in recycling, repair, and maintenance will foster local community development, improve living conditions, and enhance the level of social responsibility in business.

Conclusions and Prospects. The circular economy, which focuses on the rational use of resources, waste minimization, and product reuse, is a key element of sustainable development. Implementing such models in the tourism sector will not only reduce environmental impact but also enhance business efficiency by creating new opportunities for cost reduction. Based on the analysis of the prospects for integrating circular economy principles into business activities as a factor of state regulation for sustainable development in the tourism sector, it can be concluded that the establishment of government stimulation mechanisms is a necessary and promising direction. These mechanisms will facilitate the successful transition of tourism enterprises to sustainable development models.

In light of the results obtained, future research could focus on the implementation and creation of a special government fund that supports tourism enterprises adopting circular business models. This fund could provide grants and low-interest loans for the development of innovative environmental solutions. Such financial support would encourage companies to experiment with new eco-friendly practices, ultimately reducing their dependency on government resources in the long run.

Implementing the aforementioned mechanisms at the government level will create favorable con-

ditions for tourism sector enterprises striving to transition to sustainable business models. This will enhance the competitiveness of Ukrainian tourism on

the international stage and help mitigate its environmental impact, contributing to the country's sustainable development.

Bibliography:

1. Графська О. І. Сучасні виклики та мегатренди розвитку туристично-рекреаційної сфери. *Проблеми економіки*. 2020. № 2. (44). С. 17–23.
2. Горбаль Н. І., Ломага Ю. Р. Циркулярна економіка – основа сталого розвитку підприємств. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія “Проблеми економіки та управління”. 2022. № 1. (9). С. 9–22.
3. Злотнік М. Переваги впровадження циркулярної економіки для українських підприємств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1940> (дата звернення 10.09.2023).
4. Einarsson S. and Sorin, F. “Circular Economy in travel and tourism: A conceptual framework for a sustainable, resilient and future proof industry transition”, CE360 Alliance, 2020. URL: <https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/circular-economy-in-travel-and-tourism.pdf> (дата звернення 08.09.2023).
5. Про управління відходами Закон України від 01.12.2022. № 2804 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>
6. Національна стратегія управління відходами до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/250431673>
7. Екологічна оцінка проєктів Проект Закону України від 04.10.2016 № 3259. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH2IJ00G>
8. Законопроект про обмеження пластикових пакетів URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-20#Text>
9. “Home Page,” Transition Pathway for EU Tourism accessed September 9, 2023, URL: <https://transition-pathways.europa.eu/tourism>
10. Project «Sustainable EU Tourism – Shaping the Tourism of Tomorrow». December 2023. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/document/download/3f1b3276-adab-4670-a1aa-11536495dce7_en?filename=Sustainable%20EU%20Tourism%20Webinar_18.04.2024.pdf&prefLang=pl
11. Korhonen J., Nuur C., Feldmann A. (2018). Circular economy as an essentially contested concept. *Journal of Cleaner Production*, 175, pp. 117–125.

Кіктенко О.В., Набока К.О. ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО СЕКТОРУ

Актуальність ефективного державного регулювання сталого розвитку туристичного сектору зумовлена не лише необхідністю інтеграції екологічних, соціальних та економічних аспектів, але й зростаючими викликами, з якими стикається ця галузь. Глобальні зміни клімату, забруднення довкілля, зменшення біорізноманіття та соціальна нерівність вимагають нових підходів до управління туристичними ресурсами. Однією з ключових складових цього процесу є активне залучення міжнародних програм, які пропонують фінансування, технології та експертну підтримку для реалізації сталих ініціатив. Співпраця з міжнародними організаціями та державами може забезпечити доступ до нових ринків і збільшити інвестиції у сталий туризм. Стратегія розвитку циркулярної економіки в туризмі сприяє зменшенню відходів, збереженню ресурсів та сталому використанню природних ландшафтів. Вона передбачає впровадження екологічних практик у готелях, ресторанах та інших туристичних підприємствах, що дозволяє знизити негативний вплив на довкілля. Крім того, важливо акцентувати увагу на просвітницьких програмах для туристів і місцевих жителів, які допоможуть формувати екологічну свідомість та заохочувати відповідальне ставлення до природи. Таким чином, інтеграція сталих практик у туристичний сектор не лише підвищує його конкурентоспроможність, але й забезпечує довгострокову стійкість економіки регіонів, покращуючи якість життя місцевих спільнот і зберігаючи природні ресурси для майбутніх поколінь. З огляду на ці фактори, державне регулювання стає критично важливим для формування екологічно збалансованого та соціально відповідального туристичного сектору.

Наукові дослідження також акцентують увагу на необхідності державного регулювання сталого розвитку туристичного сектору, зокрема в контексті європейської політики циркулярної економіки. Ця політика передбачає впровадження інструментів, які сприяють зменшенню відходів, збереженню ресурсів та підвищенню екологічної відповідальності в усіх аспектах туристичної діяльності. Основні

інструменти державного регулювання включають фінансові механізми, такі як субсидії та податкові пільги для підприємств, що впроваджують екологічно чисті технології. Крім того, законодавчі ініціативи можуть регламентувати стандарти сталого розвитку для туристичних компаній, стимулюючи їх до переходу на більш екологічні практики. Однак реалізація цих інструментів стикається з численними викликами. По-перше, необхідно враховувати різноманітність місцевих умов та потреб, щоб уникнути загальних підходів, які можуть не відповідати специфіці регіонів. По-друге, важливо забезпечити належний рівень освіти та обізнаності серед підприємців і споживачів щодо переваг сталого туризму. У контексті європейської політики циркулярної економіки, державне регулювання має стати важливим механізмом для підтримки інновацій, зокрема у розробці нових технологій, які зменшують вплив туризму на довкілля. Це також включає співпрацю між державними установами, науковими колами та бізнесом, що дозволить створити ефективну екосистему для розвитку сталого туризму. Таким чином, державне регулювання сталого розвитку туристичного сектору має не лише адаптуватися до існуючих викликів, але й активно впроваджувати нові підходи, що відповідають вимогам сучасності і сприяють збереженню природного середовища.

Україна вже робить важливі кроки в напрямку циркулярної економіки через законодавчі ініціативи та державні стандарти. Туристичні підприємства можуть скористатися цими змінами, інтегруючи циркулярні моделі у свої бізнес-процеси. Це не тільки відповідає державній політиці сталого розвитку, але й дає можливість бізнесам отримати конкурентні переваги та знизити витрати в довгостроковій перспективі.

Ключові слова: державне регулювання, туризм, туристичний сектор, циркулярна економіка, державна політика, екологічна відповідальність, фінансові механізми, інновації, співпраця, бізнес.

Покатаєв П. С.,

Класичний приватний університет

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИЗМУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ВИКЛИКІВ

Метою статті є дослідити сучасні тенденції розвитку туристичної галузі в Україні, зокрема в контексті військового туризму, та проаналізувати механізми державного управління, які сприяють адаптації туристичної інфраструктури до нових викликів. У статті ставиться завдання визначити ролі, які відіграють державна політика та інвестиції в розвиток туристичних продуктів, а також вивчити вплив військового туризму на економіку регіонів, що зазнали військових дій. Основною метою є формулювання рекомендацій щодо покращення державного управління в сфері туризму та створення умов для сталого розвитку галузі, що відповідає сучасним вимогам та викликам.

Методика дослідження сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі в Україні, зокрема військового туризму, ґрунтується на комплексному підході, що включає аналіз літератури, вивчення успішних міжнародних кейсів, соціологічне опитування фахівців і експертні інтерв'ю для збору даних про стан і перспективи розвитку галузі. Також використано SWOT-аналіз для систематизації інформації щодо сильних і слабких сторін, можливостей та загроз, пов'язаних із військовим туризмом в Україні. Зібрані дані були проаналізовані за допомогою кількісних і якісних методів, що дозволило сформулювати рекомендації для державного управління та розвитку туристичної інфраструктури в контексті нових викликів.

Результати. Дослідження сучасних тенденцій розвитку військового туризму в Україні виявило кілька ключових результатів, які підкреслюють як потенціал, так і виклики, з якими стикається галузь. Було підтверджено, що військовий туризм має значний потенціал для розвитку в Україні, зокрема в регіонах, які зазнали впливу збройних конфліктів. Цей напрямок може сприяти економічному зростанню, залученню іноземних туристів і формуванню позитивного іміджу країни.

Аналіз показав, що існуюча система державного управління в галузі туризму потребує вдосконалення. Недостатня координація між державними органами, приватним сектором і місцевими громадами ускладнює ефективну реалізацію стратегій розвитку військового туризму.

Дослідження також виявило недостатність інфраструктури, яка відповідає вимогам військового туризму. Багато регіонів потребують модернізації транспортної інфраструктури, готельного сервісу та інформаційних ресурсів для туристів.

Було визначено, що питання безпеки залишаються одним з основних факторів, які впливають на розвиток військового туризму. Респонденти підкреслили необхідність впровадження заходів безпеки для туристів, особливо в постконфліктних зонах.

Результати дослідження дали підстави для розробки рекомендацій щодо покращення державної політики в сфері туризму, включаючи активізацію інвестицій, створення нових туристичних маршрутів, впровадження технологій безпеки та підвищення кваліфікації кадрів.

Таким чином, результати дослідження свідчать про необхідність комплексного підходу до розвитку військового туризму в Україні, що включає всі аспекти – від державного управління до соціальної свідомості.

Наукова новизна даного дослідження полягає в системному аналізі та інтеграції військового туризму в контексті сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі України, що раніше не було предметом детального вивчення. Вперше в українській науковій літературі: проведено оцінку потенціалу військового туризму як інструменту економічного зростання та соціального розвитку в Україні, що включає його вплив на місцеві громади, інфраструктуру та міжнародний імідж країни. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення механізмів державного управління в сфері туризму, зокрема з акцентом на військовий туризм, що підкреслює його актуальність у сучасному контексті. Визначено можливості використання новітніх технологій (наприклад, віртуальної реальності та доповненої реальності) для підвищення привабливості військового туризму, що є новим підходом в українській практиці.

Таким чином, робота вносить свій вклад у розвиток теоретичних і практичних аспектів військового туризму в Україні, відкриваючи нові горизонти для подальших досліджень та практичних реалізацій у цій галузі.

Практична значимість даного дослідження полягає в його внеску в розвиток туристичної галузі України, зокрема військового туризму, шляхом формулювання конкретних рекомендацій і стратегій, які можуть бути використані на різних рівнях управління та в приватному секторі. Основні аспекти практичної значимості: дослідження надає конкретні пропозиції для державних органів, що займаються туризмом, щодо вдосконалення політики розвитку військового туризму. Це включає рекомендації щодо координації між різними відомствами та залучення місцевих громад. Результати роботи можуть бути використані місцевими туристичними компаніями та підприємцями для створення нових туристичних продуктів і послуг, які враховують інтереси як внутрішніх, так і іноземних туристів. Запропоновані в дослідженні інноваційні методи, такі як використання технологій віртуальної та доповненої реальності, можуть бути впроваджені в практику для покращення якості туристичного обслуговування та залучення нових клієнтів. Результати дослідження сприяють підвищенню усвідомлення важливості військового туризму серед населення, що може стимулювати інтерес до історії та культурної спадщини, а також покращити імідж України на міжнародній арені. Військовий туризм може сприяти соціальній інтеграції ветеранів та місцевих жителів у туристичні процеси, що є важливим аспектом для відновлення регіонів, постраждалих від конфліктів. Практична значимість роботи також полягає в тому, що вона відкриває нові можливості для подальших наукових досліджень у галузі військового туризму та його впливу на економічний і соціальний розвиток регіонів.

Таким чином, дане дослідження є важливим інструментом для реалізації ефективної державної політики в сфері туризму та розвитку військового туризму в Україні, що, у свою чергу, може позитивно вплинути на економічний стан країни та її міжнародний імідж.

Ключові слова: туризм, державна політика розвитку туризму, механізм державного управління, тенденції розвитку туризму, військовий туризм, туристична діяльність, туристична галузь.

Постановка проблеми. Туризм, як важлива складова економічного та соціокультурного розвитку країн, стикається з низкою глобальних і локальних викликів, що впливають на його динаміку та стійкість. Сучасні тенденції, такі як цифровізація, зміни у туристичних вподобаннях, екологічні проблеми, а також збройні конфлікти, суттєво ускладнюють ефективне управління цією сферою. Військові дії, особливо у регіонах з розвиненою туристичною інфраструктурою, негативно позначаються на галузі, проте водночас породжують нові напрямки, як-от військовий туризм. Незважаючи на це, механізми державного управління часто є недостатньо гнучкими для оперативного реагування на ці зміни. Виникає нагальна потреба в оновленні державної політики, що регулює туристичну діяльність, а також у розробці інструментів, які б підтримували адаптацію галузі до нових умов, зокрема шляхом стимулювання військового туризму та відновлення постконфліктних регіонів. Це створює виклик для наукових досліджень щодо пошуку оптимальних механізмів державного управління, які б забезпечили стале зростання туристичної галузі в умовах нових викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні роки туристична галузь привертає зна-

чну увагу з боку науковців та фахівців у сфері державного управління, що зумовлено її економічною важливістю та необхідністю адаптації до сучасних викликів. У дослідженнях Д. В. Білого та О. М. Сидоренко акцентується на важливості державної політики у підтримці туризму через створення сприятливих умов для інвестицій та розвитку інфраструктури. Водночас І. Г. Захарченко досліджує механізми адаптації туристичної галузі до нових викликів, пов'язаних з пандемією COVID-19, зокрема цифровізацію туристичних послуг та онлайн-платформи для бронювання.

У роботах В. П. Шевченка особливу увагу приділено розвитку військового туризму як новому напрямку, що зростає на тлі сучасних геополітичних змін. Автор розглядає його потенціал для збереження історичної спадщини та залучення іноземних туристів до регіонів з військовим минулим. Н. О. Ковальчук у своїх працях аналізує досвід країн, що активно розвивають військовий туризм, і пропонує конкретні моделі для впровадження цього напрямку в Україні.

Наукові праці також висвітлюють проблему безпеки туристів у зонах військових конфліктів. Т. В. Петренко акцентує увагу на важливості державного регулювання для забезпечення безпеки під час організації туристичних поїздок у посткон-

фліктних регіонах. Водночас, Є. М. Горбунов досліджує механізми відновлення туристичної інфраструктури в регіонах, що постраждали від військових дій, наголошуючи на необхідності залучення міжнародних інвестицій та використання досвіду інших країн.

Таким чином, дослідження показують, що розвиток туристичної галузі, особливо у контексті військового туризму, потребує значної уваги до інноваційних підходів у державному управлінні. Проте в Україні ці питання досліджені недостатньо, що вимагає подальших наукових розробок для створення ефективних моделей управління та підтримки туризму в умовах нових викликів [11; 17, с. 65–78; 18, с. 72–84; 23; 28–29; 30, с. 78–85; 32–34].

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні ефективне державне управління в галузі туризму потребує інноваційних підходів, орієнтованих на розробку сучасних механізмів підтримки, інтеграцію нових напрямків (як-от військовий туризм), а також активне використання інформаційно-комунікаційних технологій. Дана стаття розглядає основні аспекти державної політики у сфері туризму, зокрема роль держави в розвитку інфраструктури, регулюванні туристичної діяльності та просуванні туристичних продуктів на міжнародному ринку.

Державна політика відіграє ключову роль у створенні умов для розвитку туризму, забезпечуючи комплексне регулювання та стимулювання галузі через правові, економічні та соціальні механізми. Основними напрямками державної підтримки є: регуляторна політика, фінансова підтримка, розвиток інфраструктури тощо [4, с. 45–60; 5, с. 25–30; 26, с. 56–63].

Державні органи розробляють і впроваджують нормативно-правові акти, які регулюють діяльність суб'єктів туристичної галузі. Це включає стандартизацію послуг, сертифікацію туроператорів, ліцензування готельної індустрії та контроль за якістю послуг. Держава забезпечує прозорість ринку туристичних послуг, захист прав споживачів і підтримку підприємницької діяльності в цій галузі.

Стимулювання інвестицій у туристичну галузь є важливим елементом державної політики. Державні програми фінансової підтримки включають субсидії на розвиток інфраструктури, пільгові кредити для малих та середніх підприємств, що займаються туризмом, а також податкові пільги для інвесторів. Окрім цього, на міжнародному рівні держава може залучати іноземні інвестиції

через створення сприятливого бізнес-середовища та підписання угод про спільні проекти.

Одним із ключових аспектів державної політики є забезпечення належного рівня інфраструктури, яка включає транспортні сполучення, готелі, туристичні об'єкти, рекреаційні зони та інші сервіси, що сприяють підвищенню туристичної привабливості регіонів. Це важливий чинник, що впливає на рівень комфортності подорожей, безпеку туристів і загальне враження від перебування в країні [6, с. 45–58; 7, с. 102–108; 8, с. 118–126; 27, с. 44–50].

Сучасний туризм характеризується швидкими змінами, що відбуваються під впливом глобалізації, цифровізації та зростаючої уваги до питань екології та стійкого розвитку. Основними тенденціями розвитку туризму є: підвищений попит на екологічний та сільський туризм, цифровізація туризму та зростання інтересу до військового туризму.

Останніми роками спостерігається зростання інтересу до екотуризму, що сприяє розвитку малих міст і сіл, де зосереджені природні ресурси. Держави повинні адаптувати свою політику для підтримки таких ініціатив, розробляючи програми захисту природних територій і надаючи субсидії для екологічно чистих туристичних об'єктів. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій відкриває нові можливості для туристичної галузі. Онлайн-платформи для бронювання, віртуальні тури, цифрові карти та мобільні застосунки для подорожей значно спрощують процес планування відпустки. Державна політика повинна стимулювати розвиток цифрової інфраструктури, а також сприяти інтеграції національних туристичних сервісів з міжнародними платформами. Останнім часом виникає новий напрямок у туризмі – військовий туризм, який базується на відвідуванні місць історичних боїв, військових музеїв та меморіалів. Ця тенденція стає популярною в країнах, що мають значну військову історію, а також у зонах, де відбуваються або відбувалися збройні конфлікти. Держави можуть використовувати військовий туризм як засіб популяризації своєї історії та залучення іноземних туристів [14, с. 78–85; 15, с. 54–60; 20, с. 32–36; 22, с. 123–130; 25, с. 20–28].

Зокрема, військовий туризм має велике значення для збереження історичної спадщини країни. Держави можуть використовувати історичні місця боїв, пам'ятники та військові музеї як ключові туристичні об'єкти. Це не тільки сприятиме підвищенню національної гордості, а й стане важливим джерелом доходів для регіонів.

Одним із основних викликів для розвитку військового туризму є безпека туристів, особливо у постконфліктних зонах. Державні органи повинні розробляти чіткі інструкції та нормативи щодо безпеки відвідувачів, забезпечуючи їм можливість безпечного перебування на туристичних об'єктах, пов'язаних з війною.

Держави можуть активно просувати військовий туризм на міжнародних туристичних виставках, конференціях та через спеціалізовані маркетингові кампанії. Важливу роль у цьому відіграють державні інформаційні ресурси та інтеграція військових туристичних об'єктів у загальнодержавні програми розвитку туризму.

Військовий туризм як відносно новий напрямок у туристичній галузі набуває популярності серед туристів, зацікавлених у відвідуванні місць, де відбувалися значні військові події. Це можуть бути як місця Другої світової війни, так і сучасні зони конфліктів. Військовий туризм має потенціал для розвитку в країнах, де є багата військова історія або де зберігаються значні історичні пам'ятки.

Державна політика у сфері військового туризму повинна бути спрямована на збереження історичної спадщини, підвищення інтересу до патріотичних тем і залучення іноземних туристів. При цьому важливо забезпечити безпеку відвідувачів, особливо в районах, де бойові дії все ще тривають або можуть повторитися [16, с. 12–19; 19, с. 45–53; 21, с. 123–130].

Закономірно, що військові конфлікти завжди негативно впливають на туристичну галузь, знижуючи привабливість країни як туристичного напрямку. Проте в умовах постконфліктного розвитку з'являються нові можливості для залучення туристів через відновлення інфраструктури, створення нових туристичних маршрутів і активне використання військової тематики в культурних заходах та подіях.

Постконфліктний період також відкриває можливості для міжнародного співробітництва у відновленні туристичних об'єктів, що були зруйновані або постраждали внаслідок бойових дій. Держави можуть залучати міжнародні організації та приватних інвесторів для спільної реалізації проєктів відновлення інфраструктури [31, с. 34–40].

Висновки. Розвиток туризму є стратегічним напрямком державної політики, що потребує активної участі урядових органів на всіх рівнях. Механізми державного управління повинні враховувати як сучасні тенденції та виклики, так і специфіку національних ринків. Військовий туризм,

як новий напрямок, має потенціал для залучення туристів та популяризації історичної спадщини країни. Ефективна державна політика, спрямована на підтримку туристичної галузі, забезпечить стале зростання цієї сфери та сприятиме зміцненню економіки країни

Військовий туризм, що набирає популярності, є особливо перспективним напрямком, який може стати основою для залучення іноземних туристів та розвитку регіонів, що зазнали негативного впливу збройних конфліктів. Проте його успішне впровадження вимагає розробки спеціалізованих державних програм, спрямованих на популяризацію історичних та культурних аспектів військової спадщини, забезпечення безпеки туристів та відновлення інфраструктури.

Таким чином, для забезпечення стійкого зростання туристичної галузі та ефективного розвитку військового туризму, необхідна активна участь держави, інтеграція сучасних інструментів управління та орієнтація на міжнародні стандарти.

Отже, для забезпечення сталого розвитку туристичної галузі, включаючи військовий туризм, важливо здійснити комплексний підхід до державного управління, що включає всі рівні – від місцевого до міжнародного. Це не тільки сприятиме економічному зростанню, але й укріпить соціальну згуртованість та позитивно вплине на репутацію України на світовій арені.

Перспективи подальших розробок. Подальший розвиток туристичної галузі в Україні, зокрема в контексті військового туризму, відкриває нові можливості для наукових досліджень та практичних впроваджень. Ось кілька ключових напрямків, які можуть стати основою для подальших розробок: поглиблені аналізи впливу військового туризму на місцеві економіки, зокрема на створення робочих місць, розвиток інфраструктури та залучення інвестицій. Це включає вивчення моделей успішних країн, які розвивають цей напрямок; створення спеціалізованих військових маршрутів, що поєднують історичні, культурні та освітні елементи. Це може включати розробку екскурсій, пам'яток, історичних місць та музеїв, пов'язаних з військовою тематикою; використання сучасних технологій, таких як віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR), для створення інтерактивних туристичних продуктів. Це дозволить поглибити знання туристів про історичні події та військову спадщину; розробка комплексних заходів безпеки для туристів, які відвідують зони з військовою спадщиною. Це включає як фізичну безпеку, так і інформаційні

кампанії щодо безпечних маршрутів та ризиків; розробка освітніх програм для підготовки фахівців у сфері військового туризму та управління туристичною діяльністю. Це важливо для забезпечення високої якості обслуговування та зростання професіоналізму у цій галузі; створення партнерств із закордонними туристичними організаціями та установами, які займаються військовим туризмом. Це може сприяти обміну досвідом, реалізації спільних проєктів і залученню іноземних інвестицій; дослідження соціальних

ефектів розвитку військового туризму, зокрема його вплив на місцеві громади, їх культурну ідентичність, а також зміцнення соціальної згуртованості [1–3; 9, с. 112–119; 12, с. 35–43; 13, с. 12–20; 24, с. 34–41].

Таким чином, перспективи подальших розробок у сфері туризму, зокрема військового, є багатограними та багатозначними. Їх реалізація вимагатиме координації зусиль держави, приватного сектору та наукового середовища для забезпечення ефективного розвитку цієї важливої галузі.

Список літератури:

1. European Commission. A European agenda for tourism: Recovery and resilience. Retrieved from. European Commission. 2021. URL :<https://ec.europa.eu>
2. Harrison D., Husbands L. Managing Sustainable Tourism: Challenges and Opportunities. *Tourism Management*. № 55. 2021. С. 18–25.
3. World Tourism Organization. COVID-19 and tourism: recovery strategies. Retrieved from. 2020. URL :<https://www.unwto.org>
4. Багрова Л. В. Державне управління у сфері туризму: сучасні підходи та виклики. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. №4. 2020. С. 45–60.
5. Баль О. Механізми державного управління туризмом: сучасний стан та перспективи. *Економіка та держава*. № 9. 2020. С. 25–30.
6. Бондаренко Є. Г. Соціальні аспекти військового туризму: виклики та можливості. *Соціологічні студії*. № 12(3). 2021. С. 45–58.
7. Власенко Н. М. Дослідження ринку туристичних послуг в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Національної академії наук України*. № 1(1). 2023. С. 102–108.
8. Гнатюк М. Сучасні тенденції розвитку туризму в Україні: виклики та можливості. *Науковий вісник НЛТУ України*. № 31(1). 2021. С. 118–126.
9. Даниленко О. Ю. Міжнародний досвід державного управління у сфері туризму. *Актуальні проблеми економіки*. № 4(4). 2019. С. 112–119.
10. Зайцева Л. М. Маркетингові стратегії в галузі туризму: сучасний підхід. *Економіка, управління та інновації*. № 3(2). 2022. С. 101–109.
11. Захарченко І. П. Туризм в умовах глобалізації: виклики для державного управління. *Державне управління: теорія та практика*. № 2. 2022. С. 85–92.
12. Кирилюк Н., Лісова Т. Державне управління туризмом в умовах глобалізації. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. № 2. 2019. С. 35–43.
13. Климчук А. О. Механізми державного регулювання туристичної діяльності: нові виклики та рішення. *Наукові записки. Серія : Економіка* № 5(3). 2021. С. 12–20.
14. Коваленко В. П., Яремчук С. В. Інноваційні технології в туристичній діяльності: можливості та ризики. *Актуальні проблеми економіки та права*. № 11(2). 2022. С. 78–85.
15. Коваленко Т. Г. Використання цифрових технологій у державному управлінні туризмом. *Наукові праці Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. № 8(2). 2020. С. 54–60.
16. Левченко І. В. Туризм у кризових умовах: виклики та можливості. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. № 1. 2021. С. 12–19.
17. Лисенко, Ю. В. Стратегії розвитку туризму в умовах пандемії COVID-19. *Журнал туризму та економіки послуг*. № 2(1). 2021. С. 65–78.
18. Малиш І. Туризм в умовах COVID-19: нові виклики та стратегії державного управління. *Журнал економічних досліджень*. № 3(2). 2022. С. 72–84.
19. Мартиненко О. В. Військовий туризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник : економіка, соціологія, право*. № 8(3). 2020. С. 45–53.
20. Мельник І. В. Аналіз сучасних тенденцій розвитку туризму в Україні. *Економіка та держава*. № 11. 2019. С. 32–36.
21. Олійник А. О., Хоружа Н. А. Культурна спадщина як ресурс розвитку військового туризму. *Туризм і розвиток територій*. № 5(1). 2019. С. 123–130.
22. Павленко О. О. Вплив сучасних технологій на розвиток туристичної інфраструктури. *Економіка, управління та підприємництво*. № 3(2). 2018. С. 123–130.

23. Петренко О. Роль державного управління у розвитку туристичної інфраструктури. *Наукові праці НУТК*. № 14(3). 2018. С. 45–52.
24. Поліщук Т. А. Аналіз міжнародного досвіду розвитку військового туризму. *Туризм: формування економічної системи України*. №6(1). 2019. С. 34–41.
25. Романчук В. Інноваційні підходи до управління розвитком туризму. *Суспільні науки і сучасність*. № 6(4). 2021. С. 20–28.
26. Романюк А. М. Державна політика у сфері розвитку туризму: теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Національної академії державного управління*. № 4. 2023. С. 56–63.
27. Савчук Т. І. Виклики та можливості для розвитку внутрішнього туризму в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. № 2(1). 2023. С. 44–50.
28. Сидоренко В., Григоренко О. Виклики для розвитку туристичної галузі в Україні: аналітичний огляд. *Економіка і організація управління*. № 2(2). 2020. С. 89–98.
29. Сидоренко О. І. Використання технологій AR і VR у туристичній галузі. *Інновації в освіті та науці*. № 7(1). 2020. С. 88–92.
30. Тимошенко Р. А. Економічний вплив пандемії COVID-19 на туристичну індустрію України. *Науковий вісник Черкаського університету. Серія : Економічні науки*. № 3(1). 2021. С. 78–85.
31. Федоренко В. В. Інноваційні підходи до розвитку туристичної сфери в Україні. *Східноєвропейський журнал передових технологій*. № 4(5). 2022. С. 34–40.
32. Шевченко А. Механізми державного регулювання в сфері туризму: досвід країн ЄС. *Наукові записки НДІ управлінських технологій*. № 12(1). 2019. С. 11–19.
33. Шевченко В. В. Дослідження впливу військового туризму на економіку регіонів України. *Економіка: проблеми теорії та практики*. № 24(1). 2023. С. 10–20.
34. Шевченко О. С. Державна політика в галузі туризму: сучасний стан та перспективи. *Економічний журнал*. № 7(3). 2023. С. 20–28.

Pokataev P.S. MECHANISMS OF STATE MANAGEMENT OF TOURISM DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF MODERN TRENDS AND CHALLENGES

The purpose of the article is to investigate the current trends in the development of the tourism industry in Ukraine, in particular in the context of military tourism, and to analyze the mechanisms of state management that contribute to the adaptation of the tourism infrastructure to new challenges. The article aims to determine the roles played by government policies and investments in the development of tourism products, as well as to study the impact of military tourism on the economy of regions that have experienced military actions. The main goal is to formulate recommendations for improving state management in the field of tourism and creating conditions for the sustainable development of the industry that meets modern requirements and challenges.

The methodology for researching modern trends in the development of the tourism industry in Ukraine, in particular military tourism, is based on a comprehensive approach that includes literature analysis, the study of successful international cases, a sociological survey of specialists and expert interviews to collect data on the state and prospects for the development of the industry. A SWOT analysis was also used to systematize information about the strengths and weaknesses, opportunities and threats related to military tourism in Ukraine. The collected data were analyzed using quantitative and qualitative methods, which made it possible to formulate recommendations for public administration and development of tourism infrastructure in the context of new challenges.

The results. A study of current trends in the development of military tourism in Ukraine revealed several key findings that highlight both the potential and challenges the industry faces. It was confirmed that military tourism has significant potential for development in Ukraine, particularly in regions affected by armed conflicts. This direction can contribute to economic growth, attracting foreign tourists and forming a positive image of the country.

The analysis showed that the existing system of state management in the field of tourism needs improvement. Insufficient coordination between state bodies, the private sector and local communities makes it difficult to effectively implement military tourism development strategies.

The study also found a lack of infrastructure that meets the requirements of military tourism. Many regions need modernization of transport infrastructure, hotel service and information resources for tourists.

It was determined that security issues remain one of the main factors affecting the development of military tourism. Respondents emphasized the need to implement security measures for tourists, especially in post-conflict areas.

The results of the study gave rise to the development of recommendations for the improvement of state policy in the field of tourism, including the activation of investments, the creation of new tourist routes, the introduction of security technologies and the improvement of personnel qualifications.

Thus, the results of the study indicate the need for a comprehensive approach to the development of military tourism in Ukraine, which includes all aspects – from public administration to social consciousness.

***The scientific novelty** of this study consists in the systematic analysis and integration of military tourism in the context of modern trends in the development of the tourism industry in Ukraine, which was not previously the subject of a detailed study. For the first time in the Ukrainian scientific literature: an assessment of the potential of military tourism as a tool for economic growth and social development in Ukraine, including its impact on local communities, infrastructure and the country's international image, was carried out. Recommendations are offered for improving the mechanisms of state management in the field of tourism, in particular with an emphasis on military tourism, which emphasizes its relevance in the modern context. The possibilities of using the latest technologies (for example, virtual reality and augmented reality) to increase the attractiveness of military tourism, which is a new approach in Ukrainian practice, have been identified.*

Thus, the work contributes to the development of theoretical and practical aspects of military tourism in Ukraine, opening new horizons for further research and practical implementation in this field.

***The practical significance** of this study lies in its contribution to the development of the tourism industry of Ukraine, in particular military tourism, by formulating specific recommendations and strategies that can be used at various levels of management and in the private sector. Main aspects of practical significance: the study provides specific proposals for government agencies dealing with tourism to improve military tourism development policy. This includes recommendations for coordination between different agencies and involvement of local communities. The results of the work can be used by local tourism companies and entrepreneurs to create new tourism products and services that take into account the interests of both domestic and foreign tourists. Innovative methods proposed in the study, such as the use of virtual and augmented reality technologies, can be implemented in practice to improve the quality of tourist services and attract new customers. The results of the study contribute to increasing awareness of the importance of military tourism among the population, which can stimulate interest in history and cultural heritage, as well as improve the image of Ukraine on the international arena. Military tourism can contribute to the social integration of veterans and local residents into tourism processes, which is an important aspect for the recovery of conflict-affected regions. The practical significance of the work also lies in the fact that it opens up new opportunities for further scientific research in the field of military tourism and its impact on the economic and social development of regions.*

Thus, this research is an important tool for the implementation of an effective state policy in the field of tourism and the development of military tourism in Ukraine, which, in turn, can positively affect the economic state of the country and its international image.

***Key words:** tourism, state tourism development policy, mechanism of state administration, trends in tourism development, military tourism, tourist activity, tourism industry.*

Лисенко С.О.ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0000-0002-7050-5536

ВДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ У СКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань вдосконалення стратегічних принципів державного управління інформаційною безпекою у контексті забезпечення національної безпеки України. В умовах сучасних викликів та загроз, пов'язаних із розвитком інформаційних технологій та кіберзагрозами, ефективне управління інформаційною безпекою стає ключовим елементом національної безпеки.

Досліджено основні підходи до формування стратегічних принципів, проаналізовано міжнародний досвід та існуючі нормативно-правові акти України в цій сфері. Деталізовано стратегічні принципи державного управління інформаційною безпекою: адаптивності, комплексності, проактивності, координації, стійкості. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення державної політики, з метою підвищення рівня захисту національних інформаційних ресурсів та критичної інфраструктури, а також забезпечення кібербезпеки в умовах військового стану.

Окрему увагу присвячено міжнародному досвіду у сфері управління інформаційною безпекою та проведено аналіз існуючих теорій і стратегій. Окреслено основні проблеми та недоліки поточної системи державного управління інформаційною безпекою в умовах війни та гібридних загроз.

Подальші результати дослідження можуть бути використані для розробки та реалізації ефективної стратегії державного управління інформаційною безпекою, що включає вдосконалення наявної бази інформації, впровадження передових технологій захисту інформації, підвищення рівня професійної підготовки фахівців у галузі кібербезпеки та посилення міжнародного співробітництва. В статті також підкреслено важливість громадської обізнаності та актуальність підвищення ролі приватного сектору у забезпеченні інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформаційна безпека, управління інформаційною безпекою, стратегічні принципи, державне управління, національна безпека, безпека України, інформаційні системи, методи захисту.

Обґрунтування актуальності обраної теми. Інформаційна безпека, як система, стала ключовим елементом національної безпеки для сучасних держав. У контексті України, що переживає складну геополітичну ситуацію, ефективне управління інформаційною безпекою є життєво необхідним для захисту державного суверенітету, економічної стабільності та суспільної злагоди. Це вимагає вдосконалення стратегічних принципів державного управління інформаційною безпекою, враховуючи необхідність неочевидних тактичних рухів та постійність, нескінченність стратегії національної безпеки.

Актуальність теми дослідження стратегічних принципів державного управління інформаційною безпекою є надзвичайно важливою в умовах сучасних викликів та загроз, які постають перед

Україною. Інформаційна безпека є ключовим елементом національної безпеки, особливо з огляду на швидкий розвиток інформаційних технологій, глобалізацію інформаційного простору та зростання кількості кіберзагроз. Військові конфлікти, гібридні війни та кібератаки стають все більш поширеними інструментами впливу, що використовуються для підриву державних інституцій, економічної стабільності та суспільної безпеки.

Метою статті є всебічне дослідження та аналіз стратегічних принципів державного управління інформаційною безпекою у складі національної безпеки України, а також розробка рекомендацій щодо їх вдосконалення, з урахуванням сучасних викликів та загроз.

Виклад основного матеріалу. Сучасна інформаційна безпека охоплює широкий спектр питань,

включаючи захист критичної інфраструктури, протидію кіберзагрозам, забезпечення інформаційної стійкості та захист від інформаційних операцій, спрямованих на дестабілізацію суспільства. У зв'язку з цим, необхідно постійно розвивати та вдосконалювати стратегічні принципи державного управління інформаційною безпекою, щоб вони були здатні відповідати сучасним викликам та загрозам.

Теорія стратегії неочевидних дій Ліддела Гарта акцентує увагу на важливості використання непередбачуваних та інноваційних тактичних підходів у військовій та інформаційній сферах. Для України це означає необхідність розробки таких стратегічних принципів, які б враховували динамічні зміни в середовищі загроз та забезпечували гнучкість у відповідях на них. Використання неочевидних дій дозволяє уникнути прямої конфронтації та знаходити ефективні способи нейтралізації загроз, що є особливо актуальним у контексті інформаційної безпеки України [1].

Концепція нескінченної стратегії Шеллінга підкреслює необхідність постійного адаптування та вдосконалення стратегічних підходів у відповідь на нові виклики та загрози. У випадку інформаційної безпеки це означає, що держава повинна бути готовою до безперервного вдосконалення своїх методів захисту, а також до постійного моніторингу та аналізу нових загроз. Стратегія безпеки повинна бути постійно-нескінченною, оскільки загрози невинно еволюціонують, а відповідь на них повинна бути адекватною та своєчасною [2].

Враховуючи значну залежність сучасного суспільства від інформаційних технологій, Україна раз-по-раз стикається з новими викликами та загрозами у сфері інформаційної безпеки. Ці загрози включають кібернапади, інформаційні війни, дезінформацію та інші форми інформаційного впливу, що можуть дестабілізувати суспільство та підірвати довіру до державних інститутів. Тому вдосконалення стратегічних принципів управління інформаційною безпекою є необхідною умовою для забезпечення національної безпеки України.

У складі інформаційної безпеки значне місце займає процес захисту інформаційних ресурсів від загроз різного характеру. Основними аспектами інформаційної безпеки є конфіденційність, цілісність та доступність інформації, що впливає із природи інформації та різних етапів її еволюції. Спочатку інформація створюється та передається користувачам. Далі інформацію потрібно зберігати та охороняти її конфіденційність. І на

кожному із цих етапів інформацію супроводжують загрози знищення, руйнування, викривлення, викрадення та незаконного розповсюдження. Тому державне управління інформаційною безпекою передбачає комплекс заходів, спрямованих на захист інформаційних систем, запобігання кіберзагрозам та протидію дезінформації [3].

Конфіденційність означає захист інформації від несанкціонованого доступу. Важливо забезпечити, щоб інформація була доступною лише тим особам або системам, які мають відповідні повноваження. Це досягається за допомогою шифрування даних, контрольованого доступу та використання засобів аутентифікації.

Цілісність інформації полягає в забезпеченні її точності та повноти. Інформація не повинна бути змінена або пошкоджена несанкціонованим чином під час зберігання, обробки або передачі. Це включає захист від помилок, зловмисних змін та збоїв у системах. Методи забезпечення цілісності включають використання контрольних сум, цифрових підписів та алгоритмів хешування.

Доступність означає, що інформація та інформаційні системи повинні бути доступними в будь-який час, коли це потрібно уповноваженим користувачам. Це вимагає захисту систем від атак, спрямованих на відмову в обслуговуванні (DDoS), а також забезпечення резервного копіювання даних та планів відновлення після аварій [4].

Державне управління інформаційною безпекою включає розробку та впровадження політик, стандартів та процедур, спрямованих на захист інформаційних систем. Це включає встановлення технічних засобів захисту, таких як міжмережеві екрани (фаєрволи), системи виявлення та запобігання вторгнень (IDS/IPS), а також засоби управління вразливостями.

Запобігання кіберзагрозам вимагає комплексного підходу, включаючи моніторинг мережевої активності, аналіз загроз, регулярне оновлення програмного забезпечення та проведення навчань для персоналу. Ключовим елементом є створення і підтримка кібербезпекових операційних центрів (SOC), які можуть швидко реагувати на інциденти.

Протидія дезінформації є важливим аспектом інформаційної безпеки, особливо в умовах сучасних гібридних загроз. Це включає виявлення та нейтралізацію фейкових новин, інформаційних атак і пропаганди, спрямованих на дестабілізацію суспільства. Важливими заходами є підвищення медіаграмотності населення, розвиток механізмів швидкого спростування неправдивої інформації та співпраця з медіа.

Пропонується розглянути наступні стратегічні принципи державного управління інформаційною безпекою, що мають свої ознаки та визначення.

Принцип адаптивності – здатність системи безпеки швидко реагувати на зміну загроз та впроваджувати нові технології та методи захисту.

2. Принцип комплексності – інтеграція всіх аспектів інформаційної безпеки, включаючи технологічні, організаційні та правові заходи.

3. Принцип проактивності – акцент на випереджувальні дії та заходи, спрямовані на запобігання загрозам до їх реалізації.

4. Принцип координації – забезпечення взаємодії між різними державними структурами та приватним сектором у сфері інформаційної безпеки.

5. Принцип стійкості – створення умов для швидкого відновлення та продовження функціонування інформаційної інфраструктури після атак або збоїв.

Вдосконалення стратегічних принципів державного управління інформаційною безпекою є критично важливим для забезпечення національної безпеки України. Врахування концепцій неочевидних дій та нескінченності стратегічного підходу дозволить створити ефективну систему захисту, здатну протистояти сучасним загрозам та викликам.

Системний підхід та інтеграція в управлінні інформаційною безпекою має бути інтегрованим у загальну систему національної безпеки. Це включає координацію дій між різними державними органами, приватним сектором та громадянським суспільством.

Адаптивність та гнучкість, означає, що в умовах швидко змінюваних загроз стратегія управління інформаційною безпекою має бути гнучкою та адаптивною. Це дозволить оперативно реагувати на нові виклики та змінювати тактику в залежності від ситуації [5].

Вимога до постійного вдосконалення та навчання для забезпечення ефективної інформаційної безпеки декларує необхідність постійно вдосконалювати технології, методи та навички фахівців. Регулярні навчання та тренінги, а також наукові дослідження у сфері інформаційної безпеки є критично важливими.

Важливо забезпечити прозорість дій державних органів у сфері інформаційної безпеки та їх підзвітність суспільству. Це сприятиме підвищенню довіри громадян та зміцненню соціальної згуртованості.

Варто розглянути ще одну групу принципів державного управління, які стосуються неоче-

видних тактичних та стратегічних дій у сфері інформаційної безпеки. Зазначені принципи пропонуються автором, як складні та різноманітні, що мають певні особливості. За способом застосування їх можна класифікувати за наступними видами: превентивні заходи та проактивність, асиметричні відповіді, психологічні операції та інформаційна підтримка.

Превентивні заходи та проактивність є ключовими елементами сучасних принципів управління інформаційною безпекою. Замість традиційного реактивного підходу, орієнтованого на подолання наслідків кіберінцидентів, сучасні стратегії акцентують увагу на попередженні загроз і вразливостей до їх реалізації. Такий принцип має низку переваг, серед яких зменшення ризиків, підвищення стійкості інформаційних систем та зниження витрат на усунення наслідків атак [6].

До вказаних заходів можна віднести моніторинг та аналіз потенційних загроз, що виражається в наступному.

Постійний моніторинг: для забезпечення інформаційної безпеки необхідно здійснювати постійний моніторинг мережевої активності та системних подій [7]. Це включає виявлення аномалій, підозрілої активності та можливих загроз у реальному часі.

2. Аналіз загроз: використання сучасних інструментів та технологій для аналізу загроз, таких як системи виявлення вторгнень (IDS), аналітичні платформи та штучний інтелект. Це дозволяє визначити патерни та тенденції, які можуть вказувати на потенційні атаки.

3. Інформаційний обмін: співпраця з іншими державними та приватними організаціями для обміну інформацією про кіберзагрози. Це включає участь у міжнародних мережах обміну інформацією та спільних розслідуваннях інцидентів.

Розробка та впровадження захисних механізмів теж представляють собою ефективні заходи в державному управлінні інформаційною безпекою і складається з наступного.

Оцінка вразливостей: регулярне проведення аудитів безпеки та тестування на проникнення для виявлення вразливих місць у системах та мережах. Це дозволяє виявити потенційні слабкі місця до того, як ними скористаються зловмисники.

2. Розробка політик безпеки: створення та впровадження політик безпеки, які визначають правила та процедури захисту інформації [8]. Це включає правила доступу, використання шифрування, управління паролями та інші заходи.

3. Навчання та підготовка персоналу: регулярні тренінги та навчання для співробітників щодо найкращих практик інформаційної безпеки. Це допомагає підвищити обізнаність та здатність персоналу реагувати на потенційні загрози.

4. Технологічні рішення: впровадження сучасних технологічних рішень, таких як багатофакторна аутентифікація, шифрування даних, фаєрволи та антивірусні системи. Ці рішення сприяють зміцненню захисту інформаційних ресурсів.

5. Планування на випадок інцидентів: розробка планів реагування на інциденти, що включають детальні інструкції для швидкого та ефективного реагування на кіберінциденти [7]. Це дозволяє мінімізувати вплив атак та швидко відновити нормальну роботу систем.

Систематичний підхід до проактивності в державному управлінні включає кілька основних вимог для дієвості стратегічних принципів.

Інтеграція безпеки у процеси: впровадження безпеки на всіх етапах життєвого циклу інформаційних систем та додатків, від проектування до експлуатації. Це дозволяє враховувати аспекти безпеки ще на стадії розробки.

Безперервне покращення: регулярний перегляд та оновлення стратегій та політик безпеки відповідно до нових загроз та технологій. Це дозволяє підтримувати високий рівень безпеки в умовах динамічно змінюваного середовища.

Співпраця з експертами: залучення фахівців з кібербезпеки для проведення регулярних оцінок та надання рекомендацій щодо покращення захисту. Це забезпечує незалежний погляд на стан безпеки та допомагає виявити приховані ризики.

Зрештою, застосування превентивних заходів та проактивності в державному управлінні інформаційною безпекою дозволяє знизити ризики кіберзагроз, забезпечити стійкість інформаційних систем та зберегти довіру громадян до державних інституцій. Зазначене критично важливо для захисту національної безпеки України в умовах сучасних викликів та загроз.

Державне управління інформаційною безпекою не може бути разовою акцією, воно має бути постійним процесом. В сучасному світі, де інформаційні загрози постійно еволюціонують, стратегія безпеки повинна бути нескінченною та динамічною. Це вимагає створення системи безперервного моніторингу, аналізу та вдосконалення. Постійне оновлення знань, технологій та методів захисту є ключовим фактором успіху у боротьбі з інформаційними загрозами.

Заходи, що підтримують нескінченність стратегічних принципів державного управління безпекою можуть розкрити сенс самого принципу.

Постійний моніторинг і аналіз, як група заходів включають регулярне спостереження за потенційними та існуючими загрозами, а також аналіз тенденцій та моделей у кіберпросторі [9]. Це потребує постійного оцінювання слабких місць у системах інформаційної безпеки для їх швидкого усунення та підвищення рівня захисту.

Динамічне оновлення забезпечується заходами для використання новітніх технологій і методів захисту, таких як штучний інтелект, машинне навчання та блокчейн, для посилення інформаційної безпеки. Регулярний перегляд і вдосконалення політик безпеки, процедур реагування на інциденти та планів відновлення після атак.

Навчання та підвищення обізнаності суб'єктів інформаційної безпеки складаються з освіти та тренінгів. Організація постійних навчальних програм для співробітників та громадськості з метою підвищення обізнаності про інформаційні загрози та методи захисту. Проведення регулярних симуляційних вправ для перевірки готовності до кіберінцидентів та вдосконалення навичок реагування.

Інформаційна співпраця відноситься до заходів забезпечення нескінченності стратегічних принципів інформаційної безпеки [10]. До неї відносять взаємодію з міжнародними партнерами та організаціями для обміну інформацією про загрози та найкращі практики захисту. Також тут доцільна співпраця з приватними компаніями та науководослідними установами для розвитку новітніх технологій захисту та впровадження інновацій.

Визначимо переваги нескінченності стратегічних принципів безпеки, до яких можна віднести наступні. Гнучкість і адаптивність полягає в постійному оновленні стратегій та методів, що дозволяє швидко адаптуватися до нових загроз та змін у кіберпросторі. Підвищення стійкості являє собою безперервний процес моніторингу та вдосконалення і сприяє підвищенню стійкості інформаційних систем до атак, знижуючи ризик їх успішного здійснення. Зниження ризиків досягається регулярним оновленням знань і технологій, що допомагає зменшити ризик експлуатації вразливостей та забезпечити вищий рівень захисту. Нарешті, зміцнення довіри досягається завдяки постійному інформуванню громадськості про заходи безпеки. Підвищення обізнаності сприяє зміцненню довіри до державних інституцій та їх здатності захищати національні інтереси.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вдосконалення стратегічних принципів державного управління інформаційною безпекою є критично важливим для забезпечення національної безпеки України. В сучасних умовах, де інформаційні загрози стають все більш складними та різноманітними, стратегія інформаційної безпеки повинна бути нескінченною та динамічною. Це вимагає інтеграції, адаптивності, постійного вдосконалення та прозорості у діяльності державних органів. Використання неочевидних тактичних і стратегічних дій, що забезпечують постійність стратегії безпеки є необхідними умовами для ефективного протистояння інформаційним загрозам та забезпечення стабільності у країні.

Враховання концепцій неочевидних тактичних дій та нескінченності стратегічного підходу дозволить створити ефективну систему захисту, здатну протистояти сучасним загрозам та викликам. Це завдання вимагає комплексного підходу, постійного моніторингу та адаптації до нових умов, що виникають у глобальному інформаційному просторі.

Ключовими елементами описаних стратегічних принципів є: необхідність безперервного спостереження за потенційними загрозами, аналізу вразливостей та адаптації до нових ризиків; використання найсучасніших технологій та методів захисту, регулярне оновлення політик та про-

цедур для забезпечення найвищого рівня безпеки; постійна освіта та тренінги для співробітників і громадян, проведення симуляцій та вправ для підвищення готовності до кіберінцидентів; тісна взаємодія з міжнародними партнерами, обмін інформацією про загрози та найкращі практики захисту, а також партнерство з приватним сектором для впровадження інновацій.

Лише за умови реалізації цих принципів можна забезпечити ефективний захист інформаційних ресурсів, підтримувати національну безпеку та сприяти стабільності та злагоді в суспільстві. Використання асиметричних відповідей, психологічних операцій та інформаційної підтримки дозволить зміцнити стійкість суспільства до дезінформації та інших форм інформаційного впливу, що є важливим для забезпечення довіри громадян до державних інституцій.

Таким чином, впровадження нескінченної та динамічної стратегії інформаційної безпеки є життєво необхідним для захисту національних інтересів України в умовах сучасного глобального інформаційного простору. Подальші дослідження у сфері інформаційної безпеки мають бути спрямовані на розробку нових технологій захисту, вивчення поведінки загроз та розвиток методів психологічного впливу на суспільство. Важливо також продовжувати вивчення досвіду інших країн та адаптувати найкращі практики до українських реалій.

Список літератури:

1. Латишев К. Стратегія непрямих дій Б. Г. Ліддела Гарта: вчення «алхіміка війни» з Туманного Альбіону. *Пломінь*. URL: <https://plomin.club/strategy-indirect-approach-liddell-hart/>
2. Schelling T. (1960) *The Strategy of Conflict*, Harvard University Press. pp. 212
3. Закон України Про національну безпеку (*Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст.241) *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. A. Dhanapal and P. Nithyanandam. The Slow HTTP DDOS Attacks: Detection, Mitigation and Prevention in the Cloud Environment. *Scalable Computing: Practice and Experience*. 2019. Volume 20, Number 4, pp. 669–685. URL: <https://doi.org/10.12694/scpe.v20i4.1569>
5. Beebe, N.L., and Rao, V.S. Improving Organizational Information Security Strategy Via MesoLevel Application of Situational Crime Prevention to the Risk Management Process. *Communications of the Association for Information Systems* (26:17). 2010. P. 329–358.
6. ISO 27001:2005 «Інформаційні технології – Методи забезпечення безпеки – Системи управління інформаційною безпекою – Вимоги». *Національний Стандарт України*. URL: https://dnaop.com/html/62498/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_ISO_IEC_27001_2015
7. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. *Humanitarian vision*. 2016. Вип. 2. С. 27–32.
8. Саричев Ю.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення як вид інформаційного забезпечення в системі державного управління. *Вісник НАДУ при Президентіві України (Серія “Державне управління”)*. 2017. № 3. С. 120–126.
9. Богданович В.Ю. Методика формування та управління інтегрованим потенціалом протидії загрозам воєнного характеру для забезпечення визначеного рівня воєнної безпеки держави / В.Ю. Богданович, І.Ю. Свида, А.М. Сиротенко. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони: Зб. наук. пр. НУОУ ім. Івана Черняхівського*. 2018. № 2(32). С. 81–86.

10. Білоусенко, О. (2022). Що таке інформаційно-психологічні операції і як їх розпізнати. *ms. detector. media*. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/29009/2022-02-23-shcho-take-informatsiyno-psykhologichni-operatsii-i-yak-ikh-rozpiznaty/>

Lysenko S.O. IMPROVEMENT OF STRATEGIC PRINCIPLES OF STATE MANAGEMENT OF INFORMATION SECURITY AS PART OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The article is devoted to the study of topical issues of improving the strategic principles of public administration of information security in the context of ensuring the national security of Ukraine. In the context of modern challenges and threats associated with the development of information technology and cyber threats, effective information security management is becoming a key element of national security.

The article examines the main approaches to the formation of strategic principles, analyses international experience and existing Ukrainian regulations in this area. The strategic principles of public administration of information security are detailed: adaptability, complexity, proactivity, coordination, and sustainability. Recommendations are offered to improve the state policy in order to increase the level of protection of national information resources and critical infrastructure, as well as to ensure cybersecurity in martial law.

Particular attention is paid to international experience in the field of information security management and an analysis of existing theories and strategies. The main problems and shortcomings of the current system of public administration of information security in the context of war and hybrid threats are outlined.

Further results of the study can be used to develop and implement an effective strategy for public administration of information security, including improving the existing information base, introducing advanced information security technologies, increasing the level of professional training of cybersecurity specialists and strengthening international cooperation. The article also emphasises the importance of public awareness and the relevance of enhancing the role of the private sector in ensuring information security.

Key words: *information security, information security management, strategic principles, public administration, national security, security of Ukraine, information systems, protection methods.*

Венгер І.В.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0002-0076-8066

ЕФЕКТИВНІ МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті аналізуються сучасні механізми підтримки закладів охорони здоров'я в Україні та пропонуються стратегічні рішення для забезпечення їхнього сталого розвитку. Реформування сфери охорони здоров'я є важливим аспектом для досягнення високого рівня здоров'я населення та задоволення потреб суспільства. Українська система охорони здоров'я перебуває в стані трансформації, яка вимагає збалансованих рішень та інноваційних підходів для покращення фінансової, матеріально-технічної та кадрової підтримки медичних установ. Основними проблемами на шляху до стабільного функціонування медичних закладів в Україні є недостатнє фінансування, дефіцит висококваліфікованого персоналу, зношеність матеріально-технічної бази та низький рівень управлінських компетенцій. Пандемія COVID-19 ще більше загострила ці питання, показавши вразливі місця національної системи охорони здоров'я та нагальну потребу у вдосконаленні механізмів її підтримки. У статті розглядаються потенційні стратегічні напрями для подолання цих проблем. Серед запропонованих рішень є перехід на нові моделі фінансування, такі як договірне фінансування, що передбачає ефективний розподіл коштів відповідно до обсягу та якості наданих послуг. Розглядається також необхідність залучення приватного капіталу та інвестицій, що може значно покращити фінансову стабільність закладів. Особлива увага приділяється підвищенню ефективності управління медичними установами через впровадження сучасних інформаційних систем та цифрових технологій, що сприяє оптимізації робочих процесів і забезпечує крайній контроль за ресурсами. Також обговорюється необхідність створення програм підтримки та розвитку медичного персоналу, включаючи підвищення рівня оплати праці та запровадження освітніх і мотиваційних заходів для лікарів та медичних сестер. Стаття містить рекомендації щодо вдосконалення законодавчої бази, створення умов для розвитку державно-приватного партнерства в медичній галузі, впровадження нових підходів до забезпечення лікарень сучасним обладнанням, а також ініціативи для стимулювання регіонального розвитку закладів охорони здоров'я. Запропоновані стратегічні рішення спрямовані на досягнення сталого розвитку українських медичних установ, підвищення якості та доступності медичних послуг, що є важливим етапом у реформуванні національної системи охорони здоров'я.

Ключові слова: заклади охорони здоров'я, стратегічні рішення, сталий розвиток, механізми підтримки, державно-приватне партнерство, управління охороною здоров'я, кадрова підтримка, цифрові технології в медицині, оптимізація медичних послуг.

Постановка проблеми. Система охорони здоров'я України, незважаючи на ряд реформ, продовжує стикатися з численними викликами, що перешкоджають її ефективному функціонуванню та розвитку. Основні проблеми включають недостатнє та нерівномірне фінансування закладів охорони здоров'я, обмеженість матеріально-технічної бази, нестачу сучасного обладнання, значне зношення інфраструктури та серйозний дефіцит висококваліфікованого медичного персоналу. Ці фактори призводять до низької якості надання медичних послуг, погіршення доступу до медичної допомоги, особливо в сільських та від-

далених районах, і зниження загального рівня здоров'я населення. Фінансування залишається критичним аспектом – видатки на медицину з державного бюджету не покривають повною мірою потреб галузі, а існуюча модель розподілу коштів є застарілою та неефективною. Питання ефективного управління ресурсами також ускладнюється низьким рівнем автоматизації та недостатнім впровадженням цифрових технологій, що призводить до втрати коштів і нераціонального використання матеріальних та людських ресурсів. Крім того, низький рівень оплати праці та відсутність перспективного розвитку для медичного персо-

налу сприяють відтоку кваліфікованих фахівців, що загрожує зниженням якості медичних послуг. Зважаючи на ці виклики, необхідність у впровадженні ефективних механізмів підтримки та розвитку закладів охорони здоров'я є нагальною. Постає питання розробки нових підходів до фінансування, управління та підтримки медичних установ, що здатні забезпечити стабільність, ефективність і стале зростання системи охорони здоров'я України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досвід у сфері створення та розвитку державних механізмів у галузі охорони здоров'я отримав висвітлення в наукових роботах українських дослідників, зокрема О. Вівсянника, С. Мостового, Д. Терещенка, А. Чечеля, І. Яремка та інших. Чимало вчених зосередили увагу на сучасних змінах у різних аспектах системи охорони здоров'я, серед яких З. Гбур, С. Кошова, Л. Криничко, Н. Орлова, О. Пархоменко-Куцевіл та інші. Проте, існує потреба у подальшому дослідженні інструментів та методів реформування і змін у системі охорони здоров'я.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз існуючих проблем у сфері підтримки та розвитку закладів охорони здоров'я України та розробка стратегічних пропозицій для їх вирішення. Основне завдання – визначити ефективні механізми, які сприятимуть підвищенню фінансової стабільності, модернізації матеріально-технічної бази, покращенню управлінських процесів та підвищенню якості надання медичних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сектор охорони здоров'я відіграє критично важливу роль у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку України, оскільки здоров'я нації є основою продуктивності, добробуту та економічної стабільності. Водночас система охорони здоров'я України стикається з рядом системних викликів, які ускладнюють надання якісних та доступних медичних послуг. Серед головних проблем – обмеженість бюджетного фінансування, зношеність матеріально-технічної бази, низька мотивація та дефіцит медичних кадрів, а також необхідність реформування управлінських механізмів у медичних закладах. Потреба у покращенні якості медичних послуг стає особливо нагальною в умовах війни, яка посилює навантаження на систему охорони здоров'я, зокрема через збільшення кількості поранених, переміщених осіб та зростання попиту на психосоціальну підтримку.

Незважаючи на зусилля щодо реформування сектору, починаючи з 2018 року, існує нагальна потреба в подальшій оптимізації механізмів підтримки та розвитку закладів охорони здоров'я. Актуальність теми зумовлена як стратегічною важливістю побудови стійкої та інноваційної системи охорони здоров'я, так і необхідністю забезпечення доступності медичних послуг для всіх верств населення, включаючи мешканців віддалених та малозабезпечених територій. Міжнародний досвід свідчить, що розвинені системи охорони здоров'я використовують комплексний підхід до фінансування, управління та моніторингу, що дозволяє оптимізувати використання ресурсів та підвищити рівень медичної допомоги.

Основна мета це розробити комплекс стратегічних пропозицій, які сприятимуть удосконаленню механізмів підтримки і розвитку закладів охорони здоров'я в Україні. Особливий акцент буде зроблено на таких аспектах: фінансова стійкість закладів охорони здоров'я, підвищення мотивації та професійного рівня медичних кадрів, модернізація матеріально-технічної бази, покращення управлінських механізмів і впровадження нових технологій. Розроблені пропозиції базуватимуться на сучасних даних, що відображають стан галузі охорони здоров'я, на міжнародному досвіді у сфері медичного забезпечення, а також на поточних викликах, які стоять перед сектором охорони здоров'я в Україні.

Очікується, що реалізація запропонованих стратегій дозволить не лише стабілізувати систему охорони здоров'я, а й забезпечить її поступальний розвиток, зокрема через ефективне управління ресурсами та підвищення якості надання медичних послуг.

Для подолання основних викликів, що стоять перед системою охорони здоров'я в Україні, необхідно розробити комплекс стратегічних пропозицій, спрямованих на оптимізацію фінансування, покращення управління, підвищення якості підготовки та мотивації персоналу, а також на модернізацію інфраструктури. Запропоновані в таблиці 1. стратегії відображають ключові напрями реформування та розвитку, які забезпечать більш ефективне функціонування системи охорони здоров'я. Пропозиції сформовані на основі актуального аналізу ситуації в медичній сфері та міжнародного досвіду [1–2].

Стратегічні пропозиції, представлені в таблиці, спрямовані на формування стійкої, прозорої та якісно орієнтованої системи охорони здоров'я

в Україні. Важливими аспектами залишаються фінансова стабільність закладів охорони здоров'я, ефективне управління ресурсами, покращення підготовки та мотивації медичних працівників, а також модернізація інфраструктури. Крім того, стратегічне значення має забезпечення постійного моніторингу та оцінки результативності реформ, що дозволить коригувати напрями розвитку у відповідності до реальних потреб системи. Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню якості медичних послуг, зростанню довіри населення до системи охорони здоров'я та стійкому розвитку галузі, що в результаті покращить рівень життя і здоров'я населення України.

Фінансова стійкість є основою ефективного функціонування закладів охорони здоров'я, адже від достатнього рівня фінансування залежить якість і доступність медичних послуг. На сьогодні фінансування системи охорони здоров'я в Україні відзначається значними обмеженнями. Державний бюджет покриває лише базові потреби, і більшість закладів охорони здоров'я залишаються залежними від недостатньо гнучких бюджетних механізмів. Для підвищення стійкості та гнучкості фінансової системи в охороні здоров'я вкрай важливо залучати додаткові джерела фінансування, реформувати підходи до розподілу коштів та впроваджувати нові меха-

Таблиця 1

Стратегічні пропозиції щодо удосконалення механізмів підтримки та розвитку закладів охорони здоров'я в Україні

Напрямок	Стратегічна пропозиція	Очікуваний результат
Фінансове забезпечення	Запровадження змішаної моделі фінансування (державний, місцевий бюджет, страхування)	Зменшення фінансового навантаження на державний бюджет, стабільне фінансування закладів охорони здоров'я
	Підвищення ролі місцевих бюджетів	Оперативне реагування на місцеві потреби, підтримка закладів у віддалених районах
	Залучення приватних інвестицій через державно-приватне партнерство	Залучення додаткових коштів для модернізації медичних закладів та покращення інфраструктури
Управління та адміністрація	Автономізація закладів охорони здоров'я	Посилення гнучкості у розпорядженні коштами, краща адаптація до потреб пацієнтів
	Впровадження цифрових технологій (електронні картки, документообіг, управління чергами)	Підвищення ефективності роботи закладів, зменшення адміністративних витрат
	Запровадження системи показників ефективності (КРІ)	Чітке оцінювання результатів діяльності, стимулювання якості медичних послуг
Підготовка та мотивація персоналу	Реформування системи оплати праці (бонуси, надбавки)	Підвищення мотивації, забезпечення рівномірного кадрового розподілу
	Підтримка безперервної професійної освіти	Підвищення кваліфікації медичних працівників, впровадження передових методик лікування
	Покращення умов праці та соціального захисту	Зниження плинності кадрів, підвищення залученості медичних працівників
Інфраструктура та технічне забезпечення	Модернізація закладів (оновлення обладнання, ремонт)	Підвищення якості медичних послуг, забезпечення сучасних умов для пацієнтів
	Впровадження енергоефективних технологій (зелена медицина)	Зменшення експлуатаційних витрат, екологічна стабільність
	Розвиток телемедицини та мобільних медичних станцій	Забезпечення доступу до медичних послуг у віддалених регіонах
Моніторинг та оцінка реформ	Створення незалежного органу для моніторингу	Об'єктивна оцінка ефективності реформ, прозорість процесу змін
	Розробка інструментів зворотного зв'язку з пацієнтами	Покращення якості послуг на основі зворотного зв'язку
	Регулярне звітування перед громадськістю	Забезпечення прозорості та підвищення довіри до медичної системи

Джерело: побудовано автором

нізми стимулювання ефективного використання ресурсів.

Нижче розглянуто основні стратегії для оптимізації фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні [3].

1. Запровадження змішаної моделі фінансування. Змішана модель фінансування, яка включає поєднання державних, місцевих та приватних джерел, є перевіреним підходом до забезпечення стабільності фінансових потоків у сфері охорони здоров'я. Зокрема, її ключовими компонентами є:

1.1. Обов'язкове медичне страхування. Впровадження системи обов'язкового медичного страхування (ОМС) дозволить частково зменшити фінансове навантаження на державний бюджет, забезпечивши сталий потік коштів на медичні послуги. У цьому випадку фінансування послуг здійснюватиметься через страховий фонд, що покриватиме визначений обсяг медичних послуг для громадян, який гарантується державою.

1.2. Добровільне медичне страхування (ДМС). Добровільне страхування дозволить отримувати додаткові фінансові ресурси, підвищуючи рівень доступу до більш якісних послуг. ДМС може покривати послуги, які не входять до базового пакету, наприклад, спеціалізовану діагностику або комплексні операції.

1.3. залучення приватних страхових компаній. Участь приватних страхових компаній створить конкуренцію на ринку страхування та дозволить підвищити якість послуг для населення. Така конкуренція стимулюватиме страхові компанії до пропозиції більш привабливих умов для клієнтів і розширення спектра страхових програм.

2. Підвищення ролі місцевих бюджетів. В умовах децентралізації важливим напрямом є підвищення фінансової самостійності місцевих громад, зокрема їхньої здатності фінансувати заклади охорони здоров'я на місцевому рівні. Передача частини бюджетних повноважень на місцевий рівень дозволить оперативно реагувати на локальні потреби та забезпечувати фінансування тих закладів охорони здоров'я, які перебувають у віддалених чи малозабезпечених районах. Ключові аспекти реалізації цього підходу:

2.1. Більша автономія у розподілі бюджетних коштів. Місцеві громади повинні отримати більше повноважень у розподілі бюджетних коштів, зокрема у виділенні коштів на закупівлю медичного обладнання, проведення ремонтів та забезпечення базового медичного обслуговування.

2.2. Співфінансування проектів розвитку. Держава може стимулювати місцеві бюджети до

фінансування охорони здоров'я шляхом спільного фінансування важливих проектів. Це включає реалізацію регіональних програм розвитку охорони здоров'я, які отримуватимуть часткове фінансування з державного та місцевих бюджетів.

3. Розширення державно-приватного партнерства (ДПП). Державно-приватне партнерство є дієвим механізмом залучення додаткових інвестицій до сектору охорони здоров'я. Співпраця між державними та приватними структурами дозволяє покращити інфраструктуру, залучити інноваційні технології та оптимізувати управління медичними закладами. Можливі форми ДПП [4–5]:

3.1. Концесійні угоди для будівництва та модернізації медичних закладів. Приватний інвестор отримує право на управління закладом охорони здоров'я, взамін забезпечуючи будівництво чи капітальний ремонт об'єкту та необхідне технічне оснащення. Вартість послуг залишається регульованою, що дозволяє зберегти доступність медичної допомоги.

3.2. Лізинг медичного обладнання. Приватний партнер може надати сучасне обладнання в лізинг з умовами спільного користування або експлуатації на основі партнерства з державним закладом. Це дасть змогу уникнути великих капітальних вкладень з боку держави та оперативно впровадити сучасні медичні технології.

4. Прозорість та ефективність використання коштів. Фінансова оптимізація також передбачає підвищення прозорості та контролю за використанням коштів. Одним із дієвих заходів є впровадження механізмів звітності та прозорості, що зменшує ризики нецільового використання ресурсів і підвищує довіру населення до системи охорони здоров'я. Основні заходи з підвищення прозорості:

4.1. Впровадження системи електронних закупівель та контролю витрат. Завдяки електронним закупівлям (наприклад, через систему ProZorro) можна оптимізувати процес придбання медичного обладнання, ліків та інших товарів, забезпечуючи економію коштів і підвищуючи конкурентоспроможність.

4.2. Відкритість даних та звітність. Заклади охорони здоров'я повинні регулярно звітувати про використання бюджетних коштів. Відкритість даних про фінансування та витрати закладів охорони здоров'я забезпечить громадський контроль, сприятиме раціональному використанню ресурсів і зменшить корупційні ризики.

5. Система стимулів та бонусів для ефективного використання ресурсів. Реформа фінансу-

вання має також включати механізми стимулювання ефективного використання ресурсів, адже це сприятиме підвищенню ефективності роботи закладів охорони здоров'я. Ключові стимули для фінансової оптимізації:

5.1. Запровадження системи бонусів для закладів охорони здоров'я. Заклади, які забезпечують економію коштів без зниження якості медичних послуг, можуть отримувати додаткове фінансування або інші види винагороди.

5.2. Застосування системи оплати за результат. Оцінка ефективності медичних закладів на основі встановлених ключових показників ефективності (КПІ) дозволить збільшити фінансування найбільш ефективних закладів, стимулюючи їх до покращення якості послуг [6].

Отже, оптимізація фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні вимагає комплексного підходу, який включає диверсифікацію джерел фінансування, активне залучення приватного сектору, підвищення ролі місцевих бюджетів та прозоре використання ресурсів. Запровадження змішаної моделі фінансування із обов'язковим медичним страхуванням дозволить зменшити фінансове навантаження на державу, тоді як державно-приватне партнерство відкриє можливості для залучення інвестицій в інфраструктуру та інноваційні рішення. Важливу роль у цьому процесі відіграє забезпечення прозорості та впровадження стимулів для ефективного використання коштів. Реалізація цих заходів дозволить підвищити стійкість фінансової системи охорони здоров'я, забезпечити стабільне фінансування медичних послуг та сприятиме

підвищенню якості медичної допомоги для населення України.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Розвиток закладів охорони здоров'я в Україні потребує значних трансформацій як в управлінських підходах, так і в залученні інноваційних технологій та додаткових джерел фінансування. Для ефективного вдосконалення механізмів підтримки охорони здоров'я варто розглянути комплексні стратегічні пропозиції, що базуються на впровадженні сучасних управлінських рішень, цифрових технологій та державно-приватного партнерства. З огляду на обмеженість бюджетних ресурсів та зростаючі потреби населення, пріоритетом розвитку закладів охорони здоров'я має бути диверсифікація джерел фінансування, підвищення якості медичних послуг та оптимізація управління медичними установами. Враховуючи міжнародний досвід, Україні доцільно активніше розвивати механізми державно-приватного партнерства (ДПП), які залучають приватний капітал у розвиток медичної інфраструктури. Моделі ДПП, такі як концесія, лізинг, спільні підприємства та ВОТ (будівництво – управління – передача), можуть бути використані для фінансування будівництва нових лікарень, модернізації обладнання та управління медичними закладами. Це сприятиме покращенню доступу до якісних послуг, особливо у сільських і віддалених районах, а також зменшить навантаження на державний бюджет. Для цього важливо розробити ефективну нормативно-правову базу, яка забезпечить прозорість та стабільність довгострокових відносин між державою і приватними партнерами.

Список літератури:

1. Яремко І. І. Підвищення ефективності механізмів управління закладами сфери охорони здоров'я. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2021. № 2(6). С. 127–139.
2. Терещенко Д. А. Зарубіжний досвід державного управління процесами формування людського капіталу. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 3. С. 128–134.
3. Mehta S., Grant K., Ackery A. Future of blockchain in healthcare: potential to improve the accessibility, security and interoperability of electronic health records. *BMJ Health & Care Informatics*. 2020. URL: <https://doi:10.1136/bmjhci-2020-100217>
4. Вівсянник О. М. Порівняльний аналіз ефективності систем охорони здоров'я в країнах ОЕСР та ЄС. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum*. 2021. № 1. URL: <http://czvestnic.info/pdf/283483.pdf>
5. Криничко Л. Р. Розробка кадрового механізму державного управління системою охорони здоров'я. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/42.pdf
6. Кошова С. П., Гбур З. В., Пархоменко Куцевіл О. І. Розвиток фахівців в сфері охорони здоров'я та лікарів: теорія та практика: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2021. 340 с.

Venger I.V. EFFECTIVE MECHANISMS FOR SUPPORTING HEALTHCARE INSTITUTIONS IN UKRAINE: STRATEGIC SOLUTIONS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article analyzes modern mechanisms for supporting healthcare institutions in Ukraine and proposes strategic solutions to ensure their sustainable development. Reforming the healthcare sector is an important aspect for achieving a high level of population health and meeting the needs of society. The Ukrainian healthcare system is in a state of transformation, which requires balanced solutions and innovative approaches to improve the financial, logistical and personnel support of healthcare institutions. The main problems on the way to the stable functioning of healthcare institutions in Ukraine are insufficient funding, a shortage of highly qualified personnel, deterioration of the logistical base and a low level of managerial competencies. The COVID-19 pandemic has further exacerbated these issues, revealing the vulnerabilities of the national healthcare system and the urgent need to improve its support mechanisms. The article considers potential strategic directions for overcoming these problems. Among the proposed solutions is the transition to new financing models, such as contractual financing, which involves the effective distribution of funds in accordance with the volume and quality of services provided. The need to attract private capital and investments is also considered, which can significantly improve the financial stability of institutions. Particular attention is paid to increasing the efficiency of management of medical institutions through the implementation of modern information systems and digital technologies, which helps to optimize work processes and provides better control over resources. The need to create programs to support and develop medical personnel is also discussed, including increasing the level of remuneration and introducing educational and motivational measures for doctors and nurses. The article contains recommendations for improving the legislative framework, creating conditions for the development of public-private partnerships in the medical industry, introducing new approaches to providing hospitals with modern equipment, as well as initiatives to stimulate the regional development of healthcare institutions. The proposed strategic solutions are aimed at achieving sustainable development of Ukrainian medical institutions, improving the quality and accessibility of medical services, which is an important stage in reforming the national healthcare system.

Key words: *healthcare institutions, strategic decisions, sustainable development, support mechanisms, public-private partnership, healthcare management, human resources support, digital technologies in medicine, optimization of medical services.*

Журавель Ю. В.Львівський державний коледж харчової та переробної промисловості
Національного університету харчових технологій

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У контексті сучасних глобальних викликів, зокрема війни, проблематика забезпечення конкурентоспроможності закладів освіти в Україні набуває особливої актуальності. У статті проведено комплексний аналіз впливу воєнних умов на освітній процес та адаптацію освітніх установ до нових економічних і соціальних реалій. Особлива увага приділяється необхідності реформування освітньої сфери з метою підвищення якості освітніх послуг і відповідності змінюваним вимогам ринку праці. Розглянуто перегляд концептуальних підходів до ролі освіти у економіці, акцентуючи на людському факторі як ключовій вартості, яка сприяє соціальному прогресу та економічному зростанню. Проаналізовано, як освіта стає значущою інвестицією в людський капітал, що сприяє зменшенню безробіття, бідності та злочинності, тим самим функціонує як каталізатор економічного розвитку. Особлива увага приділено малодослідженим питанням ефективності державного регулювання у цій сфері. Визначено стратегічні напрями розвитку освітньої політики, що включають інтеграцію з міжнародними освітніми стандартами, застосування інноваційних підходів у навчанні та адаптацію освітніх програм до динамічних умов сучасності. Охарактеризовано зміни в методах навчання, які включають перехід від традиційного освітнього процесу до компетентнісного підходу, що спрямований на розвиток особистісних якостей та формування глобального мислення. Розкрито роль державного фінансування та приватних інвестицій у розвиток освітньої інфраструктури, а також вплив глобальних кризових явищ на освітню систему. Значну увагу приділено глобалізації та інтернаціоналізації освіти як ключовим тенденціям, які формують умови для міжнародного обміну та співпраці в освітній сфері. Запропоновано комплексний підхід до вирішення проблематики забезпечення конкурентоспроможності освітніх закладів в Україні, виходячи з аналізу сучасних викликів та визначення ефективних стратегій їхнього розв'язання.

Ключові слова: заклади освіти, вища освіта, фахова передвища освіта, конкурентоспроможність, освітня інфраструктура, регіони України, державне регулювання.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Проблематика забезпечення конкурентоспроможності закладів освіти в Україні в умовах сучасних викликів вимагає комплексного аналізу з урахуванням воєнного стану та його впливу на освітній процес. Питання конкурентоспроможності закладів освіти актуалізується не тільки через потребу адаптації до змінних вимог ринку праці, але й через необхідність забезпечення якісної освіти в умовах обмежених ресурсів та складної безпекової ситуації.

На сучасному етапі глобальний тренд полягає у перегляді концептуальних підходів до ролі освіти в структурі національної економіки та її значення для забезпечення економічного прогресу. Людський фактор визнається як вирішальна соціальна вартість, що вимагає формування нових освітніх стандартів. Освіта вже не сприймається як елемент невиробничого споживання, а розглядається

як значуща інвестиція в людський капітал, здатна сприяти збільшенню валового внутрішнього продукту та зменшенню безробіття, бідності та злочинності. Таким чином, підвищення рівня освіти визнається як каталізатор економічного зростання і, у ширшому сенсі, як фундамент суспільного прогресу. В Україні, на зразок промислово розвинутих країн, ці питання стають предметом зосередженої уваги на національному та регіональному рівнях [1–3].

Аналіз останніх досліджень. Питання регулювання, розвитку та підвищення конкурентоспроможності сфери освіти висвітлені в працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема: О. Гринькевич [4–5], Я. Горинь [6], І. Дроботенко [7], А. Іщенко [8], О. Кравченко [9], С. Матюх [10], Н. Міщук [11], С. Панчишин [12], Н. Попадинця [13–15], В. Приходько [16], І. Пасінович [17] та ін.

Метою статті є узагальнення основних викликів перед освітою та визначення напрямів підвищення конкурентоспроможності освітніх закладів в Україні в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. У сучасному освітньому просторі відбувається трансформація змісту освіти та методів навчання, що включає впровадження інноваційних стратегій навчальної діяльності. Сучасна освіта відходить від традиційного поняття як засвоєння певного обсягу знань і переорієнтується на концепцію неперервного освітнього процесу, метою якого є розвиток особистісних якостей, духовність, культурна освіта та формування глобального мислення. Такий підхід, відомий як компетентнісний, акцентує важливість володіння інструментарієм для самостійного постійного навчання, що сприяє розвитку здатностей адаптації до динамічних і непередбачуваних обставин. Освітній процес нині зосереджений на самостійній роботі студентів та рівноправних відносинах між викладачем та учнем.

Підтримка розвитку освіти вважається ключовим напрямком державної політики та залучає значний інтерес приватних інвесторів у багатьох індустріально розвинених країнах. Незважаючи на тенденцію до скорочення державного фінансування в деяких освітніх секторах або країнах, це зниження часто компенсується за рахунок приватних інвестицій.

Глобальні кризові явища у світовій освітній системі відображають перехід суспільства від індустріальної до постіндустріальної фази. Освітня криза в нашій країні була спричинена як глобальними, так і національними викликами.

Глобалізація та інтернаціоналізація освіти визначаються як ключові світові тенденції, які включають [10]:

- активізацію міжнародного обміну, включаючи міждержавний та міжрегіональний рівні, а також співпрацю між освітніми суб'єктами з метою створення єдиних освітніх просторів, як наприклад європейський, сприяючи тим самим взаємозбагаченню національних освітніх систем;
- інтернаціоналізацію освітнього змісту, що передбачає розвиток глобального мислення та свідомості, адаптацію навчальних процесів до сучасних міжнародних стандартів і застосування новітніх інформаційних та освітніх технологій.

У контексті України одним із наслідків цих змін є уніфікація освітніх систем, зокрема через інтеграцію міжнародних процесів, що спрямовані на гармонізацію вищої освіти. Проте, необхідно відзначити, що національна специфіка у контек-

сті історії та народних традицій залишається важливою частиною освітньої ідентичності країни, незважаючи на глобалізаційні впливи.

У більшості країн світу спостерігається зростання чисельності осіб, які здобувають освіту, тенденція, яка, як очікується, збережеться у майбутньому. Це веде до феномену «надлишкової освіти», коли висококваліфіковані працівники виконують роботу, що вимагає менш високих кваліфікаційних рівнів. Це явище є типовим для розвинених держав і свідчить про низьку ефективність освітніх систем, нераціональне використання інтелектуального капіталу та значну кількість осіб, що працюють не за спеціальністю.

Незважаючи на розширення приватного сектора освіти, більший вплив на освітню сферу в Україні має державний сектор, який визначається національними традиціями та державною і регіональною політикою. Конкурентні рейтинги навчальних закладів мають умовний характер через проблеми з порівнянням та відповідністю стандартів.

В Україні розвиток приватних навчальних закладів частково сприяє розширенню доступу громадян до освіти. Однак основою освітньої системи залишаються державні установи, які стикаються з обмеженнями у залученні приватних інвестицій та часто програють у конкурентній боротьбі приватним закладам.

Освіта вважається сектором економічної активності, що регулюється ринковими закономірностями, включно з наростанням попиту та пропозиції у сфері освітніх послуг. Це, у свою чергу, активізує конкуренцію серед навчальних закладів і зумовлює потребу посилення їхньої конкурентоспроможності. Фахівці вказують на зростання кількості дорослих, які прагнуть додаткової освіти, як одну з причин стрімкого розвитку глобальної освітньої системи.

Приєднання України до Світової організації торгівлі у 2008 році передбачало виконання міжнародних угод, включно з Генеральною угодою про торгівлю послугами, що відкрило внутрішній ринок освітніх послуг для міжнародної конкуренції. Проте, збільшення обсягу наданих освітніх послуг не завжди супроводжується відповідним зростанням якості, як це відбувається і в українській освітній сфері, де вимоги до якості освіти часто відступають на задній план порівняно з фінансовими вимогами закладів [1].

Комерціалізація освіти, як світова тенденція, проявляється у зменшенні державного фінансування навчання, зростанні обсягів платних освіт-

ніх послуг, що в контексті збільшення соціально-економічної нерівності вважається негативним явищем. Державна програма «Освіта» в Україні також вказує на надмірну комерціалізацію освіти, особливо у вищій освіті, невідповідність вартості освітніх послуг їх якості і, у деяких випадках, необґрунтоване завищення цін [1].

Посилення наукової складової в освіті та її інтеграція з науковою та виробничою сферами є визначними позитивними змінами, які стимулюють розвиток нових галузей знань, спеціальностей та навчальних дисциплін, що сприяє їхній інтеграції та міждисциплінарності. Проте, в Україні ці процеси не виявляють достатньої активності, зазначаючи також втрату зв'язку між науковою та педагогічною діяльністю, науково-дослідними традиціями та належною науковою базою.

На глобальному рівні освітні системи еволюціонують на користь вищих освітніх рівнів, що є соціальним явищем, характерним для усіх розвинутих країн, і породжує феномен «масовізації вищої освіти». Відсоток осіб з вищою освітою значно перевищує відсотки осіб з іншими рівнями освіти, незалежно від валового внутрішнього продукту на душу населення. Вища освіта перетворюється не лише на інструмент підготовки конкурентоспроможних фахівців на ринку праці, але й стає необхідним етапом особистісного розвитку, індикатором інтелектуального розвитку, соціальним статусом, запорукою збереження здоров'я, свободи життєвого вибору та важливою умовою для працевлаштування [8].

В Україні також спостерігаються негативні наслідки загальноосвітніх освітніх тенденцій, включаючи девальвацію отриманих кваліфікацій та зниження якості освітніх послуг. Прискорене оновлення технологій та техніки під впливом науково-технічного прогресу вимагає від освітніх систем адаптації до умов «безперервної освіти», що передбачає постійне оновлення знань впродовж життя. Це вимагає від освітніх інституцій зміни підходів до професійних стандартів, відходу від тісної професійної спеціалізації, більшої уваги до загальноосвітніх дисциплін, впровадження інноваційних методик навчання та програм практичної підготовки.

В Україні концепція «безперервного навчання» визнана одним з пріоритетів державної політики, що узгоджується з глобальними тенденціями. Серед інших актуальних тенденцій у світовій та національній освіті відзначаються подовження термінів навчання, впровадження нових моделей освіти, зокрема, через телекомунікації, зростання

академічних свобод, демократизація та гуманізація освіти, збільшення мобільності студентів та індивідуалізація навчальних траєкторій.

Ефективне розв'язання проблем у сфері освіти вимагає правильного їх визначення та постановки на ідейно-концептуальному рівні, що забезпечує прийняття відповідних управлінських рішень. Для системного аналізу цих питань може бути корисним використання діаграми Ісікави, яка допомагає виявити ключові взаємозв'язки між чинниками та наслідками у розвитку освітньої сфери.

Таким чином дослідження проблематики забезпечення конкурентоспроможності закладів освіти в Україні виявляє низку викликів, які потребують невідкладного вирішення та стратегічних змін в освітній політиці. Основні проблеми, що впливають на конкурентоспроможність українських освітніх установ, можуть бути класифіковані наступним чином (табл. 1).

Ці проблеми вимагають комплексного підходу та активної участі всіх зацікавлених сторін, включаючи уряд, місцеві органи влади, освітні заклади, бізнес-спільноту, міжнародні донори та громадськість, з метою створення сприятливих умов для забезпечення конкурентоспроможності української освіти.

Військові дії на території України суттєво впливають на функціонування освітніх закладів, зокрема через фізичне руйнування інфраструктури (рис. 1), вимушене переміщення населення, що включає учнів та студентів, та відтік кваліфікованих кадрів. Ці умови вимагають від держави та місцевих органів влади вжиття заходів щодо відновлення освітнього середовища, адаптації навчальних програм та забезпечення психологічної підтримки учасників освітнього процесу.

Міністерство освіти та науки України систематично актуалізує інформацію щодо деструктивних наслідків для освітніх установ на основі даних, які відображені на інтерактивній карті на офіційному веб-сайті. Згідно із зібраною інформацією, з моменту початку широкомасштабного військового конфлікту, 3 798 освітніх заклади зазнали пошкоджень внаслідок авіаційних та артилерійських атак, з них 365 установ було повністю знищено.

На другий рік активних воєнних дій у більшості освітніх закладів вдалося відновити традиційну форму навчання в першому семестрі навчального року 2023/2024. Аналітичні дані показують, що 53% закладів функціонували у звичайному режимі, 19% продовжували здійснювати дистан-

Основні проблеми впливу на конкурентоспроможність українських освітніх установ

Проблема	Характеристика
Фінансування та інфраструктурні обмеження	Багато освітніх закладів в Україні стикаються з недостатнім фінансуванням, що безпосередньо впливає на якість навчального процесу та стан навчальної інфраструктури. Обмежені бюджети призводять до зношення матеріально-технічної бази, недостатності навчальних матеріалів і обладнання, що знижує якість освітніх послуг і ускладнює впровадження інноваційних методів навчання.
Адаптація до сучасних освітніх технологій	Швидкі темпи технологічного розвитку вимагають постійного оновлення навчальних програм та методик викладання. Однак, багато закладів освіти відчувають складнощі з інтеграцією новітніх технологій через відсутність кваліфікованих кадрів та технічного забезпечення, що ускладнює підготовку випускників до сучасного ринку праці.
Проблеми з якістю освіти та відповідність міжнародним стандартам	Українські освітні установи стикаються з викликом забезпечення високої якості освіти, що відповідає міжнародним стандартам. Це включає питання акредитації, сертифікації та міжнародної інтеграції освітніх програм. Забезпечення якості вимагає зміцнення методів внутрішньої та зовнішньої оцінки, що залучає значні ресурси і зусилля.
Демографічні зміни та міграція	Демографічна ситуація в Україні, включаючи зменшення народжуваності та високий рівень міграції, особливо серед молоді, впливає на чисельність студентів у вищих та середніх спеціалізованих навчальних закладах. Це вимагає переосмислення програм та курсів з метою залучення та утримання студентів.
Вплив війни	Війна спричинила значні руйнування інфраструктури, в тому числі освітньої. Це породило проблеми з безпекою в навчальних закладах, необхідність евакуації та переміщення студентів та персоналу, а також вимагає значних ресурсів на відновлення пошкоджених об'єктів та адаптацію до нових реалій.

Джерело: згруповано автором

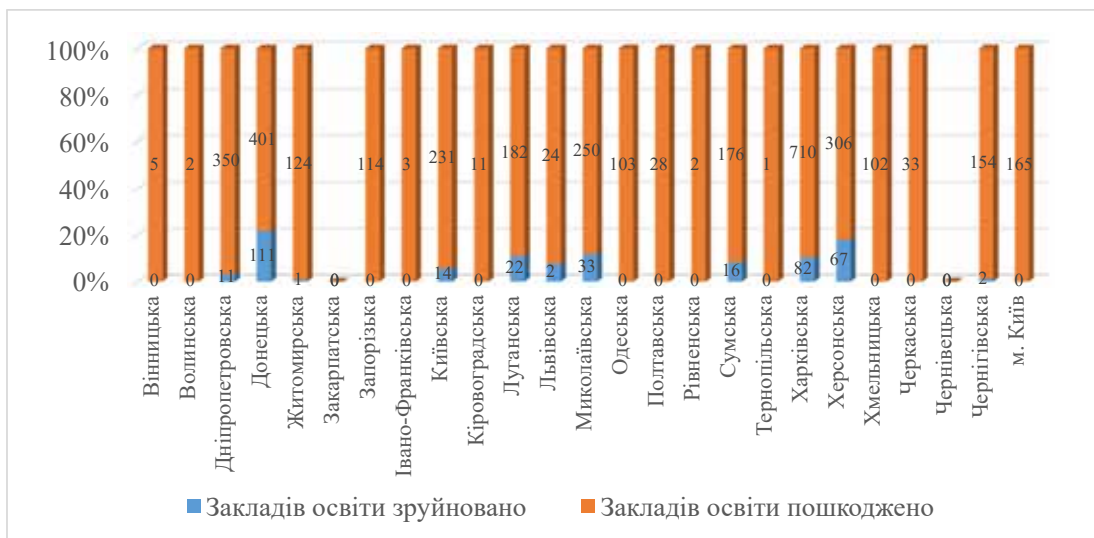

Рис. 1. Зруйновані та пошкоджені заклади освіти в регіонах України

Джерело складено за даними [18]

ційне навчання, а 28% застосовували змішаний формат навчання. Специфічно для шкіл областей західної України, освітній процес був організований переважно в очному та змішаному форматах.

Особливо важливим є те, що у всіх освітніх установах західного регіону, не було втрат у навчальному часі, що свідчить про неперервність освітнього процесу протягом року. Також простежується зниження частки батьків, які повідомляли про перешкоди у навчанні своїх дітей:

зменшення відсотка батьків, чиї діти не могли навчатися через відключення електроенергії з 65% до 14%, через проблеми з доступом до інтернету або слабке з'єднання з 55% до 17%, а також через повітряні тривоги з 66% до 29% [19].

Згідно з відомостями, наданими педагогічними працівниками, приблизно 84% учнів у школах західного регіону мали стабільний доступ до освітнього процесу під час війни. Проте, існує частина дітей, які тимчасово перебувають за кор-

доном і часом виходять за межі української освітньої системи. Це викликає потребу забезпечення їх можливостей для засвоєння навчальних предметів відповідно до національних стандартів, що сприятиме їх майбутньому поверненню до України.

Тільки третина батьків стверджували, що їхні діти навчалися без перерв. Головними факторами, що ускладнювали освітній процес, були хвороба (56% випадків), а також проблеми з самостійним підключенням до онлайн-уроків (5% серед молодших школярів). Батьки учнів базової та старшої школи вказали на перевантаження (5%), недостатню мотивацію (4%) та нестабільний емоційний стан дітей (3%) як перешкоди для навчання [20].

Згідно з опитуванням, лише 5% учнів зазначили, що вчителі продовжували навчальні заняття у укриттях. 42% опитаних повідомили про відсутність умов для проведення уроків в укриттях, тоді як 47% заявили, що в укриттях кожен займався своїми справами. Результати регіонального моніторингу, проведеного підтвердили, що основними перешкодами для проведення занять у укриттях є недостатня кількість меблів та обладнання, обмежена місткість, низька температура та проблеми з мотивацією та концентрацією учнів. Враховуючи ці умови, було надано рекомендації засновникам та керівникам освітніх закладів щодо організації якісної та своєчасної підготовки до нового 2024/2025 навчального року з гарантуванням безпечних умов освітнього процесу [21].

Ефективне організування очного навчання в регіоні також сприяє наявності у 96% загальноосвітніх закладів належно облаштованих укриттів різних типів, які мають достатню місткість.

Ключові тенденції в розвитку освітніх інститутів включають інтеграцію цифрових технологій, що стало відповіддю на виклики дистанційного навчання під час пандемії COVID-19 та війни, розвиток інклюзивних освітніх практик, і впровадження гнучких освітніх траєкторій, які дозволяють забезпечити доступність та якість освіти для всіх категорій населення, зокрема для внутрішньо переміщених осіб.

Війна також акцентувала необхідність розробки нових безпекових стандартів для освітніх закладів, включаючи підготовку та реагування на надзвичайні ситуації, що включає тренінги з цивільного захисту для учнів та персоналу. Зокрема це означає, що конфліктні умови в країні підкреслили критичну потребу у впровадженні та оновленні норм і стандартів безпеки в освіт-

ніх установах. Це включає не тільки фізичне укріплення будівель, а й систематичне навчання учнів та вчителів, студентів та викладачів діям у випадку надзвичайних ситуацій.

Оновлені стандарти повинні передбачати вдосконалення інфраструктури шкіл для ефективного реагування на можливі загрози, такі як обстріли або інші акти війни. Це включає забезпечення належних укриттів, наявність необхідних запасів води, їжі, медичних засобів, а також систем сповіщення та комунікації.

Так, розробка програм тренінгів з цивільного захисту для освітніх закладів має на меті навчити як учнів, так і персонал ефективно реагувати на надзвичайні ситуації, опанувати навички першої допомоги, евакуації, і використання засобів індивідуального захисту. Такі заходи спрямовані на зменшення ризиків для здоров'я та життя учасників освітнього процесу та забезпечення можливості продовження освіти навіть у кризових умовах.

Наступним кроком, який впливає на конкурентоспроможність закладу освіти в сучасних умовах є визначення стану забезпечення об'єктів освітнього процесу технічними засобами для освітнього процесу в Україні, що відображає позитивні тенденції зростання доступності робочих комп'ютерів серед педагогів, особливо у сільській місцевості, де частка вчителів, обладнаних робочими комп'ютерами, зросла з 64% до 71%. Водночас, у містах спостерігається менший приріст – з 73% до 76%. Попри зміни в режимі роботи освітніх закладів, 25% педагогів все ще не мають доступу до робочого комп'ютера, а 20% – до інтернету, що компенсується наявністю особистих комп'ютерів (90% педагогів) та можливістю віддаленої роботи (інтернетом вдома забезпечені 91% вчителів) [21].

Регіональний аналіз показує, що найкраще обладнані робочими комп'ютерами вчителі на Півночі України (88%), а найгірше – на Заході (65%). Вдома на Сході та Півдні більше педагогів мають особисті комп'ютери, натомість на Заході кількість таких педагогів найменша, що може бути пов'язано з відмінностями у форматах навчання – дистанційному та очному відповідно.

Стосовно учнів, половина учнів базової та старшої школи мають власні комп'ютери, ноутбуки або планшети для навчання, а 74% використовують смартфони. У початковій школі технічне забезпечення є меншим: 48% батьків зазначили, що їхні діти мають смартфони, та лише 39% мають комп'ютери або планшети. Близько 40%

батьків дітей початкової школи вказали, що їх діти ділять один гаджет з іншими членами сім'ї [21]

Хоча більшість вчителів та учнів мають доступ до необхідних технічних засобів, проблеми з електропостачанням та доступом до інтернету стали основними перешкодами для ефективної організації дистанційного освітнього процесу, що торкнулося 75% педагогів у першому семестрі 2022–2023 навчального року.

У вищій освіті ситуація дещо краща, оскільки більшість студентів та викладачів мають особисті засоби для використання онлайн.

Висновки. Таким чином, забезпечення конкурентоспроможності освітніх закладів в Україні потребує інтегрованого підходу, який би враховував як міжнародний досвід так і специфічні внутрішні умови військового конфлікту, економічної нестабільності та соціальної напруженості, спрямовуючи ресурси на створення адаптивної та резильєнтної освітньої системи.

Перспективи щодо відновлення конкурентоспроможності освітньої галузі в Україні вклю-

чають необхідність забезпечення координації та взаємодії між державними установами, міжнародними партнерами, місцевими організаціями, соціальними службами та незалежними фахівцями для ефективного навчального процесу і захисту прав учнів у воєнний період. Необхідно також гарантувати адекватне фінансування, розвиток інфраструктури та забезпечення освітніх закладів необхідним обладнанням. Окрім того, важливо підтримувати навчальний процес не лише за допомогою методичних ресурсів, а й через соціальну підтримку, культурно-освітні заходи та використання новітніх технологій. Втілення заходів безпеки, які захистять всіх учасників освітнього процесу, є критично важливим. Забезпечення рівного доступу до освітніх ресурсів має бути пріоритетом для усунення дискримінації та забезпечення рівності можливостей. Нарешті, слід активно сприяти підвищенню кваліфікації викладацького складу для роботи з учнями, які відчувають труднощі в адаптації через навчальні відставання або психологічні травми.

Список література:

1. Про Державну національну програму “Освіта” (Україна XXI століття) : Постанова Кабінету міністрів України від 03.11.1993 р. N 896 (із змінами N 576 (576-96-п) від 29.05.96) Сайт Верховної Ради. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=896-93-%EF>
2. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 N 347/2002 / Офіційний вісник України. 2002. № 16. 11с. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002/print1363267212303792>
3. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344 / Офіційний вісник України. 2013. № 50. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
4. Гринькевич О. С. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України (методологія аналізу і системи моніторингу): дис. доктора екон. наук : 08.00.03. Львів, 2018. 628 с.
5. Hrynevych O., Sorochak O., Panukhnyk O., Popadynets N., Bilyk R., Khymych I., Yazina V. Competitiveness of Higher Education System as a Sector of Economy: Conceptual Model of Analysis with Application to Ukraine. Intelligent Human Systems Integration 2020. Proceedings of the 3rd International Conference on Intelligent Human Systems Integration (IHSI 2020): Integrating People and Intelligent Systems, February 19–21, 2020, Modena, Italy. Springer Nature Switzerland AG 2020 T. Ahram et al. (Eds.): IHSI 2020, AISC 1131, 2020. Volume 1131. pp. 439–445, URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-39512-4_69
6. Горинь Я. О. Управління конкурентоспроможністю освітніх послуг у сфері вищої освіти України : дис. канд. екон. наук : 08.00.03. Львів, 2016. 221 с.
7. Дроботенко І. В. Основні механізми державного регулювання законотворчої діяльності. *Економіка та держава*. 2008. № 11. С. 97–99.
8. Іщенко А. Ю. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України. Аналітична записка. Сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/>
9. Кравченко О. М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=56>
10. Матюх С.А. Вплив глобалізаційних процесів на формування освітніх послуг вищих навчальних закладів. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. №3. Том 2. С. 259–263.
11. Міщук Н. В. Організаційно-економічне регулювання розвитку освіти в системі конкурентоспроможності молоді на ринку праці України : дис. канд. екон. наук : 08.00.03. Львів, 2019. 253 с.

12. Panchyshyn S., Hrynkevych O., Marets O., Demchyshak N., Popadynets N. Simulation of tuition fees in competitiveness management of higher education institutions (case of Ukraine's universities). *The Bulletin the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*. 2020. Vol. 5, Number 387, Pp. 161–169.
13. Popadynets N. et al. Management Aspects in the Higher Education Quality Assurance System. In: Ahram T., Taiar R., Groff F. (eds) *Human Interaction, Emerging Technologies and Future Applications IV*. IHET-AI 2021. *Advances in Intelligent Systems and Computing*. 2021. Vol 1378. Springer, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-74009-2_81
14. Попадинець Н. М., Журавель Ю. В., Панухник О. В. Система забезпечення якості освіти шляхом державного регулювання діяльності закладів вищої освіти. *Економічні горизонти*. 2019. № 3(10). С. 43-53. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(10\).2019.212806](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(10).2019.212806)
15. Попадинець Н. М., Журавель Ю. В., Панухник О. В. Особливості ліцензування в діяльності вищих навчальних закладів. *Економічні горизонти*. 2019. № 1(8). С. 123–130. DOI: [https://doi.org/10.31499/26165236.1\(8\).2019.212805](https://doi.org/10.31499/26165236.1(8).2019.212805)
16. Приходько В. П. Механізм державного регулювання та управління економічною безпекою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 15. С. 6–8.
17. Пасінович І. І., Сич О. А. Модернізація механізмів державного регулювання економіки України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 1. С. 398–408.
18. Освіта під загрозою. URL: <https://saveschools.in.ua/>
19. Освіта в умовах війни: виклики та перспективи для України. URL: <https://iaa.org.ua/articles/education-in-times-of-war-challenges-and-prospects-for-ukraine/>
20. Як війна вплинула на якість освіти? URL: <https://svoboda.te.ua/yak-vijna-vplynula-na-yakist-osvity/>
21. Моніторингове дослідження. URL: <http://edu-post-diploma.kharkov.ua/?news-category=mon%D1%96toring>

Zhuravel Yu. V. CURRENT CHALLENGES AND DIRECTIONS FOR ENHANCING THE COMPETITIVENESS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN UKRAINE

In the context of modern global challenges, particularly war, the issue of ensuring the competitiveness of educational institutions in Ukraine becomes particularly relevant. This article conducts a comprehensive analysis of the impact of wartime conditions on the educational process and the adaptation of educational institutions to new economic and social realities. Special attention is paid to the need to reform the education sector in order to improve the quality of educational services and meet the changing demands of the labor market. The article reviews conceptual approaches to the role of education in the economy, emphasizing the human factor as a key value that contributes to social progress and economic growth. It analyzes how education becomes a significant investment in human capital, which helps reduce unemployment, poverty, and crime, thus acting as a catalyst for economic development. Particular attention is given to the under-researched issues of the effectiveness of state regulation in this sphere. Strategic directions for the development of educational policy have been identified, including integration with international educational standards, application of innovative approaches in teaching, and adaptation of educational programs to dynamic contemporary conditions. Changes in teaching methods have been characterized, including the transition from traditional education to a competence-based approach aimed at developing personal qualities and fostering global thinking. The role of state funding and private investments in the development of educational infrastructure, as well as the impact of global crisis phenomena on the educational system, are discussed. Significant attention is devoted to globalization and internationalization of education as key trends that shape conditions for international exchange and cooperation in the educational sphere. A comprehensive approach to solving the issues of ensuring the competitiveness of educational institutions in Ukraine is proposed, based on an analysis of modern challenges and the definition of effective strategies for their resolution.

Key words: educational institutions, higher education, professional pre-higher education, competitiveness, educational infrastructure, regions of Ukraine, state regulation.

Коваленко І.І.

Запорізького національного університету

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті досліджено теоретико-методологічний зміст поняття «соціальна відповідальність». Наголошено на тому, що, згідно зі ст. 1 Конституції України, Україна є демократичною, соціальною, правовою державою. Конституція України визнає людину, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю та наголошує, що права і свободи людини і їх гарантії визначають зміст й спрямованість діяльності держави.

Зазначено, що актуальність дослідження зумовлена тим фактом, що розвиток сучасної держави неможливий без відповідного забезпечення державою соціальних гарантій, які забезпечуватимуть належний рівень життя населення. До того ж в останні роки в Україні спостерігається значний рівень соціальної напруги, що спровоковано війною, економічними складнощами, відсутність стабільності в державі, збільшення пенсійного віку тощо. Ці проблеми потребують прийняття ефективних нагальних мір, і, в першу чергу, у сфері соціального захисту населення.

Політика нашої держави має бути спрямована на соціальний захист та соціальне забезпечення громадян, що передбачає і соціальну відповідальність держави. Однак на практиці вказані конституційні приписи втілюються, поки що, недостатньо, адже навіть такі поняття, як «соціальна держава» й «соціальна відповідальність» не знайшли широкого застосування у національних нормативно-правових та політичних документах. Держава відповідає перед громадянами, суспільством, бізнесом, зокрема і в частині зовнішньої політики. Це стосується і питань соціального захисту населення, зокрема проблем соціального захисту: тимчасово переміщених осіб, ветеранів війни та їх сімей, діючих військовослужбовців, осіб з інвалідністю.

Зроблено висновки про те, що вирішення проблем, пов'язаних з підвищенням ефективності соціального захисту населення, а, відповідно і соціальної відповідальності держави, потребує комплексного підходу, який передбачав би: підвищення ефективності протидії корупції; збільшення фінансування соціальних сфер; ефективний перерозподіл ресурсів; комплексні реформи у цій сфері; спрямування дій на забезпечення міжнародної підтримки.

Ключові слова: соціальна держава, правова держава, державне управління, соціальна відповідальність, соціальний захист, права людини, права громадянина, суспільство.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 1 Конституції України – Україна є демократичною, соціальною, правовою державою [1].

Демократична держава – це держава, яка заснована на народовладді, що здійснюється шляхом забезпечення прав громадян, а також їх рівної участі у формуванні державної влади та контролем за її діяльністю.

Соціальна держава – правова, демократична, високорозвинена держава в якій людина (її життя, здоров'я, права тощо) визнається найвищою соціальною цінністю. Забезпечуються права й свободи людини та громадянина, гідні умови життя, безпека, добробут, вільний розвиток особистості, вільне волевиявлення, самореалізація творчого та трудового потенціалу завдяки ідеологічній і політичній багатоманітності, соціальної

спрямованості політики й економіки заснованої на принципах громадянського суспільства, рівності, соціальної справедливості, солідарності і відповідальності.

Так, Конституція України визнає людину, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю та наголошує, що права і свободи людини і їх гарантії визначають зміст й спрямованість діяльності держави. Крім того, Основний Закон закріплює комплекс специфічних прав людини та громадянина, а також соціальних гарантій, зокрема: право на соціальний захист (ст. 46); право на житло (ст. 47); право на достатній рівень життя (ст. 48); право на медичну допомогу (ст. 49). право дітей, позбавлених батьківського піклування на утримання їх державою (ст. 52); право на освіту (ст. 53) тощо [1]. Тобто

політика України має бути спрямована на соціальний захист та соціальне забезпечення громадян, що передбачає і соціальну відповідальність держави. Однак на практиці вказані конституційні приписи втілюються, поки що, недостатньо, адже навіть такі поняття, як «соціальна держава» й «соціальна відповідальність» не знайшли широкого застосування у національних нормативно-правових та політичних документах. Зазначене свідчить про недооцінку важливості соціальної відповідальності держави, зокрема і у сфері соціального захисту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми щодо соціальної відповідальності держави висвітлювалися у дослідженнях Л. Білецької, Ю. Бисага, В. Гришука, Л. Грядунової, О. Золотарьової, Л. Каленіченко, М. Козюбри, А. Колота, А. Кравченка, В. Лебедевої, С. Мануйлова, Н. Оніщенко, А. Плахотного, П. Рабіновича, І. Савченка, Н. Ткаченка, Р. Хачатурова, Р. Ягютян та інших. Науковці зосереджували свою увагу на загальнотеоретичному правовому визначенні поняття та сутності соціальної відповідальності держави, її ознаках, формах та видах.

На сьогодні спостерігається підвищення наукового інтересу до проблем соціальної відповідальності, однак більшість дослідників розглядають цю проблематику окремо на кожному рівні (соціальна відповідальність людини, держави, суспільства, корпоративна соціальна відповідальність тощо). При цьому в більшості публікацій основний упор робиться на теоретико-прикладні аспекти соціальної відповідальності бізнесу. Значно рідше зустрічаються дослідження, в яких суб'єктом соціальної відповідальності розглядається держава. Незважаючи на досить широке коло розглядуваних теоретичних і практичних питань в досліджуваній сфері, залишаються актуальними проблеми, пов'язані з її теоретичними основами, зокрема і щодо розкриття сутності, змісту, функцій і рівнів соціального захисту й соціального забезпечення населення.

Мета статті. Дослідження поняття, сутності та принципів соціальної відповідальності держави у сфері соціального захисту населення, а також її значимості в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Поняття «соціальна відповідальність», у сучасному розумінні, було сформоване протягом певного часу завдяки різним історичними передумовами. Більшість дослідників пов'язують зародження соціальної відповідальності зі швидкими темпами росту промисловості, особливо у 50-х роках ХХ століття.

Також позитивним чинником зародження та розвитку програм соціальної відповідальності стало, свого часу, розширення обізнаності громадськості в питаннях екологічної безпеки, етичних питань господарювання, виникнення активістських рухів, діяльність яких була спрямована на захист довкілля, феміністського руху тощо [2, с. 44].

Науковці вирізняють, в історичному аспекті, три етапи формування соціальної відповідальності у світі, як умови стійкого розвитку суспільства та основ функціонування бізнесу:

1) Зародження соціальної відповідальності (кінець 60-х – середина 70-х років ХХ століття). Даний етап визначався поширенням благодійності у діяльності компаній. Промислові та торговельні підприємства у процесі своєї діяльності, окрім безпосереднього дотримання законів та гарантій якості товарів і послуг, добровільно брали на себе додаткові зобов'язання перед суспільством задля поліпшення якості життя людей [3, с. 5].

2) Становлення стратегічної філантропії (кінець 70-х – початок 80-х років ХХ століття). Як одну з причин виникнення даного етапу можна назвати техногенну катастрофу, а саме – виток нафти у 1989 р. в компанії Exxon Valdez. Ситуація, що виникла поставила під сумнів благодійну діяльність цього підприємства, керівництво якого не прагнуло ліквідувати наслідки катастрофи та відшкодувати завдані збитки. В той же час, соціальна активність суспільства щодо цієї проблеми змогла змінити вимоги до діяльності промислових корпорацій, яка, від тепер, мала бути спрямована, преш за все, не на усунення негативних наслідків, а на їх попередження [2, с. 45].

3) Розвиток концепції соціальних інвестицій (кінець 1980-х років). В цей період у світі починають активно виникати різнопланові добродійні корпоративні фундації, призначення яких полягало не тільки у філантропічних ініціативах. Також комерційні підрозділи корпорацій повинні були підтримувати технічну допомогу, маркетингові знання, залучати працівників до волонтерської роботи тощо [4, с. 9].

Однак, на сьогодні, категорія «соціальна відповідальність» не є остаточно визначеною. Більшість попередніх етапів її розвитку носили характер суспільної або корпоративної соціальної відповідальності, коли, як зазначає М. Дейч: «... основою соціальної відповідальності громадянського суспільства є відповідальність кожного соціального суб'єкта суспільних відносин, кожної окремої людини за свої дії» [5, с. 219], в той час як корпоративна соціальна відповідальність припус-

кає певний рівень добровільної участі корпорації у вирішенні соціальних проблем, тобто діяльність поза визначені законодавством квоти або рамки [6, с. 17]. Разом з тим соціальною відповідальністю людини визнається її відповідальність за свої дії перед суспільством та собою. Вона виникає у зв'язку з тим, що людина живе в суспільстві і зобов'язана виконувати вимоги, які суспільство висуває до неї. Соціальна відповідальність особи виникає тільки при умові соціальної взаємодії. Тобто вона є активною складовою життєдіяльності людини. Може бути соціальною відповідальністю особи стосовно: самої себе; іншої людини; своїх батьків, дітей чи близьких; соціальної групи; громади; а також: відповідальність перед суспільством та перед людством [7, с. 25]. Соціальною відповідальною поведінкою особи передбачає усвідомлення та виконання людиною всієї повноти вимог, які пред'являються до неї суспільством, державою та оточуючими [8]. Тож, під соціальною відповідальністю слід, скоріше, розуміти необхідність суб'єкта відповідати за порушення соціальних норм.

Дослідження поняття «соціальна відповідальність» здійснюється на перетині різних суспільних наук, що залишає певний відбиток. Так, вивчаючи цей феномен, науковці у сфері економіки основну увагу приділяють дослідженню корпоративної соціальної відповідальності (відповідальності бізнесу), соціологи вивчають проблеми соціальної відповідальності особистості, а політологи – соціальну відповідальність держави [7, с. 6]. А в теорії державного управління вирізняють, найчастіше, соціальну відповідальність: людини, держави та суспільства. Тож, якщо розглядати зміст соціальної відповідальності в широкому сенсі, тобто як «відповідальність» взагалі, то це буде означати, що, по-перше – будь-яка особа має відповідати за свої дії перед собою, соціумом та державою (відповідальність людини). По-друге – соціальна відповідальність суспільства формується на засадах особистості, а також полягає в здійсненні всебічного громадського контролю за належним виконанням державою своєї соціальної функції [9, с. 116]. Категорії «особистість» і «суспільство» є взаємозалежними, взаємодіючими та взаємодоповнюючими сторонами. Не може бути особистості без суспільства, не існує суспільства без особистості. По-третє, як зазначає М. Рудакевич, – будь-яке підприємство та організація (колективна соціальна відповідальність) і, насамперед, влада зобов'язані давати відповіді на запити соціуму, в якому вони функціонують, а також усім, кого

стосуються їх діяльність. Будь-яка суспільна діяльність (державна, підприємницька, громадська тощо) має розглядатися в широкому соціальному контексті як діяльність, в процесі якої особи добровільно об'єднуються для певної взаємодії задля взаємної вигоди: виробництва, обміну товарами та послугами [10, с. 15]. Тобто кожна форма соціальної відповідальності тісно пов'язані одна з одною. Також, дехто з науковців виділяє таке поняття як «глобальна соціальна відповідальність», яка полягає в усвідомленні людством потреб збереження людської цивілізації та природних ресурсів [9, с. 115].

Основним суб'єктом соціальної відповідальності є держава, оскільки вона створюється з метою захисту прав та інтересів громадян, які в ній проживають, окремих фізичних та юридичних осіб, а також з метою регуляції суспільних відносин за допомогою права (законодавства). Модель взаємодії суб'єктів соціальної відповідальності можна представити наступним чином, рис. 1.

Соціальна відповідальність держави має базуватись на визначенні та конкретизації обов'язків як самої держави так і її інститутів щодо ухвалення та виконання законів, нормативних і правових документів, які спрямовані на забезпечення збереження та ефективного використання всіх ресурсів, а також додержання й реалізацію державних соціальних гарантій і державних соціальних стандартів [9, с. 117].

На думку І. Білої соціальна відповідальність держави означає: «розроблення та реалізацію внутрішньої та зовнішньої політики, яка б враховувала інтереси всіх соціально-економічних груп суспільства; створення соціально орієнтованої структури економіки; досягнення пріоритетних національних інтересів і стратегічних цілей розвитку держави; виконання міжнародних домовленостей, обов'язків та договорів; надання пріоритету в державній політиці необхідності досягнення соціальних цілей (формування соціальної справедливості, гідних умов життя та всебічних можливостей розвитку людини, соціальної захищеності, рівних можливостей для самореалізації особистості, фінансування різноманітних соціальних програм)» [11, с. 12]. Тобто держава відповідає перед громадянами, суспільством, бізнесом, зокрема і в частині зовнішньої політики. Крім інших сфер, держава має відповідати за соціальний захист населення, особливо у сучасних реаліях – в умовах агресивної війни російської федерації проти України. Це стосується, зокрема,

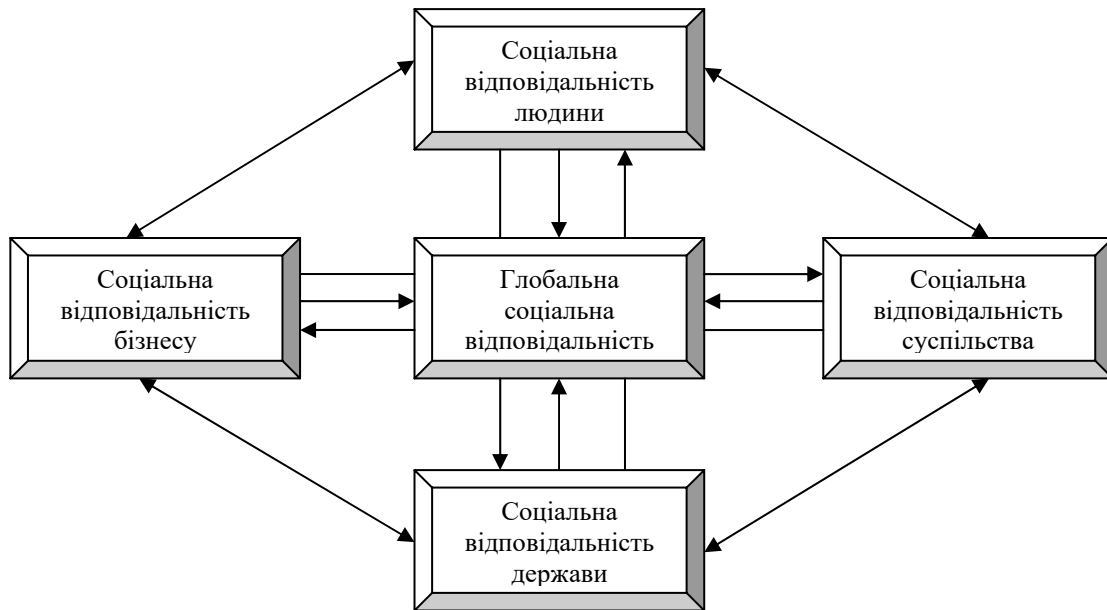

Рис. 1. Модель взаємодії суб'єктів соціальної відповідальності

і проблем соціального захисту тимчасово переміщених осіб, ветеранів війни та їх сімей, діючих військовослужбовців, осіб з інвалідністю тощо.

Розвиток сучасної держави неможливий без відповідного забезпечення державою соціальних гарантій і стандартів, які забезпечуватимуть належний рівень життя населення, а також охоронятимуть прав та свободи людини і громадянина.

Встановлені в Україні державні соціальні стандарти та гарантії можна представити наступним чином, табл. 1, 2, 3, 4.

Допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам відповідно до постанови КМУ від 20.03.2022 р., № 332. З 01.05.2022 допомога надається внутрішньо переміщеним особам, які перемістилися з території територіальних громад, що

Таблиця 1

Державні соціальні стандарти та гарантії

	2023 рік		2024 рік
	з 1 січня	з 1 березня	з 1 січня
Прожитковий мінімум (ПМ) в розрахунку на місяць на одну особу	2589		2920
для дітей віком до 6 років	2272		2563
для дітей віком від 6 до 18 років	2833		3196
для працездатних осіб	2684		3028
для осіб, які втратили працездатність	2093		2361
Мінімальна заробітна плата	6700		7100
(у % до ПМ для працездатних осіб)	249,6		234,5
Мінімальна пенсія	2093		2093
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100,0		88,6
Мінімальна пенсія для осіб, які мають повний страховий стаж (30/35 років) віком від 65 років	2680	3120	3120
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	128,0	149,1	132,1
віком від 60 до 65 років	2300	2760	2760
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	109,9	131,9	116,9
Мінімальна пенсія для осіб, які мають страховий стаж 20/25 років віком від 75 років	2500	3000	3000
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	119,4	143,3	127,1
від 80 років	2600	3120	3120
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	124,2	149,1	132,1

Джерело: побудовано на підставі [12]

Таблиця 2

Допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам

Державна соціальна допомога	2023 рік	2024 рік
Для осіб з інвалідністю та дітей	3000	3000
Для інших осіб	2000	2000

Джерело: побудовано на підставі [12]

розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), а також внутрішньо переміщеним особам, у яких житло зруйноване

або непридатне для проживання внаслідок пошкодження і які подали заявку на відшкодування відповідних втрат, зокрема через Єдиний державний вебпортал електронних послуг).

Таблиця 3

Додаткові види державної підтримки сімей

Державна соціальна допомога	2023 рік	2024 рік
Допомога на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях (відповідно до постанови КМУ від 13.03.2019 № 250 надається одному з батьків на третю і кожен наступну дитину до досягнення дитиною 6-річного віку)	2100	2100
(у % до ПМ для дітей віком до 6 років)	92,4	81,9
Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме (постанова КМУ від 22.02.2006 № 189) (максимальний розмір):	1136,00	1281,50
для дітей віком: до 6 років		
(у % до ПМ для дітей віком до 6 років)	50	50
від 6 до 18 років	1416,50	1598,00
(у % до ПМ для дітей віком від 6 до 18 років)	50	50
Щомісячна грошова допомога особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, на догляд за нею (постанова КМУ від 02.08.2000 №1192) (максимальний розмір):	2589	2920
(у % до ПМ на одну особу)	100	100

Джерело: побудовано на підставі [12]

Таблиця 4

Державна соціальна допомога особам, які мають інвалідність

Державна соціальна допомога	2023 рік	2024 рік
Особам з інвалідністю I групи, жінкам, яким присвоєно звання «Мати-героїня»	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
На одну дитину померлого годувальника	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
На двох дітей померлого годувальника	2511,6	2833,2
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	120	120
На трьох і більше дітей померлого годувальника	3140	3542
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	150	150
Особам з інвалідністю II групи	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
Особам з інвалідністю III групи	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
Священнослужителям, церковнослужителям та особам, які протягом не менше 10 років до введення в дію ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» займали виборні або за призначенням посади у релігійних організаціях	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
Особам, які досягли віку, встановленого Законом	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100

Джерело: побудовано на підставі [12]

Тож, можна зазначити, що державні соціальні гарантії представляють собою встановлені на законодавчому рівні мінімальні розміри: доходів громадян; оплати праці; соціальної допомоги; пенсійного забезпечення; інших видів соціальних виплат, що забезпечують рівень життя особи не нижчий від прожиткового мінімуму. При цьому забезпечення державних соціальних гарантій для населення можливе двома способами: а) держава самостійно здійснює перерозподіл національних багатств шляхом фінансування соціальних програм; б) держава надає населенню можливість забезпечити себе коштами на випадок хвороби, пенсією, а також надає право вибору тієї або іншої соціальної послуги. Звісно, встановлені на сьогодні розміри соціальної допомоги потребують підвищення, особливо враховуючи збільшення інфляції на 50% порівняно з періодом до 24.02.2022 р.

Однією з найбільш вдалих визначень поняття «соціальний захист», на наше переконання, є наступне: соціальний захист – це «комплекс економічних, правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення основних соціальних прав громадянина в державі та пов'язаних із мінімізацією впливу чинників, що знижують якість життя населення. Соціальний захист охоплює весь комплекс відносин, сутнісних зв'язків та інтересів різних соціальних суб'єктів, суспільних організацій і держави, спрямований на підтримання соціального добробуту людини в конкретних економічних умовах» [13]. Тож категорія «соціальний захист» є значно ширшою за категорію «соціальні гарантії».

В Україні існують такі форми соціального захисту населення: Державна допомога сім'ям з дітьми; Прожитковий мінімум та середньомісячний сукупний дохід сім'ї; Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; Допомога при народженні дитини; Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; Допомога на дітей одиноким матерям; Допомога у разі усиновлення дитини; Допомога особі, яка доглядає за хворою дитиною; Допомога на дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме; Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям; Державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю; Державна соціальна допомога на догляд; Державна соціальна допомога особам

з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; Щомісячна грошова допомога особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I або II групи внаслідок психічного розладу; Одноразова компенсація особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, постраждалим внаслідок дії вибухонебезпечних предметів; Щорічна допомога на оздоровлення особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, постраждалим внаслідок дії вибухонебезпечних предметів; Соціальний захист багатодітних сімей; Звання Герой України; Почесне звання «Заслужений донор України»; Соціальний захист ветеранів праці та громадян похилого віку; Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Допомога на поховання; Послуга з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня»; Соціальні послуги; Пільги на оплату житлово-комунальних послуг; Пільги на проїзд у громадському транспорті; Пільги на безоплатний або пільговий відпуск лікарських засобів; Забезпечення засобами реабілітації [14].

Вітчизняне законодавство у сфері соціального захисту включає наступні Закони України: Про прожитковий мінімум; Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття; Про пенсійне забезпечення; Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії; Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні; Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей; Про соціальний захист дітей війни; Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; Про державну допомогу сім'ям з дітьми; Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю; Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям; Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту; Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні; Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей; Про соціальні послуги; Про пенсії за особливі заслуги перед Україною; Про реабілітацію жертв репресій комуністич-

ного тоталітарного режиму 1917–1991 р.р.; Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою; Про гарантії держави щодо виконання судових рішень; Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям; Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми; Про затвердження порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд; Про підвищення рівня соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Про затвердження Порядку підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній; Про затвердження Порядку погашення заборгованості за рішеннями суду, виконання яких гарантується державою; Питання погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду; Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями; Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні та інші засоби реабілітації, переліків таких засобів; Про затвердження порядку призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги; Деякі питання державної допомоги окремим категоріям громадян; Про затвердження порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення (крім м. Києва) рад; Про затвердження порядку виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян; Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету для виконання програм, пов'язаних із соціальним захистом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Деякі питання санаторно-курортного лікування та відпочинку громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Про встановлення розміру грошової допомоги для компенсації вартості путівок санаторно-курортним закладам і закладам оздоровлення та відпочинку у 2017 році; Про спрощення порядку надання

населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива; Деякі питання використання коштів державного бюджету для виконання заходів із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення; Про виплату одноразової винагороди жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Матигероїня», та одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми; Про затвердження Порядку надання державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»; Про встановлення середньої вартості санаторно-курортної путівки для виплати грошової компенсації замість санаторно-курортної путівки та вартості самостійного санаторно-курортного лікування; Про затвердження форм документів щодо забезпечення структурними підрозділами з питань соціального захисту населення санаторно-курортним лікуванням осіб пільгових категорій [15].

В свою чергу соціальна відповідальність держави передбачає розподіл соціальної відповідальності між різними рівнями державної влади та місцевого самоврядування, що здійснюється згідно з національним законодавством.

Певною мірою відтворюють соціальну відповідальність держави такі її функції: виконання державою міжнародних обов'язків; досягнення пріоритетних стратегічних цілей розвитку держави та основних національних інтересів; формування гідних умов життя людини і перспектив її розвитку та інше. Як наголошують О. Охріменко та Т. Іванова: «утвердження принципів соціальної відповідальності у системі державного управління нерозривно пов'язане з формуванням соціальної держави» [16, с. 23]. Соціальна правова держава – основа соціальної справедливості. Така держава поєднує у собі не тільки повноту суспільних інтересів, забезпечення рівних прав і свобод людини та громадянина, але й базується на фундаменти соціальної відповідальності за добробут й розвиток країни всіх членів суспільства. Тобто соціальна відповідальність держави тісно переплітається з соціальною відповідальністю суспільства. Державні органи: 1) несуть відповідальність за реалізацію розроблених ними соціальних програм; 2) мають забезпечувати ефективне функ-

ціонування галузей соціальної інфраструктури, зокрема таких як охорона здоров'я, культура, освіта, наука тощо); 3) контролюють дотримання державних соціальних стандартів; 4) контролюють витрати бюджетних коштів, призначених для забезпечення соціальних потреб; 5) виконують інші функції соціального характеру, що передбачені законодавством, договорами або угодами з соціальними партнерами [17].

На сьогодні найбільш проблематичним є питання соціальної відповідальності держави у сфері забезпечення осіб, які особливо потребують соціального захисту (тимчасово переміщені особи, ветерани війни та члени їх родин, діючі військовослужбовці, особи з інвалідністю). Як зазначає В. Бойченко допомога людям, які постраждали від військових дій – це, в першу чергу, є соціальною відповідальністю держави [18]. Звісно, ситуація ускладнюється у зв'язку з тим, що, зазвичай система забезпечення стійкості соціальної безпеки людини в державі обумовлюється внутрішніми чинниками. Однак, за умов військового конфлікту система соціальної безпеки в Україні визначається перевагою зовнішніх факторів над внутрішніми. Війна справляє суттєвий вплив на систему соціального забезпечення в Україні, оскільки вона призвела до ускладнення економічної діяльності держави, зменшення національного доходу та податкових надходжень. Підвищеної уваги та підтримки потребують ветерани. Зокрема це отримання пенсій, медичне обслуговування, реабілітація, фінансова допомога їх сім'ям тощо. Зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, які потребують фінансової підтримки, житла, медичної допомоги (часто – допомоги психолога) та інших соціальних послуг. В той же час через руйнування кількість доступного житла та установ отримання соціальних послуг зменшується. Тимчасове житло, що надається державою часто не відповідає елементарним вимогам комфортного проживання людини. Наразі соціальна інфраструктура держави зазнала значного пошкодження, зокрема і медичні установи, що ускладнює отримання населенням соціальної допомоги. Крім того, через високий рівень інфляції розмір допомоги тимчасово переміщеним особам втрачає свою актуальність. Також значно

ускладнюється отримання освітніх послуг, особливо у прифронтових містах, через неможливість надання освітніми установами безпечних умов навчання. Не останню роль відіграє проблема, пов'язана з підвищеним рівнем корупційних дій з боку службових осіб у всіх сферах влади, протидія якій має стати пріоритетним напрямком державної політики. Все зазначене свідчить про суттєве зниження ефективності соціального забезпечення в Україні та рівня соціальної відповідальності держави.

Висновки: Підсумовуючи, зазначимо, що інститути соціального захисту та соціального забезпечення в державі відіграють основну роль у гарантуванні добробуту її населення. Система соціального захисту та соціальної відповідальності держави залежать від спрямування політики останньої, оскільки така політика: регулює соціальні відносини у суспільстві; здійснює розподіл й перерозподіл доходів населення; створює систему соціального захисту; формує довіру громадян до державної влади; забезпечує соціальні гарантії; стимулює розвиток елементів соціальної інфраструктури та інше. Від стану соціальної сфери, ефективності провадженої державою політики в сфері соціального захисту та підтримки громадян залежить загальна стабільність суспільства, його розвиток та, в якійсь мірі, національна безпека.

Війна в Україні суттєво ускладнила процес соціальної відповідальності держави перед суспільством та кожним окремим громадянином. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, який передбачав би: підвищення ефективності протидії корупції; збільшення фінансування соціальних сфер; ефективний перерозподіл ресурсів; комплексні реформи у цій сфері; спрямування дій на забезпечення міжнародної підтримки.

Основний зміст соціального захисту населення та соціальної допомоги полягає в їх доступності людям, які перебувають у складному становищі. З цієї причини надання соціальних послуг, особливо в умовах воєнного стану, має бути: чітко врегульоване на законодавчому рівні; здійснюватися відповідно до чинного законодавства; бути, певною мірою, гнучким та адаптивним до сучасних реалій.

Список літератури:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/> konstituciya-ukrayini-rozdil-ii
2. Калинець К. С. Теоретико-методологічні основи розуміння соціальної відповідальності. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. Випуск 2 (118). С. 43–47.

3. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів. *Економічна теорія*. 2013. № 4. С. 5–26.
4. Корпоративна соціальна відповідальність : підручник. Кол. авт. За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, д-ра екон. наук, проф. А. Я. Кузнєцової. Вид. друге, випр. і доповн. Київ. УБС НБУ. 2010. 314 с.
5. Дейч М. Є. Становлення та розвиток багаторівневої системи соціальної відповідальності: управлінський аспект: монографія. НАН України. Ін-т економіки пром-сті. Донецьк. 2014. 352 с.
6. Кашуба М. Соціальна відповідальність бізнесу. *Мандрівець. Всеукр. наук. журнал*. № 4. 2008. С. 15–20.
7. Золотарьова О. В., Лебедева В. К. Соціальна відповідальність. Конспект лекцій. Дніпро. НМетАУ. 2018. 175 с.
8. Соціальна відповідальність громадянина, суспільства, держави. URL: https://stud.com.ua/126100/sotsiologiya/sotsialna_vidpovidalnist_gromadyanina_suspilstva_derzhavi
9. Панькова А. Д. Взаємодія суб'єктів соціальної відповідальності: концептуальні підходи та напрями забезпечення. *Вісник економічної науки України*. № 2. 2014. С. 115–118.
10. Рудакевич М. І., Рудакевич О. М. Корпоративна соціальна відповідальність у сучасній державі: моральні засади та розвиток. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 31 (70). № 6. 2020. С. 14–18.
11. Біла І. С., Шевченко О. О. Соціальна відповідальність держави та бізнесу як умова розвитку соціальної економіки. *Економічні науки*. Том 5. Випуск 1. 2020. С. 10–15.
12. Соціальні стандарти. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html#:~:text>
13. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/7583/socialnij-zaxist>
14. Соціальний захист населення. URL: <https://ukc.gov.ua/folder/sotsialnyj-zahyst-naselennya/>
15. Законодавство у сфері соціального захисту. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/zakonodavstvo-u-sferi-socialnogo-zahistu>
16. Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність. Навч. посіб. Київ. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». 2015. 180 с.
17. Соціальна відповідальність громадянина, суспільства, держави. URL: https://stud.com.ua/126100/sotsiologiya/sotsialna_vidpovidalnist_gromadyanina_suspilstva_derzhavi
18. Вадим Бойченко обговорив соціальну політику регіону з профільним Міністром Оксаною Колядою. URL: <https://mva.gov.ua/news/vadim-bojchenko-obgovoriv-socialnu-politiku-regionu-z-profilnim-ministrom-oksanoyu-kolyadoyu>

Kovalenko I. I. SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE STATE IN THE SPHERE SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION IN MODERN CONDITIONS

The article examines the theoretical and methodological content of the concept of «social responsibility». It is emphasized that, according to Art. 1 of the Constitution of Ukraine, Ukraine is a democratic, social, legal state. The Constitution of Ukraine recognizes a person, his life, honor and dignity, inviolability and security as the highest social value and emphasizes that human rights and freedoms and their guarantees determine the content and direction of the state's activities.

It is noted that the relevance of the research is determined by the fact that the development of a modern state is impossible without the appropriate provision by the state of social guarantees that will ensure the proper standard of living of the population. In addition, in recent years, a significant level of social tension has been observed in Ukraine, which was provoked by the war, economic difficulties, the lack of stability in the state, an increase in the retirement age, etc. These problems require the adoption of effective urgent measures, and, first of all, in the sphere of social protection of the population.

The policy of our state should be aimed at social protection and social security of citizens, which implies the social responsibility of the state. However, in practice, these constitutional prescriptions are still not implemented sufficiently, because even such concepts as «welfare state» and «social responsibility» have not been widely used in national regulatory and political documents. The state is responsible to citizens, society, and business, in particular in terms of foreign policy. This also applies to issues of social protection of the population, in particular problems of social protection: temporarily displaced persons, war veterans and their families, active military personnel, persons with disabilities.

It was concluded that solving the problems related to increasing the effectiveness of social protection of the population, and, accordingly, the social responsibility of the state, requires a comprehensive approach, which would include: increasing the effectiveness of combating corruption; increase in financing of social spheres; effective redistribution of resources; comprehensive reforms in this area; directing actions to ensure international support.

Key words: *welfare state, legal state, public administration, social responsibility, social protection, human rights, citizen's rights, society.*

Панченко В.А.

Української державної льотної академії

ORCID ID: 0000-0003-0958-7752

МЕХАНІЗМИ ПЛАНОВОЇ ТА ЕКСТРЕНОЇ РЕЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ: ДЕРЖАВНІ СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ТА АДАПТАЦІЯ ДО КРИЗОВИХ УМОВ

У статті досліджено процес релокації бізнесу як складний багатофакторний механізм, що потребує стратегічного підходу, ефективного управління ризиками та адаптивності до змін зовнішнього середовища. Особливу увагу приділено розробці універсальної моделі релокації, яка враховує як планові, так і екстрені сценарії переміщення бізнесу. У плановій релокації акцент зроблено на систематичність дій, що передбачає детальне планування, пріоритизацію активів, документування процесів та інтеграцію бізнесу в нове середовище з мінімізацією ризиків і збоїв. Екстрена релокація, навпаки, орієнтована на швидке реагування, безпеку персоналу та активів, забезпечення мінімального рівня операційної діяльності та управління невідкладними фінансовими обов'язками. У дослідженні проаналізовано ключові фактори, які впливають на релокацію, включаючи економічні, соціальні, нормативні та логістичні аспекти. Визначено особливості реалізації релокації в умовах соціально-економічної нестабільності, таких як війна, економічні кризи чи стихійні лиха. Запропоновані механізми релокації базуються на багаторівневому підході, що включає стратегічне планування, управління ресурсами, інтеграцію бізнесу в нове середовище та пострелокаційний моніторинг. Це дозволяє адаптувати модель до різних контекстів, зокрема до умов, що характеризуються високою невизначеністю. Отримані результати сприяють підвищенню стійкості бізнесу в кризових умовах та його здатності адаптуватися до зовнішніх викликів. Практична значущість дослідження полягає в можливості застосування розробленої моделі релокації підприємствами для ефективного управління переміщенням, збереженням конкурентоспроможності та забезпеченням сталого розвитку. Крім того, результати можуть бути використані для розробки державних та міжнародних програм підтримки бізнесу, спрямованих на подолання наслідків кризових ситуацій.

Ключові слова: державні програми, релокація бізнесу, стратегічне планування, управління ризиками, інтеграція бізнесу, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Процес релокації бізнесу набуває все більшого значення в умовах сучасних викликів, зокрема через глобалізацію, економічні кризи, екологічні катастрофи та війни. Явище релокації вимагає всебічного аналізу, оскільки переміщення бізнесу супроводжується численними труднощами: збереженням операційної ефективності, інтеграцією в нове економічне середовище, управлінням ризиками та забезпеченням стійкого розвитку. Особливо гостро ця проблема постає в умовах воєнного стану, коли рішення про релокацію повинні ухвалюватися в екстремому порядку, що ускладнює планування і реалізацію процесу.

Незважаючи на значний обсяг існуючих досліджень, залишаються недостатньо розкритими аспекти поєднання стратегічного планування з оперативними заходами, розробки універсальних моделей релокації, а також враху-

вання локальних економічних і соціальних умов. Таким чином, існує потреба у нових підходах до управління релокацією бізнесу, які б забезпечували її ефективність, адаптивність та стійкість в умовах непередбачуваних змін зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Літературний аналіз з релокації бізнесу свідчить про багатогранність цієї тематики, де кожен дослідник акцентує увагу на різних аспектах процесу.

Основна частина досліджень зосереджується або на мотивації та причинах переміщення бізнесу, або на механізмах релокації в конкретних регіональних умовах [9, 10].

У контексті України проблема релокації бізнесу набула актуальності з початком повномасштабного вторгнення Росії. Вивчення стратегій релокації українського бізнесу стало можливим

завдяки розробці та впровадженню державних і міжнародних програм підтримки, які активно реалізуються протягом останнього року [5, 3].

Араузо-Карод Дж. [6] наголошує на необхідності врахування як економічних, так і нормативних чинників при релокації. У роботі підкреслюється критичне значення якості даних, на яких ґрунтуються управлінські рішення, а також важливість балансу між ринковими і соціальними впливами. Йоханссон М. і Олхагер Дж. [8] класифікують стратегії релокації за трьома ключовими напрямками: доступ до кваліфікованих навичок, близькість до ринків і можливість скорочення виробничих витрат. Запропонована структура не лише узгоджує економічні та логістичні ресурси з бізнес-цілями, а й підкреслює стратегічний зв'язок із корпоративними цілями, такими як конкурентоспроможність і ефективність витрат.

Боденман Б. і Аксгаусен К. [7] розширюють список детермінантів релокації, включаючи місцеві податки, економічне середовище, виробничі можливості та ефективність взаємодії з урядовими органами. Дослідження Шлеувагена Л. та Пеннігса Є. [11] підкреслює значення розміру підприємства як фактора, що визначає масштаб і віддаленість релокації, а також ринковий потенціал приймаючого регіону.

Наукова увага до релокації бізнесу в українському контексті є важливим елементом сучас-

них досліджень, що сприяє розробці адаптивних моделей і стратегій для підтримки підприємств у кризових умовах [4, 1].

Метою статті є розробка механізму планової та екстреної релокації, який забезпечує адаптацію підприємств до нових умов з урахуванням ризиків, ресурсних обмежень та необхідності інтеграції в нове економічне середовище

Основні результати дослідження. В контексті умов соціально-економічного середовища України, які виникли внаслідок повномасштабного вторгнення, релокація бізнесу може відбутися за планових або екстрених обставин, залежно від характеру ризиків і доступного часу для планування.

Процес екстреної евакуації (рис. 1) характеризується необхідністю швидких дій в екстремальних умовах, особливо в умовах бойових дій. Цей етап вимагає від підприємств пріоритетності безпеки персоналу та активів часто з мінімальним часом планування. Основна мета полягає в тому, щоб забезпечити безперервність, одночасно зменшуючи максимально можливі втрати. На рис. наведено дії при екстреній релокації, які згруповані за фокусом на фінансовому управлінні, управлінні ресурсами, документації та звітності.

Завдання фінансового управління під час екстреної релокації спрямовані на забезпечення виконання основних фінансових обов'язків, незва-

Рис. 1. Опис процесу екстреної релокації

жаючи на складні умови середовища. По-перше, на бухгалтерську службу або бухгалтера покладеться відповідальність за виконання основних бухгалтерських завдань, щоб гарантувати, що під час релокації продовжуватиметься ведення мінімального обліку. Наприклад, фінансове управління при екстреній релокації може включати відстеження основних транзакцій та керування негайними фінансовими зобов'язаннями. Відстеження витрат, пов'язаних з евакуацією, також має вирішальне значення на цьому етапі. Бухгалтерська служба має забезпечити моніторинг витрат, пов'язаних з релокацією, які можуть включати витрати на транспортування, тимчасове зберігання та будь-які додаткові витрати на логістику. Ця інформація буде критично важливою для оцінки після релокації та для визначення фінансового впливу надзвичайної ситуації. У випадку, коли активи втрачені, впроваджується базова процедура для оцінки та списання цих активів. Такий варіант дозволяє точно представити фінансовий стан підприємства під час і після евакуації.

Управління ресурсами на етапі екстреної релокації зосереджено на забезпеченні як фізичних активів, так і інформаційних ресурсів [2]. Першим кроком є проведення швидкої оцінки можливості релокації, щоб визначити, чи можлива вона за поточних умов. Проведення оцінки передбачає оцінку ризиків, наявних ресурсів і логістики, необхідних для переміщення основних активів і персоналу в безпечне місце. Поводження з фізичними активами під час надзвичайної ситуації часто є хаотичним, а доступність первинної документації може бути обмеженою. Передача активів здійснюється з усією можливою документацією, і, якщо це можливо, створюється тимчасовий комітет для нагляду за перевіркою активів, щойно вони прибудуть у безпечне місце. Цей комітет несе відповідальність за забезпечення обліку критично важливих активів і за фіксацію будь-яких невідповідностей для подальших дій.

Завдання з документування та звітності під час екстреної релокації обмежені терміновістю ситуації. Детальне документування кожної виконаної операції може бути неможливим; тому прийнятним є підхід «обмеженого документування». Це означає, що записуються лише найважливіші операції, зосереджуючись на тому, що необхідно для підтримки базового рівня підзвітності та безперервності. Основна документація передбачає збір необхідної інформації про рух активів, фінансові операції та будь-які рішення, прийняті під час релокації. Ця інформація використовується для

створення простого внутрішнього звіту, який описує операції, які відбулись під час релокації. Саме ці звіти мають вирішальне значення для оцінки після евакуації та для надання заінтересованим сторонам огляду дій, вжитих під час кризи. Внутрішня звітність зберігається максимально простою, часто з використанням попередньо визначених форм, які потребують мінімальних зусиль для заповнення, гарантуючи, що навіть у важкій ситуації ключова інформація не буде втрачена.

Планова релокація (рис. 2) передбачає більш систематичний і спланований підхід порівняно з екстреною релокацією. Плановість дозволяє підприємству організувати ресурси, запровадити комплексні практики документування та структуровано керувати передачею активів та інформації. На рис. наведено заходи при плановій релокації.

На початку планової релокації важливо призначити відповідальну особу для управління організацією та ведення бухгалтерського обліку, для фіксації всіх господарських операцій, які безпосередньо пов'язані з процесом релокації. Уповноважена особа гарантує, що всі фінансові операції, вимоги до документації та загальні процедури релокації виконуються відповідно до найкращих практик і стандартів. Правильне визначення бухгалтерської відповідальності сприяє ефективному контролю за витратами, оцінкою активів і дотриманням нормативних вимог.

Наступним кроком планової релокації є оцінка потенційних фінансових наслідків переїзду, що включає оцінку очікуваних збитків, які можуть виникнути внаслідок релокації активів. Дисконтування потенційних витрат дозволяє для підприємства вжити необхідних заходів для мінімізації втрат і забезпечити процес релокації з чітким розумінням пов'язаних з цим ризиків.

Основною відмінністю планової релокації від екстреної є визначення пріоритетності активів для релокації. Визначення того, які активи є найбільш важливими, гарантує, що критичні елементи, такі як виробниче обладнання, фінансові записи та IT-інфраструктура будуть пріоритетними під час релокації. Внаслідок проведення пріоритизації можливо мінімізувати час простою та уникнути значних збоїв у основних бізнес-процесах.

Після визначення пріоритетних активів необхідно встановити детальні процедури передачі цих активів, що передбачає визначення логістики руху активів, включаючи плани транспортування, заходи безпеки, вимоги до документації та протоколи оцінки активів. Після завершення етапів

Рис. 2. Опис процесу планової релокації

планування відбувається фактично релокація. При цьому, планова релокація дозволяє ретельну скоординованість, що мінімізує ризики втрати активів в процесі переміщення.

Належне та повне документування всіх дій забезпечує відповідність, прозорість і підзвітність на всіх етапах релокації. Основні документи включають записи про передачу активів, фінансові операції, логістичні плани та контракти зі сторонніми постачальниками послуг. Документування кожної господарської операції про релокацію має важливе значення для забезпечення нормативної відповідності та забезпечення релевантності інформації в майбутньому. В свою чергу, внутрішня звітність передбачає створення детальних звітів про діяльність, проведену під час релокації, що охоплює як фінансові, так і логістичні аспекти. Внутрішні звіти допомагають керівництву достовірно оцінювати процес релокації, контролювати витрати та виявляти будь-які відхилення від початкового плану.

Плановий процес релокації передбачає структурованість та системність дій. На відміну від екстреної релокації, цей процес базується на плануванні, пріоритизації критичності активів та детальні процедури документування. Таким чином процедури планової релокації забезпечують мінімальні збої та ефективну безперервність бізнес-операцій. Плановий підхід дозволяє краще

керувати ризиками, покращує підзвітність і забезпечує ефективне переміщення всіх критичних ресурсів і інформації.

Процес релокації бізнесу є багатоаспектним і включає фінансові, логістичні та операційні аспекти, що вимагають стратегічного підходу та інтеграції ресурсів. Запропонована модель релокації базується на багаторівневій структурі, що охоплює аналіз передумов, оцінку ризиків, стратегічне планування, залучення заінтересованих сторін, оперативний перехід, інтеграцію бізнесу та пострелокаційний моніторинг. Особливу увагу приділено важливості гнучкості на кожному етапі процесу, що дозволяє адаптуватися до зовнішніх викликів.

Релокація бізнесу може відбуватися як за планових, так і за екстрених обставин. Планова релокація дозволяє систематичну організацію процесів із мінімізацією ризиків і збоїв, тоді як екстрена зосереджена на збереженні безпеки та базових операцій за мінімальних ресурсів часу. Запропонована модель є універсальною, що забезпечує можливість її адаптації до різних контекстів, включаючи воєнні умови, стихійні лиха чи економічні кризи, забезпечуючи стабільність і сталий розвиток бізнесу в нових умовах.

Висновки. Релокація бізнесу є складним та багатофакторним процесом, який вимагає стра-

тегічного підходу, ефективного управління ризиками та адаптивності до змін зовнішнього середовища. У статті було розглянуто ключові аспекти цього процесу, зокрема екстрену та планову релокацію, їхні особливості, завдання та механізми реалізації. Аналіз сучасного досвіду релокації бізнесу, зокрема в умовах соціально-економічної нестабільності та воєнних дій, дозволив ідентифікувати основні виклики, з якими стикаються підприємства, та визначити принципи, які сприяють мінімізації ризиків і забезпеченню стійкого розвитку. Запропонована універсальна модель релокації є практичним інструментом, що враховує багаторівневий підхід до планування, управління ресурсами та інтеграції бізнесу в нові умови.

Визначено ключові відмінності між плановою та екстреною релокацією, а також запропоновано механізми, які забезпечують ефективне управління цими процесами. Для планової релокації визначено, що вона потребує системного підходу, який охоплює чітке визначення відповідальної особи, здатної координувати процес та забезпечувати ведення бухгалтерського обліку. Екстрена релокація характеризується необхідністю швидкого реагування на кризові ситуації, що ускладнює її планування.

Запропоновані механізми релокації забезпечують гнучкість, адаптивність та ефективність управління у різних обставинах. Вони спрямовані на збереження операційної діяльності підприємств та підтримку їхнього сталого розвитку, навіть за складних соціально-економічних умов.

Список літератури:

1. Васильців Т. Г., Бараняк І. Є. Мульська О. П. Релокація бізнесу в області карпатського регіону України в умовах війни: інструменти підтримки та нівелювання загроз. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20222\(154\)/sep20222\(154\)_030_MulskaaO,VasylytsivT,BaranyakI.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20222(154)/sep20222(154)_030_MulskaaO,VasylytsivT,BaranyakI.pdf)
2. Економічна правда. Релокація бізнесу – шанс на виживання та розвиток. *Економічна правда*. URL: <https://pravda.com.ua/columns/2024/06/21/715542/>.
3. Програма релокації підприємств: Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv>.
4. Смочко Н., Лужанська Т. Релокація українського бізнесу як інструмент економічної безпеки в умовах військового стану. *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*. vol. 12. No. 4. 2022
5. Чуприна А. Релокація бізнесу: Державна підтримка та досвід компаній. URL: <https://eba.com.ua/relokatsiya-biznesu-derzhavna-pidtrymka-ta-dosvid-kompanij/>
6. Arauzo-Carod J.-M., Liviano-Solis D., Manjón-Antolín M. EMPIRICAL STUDIES IN INDUSTRIAL LOCATION: AN ASSESSMENT OF THEIR METHODS AND RESULTS*. *Journal of Regional Science*. 2009. Vol. 50, no. 3. P. 685–711. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.2009.00625.x>.
7. Bodenmann B. R., Axhausen K. W. Destination choice for relocating firms: A discrete choice model for the St. Gallen region, Switzerland*. *Papers in Regional Science*. 2011. P. no. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1435-5957.2011.00389.x>.
8. Johansson M., Olhager J. Manufacturing relocation through offshoring and backshoring: the case of Sweden. *Journal of Manufacturing Technology Management*. 2018. Vol. 29, no. 4. P. 637–657. URL: <https://doi.org/10.1108/jmtm-01-2017-0006>.
9. Kinkel S. Trends in Production Relocation and Backshoring Activities. *Changing Patterns in the Course of the Global Economic Crisis. Internat. J. of Operating and Product Management*, 2012. No 32(6). P. 696–720.
10. Sari S. Maksum A. Fatoni M. & Suseno B.M. The Influence of Business Competitiveness on Relocation Decisions. *J. of Economics and Policy*, 2022. No 12(2). P. 273–282. DOI: 10.15294/jejak.v15i2.32379.
11. Sleuwaegen L., Pennings E. International Relocation Of Production: Where Do Firms Go?. *Scottish Journal of Political Economy*. 2006. Vol. 53, no. 4. P. 430–446. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9485.2006.00388.x>

Panchenko V.A. MECHANISMS FOR PLANNED AND EMERGENCY BUSINESS RELOCATION: STATE STRATEGIC APPROACHES AND ADAPTATION TO CRISIS CONDITIONS

The article examines the business relocation process as a complex multifactorial mechanism that requires a strategic approach, effective risk management, and adaptability to changes in the external environment. Special attention is paid to developing a universal relocation model that considers both planned and emergency business relocation scenarios. In planned relocation, the emphasis is on the systematicity of actions, which involves detailed planning, prioritization of assets, documentation of processes, and integration of business into a new environment with the minimization of risks and disruptions. On the other hand, emergency relocation focuses on rapid response, security of personnel and assets, ensuring minimum operational activity,

and managing urgent financial obligations. The study analyzed the key factors influencing relocation, including economic, social, regulatory, and logistical aspects. The peculiarities of the implementation of relocation in conditions of socio-economic instability, such as war, economic crises, or natural disasters, are determined. The proposed relocation mechanisms are based on a multi-level approach, including strategic planning, resource management, business integration into the new environment, and post-relocation monitoring. Relocation mechanisms allow the model to adapt to different contexts, particularly conditions characterized by high uncertainty. The obtained results increase businesses' stability in crisis conditions and their ability to adapt to external challenges. The practical significance of the research lies in the possibility of enterprises applying the developed relocation model for effective relocation management, maintaining competitiveness, and ensuring sustainable development. In addition, the results can be used to develop state and international business support programs to overcome the consequences of crises.

Key words: *government programs, business relocation, strategic planning, risk management, business integration, sustainable development.*

Тишко Д.Ф.

Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ

Медичний туризм сьогодні перетворився на глобальну тенденцію, яка об'єднує потребу людей у якісній медичній допомозі та бажанні подорожувати. Для багатьох країн, зокрема й для України, розвиток цього сектору економіки є перспективним напрямом, який може сприяти економічному зростанню, підвищенню міжнародного престижу, покращенню якості медичних послуг та залученню інвестицій.

Метою статті є визначення вихідних положень державної політики забезпечення розвитку медичного туризму.

Специфіка медичного туризму як комплексного явища вимагає індивідуального підходу до формулювання державної політики. Мета, завдання та об'єкт державної політики безпосередньо залежать від конкретних умов та проблем, які необхідно вирішувати, це в свою чергу дозволило сформулювати авторське бачення даних складових.

В процесі дослідження було окреслено причини та важливість забезпечення розвитку виїзного туризму. Було встановлено, що складність об'єкту державної політики забезпечення розвитку медичного туризму полягає в тому, що він охоплює врегулювання діяльності різногалузевих та багатовекторних суб'єктів господарської діяльності. В свою чергу автором запропоновано зміст об'єкта державної політики забезпечення розвитку медичного туризму. В статті сформовано завдання державної політики, які направлені на подолання симптомів суспільної проблеми розвитку медичного туризму.

Слідуючи запропонованому автором алгоритму, державна політика може забезпечити баланс інтересів усіх учасників процесу, включаючи пацієнтів, медичних працівників, бізнес-структури та державні органи. Це дає змогу створити ефективну систему, яка гарантуватиме високий рівень медичної допомоги та сприятиме покращенню загального стану здоров'я населення.

Ключові слова: державна політика, медичний туризм, мета державної політики, об'єкт державної політики, предмет державної політики, завдання державної політики.

Постановка проблеми. Свідчення відсутності механізмів реалізації державної політики в забезпеченні розвитку медичного туризму є відсутність нормативних документів, які регулюють зазначену сферу в Україні як з позиції виїзду так і з позиції в'їзду туристів, що мають на меті отримати медичні послуги за кордоном або ж на території України.

Проблеми теорії та методології державної політики в різних сферах суспільного життя є вкрай важливим питанням, наукова розробка якого розпочалася в 50-х роках минулого століття. «Систематичне вивчення державної політики як окремої галузі науки або як підгалузі політичних наук виникло відносно недавно. Близько 30 років тому можна було знайти лише невелику купку книг у цій науковій галузі, що починала з'являтися; не було наукових журналів, цілком присвячених цій науці. Сьогодні це здається дивним, оскільки

вивчення державної політики займає центральне місце у теорії і практиці державної діяльності» [8].

Метою дослідження є визначення вихідних положень державної політики забезпечення розвитку медичного туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних вчених вагоме значення в розвиток науки державного управління в частині методології державної політики здійснили: В.В. Євдокимов, Д.О. Грицишен, Л.В. Сергієнко, І.О. Драган, І.В. Супрунова, А.П. Дикий, С.В. Свірко, В.Ф. Загурська-Антонюк, К.В. Малишев, В.В. Нонік, С.М. Домбровська, Л.В. Антонова, І.В. Драган, С.В. Белай, Д.Г. Гавриченко, Т.В. Кондратюк, Л.Р. Криничко, О.О. Мотайло, В.В. Ксендзук, С.М. Петрик, Ф.Р. Криничко, Н.В. Дацій, Д.В. Карамішев, О.І. Васильєва, А.В. Антонов, М.А. Латинін, Д.М. Джафарова, Н.С. Дуб, В.В. Дудка, Я.Ф. Радиш, О.М. Торбас,

М.М. Білінська, Ю.В. Малігон, Н.С. Орлова, О.Д. Крикун, Н.П. Ярош та інші.

Питання медичного туризму в зазначених працях та й взагалі в дисертаційних дослідженнях вітчизняних вчених в галузі наук державного управління не розглядалися, що пояснюється низьким попитом на зазначенні послуги в кінці минулого століття та на початку XXI століття. Проте, в умовах воєнного часу медичний туризм може стати тригером розвитку як для вітчизняної системи охорони здоров'я й відповідно економіки в цілому, так і основою забезпечення громадського здоров'я населення шляхом отримання окремих видів медичних послуг в закладах охорони здоров'я зарубіжних країн.

Викладення основного матеріалу. Кожна державна політика в залежності від об'єкту, симптомів суспільної проблеми, внутрішніх та зовнішніх факторів характеризується специфічними вихідними положеннями, зокрема: змістом об'єкту та предмету державної політики; метою та завданнями. Складність медичного туризму як суспільного явища, що характеризує розвиток туризму та системи охорони здоров'я визначає специфіку об'єктно-предметного поля. Симптоми суспільної проблеми державної політики визначають завдання які перед нею стоять для забезпечення розвитку медичного туризму. Авторське бачення зазначених складових представлено в табл. 1.

Вбачаючи представлений підхід найбільш адаптованим до умов сьогодення соціально-економічного розвитку України є потреба в обґрунтуванні та характеристиці зазначених складових вихідних положень.

Зміст об'єкту державної політики забезпечення розвитку медичного туризму вбачаємо в розвитку ринку медичного туризму в Україні, як з позиції країни-відправлення так і з країни-призначення, що передбачає діяльність суб'єктів реалізації медичних, туристичних та інших суміжних послуг особам, щодо оздоровлення, лікування та діагностики за межами їх постійного проживання. Так, державна політика повинна ґрунтуватися на положеннях які дозволяють розвивати медичний туризм як з позиції країни-відправлення, так і з позиції країни призначення. Важливість розвитку виїзного туризму полягає в наступних причинах:

– по-перше, велика кількість постраждалих в результаті російсько-української війни серед військових та цивільного населення збільшує навантаження на вітчизняну систему охорони,

стан якої в свою чергу не в повній мірі відповідає сучасним вимогам;

– по-друге, вітчизняна система охорони здоров'я має низький рівень інноваційного розвитку як в сфері лікування, так і діагностики, що визначає потребу у використанні медичних послуг в закордонних закладах охорони здоров'я;

– по-третє, вітчизняна система охорони здоров'я реалізує не усі існуючі специфічні види медичних послуг, якими в свою чергу є можливість скористатися закордоном.

Важливість забезпечення розвитку виїзного медичного туризму полягає в наступному:

– по-перше, забезпечення попиту на медичні послуги вітчизняних закладів охорони здоров'я та суміжні послуги інших суб'єктів господарювання;

– по-друге, розширення фінансових можливостей інвестиційної діяльності закладів охорони здоров'я для забезпечення інноваційного розвитку;

– по-третє, підвищення рівня ділової активності на ринках медичних та суміжних послуг;

– по-четверте, збільшення податкових надходжень до державних та місцевих бюджетів;

– по-п'яте, зменшення безробіття як в системі охорони здоров'я так і в інших суміжних галузях забезпечення в сфері медичного туризму.

Складність об'єкту державної політики забезпечення розвитку медичного туризму полягає в тому, що він охоплює врегулювання діяльності різногалузевих та багатовекторних суб'єктів господарської діяльності, зокрема: 1) заклади охорони здоров'я, які реалізують медичні послуги в сфері лікування, діагностики та реабілітації; 2) суб'єкти туристичної діяльності, які реалізують туристичні послуги, зокрема і в сфері медичного туризму; 3) суб'єкти гостинності, які реалізують послуги поселення; 4) транспортні компанії, що мають забезпечити трансфер пацієнтів; 5) консалтингові компанії в сфері страхування, права, перекладу, інформаційного супроводу та інші. Відповідно досліджувана державна політика охоплює різні галузі економіки (охорону здоров'я, готельно-ресторанну справу, туризм, транспорт, консалтинг та інше) та галузі права (міжнародне, господарське, медичне, адміністративне).

В цілому об'єкт досліджуваної державної політики характеризує ринок медичного туризму, а відповідно основна мета держави – забезпечити його розвиток, ділову активність, добросовісну конкуренцію, функціонування в межах правового поля та отримання певного рівня соціального ефекту.

Таблиця 1

Вихідні положення державної політики забезпечення розвитку медичного туризму
ПРЕДМЕТНО-ОБ'ЄКТНЕ ПОЛЕ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ

Об'єкт державної політики	Предмет державної політики
Розвиток ринку медичного туризму в Україні як позиції країни-вдиравлення так країни-призначення, що передбачає діяльність суб'єктів реалізації медичних, туристичних та інших суміжних послуг особам, щодо оздоровлення, лікування та діагностики за межами їх постійного проживання	Процес формування та реалізації державно-управлінських рішень, що передбачає сукупність організаційних та методологічних положень державного впливу на розвиток ринку медичного туризму в цілому та учасників зокрема, які реалізують медичні, туристичні та інші види послуг особам, щодо оздоровлення, лікування та діагностики за межами їх постійного проживання
ЦІЛЬОВЕ СПРЯМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ	ЦІЛЬОВЕ СПРЯМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ
Мета державної політики	Вироблення державно-управлінських рішень та формування механізмів їх реалізації для забезпечення розвитку ринку медичного туризму як з позиції країни-призначення так і з позиції країни-вдиравлення, що передбачає підвищення ефективності та результативності діяльності суб'єктів реалізації медичних, туристичних та інших суміжних послуг
Завдання державної політики	Завдання державної політики
1. Розробка та впровадження системи статистики медичного туризму як за позиції країни-призначення так країни-вдиравлення	2. <i>Формування інструментів міжнародного співробітництва щодо розвитку медичного туризму в країні</i>
3. <i>Реалізація інформаційних кампаній щодо популяризації медичного туризму для збільшення обсягів реалізації медичних послуг іноземцям</i>	4. <i>Реалізація інформаційних кампаній для здійснення роз'яснювальної роботи населенню про можливість медичного туризму та отримання медичних послуг закордоном</i>
5. <i>Зaproвадження інструментів підтримки державних, комунальних та приватних закладів охорони здоров'я, які реалізують медичні послуги іноземцям</i>	6. <i>Сприяння налагодження співпраця між національними та зарубіжними закладами охорони здоров'я та суб'єктами реалізації туристичних послуг</i>
7. <i>Сформування системи нормативно-правового регулювання медичного туризму в контексті наступних складових</i>	7.3. <i>Визначення вимог до закладів охорони здоров'я, які можуть надавати послуги громадянам в рамках медичного туризму</i>
7.1. Розширення автономії вітчизняних закладів охорони здоров'я для реалізації послуг в рамках медичного туризму	7.6. <i>Визначення загальних параметрів функціонування ринку медичного туризму в Україні</i>
7.4. <i>Визначення параметрів ліцензійного процесу для суб'єктів реалізації туристичних послуг</i>	7.9. <i>Визначення змісту положень договорів про реалізацію послуг медичного туризму для громадян та іноземців</i>
7.7. <i>Встановлення відповідальності за недобросовісну конкуренцію на ринку медичного туризму</i>	

Характеризуючи об'єкт державної політики забезпечення розвитку медичного туризму, пропонуємо, наступний зміст: процес формування та реалізації державно-управлінських рішень, що передбачає сукупність організаційних та методологічних положень державного впливу на розвиток ринку медичного туризму в цілому та учасників зокрема, які реалізують медичні, туристичні та інші види послуг особам, щодо оздоровлення, лікування та діагностики за межами їх постійного проживання. Відповідно сьогодні є потреба в формуванні сукупності інструментів формування та механізмів реалізації державної політики, які дозволять досягти відповідної мети, під якою пропонується розуміти – вироблення державно-управлінських рішень та формування механізмів їх реалізації для забезпечення розвитку ринку медичного туризму як з позиції країни-призначення, так і з позиції країни-відправлення, що передбачає підвищення ефективності та результативності діяльності суб'єктів реалізації медичних, туристичних та інших суміжних послуг. Відповідно сформована мета характеризує державну політику в векторах досягнення певного рівня соціальних, економічних, політичних та інших ефектів.

Глобальні та національні імперативи розвитку медичного туризму ставлять перед державною політикою наступні завдання, які направлені на подолання симптомів суспільної проблеми розвитку медичного туризму, а саме:

1) розробка та впровадження системи статистики медичного туризму як за позиції країни-призначення, так і країни-відправлення. Статистика медичного туризму дозволить сформувати інформаційний простір як для державного управління, так і для громадянського розуміння ролі та значення медичного туризму. Крім того, така інформація стане основою формування державно-управлінських рішень в сфері забезпечення високого рівня громадського здоров'я та розвитку закладів охорони здоров'я;

2) формування інструментів міжнародного співробітництва щодо розвитку медичного туризму в країні. В більшій мірі медичний туризм характеризується як міжнародний, що спонукає до налагодження високого рівня міжнародної співпраці між державами для врегулювання відносин між суб'єктами реалізації послуг медичного туризму. Міжнародна співпраця є детермінантом розвитку ринку медичного туризму та формування попиту на такі послуги;

3) реалізація інформаційних кампаній щодо популяризації медичного туризму для збільшення

обсягів реалізації медичних послуг іноземцям. Інформаційна кампанія закордоном дозволить підвищити попит на медичні та суміжні послуги в рамках реалізації послуг медичного туризму;

4) реалізація інформаційних кампаній для здійснення роз'яснювальної роботи населенню про можливості медичного туризму та отримання медичних послуг закордоном. Популяризація медичного туризму через соціальну рекламу та інші напрями комунікації дозволить сформувати нове бачення до медичного туризму та ставлення до нього з боку громадян. Це в свою чергу дозволить активізувати ринок медичного туризму та розширити спектр медичної допомоги населенню;

5) запровадження інструментів підтримки державних, комунальних та приватних закладів охорони здоров'я, які реалізують медичні послуги іноземцям. Державна фінансова, інформаційна та інші види підтримки закладів охорони здоров'я дозволять активізувати їх діяльність для реалізації послуг медичного туризму та сприятимуть їх динамічному фінансовому та інноваційному розвитку з одного боку, а з іншого сприятимуть їх популяризації серед іноземців;

6) сприяння налагодження співпраці між національними та зарубіжними закладами охорони здоров'я та суб'єктами реалізації туристичних послуг. Така, співпраця дозволить підвищити рівень якості медичних послуг через обмін інформацією, досвідом та послугами;

7) сформувати систему нормативно-правового регулювання медичного туризму в контексті наступних складових: розширення автономії вітчизняних закладів охорони здоров'я для реалізації послуг в рамках медичного туризму; визначення параметрів ліцензійного процесу для закладів охорони здоров'я, що реалізують медичні послуги іноземцям; визначення вимог до закладів охорони здоров'я, які можуть надавати послуги громадянам в рамках медичного туризму; визначення параметрів ліцензійного процесу для суб'єктів реалізації туристичних послуг; встановлення відповідальності суб'єктів реалізації послуг медичного туризму; визначення загальних параметрів функціонування ринку медичного туризму в Україні; встановлення відповідальності за недобросовісну конкуренцію на ринку медичного туризму; встановлення відповідальності закладів охорони здоров'я, що реалізують медичні послуги іноземцям; визначення змісту положень договорів про реалізацію послуг медичного туризму для громадян та іноземців.

Досягнення зазначених завдань має відбуватися в контексті євроінтеграційних процесів, що потребує адаптації вітчизняного законодавства до вимог Європейського Союзу. Державна політика має реалізовувати через ключові механізми, які дозволяють сформувати систему статистики медичного туризму; розвинути системи правового регулювання та визначити пріоритетні напрями міжнародної співпраці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Представлені вихідні положення

методології формування та реалізації державної політики забезпечення розвитку медичного туризму мають комплексний та системний характер, що в повній мірі враховує специфіку внутрішнього та зовнішнього середовища. Формування державної політики за запропонованим алгоритмом дозволяє врегульовувати інтереси усіх зацікавлених сторін та державну позицію щодо забезпечення високого рівня медичної допомоги та стану громадського здоров'я.

Список літератури:

1. Басєв В. В. Економічні передумови розвитку медичного туризму в Україні. Наукові праці МАУП. 2014. № 43 (4). С. 163–167.
2. Волкова І.І. Фактори розвитку та видова структура лікувального туризму в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. (Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»). 2013. № 1042. Вип. 1. С. 110–114.
3. Желюк Т., Мацик В. Медичний туризм, нові напрями та можливості: макроекономічні та регіональні аспекти. Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. 2021. Вип. 26. С. 17–27.
4. Кифяк В.Ф. Розвиток медичного туризму в регіонах України. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2013. № 1. С. 30–33.
5. Комітет з питань охорони здоров'я провів у Верховній Раді засідання «круглого столу» на тему: «Медичний туризм в Україні: проблеми та перспективи». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/127061.html>
6. Корнєва П.М. Медичний туризм в Україні в аспекті міжнародного приватного права. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 7. С. 81–83.
7. Коршунова Н. В. Поняття державної політики: теоретико-правове дослідження. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук (доктора філософії): 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 «Право»). Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018. 240 с.
8. Реймонд А. Розенфельд. Лекції з державної політики / Пер. з англ. С. Соколик. К.: Вид-во «К.І.С.», 2002. 60 с.

Tyshko D.F. BASIC PROVISIONS OF THE STATE POLICY ON MEDICAL TOURISM DEVELOPMENT

Today, medical tourism has become a global trend that combines people's need for quality medical care and their desire to travel. For many countries, including Ukraine, the development of this sector of the economy is a promising area that can contribute to economic growth, increase international prestige, improve the quality of medical services and attract investment.

The purpose of the article is to define the basic provisions of the State policy for ensuring the development of medical tourism.

The specifics of medical tourism as a complex phenomenon require an individual approach to the formulation of the State policy. The purpose, objectives and object of the State policy directly depend on the specific conditions and problems to be solved, and this, in turn, allowed the author to formulate the author's vision of these components.

The study outlined the reasons and importance of ensuring the development of outbound tourism. It has been established that the complexity of the object of the State policy of ensuring the development of medical tourism lies in the fact that it covers the regulation of activities of diversified and multi-vector economic entities. In turn, the author proposes the content of the object of the State policy of ensuring the development of medical tourism. The article formulates the tasks of the State policy aimed at overcoming the symptoms of the social problem of medical tourism development.

By following the algorithm proposed by the author, public policy can balance the interests of all stakeholders, including patients, healthcare professionals, business structures, and government agencies. This allows for the creation of an effective system that will guarantee a high level of medical care and contribute to improving the overall health of the population.

Key words: state policy, medical tourism, goal of state policy, object of state policy, subject of state policy, objectives of state policy.

Відомості про авторів

Акімов О.О. – доктор наук з державного управління, професор Заслужений економіст України, професор кафедри публічного адміністрування ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Акімова Л.М. – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений працівник освіти України, професор кафедри трудових ресурсів і підприємництва Національного університету водного господарства та природокористування

Ангел А.А. – директор Відділу державної реєстрації актів цивільного стану у місті Мукачеві Мукачівського району Закарпатської області

Арутюнян В.Е. – аспірант Класичного приватного університету

Боніславська А.А. – аспірантка кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Венгер І.В. – аспірант кафедри менеджменту та адміністрування Національного університету «Чернігівська політехніка»

Вігер Д.В. – доктор філософських наук, старший науковий співробітник, професор кафедри публічного управління, адміністрування та соціальної роботи, Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика

Герасименко Р.В. – начальник планово-фінансового відділу Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Герасимюк Л.С. – старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Горник В.Г. – доктор наук з державного управління, професор, директор навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування, професор кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Грбар Л.Ю. – аспірантка кафедри публічної політики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Гуц Р.Б. – аспірант першого року навчання кафедри адміністративного та фінансового менеджменту за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування Національного університету «Львівська політехніка»

Дакал А.В. – доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Дангадзе С.Д. – аспірант кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом

Дзюрах Ю.М. – доктор філософії за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування, доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту Національного університету «Львівська політехніка»

Добрянська Н.В. – кандидат юридичних наук, завідувач аспірантури та докторантури Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Євмешкіна О.Л. – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Журавель Ю.В. – кандидат економічних наук, докторант Національного університету «Львівська політехніка», викладач Львівського державного коледжу харчової та переробної промисловості Національного університету харчових технологій

Захаров М.В. – здобувач ступеня доктора філософії Національного університету «Чернігівська політехніка»

Зубрицький О.В. – кандидат юридичних наук, докторант кафедри публічного управління та адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Іоффе М.І. – доктор філософії за спеціальністю психологія, приватний підприємець

Капеліста І.М. – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональної Академії управління персоналом

Керекеша О.І. – аспірант Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Kiktenko O.V. – Doctor of Science in Public Administration, PhD, Professor of the Department of Management, Classical Private University

Кобиліна Ю.М. – директор центру підвищення кваліфікації Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Коваленко І.І. – викладач кафедри соціології Запорізького національного університету

- Компанець О.М.** – заступник директора Вищої школи публічного управління
- Коцупал Д.В.** – аспірант кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського
- Кучеровський О.О.** – аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
- Лапичак Н.І.** – кандидат технічних наук, докторант кафедри публічного адміністрування ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
- Лисенко С.О.** – доктор юридичних наук, професор, директор Інституту безпеки, ПрАТ «Вищий навчальний заклад, «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
- Лисецький Ю.М.** – доктор технічних наук, професор кафедри Воєнної академії імені Євгенія Березняка
- Литвин І. І.** – доктор юридичних наук, професор, директор Кропивницького інституту державного управління
- Лихач Ю.Ю.** – кандидат наук з державного управління, директор Вищої школи публічного управління
- Майстренко К.М.** – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
- Мартьянова Р.А.** – юрист з міграційного права
- Марченко А.В.** – доктор філософії у галузі публічного управління та адміністрування
- Масик-Бесова М.З.** – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського
- Молочко Т.В.** – здобувач ступеня доктора філософії Національного університету «Чернігівська політехніка»
- Мотрич В.А.** – аспірант Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського
- Мунько А.Ю.** – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету
- Naboka K.O.** – PhD in Public Administration, Docent of the Department of Public Administration and Land Management, Classic Private University
- Назаренко І.В.** – аспірант кафедри регіонального управління Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Ніколаєв К.Д.** – кандидат сільськогосподарських наук, доцент, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом
- Нинюк І.І.** – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри політології та публічного управління Волинського національного університету імені Лесі Українки
- Нинюк М.А.** – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри політології та публічного управління Волинського національного університету імені Лесі Українки
- Огурцов О.В.** – аспірант кафедри регіонального та місцевого розвитку Національного університету «Львівська політехніка»
- Олейчук Б.В.** – викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»
- Олійник Д.А.** – аспірант Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського
- Ольхова-Марчук Н.В.** – доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»
- Панченко В.А.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту авіаційної діяльності Української державної льотної академії
- Панчишин Б.І.** – аспірант кафедри регіонального та місцевого розвитку Національного університету «Львівська політехніка»
- Поліщук О.Ю.** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту Рівненського державного гуманітарного університету
- Покатаєв П. С.,** доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор перший проректор, Класичний приватний університет
- Помаза-Пономаренко А.Л.** – доктор наук з державного управління, старший дослідник, начальник наукового відділу проблем державної безпеки Навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України
- Ревич А.В.** – аспірант кафедри державної політики та врядування Національного університету «Львівська політехніка»
- Руденко О.М.** – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри менеджменту та адміністрування Національного університету «Чернігівська політехніка»

Савосько Т.О. – аспірантка кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Савченко О.Р. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту Рівненського державного гуманітарного університету

Савченко В.Ю. – магістр права, Харківський національний університет внутрішніх справ

Самков О.М. – аспірант кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Семенюк Ю.В. – кандидат політичних наук, викладач Національного університету оборони України

Семенець-Орлова І.А. – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Серьогіна Н.О. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач відділу аспірантури та докторантури, Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика

Сикалюк Д.Л. – здобувач ступеня доктора філософії Національного університету «Чернігівська політехніка»

Сімак С.В. – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Споришев К.О. – кандидат технічних наук, доцент, докторант ад'юнктури та докторантури Національної академії Національної гвардії України

Старовойтенко О.О. – кандидат психологічних, провідний науковий співробітник Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України

Стасюк Л.Л. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Сяська О.В. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту Рівненського державного гуманітарного університету

Тарасюк Л.М. – старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Твердохліб О.С. – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління у сфері цивільного захисту Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій

Тишко Д.Ф. – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри ортопедичної стоматології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

Фердман Г.П. – доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, заступник начальника Науково-дослідного центру Збройних Сил України «Державний океанаріум» з наукової роботи Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія»

Харченко О.А. – аспірант Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Худий А.П. – аспірант кафедри регіонального та місцевого розвитку Національного університету «Львівська політехніка»

Царук В.В. – аспірант кафедри регіоналістики і туризму Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Яровой Т.С. – доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри національної безпеки, менеджменту та публічного адміністрування Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права ЗВО «Міжнародний Науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Публічне управління та адміністрування

Том 35 (74) № 1 2024

Коректура • *Н. Славогородська*

Комп'ютерна верстка • *О. Молодецька*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

м. Київ, вул. Джона Маккейна, 33

Електронна пошта: editor@pubadm.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 21,93. Ум.-друк. арк. 24,18. Зам. № 0324/238

Підписано до друку 22.03.2024. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.